

הוצאת והכנס לאינטרנט
www.hebrewbooks.org
ע"י חיים תשס"ט

ספר חורב

יבֵּלְכֵל

קִשְׁט וּדְת וּמִיַּמֵּב הַגִּיּוֹן בְּחֻבוֹת הַיִּשְׂרָאֵלִי הַבְּלָתִי תְלוּאִים בֶּאֱרֶץ
יִרְשָׁתוֹ, לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה.

מַעֲרֻכּוֹת

הַפְּשָׁטִים, הַחֻקִּים, הַמִּצְוֹת וְהַעֲבוּרָה.

ה' אֱלֹהֵינוּ קָבַח עֲפָנוּ כְּחֹרֵב (דברים ה' ב').

חֶבֶר אֲשַׁכְּנוּיִת

מַחֲרַב הַגֵּאוֹן הַצְּדִיק, זֶקֶן הַחֲכָמָה וְהַתּוֹשִׁיָּה
מוֹהַר"ד שְׁמִשׁוֹן ב"ר רַפְּאֵל הִירֶשׁ זצ"ל

(רַב לַעֲדַת יִשְׂרָאֵל בְּפֶאָרְטֶנְבֶּרֶג אֶם מֵאִין).

מִתְּרַגֵּם עִבְרִית

עַל יְרֵדֵי

מִשֵּׁה זֶלְמָן בְּמִו"ה שְׁמוּאֵל הַלֵּל וְי"ל אֶהֱרַנְזֶ'הֶן מִקְאָוֵנָא.

(יִוצֵא לְאוֹר ע"י הַפְּעֻקִים בְּרִשְׁיוֹן שְׁנֵתָנוּ לוֹ יוֹרְשֵׁי הַרְחֵיף הַמַּחֲבֵר זצ"ל לְהַעֲתִיק וְלַהֲדַפִּים הֵם' תּוֹרֵב בְּשַׁפַּת עִבְרִית).

וויילנא

בְּדַפּוֹס הָאֱלֵמֶנָה וְהָאֲחִים רֵאָם
שְׁנַת תַּרְנ"ה לַפ"ק

КНИГА ХОРЕВЪ.

О религиозныхъ обязанностяхъ Израиля въ разсѣяніи. Часть II.

Соч. франкфуртскаго раввина С. Р. Гирша.

Переведъ съ нѣмецкаго языка на еврейскій М. З. Аренсонъ изъ Ковны.

ВІЛЬНА. Типографія Вдовы и братьевъ Ромъ. Жмуд. пер. собст. дѣль № 328.

1895.

תְּכֵן הַעֲנִינִים

בְּאַרְבַּעַת הַמַּעֲרָכוֹת.

(א) בְּמַעֲרַכַת הַמִּשְׁפָּטִים:

- 17..... צִדֵק ^{מִדָּבָר} (א)
26..... כְּבוֹד גּוֹף הָאָדָם — (אִסּוּר רִצְיָה וְהַפָּאָה) (ב)
29..... כְּבוֹד קַנְיָן הָאָדָם — (אִסּוּר גְּנֵבָה, גְּזֵלָה, עֲשָׂק) (ג)
36..... הַצִּדֵק בְּהַעֲבֵרַת הַקַּנְיָן וְכַח הַפְּעֵלָה (מִקַּח וּמִמְכָּר, שְׂכִירוֹת, הַלְוָאָה, אוֹמְנִין, שׁוֹמְרִים, שְׁלִיחוֹת וכו') (ד)
43..... מִדָּה וּמִסָּפֵר (ה)
45..... הָאֲחֵרִיּוֹת בְּעַד הַנּוֹק הַנַּעֲשֵׂה עַל יְדֵי הַקַּנְיָן אוֹ ע"י פְּתִיחוֹת, (גְּזֵיזִקִין) (ו)
51..... אִסּוּר דְּבוּר שֶׁקֶר, הַנּוֹפֵה, גְּנֵבַת דַּעַת (ז)
58..... אִסּוּר לַחֵץ, עֲנוּי, אֲנָאָת דְּבָרִים, הַלְבָּנַת פָּנִים וכו' (ח)
63..... גְּתִינַת מִכְשׁוֹל לִפְנֵי עוֹר (ט)
66..... כְּבוֹד וְשָׁלוֹם — (לְשׁוֹן הָרַע, רְכִילוֹת) (י)
72..... עֲדוּת וּמִשְׁפָּט (יא)
75..... אִסּוּר קָלָלָה (יב)

(ב) בְּמַעֲרַכַת הַחֻקִּים:

- 79..... כְּבוֹד הַיְצִיּוּרִים בְּתוֹר קַנְיָן ה' — (בַּל תִּשְׁחִית) (א)
82..... כְּבוֹד הַמִּינִים בְּתוֹר סֵדֶר ה' — (כִּלְאֵי בְהֵמָה, אֵילָן, זֵרַעִים וְכֶרֶם, חֲרִישָׁה בְּשׂוֹר וְחֹמֶזֶר, שְׁעִמְזוּ, בְּשׂוֹל בְּשָׂר בְּחֵלֶב) (ב)
88..... שְׁלוֹחַ חֻקֵּי (ג)
90..... אֲתוֹ וְאֵת בְּנוֹ (ד)
..... כְּבוֹד הַרְגֵּשׁ וְהַנְּמִיָּה שֶׁל הַבְּעֵלִי חַיִּים — (צַעַר בַּע"ח וְאִסּוּר חֲסִימָה) (ה)

- 92.....כבוד נבלת גוף האדם — (קבורה) ^{ט"ז}
- כבוד גוף עצמו — (אסור אבוד וסכנת עצמו ומצות שמירת נפשו) 96.....
- כבוד הגוף בתור פלי מיוחד ומקדש מה בעד הרוח — (אסור גדידה, קרחה, שרט, פתכת קעקע) 101.....
- עדי השער והמלבוש — (אסור הקפת פאת ראש, השחתת פאת זקן ולבישת גבר שמלת אשה ולהפך) 102.....
- זנות 103.....
- ערוה 106.....
- רחוק מהערויות 107.....
- המזון — (מאכלות אסורות) 111.....
- מכסה חלקי הפהמה באדם ועלוי רוח הפהמה שבקרבו. (קריוש מחנה, צניעות, נבלות הפה, נטילת ידים, טבילת פלי סעודה) 126.....
- נדר, נדבה ושבעת אפר 136.....
- רוב, חזקה, ספק וספק ספקא 145.....

ג במערכת המצות:

- ללכת בדרךי ה' 153.....
- חזרים — (כבוד אב ואם) 158.....
- כבוד הזקנה, החכמה והמישרים — (קימה והדור בפני זקן, חכם ובעל מעשה) 162.....
- תלמוד תורה 164.....
- החברה — (הדבק בחכמים, קניית חבר, מניעת חרם מפיתו) 170.....
- חתון וחבת הנזים 173.....
- סוד למשמעת התורה ושומריה — (שלא להוסיף ושללא לגרוע מן התורה, ושללא לסור מצווי שומריה) 177.....
- התשובה 180.....
- לכונן בית — (לפרות ולרבות) 188.....
- קריושין ונשואין 192.....
- גמין 199.....

200	חֲלִיצָה (יב)
202	חֲנוּךְ (יג)
216	הַצֵּלַת חַיֵּי רַעַף מִסַּפְּנָה וְהַצֵּלַת רְכוּשׁוֹ וְאִשְׁרוֹ — (שְׁלֵא לְעַמּוּד עַל דָּם, הַשְּׁבֵת אֲבֵרָה, עֲדוּת)
220	עֲזָרָה בְּצַר לְרַעַף וּבְעַסְקָיו עַל יְדֵי פְעֻלָּתָהּ וּרְכוּשָׁהּ — (מִצְוֹת פְּרִיקָה וּמַעֲיָנָה, מִצְוֹת הַלְוָאָה, אִסּוּר רַבִּית, מִשְׁכּוֹן)
224	אֲכִילַת פֹּעַל מִמְּלֶאכֶתוֹ
—	צָדָקָה וּגְמִילוּת חַסְדִּים
234	נִקְמָה (יח)
236	לְלַמֵּד וּלְהוֹכִיחַ (יט)
240	כְּלָלֵי הַמִּיּוֹשְׁרִים בְּאַהֲבָה וּבְהַחֲזֹקַת טוֹבָה — (לְעִשׂוֹת הַיָּשָׁר וְהַטּוֹב)
244	הַחֲזֹקַת הַתּוֹרָה בְּכַתְּבָהּ — כְּתִיבַת הַתּוֹרָה (כא)
245	קְדוּשַׁת ה' וְאִבּוּד עִ"ז
247	שְׁבֻעַת אֱמֶת, שֶׁקֶר וְשׂוֹא, קָלַלַת הַשֵּׁם, הַזְכָּרַת שֵׁם שָׁמַיִם לְבַטְלָהּ (כג)
251	חֻבַּת הָעֵדָה — (לְשֵׂאת בְּעוֹל עִם הַצְּבוּר)
259	חֻבַּת הַמְּדִינָה וְהָאֲזָרָח — (לְדְרוֹשׁ שְׁלוֹם מַלְכוּת)
262	אִסּוּר חֲלוּלַת הַשֵּׁם וּמִצְוֹת קְדוּשַׁת הַשֵּׁם (כו)

ד) בְּמַעֲרַכַת הָעֵבוּרָה:

271	הַתְּפִלָּה (א)
280	שְׁחִירִית (ב)
285	הַתְּפִלַּת שְׁחִירִית בְּיָמֵי הַמִּיּוֹתָדִים: שְׁחִירִית שֶׁל יְמֵי תַחֲנָה, יְמֵי זְכוּרָן, שְׁבֻתוֹת וּ"ט
291	מְנַחָה (ד)
293	הַתְּפִלַּת עֲרֵבִית (ה)
296	עֲרֵבִית שֶׁל עִ"ש וּו"ט כו' שֶׁל מוֹצָאֵי שְׁבֻת וּו"ט וכו' (ו)
299	מוֹסָף (ז)
301	נְעִילָה (ח)
303	הַתְּפִלַּת צְבוּר (ט)
306	קְדוּשָׁה, קְדִישׁ וּבְרָכוּ (י)
308	קְרִיאַת הַתּוֹרָה (יא)

313	הַפְּטוּרוֹת	פרק (יב)
315	פְּיוּטִים	(יג)
318	בְּרָכוֹת	(יד)
336	בְּרַכַּת כַּהֲנָיִם, נְשִׂאת כַּפַּיִם	(טו)
340	הַשְּׁפָה	(טז)
344	אַרְשֶׁת שִׁפְתֵינוּ וְשֶׁאֵר עֲנִינֵים הַנוֹגְעִים אֶל הַתְּפִלָּה	(יז)
352	יְרֵאת מְקַדָּשׁ	(יח)
357	אִסוּר עֲבוֹדַת אֱלֹהִים	(יט)
358	שְׁלֵא לַעֲשׂוֹת צוּרוֹת מִשְׁפָּטֵי מָרוֹם	(כ)
359	קִדְשַׁת כּוֹהֵן, אִסוּר בְּמָה, אֲבָן מִשְׁבֵּית	(כא)

פ ת ה ד ב ר

מאד ינעם לי, כי הצלית ה' תפצי בנדי, לתת להקוראים בהעתקתי העברית, מבלי אהור ותפסק מרובה, גם את הספר השני והאהרון מהחבור הגדול והדגול. חורב", אשר בו יראה המחבר, הגאון החכם העלה ר' שמשון ב"ר רפאל הירש זצ"ל, את גדל כחו וחילו לישראל ואוריתא ועוצם חכמתו הקמה ותבונתו העטוקה ככל מקצועות התורה והמצוה, וספליא לעשות במיטב הניון, לפלם ולהאור נתיב בקשט ודת, למען דעת כל איש ישראל את הדרך, אשר ילך בה, ואת המעשה, אשר יעשה וחי ברוח היהדות הנאמנה. —

הספר השני, הקי"נ כבוד הזה, יכלכל את שאר ארבעת המערכות: משפטים" "חוקים" "מצות" עבודה", עד תום כל הספר "חורב", ועולה הוא במעלתו על הספר הראשון, בן באיכות הרעיונות הנשגבים, האצורים ביהוד בהרבה הרבה פרקים בדברי תורה ומסורה, הנראים כסתומים וחתומים, ואצר המחבר בהסבר נעלה הנתו מנלה עמוקות באר"י טוב בתעלומות חכמה, וכן כבמות הענינים הרבים והגדולים הכאים בו, אשר בכל אחד ואחד מהם יראה הקורא אור גדול באור תורה ונר מצוה. —

הספר הראשון בהעתקתי לשפיע, שבו נדפסו שתי המערכות הראשונות, עדות ותורות" יחד עם באברי, למען דעת" (ראשי פרקים כהקינוני בדברים העומדים ברום הדת והיהדות) גם תוקדה קצרה של תורה המחבר זצ"ל, יצא לאור בשנה העברה שנת תרנ"ג, ועד מהרה מצא לו סתלים בקרב עדת הקוראים, ומקובל ומרובה הנתו אצל כל המפלגות בעמנו. —

אות לטובה, כי בעיני דעת הקהל נרצה פעלי, להעתיק לשפת קדשנו את ספרי הגאון הירש, ראיתי עוד בהוציאי לאור בשנות תר"ן תרנ"א בשתי תוצאות את הספר "אגרות צפון" (ה"ט מכתבים ע"ד היהדות) והספר ההוא זכה לשם ובאתכה וכרצון קבלוהו בתור ספר טוב ומועיל לחוקק הדת והיהדות. —

והנה בלב סמוך וכמוה נעשתי אחיכ אל ההעתקה וההדפסה של הספר "חורב", בדיעי מראש עפי שותדעת הקהל על טוב הספר, אגרות צפון", שהוא רק כעין "הקדמה" מסבא אל הספר הגדול "חורב", כי בטח עבודתי ההדשה הגדולה והרהבה, תפיק רצון ביותר שאת, בעד הספר "חורב", אוצר הספרות הדתית, אשר גם בכסותו גדול הוא שבעתים מהספר אצ, מקף הנתו את

כל הענינים הנוגעים להי איש ישראל מטעם הדת, התורה והמסורה, ויורה דעה על כל דבר חוק ומשפט ויפיץ אור רב ויקאר לאשורו, באר-היטב, את כל חובות היהודי הבלתי תלואים בארץ ירושתו, והכל ברעיון כביר ונאור ובחכמה רכה אמונתו, ובשקפה רמה ומאד נעלה, אשר עוד לא באה כמותה בספרות העברית, וכי בלי תפונה הספר הזה יפלו לו נתיב בקהל הקוראים, להביא את התועלת הדרושה, לכצר את הומת הדת והיהדות ולרומם את קרן חכמת ישראל.

אף לא שניתי כרואה, כי אחרי הוציאי לאור את הספר הראשון מהחורב, אשר יכל בקרבו רק את השתים הראשונות משש מערכות החורב ומאמרי למען דעת, כמעט את אשר לא פללתי ראיתי, כי מלבד אשר הקוראים הרבים קבלו את הספר באהבה ובעיון יפה, אף קדמו את פני במכתבי תהלה, תודה וברכה, ויפיצו בו. להחיש את מעשי, להוציא לאור את שאר המערכות, למען יוכלו, להביא ברכה אל ביתם את כל החבור החורב, להיות תמים יחד בשני ספרים, הנה גם נאוני הדור (גם מלבד ידידי הנאון הגדול רשכבהני ר' יצחק אלחנן שליט"א הנאכד מעירנו, אשר נתן לי הסכמתו ראשונה ונדפסה בראש הספר הראשון) וכמה מחכמי זמננו וסופרי ישראל, כמשך זמן קצר אחרי ההדפסה, הראו אהבה ודבקה רבה אל הספר הזה ובמכתביהם אלי בדברים היוצאים מן הלב הללו את הספר בהערכתו העברית ומאמרי ליד, ויתקו את ידי ויזונו אותי, למחר את הדפסת החלק השני, ופה אחד תוו דעתם, כי אמנם הספר הזה מאד נעלה הוא, והנהו גם דבר בעתו מה טוב.

והנה בעד אלה, שלא קראו עדנה את הספר הראשון מהחורב עברית ומאמרי, לבל ינהנו גם עם הספר החורב מנהג ישראל בימינו אלה, אשר לדאבון לבבנו, מפני הטורדה, ישנם רבים המקבלים ברצון ספר חדש, הדורש קריאה כשיום לב, אשר יכנונו כזה ביחוד, רק לגמול חסד עם הסחבר בעד עמלו, אבל עם הספר יעשו לרוב חסד של אמת לקברו בארון הספרים, מבלי העלותו עוד על שלחן הכתיבה והקריאה... וגם בעד אלה, שקראו אותו, אבל הפצים המה לדעת, מה משפט רבני זמננו וחכמיו על הספר החדש הזה בספרות העברית עפי החלק הראשון ומהלך רעיוניו, למען ידעו הקוראים, כי אמנם כדאי והגון גם הספר השני, להיות נלזה אל הראשון, ולהיות טובים השנים בדוקרת, לכלול את שלימות ספר החורב השלם, ולמען יקחו לדעת, כי אמנם הספר החורב בשני ספריו ראוי לזכות אזרח בכל אחד מבתי ישראל, להיות ספר למקרא ולמוד בעד העם וגם את בניהם ילמדות על פיהם, להבינם כל קשט ודת, תורה ומצוה, עד אשר יוכלו אחי כנפש הפצה וביתר שאת ללמוד כל דבר מהמקורים בעצמם שם ופוסקים, אחרי אשר ע"ה הלקה טוב של המ' חורב, אור ננה עליהם במשכיות לבב, לתכב וללכב כל קדשי ישראל באהבה רבה ואהבת עולם, אחשוב לא למותר, להציג בזה איזה תוצאות קצרות ממכתבים רבים מרכני הקהלות ובתוכם גם רבוי החסידים ומכמה חכמי דורנו, שקבלתי במשך הזמן הקצר מעת נדפס הספר הראשון מהחורב עד עתה, וכיחוד ביריהם הראשונים אחרי ההדפסה,

יען זה ערך חצי שנה, אשר כמעט קדלתי מכוא בחיזיותי-אגרות ובמשלוח ספרים אל עוד הרבה מידידי גאוני הדור, הכמיו וסופריו, מפני העבודה התכופה, אשר העמסתי עלי בהשלמת ההעתקה של הספר השני הזה, ולתקנו ולהכינו לדפוס, וחסתי לבלות אף רגע מהעת המעטה המופנה שלי לעתים בלילות, שהקדשתי לעבודת הקדש הזאת (כי איש כמוני אינני חי על עט הספרות וכל היום ואשמורה בלילה אני טרוד ועסוק בעבודתי התמידית, לפרנס את ב"ב), ואת התוצאות הקצרות האלה (רק איזה שורות או לפעמים איזה מלים מבי"א) אני נותן בזה לזכרון לפני ולפני הקוראים בתור הד קולות בהדר ע"ד טיב הספר ומאמרי, אשר נדבה רוה גדולי דורנו וחכמיו לכדני בדבריהם ולרצות פעלי, — דברים היוצאים מקרב ולב טהור, בלי שום בקשה מצדי, לתת לי איזה הסכמה על הספר ובאמרים פשוטים, לא כחל ולא סרק (אונגעקונסטעלם) (בעוד מוכן מאליו, כי בעת כתבם, לא עלה על לבכם, כי איזה דבר מדבריהם, יוכל היות, כי יבוא בדפוס), והמה הביעו רק את הרושם הנאמן, אשר פעל על רוחם ולכם הספר הראשון ומאמרי, וכי עפי' הספר הראשון יבינו גם את הטוב האצור בשאר מערכות הספר, ובכלל, כהכירם לדעת את התועלת הרבה, אשר יוכל ספר כזה, להביא לבני עמנו בימינו אלה. אף גם זאת, כי רובם ככלם מכותבי המכתבים שזכו לי בעד הספר את המחיר כמלואו, ואהדים גם יתר מהמחיר הקצוב, אשר אין כל אופן לחשוב הלילה, פן התמלמו מעטם איזה מלים מטעם הנמוס ונשיאת פנים (בגלל התשורה) במדה נפרזה, לאות תודה וקבה יתירה, רק בשפה לנאמנים ובחפץ טהור הואילו בדבריהם היקרים, לחזק את ידי ורוחי, לחוסף אומץ וחיל, להיטיב ולהועיל לבני עמי בכחי וכשרונותי המעטים, גם לתת לי ערובתם, כי הספר הזה ימצא הן ושכל טוב בעיני כל קורא והונה בו ולבו יהיה נמשך אחריו, לקנות חכמה ודעת בקשט ודת, למרבה התועלת, והיה זה שכרי. —

בנוגע אל התוארים וסדר התוצאות מהמכתבים, אני מקדים להגיד מראש, כי אלה הרבנים כותבי המכתבים הלא המה גאוני דורנו ידועים ומפורסמים, גם כמה מהם מתארים תמיד בספרים ובמכתבים בתואר "הגאון הגדול", וכמו כן החכמים והסופרים נודעים לשם ולתהלה, בכ"ו אנכי, עם בקשת סליחה, מצאתי לנכון, לטען הקצור, לזכור את שמות הרבנים רק בתואר "הרה"ג ואת שמות החכמים בתואר "הרה"ח", כי כלום לתוארים גדולים שלי הם צריכים? הן נודעים ומפורסמים המה גם בלעדי אזכרת תואריהם הנכונים בשימתי זאת, — גם את סדר התוצאות של המכתבים אציג רק בסדר היום וההדש שבו נכתב המכתב (דאטום), להקלט גם מהשש תרעומות דין קדימה מפני הכבוד, והנני נותן את משפט הקדימה להמכתב הכתוב קודם בזמן, על המכתב שזמנו מאוחר בכתיבתו. —

ואלה הנה התוצאות הקצרות מהמכתבים האלה:

הרה"ג ר' צדוק הכהן, רב הכולל בפאריז במכתבו (הכתוב צרפתית) מיום 14 פעברואר 1893 (כ"ז שבט תרנ"ג) מודיע לי, כי קבל באהבה ורצון את הספר "חורבי ומאמרי, למען דעת", ולאות תודה, בתור תמורה,

שולח הוא לי חמשים פראנק, — עוד בקשתי במכתבי אליו, כי יאבה להשתדל לטובת ספרי אצל הח' אבל ישראל חברים" (אללויאנס איוראעליט) בפאריז, לקנות אצלי סכום מסוים עקועמפלציען מהספר "חורב" בעד כתי הספר בארץ הקדם, אשר לה, להיות ספר הלמוד שמה, כותב לי הרה"ג בכחבו זה, כי בנפש חפצה מוכן הנהו, למלאות בקשתי, ובאחת האספות הראשונות של ועד החברה יציע את ההצעה הזאת ויהיה מליץ טוב בעדה, גם יתן לי עצתו, כי גם אני מצדי אשלח ג"כ אל הח' סכתב בקשה אדות זה. (מוכן מאליו, כי שמעתי לעצת הרה"ג, אבל קבלתי תשובה מועד החברה כ"ה, כי נכצרה מהח' לעשות שא"לתי, יען כי בחירת ספרי הלמוד מסורה היא ממנה אל רבני כל אחת מהקהלות, ששם יסדו כתי הספר, ולהרכינים המשפט לבחור ועלי לפנות אליהם, אולם אנכי נמרתי אמר, לבלי נסות דבר אדות זה אליהם, וכבלל אל מנהלי כתי הספר, עד אשר יצא לאור גם הספר השני, מהחורב, ותקתי, אחרי אשר יהיה הספר, חורב" שלם בכל מערכותיו, אזי מנהלי כתי הספר בכל אתר ברוב רצון יקבלוהו לספר למוד הדת, בעוד יכלכל גם את כל עיקרי הדינים הנהוגים לרוב בחיים). —

ממכתב הרה"ג ר' עזריאל הילדעסהיימער מבערלין
מיום ד' אדר תרנ"ג:

קבלתי הספר, חורב" עם פתיחת דבריו ברוב תודה ובל"ג אכתוב מאמר על הספר במכ"ע, וידי שיע פרעססע ואסיים באמירת חיים ברכה ושלום כו'.

ממכתב הרה"ג ר' יצחק דאנציג, סטיף לעדת ישרון בס"מ
פעטערבורג מיום ה' אדר תרנ"ג:

הספר, חורב" הגיעני כו' תשו"ח לכית על מעקדו בכלל לטובת הצמאים לשתות מבאר מים חיים, אשר קרה וקצר הגאון הצדיק הירש זצ"ל וגלל האבן מעל פי הבאר בהעתקתו הנאמנה בלשון צחה ונעימה, זכה וזכה את הרבים, זכות הרבים תלוי בו כו' מאד התענגתי בהקדמתו הקונטרס רב הכמות והאיכות בשם, למען דעת, בו הרחיב והעמיק ברעיונות נעלות ונשגבות, כבוד אומר כלו בחזוק הדת והיהדות כו' ת"ל כי לא אלמן ישראל מחכמים אמתיים ומשכילים, דורשי אלהים כו' אשרי העם שלו ככה כו'.

ממכתב הרה"ג ר' הלל דוד טרוואש רב בוויילקן
מיום ט"ז אדר תרנ"ג:

את ספרו, חורב" קבלתי נכון, ויהי כי עברתי בין בתי אפריו וביחוד מאמרו, למען דעת אורו עיני אור גדול, מה רב טוב עשה כתד לישראל לפקוח עינים כו', לדעת כי תורתנו צרופה וכל פקודיה יתאימו

יתאימו גם עם השכל הבריא ויסודי חכמה. תורתנו היא נשמת העולם והאמונה מעטה לבושו בו ומה טוב ומה נעים, כי החמדה הגנוזה, אשר היתה לזטה בשמלה אשכנזית, נגלה נגלתה עתה לעין רואים ותאיר כל מושבות ישראל ע"י כתר, רב פעלים במועצות ודעת, אומן ומומחא לזה, כן בהעתקתו הנפלאה, כן בעטרה שעמר לה במאמריו הנשגבים מפענחי נעלמים ופוקחי עורים בשכל חד, עמוק וישר, אשר כמעט לא בא כבושם הזה בימינו עד כה בכרם בית ישראל, לוא יואל ה' ויהי החורב' ספר לעם אשר בו יהנה, כי אז תרום קרן התורה והאמונה וכל פקודי ה' וכבוד ישראל גם יחד — לוא יבנו ישכילו מטיפי עמנו, להעמיק חקר ולתת הגיונו לפני העם להשכיל לבותם בו, כי אז ישובו אלנו כל האברים המדולדלים ועומדים להנתק והיינו לבשר אחד וישראל גוי אחד בארץ, ירום ונשא וגבוה מאד בו.

מכתב הרה"ג ר' אליעזר ראבינאוויץ רב בסמאלאוויץ
מיום י"ז אדר תרנ"ג :

הספר החורב', שתוכרה לו יחד גם מאמר נכבד מעשה ידיו להתפאר המלא דברי חכמה ואמרי בינה בו ובלב רגש ושום שכל התענגתי על יקרת דברים במאמרו למען דעת, אשר רוח יהדות עזה נושבת בו, כבוד אומר כלו, וטובים השנים: להיות מעתיק דברים מועילים גם לחבר דברים טובים ונעלים בו. —

מכתב הרה"ג ר' יחזקאל ליבשיץ רב בכויסק
מיום ה"י אדר תרנ"ג :

... בכלל נדמתה לי מחברתו כאותה חיה שיש ברקיע שאות אמונה על מצחה ועליה ישמתו כל ישרי לב, האות הזה גם הוא להתנוסס גם על הר החורב' של הנאון רשיר זצ"ל, גם על מאמרו של ידידי בו, ממילא מובן שבתור מעתיק הנדיל ידידי לעשות כידו הטובה והרחבה, סגנונו קל וחד, השפה כלה יפה ובאמונתו אל הטעקסט, עוד כמעט הפריז על מדת החובה. — לא כן במאמרו למען דעת, שם ראיתי את ידידי באמת כעושה חדשות ובעל מלחמות גם יחד, שם הרים אל על את גם האמונה והרגש — הכה בכפתור וינועו אמות הספים בבנין המחקר הישן נושן, אשר בונים כענקים עמלו בו והציבו דלתיו מאז ועד הנה בו. (בהמשך מכתבו כותב לי ידידי הרה"ג הגיון נעלה מהדושי תורתו בתור סעד וסמך לאיזה מהגיוני מאמרי, אשר לא זה המקום להעתיק ובעת מצוא אזכירהו אי"ה לטוב).

מכתב הרה"ג ר' זאב בר' יוחנן טווערסקי רב דחסידים בראטמיסמראווקע פלך קיעו מיום ג' ויקרא (כ"ו אדר) שנת "כה תברכו" (תרנ"ג) — ולתת מושג נאמן בעד אלה הקוראים, הבלתי מכירים את רביי החסידים, עד כמה מבינים המת להוקיר

להוקיר ולכבד כל טפועל טוב, אמרתי להציג את הסכתב הזה ככתבו וכלשונו מההל ועד כלה :

שלום וישע מפועל ישועות לכבוד הרב המופלא ומופלג בתויו, צנא דמלא ספרא, כליל המדעים, תויו היא אוצרו כשית מויה משה זלמן אהרנזאהן נ"י, אחדשיה כמשפט, הנני להודיעוהו, כי ספרו היקר, חורב" אשר בו נכלל מאמרו, למען דעת' הגיע לידי, ומלונ הנני מניש לו תודה ותשיח בעד פעולתו הטובה והרצויה בעיני ה' ואדם, אשר הוא מפיץ בין כל מפלגות הלאום הישראלי, ספרים יקרי ערך כאלה המחזקים יסודי הדת והיהדות, ספרים כאלו יקרים בכל עת ועידן ובפרט לעת כזאת, אמרתי לפעלא טבא, יהי נועם ה' עליו ומעשה ידיו יכונן סלה כאחיו, אגרות צפון' כן גם, החורב" ירצה פעלו לחזוק הדת והיהדות, ויעזרהו ה', להוציא לאור כל ספריו המלאים דעת ובינת קדושים על כל גדותיהם, יפיץ כבודו מעיני חכמתו החוצה כיד ה' הטובה עליו, ושולח אני לכ' מחיר הספר א' רויכ וחצי, יודע אני, כי מהראוי לתמכהו בתמיכה יותר הגונה, לחזק את ידיו אבל הזמן גרמא, שהלחץ זה הדחק ישתרר בחזקת היד והשעה דחיקא לי מאד, והנני דויש וחפץ באשרו ומברכהו בברכה המשולשת, כנפשו וכרצון דויש המזכירו לטובה ולברכה מקלוינ, דברי המדבר לכבוד התוה"ק והרמת קרן האמונה והדת בדברי טעם ודעת זאב בהרב יוחנן שלימיא (מקום ההותם) .

ממכתב הרה"ג ר' ירוחם יהודא ליב פערלמאן ראביד במינסק

מיום כ"ט אדר תרנ"ג :

הגיעני הספר, חורב" להועיל להדור החדש לחזוק הדת והאמונה, יתן ה' שדבריו יעשו פרי, ליכות את הרבים, כמו שהועילו דברי המחבר עצמם בו ויקבל ברכתי החוה"ש ונוכה לראות בהרמת קרן ישראל וקרן תורתו ובחזוק הדת והאמונה בו.

ממכתב הרה"ג ר' אליקים שפירא ראביד כהוראדנא

מיום ער"ח ניסן תרנ"ג :

נתכבדתי בקבלת ספרו היקר מאד, אשר במעט זמן, אשר אצלתי לי מטרתתי שמתו עיני עליו ומעמתי צוף אמרותיו, נהניתי מאד ואמינא לפעלא טבא וישר חילא דמר, כי יפה דבר ובשעה רצויו, כי בדור הזה, אשר רבים הלכו חשכים יפתחו עיניהם ויראו את הדרך הישרה ולא יעקשו נתיבותיהם, ולמוכרת אהבה הנני שולח מנחה קמנה בו ידעתי כי לא זאת המחיר, כי אמרות שתורות לא יסולה פז ערכם, אמנם יקרה בעיני העתקתו הראשונה (א"צ) ושניה, ליזכר עולם יהיה צדיק נשגב הגאון דר' הירש זצ"ל וכמאמר ההכם: טוב מעתיק דברים מועילים בו וגם

הוסיף

הוסיף דעת בלמען דעת, יוסף ה' עליו ברכה, ויוסיף אומץ ללמד דעת ויהיה חיי עושר ואושר בו.

ממכתב הרה"ג ר' אליעזר גארדאן רב כמעלו
מיום י"ג ניסן תרנ"ג :

הספר הנחמד והנעלה העומד ברום עולם היהדות, החורב" אשר כבדני לשלוח אלי הגיעני והנני נותן לכו תודה וברכה, על אשר שלח ברכה כזאת אל ביתי, ויתן ה' שיתרבו ספרים נעלים כאלה בספרות הישראלית וישלם לו ה' משכורתו כפולה בעד מפעליו לטובת דתנו ועמנו, ויהי ה' עמו להעתיק עוד ספרים כאלה ויצליהו ה' באושר רוחני וגופני בו.

ממכתב הרה"ג ר' מרדכי פריינקול רב בסאראקא
מיום י"א אייר תרנ"ג :

נתכבדתי בקבלת ספר, חורב", אשר כוננו ידיו בהעתקה לשפת קדשנו ומה נכבד הוא הספר הנ"ל והישיב בזה בתועלתו ונחיצותו להחוקת היהדות ותועלת רבה בעוזה תהי' ממנו לבני ישראל המתחנכים בדרך אשר עודם הולכים בעקבות אבותיהם וצדקתו בזה תעמוד לעד וכידוע דרש חז"ל בזה כו'.

ממכתב הרה"ג ר' יהושע העשיל ראבינאוויץ רב במאנאשמרישטיצע
מיום כ"א אייר תרנ"ג :

הספר, חורב" ומאמרו, למען דעת' קבלתי במועדו עוד קודם חג המצות כו' יען טרידנא טובא כו' עתה הנני משיבו ומברכו, כי ירצה ה' פעלו ויזכהו לזכות את הרבים בהעתקת יתר ספרי הרה"ג הצדיק רשר הירש זצ"ל, כי מאד מאד נעימים מדברותיו, וכל איש נבון, אשר יראת ה' בלבו יכיר מספריו גדול צדקת האיש הדגול מרבבה הזה, גם מאמרו, למען דעת' מצא חן בעיני, קולע למטרה ישרה ודעת שפתיו ברור מללו, ישולם פעלו ומשכורתו כפולה מהמשלם גמול טוב לעושי רצונו כו'.

ממכתב הרה"ג ר' שלום דובער שניאורסאן רב (דחסידים) בליובאוויץ
מיום כ"ה אייר תרנ"ג :

את הספר, חורב" ומאמרו, למען דעת' אשר כבדני כבודו בו קבלתי ברוב רצון והנני שולח תמורתו חמשה ר"כ ומפני עוצם טרדותי נמשך עד כה ואתו הכליחה, והנני מוקירו ומכבדו כערכו הרם (בערך סגנון כזה עם משלוח התמורה בעין יפה קבלתי מכתבים מרה"ג שניאורסאן טקאפוסט, מלאדי ועוד). —

ממכתב הרה"ג ר' בנציון שמערנפעלד רב כביעלסק
מיום ט' סיון תרנ"ג :

קבלתי את הספר, חורב" העתקת מעלתו לשפת קדשנו כו' והנה ע"כ

עצם הספר איצ להסכמה, כי כבר מפורסם בכל תפוצות ישראל כל הגדולות והנפלאות, אשר פעל הגאון הצדיק המחבר זצ"ל, שהקים מעפר את קרן הדת והיהדות באשכנז ודבריו הקדושים בוערים כלפידים יוצאים מלב טהור ונכנסים אל הלב, רק אחת אספרה בו (הרה"ג במכתבו יספר לי את ששמע מהרה"ג המנוח ר' שמריהו צוקערמאן ז"ל מנפלאות פעולות הגאון הירש כפ"ט, אבל לא זה המקום להציג הדברים הכתובים שמה בארוכה), לכן רב טוב עשה מעלתו לבני בהעתקתו את הס' הק' לשפת קדשנו וגם נהניתי ממאמרו המחוכם, למען דעת', לחזוק הדת והאמונה, תפוחי זהב במשכויות כסף, דברים מצורפים בכור השכל והאמונה, ויהי נועם ה' עליו ויזכה להוציא לאור גם את יתר החלקים ולהפיצם בישראל כו'.

ממכתב הרה"ג ר' אליהו קארדאנסקי רב בווינניצי
מיום כ"א סיון תרנ"ג:

הספר הנעלה, חורב' קבלתי במועדו והנני גם אני אחד מן המברכים ומשבחים את כתב', כי הביא ברבה לשפת עבר וספרותה בהחבור היקר הזה, ילך נא אדוני בכחו זה לאלוה, לגמור את יתר חלקי הספר, חורב' ונודהו, כי הגדיל לעשות כו' זה ישפות לו עתרת שלום וברכה ויופיע על עצתו לגמור את מעשיו לזכות את הרבים, להאיר עיניהם בתורת ה' משיבת נפש כו'.

ממכתב הרה"ג ר' מלכיאל צבי הלוי טענענבוים רב כלאמוע
מיום כ"ב סיון תרנ"ג:

ספרו היקר, חורב' אשר העתיק ללשונו הקדושה הגיעני לנכון ושמחתי בו ובמאמרו, למען דעת', אשר עטר בו כבודו את ראש החבור ושם לראשו עטרת פז ויקרת ערך, והנני בתודה רבה לכבודו, על אשר העשיר את ספרות לה"ק בחבור יקר כזה, אשר תועלתו בעתים הללו רבה למאד ורב, ערכו מאד, ומאד ישרה בעיני אופן העתקתו, כי לא נפר בו, אשר הורק מבלי אל כלי, וכן מאמרו הנכבד מלא רעיונות נשגבים לחזוק הדת והאמונה כו' וה' יעזור לו להוסיף אומץ להוציא לאור יתר חלקי החבור היקר הזה כו'.

ממכתב הרה"ג ר' אברהם יצחק משכיל לאיתן רב בחאסלאוויץ
מיום כ"ב תמוז תרנ"ג:

הספר, חורב' קבלתי כבר ויסלח נא לי כגודל חסדו את אשר אתרתי להשיבו דבר כו' ויקבל נא בזה תודתי וברכתי על פעלו הטוב לזרוע אור צדיקים לישרי לב, להרבות דעת ותושיה בישראל, ה' הרוצה כל מפעל טוב פועל ידיו ירצה ויברך חילו להפיץ מעינותיו תוצה כו'.

ממכתב הרה"ג ר' משה עליאש רב בסמילא
מיום עריח סנחם אב תרנ"ג :

נתכבדתי בהספר 'חורב' ובמאמרו 'למען דעת' הנלוו אליו ובשומי
עיוני בין בתרי מאמרו, ראיתי כי תזון יקר הוא בימינו אלה כו' וקוי ה
יהליפו עז ותעצומות, לחזק ולאמץ יסודי הדת והאמונה, אשר עמם מקור
היים ובאזרם נראה אור, כן יגמור ה' בעדו לשובה לגמור העתקתו גם על
יתר החלקים ויפוצו מעינותיו חוצה כו'.

ממכתב הרה"ג ר' הענדיל פרידלאנד רב בלאפיץ
מיום ד' מנ"א תרנ"ג :

... אשר נגלה כבודו אלי בס' 'חורב' כו' והנה ראיתי, כי כבוד
הופיע מהר 'חורב' במאמרו היקר 'למען דעת', הגיוני לבבו הטהור, מעמתי
בו אך מעט ותאורנה עיני, בראותי איך בחכמה נפלאה ובתבונה
רבה הכריח את עיקרי הדת והתורה לפי הסכם רוב חכמי ישראל
השלמים עם ה' ותורתו, נפלאתי מאד לראות גבר חכם בעז מחומש בידיעות
ושפות רבות וחרב פיפיות בידו, לקנא קנאת האמונה הטהורה והתורה
ובלשון צחה ובשפה ברורה כו' והכל בקוצר ובדברים ברורים –
עמדתי משתומם, איך יכול כתיר ענינים רבים, נעלים ונשגבים, לתת
בפרקים אחדים, ובמקום גדולת חכמתו, שם מצאתי ענותו הרבה, אשר
הציב את המאמר הנעלה בפתח השער כעין הקדמה, בעוד היה ראוי
להיות חבור מהולל בפני עצמו כו'.

ממכתב הרה"ג ר' לוי יצחק שניאורסאן (דחסידים) מניעזין
מיום ז' מנ"א תרנ"ג :

נתכבדתי ביקרתו עם שלוח ספר העתקתו 'חורב' עז תוספת
מרובה כל ספרו 'למען דעת', אשר עניניו מאד נעלים ומה אהללנו
אהרי כי שמו נודע בשערים והגני בגודל תהיח לרומכתיר על מפעלו כו'.

ממכתב הרה"ג ר' חיים כערליץ רב בקאָברין
מיום כ"ג תשרי תרנ"ג :

את ימין עז פעולתו לתפארת ישראל קבלתי באהבה ובשומי
עין על הדר המלאכה, ברכתיו בשם ה', אשרי שלו ככה, והגני מחכבד
להסגיר בזה מחיר הספר אחד שקל כסף ואבטח כי גם מספר אחד
יעורר, אהבה' כמספרו, המקום יהא בעזרו, ועל דרכיו יגיה אורו, ויברכהו
טובים ובתוכם גם אני ידודו, המכבדו, מוקיר פעלו, לטוב לו, כל ימי
חבלו, העמוס במרדה ועבודה ומצפה לישועה ונהמה כו'.

ממכתב הרה"ג ר' מאיר נח לעווין רב במאסקוי
מיום י"ג כסלו תרנ"ד :

הנני בתודה על ספרו הנעים כו' דרך העברה העפתי עיני בו וראיתיו
הולך נכחות כו' בהגיון רוחו ונאומו בקדש, רצוף בזה התמורה יסלח נא
כי נתאחר השלוח מפני המרדה כו'.

ממכתב הרה"ג ר' ישראל מאיר הכהן טראדין (כעהמ"ח ס' "חפץ חיים" ועוד)
מיום כ' פ' ויגש (כ' שבת תרנ"ד).

... הווכה ומוכה את הרבים בהעתקתו את הס' "חורב" ומאמרו,
ומאד נהנית מהספר הנחמד ומאמריו הנחמדים, ולדעתי יועיל הספר הרבה
לזכות לבני ישראל עמנו, יתן לו ה' ברכה במעשיו ורוב הצלחה
בכל עניניו כו'.

ממכתב הרה"ג ר' דובער עליאש רב בקאמעניץ פאדאָלסק
מיום כ' ע"ח אדיא תרנ"ד :

... הס' "חורב" העתקתו העברית ומאמרו, למען דעת' הנלוח אליו, והנני
נותן לו את בריתי שלום וברכה על פעולתו אמונה בעבודת הקדש ואף כי
עד כה לא עלתה לי עדנה רק לעין מעט בספרו זה, אמנם בעברי בו
בזמן קט פה ראיתי שושנה ושם חזיתי חב צל"ת כו' אשר חילו לאוריתא
לחוק מוסדי הדת ובפרט לעת כזאת כו' ויהי נועם ה' עליו ומעשי ידיו
ירצה כו'.

עד כאן התוצאות ממכתבי רבני הקהלות ומלבד אלה קבלתי כמה וכמה
מכתבים ממיץ וכ"מ מערים שונות כשבח הספר ומאמרי, אבל לכל יארנו הדברים
למאד לא העתקתים בזה, אף כי גם דבריהם הטהורים יקרו לי למאד ואסיר תודה
אנכי גם על דבריהם הנחמדים. —

ע"ה אביא את התוצאות ממכתבים אחרים של חכמי דורנו וסופריו :

ממכתב הרה"ח מר י"ל דאוידאוויטץ (בן-דוד) כזוילנא
מיום ד' אדר תרנ"ג :

... והנני משיב לך את תודתי, גם את מאמריך רב הערך, למען
דעתי קראתי בעיון רב כו'. בקצרה אומר לך, כי במנתחך זאת אשר
הבאת על מזבח ספרותנו עשית לך שם עולם בעמנו כו' ואם יבוא לידי
לדבר על אדות עבודתך בהמליץ או בהצפירה אבאר שם ברחבה, עד
היכן נחויץ לנו כעת לחזק את עמודי דת ישראל הרופפת בלב בני
הדור החדש כו'.

ממכתב הרה"ח דר. מר אברהם אליהו הרבני מס"ט פעמערברונ
מיום כ"ז אדר תרנ"ג:

קבלתי את הספר היקר, תורב' עם מאמרך הנכבד, למען דעת' הנספח אליו ואמהר להגיד לך: יישר חילך! ומי יתן ויתעוררו רבנים ומטיפים להטיף לקה לבני עמנו במדינתנו עפי' הספר הזה ועפי' השטה המבוארת בו ואז ישומטו רבים ותרבה אהבת התורה ויראת ה' הצרופה בין בני עמנו בארצנו, ולך תהיה צדקה, שתהי מן הבונים ולא מן המהרסים, ורב שלום בוניך! מכבודך ומוקיר פעולותיך היקרות כו' -

על תודה אקריב רחשי לבני אל ידידי הרה"ח הדר. מר א"א הרבני נ"י הנ"ל כן על דבריו היקרים וכן על השתדלותו ומליצתו בעד הספר, תורב' אצל אלופי הועד של החברה, מפ"צי השכלה בישראל" בס"ט פעמערברונ, לקנות אצלי מהספר הזה סכום עקועמפלארען למטרת החברה, גם דבריו עשו פרי, כי ראשי ועד החברה הנל במכתבם אלי מיום 1 טען מאי 1893 - 121 א' כבדוני בבקשתם, לשלוח להם בעד הח' מפ"צי השכלה" סכום עקועמפלארען "תורב' על סך שלשים ר"כ - ובוה אביע תודה וברכה לאלופי החברה הנכבדה, כן על דבר התמיכה, לקנות מכפרי זאת הפעם השנית (כי גם מספרי אגרות צפון" בהעתקתי העברית קנתה החברה או שלשים עקועמפלארען במחיר שלשים ר"כ) וכן ביחוד, על אשר הואילו לחלק עיז' כבוד ויקר לספרי אלה ולהראות בזה כי נרצה פעלי בעיניהם, לתת להקוראים העברים ספרים להשכיל לכותם כאמונתנו הצרופה וכתורת ה' תמימה, למען יבינו כל דבר הכתוב בה לחיי ישראל מפורש ושום שכל, אמנם פעולת החברה הזאת היא גם לעדה, כי מחשבתה הרצויה, להפיץ השכלה בקרב בני ישראל בארצנו כתאמתה היא עם הישע והחפץ הנאמן, לחזק גם את מוסדות האמונה והדת בקרב בני הדור, ועל אדות זה כבר דבר בארוכה עורך המכ"ע המליץ בשע' באחד מגליונותיו במאמר ראשי, והציג בתור ראיה מהימנא על זה, כי הח' מפ"צי השכלה" קנתה סכום עקועמפ. מהס' אגרות צפון, אשר יסודתו לחזק הדת והיהדות (אולם מדבר קנית הח' תורב' עוד לא ידע הרה"ח הסופר הנ"ל). על מחשבת החברה היקרה ופעולותיה הרצויות יהודה רבים ותקבל ברכה מאת כל ישרי לב. -

ממכתב הרה"ח מר א"ל לעווניסקי מקאהאוקע
סמוצש"ק פ' ויק"פ תרנ"ג:

... הגיתי היום בספרך, עברתי על מאמרך וחלק גדול מהס' תורב' בו ישרו בעיני דבריך בפתח דבר, המעמדהאדע של הרב המחבר, כי תחת אשר רבים מהמבקשים טעמי המצות שגו ברואה, לקרב את התורה והמצוה אל השכלי, מה שכמעט אי אפשר, השכיל הוא לקרב את השכל

השכל אל התורה והמצוה' לכן דרכו סלולה ודרך הקדש יקרא לה. והדברים ההם טובים ונכחים כו' וביותר טוב ונכון הוא משפטך אשר הרצת (למען דעת פרק ג'). כי עצם האצילות באמונת אל יחיד ומיוחד, שהוא דבר שאי אפשר ללמדו לא לחכמים ולא לבני העם, למדה התורה לכלם כאחד, בשלילה עיי' רבוי הלאוין של ע"ז, עד כי אמונת היחוד צרופה וכלולה במהרתה לכל עדת בני ישראל. ההנהגה הזאת היא טובה במאד מאד, ונהייתי מאד לשמוע כזאת, הן גם בחכמת המדידה ישנן הוכחות כאלה הנקראות הוכחות שליליות, יען כי, אי אפשר להוכיח בפועל איזה הוכחה ישתמשו בכח השלילה, להראות כי אחרת אי אפשר כו' כו', הנה מוצא אני מחויב לתת לך תודתי בעדו, כי חמודות הוא לי בדעותיו הנעלות, המאמר הזה יכיל בקרבו דעות ורעיונות מה שלא יכילו הרבה והרבה ספרים שלמים כו'.

על השאלות האהדות ששאלני ידידי זה בנוגע לאיזה הנהגות כמאמרי הנראות כזרות בהשקפה הראשונה, עניתי לו במכתב מיוחד, כי לפי ההגיון והעיון הנאמן אין כל פרכא ועומדות בחזקתן.

מכתב הרה"ח מר צבי הכהן שערשעווסקי טראָסשטאָוו על הדאָן
מיום י"ד סיון תרנ"ג :

במועדו קבלתי את הסי' חר"ב' מתבוננת כפך, אשר הואלת במוכך, לשלחהו אלי ואשר הרבה שמחה נתן בלבי בקראי אמרוי כי נעמו, אך מפריעים ממפריעים שונים הפריעוני למגנת לבבי לכתוב אליך עד כה וכלום בימינו צריכים דברים כאלה באור, ואם אמרתי אספרם באוניך כמו, יארכו דברי מאד והיו לי ללא-גחית ולך ללא-תועלת; אך העבודה! כי לא חלק יום שלא טפח לי על פני, להזכירני חובתי אליך, עתה באתי במגלת ספר, לערוך לפניך את תודתי הגדולה והרחבה והעמקה על ספרך זה, אשר עוד הפעם אמר לך, כי דברו היו לי לששון ולשמחת לבב, זכורני, כי שדל באחת מאגרותיו שמח שמחה גדולה, בבוא לידו ספר אחד כו' (כמדומני תשובת הגאונים), יען כי מצא בו הרבה מהיהדות, ואיך לא אשמח בספרך, שכל לו יהדות! ומה יקר בואו לעת כזאת, אשר יהדותנו צריכה חזק! ואם רבות התענגתי על דברי המחבר הרה"ג הצדיק ז"ל בשתי מערכותיו (בהעתקתך הנמרצה) כו' הנה עוד התענגתי ענג משנה על הגיוניך אתה, בדברים העומדים ברום הדת והיהדות, במאמריך הנכבד מאד, למען דעת, אשר כלו אומר כבוד לאומרו כו' ולך ידידי נאווה תהלה על החקר אשר העמקת בהכתוב: הנסתרות לה' אלקינו וגו' (למען דעת פרק ז') ודברייך נמרצים ומושכלים מאד כו'.

ממכתב הרה"ח זקן הספרות מר יעקב שמואל הלוי טראכטמאן מאקערמאן
מיום ה' מנ"א תרנ"ג :

אורך כי שלחת לי הספר, חורב'. הקדמתך הוא כפר שלם, מלא
חכמה ודעת, תרגומך הוא הפלא ופלא כאלו אָריגינאל כתבת בו מצאתי
בדבריך חדושים, אשר חדשת בדעת ובשכל מליך, ואמינא: יישר כחך
לאוריתא בו חמודות אתה לי וחמודים דבריך בו.

ובמכתבו מיום י"ב תשרי תרנ"ד :

ממכתבי הקודמים יודע אתה, כי יקר הנך בעיני ולכן קראתי בשמחה
רבה דברי מכתבך מן ח' דנא, אמת כי אין לי פנאי, אבל למענך ולמען
ספרך חוב קדוש עלי, לדבר לעת מצוא בפומבי בו ואנשים כמוך
ראוים לשבח ובספר אוהבי יכתבו בו המאמר, פתח דבר, באגרות צפון
הוא עמוק קב ונקי ודפחיה בו. —

ממכתב הרה"ח מר ישראל גאלדבלום המכונה יאפ"ז מפא"ז
מיום ה' תשרי תרנ"ד :

קבלתי אדוני ספריך היקרים והנחמדים ויהיו כפי כדבש למתוק
והשתוממתי לקראת סגנונך ולשונוך היפה ומאמרך הנפלא, למען דעת
ואקוה, כי כל משכילי ארצך והובבי חכמת ישראל בחייל יודוך ע"ז
ויהללו את מפעלך הטוב ומלאכתך היפה והנקיה, כי כמעט לא בא
עוד כבשם הזה בספרות ישראל בתקופה האחרונה בו.

על דברי נגידים של הרבנים וחכמי זמננו ועל ענותם תרבתי כחות דעתם,
כי ימצאו חפץ בפרי עמלי בהעתקתי ומאמרי, למען דעת ישמח לבי שמחת
עובד סאהבה השומע קול קורא אליו לאמר: עבודתך עבודה תמה
ופעולתך רצויה! — והנני מניש מקרב ולב לכל אחד מהכותבים ולכלם
כאחד, תודה וברכה על אותות אהבתם וחסותם אשר הראו לי אחרי צאת
הספר הראשון מהחורב ומאמרי לאור, ודבריהם פעלו עלי כאמת פעולתם
למוכה, להוסיף אמן והיל לעבוד בשקודה את עבודתי בספר השני הזה,
להשלים את מלאכתי בנפש חפצה ויודעת מאד, כי בעוה"ת תחי לאל ידי,
להביא על ידו את התועלת הדרושה, אשר אליה רבים יתלו. —

והנה בישע ה' הספר השני מהחורב בארבעת מערכותיו נגמר וגשלם
ומסודר לרפוס, ותקותי תשעשעני, כי כותבי המכתבים, אשר רשמתי
תוצאותיהם ושאר הקוראים את הספר הראשון, אשר גם אלה עם משלוח
התמורה בעין יפה כבדוני במכתבי תהלה וברכה בעד העתקתי ומאמרי,
ואשר חביבים ויקרים ונעימים לי גם דבריהם ומקרב ולב אביע להם תודה רבה,
כלם כאחד ימצאו בספר הזה את אשר כלתה גם נכספה נפשם, לחוות בנועם
האוצר

האוצר היקר הזה בספרות הדתית, וגם אנכי מצדי לא אחזק על הוצאות הדפוס ולא אחלקן לחלקים כאשר חשכתי בתחלה, רק אדפיס את כל ד' המערכות יחד, והיה הספר "חורב" שלם רק בשני ספרים הבאים כאחד. —

כפי הנראה הפעם נבצרה ממני היכולת, למלאות בקשת החובבים את הגיוני מאמרי, לצרף גם אל הספר השני איזה מאמר קטן בעניני הדת והיהדות מפני הטעם הפשוט, כי קשה לי להעמיס עלי עוד למותר משא הוצאות הדפוס, בעוד העתקת הספר השני והאחרון לבדה תכיל בכמותה רב יותר מהספר הראשון יחד עם מאמרי, ואף כי מובן מאליו, כי נעים לי מאד להשביע רצון הקוראים ברעיונות כאלה שהמה ילדי רוחי, אחרי קאי, כי הגיוני הראשונים במאמרי "למען דעת" מצאו חן ושכל טוב בעיניהם, אבל מפני ההכבדה של ההדפסה אמרתי טוב לע"ע לדחות את מאמרי מפני איזה מערכה של הספר "חורב" בעצמו. — בכל זאת עוד אראה במשך ההדפסה עפ"י האמצעים, אולי עוד אוכל בעזרת להדפיס מאמר אחד משלי בתור "התימה" בסוף הספר, וישמה לבי לתת לוית-חן להספר הזה גם בתור "אחרית דבר" — ואם לא, אקוה, כי כאשר יזכני ה' להדפיס את הספר "חורב" תוצאה שניה" או כנפש הפצה אשתדל לצרף עוד מאמר חדש או להגדיל ולהרחיב את מאמרי "למען דעת" בפרקים חדשים, בכמה ענינים נכבדים כרום הדת והיהדות, אשר עליהם אטיף מלתי ואביאם במשפט צדק לפני דעת הקהל. —

מי יתן והספר "חורב" ישוה פרי קדש הלולים, להיות פעולתו אמונה, להיטיב ולהועיל לבני עמנו, וה' יעזרני להעתיק ולהדפיס גם את יתר ספרי הנאון המחבר ר"ש הירש וציל וכיחוד את באורו הגדול והנעלה על "התורה" ועל ספר "תהלים", אשר בו נמצאו אוצרות ומטמונים הרושים ורעיונות נשגבים אשר לא באו עוד בשום באור עברי, אף לא הניה דבר מראשי המדעים החדשים ועניני דברי הימים מדרות עולם, אשר לא זכרם במקומות הכתובים הנוגעים באלה והסור כל זרות וקשות ברעיון כביר, בידיעה רמה ורחבה ובשכל עמוק, באור תורה הניה עליהם ולנוגה וזחה נחזה נפלאות מתורת ה'.

היה שלום רב לאוהבי תורתנו וחובבי קשט נדת ישאו ברכה מאת ה' התונן לאדם דעת, להבין כל דבר לאשורו, כחפץ הדורש טוב לעמו באמת ואמונה.

המעתיק וכותב המאמר "למען דעת"

משה זלמן אהרנזאן.

קאונא כחדש אדר שני תרנ"ד (*).

(* במשך העת, אחרי כתיב את "הפתח דבר" עד תחלת ההדפסה, קבלתי עור במה ומה פכתני תחלה, תודה וברכה מגאוני דורנו, חסדו וספריו, אולם משום סיחוי כיוהרא" נמצעתי לקבוע גם אותם בדפוס. תורתו אמורה גם לידיני הנלי-עם אלה ודבריהם החסודים והנעלים הרותים הזה על מלת לבני' לסוכרת אהבה רבה ואזבת עולם. — הנ"ל. —

ספר

חורב

יב לפל

קִשְׁט ודת ומוטב הגיון בחובות הישראלי הבלתי תלואים בארץ
יִרְשָׁתוּ, לעשות את כל דברי התורה והמצוה.

מערכת "המשפטים"

משפטי ה' אמת צדקו וחדו (תהלים ח"ט).

חבר אשכנזית

מהרב הגאון הצדיק, זקן החכמה והתשייה
מוהר"ר שמשון ב"ר רפאל הורש זצ"ל

(רב לעדת ישרון כפראנקפורט אם מאין).

מתרגם עברית

על ידי

משה זלטן במ"ה שמואל הלל ז"ל אהרנזאהן מקאוונא.

שנת תרנ"ה לפ"ק

פִּרְקֵי הַמִּשְׁפָּטִים

(א) אָסוּר דְּבוּר שֶׁקֶר, חֲנוּפָה,
גְּנֵבַת דַּעַת.	(א) צַדִּיק.
(ב) אָסוּר לַחֵץ, עֲנוּי, אֲזִנָּאת
דְּבָרִים, הַלְפַּנֵּת פָּנִים וכו'.	(ב) כְּבוֹד גּוֹף הָאָדָם — (אָסוּר
רְצִיחָה וְהַפָּאָה).
(ג) נְתִינַת מִכָּשׁוֹל לְפָנֵי עוֹר.	(ג) כְּבוֹד קַנְיִן הָאָדָם — (אָסוּר
גְּנֵבָה, גְּזֵלָה, עֲשָׂק).
(ד) כְּבוֹד וְשָׁלוֹם — לְשׁוֹן הָרַע,
רְכִילוֹת.	(ד) מִקַּח וּמִמְכָּר, עֲכִירוֹת, הַלְוָאָה,
אֲזִמְנִין, שׁוּמְרִים, שְׁלִיחוֹת וכו'.
(ה) עֲדוּת וּמִשְׁפָּט.	(ה) מִדָּה וּמִסְפָּר.
(ו) אָסוּר קָלָה.	(ו) נְזִיקִין.

מֵעֶרְכַּת הַמִּשְׁפָּטִים.

מִשְׁפָּטֵי צְדָק נֶגַד הָאֲנָשִׁים.

א. צְדָק.

צדק צדק תרדף (דברים ס"ז כ'). וצדקה תהיה לנו, כי נשמר לעשות את כל המצוה הזאת, לפני ה' אלהינו, כאשר צונו (שם ר' כ"ה). כי ידעתיו, למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה', לעשות צדקה ומשפט (בראשית י"ח י"ב).

א.

כרעיון. אחדות ה', שהוא פליל המדע בעד רוחך, כן הוא רעיון הצדק פנת יקרת בעד הייך; וכמו הרעיון הראשון הנהו יסוד ושורש הניונך, כן הוא הרעיון השני יסוד מוסד לפעולתך אתך: "בהנאה, בדבור ומעשה". — אמנם כן, רעיון "הצדק", בתור תעודה עבור הייך, הנהו פרי עין-הדעת מרעיון "אחדות ה'", אשר יופיע לנגדך בעצם תומו, כאשר תהנה דעה ותביא במשפט את ההשקפה על עצמך ועל כל המציאות על פירעיון ה' ותשאל לנפשך: "מה עלי להיות כמציאותי בקרב כל הנמצאים"? — ואם רעיון ה', האל היחיד ומיוחד, חי וקים בקרבך וברוחך יתנשא לכל לראש, להיות בו כל מעינך סלה — או אז הנך סביר לדעת, כי האור, אשר יאיר ויגיה לך, האויר, אשר תשאף באפך, הנשם, אשר ישיב נפשך, אף יורה ומורה את צמאון ארצך, האדמה, אשר תשאך, תנמלך ותנשאך, תכלכלך ותאמסך אותך אל חיקה, גם האבן, גם הצומח, גם הבעל חי, הדג והצפור, אשר את כלם תכבוש תחת שלטונך, גם האדם הגלוי עמך, להיות לְחֵבֶר לך כחייך, גם נפש החיים שלך, זה הרוח, אשר יתלונן בקרבך וישרת אותך בכחותיו ופעולותיו אתך: להתבונן, להכיר ולדעת, לחשוב, לשפוט ולבחון. גם לְבַך, אשר יפעם בקרבך במורשיו ורגשותיו, במשאלותיו ופחדיו, בתקותיו, ספקותיו והחלטותיו. גם הגוף, אשר ילביש ויעטוף את הרוח והלב גם יחד, העובד עבודתך בכל אבריו וכחותיו — כי כל אלה לא שלך המה, לא שלך

שֶׁלֶךְ וּשְׁלֵה אֶרֶץ הַנֶּגֶב — רַק הַכֹּל כְּאִשֶּׁר לִכְלֵל לָהּ, לֵאמֹר הַיְחִיד וּמִיּוֹחַד לְבַדּוֹ
 הֵם, בְּתוֹר „בְּרִיאַת וּקְנִיין” שְׁלוֹ. — וְהִנֵּה אִם תּוֹסֵף אוֹ לְהַעֲמִיק שְׁאֵלָה: מַה
 עֲלֶיךָ לְהִיּוֹת נֶגֶד כָּל אֱלֹהֵי יִצְוֵי ה' וּקְנִינֵי, וּמַה עֲלֶיךָ לַעֲשׂוֹת עִם כָּל אֱלֹהֵי? — הַאִם
 תּוֹכֵל לְהִשָּׁב לֶךְ תְּשׁוּבָה אֶחָדָה, מִבְּלַעֲדֵי הַתְּשׁוּבָה הָאֶחָדָה וְהַנְּאֻמָּה: „כִּי עֲלֶיךָ
 עִם הַכֹּל וּבְעַד הַכֹּל, נִם בְּעַד כָּל אֶחָד לְבַדּוֹ, לַפְעוּל וְלַעֲשׂוֹת כְּכֹל עֵת תְּמִיד רַק
 אֶת אֲשֶׁר יַעֲד בְּעַדֶּם רִצּוֹן ה' רִצּוֹן אֲדוֹן הָעוֹלָם”, הֲלֹא הוּא: לְהַנִּיחַ בִּיד כָּל
 אֶחָד אֶת שְׁלוֹ, מִכְּלֵי לְנַנּוּעַ, כְּאִשֶּׁר תִּלְקַח לוֹ הָאֵל הַיְחִיד לְהִיּוֹת מִנֵּת נִוְרָלוֹ, נִם
 לְתַת לְכָל אֶחָד וְלַהֲעֲנִיק לוֹ, מֵאֲשֶׁר חָנַן לֶךְ ה' בְּטוֹבוֹ, וְהוֹרָה וְהוֹרָה לֶךְ אֶת
 הַזְּכוּת, שְׁעַל פִּיה יֵשׁ לוֹ לְקַבֵּל אֶת מִתְּנַת טוֹבוֹ וְאֶת מִידָךְ — אֲבָל דְּבַר כֹּזֵה
 הִיא לֹא זוֹלָת, רַק מִדַּת „הַצְדָק”, יַעַן כִּי „לְצַדִּיק” אֵין כָּל מִוֶּכֶן אַחֵר, רַק
 סִדְר הַפְּעוּלָה וְהַמַּעֲשֶׂה הַנְּכוֹן: לְהַנִּיחַ בִּיד כָּל יִצְוֵי נִכְרָא אֶת שְׁלוֹ וְלְתַת לוֹ אֶת
 הַרְאוּי וְהַיָּאוֹת לְמַעַנֵּי, נִם מִמֶּנּוּ לְקַחַת לֶךְ רַק אֶת הַרְאוּי וְהַיָּאוֹת בְּעַדֶּךָ:
 אֶךְ מַה הִיא הַדְּבַר הַרְאוּי וְהַיָּאוֹת, לְהַשְׁאֵר בְּרִשׁוֹת כָּל יִצְוֵי נִכְרָא וְשַׁעֲלֶיךָ,
 לְהַנִּיחַ בִּידוֹ, נִם מַה הוּא הַדְּבַר, שְׁעֲלֶיךָ לְתַת וְלַהֲעֲנִיק לוֹ? בְּלִי כָּל תְּפִנָּה
 אֶת כָּל הַדְּבָרִים, אֲשֶׁר תִּלְקַח לוֹ הַבּוֹרָא וְעַד אוֹתָם, לְמַצִּיאוֹתוֹ וְלְתַעֲוִדָתוֹ
 שְׁאֵלָה נִקְרָא — וְאִם כֵּן מִדַּת „הַצְדָק” בְּמוֹכְנָה הַנְּאֻמָּה דוֹרֶשֶׁת מִמֶּךָ, כִּי אַתָּה
 תְּהִיָּה בְּאִמַּת לְכָל יִצְוֵי נִכְרָא „פּוֹעֵל צְדִיק” — לְהַתְּנַחַ עִמּוֹ כְּפִי הַזְּכוּת, אֲשֶׁר
 נָתַן לוֹ הַבּוֹרָא, וְאֲשֶׁר עַל פִּיה יוֹכֵל לְקוּוֹת וְלִיחַל, לְהַשִּׁיג וְלְקַבֵּל הַנְּדָרֵשׁ לוֹ עַל
 יְדֶךָ — וְה' הָאֵל הַיְחִיד וּמִיּוֹחַד, כְּמוֹ שֶׁהִנְחֵנוּ אֵל „אִמַּת” כֵּן הוּא נִם מִקְר „הַצְדָק”,
 בְּחַס הַזְּכוּיּוֹת וְהַחֻבּוֹת, אֲשֶׁר קָבַע בְּעַד הַיִּצְוִיּוֹת בְּמַעֲשֵׂיהֶם בֵּין אִישׁ לְרַעְהוֹ —
 וּבְעַד חַיֵּי הָאָדָם „הַצְדָק” הוּא הַרְעִיּוֹן הַיְחִיד וּמִיּוֹחַד — יַעַן, אִם נִם נִשְׁקָף עַל הַתְּעוּדָה
 חִידֶךָ, כִּי בְּפַעֲלוֹתֶךָ אֶתְךָ כְּפִלִּים לְתוֹשִׁיָה: „צְדִיק וְאֵהֱבֵה” אוֹלָם בְּנִקְל נִכְכָּה לְדַעַת,
 כִּי נִם „אֵהֱבֵתֶךָ” וְאֶת הֲלֹא הִיא רַק מִדַּת „הַצְדָק” בְּלִבְד, בְּעוֹד, לוֹ יְהִי, כִּי
 בְּנוּנַע אֵל הַיִּצְוֵי הִיא נִחְשָׁבֶת „לְאֵהֱבֵה”, אֲבָל בְּאִמַּת נִם „הָאֵהֱבֵה” הַזֹּאת הִיא
 לֹא זוֹלָת רַק „צְדִיק” בְּחַס אֵל בּוֹרֵאךְ וּבּוֹרֵא הַיִּצְוֵי, בְּעוֹד אֶת פַּעֲלוֹת
 „הָאֵהֱבֵה” הַזֹּאת הֲלֹא הוּא יְדוּשׁ מִמֶּךָ, לַעֲשׂוֹת בְּעַד בְּרִיּוֹתֶיךָ, וּבְעוֹד פְּקוּדָתוֹ
 תְּשִׁמּוֹר וְרוֹחַךְ הֲלֹא הֵנֶךָ כֹּזֵה רַק „פּוֹעֵל צְדִיק” — וְהִנֵּה אִמְנַם מִדַּת „הַצְדָק” בְּעַצֶּם
 פְּקוּדָתוֹ הִיא מְסוּגָלָה בְּיַחֲוֹד רַק בְּעַד פַּעֲלוֹת הָאָדָם בְּלִבְד — יַעַן אִם כִּי תַחֲוֶה אֶת
 תְּמוֹנַת „הַצְדָק” נִם כְּכֹל מַעֲשֵׂי בּוֹרֵא הָעוֹלָם כְּלוֹ, כְּכֹל מַפְעֻלוֹת ה' וּבְהַנְהַנְתּוֹ
 אֶת עוֹלָמוֹ, וְהֵנֶךָ רּוֹאֵה נִם כֵּן אֶת תְּכִנַּת הַצְדָק כְּכֹל תִּכְוֵן הַחַיִּים שֶׁל כָּל יִצְוֵי תְּכֵל,
 אֲבָל עֲלֶיךָ לְדַעַת, כִּי „לְצַדִּיק” שֶׁל „אִמַּת” נִכְרָאֵת וּנְקָרָאֵת רַק אֶתָּה, כֵּן אָדָם,
 רַק אֶתָּה לְבַדֶּךָ. —

ב.

ה' בְּחֻבּוֹת יָסַד אֶרֶץ — כֵּן אָדָם! אִם תִּשָּׂא עֵינֶיךָ הַשְּׂמִימָה וְהִנֵּה תַחֲוִינָה אֶת
 הַחוּק, אֲשֶׁר עַל פִּיהוֹ כּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכָל צְבָאֵם יוֹרְצוּ בְּמַסְלוֹתָם, הֵנֶךָ רּוֹאֵה אֶת
 הַסִּדְר וְהַמְשַׁטְרֵי הַשּׁוֹרֵר בְּכְרִיאַת כְּלָה, בְּאֶרֶץ, בְּצוּמָה, בְּחַי וּבְאָדָם, אֶף תַּחֲוֹד
 מִשְׁכּוּוֹת הַיִּצְוִיּוֹת וּבְקִרְבָּם פְּנִימָה, נִם תַּחֲנוּנֵן עַל הַיָּחַס וְהַקֶּשֶׁר הַמְּאַהֵד אוֹתָם,
 הַאִם לֹא תוֹפִיעַ וְלֹא תַלְגֵּה נִם לְפָנֶי עֵין בְּשֶׁרֶךְ יָד הַבּוֹרָא, שֶׁהִיא תַחֲלֵק כְּכֹל מְקוֹם
 וּבְכָל עֵת תְּמִיד לְיִצְוֵי אֶת סְקִסַּת „הַחֻמֵר וְהַכֶּח” כְּמִדָּה, בְּמַשְׁקָל וּבְמִנְיָן,
 נִם

גם את האברים והכלים לפעולה? — והנה זאת היד, אשר בה קָל ה' בשליש עפר הארץ, אשר בה שָׁקַל בבלם את הוֹמֵר השָׁמֵשׁ ולפי ערך תְּעוּדַת מסְלוּי צבא הכֹּכְבִים קָצַב את מִשְׁקַל הוֹמֵרֵיהֶם, הַיֵּד הַחַיִּי שָׁקְלָה גַם לְאָדָם בַּבֶּלֶם, לְפִי יִחַס תְּעוּדַת הַרוּחַ, אֶת מִשְׁקַל כְּמוֹת מוֹחֵי וְתַמְנָה כַּמְסַפֵּר לְכָל יַצִּיר נִבְרָא אֶת מַכְסַת אֲבָרָיו וּמִדַּת הַקִּיפּוֹ וְלִכְל הוֹמֵר וְהוֹמֵר שָׁקְלָה וּסְפָרָה מִרָאשׁ אֶת מַעֲמִידֵי הַחוֹמֵר הַהוּא, אֲשֶׁר עַל פִּיהֶם יְהִי אֶת אֲשֶׁר יְהִי — כְּמוֹ כֵּן הַתְּמַדַּת הַפְּעוּלָה אֲרִיכַת הַהֲחֻזְקָה וְשִׁקִּיּוֹת הַהֲתַפְּתֵי חוֹת' שֶׁל הָעוֹלָם הַלֵּא הוּא רַק כְּמִדַּת הַצֶּדֶק — בְּרִאוֹתָךְ גַּם לְמִרְאָה עֵינֶיךָ בְּטַבֵּעַ כֹּל פְּעוּלָה וְתוֹצֵאָה מִתְּאֻמַּת תְּמִיד כְּפִי יִחַס סְבִתָּה — גַּם בְּתוֹלְדוֹת בְּנֵי אָדָם, הַנִּכְבַּח לְדַעַת, כִּי אִמְנֵם מִדַּת הַצֶּדֶק שׁוֹרֶרֶת בָּהּ, אֲשֶׁר עַל פִּיהָ קָנָה ה' גַּם קָצַב וַיַּעַד אֶת מִנַּת גּוֹרֵל הָעַמִּים — אִוֵּלִם כָּל אֱלֹהִים כְּאֶחָד הֵמָּה רַק הַתְּמוֹנָה (פִּילֹד) שֶׁל הַצֶּדֶק — בְּעוֹד כָּל אֱלֹהִים בְּאִמַּת בְּעַד עֲצָמָם הֵן הֵמָּה רַק חֲכָמָה אֲמֵת אֲהַבְּהָ — יַעַן אֶת מִי נוֹעֵץ ה' וַיְבִינֵהוּ, אִיךְ לְבִרְוֹא אֶת הָעוֹלָם כְּלוֹ; הֵן ה' לְבָדוֹ, הוּא הֵבִיא אֶת הַמִּצִּיאוֹת לְשְׁלִימוֹתוֹ כְּפִי תְּכִנִּית חֲכָמָתוֹ, וְאֵת הַמִּצִּיאוֹת הָאֵלֶּת, הֵלֵא כּוֹנֵן אוֹתָהּ רַק לְפִי תְּכִנִּית רַעִיוֹנוֹ, רַעִיוֹן ה', רַעִיוֹן הַבּוֹרָא לְבָדוֹ. — ה' בְּכִרְיָאָה הִיָּה צִדִּיק רַק בְּפָנָיו עֲצָמוֹ — וְאִם כֵּן צִדְקַת ה' נִגַּד כָּל יַצִּיר בְּכִרְיָאָה אֵינָנָה אַחֲרַת רַק אֲהַבְּהָ, מִתְּנַת חֲסִדוֹ, יַעַן מִי הוּא זֶה וְאִיזְהוּ הַיַּצִּיר, אֲשֶׁר מִצַּד עֲצָמוֹ יֵשׁ לוֹ אִיזְהָ זְכוּת, לְדְרוֹשׁ מִה' לְהַתְּנַחֵג אֹתוֹ בְּצִדְקָה? ! הֵן גַּם עֲצָם הַזְכוּת, אֲשֶׁר חָנַן ה' לְיַצִּיר כְּתַבֵּל הִיא רַק מִתְּנַת אֲהַבַּת ה' לְבִדָּה (עוֹלָם חֲסִד יִבְנֶה). מִי הוּא זֶה וְאִיזְהוּ הַיַּצִּיר, אֲשֶׁר יֵשׁ לוֹ הַזְכוּת מִקְדַּמַּת דְּנָא, בְּעוֹד הַזְכוּת שְׁלוֹ תְּחַל רַק עִם עֵת מִצִּיאוֹתוֹ וְתְעוּדָתוֹ כְּתַבֵּל — וְאִם כֵּן, הָאִם תּוֹכְלָנָה כָּל מִצִּיאוֹת וְכָל תְּעוּדָה בְּעֲצָמוֹתָן, לְהִיּוֹת אַחֲרַת, זוֹלַת מִתְּנַת הַהֲאֵהָבָה שֶׁל ה', שֶׁל הַבּוֹרָא, אֲשֶׁר בְּטֻמְאָתוֹ בְּרָא וַיַּצֵּר וַעֲשָׂה אֶת הַכָּל בְּרִצּוֹנוֹ הַחֲפָשִׁי לְבָד? — וְהֵנָּה אֵי לֹאֵת עֲלֵינוּ לְהַחֲלִיט, כִּי כִשֵּׁם "שֶׁהָאֵהָבָה" שֶׁלְךָ הִיא אִמְנֵם רַק מִדַּת הַצֶּדֶק כְּלָכֵד, כֵּן הִיא כְּנוֹנֵעַ אֶל "צִדְקַת ה'" אֲשֶׁר נִשְׂא עַל שְׁפִתָּיו הִיא בְּאִמַּת רַק אֲהַבְּהָ, אֲהַבַּת ה' בְּלְבָדָה.

ג.

תִּכְן הַחַיִּים שֶׁל כָּל יַצִּיר נִבְרָא מִסְבִּיב לָךְ יִרְאָה וַיַּצִּיג לְפָנֶיךָ אֶת תְּמוֹנַת הַצֶּדֶק — הָאִם אֵינְךָ רִוְאָה, אִיךְ כָּל יַצִּיר לְפִי מַכְסַת כְּחוֹתוֹ וּמִדַּתָּ, גַּם כְּפִי, אֲשֶׁר יַעֲצוֹר בְּכַחוֹ, יִכּוֹנֵן אֶת עֲצָמוֹ בְּצִדְקָה מוֹל פָּנָיו ה' לְתַכְלִית תְּעוּדָתוֹ — מִיַּצוֹר תְּבָרוֹ בְּכִרְיָאָה יִקְבֵּל אֶל תּוֹכוֹ רַק אֶת הַדְּבָרִים הַדְּרוֹשִׁים לְהַתְּפַתְּחוֹת עֲצָמוֹתָיו, וְכִפִּי אֲשֶׁר יַעַד לוֹ ה' מִרָאשׁ וְהִרְשָׁה לוֹ לְקַחְתָּם, אִף אַחֲרַת לֹא יַדַּע וְאַחֲרַת לֹא יַפְעַל וַעֲשָׂה כָּל יַצוֹר בְּכִרְיָאָה, גַּם מִצַּדוֹ מוֹשִׁיט הֵנְהוּ לְכָל יַצוֹר חֲבָרוֹ וַיִּאֲצוֹל אֶת הַרְאִוִי לוֹ בְּאִמַּת וְאִמוּנָה וּמַעֲנִיק לוֹ אֶת מִתְּנֻתָיו, וְכֵה כְּמִדָּה וּבְעֶרְךָ הִרְאִוִי וְכִפִּי אֲשֶׁר יוֹכֵל תַּת — הֵן גַּם הָעֵץ, אֲשֶׁר כְּמַעֲטָת בְּאַרְצָן נֹעוּ, גַּם הוּא יִבְיֵא אֹתוֹ עוֹד עֲנָפִים וְעֵלִים כְּכָל אֲשֶׁר יוֹכֵל תַּת, אִף כִּי נִבְצַר עוֹד מִמֶּנּוּ הַכָּה, לְשׁוֹת פְּרִי וְתִקּוֹת חַיּוֹ מִמֶּנּוּ נִדְעָכָה; גַּם הַסְּלַע הַצַּחִיחַ וְהַקָּרָה מִתְּפָרֵץ, לְהַרְחִיב אֶת חוֹג חַיּוֹ כְּפִי כְחוֹ וַיִּכְלָתוּ. הַבִּישָׁה וְרִוְאָה, אִיךְ מִנְּמַת הַפֶּצֶץ תִּצָּא תְּמִיד לְפֹעֵל, בְּעַת, אֲשֶׁר תִּסְמָךְ עֲצָמְךָ בְּקִטְחָהּ וּבְחֻשְׁבוֹן נִכּוֹן עַל "צִדְקַת" פְּעוּלַת הַיַּצִּירִים, וְכֵה רַבָּה אִמוּנָתְךָ בְּצִדְקַת פְּעוּלַת הַיַּצִּירִים, עַד כִּי בְּאִמוּנָה אִמֵּן, בְּהִיּוֹתְךָ נִשְׁעַן עַל צִדְקָת

צדקת האדמה, הנך מפקיר בחיקה את קורע זרעך, בידעך מראש, כי לה "הצדקה", ופעולתה תהיה אמונה, להביא לך ביד רחבה את מתנות טובה לחיים — בחשבון "צדק" הנך מעריך מראש את פעלת היסודות וכחותיהם, אף תמסור את עצמך, את הייך וחיי בני ביתך לאמונת פעלתם. בצדק, עד כי, לו רק אתה בעצמך אינך שונה וטועה בחשבונך, כי אז תוכל אמנם להיות נכון ובטוח, כי המה מצדם לא יגנו אותך ולא יוליכוך שולל ולא ישנו את תפקידם — בעוד כלם כאחד וכל אחד לבדו יעבדו שכם אחד את כללות העולם, עד אפיסת המציאות שלהם, וגם בבטול צורתם יועילו עוד להמציאות, להיות הומר למציאות חדשה — עד כי רואים אנחנו חזון נפרץ מהיים כלליים בכריאה כלה, היים של "לקיחה בצדק" ונתינה בצדק, אשר יאחדו את כל הכריאה באחדות גמורה ויפיעו תמיד לנגד השקפת רוחך — האם יש לך בעד כל אלה שם אחר לכנות סדר פעלתם זולת השם "צדק"? ובכל זאת, זאת היא רק התמונה של "הצדק", יען כל אלה בפני עצמם הן המה באמת רק "דבר ה" מאמר הבורא, אשר פעולתו אמונה בכל אלה, וכל היצורים מסביב לך בלקיחה ונתינה שלהם הם סרים "בהכרח" רק למשמעת "החוק", אשר נתן למו, ואשר מפני זה פעולותיהם כסדר ובמשטר הנתן למו מה, הן ערוכות ושמורות "כאחדות גמורה" מבלי כל שנוי ותמורה.

ד.

אבל אתה בן אדם! רק אתה לבדך נבראת בעבור "הצדק" — יען בין כל שאר היצורים לך לבדך, מאין דומה לך, נתנה היכולת גם הרשות, לעשות גם את ההפך "מהצדק", בעוד יכול תוכל לעולל גם עלילות "בךשע" — הלא הוא, כי לך לבדך אפשר הנהו, לבלי תת לה ולתבל את היאות והראוי להם אף לקחת לך ולקבל מהם יותר ובאופן אחר מהיאות והראוי לך באמת — יען כי אותך ורצונך הוציא ה' מכלל חוקי המכריח, ויתן לך את "הבחירה והחופש" — למען תהיה אתה "צדיק", לעשות הטוב והישר "בחופש ובבחירה" — ביחס כל דבר הראוי לעשות בפני ה' ונגד כל יציר נברא: אתה בעצמך בבחירתך החפשית עליך לעצור ולכוון את שלמונך בתבל, עליך בעצמך, לכבוש ולסדר את כחך ועוצם ירך, עליך בעצמך, למד תמיד את מדת פעולותיך, בעצמך תפלס מעגל דרכיך ותשקול בפלס את דבורך ומעשיך, בעצמך תכניע את אהבת עצמך ותחלק ותתן מתנות באדם וכיצורי הכריאה כפי חובת "הצדק" — הן לכך נוצרת!! — הלוך בקומה זקופה, מפקד ביושר אל נוכח פני כל היצורים, ראשך, שהנתו מכונן וערוך לפנות אל כל צד ולהטות אותו אל כל אשר תשא עיניך, למען תחזה "צדקת ה" ותתכונן על מפעלותיו במראה פני השמים והארץ — האם כל אלה, גם בהופעתך החיצונה הזאת, אינם "ערוכב ה" נאמנה ובטוחה, כי הנך נברא, להשקיף ולהתכונן על כל היצורים מסביב לך באמת וביושר ולרכוש לך את הלכה טובה, כי הנך נברא ונוצר בעבור "הצדק"? — אבל בראש וראשון, הן ככיר הנך לדעת, כי נגלה לך בעבור הקנין הזה "רצון ה", יען כי ה' נטע גם

נמה קו ברוחך ויכונו בקרבו את קנה המדה הכללית של "האמת והצדק", שהוא זיק אחד מהחוק של ה' כסדר עולמו — גם את הוד קולו ישמיע בלבך, — אם רק תאבה להקשיב — את קול ה' בהדר, אשר ירוש ממך בכל דבר, לפעול "באמת וצדק", אף מזהיר ומוכיח אותך, לשנוא ולתעב כל רשע ופולן, למען תהיה נלויה וידועה לפניך בכל עת תמיד "הזכות", אשר נתן ה' לכל היצורים, לדחש ממך, ואתה בעצמך תוכל להבין ולדעת ולהקשיב את תורת "הצדק" גם בפנימיות נפשך, עד כי בקרבך הנך נושא את המעורר והמוכיר לפניך, להתהקות תמיד על שרשי תעודת "הצדק". —

ה.

הביטה וראה, הן לדבר "אמת" תקבל רק את הדבר אשר יתאים עם אמתת "המציאות" של העולם החיצון הנכרא מה', או עם קו המישור של משפט רוחך, אשר נטע ה' בקרבך, ואם כן ה' הלא הנהו בערך מקור "האמת", כמו כן הנך מכיר ומחויק לדבר של "צדק", את אשר נוכחת לדעת, כי מתאים הנהו עם דרישות קול "הצדק" הקורא בפנימיות רוחך, אשר כונן ה' בקרבך, וכיחס כזה "ה" הלא הנהו גם כן מקור "הצדק" — והנה אם תשאל לנפשך: "מדוע נחשב לי זה הדבר לדבר "אמת", לדבר "צדק"?", אז הנך בא עד תכלית פשר דבר", בעוד אין לך עוד כל יסוד ושורש אחר לזה רק רצון ה'", בעוד הוא ברצונו ככה ערך וסדר ותפן את המציאות של העולם החיצון והעולם הפנימי ברוחך ובנפשך באופן כזה, ואם כן "האמת והצדק" הן המה "התגלות ה' הראשונה" בפנימיות רוחך — אבל הקול קול "צדק", המתעורר בפנימיות רוחך, הנהו רק "המעורר בצדק" את הדרישה הכללית להיות "צדיק" בכל דרכיך; אולם למען דעת בכל יצור נכרא כפרט, את אשר ראוי ויאות לו לקבל ממך; ביחס ידיעה חלוטה כזאת, עליך להכיר ולדעת אל נכון את עצמות כל היצורים מסביב לך, גם את עצמותך בידיעה נמורה והקרה שלמה כעצם הידיעה וההכרה, אשר בה יפירם ויפירך, ידעם וידעך ה' אליהיך. — כמו כן, מי יודע את רוח האדם בבחירתו החפשית, אם תעלה למעלה או תרד למטה. — הן יוכל היות, כי "החופש" הנתן לך מה', תחת לנהל אותך אל "הצדק" יבוא בעיני רוחו, לפרוע פרעות, ולהסיר מתג ורסן מאהבת עצמך; מי יודע, אולי אתה בכח "בחירתך" תהפוך את רוחך, שהוא קנה המדה ואמת הבנין בעד האמת והצדק — להיות רוח רעה, רוח קָעָר, עד כי לא תאבה ולא תשמע עוד לחגש "התום והיושר", המפגם בקרבך. גם תחת להבין, כי רוחך ונפשך, שהמה מעוררים אותך לחיי "אמת וצדק" ועשויים באמת להיות מזכירי תעודתך, תחשוב תועה, כי משפטי האמת והצדק שלהם יתיצבו כצר לך, לבל תוכל להפיק זמטך, ותהשכם למפריעי שרירות לבבך, אשר יניאו אותך ממצוא חפצך, עד כי יהיו עליך לטורח. — ראה נא! הן אז ברגלים ממהרות תרוץ אתה — ואם כמודך יעשה כל מין האנושי — הלא אז בלכם כאחד הנכם אצים ורצים אל עמקי שאול, אל הלול כבוד עצמותכם,

אל אָבְנָן יתְרוֹנְכֶם, ואחריתכם תהיה עדי אוֹכַד ולִדְרִיאָן עוֹלָם — לִבְנֵי, בְרוּךְ ה' , האל הטוב והמטיב, האל הקדוש, אשר כמו הואיל לְהַתּוֹת לְכוּכְבֵי הַשָּׁמַיִם אֵת מַסְלוּלֵיהֶם, לְעֵד לְשִׁבּוֹלַת הַחֲצִיר אֵת מַהֲלַךְ הַתַּפְתָּחוֹתוֹ, ה' , כְּמוֹ נָטַע אֵת מִדַּת הַצֶּדֶק בְּקֶרֶב פְּנִימִיּוֹת כָּל יִצְוֹר נִבְרָא, כֵּן הִבִּיעַ וְהוֹדִיעַ גַּם מִחוּצָה לֶךְ אֵת אִמְרוֹת הַצֶּדֶק בְּעֶדֶךָ וַיֵּרָא וַיִּזְכֶּךָ לֶךְ „בְּאִמְרוֹת אֱלֹהִים“ אֱלֹהִים, אֵיךְ לְהַתְּהַלֵּךְ „בְּצֶדֶק“ עִם בְּרִיּוֹתָיו, לְמַעַן תִּפְגַּע בְּבַחֲרִיה וּבְחֹפְשׁ תַּחַת מְשַׁפְּטֵי „צֶדֶק“ — ; אֵתָה עִם כָּל אֲשֶׁר לֶךְ — וּבְתוֹר חוֹבָה, שִׁיחֻבְכֶךָ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּמוֹצֵא פִּיהוּ וּמִמַּעַם דַּת מֶלֶךְ עֲלִיּוֹן בִּיחָם „הַזְכוּת“, כְּנֹגַע אֵל הַיִּצְוִרִים מִסְבִּיב לֶךְ, וְכִפִּי שֶׁהֵנִיד וְהִכִּיעַ גַּם הוֹרָה לֶךְ, מַה הִיא תְּעוּדָתְךָ, וְכָל אֲשֶׁר הוֹאִיל לְנִלּוֹת אוֹתָהּ לֶךְ ה' בְּכַבּוּדוֹ וּבְעֲצָמוֹ, אֵתָה תִּקְיִים וְתִקְבַּל, לִזְמוֹר וּלְעֲשׂוֹת אֵת דְּרִישׁוֹת „הַצֶּדֶק“, לְמַעַן תִּהְיֶה צֶדִיק וַיִּשֶׁר בְּאֵמֶת. —

ו.

צֶדֶקְתְּךָ זֹאת, הַצֶּדֶקָה הַנְּגִלִית לֶךְ כְּתוֹר „דְּבַר ה'“ — הֲלֹא הִיא „תּוֹרַת ה'“ ; עַל יְדֵה יִשְׁגוּ „הַצֶּדֶק“ וְדְרִישׁוֹתָיו הַאֲצוּרִים כְּמַשְׁכוֹת לְבַבְךָ אֵת „עֲרוּכַת“ וְאֵת תִּבְנֵן עֲרִכֶם עֲלֵיהֶם — „עֲרוּכָה“ : כִּי אִז תִּבְחֵן וְתִרְנִישׁ, כִּי „הַצֶּדֶק“ יִשְׁתַּרֵּר וַיִּתְקַיֵּם כְּפְנִימִיּוֹת עֲצָמוֹתְךָ כְּאֵמֶת כְּתוֹר „קוֹל ה'“ וְדַבַּר קְדָשׁוֹ וּמִטַּעַם „הַתּוֹרָה“ לֹא תוּכַל עוֹד לְהֵאֲטִים אוֹנֶךָ מִשְׁמוֹעַ בְּקוֹלוֹ, גַּם לֹא תִבְזֶה אוֹתוֹ וְלֹא תִדְרוֹשׁ בּוֹ עוֹד פְּנִים שְׁלֵא כְּהוֹנֵן וְשְׁלֵא כְּהַלְכָה — „תִּבְנֵן עֲרוּכּוֹ עֲלִיּוֹ“ : כִּי עַל יְדֵי „הַתּוֹרָה“, תוּכַל לְהוֹצִיא לְפוּעַל בְּלִי כָּל „מִשְׁגָּה“ כָּל „דְּבַר צֶדֶק“, בִּיחָם אֵל כָּל יִצְוֹר נִבְרָא וּבִיחָם אֵל עֲצָמְךָ, יַעַן כִּי ה' בְּעֲצָמוֹ שְׁהוּא „אֲדוֹן הַצֶּדֶק“ הוּא הוֹרָה וְהֵרָאָה לֶךְ בְּכַבּוּדוֹ וּבְעֲצָמוֹ בְּתוֹרָתוֹ: מַה הוּא „הַצֶּדֶק“, מַה הִיא „זְכוּת“ הַיִּצְוִרִים כְּנֹגַע אֵיךְ „הַזְכוּת“ כְּנֹגַע אֵל עֲצָמְךָ — וְאֵם גַּם לֹא תוּכַל לְהַנִּיעַ אֵל חֶקֶר שְׂדֵי, וְלַהֲבִין לְאִשׁוּר „אִמְרוֹת אֱלֹהִים“ בְּמִשְׁפְּטֵי „צֶדֶק“ אֱלֹהִים, הֲלֹא הוּא: לְחִדּוֹר וְלִדְעַת בִּיסוּד מוֹסַד, עַד הֵיכֵן וְעַד כִּמָּה יֵתָאִים הַאוֹמֵר הַהוּא בִּיחָם אֵל עֲצָמוֹת הַיִּצְוֹר וְגַם בִּיחָם עֲצָמוֹתְךָ, אֲבָל הַיְדִיעָה הַאֲחֵת בְּיָהּ וּמִסְפָּקָתָ לֶךְ, הַיְדִיעָה שְׁעִי „הַתּוֹרָה“ נִהְיָתָה לֶךְ לַיְדִיעָה גְּמוּרָה וְחִלּוּטָה, כִּי גַם כֶּךָ עֲנֶךָ ה' אֵת מִשְׁפְּטֵי צֶדֶק, כִּי בְּמַשְׁכוֹת לְבַבְךָ נִמְצָא כֶּךָ „רְנִישִׁיָּה כְּלִי“, הַדּוֹרֵשׁ טַמֵּךְ דְּרִישָׁה שֶׁל חוֹבָה, לְהִיּוֹת וּלְפַעוֹל בְּעַד כָּל יִצְוֹר נִבְרָא, כְּפִי „הַזְכוּת“ שְׁלוֹ אֲשֶׁר עֲנֶךָ וְקִדְרָה ה', וְאֲשֶׁר תִּלְקֶךָ לוֹ ה', לְדוֹרֵשׁ אוֹתָהּ מֵאֲתַנּוּ, וְכִי זֶה הוּא גַם מִשְׁפַּט צֶדֶק שֶׁל ה', אֲשֶׁר גָּלָה לֶךְ בְּפִרְט וּבִיתֵר בְּאוֹר „בְּתוֹרָתוֹ“ — אוֹלָם כָּל עוֹד תִּרְבֶּה לְהוֹצִיא לְפוּעַל וְלִקְיִים אֵת „אִמְרֵי צֶדֶק“ אֱלֹהִים, וְכָל עוֹד תוּסִיף לְהַתְּבוֹנֵן הַיִּטֵּב עַל הַנְּמַצָּאִים, אֲשֶׁר מִסְבִּיב לֶךְ, גַּם לְבַחֵן אֵת עֲצָמְךָ, כֵּן תוּסִיף אֲמִין, לְהַגְדִּיל וְלְהַרְחִיב גַּם אֵת חוּג הַקְּרִתְךָ כְּבִינָה יִתִּירָה בְּעֲצָמוֹת הַדְּבָרִים, וְכִמוֹ לְמִשְׁלֵל, כָּל עוֹד תִּרְכֶּה, לְהַכִּיר וְלְהַתְּבוֹנֵן עַל „חֲכַמַת ה'“ „בְּבְרִיאָה“, תוּסִיף דַּעַת וְתַעֲמִיק חֶקֶר בָּהּ, אַף כִּי עֲצָמוֹת הַבְּרִיאָה וְהַמְצִיאוֹת בְּלִתי תְּלוּיָה עַל תּוֹצְאוֹת הַקִּירָתְךָ, כְּמוֹ כֵּן בְּפַעוֹלַת „צֶדֶקְתְּךָ“, כָּל עוֹד תוּסִיף לְפַעוֹל תּוֹשִׁיָה, כֵּן תִּגְדַּל אֲצֻלְךָ הַדַּעַת „בְּצֶדֶקְתָּהּ“, עַד כִּי בְּחֶלְךָ רַעֲיוֹנֶיךָ תוּכַל, לְעַעוֹד הֵלְאָה בְּעַקְבוֹתֶיהָ וּלְקַנּוֹת

שלמות במדה מרובה, אף כי אסתת המציאות ושלטון החובה של דבר
ה' בלתי תלואים בתנאי ידיעתך והקרתך. —

ז.

אמנם כן, הצדק הוא סכום מפעלות חייד, והנהו המושג האחד, אשר את
פתרונו הנאמן תתן לך, התורה. — "משפטים": צדקת מעשיך ודבורך
בנוגע אל האנשים, שהמה רעך כמון — חוקים"ם": "הצדק" בנוגע אל היצורים
הנכנעים תחתך: ארץ, צומה וחי, גם ביחס אל גופך, אל נפשך ורוחך
זכחותיהם — "מצות": צדקתך ביחס אל ה', שהוא ברא אותך, לא לכד לכבד
את עולמו, גם לבלי להפריע ולהציק ולשלול את זכות היצורים מסביב לך, כי גם
לא הבה אותם בראך ה', וידרוש ממך להיות, ברכה" בתכל. — "עדות" ביחס
אל ה', אל עצמך, ואל מין האנושי. — "תורות": צדקת רעיוניך בנוגע
אל המציאות, אל רגשותיך ותעודתך לקנות לך "אמת ותום". — "עבודה": חנך
עצמותך אל "הצדקה" הזאת — אם תוציא לפועל את כללי הצדק, האלה, או תהיה
באמת "צלם אלהים" ואם כי רק צלם רפה ותלש נגדו, בכל זאת הלא הנך
דמות וצלם" — "אל צדיק" — יען כי אתה לבדך, בין כל יצורי תבל, הנך יצור
כוה, אשר, בכחירה חפשית, תוכל לעשות ולפעול כרצון ה', להיות רצונו
רצונך ובמעלת "צלם אלקים", לפעול בחוג הקטן שלך כפי ערך כחך, —
כה אנשים — בעוד תשכיל ותשקול בפלם "שכלך ותבונתך" את פעולתך
אתך כמעשה ודבור ולהיות כמלו: "מהזיק ומבךך" — ואם אמנם רק כפי כח
האנשים וכפי כשרונם, רפיונם וחסרונם, ואשר מפני זה הצדק" שלך איננו "צדק"
לפי עצם הוראת המלה הזאת ובמדרגת הצדק" הכללי של "אל צדיק" אשר אליו
יכשיר ויתפתח הכל; רק הצדק" שלך ראוי להיות נקרא בשם "צדקה" שהיא
מדרגה קלה "מצדק", "הצדקה", שהיא ערוכה ומסודרה בתנאים, להיות נחה
ומסוגלה בעד מפעל האדם בחוג המעשה שלו. — אשרי האיש, אשר לא סר
מעולם מדרך הצדקה, אשרי הנבר, אשר כל חייו המה רק פעולות הצדקה,
פעולות צדיק לחיים!! — אמנם מה רם ונעלה הוא האושר, אשר תביא הדעת
הברורה בחשבון נפשך בחיים, כי יכול תוכל, להביט כמו בעצם השמים
לטהר על חייד החולפים, עד כי בכל רגע ורגע מזמן "העבר" שלך, אתה תחזה,
כי כל פועל, פעלת לך "במעשה הצדקה" ותכיר בהם, כי כל חלק וחלק מזמנך
הנהו פרי צדקתך. — מה נעימה ויקרה היא לך הידיעה הנאמנה, כי בכל רחבי
הבריאה אין גם אחד מיצורי שדי, אשר יביא עליך איזה תלונה לפני כסיה,
או יזיל דמע עינו ויתאונן עליך באזני השופט כל הארץ, כי הפרעת את
אושר חייו, שדרת את רבצו, או סנעת ממנו את הטוב, בהיות לאל ידך לתת
לו ממעם חובת הצדקה" ולא אצלת לו, ברכה" — הידיעה הנעלה הזאת היא
משיבת נפש והיא הנותנת שמחה שלמה, שאין למעלה הימנה —
אמנם קבד הוא הדבר, להתרומם ולהתנשא אל רום המעלה הזאת; אבל
בכל זאת לא נפלא את היא ולא רחוקה ממך, — הן עליך לצאת תמיד
המערכה, ללחום מלחמה כבדה עם "אהבת עצמך וחמדת בשרים", עם "הנאוה
והתאוה" ושאר המדות המשתנות, לאזור חיל ולנצח אותן גם להכניען עד

דתן, למען תוכל לחוות בנועם ה', כי זך וישר פערך, ואין כך כל
 גפזל ועקש — אבל, כמו עובר ארחות ימים, עת יקום רוח סערה וסופה
 וירוממו גלים, יכונן מבטו רק אל "בוכב הצפון", בסמכו עליו, כי הוא
 יאיר לו נתיב ויורה לו הדרך בלב ים זועף, לחתר בספינתו ולבוא למחוז
 חפצו, כן גם האיש הצדיק, גם הוא יכונן מקטו, מבלי הרף, בכל מעשיו
 ומפעליו רק אל רצון ה' לבדו — ובהיות עיניו ולבו תמיד נשואים רק
 אל רצון קונו — לכן גם בקרב גלי ים זועף, בקרב סופה וסערה, עת
 יפרצו בלבו, תאוות ותשוקות החיים, גם דמיון הזמן הכוזב, יאחו לבטח
 דרכו במסלה, אשר התורה לו רצון ה', אף ינהל את רעיוניו ורגשותיו,
 דבורו ומעשהו, להיות דרכו נכונה לפניו, לבוא לזה: אל תכלית תעודתו,
 וחלקו בחיים. —

ח.

אמנם אם כל תכן היך נכלל הנהו תחת השם צדקה, הנה בראש
 וראשון החלק הכי נכבד מחובותיך בצדקה, הלא הוא מעשה "הצדקה",
 אשר על ידו הנך צדיק נגד האדם הדומה לך. — החלק הזה נאות הוא
 ביותר להקרא בשם "צדקה" (א) יען כי החלק היותר גדול מפעולותינו
 הנהו נכנס בחוג האדם, בכואנו ביחס עם נבר עמיתנו. (ב) יען כי בעד
 שכלנו בגלל "ההשתוות" שיש לנו עם היצור הדומה לנו, "הזכות"
 של האדם על "צדקתנו" בראש וראשון תתראה לנו, להיות בולטת ונפרת
 ומורגשת ביותר. — (ג) בעוד עיי "ההשתוות" הזאת הלא גם בבחינת
 עצמותנו ובחקר תכונתה, נרכוש לנו הידיעה הנאמנה בשלמות, מה
 הוא הטוב והצדק, שעלינו לעשות לרענו, בהיותו גם כן עצמות כמונו מחוץ לנו,
 לכן נקראו ביחוד "חוקי הצדק", שבין אדם לחברו בשם "משפט", יען
 החלק מהם המה "אמרות אלוה" אלה, שהמה כבר נמסרו אל האדם בתור
 "התגלות ה'" בקרב לבו פנימה, להיות לו לדבר חוק ומשפט,
 להכיר ולהרגיש את "הזכות", שיש לרעהו ונקר עמיתו, או יען, כי על פי
 משפטי ה' אלה, ישפוט האדם בנקל גם במשפט שכלו, ויכיר וידע אל
 נכון, את המושג הנאמן של הזכות, אשר לרענו וחברנו עלינו, — הן מראש,
 גם מבלעדי התורה, נפן הצדק בין אדם לאדם ביחס תכונתו, לחוש אותו
 ולשפוט בשכלו משפט צדק, רק התורה תבא מטעמה ונסוקה עמה,
 לחרוץ משפטה עליו כשופט קמים ולהורות כדת מה לעשות הישר
 והטוב בעיני ה' במקצוע הזה, ואם כן המשפטים הלא המה אמרות
 אלוה, להראות ולהורות לך אל נכון הזכות, אשר יש לכל אדם הדומה
 לך, יען כי ה' בקאו, אל יצרו, להיות אדם כמוך וזכותו אתו, לדרוש
 אותה ממך, הלא הוא המשפט צדק, כי תניה ברשותו או תתן לו
 את הראוי ויאות לו, בהיותו אדם כמוך, יציר כפיו של ה'. —
 לכן, אם תעבור עבירה, בנוגע אל צדקת משפט האדם, העבירה
 הזאת לא נחשבת רק לחטא ועל נגד האדם בלבד, כי גם היא חטא ועון
 נגד ה', כי בזה הלא תלעג לה' ותנאץ את אמרות קדשו, אם תשול

מהאדם, או תמנע ממנו את הדבר, אשר ה' נתן לו את הזכות עליו ויצוֹך להביאו ברשותו — והנה האדם, באשר הוא אדם, יש לו הזכות: (א) על כל הדברים, אשר חָלַק לו ה' במציאותו, ועל ידי המציאות שלו כמו: חיים, בריאות, כשרון הרוח ותעודתו, מערכי הלב ותעודתם, כבוד, שלום, שמחה וכדומה. (ב) על כל אשר נתן לו ה' השלטון, לשלוט על קניני התבל, אשר רכש לו: הוֹי ועוֹשֶׁר, נכסים וכדומה. —

ע"י "המשפט" הניה ה' את הותם תכניתו כמו על מציאות האדם כן על פעולתו ומעשהו, ויקדש את המשפט, להיות כח "סדר ומשטר", שהנהו ערוך ע"י ה'. — התחלת התורה היא "באלה המשפטים" יען כי זאת היא "הצדקה", אשר תוכל להוציאה לפועל בכל עת ובכל שעה, והמעשה והפעולה במשפט צדק זה ינהך ויביאך גם אל "הצדקה הכללית" נגד כל היצורים. —

מ.

לכן כל אדם, בהיותו איש באנשים, נולד הנהו לחיים של "צדקה" — אמנם אם ע"י אהבת עצמו ואהבת "ההנאה" יטה האדם קו תהו על קו הצדק הפנימי, אשר בקרבו, עד כי יאטום אזנו משמוע בקול ה', המעוררו והמזכירו לפעולת ה"צדק", אם האדם ישכח לכבד באדם את "האדם", ולא יחשוב את כל יצור שדי, כי הנהו יצור ה', ולא ישים לבו ולא יחפוץ, לדעת בכל סדר ומשטר, כי הנהו אמנם "סדר ומשטר ה'". — אף אתה ישראל, אתה, אשר ה' אלקיך ברא אותך, להיות בקרב העמים הקדמונים נושא דגל "צדקת-האדם", גם להוציא לפועל את מעשה "הצדק", להיות להם למשל, ולהראות בעליל, כי אמנם שומר אתה את דרך ה', לעשות "משפט וצדקה", גוי שומר אמונים, יען מי כבוד, איש ישראל, קרוא הנך כאומר סלה למלאות את תְּקִינַת ה"צדק"? — אתה איש ישראל, אם לא תמלא אחרי כל אלה, לשמור ולעשות אותם באמת ואמונה, אם אתה תבזה אותם בלבך, אז תשליך אחרי גוך את כבוד האדם ואת כבוד ישראל גם יחד, הנך אז "רשע" בפני המקום ובפני הבריות, בעשותך עֲוֹלָה לאיזה יצור מסביב לך, או אם תהיה "רשע" בפני עצמך, להמית בקרבך את "רוחך", אז אוי ואבוי לך גם אחריתך נכרתה — אולם אתה נער בן ישראל, אַתָּה נערה בת ישראל! דע את תעודתך עלי אדמות ומעלות רוחך בשלימות הדרושה, לעשות "משפט וצדקה" בתבל, וכפי אשר יראה ויורה לך השם, שהוא נקרא עליך, ובחייך הצודקים תראה והוכיח גלוי לכל: מה הוא זה "איש ישראל" —, שים לבך להתבונן, כי גם שפת קדשך נבראה ומכוננה היא "בצדק" בעצם שלימותו, עד כי לא תכיר לטוב, להשתמש במלה: "הַאֲבָעִין" כמוכנה, אשר בשפה אחרת, ותחתה תשא על שִׁפְתָהּ רק את המכטא: "הַיּוֹת ל...". — הלא הוא: "להיות למו" (זיין יעמאַנדען), ואשר גם במכטא הזה בלבד, תזכיר אותך ותרזום לך, כי לא זה הוא קנין האדם הנאמן את אשר יש ונמצא אֵתוֹ בממשלתו הגופנית, רק זה הדבר נחשב הנהו באמת בתור קנינו, את אשר "יהיה לו", הלא הוא, את אשר יתהוה, את הראוי ויאות להיות לו. — "וצדקה תהיה לנו, כי נשמור לעשות ולפעול את כל

חובת הצדקה הזאת בכל מקום בפני ה' אלקינו, וכפי אשר יחובכנו בתורתו,
לעשות ולקנם את פעלות הצדקה לסיים!! —

ב.

כבוד גוף האדם.

אסור רציחה והפאה.

לא תרצח (שמות כ' י"ז).

כי יהיה ריב בין אנשים, ונגשו אל המשפט ושפטום, והצדיק את הצדיק והרשעו את הרשע. והיה אם בן הבות הרשע והפילו השפט והכהו לפניו כדי רשעתו במספר. ארבעים יכנו, לא יסף, פן יסף להבתו על אלה מכה רבה, ונקלה אחיך לעיניך (דברים כ"ה א').
ארור מכה רעהו בסתר (שם כ"ז כ"ד).

כל רמש אשר הוא חי לכם יהיה לאכלה, כירק עשב נתתי לכם את כל וגו', ואך את דמכם לנפשותיכם אדרש, מיד כל חיה אדרשנו ומיד האדם מיד איש אחיו אדרש את נפש האדם. שפך דם האדם באדם דמו ישפך, כי בצלם אלקים עשה את האדם (בראשית ט' ג').

א.

כאשר מסר ה' לבני נח את מערכת הבעלי חיים, ויתן לו הרשיון להנות מהם כמו ממערכת הצמחים, ולהיות רשאי, להמית את הבעלי חיים ולאכול ולשבוע מבשרם, אז דבר בקדשו גם את דמכם לנפשותיכם (הדם, הנושא את כל נפש אדם) אדרש (גם), מיד כל חיה אדרשנו, אם היא תמית את האדם, ומה גם מהאדם, כי ה' יהיה דורש דמים ומיד האדם תבקש נפש האדם, אשר נתן לו ה', להיות לו לאח ורע, כי בצלם אלקים עשה את האדם. — האם לא תחוש ולא תרגיש כנפשך את רופסות האומרטלה הזו? — הן את כל יצורי התבל, גם את הצומח גם את הבעל חי נתן ה' לאדם ומסר לו הזכות והרשות, כי יוכל לשנותם ולהכשירם בהפצו, גם לשחוט ולהמית את הכעיה, לתועלת הנאתו, עד כי מותר לו, להשוב אותם לדבר והפך, שהם קננו, ולהשתמש בהם בתור אמצעי, להפיק רצונו ומנמת הפצו ותכליתו — כאלו יצרים ה' ויעד את מציאותם בעבור שמוש האדם — אבל ביחס האדם ובנוגע אל עצמו ואל בשרו, ע"ך לכבד גם בגופו את רוח ה', אשר יתנוסס בקרבו, את נשמת החיים, אשר נפח ה' באפו, ויתן אותה בגוף האדם, וישימחו כתבל ארצה במעלות תעודתו בתור צלם אלקים, להיות האדם

האדם המושל על גופו ועל התבל מסכיב לו, ולעשות ולפעול בהם כפי רצון ה', לכן אל תשול מרוח ה' זה באדם את מעטה גופו, — הן הגוף שייך הוא אל הרוח, והרוח הלא קנין ה' הנהו, לכן אל תעשה כְּנַח בין הדבקים, אל תפריד את האחד מן השני ואל תַּנְתֵּק את הקשר והאגודה אחת, אשר קָשַׁר בה ה' את הנשמה אל הגוף. לכן אל תִּשְׁדֹּד מן האדם את החיים — לֹא תרצה!

כל יצורי התבל מסכיב לך נתן אותם ה' לך בתור אמצעי, לפעולת עבודתך, ורק באופן, אם תשתמש בהם לעבודת ה', ורק אז הנך רשאי, לשלוח בהם את ירך — אבל האדם הן לא נדרש, גם לא יוכל להיות, בעד האדם רעהו בתור הפץ ואמצעי, יען כי האדם איננו נחשב כמעלת אדם בגלל גופו, רק בגלל רוח ה' המתנוסס בקרבו, והגוף נָתַן לו, רק להיות כלי תשמישו של הרוח, לכן ארור אתה, אם תשלח אליו את ירך לרצחחו נפש!

התגלות ה' בעד הארץ הנהו האדם — מעטה גופו — „מקדש ה'” — לכן הוד הנטויה שהיא כוננה, להשחית ולהמית את האדם, היא תחריב את „מקדש ה'” — היא תִּקְרַשׁ את רוח קדשו מחונן הפעולה, אשר יעד ה' בעדו — ארור אתה אם תרצה נפש!!

ב.

שים לבך להתכונן, כי החובה, שעליך להיות צדיק נגד האדם, בעצם מובנה, איננה, להיות צדיק נגד ידו ורגלו, נגד ראשו וכל הקשר והאגודה של אבריו, אשר הנך רואה בעיניך — יען כלמו יחד אינמו — אדם, בעוד המה רק נכסיו והאדם בעצמו הנהו „צלם אלקים”, צלם אלקים, אשר כראו, אף יצרו, להיות דומה לו ובלתי נראה כמוהו, האנ” (דאס איך) העצמות של האדם (פערזאנליכקייט), הלא היא „נפש החיים” —, אשר כלי תשמישה הנהו „הגוף” עם כל אבריו וכחותיו, גם הגוף הנהו הקשר, אשר על ידו עצמות נפשו תרכוש לה את התבל הארצי, לכן אם תשלול מנפש האדם את כלי תשמישה זה — את הגוף — או שְׁדַרְתָּ מרוח האדם את הכל, את כל הקנין שלו בתבל ארצהו, בעוד רק על ידי הגוף ובאמצעותו שייך הנהו להרוח דבר מה בתבל ארצה, אף הרוצח את האדם, הלא במעשהו זה יבטל ויאפס גם את כל הפעולות, אשר יכול היה רוח האדם החי, לפעול ולעשות עוד בהליכות עולמו בעד התבל בעבודת ה', לכן אומרים הכמינו ז"ל: כל האנושית נבראה בתהלה רק עי' „אדם יחיד”, להביע לך בזה אומר: כי האיש אשר ימית רק אדם אחד, נחשב הנהו, כאלו הרב את כל העולם כָּלוּ.

ג.

אבל עליך להזהר לא לבד, לכלי תפריד ולכלי תבטל את הקשר והאגודה האחת של הרוח עם הגוף, — לא לבד, לשדוד מן הרוח והנפש את כל הגוף, כי גם הלילה לך, להאכיד, להפציע או להכאיב איזה אבר מאברי הגוף, או רק חלק אחד מהאבר ההוא —, אל תשים כל מום בגוף האדם, ואל תסכב לאדם שום

שוב רפיון, הלישות וצער אם מום וצער קנים, או מום וצער עובר, יען גם מעשה כזה נחשב הוא למרד ומעל נגד הרוח, אשר ישכון בקרב גוף האדם, בעוד על ידי זה הנך משחית ומחבל את כלי תשמישו, או תפריע אותו מהשתמש עוד עם כלי תשמישו זה כהונן — גם להכות את רעך מבלי עשיית כל פצע והכזרה גם במעשה כזה הנך מראה לדעת, כי תחשוב את האדם כאלו הנהו רק גוף לבד, כי תחשבוהו לבעל חי ותחלל כזה את כבוד הרוח, אשר יתלונן בקרבו — אף האישי הרשע, אשר בו רוח הכהמה שבקרבנו לא יאבה לסור למשמעת רוח האדם העולה היא למעלה, ומתפריץ הנהו לעבור את הגבול, אשר התנה לו רוח האדם, כפי חוקי ה' ודת קדשו, ואשר אמנם איש כזה, אשר התרחק מתעודתו, לחיות בהמה לוי עונו ישא גם מצוים אנחנו ליסרהו קשה ע"י מלקות, למען הכניע את רוח הכהמה שבקרבנו, ולמען מואו והלאה נדע, לכבוש את רוח הכהמה תחת רוח האדם, והנה גם בעד עונש איש כזה אנו רואים, כי קצבה התורה בעדו את מספר ההכאות ואם יוסיפו לו אף מכה אחת על המספר הקצוב גם על זאת תחרוץ התורה משפטה לאמר: "ונקלה אחיך לעיניך". — ואתה, האם חפץ תחפוץ, עת יחרה אפך ולמען שפך חמתך, להכות את אחיך? — הן גם האישי אשר רק ירים וינזוף את ידו על אהיו — האדם להכותו, גם הוא נקרא רשע, כן תאמר התורה.

ד.

לא תרצח — הלילה לך להביא בסכנת מות אם ישר ע"י עצמך או ע"י אמצעי את חיי רעך בן אדם כמך — רק את האישי, אשר יבוא להרגך וידעת בטח, כי אמנם עשה יעשה כזאת, ובאופן, אם אין לך שום תחבולה אחרת להציל את נפשך, או תוכל להשכים ולהרגוהו, לבל יפיק זממו להרגך — כמו כן: הרודף אחרי חברך, או רודף אחרי אחת העריות לאנסה, ואתה לא תוכל להציל את רעך ממות או את האשה מטומאת ערוה, רק במות הרוצח או הבלועל, או עליך להציל את המסוכנים ע"י הריגת האישי הנבל, בטרם יצלה להרודף, לשדוד חיי עמיתך, ולהביא עליו מות הגוף או מות הרוח, אבל אם באפשרי, להעיד בהרודף ולהתרות בו ולמנוע אותו מבוא בדמים או בערוה, או אם תוכל להציל את הנזכרים רק בשדוד איזה אבר מהרודף בלבד, לבל יוכל לבלע עוד, או אל תמיתוהו, אבל הלילה לך להציל את עצמך ואת חיי חברך ע"י מיתת איש שלישי, שהוא לא ירדוף להרוג אתכם (ח"ט תכ"ה).

אסור לגרום לגוסס שימות מהרה, כמו להשמיט הכר ממראשותיו או להזיז ממקומו ולעמץ את עינו, וכל המעמץ עם יציאת הנפש, הרי זה שופך דמים (יו"ד של"ט). אל תכה, אל תפציע, אל תשים מום באדם, אל תביאנו לידי מחלה או צער גופני אחר, באמצעות כח הגוף, על ידי כלי, ע"י מוץ, ע"י פחד והטלת אימה, או החבולות ואמצעים אחרים. —

אל תרים ואל תנזף את ירך להכות את רעך, אולם, בעת אשר תראה, כי רעך הרים את ידו, להכות את חברו, או תוכל, אם באופן אחר אין באפשרי, להכות אותו ולמנוע אותו מעשות המזמתה. האב את בנו וכל מי שהנהו תחת רשותו ורואה בו שהוא עושה דבר עבירה יוכל ליסרהו בהכאה, למנוע אותו מעשות דבר און, מבל להביא את המיכר והמהנדך לבית דין אודות זה: אבל חוץ מאלה, זולת אם נדרש לך, לעמוד על נפשך, הלילה לך, אם לקחת נקם או בזדון להכות את רעך, ואם תעשה כזאת הנך פועל און ועושה רע, הנך נקרא רשע (ח"ט תכ"ה). —

כבוד קנין האדם.

אסור גנבה, גזלה, עשק.

לא תגנבו (ויקרא י"ט י"א).

לא תחמד בית רעך, לא תחמד אשת רעך ועבדו ואמתו ושורו וחמרו
וכל אשר לרעך (שמות כ' י"ד).

לא תעשק את רעך ולא תגזל, לא תלין פעלת שכיר אתך עד בקר
(ויקרא י"ט י"ג).

לא תעשק שכיר עני ואביון מאחזק או מגרד, אשר בארצך בשעריך.
ביומו התן שכרו ולא תבוא עליו השמש, כי עני הוא ואליו הוא נשא את
נפשו, ולא יקרא עליך אל ה', והיה בך חמא (דברים כ"ד י"ד).

כי יגנב איש שור או שיה וטבחיו או מכרו, חמשה בקר ישלם תחת
השור וארבע צאן – תחת השה. אם במחירת ימצא הגנב והכה ומת אין לו
דמים. אם זרחה השמש עליו דמים לו, שלם ישלם, אם אין לו ונמכר
בגנבתו. אם המצא תמצא בידו הגנבה, משור עד חמור עד שיה חיים
שנים ישלם (שמות כ"א י"ז, כ"ב א').

נפש כי תחטא ומעלה מעל בה' וכחש בעמיתו בפקדון או בתשומת
יד או בגזל או עשק את עמיתו. או מצא אברה וכחש בה ונשבע על שקר
וגו' והשיב את הגזלה אשר גזל או את העשק וגו' ואת אשמו יביא
לה' (ויקרא ה' כ"א).

ויברא אלהים את האדם בצלמו, בצלם אלהים ברא אתו, זכר ונקבה ברא
אתם. ויברך אתם אלקים, ויאמר להם אלקים: פרו ורבו ומלאו את הארץ
וכבשה ורדו בדת הים ובעוף השמים ובכל חיה הרמשת על הארץ (בראשית א' כ"ז).
ואל בני ישראל תדבר לאמר: איש כי ימות וכן אין לו והעברתם
את נחלתו לבתו וגו' (במדבר כ"ו ה').

א.

כמו נתן ה' בעד רוח האדם את "הגוף" שלו, להיות כלי תשמישו
לפעולותיו, עד כי עלינו, לכבוד בנוף האדם את רוחו, כן נתן ה'
לרוח האדם את הארץ עם כל הנמצאים, אשר תשוא עליה, ועם כל הדברים
המתחיים אל התבל הארצי, למען יוכל, לרכוש אותם אליו. בחופש
ובבהירה, למשול עליהם ולהשתמש בהם כרצון ה' ותעודת
האדם. – לכן אם רוח האדם נקב על איזה דבר המתחיים אל הארץ ואשר
בא ברשות גופו ויאמר, כי ירכוש לו את הדבר ההוא להיות קנינו,
להיות

להיות "שלו", או נהיה הדבר ההוא באמת "שלו" ונחשב לחלקן בחיים, כמו הגוף שלו, אשר חלק לו ה', להיות "שייך אליו", שלו הוא כל דבר, את אשר יביא אתו זה היצור כתכל, הבא ברשותו וזכותו להיות קניינו, או את אשר האדון והקונה יוציא ממנו בפעולתו ומעשהו — והנה בה בזכות שרכש לו האדם את הדבר ההוא בחופש ובבחירה, כן יוכל לשלוט על הדבר ולהשתמש בו כרצונו החפשי. — אולם אם האדם יבטל ויאפס את זכותו מעל הדבר ההוא אם בשלמות הבטול, עד כי ישוב הדבר להיות שייך עוד הפעם אל הארץ (הפקר), או יבטל את זכות של עצמו רק לטובת איזה איש מיוחד בלבד (מכירה, נתינה, הלוואה, וכו'), אזי באופן הראשון יוכל מאז כל אחד לקחתו ולרכוש לו את הדבר ההוא, ובאופן השני הדבר עובר ונכנס הנהו ברשות רוח האדם השני, שלמענו בטל הראשון את זכות עצמו עליו, גם אם יקרא ה' איזה רוח בן אדם אל על, או בשם העפר אל עפרו והרוח תשוב אל האלהים, אשר נתנה, הואיל ה', לכונן ולסדר פְּבֵה, כי צאצאיו, אשר נָחֵלוּ מִמֶּנּוּ את החיים, המה ינחלו ויקבלו ממנו גם את האמצעים להיים ולפעולה — ואם אלה (הבנים) יחסרו לו, אזי קנינו ורכישו ישובו, להיות ירושת נחלה לאלה, אשר הנחילו לו את החיים (אבותיו), ואם גם אלה אינם עוד עלי אדמות, יפלו הקנינים לנחלה לאלה, אשר קבלו גם הם כמותו מאבותיו את החיים (אחים) או יעברו לשאר שארי בשר (ירושה) — ואם כן כל דבר, אשר רוח האדם, מטעם הזכות וסדר ה', יש לו הכה לקרוא אותו בשם "שלו" הלא הוא: את אשר ירכוש לו בחופש מהטבע, או הדבר אשר למענו ובשבילו בטל רעהו את זכותו עליו, והדבר קָם, להיות ברשות וזכות האדון השני על ידי מִמְכָר או סִתְנָה — או את אשר נפל לו לירושת נחלה מאבות וקרובים — וכן הפל כאשר לפל, את אשר הביא הקנין ההוא עמו או את שהוציא האיש ההוא בפעולתו מהקנין ההוא — החובה על כל האנשים, להכיר ולהוקיר את זה, ולכבד את הקנין בתור רכוש השייך לרעהו — לו לבדו ולא לזולתו — לכן בכל רצון בעל הקנין אל יגעו בקנינו ורכישו — יען כי הוא סדר ה', כי כל יצור כתכל, שבא ברשות וזכות איזה רוח האדם, להיות קדושת קנינו ונחלתו חופפת עליו — "שלו הוא" — (ראה פרק ד').

ב.

לכן כמו דבר ה': "לא תרצה", גם לא תתן מום באדם, או לעשות בו איזה פצע וחבורה וכדומה — יען, עליך לכבד בגוף האדם את רוח ה', אשר יתנוסס בקרבך, יען כי ה' נתן לו את הגוף, להיות כלי תשמישו, וחלילה לך לשדוד את גופו ממנו, או להרע ולהזיק לכלי תשמישו של הרוח בשום דבר, כן דבר ה' בקדשו: לא תננוב, לא תגזול, יען עליך בכל קנין האדם, ואם גם היכולת בידך לכבוש אותו תחת שלטונך, לכבד ולהוקיר את רוח האדם החופף עליו, ואת סדר ה', אשר על פיהו נהיה קנינו וזכותו עליו, להיות שלו — בעוד מושג הקנין במובו הנאמן הוא: גוף האדם המתפשט ע"י מעשה אנוש ותחבולותיו — ועליך לדעת, כי אם

תננוב או תגזול, הנך חוטא ופושע, לא נגד הדבר הננוב והגזול, רק הנך חוטא ופושע נגד רוח האדם, הבלתי נראה החופף עליו, ונגד ה', אשר ירוש ממך, לכבד ולהוקיר את רוח האדם וקנינו — לא הדבר הנראה לעינים ולא הכח והתקיפות יכולים לקחת להם השלטון בחכמות האנשים, רק הענין הבלתי נראה, רק המושג של "משפט צדק" וזכות הפעולה והמעשה הגתנה מה' לרוח האדם, רק המה דרושים להיות השליטים לבדם על הדברים וההפצים — לכן אם תגנוב, אם תגזול — אזי בו ברנע, אשר תכצע את זממך, הנך לועג לתעודה הרוחנית של האדם ולה', אשר קראהו אל התעודה ההיא, אף תשוה לנגד עיניך ותחשוב, כאלו האדם כבר הנהו ודומה אל הבעל חי, היודע רק כח ותקיפות בלבד, אף תוריד בזה את מעלת האדם גם מתחת למדרגת הבעל חי, יען כי הבעל חי ישנם את כחו ואונו רק על פי סדר ה' וחוק נתן לבו, אבל אחרת היא עם האדם, אשר אותו קרא ה' לתעודה ותכלית גבוה ומאד נעלה.

ג.

וכאשר אמור עליך לננוב ולגזול, רק להשאיר בידי בעל הקנין את קנינו, מבלי לנגוע בו, כמו כן אמור עליך, לעשוך את רעך, רק לתת ולמסור לו את שלו, אם נמצא הנהו ברשותך ותחת שלטונך — לכן כל דבר, אשר הפקיד אצלך רעך ומסרו לידך, מבלי במל מעליו את זכותו, עליך להשיב לו בכל עת ירציהו ממך ובכל האופנים, איך שהיתה המסירה בידך אם לפקדון, לשמירה, או להכשיר אותו ע"י עבודה, או אפ נהן לך דבר לשמוש על איזה זמן בתור שכירות ושאי לה, כמו כן, אם מבלי הפצו ורצונו של רעך בא איזה דבר משלו בשלטונך, למשל ע"י מציאה, וגוסף לזה באופן, אם יש לרעך הזכות על שלך, למשל, אם כניע לו הסחיר בעבור איזה קנין, אשר במל את זכותו מעליו לטובתך, או עבור כחו ופעולתו, שעשה למענך איזה מלאכה ועבודה ועליך לשלם לו בעד עמלו, הלא הוא: ממכר והלוואה או שכר פעולתו או באופן, אם נדרש לך, למלאות בקניינך את מנרעת קנינו, אשר על ידך בא לידי נזק וחסרון, כמו תשלומי נזק וכדומה, בכל אלה, תלילה לך, לחשוב את זאת לקניינך ורכושך, ולעשוך את קנין ורכוש רעך, רק עליך להשיב ולמסור את שלו ולהוכיח בזה כי "אדם" הנך, ובו תתנהג במדת "משפט צדק", מבלי להשליט עליהם את הכח והתקיפות שלך, עליך לכבד בכל אלה את קנין עמיתך והשב תשיב לו את "שלו". —

ד.

הן גם בעצמך תוכל להבין בנקל, כי אמנם הכל שווה והדבר כקמין כגדול שוה הנהו בערכו עליו וכיחס בעל הקנין, לכן, אם תגנוב או תגזול או תעשוך דבר מה על איזה זמן, ואף את הדבר הקטן שבקטנים, גם על זמן היותר קצר, ואף על בן רנע, ובעל הקנין יהי מי יהי, אם רק בן אדם הנהו — אז תמעול מעל ברוח האדם אף תכחש ותלעג לה', לכן קדוש

קדוש יהיה לך כל דבר נקטן כגדול בקניני האדם, כל קנין ורכוש, אשר יקרא אותו רעך בשם "שלו". — ככד את ה' ואת רוח האדם, חלק אלוה סמעל, ואל תרהיב עז בנפשו, לשלוח יד בקדושת ה', ולרכוש לך את ששייך לרעך, גבר עמיתך. —

גם את הדבר הקטן שבקטנים, הקל שבקלים אמרה התורה, "לא תגנוב" אבל אם הדבר ההוא כה נקלה, כה מצער ובלתי נחשב, עד כי אין כל ערך ומחיר עליו, כמו למשל, לקחת קנה יבולת מחציריביש או צרור מאגודת עשבים או מעצי הגדר למנקה שינים (צאהנשמאכער), אף כי לפי הדין הדבר הזה איננו אסור, אבל הכמינו ז"ל צוו להדול גם מזה, באמרו: "אם כל אחד יעשה כזאת איז יוכל לקרה, כי בעל אגודת העשבים יראה בעיניו את צרורו הלך, הלוך וחסור, ובעל הגדר, כי גדרו פוחת והולך, עד אשר יכלה כלו ויגנו יהיה לבשר — אבל הגנוב מחברו דבר, שהוא שוה הפרומה אמרו, כי זהו כאלו שרד את חייו — אף אל תגנוב לעשות שחוק והתול, גם חלילה לך מבלי דעת בעל הדבר, לקחת את החפץ, אף לשמוש של בן רנע, ולמען השיב לו עוד הפעם, יען זאת היא נחשבת לגניבה בעד העת של הרנע ההוא (ראה א"ח י"ד). אל תקח לך איזה דבר ואם גם במחשבה תחלה, כי בגללו השב תשיב לרעך דבר השוה אלף פעמים יותר מהחפץ שלקחת — חלילה לך להציק לרעך, כי ימכור לך איזה חפץ אף בעד מלוא שויו, כי גם זה קרוב הוא אל הגזילה — האיש, אשר ע"י הפצרות רבות מבלי הרף, ילאה ויאלץ את רעהו, למכור לו איזה דבר מנכסיו שיחמוד אותו בלבו, ויתאמץ לרכוש אותו להיות "שלו", הוא עובר על הלאו של: "לא תחמוד" — הלוקח מבעל חובו משכון בחזקה, הוא בעצמו, ולא ע"י הבית דין, חבר הוא לגזול, הן אמנם כל האנשים שוים בזה ואין כל הבדל ממי אתה גונב או גזל או את מי תעשוק, ישראל או אינו יהודי, ואם גם הוא "עובר אלילים", קטן או גדול, בכל האופנים, אתה עובר על הלאוין החמורים ובכל העת, בטרם תשיב לו את הגניבה או את הגזילה או את הפקדון, הנך עובר על מצות ה' והחטאת רוב צת עליך, עד אשר השב תשיב את כל אלה (ח"ט שס"ח שני"ט) — אל תתעלם ואל תשתמט משלם מס ומכס, אשר ישימו על העם מטעם המלכות והנסיכים, שיש להם הזכות למשול, ואם גם הוסיפו להטיל מס על היהודים יותר מעל יתר עם הארץ, ואם הוא רק מס קבוע ולפי החוק ומטעם המושל, ורק אם המוכסים טובי המס, לא יוסיפו על החוק, ללחץ ולגבות יותר מהמס הקצוב מהממשלה לתועלת עצמם, אי החובה עליך לפרוע ולשלם, גם אסור, להעביר על המכס ולהתעלם מהתשלום וכדומה, לכן אל תעבור על חוקי המכס, והעון הזה איננו קל מעון גניבה (שס"ט). אם יש בידך, בידועת בעל הדבר איזה פקדון איזה שבר, הלואה, חוב, ואם תוכל להשיב לו ובכל זאת, בעת ידרשנו ממך, לא תשיב את המניע, או עונך איננו קל מעון הגזיל (שנ"ט). אם נחלף בבואך בחברת אנשים איזה מבגידך, או נחלפה כתנתך אצל הכובס וכדומה, לא תוכל להשתמש בבגד וכתנת זרים, ומתייב הנך, להשיב לבעלו את שלו, אף כי בגדך או כתנתך עוד לא הושב לך (קל"ו). אם הנך אומן או בעל מלאכה ותנת לך איזה חומר, לעשות ממנו כלי או בגד, עליך החובה, להשיב את העודף הנשאר מהחומר ההוא, וזולת אם נשאר איזה דבר קטן, אשר לפי מנהג המקום, בעל חומר כזה איננו מקפיד ומוחל הוא להאומן (שנ"ח). גם בסכנת נפשות ואם אין לך תחבולה להציל נפשך ועליך להשתמש בקנין אחרים בגלל הצלתך, תוכל לעשות את זאת רק בהחלטה גמורה וכונה נאמנה, כי השב תשיב לבעליו אחרי כן את שלו. — (שנ"ט).

ה.

אתה אינך רשאי לקנות מננוב או מגזול דבר הגנוב או הגזול, יען כי זה

זה הוא עון גדול בדומה אל מעשיהם, כי על ידי הקנייה הנך מביא לידי תוצאה, את המעשה הרע שלהם, גם תגרום והסבב ע"ז, כי הנגב או השודר יוסיפו לשלוח בעולתה ידיהם, לנגוב ולנוול עוד הפעם, יען לולי מצא הנגב החומס איזה קונה על גנבתו, ואם לא השיג בעדה בצע כסף, כי אז גם הנגב באחזונה אולץ היה, לחדול משלוח עוד בגנבה את ידו, לכן כל עודה ותמיכה בדבר גנבה תולה, וכל דבר בלעל, נחשב הוא לחטא ועון בדומה לה עושה בעצמו (ש"ח א', ש"ט). כל דבר אשר תוכל רק לישער, כי גנוב הנהו ביד המוכר, אל תקנהו, והבל שזה אם תחשו נופל על עצם הדבר ההוא, שתתפוז לקנותו, או על החלק היותר גדול מהמין, אשר אליו נמנה גם הרבר ההוא, לכן אל תקנה איזה דבר מרועה, משומר, משכיר יום, מאומן, מבצל מלאכה, בעוד, כפי הרגיל, אלה הנזכרים רגילים לנגוב מהדברים, אשר יפקידו וימסרו בידם. גם מנשים, ממשרתים ומילדים אל תקנה איזה דבר, בפנים תדע ונזכרת מראש לרעת, כי קנין שלהם הוא (ש"ח). אף בל תשתמש בשום שמוש בדבר, את אשר ידעת כי נוול הוא, אל תרכב על בהמה נוולה, אל תתרוש עמה, גם בשדה ובבית נוול אל תבוא בעצמך ואל תביא את בעורך, אף על רגע אחד, גם להסתר שמה מפני היח והגשם וכדומה (ש"ח).

י.

הנאמר בתורה ע"ד תשלומי כסף, ארבעה וחמשה, הן המה נכללים תחת השם "קנס", אשר רק על השופט הדין, לקנס ולחבט מהנגב, אבל בנגוע אליך, הנך מחויב, להשיב תמיד לבעליו, את הדבר הנגוב או הגוול, אם הפץ תתפוז להנקה מפשעך, להשיב דרכך ולקבל סליחה מה'. — מי אשר נגב איזה דבר, ודבר הגנבה נדע הוא לבעל הדבר, הוא לא הסיר עוד מעליו את עון הגנבה, אף אם השיב את גנבתו, כל עוד השבת הגנבה בלתי נודעה עדנה לבעל הדבר, מצד אחד, יען בעל הדבר בחשבו, כי קנינו איננו עוד אתו, לא יתן לבו, לשמור אותו כראוי, ומצד השני, בחסרון הידיעה, הלא נחשבת היא לגנבת השמוש והתועלת מן הדבר, עד אשר יודע לו, כי אמנם הושב לו הפצו, ויוכל להשתמש בו עוד הפעם, — בבעלי חיים, אף כי דבר הגנבה בעצמה לא נודע היה לבעליו, בכל זאת השבת הגנבה דרושה להיות נודעה לו, יען בבעלי החי מפני כי לוקח הוא ממקומו הרגיל והתרגל במקום אחר, או נדרש בהשבתו שמירה מיוחדת באופן אחר כראוי לו מעתה, ומובן מאליו, כי רק אז תוכל להיות תשובה שלמה והשבה גמורה, באופן, אם התלושנה כליל ככל האפשר התוצאה הרעועה מהחטא והעון (ש"ח). אם הגולה ישנה כמו שהיא, או השב תשיכנה לו, אך אם השבת הגולה בעצמה בלתי אפשרית עוד, עליך להשיב לבעלה את תמורתה בשוה כסף. אם בעל הדבר מת, עליך, להשיב את הגולה לירשיו, את עצם הדבר או את כסף תמורתו, למלאות את חסרונם בירושת נחלתם (ש"ח).

י.

את אשר לוית שלם אל נכון, לזמן הפרעון, אך אם לא ידעו זמן קצוב להשבת התלוואה, ואם במקום ההוא אין מנהג וחוק בדבר זמן הפרעון, או ההלוואה היא מסתמא (שמיללשווייגנד) נעשה על כשיך זמן של שלשים יום. אם באפשרי, עליך, להשיב להמלוה את ככום כסף ההלוואה בפעם אחת ולא מעט מעט (ח"ט ע"ד). אם לוית כסף, אל תחזיק אצלך את הכסף בלי כל שמש ותועלת. אל תאמר להמלוה מחר אשיב את כספך ויש בידך ותוכל לשלם היום — אל תשתמש עם כסף ההלוואה בעסקים כאלה, הקרובים להפסד, ותוכל לאבוד אותו בענין רע, ובאופן, אם אין לך רשיון מהמלוה לנסות עסקים כאלה, ובכלל הלילה לך בכסף התלוואה, לעסוק בקלות דעת ובלי חשבון נכון על אדות תוצאות משלה ידך — (צ"ג).

ח.

כל שכר ותשלום בעד איזה מלאכה, אל תחזיק ואל תלין אתך יותר מזמן השלום. תשלום פעולת שכיר לשכיר יום, שכירות בעד בהמה וכלים או שכר מלאכה להאומן, דרוש להיות, אחרי אשר כלה את מלאכתו. זמן התשלום הנהו המיד, עד אשר יכלה היום, שבו הגיע המועד לשלם בעד אלה, הלא הוא: לאיש, אשר עבד עד התחלת הלילה או עד עצם הלילה, עליך לתת לו שכרו במשך כל הלילה עד צאת השמש, ולזה, אשר עבד בלילה עד צאת השמש, בתחלת היום, עליך לשלם במשך כל היום, עד בוא השמש, כמו כן לאומן, זמן התשלום הוא עד כלות היום, שבו גמר מלאכתו והביאה אליך — לשכיר שבווע, חדש או שנה הזמן הוא עד כלות היום, שבו כלה מלאכתו ויעזוב אותך, ואם לא תשלם לו את המגיע בזמן הנכון הנך עובר על מצות לא תעשה של „לאתלין פעולת שכיר“, ובאופן, אם השכיר או האומן ידרשו ממך את שכרם, ואינך נותן להם במעדם הקצוב, אך באופן כזה, אם האומן בקבלו את המלאכה בתחלה לא קיה ולא סמך על זה, לקבל את משכורתו תיכף בעת השבת מלאכתו, או אינך עובר על הלאו. אך כאשר בא הזמן, אשר קיה בו, לקבל ממך את שכרו, אל האתר עוד משלם לו לבל העבור על מצות הבתוב: אל תאמר לרעך „לך ושוב ומהר אתן ויש אתך“, ומה נאמנו מאד דברי הו"ל: הכובש שכר שכיר כאלו נוטל את חייו (של"ם). —

ט.

לפי האמור למעלה (פרק ב' א') ברור הוא הדבר, כי רק אז תוכל לרכוש ולקחת לך איזה דבר, אשר היה שייך לזולתך, באופן אם האיש ההוא במל את הזכות של עצמו מעל הקנין ההוא, הלא הוא, כי הסיר מהדבר את שמו הנקרא על הקנין, כי שלו הוא, עד כי הדבר ההוא ישוב להיות חפשי, אם בעדך או בעד כל האנשים (מקפד, טהנה, הפקר), אבל אם בטול הזכות הובטח לך מבעל הדבר, רק בעד הזמן העתיד ובאופן, אם איזה תנאי מהתנאים שלו, לא יהיה נקלא, ואשר אמנם מלוא התנאי הוא רק במחצה בידו ובמחצה בלתי תלוי הנהו בידו ובחפצו, אף נוכחת לדעת, כי בעל הדבר אמר כזאת, רק בקוותו, כי ע"י מלוא התנאי האחד אשר התקף אז, ישאר הדבר והחפץ בידו ובתור קנינו. — הלא אם כן באופן, אם סוף הדבר היה, כי התנאי שלו בלתי נמלא והדבר עבר על פי המדובר בתחלה להיות „שלך“, בכל זאת לא פטר ולא סלק את עצמו בחופש ובשלמות בזכותו על הדבר והקנין, למען תוכל אתה לרכוש לך הדבר ההוא, ואם תקח לך את הדבר, או לגזילה תחשב. — העקרת הקנין באופן כזה, נקראת בשם „אסמכתא“ ומובנו להשען עצמו, יען כי הקנין הובטח לך, רק במלאת אחד משני האופנים ובעל הדבר קנה גם נשען על זה, כי יצלה לו, אשר האופן השני יתקים לתועלתו ולא לתועלתך, וכיחוד באופן כזה, אשר בטול הזכות של עצמו לא יכלכל בו שום מדה כמדת הצדק והמשפטי, להעבירו ברישותך אם התנאי שלו לא יהיה נמלא, אם איננו ביחס למלאות לך איזה חסרון או תשלום הנזק — לפי דעת המדוברים יתיחסו אל זה: הבספ אשר יזכו בשחוק התלוי בשכל או ע"י התעך בות (וועטמטע) התלויה

התלויה בכח, אף כי יש בזה הסכמה משותפת — אבל לא בשחוק התלוי במקרה, יען כי בשחוק התלוי רק במקרה, אזי הידיעה הקדומה מאפייסת הכטחון הנאמן, היא תכלכל בקרבה גם התפטרות הזכות של עצמו, יען כי בעל הדבר לא יוכל לעשות מצדו אף התחבולה הקלה שבקלות, להבטיח בזה את קנינו, אבל גם בזכות משקמים כאלה אסרו חכמינו לקבל את הכסף מטעם "סיג", (בדבר השחוק בכלל ראה מערכת המצות פרק ד'). כמו כן הדברים והאסורים מדרכנן ונחשבים כגזולה הלא הוא, להחזיק שובך (טויבענשלאג) בקרבת שובכים אחרים, למען היונים הפורחות תביאינה עמהן יונים אחרות, גם לקחת את אשר עדנה לא בא בקנין וזכות האחר, אבל זה האחר פנן וקנה, כי יבוא הדבר ברשותו להיות קנינו, כמו למשל: לקחת חיה, עוף או דגים מטצודה, אשר פרש אחר שאין לה בית קבול (ואם יש לה בית קבול אסור מן התורה) וכדומה, או עני המגקף בראש היות זיתים של שכחה ונפלו לארץ, עד שלא נטלם בידו, אם בא אחר ונטלם, הרי זה גזל מדבריהם (ה"ט ש"י ש"ע), לכן היה צדיק בכל קניינד וכל דבר, אשר בא לידך, גם ביחס רחוק, שלא בצדק ושלא ביושר, מנע ידך ממנו, ואל חנע בו, ובכלל מנע רנלך מארחות בוצע בצע אשר לא בצדק ולא בשפט. —

החובה על הצבור, על האבות ועל המורים, לשים עין פקוה ולהשגיח על הילדים בשחר מל ילדותם, כי ירגילו עצמם בצדק בעניני "שלי ושלך" ולשנן על לבבם תמיד את קדושת הקנין של זולתם, גם יכרום למשפט בראותם, כי יחמאו בזה, אף בדבר מה (ש"ס, ה') הן התשוקה למטעמים, לקחת להם מכלי ידיעת רעם פחט, עט, פסת ניר, חבלי בויץ, גם השמוש עם הספר או עם עט או שום דבר של זולתם, הן זאת היא גניבה גמורה, והילדים בלתי נוהרים בזה ורגילים לעשות כזאת, לכן אתם תהורים, אתם המורים, שימו עין ולב על הנהגת ילדי ישראל, שהפקידו בידכם את נפשות הנטיעים האלה, השגיחו עליהם בעין פקוה, הנכו והרגילו אותם גם בעולם הקטן שלהם, להיות נקיים מכל דבר עגל ותמימים במדותיהם ולהתנהג בצדק וביושר, ואז בצאתם אחרי כן בעולם הנדול, גם אז ישמרו דבר "חוק ומשפט", וילכו תום בדרך החיים. —

ד.

הַצְדָּקָה בְּהַעֲבֵרַת הַקֶּנֶן וְכַח הַפְּעֵלָה .

מִקָּח וּמִמְכָּר, שְׂכִירֹת, הַלְוָאָה, אֹמְנִין, שׁוֹמְרִים, שְׁלִיחוֹת וכו'.

וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך אל תנו איש את אחיו וגו' ולא תנו איש את עמיתו, ויראת מאלהיך, כי אני ה' אלהיכם (ויקרא כ"ה י"ד).

כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים לשמר, וננב מבית האישי, אם ימצא הננב ישלם שנים. אם לא ימצא הננב, תקרב בעל הבית אל האלהים, אם לא שלח ידו במלאכת רעהו (שם כ"ו).

כי יתן איש אל רעהו חמור או שור או שיה וכל בהמה לשמר, ומת או נשבר או נשבה אין ראה. שקעת ה' תהיה בין שניהם, אם לא שלח ידו במלאכת רעהו, ולקח בעליו ולא ישלם (שם כ"ז).

וכי ישאל איש מעם רעהו ונשבר או מת בעליו אין עמו, שלם ישלם. אם בעליו עמו לא ישלם, אם שכיר הוא בא בשכרו (שם כ"ח).

א.

רוב הדינים בענינים האלה נונעים ביחוד אל השופטים והדינים, שעליהם לדעתם אל נכון, ואף כי המה נובעים כלם מִקָּח המושג, אשר בשמת ספרנו זה, בכל זאת מפני, כי רבים המה פרטי הדינים האלה לא נוכל להציגם בזה, ובעד מטרתנו די לנו, לקבוע בזה רק את היסוד מוסד, שעליו כל הדינים האלה קטבעו, ונביא רק איזה פרטים, אשר נקאר אותם והמה יתנו לנו פשר דבר על אדות חובותינו הכלליים. — והנה היסוד מוסד של "הצדק" שכל אלה הדינים נוסדו עליו הלא הוא: הן לרעך קשך בשלימות, באמת ובאמונה, את זה הדבר שנדרש הנהו כי יהיה שלו, הלא המה הדברים, שעליך, למסור ולהקנות לו משלך את הזכות עליהם — ויען כי כל מסירת זכות על קנייך תלויה היא רק בהחלטת דח האדם, שהוא, כפי סדר ה', שליט חפשי הנהו על גופו ועל קניו, וההחלטה הזאת, כפי אשר נראה הלאה, היא באה לידי גמר רק על ידי גלוי דעת של הרוח הלא הוא עי "הדבור", ובעוד נדרש הוא, כי יחרון משפטו על דבר חיצוני, או יחד עם הדבור הנהו תלויה גם פעולה חיצונית, לכן ראוי לכונן ביסוד מוסד של המשפט צדק הנזכר גם את העיקר הראשי, אשר עוד נקח דברים על אדותיו בענינים שונים, הלא הוא, הן כבוד באמת ואמונה לדבור האדם ולבאי כח הדבור, בעוד הוא הותם תכנית עצמותך — ודע, כי בו בדבור מכבד ומקיר הנך או סמית ומחלל את עצמך. —

ב.

הדברים שתוכל לתת ולמסור עליהם את הזכות לרעך הלא המה: אם את החלק מקנינך כמו: אדמה, פרי ובעל חי ויצור הנעבד והנעשה, להיות ראוי ומוכשר לתכלית האדם, כמו: בית, בנד, כלי וכדומה, גם את התמורה בעד כל אלה, הלא הוא הכסף, או את פעולת כחות רוחך ונופך המשרתים אותך וסרים למשמעתך, כמו: רעיון, דבור, כשרון, גבורה וכדומה — והנה בידך ורשותך הנהו, לתת לרעך מקנינך: א) בתור קנינת הקסרון ומלוא הגרעון, שנהיה או את שיהיה בקנין רעך, על ידי הדבר, שכבר נתן או שינתן לך: = מקח וממכר. ב) בתור הבטחתך, להוסיף על קנינו בנתינתך לו משלך = מתנה. ג) בתור שמוש, שעליו לנמול ולשלם או לבלי לשלם לך בעדו = להשכיר; להשאיל או השכבת הנמול בעד השמוש: = דמי דירה או תשלום בעד השמוש ע"הכח: = שכר שכירה. ד) לתשמיש נמורה והשכבת התמורה לאחר זמן: = הלוואה (או פרעון ההלוואה); אמנם יש לך הזכות על כחות רוחך ונופך בתוך אותם לרעך: א) על עת קבועה: משרת, שכיר יום. ב) לעבוד ולהכשיר איזה חומר הנתון לך אל תכלית מיוחדת, מלאכה, אומנת, הוראה. ג) להיות בא כח רעך וממלא מלאכותו: שליח. — בכל אלה בקנין וכח עליך, למסור לרעך כל דבר בשלימות ובאמונה, באופן אם יש לרעך הזכות, לקוות ולחלל, להשיג את זאת מיידך, היה תמים ועומד בדבורך, למען יוכלו להשען על דבריך ומוצא שפתיך תשמור ולכל תשפיל, להיות נמנה בין מחוסרי אמונה.

ג.

ממצב „ההפקר” יבוא הדבר, אשר אין אדוניים למו בקנין האדם, להיות חלק מעצמותו (פערואגליכקייט) המתפשטת (כפי המושג העברי אדות הרבר, הנכנס ברשות האדם, להיות נשוא סמנו שישתמשו בפעל „קנה” היוצא מהשם „קנה” (ראדר) גם קנה (טראגארס), על ידי אחיזה חיצונית מהזוכה בדבר בפועל. א) ע"י הנופת הדבר, וכפי מושג ומבין המלה „קנה”, להגביה בוורעו (הגבהה). — ב) על ידי משיכת הדבר אליו ממקום עמדתו (משיכה). ג) ע"י הכנסת הדבר בתוך פנים הרשות של עצמת האדם המתפשטת ע"י כשרונו: ביתו, חצרו וכדומה (חצרו או ד) על ידי גלוי דעת, בפרשו עליו את כנפי ממשלתו, שלמון אנושי, בעברו בו ובשנתו אותו ע"י כשרון מעשהו ועבודתו וכדומה (חזקה); אבל כל אלה דרושים לכלכל בקרבם את הגלוי הדעת הנאמן מצדן הקנה וכונתו לזה או אם בטא בשפתיו מפורש, כי אמנם חפצו הוא, לזכות בדבר, להיות קנינו. — כי רק על ידי החלטת האדם בגלוי דעת נכר וכולט יוכל איזה דבר חפשי בתבל להיות קנין האדם (רייג' וס'ח) — ואם באופן הנזכר נלקח או נקנה איזה דבר, להיות קנין עצמות האדם, החובה על כל האנשים, לכבד ולהוקיר את זכות הקנין ההוא, בתור קדושת הקנין של זולתם, ומני אז הדבר יוכל להיות עוד הפעם יוצא מרשות זכות הזוכה והקונה, רק על פי החלטת הדעת החפשית של בעל הקנין, באופן, אם יעשה את הדבר „הפקר”, להיות אין ארון למו, או ימסור ויקנה אותו לאיזה איש מיוחד להיות קנינו, האופן האחרון יוכל ליצא לפועל אם ע"י דבור האדם חפשי דבור מפורש או דבור סתגשם, גם גלוי עמו איזה פעולה חיצונית המתחמת לזה: א) הדבור המתגשם: ע"י „הכתב”, בהמסרו אל האיש, אשר מני אז לו שייך הנהו הדבר (שטר). ב) על ידי דבר שפתיים בצירוף אחד מאפני הקנין הנזכרים למעלה.

ג) אם האיש המקנה והמסור את קנינו יקיים את דבורו וכתור גמול של אות וסימן יתפוש ויאחו באיזה כלי של הקונה, אם הדבר ההוא ראוי לכך, ואף לוא יהי רק לקנין של בן רגע (קנין סודר, חליפין) אפני העברת הקנין אינם שווים בכל הדברים, להשתמש בהם, וביחוד יש הבדל בין הדברים הבלתי מחוברים אל האדמה (מטלם לים ובעלי חיים) ובין מחוברים לקרקע (נכסי דלא נידא); כמו כן לפי הכונת הדבר וערך שוויו גם החלטת הקנין ונתינת הכת. — אם בעל הדבר ימסור את קנינו הפשוט לטובת רעהו בלי תשלום גמול „מתנה“, אז עליו להקנות הדבר להזוכה עפ"י אחד מהאופנים הנוכרים — אך אם אחד ימסור את זכותו על הדבר לאיש זולתו, והקונה ימלא בקנינו את חסרון רכוש המקנה (כסף) הלא הוא „מסכר“, אזי מעיקרה באופן הזה הקנין נגמר תיכף, אם אחרי ההסכם והמדובר נתקבל הכסף, ואם גם לא נעשה בזה אף אחד מאפני הקנין הנוכרים, אבל בעד מטלם לים ובעלי חיים הכמינו ז"ל ממעמם ונמוקם צרפו אל נתינת הכסף בעניני הקנין גם את אחד מאפני הקנין הנוכרים. — (ח"מ קס"ט).

ד.

מלבד גמר הקנין ע"י קנין סודר נגמר הקנין תיכף עם הפעולה החיצונית בשלימות, והדבר ישא עליו מאז והלאה את שם בעל הקנין החדש, אחרי עבור משך הזמן הקצר, שבו נוכל לצרף אל הנושא (סוביעקט) את הנושא (פרעדיקאט) (שלוש עליך רבי): משך הזמן, שבו נוכל לחשוב אדות התכונה של הקנין החדשה הנלוה אל הדבר. — בתוך הזמן ההוא (תוך כדי דבור) עוד תוכל להיות חרטה, לחזור בזה, כי החלטת הקנין לא תוכל עוד לקחת מקומה ושלוש בדבר, כל עוד לא נשלט את רעיון האדם, לחשוב ולהנות על אדותו בתכונתו החדשה — אבל באופן אם הקנין איננו נעשה בעצם הדבר, רק על ידי אמצעים של פעולה אחרת, בתורתוצאה לזה כמו קנין סודר, אזי במשך הזמן, כל עוד עוסקים המה עוד בדבר, אזי השלמת הקנין והזכות עוד לא נגמרה, אך אם כבר נמרו הענין בשלימות, אין אחד מהם יכול לחזור בו. —

ה.

אלה המה האמצעים הראשיים הקבועים לנו עצי התורה בדבר הזכות על הקנינים, אבל, יען כי מושג הקנין יצא לנו בעצם תומו על פי ההחלטה החפשית של שלטון האדם על התבל הארצי, אשר שם אותה ה', להיות תחת שלטונו וברשותו, לכן גם כל תכונה של החלטה, אשר ייעד ויחליט האחד או הרבים בהם זכות הקנין ראויה היא, כי גם היא גם הרבים כבד יכבדו את גלוי הדעת וההחלטה כנוגע אל הזכות והקנין, יען כמושג ההוא כבד יכבדו את עצמת האדם וצלמו (פערוזאליפיקט), לכן בזה ובכל היחוסים הנוגעים אל זכות הקנין יתן החוק הרשיון, להגדיל ולהרחיב את חוג ההחלטות בענין הזה, וכיחוד את אשר אונה ותקנה החברה האנושית באיזה עדה, עיר, ארץ, כדינה ביחס הקנין של שלי ושלך" והחליטה ייעדה את זאת, להיות לחוק או פנהג, אזי על כל אחד מהנמצאים בחוג החברה האנושית ההיא, לחשוב ולכבד את זאת בתור חוק ולא יעבור, בעוד גם „הדבור“, שהוא האמצעי הנכבד ביחס העברת הקנין לזולתו, הלא הוא יקבל את ערכו עליו ואת עצם תקפו רק על ידי „חברת האדם“; הן הקנין עם הזכות הנאמנה לזה יחג גם ישלוש רק בקרב החוג של „חברת האדם“, ובה ועל ידה מוכתח הוא הקנין ביד בעל הדבר, להיות נחשב כי „שלי“ הוא. —

אמנם כתבל הארצי זולת האדם ישתרו רק הכח, הנכורה, האומץ והתקיפות, אבל בין אדם לחברו ישלוש רק "הצדק" בנוגע אל הזכות והקנין, ורק על ידי התחברות אנשים מוכטחה היא הזכות, הבלתי נראה ורפת הכח, וכה תמצא מן ומחסה מול פני החוזק והתקיפות אצל האנשים הקמים עליה, אשר צלם האדם כלא נחשב בעיניהם, לכן עלינו תחובה, להכיר ולהוקיר ולכבד את הוקי המדינה והעיר, שבה יחיה האדם בנוגע לזכות וקנין של "שלי ושלך", מקח וממכר, מתנה ושאר יחסי הקנין (מנהג המדינה, הפקר ב"ד הפקר, דינא דמלכותא דינא) ח"ג ר"א ובמקומות רבים שמה, וראה גם י"ד קס"ה, ש"ך ח'.

ג.

הנה אם נתת את דברתך והבשתתך למסירת הזכות, אף כי לפי התקנה, אם גם נתת כסף, רק אם לא נעשה אחד מאפני מסירת הקנין לא נוכל לחשוב עוד, כי נגמר הדבר בעצם שלימותו ויוכלו עוד לחזור בזה, בכל זאת גם המוכר גם הקונה באופן, אם נתקבל הכסף או אם הקונה רשם איזה סימן על הסמורה וכדומה, ואם חזר אחד מהם, מארת הקללה של "מי שפרע" רובצת וחלה עליו, הלא הוא: "מקל לים אותו בבית דין" ואומרים: מי שפרע מאנשי דור המבול ודור הפלגה ומאנשי סרום ועמורה וממצרים, שטבעו בים, הוא יפרע ממך אם אינך עומד בדבורך", ואף הנושא והנותן בדברים בלבד גם עליו תחובה, לעמוד בדבורו, אף כי לא לקח כסף ולא רשם ולא הניח משכון, וכל החוזה בו בין לוקח בין מוכר, אם כי לא יקלף אותו בקללת "מי שפרע", בכל זאת נמנה הנהו בין "מחוסרי אמנה" ואין רוח הכמים נוחה הימנו, כי מחוסר אמנה הוא זה, אשר איננו עומד בדבורו במעשירו ומוצא שפתיו לא ישמור. כמו כן, אם הבטחת לתת לאיש דבר מה והוא סמך על זה ונתמת וחזרת בזה, הנך נקרא בשם "מחוסר אמנה", אם לא תקים את הבטחתך ולא תשמור את מוצא שפתיך. — (ר"ד).

ד.

חכמינו ז"ל אומרים: כאשר תבוא עתך לעלות בזבול עולמים ולהתיצב לפני כסיה, השופט כל הארץ, לתת דין וחשבון על מעשיך ומפעליך שעשית, בהיותך בחיים חיתך כתבל ארצה, או השאלה הראשונה תהיה: "היית נאמן בדבורך"? "הנשאת ונתת באמינה"? ואוי לאיש, אשר יאלץ או להוריד ולהשפיל את מכתו, אם כלמה תכסה פניו וישבע בחרפה, כידעו כי אין מענה בפיו! אל תאמר: הלא רק "דבר שפתים" הוא זה, הטרים תדע והאם אינך רואה, כי על הדבור ועל האמנה ועל פנת יקרת כבוד "הדבור" נוסדה וגבתה חברת האדם, הן ג'ד נאמן, לתומת לבכ איש ואמונת רוחו, הלא הוא מוצא שפתיו" אשר ישמור. ועם דבורו ימור בעדו האדם את תעודת עולמו, ואם ישליך מעליו את האמונה אקן בדבורו, או יסיר מעליו את צלם אנושיותו!!

ה.

מקח וממכר ועוד — אל תונה, אל תמכור איזה דבר בעד מחיר יותר משווי ואל תתאמץ לקנות אותו בפחות ממחירו, חדל לך גם מאונאה קלה. אם האונאה עולה עד $\frac{1}{6}$ משווי של הדבר או מכסף מקנתו, או לפי דת היהדות נדרש להשיב את

את שנות האונאה. ואם הוא יותר מ $\frac{1}{60}$ או במל המקח, ורק או המקח קים, אם זה, אשר הונן אותו ברצון ובידיעה ובכנתה נאות לזה (ר"ל). אם נפתח ממטבעת כסף $\frac{1}{12}$ משויה, אל תחזיקנה אצלך מפני המכשול, לבל תבוא בנקל, למכב נזק לאחרים, אל תמכור מטבע כזאת לחנונים ולמזרחים, אל תשהמש בה למשקל ואל תשליך אותה בין שבירי כסף, רק עליך להתיבה או לנקוב נקב באמצעותה, אבל לא מן הצד, ורק אם נפתחה במחצה, אזי לא תוכל עוד להיות אונאה ותוכל להחזיקה אצלך (ש"ס). כל אונאה כגדולה כקטנה במקח וממכר אסור. אל תתן לסחורתך להיות במראה החיצון טוב ויפה, לרמות את הקונים, כי תתראה יותר טובה ויפה, מאשר היא באמת. אל תערוב סחורה רעה בסובה ונשנה בחדשה. — משקה אשר ישעם הלוקח לפני קנותו מותר לערוב (ר"ל). אל תהי הפסולת נמצאה בסחורתך יותר מראוי להיות, ובאופנים האלה עליך להתנהג כפי מנהג המקום בעניני המסחר (ר"ל). אל תמכור דבר שיש בו חסרון ולקבל בעדו את המחיר, כמו בעד דבר שלם ואת הבלתי ראוי במחיר סחורה ראוי (ר"ל). המחור אחר דבר לקנות אותו או לשכרו והקרים אחר וקנאו נקרא „רשע“ (ר"ל). —

מ.

להשכיר, לשכור ולהשאיל ועוד — את אשר תשכיר דרוש להיות נאות וראוי אל התכלית, שלמענה השכרת להשכור. אל תדרוש בבהמתך בלילה אם נכון אתה ביום הבא להשכיר אותה לעבודה (ש"ו). כל דבר טובה, מנהג, חק ותנאי אשר עפ"י המנהג הושמו על המשכיר או על השוכר עליך, למלאות באמת ואמונה (ש"ד). את אשר השאלת על זמן בלתי מוגבל תוכל לדרוש להשיב לך בכל עת ובכל זמן, אבל אם השאלת על משך זמן קבוע או למלאכה מיוחדת, אל תדרוש, להשיב לך לפני המועד הקצוב ולפני השלמת המלאכה (ש"א), ואם שוכר או שואל הנך, את אשר שכרת ושאלת, אל תשכיר ואל תשאיל לאחרים, זולת בשכירות הבתים ורק להשתמש בשמוש כזה שמה, כפי אשר השתמשת אתה, בהיותך שוכר את הבית (ש"ו, ש"ז, ש"ח). עם הדבר ששכרת ושאלת עליך להשתמש עמו לעבודה כזאת ובאופן כזה, כפי אשר הורשה לך עפ"י החוק המנהג או התנאי. — אל תמעיין על הבהמה משא כבד למסד ויותר מכפי כחה (ש"ח). וכן בכל דבר וחפץ, רק בשמוש הראוי (ש"א, ש"ב). הדבר הזה אמנם נכלל הנהגו במצות לא תעשה של „לא תגנוב“ יען כל שמוש בלתי ראוי בקנין וזולתו שאין לך הבח והזכות לזה „גנבה“ היא. —

י.

ללוות ולהלוות — חובת השלום ההליאה בנוגע אל הבעל חוב נכללה היא במצות לא תעשה של „לא תעשוק“ (ראה למעלה גם אדות שאר החובות הנוגעים לבעל חוב) ופה נוסף, אם אחר בא במענת דאי נגדך באיזה תביעה שתהיה, אם תביעת הלוואה או תביעת פקדון וכדומה ואתה לא תוכל בברור להבטישו ולהוכיח, כי שקר הדבר, רק ספק הוא בלבד וגם באופן כזה, אם הבית דין עפ"י הדין לא חיבו אותך לשלם, אולם אתה, אם חפון תחפון, להיות נקי וצדיק בפני ה', עליך בכל זאת לשלם לו, כמו כן גם בלתי תביעה, רק אם אתה בעצמך הנך בספק, אם שלמת את ההלוואה או השיבות את הפקדון או לא (ע"ה). אל תחזיק בביתך שטר פרוע, אם בטול השטר איננו ניכר מתוכו, פן תמות ויורשך שלא בצדק יתבעו בכח השטר הפרוע הזה עוד הפעם (נ"י).

יא.

שכירות הפועל, שכיר יום ועוד — אם שכרת פועלים לעבודתך אי שכירי

שכירי יום, עליך להתנהג עמםם ביחס זמן עבודתם, מזונם ושכירתם, הכל כפי החוק, המנהג או התנאי (ש"א). כל תרומה וחזרה, אם רק נמרו ביניהם בדבור בלבד, ואם גם זאת תוכל להביא לך תועלת, היא "חסרון אמנה" (טריילאזניקייט) (ר"ד ש"ג), ואם יחס הענין המדובר כבר החל, גם הירטה והחזרה מצד אחד תסבב נזק לצד השני, או אסור גם מן הדין, ואף אם קבלת עליך, לעבוד בלי גמול ותשלום, וטובן מאליו, כי רק אפני מחלה ואונסין יוצאים מכלל הזה (ש"ג). אם הנך שכיר בעבודה אחרים, אם בכח גופך או בכחית רוחך, החובה עליך, למלאות באמת ואמונה את העבודה שקבלת עליך לעבוד — כפי אשר יתובבו אותך החוק, המנהג או התנאי — אל תעבוד עבודה אחרת בתוך הזמן, אשר התחובבת בו, לעבוד איזה עבודה בעד אחרים. אם עליך מטלת החובה, למלאות את תעודת עבודתך בכחית רוחך כמו בעסק "מלמות והוראה" (אונטערדיכט). — אל תסיר שנה מעיניך בעת הדרושה לזה, ואל תחסיר מזון מנוסף, למען תוכל בצהלת רוח וברעיון זך, לעבוד עבורך, ולמלאות באמונה את תוכתך זאת (ש"ג). אם עליך לעבוד עבודת הגוף, אל תעבוד עבודה בלילה, אם נכון הנך, להשכיר את עצמך ביום הבא, לעבוד אצל אחרים. אל תגרע ממך מזון, לכלכל נפשך, אף באופן, אם החפץ לקמץ מך, למען תת את המזון לבני ביתך, כי בזה הלא תחליש ותרפה את כחות גופך ותפעל עולה לאלה, אשר התחובבת, לעבוד אותם בכחות גופך. ובכלל כל אחד מזוהר הגוה, בהיותו נמצא בשכירות לעבוד עבודה אצל רעהו, לבלו להפסיק את מלאכתו לפני הזמן הנקוד, גם לאמץ את כל כחו, כפי יכולתו, לעבודתו, אשר התחובב לפעול ולעבוד (ש"ד). —

יב.

שמירה — אם הנית אחר בביתך איזה דבר ברשיונך (ואתה קבלת את הדבר) אוי מסתמא (שמיללשוויינגנד) הלא קבלת עליך לשמור אותו, אבל מתוך לביתך, רק באופן, אם מפורש קבלת עליך את השמירה, אם רק הגדת את הדבור: "הנח זאת לפני ומני או, הנך חייב באחריות. התורה תמנה ותבדיל בשומרים שלשה אופנים: (א) שומר חנם (בלי תשלום). (ב) שומר שכר (בתשלום). (ג) שואל (בלי תשלום). באופן הראשון אתה מקבל החפץ רק בחוג עצמותך, ותבטיח רק "שימת העין", והנך מקבל עליך האחריות רק בעד "הפשיעה". — באופן השני, הנך מתחובב בפעולה ושמירה מעולה ומקבל הנך האחריות גם בעד "גנבה ואבדה" רק פסור הנך, אם תוטל בו מים או מקרה אונס "גזילה" וכדומה, אם היטבת לשמור אותו ואת האונס לא היה בכחך למנוע ולעצור, באופן השלישי, הנך נכנס להיות במקום בעל הדבר בשלימות ואם מת או נשבר או נשבה, רק אם לא נתקלקל מחמת המלאכה, עליך למלאות לו את החסרון — אבל אם באיזה אופן שיהיה, אם רק לא שררת כפי החובה, שקבלת עליך, או באופן הראשון והשני אם הגברת אותו לשמוש של עצמך (אם השמש מחסר את הדבר בשום מה) או אם גם השתמשת בו גם בשמש שאינו מחסרו (שאו הנך גנב, ראה למעלה) אוי האחריות עליך בכל אשר יקרה עם הדבר מני או ובכל האופנים הנזכרים (רצ"א, רצ"ב, ש"ב) * —

(* אמנם נפלא הוא הדבר הנאמר בתורה, כי אם ברנע קבלת הדבר בתור "שאלה" ובעל הדבר שרת אותך באיזה ענין בכחו (בעליו עמו), אוי באופן הזה בשתיקה אינך מקבל עליך האחריות (גם אם היה עמו בשעת שאלה ולא היה עמו בעת שבירה ומיתה) וכפי ההשערה מעם הדבר אולי הוא, יען כי האדם בלי תפונה איננו דורש מזולתו האחריות בעד הקנין החיצוני שלו יותר מאשר ידרוש ביחס כוח, בעד כח הגוף שלו, ולכן למשל, אם ישאיל או ישכיר לך האיש, אשר ישרתך באיזה עבודה, איזה דבר מקנין שלו אוי מסתמא לא ידרוש ממך בעד הקנין החיצוני שלו אחריות יותר, מאשר ידרוש ממך באופן, אם גורם יסבול איזה נזק קטן או גדול, בעת העבודה — בכאורי שמות כ"ב י"ד הראיתי בראיות נכונות את צדקת ההשערה הזאת. — (הערה לתוצאה שניה)

אם בעת קבלת השמירה היה איזה תנאי על דבר האחריות אוי הכל לפי התנאי (רצ"א). השומר, אשר איננו זוכר, איה הניח את הדבר, הוא מעל בזה ולפי משפט התורה, עליו לתת תיכף את התמורה בעד הדבר הנמסר לו לשמירה ולפקדון, כמו כן אם נגבים באו והוא לא קרא לעזרה, גם באופן, אם לא שמר את הדבר כראוי לפי תכונת הדבר ולפי המקום והזמן, בעוד עליו לחשוב בשמירתו, כאלו הדבר הוא שלו. מי אשר הפקיד בידך איזה דבר סתם, אוי יהן אמנה גם לאשתך ולבני ביתך הגדולים. — מעילה היא בשמירה, אם תמסור את הדבר לאיש אחר, אשר לא מבני ביתך, ואם כי האיש ההוא אוהב או קרוב לך, או אם תרשה לאנשים אחרים, וזלת בני ביתך, לבוא ולכנסו במקום שהופקד הדבר, ורק אז תוכל לעשות זאת, אם המפקיד בעת מסירת הפקדון ידע מזה (רצ"א). את אשר הפקידו בידך דרוש להיות נחשב לך כדבר קדוש, גם הנסיון להשתמש בו הוא מעל, אך אם גם חסרון קל בא ע"י שמוש כזה גזילה הוא, אם ע"י עצמך או ע"י באי כחך, — אם הפקידו בידך אל הערבים עם פרותיך יחד, ואם לא יפתחו יותר מהרגיל אל הנגע בהם, אבל אם ישרתו יותר מהרגיל, אם בעל הפקדון במקומך אוי עליך להודיע לו, ואם לא, מכור אותם בבית דין; כמו כן אם נרקבו או נפתחו באופן אחר, אבל במרם הגיעו לרקבון, אל תגע בהם. מי אשר נדרש לו למכור פקדון, אל יהי' הוא הקנה. אם המפקיד רחוק מאד ממך ונסע לזמן בלתי קצוב, אוי עליך לעשות בפקדון הפעולות הדרושות לשמירתם, למשל, לשטח בנדים באויר וכדומה (רצ"ב). שומר שכר לא מלא עוד את חובתו באופן אם נגבים באו בקראו לעזרה, רק עליו, להביא עזרת אחרים אף בתשלום עד ערך שווי הדבר, שהפקידו בידו, ורק אז יוכל לעווב את הדבר וכפי שיש לו הרשות לזה מהחוק, מהמנהג ומהתנאי (ש"ג). כל האומנים נחשבים לשומרי שכר החומר הנתן להם, כמו כן השוכר איזה דבר (ש"ו ש"י). מי שיש בידו משכון או מציאה, עליו לשמור אותה כשומר שכר, אף כי בנוגע אל אחריות הדברים דינו כשומר תנם (ע"ו רס"ג). בקבלת פקדון מגשים, עבדים וקמנים דרושה זהירות מיוחדת וידועה ברורה, אם הרברים הם שלהם (ע"ו פ"ו).

יג.

שליח — להיות שליח, הלא הוא: להשאיל לאחר את דברו ומעשהו, להוציא לפועל איזה תכלית ומטרה מיוחדת, כמו כן לתת לעצמות רעהו את גופו להוציא על ידו לפועל איזה דבר ותכלית מיוחדת, לכן השליח נחשב כעצם המשלח (שלוחו של אדם כמתו) ואת אשר ידבר ויפעל השליח בעד המשלח נחשב כעצם מעשהו של המשלח (ומבין מאליו, כי לא יתיחסו לזה חובות כאלה המצללים את קדושת עצמות צלם האדם — אולם בנוגע אל האסור וההיתר של הפעולה, הגך בעצמך מקבל עליך את האחריות. הן אמנם תוכל להיות "שליח" בעד כל מטרה ותכלית של המשלח ורק לא "לדבר עברה", כי איככה תוכל, לעשות ולפעול בשליחות שום איש אשר לא "לדבר עברה", אשר אסר עליך ה' בפקודתו?! לכן אין איש יוכל להצטרף על דבר ומעשה רע שפעל ועשה, באמרו: "הלא עשיתי זאת בפקודת רע", אך מי אשר פקד לקמנים או בלתי מכירים וידועים את הכונת המעשה, למלאות בזה איזה דבר עברה — אז הוא — ולא השליח — ישא את העון, — קבלת השליחות, להיות בתור עצמות המשלח נמרה ע"י "דבור" בלבד. אם קבלת עליך, למלאות איזה פקודה בעבור המשלח, ואתה עשית זאת בגלל עצמך הנך רסאי (בעטריוגער) — אם קנית דבר בעד המשלח ויתנו לך יותר מהרגיל, ואם הדבר הקניו אין לו מקח קצוב בכלל, אוי הוא למובת המשלח. אך אם היה המקח קצוב וידוע והוסיפו להשליח במנין, במשקל או במדה, כל שהוסיפו לו המוכרים הוא בעד שניהם (ע"ג).

ה.

מִדָּה וּמִסְפָּר .

לא תעשו עול במשפט, במדה, במשקל ובמשורה. מאזני צדק אבני צדק, איפת צדק והין צדק יהיה לכם, אני ה' אלקיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים. ושמרתם את כל חקתי ואת כל משפטי ועשיתם אתם, אני ה' (ויקרא י"ט ל"ה).

לא יהיה לך בכיסף אבן ואבן גדולה וקטנה. לא יהיה לך בביתך איפה ואיפה גדולה וקטנה. אבן שלמה וצדק יהיה לך, איפה שלמה וצדק יהיה לך, למען יאריכו ימך על האדמה אשר ה' אלקיך נתן לך. כי תועבת ה' אלקיך כל עשה אלה, כל עשה עול (דברים כ"ה י"ג).

א.

פעולות הכח שעליך, לפעול ולעבוד בעד רעך, נוכל רק להעריך ולבחון אם פועל פעלת אותה לפי התכלית וטמרת הדבר, שקבלת עליך לפעול ולעשות בעדו, כפי כהך ויכולתך — אבל הדבר, שעליך לתת ולמסור לרעך להיות קניגד, הלא נוכל לקצוב ולקעד בברור גמור, אם לפי שטחו — מדה, אם לפי כובד חמרו — משקל, או אם לפי כמות הדברים — מספר, וככל אלה הלא יש היכולת בידך להיות "צדיק" ולדקדק בזה בברור ובידועה אנושית, לכן בעת, אשר עליך למדוד, לשקול ולמסור בעד רעך איזה דבר, הלא הוא, את שעליך, לקעד ולקצוב בברור את תכנן וכמות החומר, "אל תעשה עול" — וכמו נמסר הכח אל השופט והרן, בנוגע אל האנשים לדין דינם, לחות דעתו ולחרוץ משפט צדקו עליהם, כן נתן לך, לעצמך, הכח לחות דעתך במשפט צדק, בנוגע אל הדברים והחומרים, שעליך למסור מרשותך לרשות רעך, בעוד יאמינו בך ויטכימו על יושר לבבך, כי כל מעשיך בזה יהיו במשפט צדק. הדבר הזה אמנם "משפט" הנהו גם "משפט כללי" הוא, יען כי הוא בוא יבוא תמיד בחוג הפעולה של כל איש, אף פעולתו רבה למאד על כל סביבו.

ב.

לא תעשו עול במשפט (כזה) אני ה' אלקיכם! ה', הלא הוא אל אמת וצדק. ובאמתו וצדקת משפטו הנהו מנהל רעיוניכם, דבריכם ומעשיכם לאמת ולצדק. הן ה' אלקיכם הוא, אשר הוציאכם מארץ מצרים, הוא הורה ולמד אתכם, כי הוא הנהו בורא, אדון ושופט בני אדם, הוא צופה ומביט על הכל, גם הואיל, להיות ה' אלקיכם, למען תזו אתם עבדיו — ולמען תרחיבו ותגדילו את הכרת ה' ע"י חי עצמכם השאננים בשלום ובמישור. — הוא בראכם — ברא גם יצר אתכם בצלמו, בצלם אלקים, להיות כמותו נאמן וצדיק: הוא אדונכם, הוא נתן לכם את האמת והצדק, להיות לתנאי וליסוד מוסד בעד אשרכם

אשרכם. הוא אלקיכם, אשר בחר בכם, להחזיק במעוז האמת והצדק בתורה ובחיים — ואתה, האם תפני תחפוץ, לכוב ולכחש בתעודה, אשר יעד אותה בוראך? התקשה לבכך, לבני לירא את שלטון אדונך, לבלי לפחד מהשננת ה', אשר עיניו משוטטות בכל, ואשר ידרוש ממך לתת דין וחשבון על מעליך, ללעזן לתעודה הנבונה, אשר לכענה קרא את עם ישראל אל מציאותו, ולעשות עול במשפט, במדה ובמשקל? — אם תהפוך את המשפט והצדק לעגלה ומרמה אז הנך תועבת ה' — יען אז לא יוכל עוד להוקירך ולחשוב אותך לצלם אלקים. גם איך תחפוץ, להיות אז נמנה עוד אל "עמו ונחלתו"? הן אתה הללת ואבדת את כבוד אנשים, ואיכבה תוכל עוד להיות "איש ישראל"? האם לא יחולל שם ה', אם יתן לך עוד אושר והצלחה? לכן אומרים חכמינו ז"ל: כל המודה במצות "מדות", מודה ב"ביציאת מצרים", וכל הכופר בה כופר ב"ביציאת מצרים", ומה נורא הוא העושה עגל במדה ובמשפט, עד כי בעבור זה הנהו נקרא בחמשה שמות של גנאי: "עגל" (שורקע), "שנוא" (נעהאסמט), "משוקץ" (טרייעלגעווארדען), "חרם" (אונטער מענשען געוונקען) "תועבת ה'" (פֿעראבשייעט) וגורם חמשה דברים: "מטמאת הארץ", "מחלל את השם", "מסלק השכינה", "מפיל ישראל כתרב", ומסכב להיות נולה ישראל מארצו. וכל העושה עול במדה ובמשקל עובר הוא על הלאו הזה ונוקב עליו את השמות האלה, ובלעדי זאת, הלא יעבור על הלאו האיום והנורא של "הלול השם" (ראה בפרק האחרון ממערכת המצות).

ג.

התורה שבעל פה תלמרנו, להרחיק מעלינו, ככל האפשר, כל אונאה וטעות הקל שבקלים במדה ובמשקל, לבלי להחזיק בבית איזה מדה לא נכונה, ואף גם להשתמש בה לשמש אחר, אם לא נכרת היא באיזה סיסמן, כי אמנם נבדלה היא מאלה המדות הקבועות, למדוד בהן. — מדה ומשקל תוכל לחלק רק על נכרים ויודעים לכל אחד בנפל, אבל בחלוקה של $\frac{1}{8}$ $\frac{1}{4}$ $\frac{1}{2}$ $\frac{1}{1}$, באופן כזה, אשר החלקים יעלו תמיד בכפל שש עור ששה, למען יהיו יען האנשים בלתי בקיאים בהם, ובנפל יוכלו לבוא ליריטעות. במדידת הגזולים, עליך להיות נזהר בהתיחת הקצף (שזים) על פניהם, יען כי באופן הזה יבוא גם האירי הבלוא בהם, בה במדה, להפחית אותה, — גם עליך להבין ולכוונן את המדה ואת המשקל בדיוק נמרץ, ולהחזיק אותם בנקיון ובבלי כל מגרעת (המורד נוזלים עליו לנקות ולקטף למצער את המשקלות פעם אחת בשבוע וכפות המאונים בכל פעם, כאשר נדרש לו לשקל בהן) במאנו משקל, עליך לתת תחופש לתנועתם, עד אשר יישירו לפניך וכדבר ההכרעה כפי מנהג המקום. יש למנוע גם מראית עין בננוע אל אונאה, ואם אפשר הוא לכון, כי גם הקנה יראה ויוכח מצדקת המשפט של המדה ומשקל, חובת משפט צדק כזה שולסת גם כן במספר ומנין כמות הדברים, ועל המוכר והקונה, לעשות כל דבר ביושר ובלי כל עולה במספר, גם אחרי עובר כמה שנים החובה והמצוה עליך, להשיב את הדבר, שהיה בו איזה אונאה, ואף אם בעצמך לא הונית, אבל על פי טעות נהיתה אונאה במדה ובמשפט, אשר יצאה לך איזה תועלת מזה, הנך מחויב להשיב, ומשפט צדק זה במדה ובמשקל, החובה והמצוה עליך למלאות תמיד נגד ישראלי או אינו יהודי, וכל העובר על המצוה הזאת, היא "הלול השם" וקללה חמסאת רובצת עליו — כמו כן אסור הוא כל אונאה ומרמה בעשית חשבון לישראל ולאוי.

ולאינו יהודי, אף לרשעים ולאינו יהודי, אשר יציק לך ולחתיך אותך, נגד כלם עלך, להיות צדיק, ונגד אינו ישראל ביהוד הנך עובר עוד על "חלול השם", שהוא חמאת שאול ואבדון (ח"ם רל"א רל"ב ס"ט: ל"ח קנ"ב בסוף) אשר לא ינקה רע. — כל דבר עול במדה ומשקל קשה היא להיות השבון עליו, לתקן עותתו, יען כי לרוב, לא ידעו את אלה, אשר פעלו להם עולה, לכן שמו חכמינו ז"ל החובה על האיש החפץ לעשות תשובה על העול, שעשה במדה ובמשקל, להשתמש עם הרכוש שרכש לו ע"י אונאה, "לצרכי רבים", וזה הדבר הוא האחד, שעל ידו אפשר הוא, שאולי האיש הבלתי נודע לך שהגנית אותו, כי גם הוא יקבל מזה איזה תועלת וטובת הנאה.

ו.

האחריות בעד הנזק הנעשה על ידי הקנין או כח הגוף.

נזיקין.

ב) ע"י קנין בלתי בע"ח.

וכי יפתח איש בוד או כי יטרה איש בר ולא יכסנו ונפל שמה שוד או חמור. בעל הבור ישלם כסף ישיב לבעליו והמת יהיה לו (שמות כ"א ל"ג).

כי תצא אש ומצאה קצים ונאכל גריש או הקמה או השרה שלם ישלם המבער את הבערה (שם כ"ב ה').

כי תבנה בית חדש ועשית מעקה לנגך, ולא תשים דמים בביתך כי יפל הנפל ממנו (דברים כ"ב ח').

א) ע"י קנין בעל חי.

כי יבער איש שדה או כרם ושלח את בעידה ובער בשדה אחד מימב שדהו ומימב כרמו ישלם. (שמות כ"ב ד')

וכי יגף שור איש את שור רעהו ומת ומכרו את השור החי וחצו את כספו, וגם את המת יחצו. או נודע, כי שור נגח הוא מתמול שלשם, ולא ישמרנו בעליו, שלם ישלם שור תחת השור, והמת יהיה לו (שם כ"א ל"ה).

ג) ע"י כח הגוף.

וכי יריבן אנשים והכה איש את רעהו כאבן או באגרף ולא ימות, ונפל למשכב. אם יקום והתהלך בחוץ על משענתו, ונקח המכה, רק שבתו יתן ורפא ירפא (שמות כ"א י"ח).

ד.

כאשר יכבוש האדם את התכל ומלואה, וירכוש לו את החומרים והיצורים

כחוסרי הדעת, לקחתם לו להיות קנינו, או נעשה הנהו תיכף אפוטרופוס על הקנינים משוללי הדעת האלה, גם יקבל עליו האחריות בעד פעולות כחותיהם, להיות אחריותם עליו, כמו בעד פעולות כחות נופו בעצמו, יען כי הקנין כמושגו איננו אחרת, רק גוף האדם המתפשט במעשה אנוש ותחבולתיו, הן אמנם הגוף והקנין גם יחד המה החונ לממשלת נשמת האדם, אשר תשלוט עליהם, ובהם ועל ידם תפעל את פעולותיה וכל אלה יחד המה "צלם האדם" ועצמותו (פערואנליכקייט) — האיש הזה לוקח ומקבל עליו האחריות בעד כל הדברים הנתונים לו ברשותו, לשלוט עליהם ולהשתמש בהם, וגם באופן, אם בית המשפט לא יחובה לתשלומי נזק, ואם גם האיש, אשר סבל הנזק כנפו או בממונו, לא יניש עצומותיו נגדו, ולא יבוא עליו כתביעה, בכל זאת מטעם "הצדק והמשפט" עליו למלואת משלו את החסרון והנזק אשר קנינו קסב לדעהו, אם בקנינו או בנופו. —

ב.

קנין האדם יכלכל את השנים האלה: (א) בעל חי. (ב) דומם. ולכן גם האחריות של כל אחד ואחד מאלה שונה הוא בתכונתה.

(א) האחריות בעד קנין בעל חי:

"קנין הבעל חי" יתחלק גם הוא לשנים: (א) אלה מהבעלי חיים, הנועדים להנאה או לשמוש עם פעולות כחותיהם בטעותה ושקט, אלה אשר מטבעם רגילים להאבד ולכלות רק את הדברים הראויים לאכילתם ולהנאתם, והמה טחוננים מהטבע בבלי נשק של קרנותיהם וכחות אבריהם רק להגן על נפשם, הן המה הבעלי חיים הַבְּיָתִיִּים כמו: בקרים, כבשים, סוסים, חמורים וכדומה. (ב) אלה, אשר גם מכלי תכלית הנאה מטבעם יכוננו מעשיהם לבלע ולהשחית בחמה שפוכה, כל אשר מסכיב להם, הלא המה הבע"ח הטורפים, ארי, נמר, נחש וכדומה, והנה כל דבר, אשר יכלו ויאבידו הבעלי חיים הביתיים להנאתם, או ע"י פעולות כחותיהם כפי הרגיל, או אשר החיות הטורפות משחיתות ומכלות ע"פ תבונתן, לבלע ולהשחית, זאת נקרא בשם "נזק טבעי" (מועד); אבל את אשר יאבידו וישחיתו הבע"ח הביתיים נגד טבעם הרגילה להיות תמיד בשלות השקט נקרא בשם "נזק בלתי טבעי" (תם), — אם הבעל חי הביתי עשה נזק בלתי טבעי שלש פעמים אוי ההרגל הזה נעשה אצלו טבע והנזק הזה עברו נקרא אז "נזק טבעי" (מועד). — את אשר תאכל הבהמה להנאתה ואת אשר תרמוס ברנליה בהלוכה הרגיל, או את אשר תזק בהתקכה ככותל להנאתה, גם את אשר יטרף ירמוס הארי או הזאב (שן ורגל), כל זה מתיהם אל הנזק הטבעי; אולם את אשר תשבור ותזק הבהמה בקרניה, או תקער בשיניה בצדיה או תשבור בצדיה איזה חפצים גדולים לא בדרך הלוכה הרגיל (קרן), זהו נזק בלתי טבעי, אך אם תעשה זאת שלש פעמים, אז יקפך, להיות נזק טבעי" אצלה. —

ג.

אם תבוא בהמתך או החיה שלך ברשות אחרים, אז אתה מקבל עליך האחריות בעד כל נזק טבעי, אשר תעשה שמה (שן ורגל ברשות הניזק), לעומת זה, בכל מקום, אשר יש לך הזכות והרשות, לשלוח שמה את בעירך, אז חפשי הנך מכל האחריות בעד נזק טבעי שלו שמה (שן ורגל ברשות הרבים): אמנם מובן מאליו, כי עליך לשלם בעד התועלת אשר היתה לך ע"י טובת ההנאה של בהמתך שמה. —

אבל בעד נזק בלתי טבעי, מפני כי בלתי טבעי הנהו, לכן איננה חלה עליך האחריות בעדו, באופן, אם בא דבע"ח ברשות וולתך, אבל אין לך החופש והזכות, לנהל את בעירך ולהביאה בכל מקום שהוא, להזיק. אמנם לא כגלל האחריות וחובת תשלום הניזק שעשתה בהמתך שמה, רק מצד הבית דין ומטעם "קנס", למען לא תוסף בעתיד לסבב נזק על ידי בהמתך, ולהשתדל לשמור אותה בשמירה טובה, לכן הוטל עליך מטעם החוק בכל מקום שהוא "הקנס" לשלם בעד הניזק הבלתי טבעי "חצי הניזק" (קרן ברשות הרבים וברשות הניזק) וזולת, וכפי שהוא מובן מאליו, אם הניזק בלי רשיוןך הביא את קנינו ברשותך (ברשות המזיק). —

אולם בעד כל נזק ע"י "ההרגל שנעשה טבעי", יען כי הניזק נעשה אז טבעי, לכן הנך מקבל עליך, באופן הזה, כל האחריות, לשלם "נזק שלם", אם נכנסה בהמתך ברשות אחר, כמו כן, אף במקום שיש לך הזכות והרשות, לשלוח את בעירך שמה, אזי מטעם הרשות והזכות הנה הנך פטור מהאחריות רק בעד אלה הניזקין הטבעיים, אשר היוק שמה הבע"ח שלך, אבל לא בנוגע לנזק בלתי טבעי, אשר מפני ההרגל נעשה לו לטבעי, בעוד לא נתן לך שום זכות בעד הבעל חי, אשר יצא מנדר טבעי ונעשה מועדי, להזיק להיות נכללת בקרב הזכות הכללית. — לכן בעד כל נזק בלתי טבעי, אשר ע"י ההרגל שב להיות נזק טבעי, חל עליך האחריות, לשלם נזק שלם בכל מקום שהוא. —

בעד נזק טבעי ברשות אחרים בפעולת הכח ע"י אמצעי (צורות) עליך האחריות רק בעד החצי נזק, יען בהמתך פעלה את הניזק רק במחצתה, למשל הגבי עפר או צורות, אשר הביאה בהמתך בתנועה במהלכה הטבעי והזיקה על ידם וכדומה. —

כל תשלום הנקרא בשם "קנס" יוכלו הבית דין לנכות רק בארץ ישראל, אבל כל תשלומי נזק היוצאים מדבר "חוק ומשפט" הנך מחויב לשלם בכל מקום, ושאר הדינים ראה (ח"ט ש"ס, ח"ט).

ד.

(ב) האחריות בעד הקנין הבלתי בעל-חי. —

אם מוטלת עליך האחריות בעד קנין בעל חי שלך, אשר בצאתו ובואו פעולת מעשהו הוא לפי נמית רצונו, הלא על אחת כמה וכמה ראוייה להחיל עליך האחריות

האחריות בעד קנין הבלתי בעל חי ומשולל כל רצון, שהוא אמנם נמסר הנהו בשלימות תחת רשותך ושלמונך עליו, אבל גם בקנין כזה עלינו להכביל אותו עוד על פי התכונות השתים האלה: א) הקנין הדומם והשקט. ב) הכא בתועה. — א) קנין דומם ושקט: בור' בכל מקום ברשות אחר או ברשות הרבים, אם תעשה שמה איזה דבר המזיק, וגם ברשותך, אם לא תנין ותעצור בעד קנין המוכשר להזיק, במקום ששמה יש הזכות לאחרים לבוא בו, או תשא עליך כל האחריות של "נזק שלם" אם בעד המכשול או בעד קנין ביחס כל הנויקן, שיש האפשרות הישרה במושג המכשול או הקנין ההוא, לסבב איזה נזק, הלא הוא, בעבור קנין דומם ושקט, להיות האחריות עליך, רק עבור הכעלי חיים, אשר לפי טבעם ומצבם יוכלו להגיע אל קניןך, או המכשול שעשית, אבל לא בעבור קנין דומם, אשר הוא מצד עצמו לא יוכל לעולם לבא לידי נזק עיי קנין דומם הנמצא כמנוחה, ורק עיי איזה כח שאיננו שלך מוכא הנהו אל הקנין הדומם בקרבתו, להזיק על ידו — גם האחריות עליך רק ביחס נויקן כאלה, אשר לפי הנסיון יכלו לצאת באמת רק עיי קניןך או המכשול שעשית.

למשל: לכרה או גלות בור, להעמיד או להשליך בדרך חומרים, שעל ידם יוכל לצאת נזק: אבנים, זכוכית, סכינים, משאות, כדים וכדומה, או להניח דברים כאלה על הגג, אשר עיי סבות רגילות ומצויות יוכלו לנפול ארצה ולהזיק, בהיותם מונחים שמה במנוחה, או להזיק ברשות עצמו דברים כאלה מבלי מחסה בתוך הגבול שיש לאחרים הרשות לבוא שמה — כל אלה ישילו עליך האחריות לשלם "נזק שלם" עבור בע"ח (אשר המה בעצמם לא יוכלו להיות נזורים) וימרו, או יתנזקו על ידם, כמו כן בעד נזק אדם, אבל לא בעד נזקי כלים, — אם תכרה בור ברשותך או אין כל אחריות עליך, אבל אם תתן הרשות לאחרים, לצעוד מסביב להשטח ההוא, או תקבל עליך האחריות — עליך להיות נזהר בכל דבר אשר תשליך או תשפוך או תבנה ברחוב וכדומה לכלי תביא נזק לאחרים בזה. על דבר יתר הפרטים ראה ה"ט ת"י, תי"ז. —

ה.

התורה תחייב אותך עיי מצות עשה ולא תעשה מיוחדות. להסיר כל מכשול ברשותך ולמנוע כל דבר, שיוכל להביא סכנת נפשות גם להסיר את הסכנה עיי הבנת אמצעי-מנע ומחסה, לבל ירעו ולבל ישחתו עוד. —

על גג ביתך, אם שמתו נעשה לשמוש אנשי, עליך לעשות "מעקה", לבל יפול הנפול ממנו, ובכלל כל הנמצא בחוג קניןך, אשר יוכל לגרום סכנת נפשות, אם לא תעשה מחסה ליה, לבל יצא כל מכשול ותקלה הנך עובר על לאו של "לא תשים דמים בביתך", למשל: בור או באר מבלי עשית חוליא גבוה וי"ד מפהים או לעשות לה כסוי וכדומה. — כן אם נמצא בביתך סדרנות שבורות, רעל, כלי נשק, סכינים, אבנים וכדומה (ה"ט תי"ז).

ו.

ב) קנין בלתי בעל חי הכא בתנועה (אש), קנין דומם המוכא בתנועה עיי כח חיצוני הלא הוא, רוח מצויה, אשר יוכלו לדעת מראש, כי אמנם כה יקרי, ובתנועה הזאת, אמנם פסק איזה נזק, אזי מוטלת עליך כל האחריות

האחריות לשלם, נזק של מ', בעד כל הדברים החפשיים ובלתי מכוסים, אשר לא יוכלו להנצל מהדבר המזיק ההוא, הלא הוא בעד דברים בלתי בעלי חיים ובעיה כפותים (בעבונדענע), וזה חל עליך גם ברשות שלך, באופן אם לא היית נזהר בזה. ואם הדבר המזיק הובא לרשות אחרים ושם עיי איזה כח הנמצא שמה התרחב והתפשט הלאה, אזי האחריות מוטלת עליך בעד אלה הדברים שנודעו, כי נמצאים שמה.

למשל: כרים, אבנים, סכינים וכדומה המונחים על הגג, אשר רוח מצויה תפילם על הרחוב ובהפלתם יסכבו נזק, להעומדים בחופש שמה, גם ברשות עצמו, אם הצית אש והחוקת אותה בבלי זהירות והיא התפרצה ושרפה קינן אחרים שעמד שמה בחופש, גם אם מובאה ברשות אחרים ושרפה כלי שרה ומצרישה, בית וממלטלים. —

אש — אשר לפי טבעה תעבור בכל מקום באויר וברוח מצויה, יש לה כפי כחה, בהיותה רגילה להתפשט, עוד תכונה מיוחדת, תכונת כלי נשק ביד האדם, ואם לא נמצאה איזה סבה, אשר הוא איננו יכול להיות חיב בזה, בהיות הדבר תלוי באחרים, למשל: נדר תומה חזקה העוצר בעד האש, אשר רק עיי התרשלות בעל הגדר נפל תחתיו וכדומה, אז יש לה הדין של דומם המובא בתנועה, אשר אם לא הנק והחסה עליה היטב חיוב הוא באחריות, ושאר הדינים ראה ח"מ ת"ח. —

ז.

ג) בעד כח הגוף.

אם האחריות מוטלת עליך בעד פעולת קנין החיצון והנבל ממך, ומה גם כי חלה עליך האחריות בעד הקנין החיצון, אשר יקבל את הכשרון להזיק עיי כח עצמך, בהיותו כלי נשק בידך לתקוע ולהשחית ועל אחת כמה וכמה, כי האחריות עליך בעד עצם הכח ההוא בעד — כח נופך (גם בעד דבורך) — האחריות לשלם, נזק של מ' מוטלת עליך בעד כל דבר, אשר עשית לו נזק, אם בכחך לבד או עיי פעולת כחך עליו, ובכל מצב שתהיה, בין ער ובין ישן, בשונג או במזיד, אם אך תזיק לקנין רעך, או תביא נזק בגופו, בריאותו, כבודו, רכושו, ובכל מקום שיהיה, שלם תשלם, נזק של מ'.

בין ער ובין ישן, בשונג או במזיד, יען כי אדם אתה והאחריות מוטלת עליך תמיד עבור כחוחך התגנים לך והעומדים תחת שלטונך ולא תוכל להתעלם ולהיות, באיזה אופן שהוא, בלתי נזהר, ואם גם תשכב לישון, אז עליך לראות ולהתבונן, כי לא יקאה ולא יקצא מסכיב לך איזה דבר, אשר תוכל להזיקו בעת תנום שנתך, זולת בעד הדבר המובא בקרבך, אחרי אשר תבלי שנה נפלו עליך. —

מי אשר הזיק והפציע את חברו עליו לשלם לו, כפי האפשר, גם בעד כל תוצאות המכה והפצע הלא הוא: א) נזק — נזק בעבור, כי הניזק נעשה בלתי מוכשר לעבודה עיי הפצע והמום, ששם בו. ב) צער — בעבור הצער, שהסב לו עיי הפצע. ג) שבת — תשלום בעד הנזק שמבל אחרי הפצע מאין יכולת, לרכוש לו ולהשתכר בעבודתו. ד) רפוי — התוצאות רפואתו. ה) בושת — בעבור הבושה, שיש לו בגלל הפצע — והנה אם גם מלאת את כל אלה, עוד מוטלת עליך החובה להיטיב את מעשך זה

זה בשלימות וכל עוד לא בקשת ולא פעלת לך סליחה מתברך, לא נרצה עונך (ח"מ ת"כ, תכ"ד, שע"ה, שמ"ח).

בעניני המשפטים ידובר עוד, גם מנוק ביחס רחוק בנוגע אל גוף וקנין זולתך וכדומה ויבדילו בין הגרם ממסבות כאלה, אשר תביאינה את הנזק להיות רק אפשר להעשות שהוא בעצמו איננו עושה ההיזק או ההיזק לא בא מיד בשעת מעשה (גרמא בנזקין) ובין הגרם מהמסבות שהנה חיו הסבות להיזק (שהוא בעצמו עושה ההיזק או שההיזק בא מיד בשעת מעשה) (דינא דגרמי) ובעדנו די רק, לקרוא לך באהדת התורה: שָׁקֵר לך מכל מעשה רע. מכל דבר רע, אשר מהם, ולו גם ביחס רחוק, יוכל להיות אפשר, כי יצא לרעך באיזה אופן שיהיה שום נזק!! (שמ"י).

ח.

אמנם כן הנך נצב בתור אָדוֹן על קנייך, ואם כן הנך אפוטרופוס ובעל אחריות בעד כל הנכסים מקנייך החיצונים וכחות נופך. והתובה עליך לקנות את החסרון ולשלם בעד הנזק, אשר עשית, אבל הלילה הלילה לך לאמר: קְבֵה! למה לי לשום עיני ולכי כזהויות יתירה על נכסי וכחתי? הן לו יהי, כי אביא אני או נכסי יביאו ויִסְבְּבו איזה נזק, אוי שלם אשלם במיטב כספי, עד כי לא יתלוננו עלי במאומה, אולם הכיטה וראה! הן תשלום הנזק, הוא רק הדבר האפשרי האחד, שבו תוכל למנות החסרון ולהשלים את הנזק שכבר נעשה על ירך או קנייך, אבל לתקן את הדבר באופן כזה, עד אשר נוכל לחשוב, כאלו לא נעשה חזק, גם להסיר את כל תוצאות הנזק, את זאת הלא לא תוכל לעשות בשום אופן. גם בלעדי זה, הן עליך לדעת, כי המדרגה היותר גבוהה, שעליך, להתאמץ, להגיע עֲדֶיהָ, הלא היא מדרגת "איש חסיד", להיות איש כזה, אשר חיה יחיה ומשתדל עם כל אשר לו, להיות ולהיות פְּלוֹ קָלִיל רק טוב ומטיב בעד אחרים, אבל בעד עצמו כלא נחשב הנהו בעיניו, וכל מעינו תמיד בפעולתו אמונה רק לטובת אחרים, והצעד הראשון ללכת בדרך "חיי צדק" כאלה הלא הוא, לכל תהיה אתה עם כל אשר לך "סֵתֶנְד וּמְפָרֵיץ, לאושר רעך, למען תוכל להתאמץ בכל כחך, אתה עם כל אשר לך, להביא אודיך רק "ברכה" בעולם, לכן שָׁקֵר לך ראשונה מהביא, קללה לזולתך! פקח עיניך על כל אשר לך וראה, לכל תגרום שום נזק וצער לרעך! אף באשר תשפוך באשר תזרוק ובאשר תשליך הודעה ראה לכל תגרום על ידם איזה נזק לשום איש ולקניינו - חיה ברכה - וחלילה לך להביא קללה בעולם!! -

ז.

אָמור דְּבוּר שֶׁקֶר, הַנוֹפֵה, גְּנֵבַת דַּעַת.

ולא תבחשו ולא תשקרו איש בעמיתו (ויקרא י"ם י"א).
מדבר שקר תרחק (שמות כ"ז).

א.

אף כי התורה שבעל פה תבאר את הכתוב ולא תבחר, כי הוא אזהרה בנוגע אל תכן הכתוב: וכחש בעמיתו בפקדון וכי לא תשקר, הוא ג"כ אזהרה בעד הנשבע לשקר בהקבצת הפקדון הזה; בכל זאת אולי יוכל היות, כי אמנם היא תעשה הזאת הנקה בעצמה מצוה כללית וכל האזהרות ההן הן הנה רק חלקי הלא הכללי הזה. — ואם כי מוכן איש בעמיתו מורה ביחוד, על ההקבצה, שהיא הביאה לחברו בלי אמצעי גזק ממש, הנה אם נתבונן היטב בכללות הדבר, אזי נראה, כי כל כחש דבר שקר הנהו ג"כ גזק ממש, נגד זה, אשר דברו שקר עליו, וגם הכמינו זל הציגו את הדבר שקר, ואם כי באופן משונה, גם החזיון שוא ומקמם כזב, אשר יסודתו ברעיון האדם המכונה בשם גנבת דעת להיות עומד תחת האמור והלאו של גנבה גם על אדות הכתוב השני: מדבר שקר תרחק אמרו, כי כל הנראה לעורה ותמיכה לדבר שקר, המביא נזק בפועל (כתיבת י"ו י"א), להיות נכללת בלאו הכללי של דבור שקר, ועל דעת בית שמאי נכלל גם דבר שקר הנאמר בקפה ובטעם הדרך ארץ, לכן הננו בזה לבאר לאשורו, את כל התוצאות של הלאו החמור ע"ד דבור שקר וכזב, אשר בכמה מקומות ובתנ"ך ובתלמוד קתחו עליו דין קשה מאד ויגדרו אותו באזהרות נוראות, עד כי דובר שקרים לא יכון בארץ ותקלל חלקו כקבצת האדם. —

ב.

ה', אשר ברא את האדם בעבור הצדק, הלא הוא, כי יניח או יתן בעד כל יציר נברא או כיחם היצור את הראוי והמסוגל לו, הוא חנן לרוח האדם גם את הכשרון של הדעת, להיות אמתת תכונת הנמצאים ויחוסיהם נשקפים ברוחו כמו בראי (שפיענעל) ובתור ידיעה והכרה, כפי אשר תספיק לו בעד החיי הצדק למען יוכל האדם, להכיר מראש את היצורים, כפי שהם ויחוסיהם, ולפי ההכרה והידיעה הזאת, כאשר תורהו תורת הצדק ותקצוב למענם את כח זכותם, יתן להם האדם או יניח בידם את הראוי להם, חוקם תכנית הדברים כמו שהם, להיות רשומו נפר ברוח, והיא — האמת — ואם כן האמת היא תנאי הצדק, כי רק לפי הציור והמושג, אשר ישיג רוח האדם ויכיר את הדברים ויחוסיהם ויכל להיות ולחיות נגדם — אך אם הציור ההוא לא יתאים עם אמתת הדברים כמו שהם, אזי יהיה האדם בנוגע אליהם באופן

אחר ושונה, מאשר הוא ראוי והגון, כי יחיה ויתנהג עמם — הוא יתנהג או עמהם שלא בצדק ולא ביושר — עד כי גם מבלעדי טעמים אחרים הן ה"צדק" בעצמו שאליו יקראנו ה', הוא דרוש להיות ערוכה נאמנה, וכפי אשר תחוככנו תעודת היינו, ע"י חותם תכנית הדברים מחוץ לנו להיות נרשם ברוחנו, כי נתאמץ, להיות מוכשרים בפנימיות נפשנו בהכרת האמת, להכיר ולדעת אל נכון את הדברים באמת מציאותם וצורתם. —

אולם, כפי אשר חנן ה' לרוח האדם את הכשרון והמושג של ההכרה והידיעה, להיות אמתת העולם החיצוני נשקפת בקרבו פנימה, כן מחונן הנהו בכשרון מיוחד לו, כי את זאת ההכרה באמתת הדברים כמו שהם, יוכל לגלות ולהודיע גם כן לאחרים באמצעות הדבור, למען גם הם, יכירו וידעו כמותו את כל אלה אל נכון, ולמען לא ידרש לאדם בכל חייו, להיות בתבל ארצה רק בעסק של בחינות "הנסיון" של עצמו כלכד, רק הדעה והדבור של חברת האדם בכללותה, היא תעצור כח, להגדיל ולהרחיב תמיד את "שפע הדעת" של רוח האדם, ובאופן כזה האיש הפרטי יוכל להיות יורש ובעל נחלה מאיצרות הרוח של כלל האנושית, ואשר אמנם כפי רבוי הידיעות וההכרות באמתת הדברים, כן ירבה וכן יפרוץ כשרון כל אחד בפעולת ה"צדק", גם למען יוכל האדם ביותר, להיות בעד הפעולה והמעשה, בעוד אשר בלעדי עזרת כללות החברה ומסירת האמת איש מפי איש, הלא נדרש היה לו להיות כבוד בעד ה"מפדע ותהפכה" ולשים רק בה כל מעניו סלה. — כה קשר ה' ע"י הברכה הנעלה של "חברת האדם" את קשר החיים של "האהבה", שהיא המשפעת ומקבלת החשפעה, למען ידרש לאדם, גם בעד הרכוש הרוחני ביותר נעלה — בעד האמת, עזרת אנשים, להיות נקשר ונשען איש על נקר עמיתו. —

ג.

אבל את הברכה הגדולה והנעלה הזאת של הכורא, יהפוך אותה לקל לה זה האיש, אשר תחת להיות נאמן בדבורו ולהביע לזולתו תכנית וציור נאמן, מאשר הכיר לדעת באמתת הדברים, גם להודיע איך השיג את צורתם ומה להם, אם יסכב את נכר עמיתו בכחש, ויציג לפניו תיון שוא ושקר, ואשר בעוד על אפונתו בן יחיה, הלא יתנהג אחיך זה ככה עם אלה היצורים בצויהם, אשר תארת לפניו, ובעוד נתעה הנהו ממך בשוא, לכן לא בצדק יתנהג עם הנמצאים מסביב לו, או ישלה את נפשו ויקנה מהם אחרת עפי דבור שקר שלך וירע לנפשו ואחריתו עדי אובד, קללה יביא זה האיש, אשר נגד הזכות היקרה מכל יקר, אשר נתן ה' לאחיו לקבל מידו — את "הנאמנות" והוא — השקרן — יגנוב וישודד את האמת מרעהו, הוא יגנוב את לבבו — ארור הוא הדובר שקר" ואל יחד כנאמני רוח! ויען כי הרכוש יקבל את ערכו עליו רק ע"י היכולת להיות האמצעי לחיים של צדק" ובעוד השקרן יגנוב ממנו את התנאי הראשון של הצדק — את האמת — ותחתה יחיל לרעהו את השקר שהוא אבי העולה והרשע,

אם כן השקן נרוע ומסוכן יותר מ־הגנב, יען כי זה האחרון — הגנב — יקח וישלול מכנו ביחוד רק את האמצעי לחיים, אבל — השקרן — יגנוב מרעהו את האמצעי לחיים של צדק, כי בחיות רעהו נתעה על ידו בשוא ושקר, הלא בנקל יעולל עלילות ברשע ויביא אסון — כי כמו קשר ה' את צדקת החיים אל האמת, שהיא הדבר המאד נעלה, כמו כן קשר אליה גם את המתנה העומדת מתחת למדרגתה את אושר החיים, — הן כפי אשר הפרת לדעת את הדברים, נִכָּה הלא תתנהג עמם, ובעוד השקרן יראם לך באופן אחר ומשונה מאשר הנם באמת, הלא ישדוד מסך את המשען והמשענה הנאמנים או יסבך בכחש להשען על הבל וריק. — אבל כמו השקן ישלול מרעהו בכלי אמצעי את הדבר היקר את האמת ועי אמצעי את היקר מכל יקר את הצדק, כן ימית בבלי אמצעי גם את עצמו ואת נפשו ברוח, יען כי יקח מלבו את חותם תקנית ה' את האמת, אשר על פיה ברא ה' את האדם להיות אדם ואיש באנשים ביחוסו אל רעהו כאמונה אֶפֶן. —

ד.

כל דבר שקר אף הקל שבקלים הנהו מִרְד וּמַעַל נגד בן אדם אֶחָיךְ, הוא נִזְל יִקַּר צדקתו גם סָנֵת וחלול עצמותך — לכן השמר לך לנמות אף במאומה מדרך האמת, כפי אשר הפרת אותה לדעת. — האם לא תרגיש ולא תחוש כנפשך, איך רוחך יתקומם ויתנגד נגד כל מלה של שקר, אשר חֶפֶץ תִּחְפֹּץ להעבירה על דל שפתיך?! הן אמנם בדבור שקר הראשון תחוש ותרגיש את זאת בטח!! ההתקוממות של עצמותך נגד עצמך, אשר תִּיַסֵּר, לְבָלֵי תִפִּיחַ כּוֹזִים, היא תִּזְכִּירך ותזהירך, לבל תִּמִּית את רוח האדם שֶׁבְּקִרְבְּךָ. היא תזכירך, כי בְּרֵאךְ ה', להיות נאמן בדבורך, כמו דָּבַר ה' אליך יקראך תמיד לאמת וצדק — אל תדמה, כי יצלח בידך, להביא חשבון ולדעת אל נכון את כל דבר שקר, אשר לא יזיק ולא ירע לרעך במאומה, הו אמנם לו יהי, כי בהשקפתך הקצרה לא תחזה עבורו כל נזק בזה, אבל בכוא הדבר באמצעות אחרים ולו תהי גם עיי הסבה העשירית, יוכל השקר, להביא בטח אסון או רשע בחוג החיים של רעך — ואם גם זאת לא יקרה, אבל הן בדבר שקר זה שִׁבַּת מַעֲצָמְךָ את תכונת האדם, הנשענה רק על האמת והצדק. — גם בגלל עשות שחוק לנפשך אל תשקר ואל תכזב, כי מי פתי יהפוך לעשות שחוק וענג בן רנע עיי נזק חברו ועיי מיתת עצמותו הרוחנית!! — ואם גם האמת תביא לך את הנזק הראוי להיות לך, האם הפין תחפין לְקַסִּיר את התוצאות מדבר עולה האחת עיי דבר עול אחר, מבלי תשוב את ההפסד והנזק, אשר תביא לך בִּיְקָבֶת נִפְשְׁךָ ורוחך עיי השקר וכזב?! —

לכן "הנאמנות" גם מצד עצמה היא דרישת "הצדק" לחובה מאד נעלה והשקר מצד עצמו הלא הוא חטא ועון, המזיק ומשחית את אחרים ואת עצמו; אולם מה איזומת ונוראות הנה תוצאות "ההרגל" לשקר ולכזב בעד, מִתְהַרַת הַחַיִּים ומה טובות ומצליחות הנה תוצאות "הנאמנות" — הן חטאים רבים, או אין כל חטא ועון נעשה ע"י האדם, לולי החוטא השקר את נפשו, קָהֶשְׁבוּ בלבו, כי אם גם יביאווהו על זה במשפט, אז ישים כזב מחסהו וישים אל השקר פניו להִצְמֵדק ולצאת זכאי בדין, ואם כן ההחלטה, להפית כזבים הוא יסוד מוסד בעד כל חטא ועון, אשר יעשה אותו האדם, לכן, אם כאמונה אמן תחליט בדעתך, כי "הנאמנות" תהיה שבטך ומשִׁעֲנֶתְךָ סלה, עד כי לא תוכל עוד לכזב ולשקר לעולם, ולו יקרך את אשר יקרך, או יש אתך מנן ומחסה בטוח נגד חטאים ועונות רבים — אך כל עוד תרגיל את עצמך, להפיה כזבים, או תסיף למלול לך דרך, לעולל עלילות ברשע, לכן מי סכס, אשר תוכלו לפעול על נפש ורוח הצעירים לימים, לחנכם ולגדלם לחיי צדק, שימו לבכם עליהם ופקחו עיניכם והתאמצו לפעול עליהם, כי המנן ומחסה הפנימי הזה, אשר יגן בעדם מפני תעתועים רבים יהיה חוק ואמין אִתָּם — . — שִׁמְרוּ אותם מכל משמר ופעולת חנוכם תהיה, כי יהיו תמימי דעים ונאמני רוח, דוברי אמת בלבכם ובשפתיהם, כאשר יעד אותם יוצרם ובוראם, וכי ייראו מפני השקר יותר מאשר ייראו ויפחדו מפני העונש, אשר תוכלו בעד זה ליסרם קשה. —

ו.

דבור שקר על אדות עצמות האדם וצלמו. — אם תפיה כזבים ותשקר על אדותו, באופן, אשר זה האדם בגלל תהלתך הגִּפְרוּה ידמה בלבו ויחשוב, כאלו ערכו עליו הנהו נמצא במדרגה יותר גבוהה מאשר היא באמת, השקר הזה נקרא בשם "הניפה" (שמייכליי) והשקר והכזב ע"י התנכרות עצמותך, הלא הוא, כי תתראה לעיני אנשים במעלה יותר גבוהה, מאשר הנך באמת, זאת היא "צביעות" (הייכליי). — אבל, כשם שאין אמת הדרושה והנרצח בה לאדם כמו האמת והידועה הכרוה, להכרת עצמות האדם, ואין שקר המביא נזק גדול ונורא כמו שקרת החכרה הזאת, לכן, על פי ההשקפה הזאת, אין שקר כה מזיק ומשחית כמו "הניפה" — האם אינך רואה, איך גם באופן הרגיל, כי החונף, בעשותו הנף, הנהו מקריב ומבלה את מצב המוסרי של אחרים וגם את כבוד אנשים של עצמו גם יחד, בעשותו זאת, למען יוכל, לקבל סהאישי, אשר יתניפנו איזה תועלת, — הן החונף יגנוב סרעהו את התום, את היושר ואת הרכושי גם יחד, אף את עצמותו יכניע וישפיל עד לְעַפְר, בגלל עקב רב או מעט ותועלת שקלה, לכן אין דובר שקרים כה גבוה נמאם כמו "החונף". הבה! זָקֵר נא את כבוד האנשים החונף עליך, ושמרהו

ושמרה בלבך, למען דעת, כי אם גם תוכל לעלות במעלת נניד, ראשו ושר
 עי החניפה ועיי. האמת והתום" השאר עני שבעניים, הלילה לך לעשות
 חנף — הלא את כבוד האנשים עליך להקיר יותר מכל קנין ורכוש, לכן
 טוב לך היות עני, אבל איש תם וישר וחבר אמת — ואל תהיה כחם
 זלות לבני אדם, הלילה לך להיות תולעת זוחלת!! —

אולם הצבוע הן יעשה את עצמו כלו כליל. עצב נבזה של השקר
 הוא? פגל לא רק את דבור, כי גם את פעולתו ואת כל חייו יהפוך להיות
 כלמו כאחד. שקר גדול ונורא, בקויות עי מקסם כזב זה, עיי התחפשו
 ושימו פאר על אפר עצמותו, לתת למו ברק תפארה, לקנות לו על ידי
 זה הן וחסד מאחרים ולהפיק רצון מאתם. — שור נא! הלא ה' בונן ויצר
 את לבנו באופן כזה, עד כי גם מבלעדי האהבה והצדק, אשר ידרוש מאתנו
 בעד כל האנשים, הגה בראש וראשון החובה עלינו להגות אהבה וחבה
 יתירה, לזה האיש, שנחזה בו את האנושית, כי נמצאה אצלנו בעצם
 טהרה, או כאשר נאמין ונחשוב, כי יש לזה האיש נפיה מיוחדת ורגש אהבה
 אלינו, להיות כמים הפנים לפנים, עד כי גם ירחש לבנו אליו אהבה
 נאמנה, לכן אם תדבר ותעשה בתכונה כזאת, להיות אדיר חפצך, למסור
 לנו את הגות רוחך והות דעתך בנוגע אל האחד או אל השני ולהחליט עיו,
 כי אמנם דברך ופעולותיך נגדם נאמנו מאד ואם באמת זאת הפעולה הנעשה,
 לשם חות דעה כזאת, להראות הגות רוחך, אם כל אלה הסה רק חזון שוא
 ולא חותם תכנית אמנות רוחך, אם באמת, לא את הגות רוחך הנאמנה מסרת
 לנו בחות דעתך זאת, ותסבכנו בכחש, אז הנך נונב מאתנו את דעתנו,
 את לבנו — ודבר כזב כזה יכנו חזיל בשם. ננכת דעת, ואף כי השם
 הזה הוא מוצן רק "נכת הרעיון", בכל זאת הלא כשקר יסודו ושקר
 הוא — ולא לבד, כי יזהירו אותנו, להתרחק מצביעות וכחש בעד כל
 הליכות חיך ועולמך, כי גם בעד כל פעולה ופעולה מיוחדת, אשר הצביעות
 תביאך לעשותה, גם בעד כל מראית עין בנוגע אל איזה פעולה, שתעשה
 בעד חברך לשם אהבה וחבה, ובאמת לבך כל עמך או אחרת תחשוב,
 מכל זה יזהירו לנו חזיל, להתרחק ולטהר את לבנו מכל שם דופי. —

למשל: אל תכבד את רעך בכבודים ובמהנות, אם ידעת מראש, כי לא יקם
 ולא יקבל מידך, גם בכבוד רעך. בביתך אל תפתח חבית יין, להראות, כי בישבילו
 עשית כזאת, ובאמת גם מבלעדי בואו פתחת את החבית הדרושה לך לפתחה באמת
 בעד אחרים, יען בזה תסבכו בכחש ותגנוב את דעתו, לחשוב כאילו שמחתך בה
 גדולה על בואו, עד כי חרד הנך, לעשות דבר כזה לכבודו, וכדומה הרבה. כל שקר,
 כל אונאה, כל חניפה, וכל צביעות נגד כל אדם, ויהי מי יהי ומאיזה דת שתייה,
 אף כי אתה מדעתך תוכל להבין, כי אמנם נבזה ונמאס הוא דבר כזה, בכל זאת
 גם הרוך ודבר משפט יצוה עליך ויזהירך, לבלי עשות מדה ודבר שקר, לא רק
 נגד איש מיוחד בנוגע אליך, רק נגד כל אדם, יהודי ואינו יהודי, ולהיות תמים
 ונאמן עמו (ח"מ רכ"ח). ובנוגע למשא ומתן קבע חזיל לך לחובה ואזהרה שמקרה
 בנאמנות האדם, כי הלילה לך לעבור בשתיקה, מבלי הודיע מראש להגות
 את סוב הסתורה ותכונתה, באופן, אם הקונה יחשוב אותה, כי שונה ואחרת היא
 בתכונתה, מאשר היא באמת, אף כי בגלל התכונה הנאמנה שלה אין הבלל במתיר
 הסתורה

הסתורה, למשל: אמר עליך למכור לאינו יהודי בשר בלתי שחוט והוא יאמן, כי נשחט כדת היהודים וכדומה (שם). —

ז.

מטעם הכתוב: „מדבר שקר תרחק יהודי אותנו חכמינו זיל ביחוד גם מדברים כמו אלה: לתת ידים מוכיחות ולחזק עיי השתיקה שלך, או עיי חזות פניך את דבר השקר והכזב, אשר יביע רעך בפניך לזולתו, או לכבד בשתיקה כזאת, כי רעך יפיה כזבים — גם לחזק בדבר שקר איזה „דבר אמת“ אמור, ומצוה הנך, להגות מן המסלה ומדרך חייך כל המניעות, המפריעות בעדך את דבר „האמת“ לאמתו (חיים ס', י"ז כ"ה).

ח.

והנה חכמינו ז"ל נמו קו של חן וחסד' בהליכות האדם בעולמו, באמנם, כי הלילה לו להיות בודד במועדו ולהתרחק „מחברת האדם“, רק עליו להתרגל בה ולהיות „מעורב עם הכריות“, ואף יורו ויראו לך איזה פעולה, שהיא רק משונה למראית עין, ואותה חורשת מסך החובה של „התערבות עם הכריות“ ומה היא פעולה כזאת בנוגע אל המצוה של „מדבר שקר תרחק“ — הן אמנם חיי האדם בחברה האנושית לא יכלו בשום אופן להתקיים, לו כל אחד, ללא נדרש, הגיד תמיד לרעהו את כל האמת אשר בלבו, כפי אשר הכירה אותה לדעת בעצם שלימותה. — אף חברת האנשים כוננה לה „שפה“ כזאת, אשר, אם אמנם מתיץ לחוג החברה היתה נחשבה — לו השתמשו בה — לדבר שקר, אבל בקרב חוג „חברת האנשים“ תחלל „שפה כזאת“ מהיות עוד „שקר וכזב“, יען כי זה האיש, אשר תקח עמו דברים במבטאים כאלה, לא יחכה, לשמוע מפיו בהחלט את „הדבר אמת לאמתו“, — השפה הזאת, היא שפת הדרך ארץ והנמוס“ (האפליכייט), אשר מפני כי התחברות האנשים ככה הנהיגה בתוכה לנאום נאום כזה, לכן תדלה מהיות עוד דבר שקר. — הן אמנם כמו „החברה“ ביחוד תתן להדברים את ערכם ומובנם ומושגם הנאמן עליהם, לכן גם הכח והזכות בידה באופנים מיוחדים, לשנות את מובן הדבור ומושגו, ובאלו חברת האדם לוא החליטה, להשתמש עם המעלה „בן“ (יא), להיות לה מובן „לא“ (ניין) וכמלה „לא“ להוראת „בן“, היא עליך לשמוע לה ולקשור אז את המובן „המושג שלך עם המובן המקובל ממנה, כמו כן תרגילך חברת האדם להשתמש למשל עם המלה „עבד“ (דיענער) בתהלוכות החברה, להיות לה רק המובן של שלילת האדנות והגאווה, גם הכנעה מטעם הדרך ארץ והנמוס ולא יותר, בעוד אשר המלה הזאת בשאר יחוסים, היא הוראתה „עבדות והתמכרות נמורה“, וכן גם עם כל דבור ומבטא של „אהבה וחבה“ שהנהיגה אותה חברת האנשים, להשתמש בה, כמו כן בחברת אנשים, היא לא ידרוש ולא יתכה האיש הפרטי, כי רעהו, ללא נדרש, יגיד לו את כל לבו ואת כל אשר יחשוב עליו. — והכלל הוא: „את אשר תדבר, דרוש להיות אמת לאמתה, בכל זאת לא נדרש מסך, כי תוציא בשפתך ותביע אמר כל דבר אשר תחשוב אות לדבר

לדבר אמת, אין חברת אנשים אחת יכולה להתקיים, לו כל אחד למשל, בעת יפגוש את רעהו, ימצא נכון לפניו להגיד לו, ללא ידרשהו, את אשר ימצא בו דופי במראהו ההיצוין, בשפתו ובהנהגתו וכדומה, והשתיקה הזאת תחדל מהיות התנכרות או סתר פנים ע"י כזב, יען ביחס כזה, הלא השני לא יחפוץ ולא יקרה, לקבל ממנו הוראה, כוסר ותוכחה, אף על ידי שתיקתך, הלא לא יחניף רעך את עצמו לחשוב, כאלו עָרְבו עליו טוב הוא רב יותר, מאשר הוא באמת, וכמו יכול להיות כזאת ע"י שתיקתך, לו היית ונמצאת עם רעך בינך לבין עצמו, ויכולת או להגיד לאחך, מבלי להלכין את פניו, בהוכיחך אותו על חסרונותיו, ואתה לא עשית כזאת, הן אמנם, למלאות את תנאי חיי החברה בהליכות עולם לא תזיק במאומה להאמת והנאמנות, אף חובה היא למלאותם — אבל אף צעד אחד הלאה, אף דבור קל יותר מאשר יאות לפי המקום והנמוס היא התיפה וצביעות" ולכן גם לחטא ועון יחשב (ח"ס רכ"ו, ו', א"ח ס"ה, כתיבות י"ז ע"א). —

ב.

באופנים כאלה, אם רואה ומבין הנך סרעך, כי עם דבר אמת אשר תאמר לו, ישתמש שלא כהוגן או במקום, אשר האמת תוכל להזיק לרעך, למשל: אם רוצה ישאל אותך על הנרדף ממנו או ננב על אדות המקום, ששם הפקידו את הרכוש, או הולה מסוכן על אדות קרובו, אשר במשך מחלתו מת, והוא איננו יודע מזה וכדומה, אף כי מחבר הספר לא מצא אדות זה דין מפורש, בכ"ז מהקישים שונים, שאין בהם כל ספק, יוכל להוכיח, כי באופנים כאלה, לא לכד כי עולה וחטא הוא, להגיד את האמת, כי גם החובה והמצוה בזה גם לְדַבֵּר שקר. — הן אם הדין נותן להרוג את הרוצח, למען נעצור אותו מרציחתו, ועלינו לעצור את הגנב מנכבתו למצער ע"י הכאה, אף למען נסַעֵד ונחזיק את חיי החולה המסוכן או מבטלים ומחללים חלק גדול ממצות התורה, אף החובה עלינו לעשות כזאת, הלא, לא לכד באופנים הנזכרים עלינו, להכחיד את האמת, מבלי להגיד אותה לו בשום אופן, יען כי על ידה הנני עוזר ומסיע להרציחה, להגניבה ולהקנות ואָשֶׁם אָשֶׁם, וגם באופן, אם ע"י שתיקתי תוכל להיות הוכחה ומראה מקום, לאשר נדרש להם לדעתה, הלא עלי החובה לְדַבֵּר שקר ולסכבם בכחש — כמו כן יורו חכמינו ז"ל, כי עלי לנטות מהאמת, אם היא תסכב ותגרום לריב ומחלוקת — שהיא הקללה הנוראה בעד החיים — או במקום, שאוכל לעשות בין איש ואיש „שלוש" שהוא כלי מחזיק ברכה בעולם — ומפני „דרכי שלום", לפי דעת אחרים, אמנם חובה היא לעשות זאת. —

ת.

אסור לחץ, ענוי, אונאת דברים, הלפנת פנים וכו'.

וגר לא תונה ולא תלחצנו, כי גרים הייתם בארץ מצרים. כל אלמנה ויתום לא תענון. אם ענה תענה אתו, כי אם צעק יצעק אלי, שמע אשמע צעקתו. וחרה אפי, וחרגתי אתכם בחרב, והיו נשיכם אלמנות ובניכם יתמים (שמות כ"ב ב').

וכי יגור אִתְּךָ גֵר בארצכם לא תנו אותו. כאורח מכם יהיה לכם הַגֵּר הַגֵּר אִתְּכֶם, ואהבת לו כמוך, כי גרים הייתם בארץ מצרים, אני ה' אלקיכם (ויקרא י"ט ל"ג).

ולא תונו איש את עמיתו ויראת מאלקיך, כי אני ה' אלקיכם (שם כ"ה י"ז).
הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא (שם י"ט י"ז).

א.

עם המציאות, אשר חנן ה' לאדם הוא נותן לו גם הזכות בעד ההתפתחות החפשית של כל כחותיו, גם את החובה והמצוה, לכוון את פעולותיו ותוצאות כחותיו רק לפי דרישת ה"ה צדק". לכן כל הזמן, אשר ישמור וינצור האדם את החובה והמצוה הזאת, כל עוד ירכוש ויקנה לו את הראוי לו לפי חוקי ה"ה צדק, וינהל את חייו והליכות עולמו רק במעגלי צדק, אזי הלילה לך, ואם גם יש אִתְּךָ הכח והתקיפות לזה, להעיק לרעך ולהציק את בן אדם שהוא ולגרוע ממנו את חפשו, הלילה לך, ללחץ ולהנות אותו מדרך ומעגלי חייו, אשר הורה לו ה', בהיותו איש באנשים. — אל תפריע ואל תט אותו מדרך ההתפתחות חייו, להיות כסוך כסוהו — וכפי אשר גם אתה תתאמן להשיג כזאת; אל תסג את גבול חפשו וזכותו, אשר גם אתה תקח כזאת לך, כחשכך בתור זכות שלך. — אל תנביל ואל תצמצם את דרכיו הישרים והאמצעים הנאמנים, אשר יבחר לכלכלתו ולמלאות בזה את תעודת אנושיותו, ואל תחשוב, כי בהסגת גבולו ישאר עבורך חוג יותר רחב וגדול, להתפתחות חיך, בנחת ובשפע רב — האם לא להי' היא התכל? האם לא ה' הוא זה, אשר הושיב בה את האנשים, ויתן להם את הזכות, להיות כסוהם כסוך מאושרים ומוצלחים. האם נתן לך ה"ה יתרון, להיות לך הזכות ביתר שאת על הנכסים וההנאות בעולמו, עד כי תמנה, כי לך גם הכח והזכות, ללחץ את אחך, שהוא איש כסוך ולהעבירו מעל נחלתו ושמוש זכותו? — האם רק בגלל זה תתחדה לעשות כזאת, יען יש לך הכח והתקיפות לזה? — האם דרושים הכח הכח והתקיפות, להיות שולטים בנכסי ה', והמה יהיו לקו בעד פעולות האנשים ולא ה"ה צדק, צדק עולמים? — זכות הצדק הנובע מסקור ה', שהוא

שהוא „אל צדיק“, — הלא היא הזכות הכללית, אשר נתן ה' לאדם בתכלית ארצתו — הזכות: „להיות איש באנשים“? החפץ תחפוץ, לקרוע את מכתב החופש, הכתוב בעד כל אחד באצבע אלקים ולכטלחו כלו? הן אמנם אתה תקלל את השודד, יען ישלח ידו, לגזול את רכוש האנשים, ונכוה נמאם הוא בעיניך. האם אינך רואה כך, בעצמך, כי אם תפעל און, ללחוץ ולהעיק את רעך, הנך שודד גדול ונורא משודד וגזולן, יען אם תעשה כזאת, אז הלא תשודד ותשלול את „זכות הצדק“, שהיא תנאי כל רכוש וקנין? —

ההנבלה והצמצום בדרכי האדם והאמצעים שלו, לרכוש לו אחוות נחלה בתכלית ארצה נקרא בשם „לחץ“, לכן אל תלחץ ואל תגביל את זכות אחד מבני! כן יקרא לך ה' בתורתו. הבה! הניחה לו להיות „איש באנשים“ כמורך, גם חפשי בחייו ובהליכות עולמו כמורך וכפי אשר תדרוש אתה בעד עצמך כזאת מטעם „הצדק“.

ואף כי באיזה אופנים ומטעם סדר חיינו ועריכת הקיום של חברת האדם נתן לך לפעמים הרשות, להרחיק את אחיך מדרך החיים אשר תלך בו אתה, לכל יגיע לך נזק מזה (ח"ס קני"), בכל זאת השתמש ברשיון כזה רק לעתים רחוקות ובנפש לא חפצה, ואל תשכח, כי הזכות והרשות הזה נתנה לך, לא בגלל, כי המעשה בעצמו ראוי וישר הוא ככה לעשות מטעם „הצדק“, רק בגלל האונס וההכרח בצרכי החיים של חברת האדם. אל תשכח, כי התורה הלא תצוך: „לכל תעיק ולכל תלחץ כל איש בדרך החיים שלו!“ —

ב.

אבל — אם גם לא תלחץ ולא תגביל את אחיך בדרכי חיינו ולא תצמצם את האמצעים לחייו, גם הנחת אותו, ללכת בדרך רחבה ובכח הזכות שלו, לרכוש לו את הברכה, אשר יתן לו ה' — בכל זאת ישנם אופנים כאלה, אשר עם הכח והתקיפות שלך תוכל להתיצב כמפריע בין הברכה וכוון ההנאה של רעך, להכאיב ולקבץ את מציאותו יחד עם כל הברכה אשר אתה, — אתה תוכל, להביא עליו ענאים וצרות עד כי יאכל לחמו לחם עצבים ובדמעות על עיניו והנה מקנינו, אשר נתן לו ה', לשכוע מטובו בנתת ולא בצער, ואתה תביא עליו מכאובים, עצב ויטון, עד כי מספר רגעי חייו יהיו מספר אנחותיו — אוי לך, אם תתנהג שלא כהוגן עם השפע במדה מרובה, אשר נתן לך ה', ואשר מסר בידך רוב טובה, למען תוכל לחלק מטובך לרעך, למען ינוב גם הוא וטוב לו עמך, ואתה אמנם תרע מעשיך ובכח התקיפות שלך תבוא ללחוץ ולענות את רעך, להיות נכנע תחתך כהכנעה עיי. ענוי! אוי לך, אם נפש אחת תביאך במשפט, נפש אחת מאחך, תקראך לפני כסיה, להביא תלונה עליך, כי הנך גוזל את אשרה בחיים, כי הנך מפריע את שמתתה כי אתה תערה את כקור דמעותיה!! הן ה', אשר תנאל לחשוב, כי נטה מעל נכוה הוא ובשמי מעל מכוך שכתו, עד כי תנמה, כי באין רואה הנך יכול לעשות שחוק לך עם אושר בנו ואחך, אחר רחוק מהשנתנו, אמנם דע, כי קרוב לקוראיו הוא ה', קרוב הנחו אל כל עני ושפל רוח, אשר עליהם

יביט, הוא יראה כל דמע עין וישמע כל אנחת לב — ישמע אל שועתם, ישיב נמולך בראשך, יפיל אותך משאתך למשואות נצח. הן משפיל אף מרום הוא ה', גם זוקף כפופים!! —

ג.

וביחוד ועל כלם תזהיר אותך התורה מלחץ וענוי האנשים, אשר מפני כי הם בעצמם לא יוכלו להושיע לנפשם ואשר מפני החוכה והמצוה על האחרים, לתמוך ולהחזיק בידם, לכן בנוגע לאלה, אם תשתמש עם הכח והתקיפות, ללחצים ולענותים, מה איום ונורא מעשך זה, עד כי עונך גדול מנשוא, ולמשל תציג התורה: את הגר, את היתום והאלמנה. —

ראה נא את הגר, הו האיש הזה בתום לבכו ובאמונתו נכנס לשבת בארצך, בעירך, בחוג חברתך, ובתקוה טובה וקבטתה, למצוא שמה אנשים, אשר יחשבוהו לאיש כאנשים כמוהם, ויתנו לו מקום, לגור אִתָּם, ששמה יוכל להיות ולכונן את חייו בתור חבר לחברת האנשים, אמנם לגר אין כל סכת תעודה אחרת, מניד לאדם ישרו, זולת פניו שהמה פני אדם' למו, אין לו מליץ טוב אחר, אשר ינהלו ויכניסו בחברתך, רק את ה" לבדו, את ה', אשר יביארו אלך בתור בנר, ויאמר לך: הלא הוא בן אדם כמוך, הוא יאכה ויחפץ, לפעול ולעבוד כמוך, ואם כן עליך, לתת לו את הזכות לזה. — הלא כנר כאזרח יאמר לך ה': פניו הם וארצי הלא היא מולדתו ומולדתך, כמוהו כמוך קראתי גם אותו, להתחוקת על שרשי תעדת אנושיותו, לכן אל תפנום בזכותו, אל תפריע את שמחת חייו, אל תשתמש עם רפיון כחו שלא כהוגן, הראה, באהבת הגר כי תדע בך, ובמדת טובך התנהג עמו, לקרבו אליך והזכיחה בזה, כי תחשוב באמת את הארץ, לאדמת ה', ואת האדם, כי בן ה' הנהו. — איש ישראל! ולו גם אותך ינקרו, לו גם יפגלו וינבלו את אנושיותך ובארצות פוורך יחשבוך "לגר" ולחלל אנשים — אבל אתה! היה איש כאנשים, איש ישראל! הלילה לך להתנכר אל הגר, הלא ידעת, כי ה' הופיע לך ראשונה, נאור בגבורת ימינו, להיות כנו ומחסה לגרים נגד הנאוה והעריצות של האזרחים באדמת חם. המצריים הציקו והעיקו לך וקמו עליך לכלותך, אז נגלה ה' בכבודו ובעצמו, להיות כנו ומחסה להצדק מול העריצות והתקיפות, לכן הראה נא והוכיחה גלוי לכל, כי הנך איש ישראל, וכי אוהב מוקיר ומכבד הנך את הגר. —

ואלמנה ויתום — הבעל, האב מת, ולפני סותו, רוהו נעכר בקרבו, עיניו רואות וכלות בהביטו על אשתו, כי תשאיר גלמודה ונעזבה בלי תומך וסועד, יחזה את בניו ולכו נשכר בקרבו, כי אין עוד מחסה למו ואין דואג בעדם, הוא יעזבם לאנחות, בעת רוהו תשוב אל האלקים ויפיר מהם, אבל כמה ישקיט את ענות נפשו בטרם תצא, ביד כי יפקיד את אהובי נפשו אלה באמונה ובכטחון נאמן? הלא ביד ה', שהוא אמנם אבי יתומים ודין אלטנות, בידו יפקיד אותם. הן ה' יקח אותם תחת כנפות השנהגו

השנחתו, ה', אשר יביע אמר אל חֲבֵרַת הָאָדָם, אל הכלל והצבור, אשר לא ימות לעולם: היה כמוני דָּן אלמנות! כמוני היה אֲבִי יְתוּמִים!! וכל אחד, אשר אלה האומללים יבוא בקרבתו ובחוג חייו, עליו, למלאות את חלקו בחובה של חסד המוטלת על חֲבֵרַת הָאָדָם. —

ואם חֲבֵרַת הָאָדָם וכל איש פרטי לבדו, אם תחת להביט ביתום ואלמנה, כי המה נכסים מופקדים מה' בידם, להיות להם, למגן ומחסה ולתמוך את חייהם ולכלכלם, ולנטלם ולנשאם, אם המה יחבלו עוד מומות ויהשבו דבר בליעל, יען כי אלה עוזבים לנפשם, מבלי תומך ודואג בעדם, לכן בנקל יוכלו להשליט עליהם את הכח והתקיפות, ללחוץ ולענות אותם ולהסיגם מנכולם, בזכותם על החיים והליכות עולמם, לשלול מהם את האמצעים לחיים, ולהחשיך ולמטרר את חייהם בצרות ובענשים, או יקום ה', אז ממעון קדשו יופיע אל-נקמות, אשר שכחתם אותי, אף יראה בעליל, כי הוא באמת אֲבִי יְתוּמִים ודין אלמנות, הוא נָקָם יקח ונמול המענים והלחצים אותם וישיב בראשם, למען דעת, כי אמנם אלה העוֹבֵי־בַיִם אשר נחשבו לחֲסֵרֵי מִגֵּן ותומך בעדם, כי באמת עזרם מעם ה' ותמוכים ונעורים המה מיד ה', הכל יכול, הנוקם נקמתם ומשלם נמול, לכל הנונע והפונע בהם לרעה ובו בעזרתם להמציא להם אורח לחיים, למוכ להם כל הימים. —

אבל לא רק את הנר, היתום והאלמנה אל תענה ואל תלחץ, כי גם נשים, עבדים, עניים וכל אומלל וקשה יום, כל אלה עומדים המה תחת השנחה וחמסת מיוחדת של אדון עולם. יוצר האדם, אשר ירחש ויתבע את זכות הַחֲלֵשׁ מֵהַתְּקִיף מִמֶּנִּי. —

אין כל הברל בנוגע אל האלמנה והיתום באזהרת התורה בין עניים ובין עשירים, ואם נעדר מהיתום אביו או אמו. כל עוד היתום לא יוכל לעמוד ברשות עצמו, ולנהל בעצמו את עניניו נקרא בשם "יתום", ואם כי, להנך יתום או יתומה בדרך טובים הוכל לפעמים ליסרם לטובתם, בכל זאת עליך, להרחיק עמם גם בזה בחסד וחנינה, יען לבבם עלול מאד להרגיש ולהתפעל ביותר, וכמו כן בנגוע לכל איש עני, אומלל ונכנע. — (ח"ס רי"ח).

ד.

אבל אל תחשוב, כי יצאת ידי הובתך, אם רק לא תחטא לרעך בפעולה ובמעשה, אל תדמה, כי צדיק הנך אם רק בפועל ובמעשה לא תלחץ ולא תענה את רעך ותקבלת סְהָצֵר וסְהָצִיק לזולתך, הן אמנם גם במלה, בדבר שפתים לבד, בדבור פיך הנתן לך, להביא ברכה, גם בהם הלא תוכל להרע לרעך, לענות וללחוץ אותו, לבלע ולהשחית את צהלת חייו ושבתתו, ובאלה עוד רב יותר תכאיב ותזיק לו מאשר תזיק ותפגע אותו בפעולה ע"י הכח והתקיפות שלך ובמעשה היוצא משנאת לכת. —

ה' נתן כנפש בן אדם את ההרגשה העדינה, לבוא בהתפעלות ובהתרגשות, עד כי יצר ויכאב לה כל פגיעה וכל נגיעה לא נעימה, ואת הלב המרגיש והמתפעל הזה שמהו ה' לאדון גם על קניני האדם היותר קדושים, להיות גם בעל רגש הכבוד צהלת הרוח, החשיבות, היקר והאהבה וכל הנאה, אשר יתנו למו החיים, ואשר באלה רחשי הלב יתקשר האדם אל החיים

החיים ואל האנשים, ותנה כל עוד הלב והנפש כאדם הנם נמצאים בקהרה ובצהלה, או גם בצרות חיצוניות, אשר תעבורנה על האדם יוכל בכיו להיות מאשר בחיים — אבל אם יפגעו כמורשי לבנו, אם יעכירו את רוח, אם יכאיבו את לבנו ויפרעו את שלומנו — או יחלה האדם ויבול כאלה נובלת — לכן קדוש יהיה לך הרוש הפנימי והנעלה של האדם, ועליך, לחשוב את נפשו ולבו לאדמת קדש, אשר הראך אותם ה', לנטוע בהם את הברכה הנעלה: את הלמד, את הנחמה, את האהבה והחסד, ולזה הלא נתנה לך המתנה היותר טובה — הדבור —

אבל אם אתה בדבורך, שעליו להביא חיים וברכה ללב ונפש האדם, אם תהפכו לרועץ, אם תשתמש בו בתור כלי נשק ומשחית לחבל — אם תחת, לתת בדבורך ללא-למוד וללא-מנוסה ומחונך, הוראה, לקח טוב ומוסר-השכל, ואתה בגלל עשות לך שחוק והתול, הנך מתלוצץ עליו, הנך מונה אותו ותביארו בסבוכה, הנך לועג לרש, מהתל באומלל, אשר לכו הנשבר, הלא יקה, להקשיב מן שפתיך נוחם ואמרי נועם, גם צרי ומרפא לשברו — ואתה הנך מבקש עליו תנאות ותלאהו בתוכחות וכדברי בוז ונאצה — גם בגלל הטף מוסר לרעך, תחת לקחת עמו דברים כחן ונועם ורק כאשר הנך נמצא אתו בינו לבין עצמך, אם תכלים את אחיך ותלבין את פניו בפני אחרים — אם תשפיל את כבוד רעך, בטפולך עליו שמות של ננאי — אם בשחוק וקרת רוח ובמכת זעם תחרוץ לו בלשונך וחציך נתתו בלבו בדברים שנונים, אף עוד תשבע רצון ותשמה על הכניעך והשפילך את כבודו בעיניך — או אל תרהיב עזו בנפשך, להביט השמימה! הן ה' הוא הרואה ללב הנשבר, הוא היודע את הרוח הנפעם של רעך והכואב תחת מדקרות חרב לשונך ומכיר את הנכלם והמיצר מהבו והלעג, אשר תשפוך עליו והלצון אשר חמדת לך — הן כל לב דוי וכל רוח נפעמה יפנו אל על, אל אל כשמים ושערי דמעות בלתי נעולים — כל אלה יביאוך במשפט לפני כסיה, אשר יראה וישמע כל דמע עין וכל אנהה חרישית — ואתה? הטרם תדע, כי צדיק הוא ה'! —

אתה עלם בן ישראל ואת עלמה בת ישראל! אתם, אשר תרושו עוד בנפשכם, כי סתנת ה' בכם עודנה בעצם שדחה, כי לבכם עודנו רך ומלא רגשייה — אתם הזהרו בדבורכם, שברו אותו בכהרה וקדשוהו להיות ברכה לאחיכם, אל תפציעו ללב איש ואל תפגעו בו לרעה בדבורכם — ובראש וראשון שמרו פיכם ולשונכם מכל משמר, נצרו אותו בנואכם בחברת אנשים אומללים ומדוכאים, דלים ונכנעים, כשרתים ומשרתות, הן אלה המדוכאים והנכנעים הלא המה יחושו בכפלים את מרת לעג השאננים, ואם גם הקל שבקלים, הלא רוחם הנדכה נוח, להרניש כמאר מאר צער ומרירות עיי דברי חרפה ובוז, וגם אז יחושו עצמם נכלמים ומצטערים גם כעת ובדבור, שגם אתם בעצמכם לא תחושו בזה, כי הכלמתם אותם, גם בטרם תשימו לב, כי מפיכם התמלטו מלים כאלה, להכאיב את לבכם ולצערם — וביחוד הזהרו בצער נשים! שימו לב בכלל על אמרות חכמינו ז"ל, אשר מטעם האסור של ענוי, הוסיפו גם את האסור להתלוצץ, להתל, להונות, להביא את איש

איש במבוכה, לכנות את רעהו בשמות של ננאי, אף יחליטו, כי יותר מעון האנאה במשא ומתן, עוד כבד הנהו עון "אונאת דברים וכדומה", יען כי הראשון נוגע ופוגע רק ברכוש האדם ובקנינו, והשני יפגע בכל עצמות האדם. את העון הראשון תוכל להסיר בתפצץ, להיטיב את דרכך במלאותך את החסרון, אבל לא את האחרון, והדמעות, אשר יכבה האיש הנפגע הנה גלויות וידועות להשופט כל הארץ, לכן יראו את ה' ואת עינו הצופיה בכל (חיים רבי"ח).
 ובמקום אחר אמרו חז"ל: תמליך את פני חברו ברבים, חבר הוא לרוצח, האם אינך רואה, איך דם פני הדרך נכלם בעלם בקרבם ויחורו כמת? ! שלשה יורדים לניהנם ואינם עולים: "המגלה ערוה, המל בין פני חברו ברבים והמוציא שם רע על חברו" ולו גם שערי השמים יסגרו בעד כל תפלה וכל תחנה, אולם בעד דמע עין כל איש נכלם, הנפגע מרעהו בכבודו, פתוחים המה תמיד לרוחה. —

מ.

נתינת מכשול לפני עור.

לא תקלל חרש ולפני עור לא תתן מכשל, ויראת מאלקך אני ה'

(ויקרא י"ט י"ד).

ארור משנה עור בדרך (דברים כ"ז י"ח).

כי יסיתך אחיך בן אמן או בנג או בתך, או אשת חיקך, או רעך אשר כנפשך בסתר לאמר: נלכח ונעבדה אלהים אחרים וגו'. וכל ישראל ישמעו ויראו ולא יוספו לעשות כדבר הרע הזה בקרבך (דברים י"ג י"ב).

א.

אל תתן מכשול בדרך החיים של איש עור בעינו, עור ברוחו או עור בלבו, ואל תאמר: הן מי יראני? אני ה', אני רואה את זאת, לכן ירא את עיני ה' הצופיות בכל, אם אינך ירא מעיני אנשים!! —
 לפני עור בעיניו — אל תתן מכשול בדרכו, לכל יגוף ולכל יכשל, גם עליך לפנות מדרכו ולהנות מן המסלה, אשר הוא הולך עליה, כל דבר, אשר סבה אלקים זה יוכל להכשל ולהזקק בו, אבל לא רק העור בעיניו, כי גם כל סבי אלקים המנוגעים בנופיהם ואנשים חלשים גם הילדים, כל אלה מסורים המה תחת האפוסטרופות, המחסה והמגן של הבריאים, החזקים והגדולים! לכן היה עין לעור, מטה לפסח, משגב לרך, מסעד לחולה, אוזן ומנהל לילד ושב! —

ב.

העור ברוחו — העורים ברוחם המה הכלתי מבינים דבר לאשורו, הכלתי רגילים ומנוסים בהליכות עולם, גם העלומים והילדות — והנה אתה,

אשר

אשר חנן אותך ה' בשכל טוב, יותר מאשר נתן לאיש לא נכון כמוך, אם יבא ה' איש כזה אליך או מי מאתם יבוא אליך לשאול בעצתך היה לו אפוסטרופוס ויועץ טוב בשכלך ותבונתך, לתועלתו ולא להפסדו, ורא את ה' הבוחן כליות ולב, היודע ומכיר גם את ספספי רעיונך, הוא יראה וישקיף ויבחן, אם נתון תתן לו עצתך באמונת לבב, להיות הדבר והענין, שעליו ישאל בעצתך, כאלו היה הענין הזה של עצמך, לשקול אותו כפלס תבונתך, טרם תחרוץ משפטך עליו, ואוי לך, אם תשתמש עם האמונה והכסחון, שיכסח בך רעך, רק לנזקו ולקלקלתו. —

הורים, מורים, אחים ואחיות, רעים ואוהבי איש אנשי ביתו, וכל אלה, אשר פעולתכם רבה במעשה, בדבור ובכתב על רוחות בני אדם הצעירים לימים, שהמה אמנם עורים ברוחם, ועליכם להדליק בשלהבת זיק רוחכם את נר רוחם. אתם, אשר בדבור והנהגה תראו ותורו להם, כי זה הוא אמת וטוב, והמה יביטו ויתבוננו ויאמינו לאורך ימים, כי אמנם כל זה אמת וטוב הוא, אף יבנו עליהם את בנין חייהם, עד אשר יוכלו בעצמם לבחון כל דבר בשכלם ובדעתם — אל תתנו מכשול ואל תניחו אבן ננף על דרכם! אוי להם, אם לא תתהלכו עמהם באמת ואמונה אמן, אם תתנו להם תורה מופעת תחת תורת אמת, רע תחת טוב, אם תדברו להם "שקר" תחת דבר "אמת" ותגזילו להם שוא ותפל תחת מעשה אבות ינחלו בני"ם, לטובתם ואשרם, אתם תהפכו להם יום ללילה ואת אור האמת לחשך; אמנם יבוא יום, אשר המה יתעוררו לחיים, יקיצו מתרדמתם ומחבלי שנה, אשר הפלגם עליהם, יפקחו עיניהם, יראו ויבינו — ויקללו אתכם קללה נמרצת, הקללה הזאת תשמע באזני ה', לכן יראו את ה'! אם לא תיראו מבני אדם, ה' הלא הוא בוחן כליות ולב! —

ג.

העור בלבו — העורים בלכותם המה כלם, אשר טפש כחלב לבם, אלה שהמה קלי דעת ונוחים לחטא ונוטים לפעול און, ורק המקרה והיכולת לחטוא יחסר להם — שבר לך, לבל תתן לעורילב כזה את היכולת לחטוא, להראות לו דרך חמאים, או להקל לאיש כזה מעשהו, לעולל עלילות ברשע, או לתת לו סעד וסמך, עת יתן בעולתה ידהו — אל תדבר: האם אני אפעל זאת? — הן הרשות בידו, לחדול ממעשהו ולעשות ולפעול אחרת. — אבל החטא, שיחטא טפש הלב הזה נחשב כאלו עשית אתה, יען כי אתה תתן לו היכולת התמיכה והעזר, לפעול און. —

לכן עוד הפעם אליכם תסוב דברתי, אליכם, אשר פעולתכם רכה במעשה, בדבור ובכתב על בני העולמים, הנוחים לחטא ולהתאוות תאוה, ולכם פתוח להכניס בקרבם גם את "הרע" כמו את "הטוב", אשר יצינו ויעבירו לפניהם, לכן עליכם פלס מעגל חייהם, בי ילכו בדרך ישרים ולהיות תמימי דעים, נאמני רוח ומרים מרע — הן בידכם טובים ורעתם, בידכם לפעול, כי לכם יהיה גן ה', לנטוע בו שורק וכל נטע שעשועים, או כי יעלה כלו קמשונים ויעש באושי"ם — אל תשימו מכשול בדרך עֲרֵבֵי הלב האלה, גם פגו והסירו מדרכם כל

אבן נגף! הן דבור קל, חוות פנים, רמז מה, ספור אהבים, שיחה קלת דעת, יוכלו להצית בקרב לבכם העוה להתפעל אש-זרה, אש לא נופח, אשר לא תוכלו לכבות עוד, — רוח הבהמה אשר בהם תתפרץ מסמנרותיו ולא תוכלו עוד לכבוש אותה — ולהכניעה — ה' ידרוש סכם דין וחשבון בעד לבות האנשים הקפקרים בידכם — התאוה וכל נמיה רעה שבהם, אשר תתפרץ בקרב הימים בכואם להיות אנשים בחברת האדם, לרעתם ולרעת תכל חייהם, בדורם ובדורות הבאים, כל אלה יובאו על חשבונכם ואתם תשאו את עונם — הן קול אדיר וחזק, קול קללה איומה, קול מאַרַת ה' איום וגורא אתם שזמעים מהר עיבל — ארור שְׁשָׁה עַר בדרך!!

ד.

בכלל: אל תהי תומך ומועד לאיזה דבר-עול — אל תמכור דבר האסור או דבר המזיק מבלי סימן, המורה על תבונתו, גם לאינו יהודי אל תמכור דבר האסור לישראל, באופן, אם אין להבירו ע"י איזה סימן בדבר, בעוד יש לחוש, פן יבא הדבר בידי ישראל (י"ד: כ"ג, ג"ו ועוד) — אל תמכור כלי נשק וכדומה לאיש, אשר אין לו הוכות והרשות מהממלה, להשתמש בהם, ובכלל אל תמכור שום דבר, אשר ישתמשו בו לתכלית נזק (י"ד קי"א). בכל אשר תוכל, עליך להסיר ולהרחיק כל דבר, שהוא אפשר להזיק ולהרע גם בעתיד, או מנע דבר עול מרעך, אשר יוכל אולי לעשות זאת מבלי דעת, למשל: אל תלוה לרעך בלי שטר חוב ועדים, ואם גם הוא איש נאמן, פן ישכח את זאת (ה"ס ע'), ולא לבד, כי יחטא ואשם, האיש, אשר בספרי קריאה יעורר לתאוה ולכל חמדה לא מהורה וגרול עונו מנשוא, כי גם אלה, אשר ידפיסו ויפיצו ספרים כאלה יחטאו נגד המצוה הזאת, וקללת הרור והדורות על ראשם תחול (אי"ה ש"ו ט"ו).

ה.

אבל נורא ואיום מכלם על פי התורה, הוא האיש, אשר לא לבד, כי יגרום ויפסב לרעהו לחטוא ולהרע, כי גם יעטיק סרה, עד כי הוא בעצמו ירדיב עו בנפשו להיות מסית ומדיח, לעשות חמא ועון, להתקומם נגד ה' ותורתו, האיש, אשר ינסה להוציא לפועל את מזמת לבבו ע"י קרבת שארי בשרו, ע"י אהבה וידידות והקרה עם אנשים, לצוד איזה איש בחרמו ולהקדיח אותו מדרכי ה', או אם ע"י תעצומות עוזו ופעולתו אתו בחוג חייו ידיח ויסית את בני עירו, את בני עדתו, למעול מעל בה' ולכחש בו, אוי לך ואבוי לך! אם רק נפש אחת תביאך במשפט ותביא את תלונתה רעה עליך לפני כסיה, על אשר גזלת מטנה, לא לכר את הכבוד, את השלום והשטחה, כי שדדת מאיש ההוא גם את הצדק והמישרים, גם ננכת את אלקיו! — וקטפת בקלילה את אשרו וחייו חיו, עד כי גם תקומה לא תהיה לו. —

ה', אשר הוא אב הרחמן, אשר ידרוש גם מהאדם חסד וחנינה בעד כל היצורים. הוא יוציא את המסית והמדיח לבדו מכלל החסד והחמלה ויצנינו לפנינו בתור חוטא שבחוטאים, זר ארור, עָל ופושע, מסית ומחמיא את הרבים, יען כי בקרב לב איש בליעל כזה, הלא נמצא מסקור הרשע, עד כי לא נוכל עוד, לחום ולרחם עליו, לכן עלינו לשמור ולנצור את עצמנו בכל דבור קל, בכל מבט עין וחוות פנים ולהיות נזהרים בכל מעשה

ומפעל, לא לכד, לבלי נכשל אנתו בדרך חייתו, כי גם וכחוד, לכד נחיה "אבן נגף וצור מכשול" בעד אחרים, יען לא לכד, כי וכיאנו ה' כמשפט, לתת דין וחשבון על אבדן צדקת עצמנו, כי גם על כל נוק ופגם, אשר נעשה בסבתנו לאחרים, אשר על ידי עצמנו או באמצעותנו צדקת לבכם תרד לאבדון ומפשענו נגע לסו.

כְּבוֹד וְשָׁלוֹם.

לְשׁוֹן הָרַע, רְכִילוֹת.

לא תלך רכיל בעמך (ויקרא י"ט ס"ו).
זכרון לבני ישראל וגו' ולא יהיה כקרח וכעדו (במדבר י"ז ה').

א.

הציור והתקנית של כל איש, אשר כמו חי יהיה רשמו נקר, להתקיים ברוחות אנשים אחרים הוא: "כבוד" של אדם — אל מול פני הציור הזה יכוננו האנשים את פעולותיהם, גם יקבלו מאתו את שפע פעולתו כנוגע אליהם, לכן "הכבוד", גם בגלל הטעם הזה, כחו ופעולתו רבו אתו, אבל על הציור הזה תלויות הנה גם דעות בני אדם, גם החשיבות והאהבה, אשר יראו האנשים אל נכר עמיתם, עד כי אחרי המדרגה של טהרת ההשקפה על ה' ורנש ערכנו עליו, עומד הוא הציור הזה בסעלתו וערכו עליו, עד כי אין גמול ושלום יקר ונעלה למשיבת נפש, כמו הידיעה הנאמנת מדבר חשיבות ההכרה של האהבה, הכבוד והיקר, אשר יתנו ויחלקו לנו האנשים, ואם כן "הכבוד" הנתו תנאי "אשר החיים". — אמנם כן, האדם, יען לרוב תכבד עליו עיי ההשקפה של עצמו, להכיר ולדעת אל נכון את ערך עצמותו, הוא יראה את עצמו ותכונתו כנקל, כאלו רואה הוא את תמונתו קראי (שפיענעל) בציור ובתמונה שלו, אשר ישאו אחרים בקרב לבכם ורוחם על אדותיו — והתקשרות של חקק אל הציור הוא יש לה תכונה מיוחדת, עד כי ישנם אנשים, אשר בינם לבין עצמם לא ייראו לעשות דבר שלא כהוגן, אנשים כאלה, אשר דעת ה' והפרת עצמותם נקלות הנה בעיניהם, ובכל זאת גם אלה מתאמצים המה בכל נפשם ומאדם, להחזיק ולכלכל בלכות אחרים את ציור עצמותם, להיות לסו ברק תום וטהר מבלי כל דופי, עד כי לפעמים גם "כבוד בלתי טהור" כזה הנתו הנורם והתוסך למלואי החוכה והמצוה, אף יועיל עוד, כי לאט לאט יצא על ידו באחרונה צדק ומישרים גם כאמת לאמתם, בעוד האדם, אם אך יתן ערך וחשיבות להציור וההכרה של אודים על אדותיו, לאט לאט ילמד ויתרגל ע"ז, לתת חשיבות גם להכרת ה' והכרת עצמותו, עד כי

יסקן ויתרגל, לאהוב בלב תמים את החובה והמצוה בתור תעודה
נתונה מה" —

ב.

ואם כן, הכבוד הנרו תנאי נכבד בעד החיים וכעד שמחת החיים" —
גם לרוב הנהו המניע והגורם גם השומר את הצדק והמישרים, ולכן עליך
החובה, לכבד את האדם בכבודו, לכבדהו בציורו זה וחלילה לך להמית
אותו בצלם דמות תבניתו זה, גם לכלי להביא בסכנה את הענינים
היקרים העומדים ותלויים על ציורו וצלמו זה, לכן אל תדבר מהאדם דבר
מה בגנותו! ולו יהי, כי גם אמת הוא הדבר אשר תדבר, לו גם רואה
הנך, כי הציור על אדות האיש ההוא חרות הנהו בלבות האנשים במדה
נפרזה ובחיון שוא, מאשר הנהו באמת, גם אז אל תפגע ואל תפגום
בכבודו, ונהפוך הוא, עליך לשמוח על זה, כי עוד קבוד חקרך חביב
הנהו — ואל יפלאך לכן לקחת על שכמך את המשרה להיות הפלגן
(שא-פריבטער) שלו, בטרם נחרץ מאנשים משפט קשה עליו, לחלל ולהמית
את כבודו. — (הן אתה לא תוכל לשים יד ולרצוה גם נפש זה האיש, שכבר
נחרץ דינו למות) אמנם עליך לשמוח על כבוד רעך, כי בעיני אנשים עומד
הנהו במדרגה גבוהה מאשר ראוי לזה, ואל תשלוט ממנו את המניע והמסעיי
האחרון להטבת דרך חיו, ואל תכבה את נחלתו האחרונה, אשר לא עוממה
עוד בקרבו בשלהבתיה, לפעול איזה דבר טוב בחיו, אף לרמוז על אדות
איזה דבר רע, הנמצא ברעך, או להביע אמר, כי אמנם, לו רק תפצת,
יכולת לדבר רע על חברך, גם זה דומה הוא אל לשון הרע" —

ג.

אולם על תכנית הציור החרותה בלב איש על דבר תכונת רעהו, שהיא
תראה לו את תמונת אחיו, לא רק בכללותו, כי גם כמה שנוגע אל עצמו ואל
בשרו, בעוד על ידה יקנה לו ההכרה על אדות אחיו לדעת מה היה, הנה
ויהיה לו ולכל אשר לו — על ההכרה הזאת תלויים לא רק חיי הפרט ואושר
החיים, כי גם על תכנית הציור הנהו תלויים המה אושר וברכה של הכלל — יען
כי על זה תלוי ועומד הנהו גם מקור הברכה — השלום — הן אם ציורי
התכנית הזאת ישאו בקרבם אהבה וחבה, אם התכונה על רעך לא תכלכל
בקרבה שום נזק וסכנה בעד חוג עצמו, או באופן הנהו יתרוועע איש עם רעהו
באהבה ובאהוה, ובנפש חפצה יתן איש לרעהו מקום אתו, על אדמת ה',
ובלב על זו יראה ויביט על אחיו, עת ישיביל ויצליח בחברתו, גם שפך הנהו
בשמחתו ובהצלחתו — אז מבלי כל מפריע יחיה כל אחד על פי תעודתו, נושא
ונשוא הנהו כל איש סגור עמיתו, גם בחוג הגדול גם בחוג הקטן תתראה
התכנית, שלמענה ברא ה' את העולם, הלא היא תכנית ההתפתחות של חיי
הכלל מבלי מפריע — תמונת השלום" —

ד.

אבל אם ציורי התכנית ההיא נמלאים המה, בכעס ו שנאה, אם התכנית
 ההיא תראה ותורה לאדם, כי אחיו ישים כל מעינו, לספן את חוג החיים של
 רעהו, או נצב הנהו בצר לו, לבלע ולהשחית אותו ואשר לו, או אז תמצא
 השנאה קן לה בלב האדם — זאת השנאה הנראה והאיומה, שהיא, עת
 תשלוט בקרב בני אדם, לא תמצא בכל רחבי תבל ועל פני כל ארץ רבה
 שום מקום, אשר יוכל, לשאת יחד, שני אנשים, לשבת שמה. — השנאה,
 אשר היא תחרוש תמיד רק רע כל היום, אף נוסרת היא המתזעם גם כגלל
 הדבר שנעשה בעבר, לזכור תמיד את הדבר הרע ההוא ולהגדילו בעיניו
 שבעתים, אף תפנה לה בדמיונה אחת לאחת את הבהלות והפחדים, אשר
 יוכלו לבוא עליו בשכנתו בחברת רעהו זה — השנאה אשר על ידה יקוץ האדם
 בחייו, כל עוד יראה וידע, כי עודנו היה יחיה עלי אדמות האיש, שהוא שנוא
 נפשו — השנאה, אשר כגללה נכון האדם להאכיד גם את עצמו לדעת,
 לו רק ידע, כי בספלתו זו ימשוך עמו גם את האיש השנוא ממנו,
 ולעשות לו בזה כליון חרוץ — באופן כזה, הלא למותר הנה כל מתנות ה',
 כל הברכות, אשר השפיע לבני אדם, בעוד האנשים יהפכו אותן ואת עצמם
 לקללה בארץ, והשלוים קליל וחלוף — הן אז תחת עטרת תפארת השלום,
 שעל כל אחד, לשמוח עליו ולבו ידנן, כי בהדרו ויקרו יוכל גם לפאר ולרומם
 את האחרים, כי עי חיי עצמו זכל להנעים גם את חיו רעהו, הנה תבוא
 השנאה, המקלקלת השורה, בעינים רוחה ובחמת זעמה, להחריב ולהחרים
 את השלום, עד כי בני האדם יתיצבו כצרים וכקוץ מונד איש מול פני רעהו
 — (שנאה) — אף יחבלו מומות ובלכס יחשבו רק רע על רעיהם — (איבה) — ואם
 אלה, בנות התופת תשלוטנה באדם, או ינתקן את מוסרות האהבה
 והרעות, אשר יאגדו ויקשרו את האדם לאדם ותבל ה' תשאר חרבה
 ומוחרבה, יען כי השנאה והתחרות, המצה ומריבה תרחכנה ממשלתן, להרוס
 שותתיה והאנשים ימלאו את העולם בשוד ורצח, הרגוא בדן, עד כי
 יקלו ויאכזרו באפס תקוה, והנה הכל שוה, כאשר השנאה תשתרר כאשר
 היא שם, אם בכללות תבל האנשים או בחוג קטן אחד בתבל, במדינה,
 בעיר, בעדה, במשפחה, בבית, בחוג אוהבים ובכל מקום, אשר שמה יקו
 שני אנשים יחד ויקלאם לבם, לגרש את השלום ולהשליט את השנאה —
 שהיא קנות ומשקלת. —

ה.

לכן אוי לאיש, תקרא התורה, אם ילך רביל, אם יתן איש דופי
 בעמיתו וישליך שקוצים וינבל ברוח ונפש איזה איש את תמונת אחיו ויבזה
 צלמו בלבו, או ידבר עליו לשון הרע — "אוי ואבוי בכפלים, אם
 הנך מתהפך למלאך זעם ולספר לאיש, את אשר אחיו או רעו חשב או
 דבר עליו, לעשות לו רעה" — אתה תמחוק בזה מלבו את רשמי הציור של
 -האהבה והידידות, אשר התחקה בלב ונפש רעך על אדות רעהו
 ותהפכם

והתפכם "לאיבה ותחרות" — או אם תתאמץ, להחזיק ולהאריך את שלטון השנאה" בין אנשים, תחת להשתדל, כפי שהיא חובה עליך, לקרב את הלבבות ולזרוע לאט לאט את זרע השלום על תלמי לבניהם — אוי ואבוי לך, ולו גם אמת תדבר, אם אך תפריע ותגרש בחמת לשונך זאת את השלום ממדינה, מעיר, ממשפחה ומבית אב, או משני לבת אנשים, אשר מבלעדיך אמנם יכלו לחיות בשלום ורעות, או אם בעת, אשר התרופף השלום ביניהם, ואתה אמנם יכולת בהשתדלותך לעשות שלום ביניהם עוד הפעם, ולקשור לכם בשלום ואהבה, והתעלמת וחידלת מזה, אוי ואבוי לך, הנך נצב אז כצר ואויב נגד אשר האדם, כצר ואויב בעולם ה' — הנך אז קללת' חוג חברתך, על ידך כלה ונחרצה להאחדות, להשלום, להנאמנות והאהבה, שהמה תנאי כל חוג חברת האדם, לעבור ולהבטל מן העולם, בעוד על דגלך יחנו ואתה המפקד על צבאות כל מדה לא נכונה, שנאה, קנאה, איבה, ריב, נקמה, אסון וחטא — גם מוכן מאליו, כי למען ישוב האשר והשלום, להתקיים בתבל, נפשך דרושה להפירת מארץ החיים — ושמן ימחה. מקברת האנשים, לכן שפך לך, לכל תהיה קרד' בחוג חברתך ולכל תהיה אחיותך נכרתה מקרב עדת ישראל!! —

♦

ואם ככה נורא הוא עון השון הרע, אם החטא הזה כה כבד מנשוא, יען הוא יביא שואה נצחת על חיי האנשים וקללה נמרצה היא להפצק ומישרים, האשר והשלום, ואתה בכל זאת הנך חפץ תחפוץ להסיה דעתך מזה, מבלי לשמור לשונך ומוצא שפתיך, הנך חפץ לדבר תועה ולשוחח בכל אשר יעלה על רוחך, מבלי שים לב, פן ימית דבורך זה את הכבוד ואת השלום של רעך, אף תצטדק באמרך: "הן באמת לא חשבתי רע וכנפתי לא היתה כזה להרע לרעי, כי אמנם הוצאת כלשונך דבר מר רק לעשות שחוק לך" ושעשועים לנפשך, לבלות את העת בדברים של מה בכך ובאמת מפוך חתמלטו מלים לא בצדיה; אולם, האם יוכלו בבלי משים להשתעשע ולעשות שחוק לנפשם באשר האדם ובשלטו? הן השון הרע" היא תמית ותשחית יותר מן בעל, ואתה חפץ תחפוץ, לכונן על יתר את הצי לשונך, מבלי חשוב, פן יפגעו ויפלוו כליות ולב?! הנך חפץ תחפוץ, להרגיע לבבך ולאמר: לא כי, הלא משחק אני, לא, כי צחקתי!! אולם הביטה וראה, כמה כחה של לשון הרע גדול: הן חכמת אדם תזוהיד מטנה זה אלפי שנים, — אולם ללא הועיל — זה אלפי שנים נקבו אבותיך, חכמינו דל, להמדבר לשון הרע את השם: "כופר בעיקר", יען כופר הוא בשופט כל הארץ, אשר יביא במשפט כל דבור ורעיון, אף סתחו עליו גזר דין קשה מאד, והגידו לנו, כי עון לה"ר רע הוא עוד מעבודה זרה, נע ושפיכות דמים — גם אמרו, כי להמדבר להדי אין לו חלק באשר ושלום לעולם הבא, על אשר המית את האשר והשלום של זולתו בעולם הזה — ובכל זאת ללא הועיל — זה שנות אלפים יקראו אותה בשמה הנורא וייסרו

וייסרו אותנו מלכת בדרך המנבירים בלשונם, גם שמו אותה לאלה ולקללה,
 וככל זאת ללא הועיל!! כי לדאבון לבבנו רואים אנחנו, כי בכל עת תמיד, היא
 תאריך ימים ותוסיף לפרות ראש ולענה, עד כי לא נמצא כל המא ועון
 בין בני אדם, אשר כה יך שרשיו בלכות אנשים, גם ישא פרי כחש לפנים
 והיום, כמו החטא והעון הזה של "לשון הרע" — לכן אחרי הידיעה המעציבה
 הזאת, אתה עלם בן ישראל! אף עלמה בת ישראל! אם הפץ תחפוץ לאסוף
 ולחזק את לבבך ולוכך ולטהר אותו, למען תחיה חיי אישי ישראל, הבה!
 ראשית דבר, ראה וחכם, והתדקק תכלית הרחוק מהחטא והעון של "לשון
 הרע", נצור פיך ולשונך. והנה יען כי כה התפשט העון והחטא הזה,
 יען כי כה בנקל יפשלו בו רבים, ויען כי לרוב, לא ישימו לבם לקדש
 את מוצא שפתם, אף בנקל ימצאו תואנה, להרחיב פיהם ולדרוך קשת לשונם
 וללכת רכיל ולדבר תועה, לכן השמר לך, וְהִיָּה אֲדוֹן וְשׁוֹמֵר לְלִשְׁוֹנְךָ! קַדֵּשׁ
 את לשונך ודבר ה' אשר בפוך רק לדברי חכמה לאמרי בינה ויראת שדי —
 ובמקום אשר לא תוכל לקחת דברים כאלה, זאת עשה, סגור פתחי פיך ובלום
 שפתיך והחרישה! עלם ועלמה, בן ובת עם ישראל! בהיותכם בחברת
 אנשים כאלה, אשר לא תוכלו שמה להביע אמרי בינה, חכמה ותושיה, למדו
 לשונכם להאָלֵם דומיה!! ואם גם יקצאו חברי החברה עליכם תנואות, כאמרם:
 מה נואלו אלה, להיות כסוד עליונים רק חברים מקשיבים, עד כי אין
 מלה בלשונם — מבלי להתערב בשיחתם, מבלי הוציא רוחכם כמוהם, למהר
 לדבר תועה רשע-כסל, חסרון וכוס, עמל ואון על רעכם, או להגביר לשון
 ולהרחיב אמרים שנונים שחוק ולצון, לעשות ענג להמסכה ולקנות הן בעיני
 המסובים — אולם טוב טוב לכם, כי לא תנחלו כבוד בחברות כאלה בארשת
 שפתיכם, ולו יהי, כי לא יחשכו גם בלימה סכס כאמרים, כי לא תכירו
 מקומכם ולכן גם מקומכם לא יכיר אתכם, יען הנכם חברים לטורח
 על החברה, עד כי ירחיקו אתכם ממנה, — אבל טוב טוב לכם, לחדול מחברה
 כזאת מעשות לה ענג, לבלות את הזמן ברוב דברים לא יחדל פשע,
 לחמית את כבוד האנשים ושלומם — חברות ושיחות רעים?? — אמנם
 טוב ויפה הוא, אם האנשים, אחרי כלותם את מלאכתם יתקבצו יחד כמושב
 חברת רעים, לשוחח ולהשתעה יחד בְּדָבָר עֲנִי חַיִּים הַשּׁוֹנִים הַנוֹגְעִים
 לטובת כלם, ובחברות אנשים כאלה ינאמו נאום ויקחו דברים בעניני "הכלל",
 להביא תשועה ברוב יועץ, בעד אשר מפני דאגות הפרנסה וצרכי המחיה
 והכלכלה, בעת יעבוד כל אחד עבודתו לבדו, הלא לא יתנהו לבו, לחשוב
 אדות זה, עד כי אז יסיה דעתו מעל כל אלה, אמנם טוב אשר יפה הנהו,
 אם חברה וקבוץ אנשים, בהתאמנם יחד, ימתיקו סוד ויתיעצו, להיטיב ולהועיל
 בהליכות-עולם ולהורות את האדם, לְקַדֵּשׁ וְלַהֲקִיר את אָהֵו וְלַהֲיִית הַקֶּשֶׁר
 אֲמִיץ בְּאֵהֶב־אָדָם וּבִיקָרֵת כְּבוֹדוֹ, או אז "חברות רעים" כאלה הן באמת
 העוורות והתמוכות "לחברת האדם הכללית", לפעול ישועות ולהביא
 ברכה בארץ; אולם אם בחברות רעים כאלה, אשר אז כל אחד מופנה
 וחפשי הנהו מעניני הפרט ואין מעצור לו לשים לבו לעניני הכלל, אם בקרב
 חֲבֵרֹת

חברות־יעים כאלה יקח כל אחד עמו גם יכניס בקרבה רק, אהבת עצמו (זעלבסטזוכט), עד כי אדיר כל הפצו יהיה, כי בחוג החברה הזאת תעשה חיל גם תוסיף אוסיף להנאתו, אם בדעה ומחשבה כזאת הבוא בחברה כזו, עד כי תחת, לכרות שמה ברית אחים, להביא ברכה לכל אחד ולהכליל כלו, תשליט שמה את „אהבת עצמך“ בעים רוחה, למען ביהר תוקף ועז, עת תלביש אותך רוח שפלה, אשר תתפרץ ממסגרותיה, תוכל להקטין את כבוד אחך בעיני החברה ולדבר תועה עליו ולדמות בזה, כי עתה, „אתה תרוסם, עתה, אתה תנשא“ וחברה כזאת ההפך למושב לצים או לחרשי משהית, לנבל את כבוד האדם וחוסן תפארתו, אף יתאמרו, כי בדברים כאלה יכלו את העת בתענוג ומנוחה, עד כי נקודת ההתחברות שלהם ומשום שיחת הבעים היא רק לעשות שחוק לנפשם, לחלל את כבוד האיש הבלתי נמצא אתם או בהברתם ולנבל את חין ערכו ושלומו, בדרךם לשונם קשתם, לירות דבר מר, ללכת רכיל, ולדבר תועה, ללעוג עליו ולהתנהו לנדופים. — עלם ועלמה! בחברה כזאת, ששמה יתענג האדם תענוגי „בכור שטן“ אל תבוא נפשכם, בקהלה אל יהד כבודכם!! הַדְלִי לכם מחברות כאלה ואל תבקרו אותן, יען הגה משואות נצה לחברת האדם, — בטור משחקים ובמושב לצים כאלה קָנַת ומשכלת לרוח האדם ולכל מדה חסודה! ולמען לא תבואו להרגיל עצמכם לדבר רע על רעכם, זאת עשו, בכואכם בכל זאת, להיות בחברת אנשים, אשר יפטירו בשפתם וכל מעינם בכלל, להשפיל כבוד זולתם, ולדבר דבר על אדותיו, חדלו לכם גם לדבר „טוב“ על רעכם שלא בפניו, יען הנפשות השפלות, אם תשמענה אתכם מדברים דברים של מה בכך אדות זולתכם, יוכל היות, כי לא תשמנה לב לדבריהם אדותיו ותשכחוו, אבל אם תרהיבו, להביע באזניהן בחברתן „תהלת“ איזה איש, או השקט לא תוכלנה ולא יהיה מעצור לרוחן, ומני אז האיש המהולל סכם יהיה מטהר לחצי קנאתן, אף הקנאה הזאת תדע לה, להוציא מבית נכאתה מבחר כלי נשק וכלי בלע, לעולל בעפר קרט ולפלה בחץ את כבודו ולהחשיך את קָהֶר ולהכוזת את האיש בעיני כל המסובים, לשים לאל את אשר דברתם טוב עליו ולבטל את תהלת פיהם, שהיא כקִיץ מכאיב בעיניהם.

ז.

והנה יען הלשון הרע באופן הנהוג שרשה בשתיים האלה: (א) באי-כשרון, להשתמש כהוגן בשאריות הזמן הנשאר אחר עת העבודה והמעשה, להשתכר לחם חוקנו, הלא היא בעת המופנה לנו מכל פעולה נהונה לצרכי החיים, ובאפס יכולת, למצוא איזה פעולה טובה וטהורה ונאותה, לרומם את כבוד האדם ולכל תאריך לאדם העת, מבלי דעת, במה לכלות את הזמן המופנה ההוא, ושימו אל „לשון הרע“ פניהם, לעמוק בשוחות טפלות כמושב לצים ובחברת מרעים, לדבר תועה איש על רעהו. — (ב) כנטיה נשתתה ובמדה של רוח שפלה בכלל, לרקטין ולהקל בכבוד זולתו, עד כי תמצא לה ענג ושעשועים גם שמה, לקרוא בשם איזה עון ואשמה או מום וחסרון הנמצא ברעהו, בהתאמרו, כי הוא אמנם יוכל להתהדר ולהתנאות, בהיורו

חפשי מכל אלה, עד כי כל הנגעים אדם כזה רואה בחברו חוץ מנגעי עצמו — ולכן יורו לנו חכמינו ז"ל איך לעקור שורש פורה ראש ולענה של לשון הרע, רכילות וכדומה ולסתום את מקורו, לכל יעלו עוד על הדעת כל הפץ ותשוקה, לדבר תועה, ללכת רכיל ולהיות פושק שפתים: א) לקנות חכמת התורה, אשר על ידי זה מצד אחד יהיה לך תמיד ענין ועסק בעד הרוח ומזון בעד הנפש, בכל עת אשר תנוח מעמל מלאכתך ותשבות מעבודתך בעד המסחה והכלכלה, התורה תשייך, וכיחוד ועל כלם הן ע"י העסק בתורה, תרכוש לך באמת את תעודת החיים הנאמנה, אם תלמוד אותה לא שורה, וממנה, הלא תלמוד לדעת את כובד העון הזה ומה נכזה נמאס הוא; על ידה הלא תראה ותכיר לדעת, כי העבודה בעד לחם היא רק האמצעי לחיים, אבל תכלית החיים גבוהה ונשאה מזה, הלא הוא, לכונן את חיך, להיות עבודת אלקים תמידית" מבלי השאיר לך אף רגע אחד מופנה, אשר יוליך אותך שולל לעשות לך שחוק ולנהוג קלות ראש בכבוד חברך, כשלומו ומנהגו. — ב) לרכוש לך ענינות צדק, שהיא הענוה"ת האלקה ביינה, לחוש בנפשך, כמה וכמה חסרונות נמצאו כך בעצמך, עד כי לא תרהיב עוד עז כנפשך להתפאר, לו גם יחסר לך איזה חסרון, והקסרון ההוא אמנם נמצא ברעך ולא כך, בעוד ידעת גם ידעת בנפשך עפ"י מדת הענוה"ת הזאת, כמה מן הפחיתות ואי-שלמות נמצאה כך, ואיך ימלאך לבך עוד להיות שופט והכן עלילות של רעך — הענוה"ת תביאך, לעבודה תמידית של השתלמות עצמותך, עד כי לא יהיה לך עוד כל פנאי וחפץ ושעת הכושר, להשגיח ולהתכונן הרבה ולפקח על מפעלות רעך, לקחת דברים ולשוחח על אדות חסרונותיו וחטאיו. —

ה.

וגם דברים הבלתי פוגעים בכבוד רעך ושלומו, אשר שמעת ממנו או ראית בו, אל תספר אדותיהם לאחרים, במרם תקנח לדעת, כי בעיני טוב הדבר, אם גם ירדע זאת ברבים, או נפץ לך הרשיון לזה — אך אם רעך עשה או דבר איזה דבר בפני שלשה, אות הוא, כי רעך לא יחפוץ להסתיר דבר, ואז תוכל לדבר מזה ולספר זאת לאחרים, בעוד לא נמצא בזה שום פגם בכבוד רעך ושום מפריע לשלומו (ראה רמב"ם הלכות דעות פ"ו). —

יא.

עדות ומשפט.

לא תענה ברעך עד שקר (שמות כ"ג).
 לא תעשו עול במשפט, לא תשא פני דל, ולא תהדר פני גדול.
 בצדק תשפט עמיתך (ויקרא י"ב ט"ז).
 לא תשא שמע שוא, אל תשת ירך עם רשע, להיות עד חמס. לא תהיה

תהיה אחרי רבים לדעת ולא תענה על רב לנמת אחרי רבים להטות.
 ודל לא תהדר בריבו (שמות כ"ג א').
 לא תמה משפט אבינך בריבו (שם כ"ג ו').
 ושחד לא תקח, כי השחד יעור פקחים וימלך דברי צדיקים (שם כ"ג ח').
 ואצוה את שפטיכם בעת ההוא לאמר: שמע בין אחיכם ושפמטם
 צדק בין איש ובין אחיו ובין גרו. לא תכירו פנים במשפט, כקמן כגדל
 תשמעון, לא תגורו מפני איש כי המשפט לאלקים הוא (דברים א' ס"ז).

א.

הן אמנם כמו לא נתן ה' את תורהו לאיש פרטי, רק להכלל והצבור
 שאיננו מת לעולם, ומיד הכלל הוא יקח לו האיש הפרטי את התורה
 והתעודה קַעֲרָקָה נאמנה, להיות לו לקן חייו; כן היא החובה על הכלל והצבור
 ע"י באי כחו, לשמור ולנצור את הי האיש הפרטי, לכל יטה האיש ההוא
 מני דרך הצדק והמישרים, ובאופן, אם נטה מסנו, אם חטא ויֵאָשֵׁם,
 על הכלל, ע"י באי כחו אלה, לדין דינו ולחרוץ משפט עליו מטעם הצדק,
 ולהוציא את דבר משפטם לפועל, באי כח הכלל אלה בתור נושאי דגל הצדק
 והמשפט: הטה: השופטים" — עליהם להיות לפה בעד הצדק, אשר
 הנהו כמחריש, ותעודתם היא הלא היא: להוציא לפועל את אמרות הצדק
 הכללי בניגוד לכל ענין פרטי, אשר יקרה, ואם השופט נאמן הנהו לתעודתו,
 או יוציא לאור משפט ודברו בצדק שריר וקים. —

אבל יען כי הנשפט יתיצב לפני השופט תמיד אחרי הדבור, שכבר יצא
 מפיו, אחר המעשה שכבר עשה, והנה מפני, כי המלה היא כבר עברה
 וחלפה וגם עצם המעשה כבר נעשה" ורק נפר הנהו עוד עפ"י התוצאות,
 שעלינו להכיר את המעשה על פיהן, ויען כי אנחנו אמנם לא נדע את עצם
 המעשה אל נכון, כפי שפעל ועשה באמת, או את אשר בטא בשפתו
 לאשורו, ואם כן, איככה נוכל להחזיק לפנינו עוד את המלה, אשר עברה
 וחלפה כמו הנה, גם לדעת את המעשה ולצייר לפנינו כמו שנעשה, להציגם
 לפני השופט, להיות בתור דבור ופעולה, כאלו נעשו לפנינו בהווה, למען
 יחרוץ משפטם עליהם? בגלל הדבר הזה תבוא העדות (עדות, עד—דויערין—
 ומזה המלה "עוד" (נאך) "הארכת" קיום הדבר, ועודד", לתת הארכה וקיום
 לאיזה דבר), לפעול פעולתה אמנה ולמלאות החסרון של הזמן, ולתת דָּבָק אל
 הנהו של העת. "העד" — הוא האיש, אשר היה אז בעת הדבור, בעת המעשה,
 עת דבר או פעל הנשפט; הקעד ראה בעיניו ושמע באוזניו והשיג כל זאת
 בחושיו, הוא שמר את הדבר בלבו וכיחו החזיק את הדברים החולפים
 ועוברים, להתקיים אצלו, והעד הוא יניד אהרי כן בפני השופט, את אשר
 ראה ושמע ויתן לדבר החולף והעובר את הארכה, הקיום והחזוק. —

ב.

לכן אין דבר בחיי האדם אשר מנת נורל האדם, תהיה כה מסורה ביד
 השני

השני כמו העדות ונזר דיין, ואין מדרגה, אשר בה יעמוד האדם כה נביא ונשא, כמו מדרגות העד והשופט, לכן אין דבר, אשר כה נדרש בו, להוקיר ולקדש את האמת והנאמנות כמו באלה, אף אין מעל ופגד איום ונזרא, כמו המעל והכזב בהנאמנות, אשר יתן להעד והדיין, אם לא ישמרו את תפקידם באמונת רוח. הביטה וראה! אם גם חטא האחד, ואם רק עון פרטי נגד החיים, נגד הבריאות או החופש, הרכוש, הכבוד או השלום של אהיך, גדול הוא וכבד מנשוא, אם כן באופן כזה, אשר כל אלה כאחד לפעמים יבואו, לעמוד למשפט יחד בהיותך שופט או עד" להיות מסורים בידך גם תלוים רק על מלה אחת, רק על הברה, אחת, אשר תוציא מפיו נגד האמת והצדק, לעבור על כל העבירות האלה, לכן דע, כי הנך נצב בתור יסוד עולם, בתור איש אלוקים, לו דברייך יביעו רק אמת, רק צדק! — ויען כי אנחנו לא נוכל להציג את החובות הרבים המוטלים על השופט והעד וביחוד, כי בהליכות חיינו רק מעט כזער ולעתים רחוקות יקרה לאדם, כי יבוא לנו להיות דיין או עד, לכן נציג בזה רק את שני המשפטים הכלליים: מחובת השופט היא: לכלי היות יותר, אבל גם לא פחות, רק כלי יוצר וכא כח נאמן מהחוק והמשפט, ולכן עליו להתרוסס ממעל ההענן ויחוסו בנוגע אל הצדדים, בעלי הדינים. —

חובת העד: לדבר ולהעיד בנאמנות, את אשר הוא יודע, ועל יסוד ידיעה ברורה ונאמנה ולא על פי התוצאה ואומד הדעת, רק נשען על דבר נדאי, אשר תראו והורו לו חושינו הבריאים —

רבים המה הפרטים והדינים, שעל השופט לדעת אותם, ואיך עליו להשתמר ולהתרוסס ממעל להדבר ויחוסו בנוגע לבעלי הדינים, איך עליו להסיר ולהרחיק שום פניה, לכלי היות דעתו נוטה לשום צד מבעלי הדינים, איך עליו, אם באפשרי, לדקדק, כי יופיעו בעלי הדינים גם במלבושים שונים, למען ישפח תרין את כצנבם, כי חלילה להדין, להראות שום אות של חֵקָה ופנים מאירים לאחד מהצדדים, גם לכלי הטל איטה על אחד מהם, אף אמור לו, לשמוע את דברי האחד שלא בפני השני, וכן בדבר נתינת ולקיהה של שוחד, כי הוא לא רק בכסף, כי גם ע"י איזה טובת הנאה אחרת, כמו דבור חן, חניפה וכדומה שזה גם כן עון פלילי. — כי אמנם גזר דיין משוחד" הנהו בלא נחשב — ועדות בגלל "כצע כסף" כאפס וכאין היא, גם בדבר רבוי הוצאות המשפט, כי לנזילה נחשבה, כמו כן, כי על השופט, להשמיע את האמת, כפי שהכירה לדעת בלי שום פחד וכלי שום משוא פנים — וכל שאר הדינים הנעלים והנכבדים המלמדים להשופט תורה, איך למלאות באמונה לכבד את תעודת האמת והצדק: למען יוכל להיות באמת בא כח: הצדק, האמת והשלום ומנן ומחסה בעדם, ובכלל להחזיק במעוון בתבל האנשים את הכרכה הנאמנה של השלום ולהכשירים להכליתם, כפי אשר ברא אותם ה'.

יב.

אסור קללה.

לא תקלל חרש (יקרא י"ט י"ד).
אלקים לא תקלל (שמות כ"ב כ"ז). ומקלל אביו ואמו מות יומת (שם כ"א י"ז).

א.

כאשר רעת הלב תבוא בין המצרים ובראותה, כי קצר כחה ולא תוכל להרע, לבלע ולהשחית את הדבר השנוא ממנה בפועל ומעשה, אז "הרצון" יביע רוחה בדבור — את הכליון חרוץ, אשר יאבה לברע ברשעתו, להוציאה לפועל, אבל מאפס יכולת, לעשות תושיה, ישלח לשונו בזעום נפשו ובדבר שפתיים ידרוש ויבקש, כי יאבד מארץ החיים וגם זכר לא יהיה לו, אף יקרא "ליכולת ה'", הכל יכול, שהוא אמנם כליל האהבה והשלום, להיות אחי-עזר או חבר לאיש משחית זה, להפיק זממי לבבו ולבצע אמרתו, לכלות לאבדון את שנוא נפשו ולהרנין לבבו, עת נקם יחזה — דבר שפתיים, לבלע ולהשחית היא "הקללה" — נורא ואיום היא האדם, עת נראהו בעשותו איזה דבר בליעל, אבל עוד נורא ואיום, גבוה ונמאס מזה, יתראה לנו עת נשמעהו, כי מוציא הוא דבר קללה מפיו; יען כי באופן הראשון, הלא למצער יודע ומכיר הנהו את הגבול ליקלתו "להרע ולהשחית", אבל באופן השני, הלא אין מעצור לרוחו ויוכל להביע את רשעת לבבו בלי כל קץ וגבול, אף ירחיב ועמיק את קללתו, בה במדה, כפי אשר יתפשט דמיונו, עד לבלתי תכלית, להשליט על ידו אף משאלת לבבו, לקלל את רעהו קללה נמרצת, ואדיר הפצו הוא, כי יבוא הקרץ וכליון חרוץ עליו, וגם תקומה לא תהיה להמקלל, ולכן באופן הזה תתראה ביחוד "הרשעה" בעצם אכזריותה ובחצי זעמה, כי תראה ע"י הקללה את אותותיה אורות, כי לזרק היתה לה היכולת לזה, כי עתה לא נבצרה ממנה כל דבר משחית, לחבל את רעהו ולהשמידו מתחת שמי ה'. לזרקה היתה מנת גורל האיש השנוא לו בידו — לכן רעה ומרה היא הקללה בפני או שלא בפני השנוא, אף איומה ונוראה היא הקללה ביהוד, כי לרוב המקלל יקרא לו את "יכולת ה'", הכל יכול, להיות לעזר כנגד רפיונו ולבצע מזמת לבבו, אך על כלם איומה ונוראה היא ביותר "הקללה", אם אתה ברעיונדך תחשוב רעה גם תחרוץ כליון חרוץ חלילה בקללה על אלה האנשים שנתנו לך את מציאותך בתכל, או על אלה, שהמה הנם באי כח הכלל, לכלכל ולהחזיק את מציאותך בה, כמו: אב ואם, שופט, ממשלה ונסיד — לכן אל תקלל!! — (י"ט כ"ג, י"ד רמ"א).

ספר

חורב

יבֵּלֵל

קִשְׁט וּדְת וּמִיַּמֵּב הַגִּיּוֹן בַּחֲבוּבוֹת הַיִּשְׂרָאֵלִי הַבִּלְתִּי תְלוּאִים בְּאֶרֶץ
יְרֵשְׁתֶּנּוּ. לַעֲשׂוֹת אֵת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה.

מַעֲרַכַת "הַחֲקִים"

וּכְפִי גִוֵי גְדוֹל אֲשֶׁר לֹא חֲקִים וּמְשַׁפְּטִים
צְדִיקִים כָּל הַתּוֹרָה הַזֹּאת וְגו' (דְּבָרִים ד' ח').

חֲכָר אֲשַׁכְּנִיחַ

מַהֲרָב הַגֵּאוֹן הַצְדִּיק, זִקֵּן הַחֲכָמָה וְהַתּוֹשִׁיָה
מוֹהַר"ר שְׁמִשׁוֹן ב"ר רַפְּאֵל הִירֵשׁ זצ"ל
(רַב לַעֲרַת יִשְׂרָאֵן בְּפֶאֶרְאֵנְקֶשְׁט אִם סָאִין).

סְתָרְגַם עֲבָרִית

עַל יָדֵי

מִשֶּׁה זֶלְמָן בְּמִי"ה שְׁמוּאֵל הַלֵּל וְי"ל אַהֲרֹנְזֶאֶהֶן מִקְאָוֹנָא.

שְׁנַת תַּרְנ"ה לַפ"ק

פִּרְקֵי הַתְּקִים

- (א) כְּבוֹד הַיְצוּרִים בְּתוֹר קִנְיָן ה—
(בֵּל תִּשְׁחִית) .
- (ב) כְּבוֹד הַמִּינִים בְּתוֹר סֵדֶר ה—
(כִּלְאֵי בְּהֵמָה, כִּלְאֵי אֵילָן,
זְרָעִים וְכֶרֶם, חֲרִישָׁה בְּשׂוֹר
וְחִמּוֹר, שְׁעִטָּנוּ, בְּשׂוֹל בְּשׂוֹר
בְּחֶלֶב) .
- (ג) שְׁלוֹחַ תְּקוּן .
- (ד) אֲתוּ וְאֵת בְּנוֹ .
- (ה) כְּבוֹד הַרְגֵּשׁ וְהַנְּמִיָּה שֶׁל
הַבַּע"ח — (צַעַר בַּע"ח וְאִסּוּר
הַסִּימָה) .
- (ו) כְּבוֹד נִבְלָת גּוֹף הָאָדָם —
(קְבוּרָה) .
- (ז) כְּבוֹד גּוֹף עֲצָמָה — (אִסּוּר אֲבוּד
וְסַבְּנַת עֲצָמוֹ וּמִצּוֹת שְׁמִירַת
עֲצָמוֹ) .
- (ח) כְּבוֹד הַגּוֹף בְּתוֹר כְּלֵי מִיּוֹחַד
- וּמְקַדְּשָׁהּ בְּעַד הָרוּחַ — (אִסּוּר
גְּדִידָה, קִרְחָה, שָׂרֵט, כְּתֻבַּת
קַעֲקַע) .
- (ט) עֲדֵי הַשָּׁעַר וְהַמְּלַבּוּשׁ — (אִסּוּר
הַקַּפַּת פָּאת רֹאשׁ, הַשְׁחַתַּת
פָּאת זָקֵן וְלְבִישַׁת גֶּבֶר שְׂמֵלַת
אִשָּׁה וְלַחֲפָד) .
- (י) זְנוּת .
- (יא) עֲרוּה .
- (יב) רְחוּק מִהַעֲרִיזוֹת .
- (יג) הַמְּזוּן — (מֵאֲכֻלוֹת אִסּוּרוֹת) .
- (יד) מְכַסֶּה חֲלָקֵי הַבְּהֵמָה בְּאָדָם
וְעֲלוֹי רוּחַ הַבְּהֵמָה שֶׁבְּקֶרְבוֹ —
(קִדּוּשׁ מַחְנֶה, צְנִיעוּת, נִבְלוֹת
הַפֶּה, נְטִילַת יָדַיִם, טְבִילַת
כְּלֵי סְעוּדָה) .
- (טו) נֶדֶר, נִדְבָה, וְשִׁבְעַת אָסֶר .
- (טז) רוֹב, חֻזְקָה וְסַפֵּק סַפְּקָא .

חֻקִּים

חֻקֵי צֶדֶק נֶגְדַת הַיְצוּרִים הַנִּבְנָעִים תַּחַת הָאָדָם, נֶגְדַת
הָאֲדָמָה, הַצּוֹמֵחַ וְהַבֹּעֵלִי חַיִּים, נֶגְדַת גּוֹפֵהָ, נַפְשָׁהּ,
רוּחָהּ וְדַבְרָהּ.

א.

כְּבוֹד הַיְצוּרִים בְּתוֹר קִנְיָן ה'.

בַּל תִּשְׁחִית!! —

כי תצור אל עיר ימים רבים, להלחם עליה לתפשה, לא תשחית
את עצה לנרח עליו גרון, כי ממנו תאכל ואתו לא תכרת, כי האדם עין
השדה לבא מפניך במצור. רק עין, אשר תדע כי לא עין מאכל הוא.
אתו תשחית וקרת, ובנית מצור על העיר, אשר היא עשה עמך מלחמה
עד רדתה. — (דברים כ, י"ט)

א.

גם באופן אם תצור על עיר, להלחם עליה, ככה תבאר לנו התושבע"פ,
אם גם בא לידך המקרה, להביא כליון ונוק לאדם ע"י קרב ולחם, ואשר
בטח יכולנו לחשוב, כי באופן כזה אין עוד כל חובה עליך, לתת החשיבות
אל הקנין של האדם יותר מאל עצמותו, בעוד הקנין לא יוכל עוד לעמוד גבוה.
ונשא מעצם האדם, אחרי אשר מאיזה טעם של צדק באת, להלחם עמו,
ובכל זאת, כפי מצנת התורה, חלילה לך להשחית את הקנין ההוא בלי כל
יסוד ותכלית, ובאופן, אם נדרש לך לכרות עצים, עליך החובה, לשים עין
בקרת ולהבחין באיזה עין לבחור למפעלך זה. אל תשחית. עין מאכל, בגלל
השמוש ההוא. הנדרש לך, בעוד תוכל להמציאו לך גם מעין פשוט, יען
כי שרשי עין פרי יוכלו כותכם תעודה יותר גבוהה מתכלית "אילני סרק" ועליך
להשתמש לזה רק בעצים שאינם עצי מאכל, אשר תעודת שרשיהם היא
רק לשמוש של עין בלבד — ומה תצא לך תורה בעד כל חיך ובעד כל יצור
הנתן לך, מהאדמה, אשר היא תשא ותסבול את הכל עד חומרי הבנד, אשר
הבשרת

הקשרת אותם, להיות למעטה נופך, בכל אלה הנך שומע את קול ה' ומצותו אליך: "בל תשחית".

ב.

אמנם כן, בל תשחית! היא הקריאה הגדולה הראשונה והכללית מה' אליך בן אדם, בעת אשר תחזה את עצמך בתור שליט ומשל על פני תבל ארצהו, — הן מסביב לך הנך רואה: אדמה צומח ובעל חי, גם כל אלה, האדמה, הצומח והבעל חי כבר נושאים המה חותם תכנית אנושי שלך, בהיותם משונים וערוכים במעשה אנוש ותחכולותיו, מידך, יד אנוש, נעבדים המה לתכלית אנושי שלך, להיות לך למעון ומלבוש, למהיה וכלכלה וכלי תשמיש ואתה רכשת אותם, להיות כרשותך, בתור קניןך — הנך עומד בקרב הונך ממשלתך על פני הארץ וכל הנמצאים המה עבדי רצונך, שלמונך וכחך — והנה פתאום הנך מניף את ירך בגלל עשות שחוק לנפשך, או לשפוך חמתך וועמך — הנך הפץ לבלע ולהשחית הדבר, שעליך קלא להשתמש בו לתועלתך; אתה תאכה לנפץ, לשבר ולכלות דבר, שתוכל לעשות בו ועל ידו פעולה ראויה; הנך הפץ תחפוץ, יען וביען, כי תביט על היצורים שמתחת למדרגתך, כי הנם דברים משוללי כל צדק ומשפט ואת ה' לא תירא, שהוא אמנם מנן ומחסה בעדם גם דן את דינם "בצדק" — ותחת לחשוב אותם בתור אמצעים לפעולת אדם בהשכל ודעת, הנך רוצה בשאט בנפש, להשליט עליהם את כח ותקיפות רצונך והפצך ולשפוך עליהם את חרונוך וועמך בעצבך וברגונך — או ירעם עליך קול הקריאה הגדולה של ה': "בל תשחית!" — הרף ממנו, היה איש באנשים! כי אמנם רק באופן, אם תשתמש בהנמצאים, אשר מסביב לך לתכלית אדם בדעת ובתבונה וכפי אשר תיעד ותקדש אותם לזה תורתו, או "אדם" הנך, גם יש לך הכח והזכות עליהם, יען נתתי לך, לבן אדם, את הכח והזכות מטעם תכנית עליונה — אבל אם תשחית, אם תאביד ותכלה דבר מה — אזי בהשקתך — בהאבידך, ובכלותך אותו אינך עוד "אדם" רק בעל חי או "חיה טורפת" — ואין לך עוד כל זכות על הנמצאים מסביב לך — יען וביען, כי אנכי השאלתי אותם לך רק לשמוש של חכמת אדם, לכן אל תשכח לעולם, כי אנכי אנכי הוא המשאיל אותם לך — אולם אם תפעל עולה, אם לא בהשפלה ולא בדעת תעשה את מעשיך בדבר קטן או גדול — הנך עושה דבר בלי על מרד ומעל בתכל ה', הנך נהפך אז לרוצח ושווד קנין ה', חוטא הנך ותמעל מעל בקדושת הקנין, את זאת יקרא לך ה', וככה הקריאה הזאת יגן ויחסה על כל דבר כקטן כגדול נגדך. — הוא יתן באמר סלה זה לקטן ולגדול את צדקת משפטו נגד מוסת לכך וחמס ידך. —

ג.

לכן אומרים חכמינו ז"ל: הקורע את בגדיו, המשבר את כליו והמפזר מעותיו בחמתו, איש כזה יהיה נחשב בעיניך, כאלו כבר עבד זרה, יען כך היא דרכה של התאוה, היא אומרת היום: עשה זאת! ומחר עשה

אחדת! עד כי היא תפעל על האיש, אשר נעשה לה עבד וסר למשמעתה תמיד, לזנות גם אחרי עבודת אלילים; — הן אמנם אין איש, אשר כה יהיה קרוב אל „עבודת אלילים” כמו האיש, אשר לא יכיר לדעת בהנמצאים, כי המה ברואי ה' וקנינו, ויאמין, כי נכה ובתקיפות של האדם יש לו גם הזכות להשחיתם ולאבדם כרצונו. — איש כזה הלא עבוד יעבוד את האלילים האדירים שלו בפנימיות נפשו, את „חרונו וזעמו”, את „גאותו ורוע לבבו” וכיחוד את „האני” שלו, אשר בתאווה ובתעצומות כחה ועוזה ידמה, כי הוא אדון הנמצאים, הוא ולא אחר. —

ד.

(א) לכן מצות „לא תעשה” הראשונה מהברואה הלא היא, „לב ל תשחית” כל דבר כקטן כגדול, מעץ מאכל, אשר ברכות הימים יוכל להשיב גם את נפש נכדיך. עד הדבר הקל שבקלים, אם אך יועיל לאיזה שמוש גם מחוץ ועד שרוץ נעל אל תשחית לריק — באמר אחד, כל דבר המוכשר עוד לאיזה שמוש של תועלת, אל תשחית הו. — ב) אבל „השחתה” איננה נקראת זאת הפעולה בלבדה, בעשותך את הדבר בלתי מוכשר עוד אל שמוש התכלית, אשר נועד הנהג לזה, כי גם זאת נחשבה להשחתה, להשתמש לאיזה תכלית עם דברים מרובים ויקרי ערך, באופן אם להגיע אל התכלית הדרושה יספיקו גם דברים מעטים ופחותי ערך, או אם התכלית איננה שוה בנזק ובמחיר האמצעים והשחתה היא. ג) לעומת זה ההשחתה תחלל מהיות עוד השחתה וכליון, גם נחשבה לפעולה ושמוש כה שכל ודעת, אם ההשחתה בעצמה היא נחוצה אל תכלית נבונה ומטרה יקרה. —

משלים: א) אל א) בכלל כל השחתה מבלי שום תכלית. — אל ב) לכרות עץ מאכל, להשתמש בעצו, לעשות קורות אם נמצא לך עץ, אשר איננו עץ מאכל (אילני סרק) — לכרות עץ פרי רק בגלל לפאר וליופות ביותר את הגן, כמו כן לשרוף איזה כלי אומנות לתכלית ההסקה, או להדליק ולהאיר בתומרים, אשר יוכלו להשתמש עמם לתכלית אחרת נכבדה מואת, לשרוף עצים יותר מהנדרש, להשתמש בדבר יותר מהנחוץ וכדומה, לאכול יותר מהנדרש וכדומה. — אל ג) לכרות עץ מאכל, אשר יביא נזק לעצי פרי ונטיעים יקרים אחרים, אם השמוש בנוע עץ מאכל יש לו תועלת ומחיר יותר יקר מהפרי, אשר נוכל לקוות ולהשיג ממנו, ואשר מפני זה עץ כי יזקן וגם לחו ויביא פרי אך מעט מזער, נוכל לחשוב אותו לעץ לא מאכל. — בחסרון עצים נוכל לשרוף גם כלי אומנות לשמור בזה את גוף האדם הנפגע מקורוה צמנות, לכרות עצי מאכל למען השתמש בשטח המקום, לבנות בית וכדומה. (ראה רס"ם הלכות מלכים פרק ו' י"ד קט"ז ה' כט"ו ומסכת שבת ס"ז ע"ב מ"ו וסרא) ראה גם ע"ד האימור של מרום בהמה ועוף (ויקרא כ"ב כ"ד, אה"ע ה' י"א ועוד).

ה.

מדרגה קלה של ההשחתה, ואשר נדרש אמנם גם כן לחדול ממנה הוא הפזור (פערשווענדונג). אם תרבה להוציא ולפזר את האמצעים, אשר יש לך, באופן, אשר התכלית הדרושה, להשיג על ידם איננה מתאמתת עם מכסת ההוצאה — אמנם את זאת נקרא בשם מדרגה קלה של ההשחתה, יען אלה

אלה הדברים, שהוציא אותם כפוזר וכמדה מרובה, הלא המה בעצמם בלתי נשחתים, יען יבוא לידי שמוש ותועלת בעד אחרים, אבל בכל זאת השחתה היא, יען בנוגע אל עצמך הלא נשחתים המה, הן עם כל קנין כקמן כגדול, אשר נתן לך ה', נתנה לך גם החובה להשתמש בו לתכליות טובות ומועילות ובה נכללת היא גם ההוצאה — אבל, אם תוציא אותם לתכליות שלא בדעת ולא בהכמה, או גם לתכליות טובות ומשוכחות בפני עצמן, אבל במדה נפרזה, יותר מאשר נדרש להוציא בכלל התכלית ההיא, או בלי כל תועלת הנך משחית את האמצעים, שיכולת להשתמש בהם לתכליות של תועלת וחכמה ותנה נכבדות מאלה, או לתכליות טובות אחרות, ולוא יהי, כי האחרים ישתמשו עם פוזר ההוצאה שלך לתועלת עצמם, אבל הן אתה, הלא לא תוכל לדעת ולערוב בעדם, כי המה אמנם ישתמשו בזה לתכלית טובה ולא תוכל לחשוב זאת לך לתכלית של תועלת, בעוד עם כל אמצעי ואמצעי הלא מוטלת עליך החובה, להשתמש עמו רק בהשכל ודעת. —

אבל יותר מזה קרובה היא אל ההשתתה מדת החגלות והקפצנות והוא, ההחללה מהשתמש עם הדברים עפ"י החובה לתכליות מטרתם, בעוד באופן כזה, הלא יחשוב הפלי את הקנין לא "לא אמצעי" רק לעצם "התכלית". הן אמנם אלה הדברים, אשר הפלי מטמינם ומקברם בארגונו ויחזיקם שמה מבלי כל תועלת, הנם למצער במשך ימי חייו, אבודים ונשחתים בעד כל האנשים. נוסף לזה עלינו נדרש להתבונן, כי בעד כל חלק וחלק מהקנין, הבלתי בא לידי שמוש שלו לתכלית הנועדה, להפיק על ידו, וא"כ תחול על הפלי האשמה, כי לא קלא את החובה הדרושה מאתו ולא קפד את תפקידו. —

ו.

זה הוא החוק הראשון, אשר יתיצב לפניך, לכלוא את שרירות לבך נגד הנמצאים והוא יביע אמר: כבד את הדברים בתור קנין ה' והשתמש עמם לתכלית האדם בהשכל ודעת" — "בל תשחית" ! אל תפזר ! אל תהי כלי ! היה חכם, היה צופה הליכות ביתך בהשכל ודעת ובכל מעשיך ומפעליך עם כל האמצעים, אשר יתן לך ה', ראה ועשה ככל האפשר, כי יקפכו לסטום יותר גדול של מלואי הובות תעודתך. —

ב.

בְּבוֹד הַמִּינִים בְּתוֹר סֵדֶר ה'.

בְּלֹאֵי בְּחֵמָה, בְּלֹאֵי אִילָן, זְרָעִים וְכֶרֶם, חֲרִישָׁה בְּשׂוֹר וְחֲמוֹר,
שְׁעֲמִנֹו, בְּשׂוֹל בְּשָׂר בְּחֵלֶב.

את חקתי תשמרו, בהמתך לא תרביע כלאים, שדך לא תזרע כלאים,
ורגך רלאים שעמנו לא יעלה עליך (ויקרא י"ב י"ב).

לא תזרע כרמך כלאים, פן תקדש המלאה הזרע, אשר תזרע ותבואת הכרם. לא תלבש שעמנו, צמר ופשתים יחדו (דברים כ"ב ט').

לא תבשל גדי בחלב אמו (שמות כ"ג י"ג).

ויאמר אלקים: תדשא הארץ דשא וגו' עץ פרי, עשה פרי למינו, אשר זרעו בו וגו' אשר זרעו בו למינהו וירא אלקים כי טוב (בראשית א' י"א).
ויאמר אלקים ישרצו וגו' ואת כל נפש החיה וגו' ואת כל עוף כנף למינהו וגו' תוצא הארץ נפש חיה למינה, בהמה ורמש וחית-ארץ למינה, ויהי כן. ויעש אלקים את חית הארץ למינה, ואת הבהמה למינה ואת כל רמש האדמה למינהו (שם שם כ' כ"ד).

א.

פָּדַד אֶת סֹדֵר וּמִשְׁטֵר ה'! — זֹאת הִיא הַקְרִיאה הַשְּׁנִייה, אֲשֶׁר אֲזַנִּיךְ בֶּן אָדָם תִּקְשַׁבְנָה בְּמֵאֵמֶר הַבְּרִיאה שֶׁל ה', לִהְיוֹת נְלוּהַ יַחַד עִם הַקְרִיאה הַרְאִשׁוֹנָה: כֹּל תִּשְׁחִית! — אֲמַנֵּם בְּסֹדֵר וּמִשְׁטֵר, אֲשֶׁר עֵדֶךְ וְסֹדֵר ה' בְּעוֹלָמוֹ וּבְעֵד יִצְרוֹ עוֹלָמוֹ וּכְפִי אֲשֶׁר עֵינֶיךָ תַּחְזִינָה אֶת כָּל אֱלֹהִים, אֶל תִּפְנַע לְרַעְיָה, אֶל תִּהְיוּם תִּהְרוּם וְאֶל תִּפְרִיעוּ אֹתָם מִמַּעֲשֵׂיהֶם, וּבְכַבֵּדךָ אֹתָם שִׁמְרִיךָ בְּכוֹאֵךְ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ עִמָּהֶם בְּשִׁמּוֹשׁ הַפְּשִׁי עַ"י שְׁנוֹי וְתַמּוּרָה בְּעוֹלָמוֹ מִכְּפִי אֲשֶׁר נָתַן לְךָ ה' הַזְכוּת לֹחַ, וְהַזְהָר, לְבַל תִּקְפֹּךְ אֶצְלֶךָ הַזְכוּת הַזֹּאת, לִהְיוֹת שְׂרִירוֹת הַלֵּב, עַד כִּי עַ"י מִתְּנַת הַזְכוּת הַזֹּאת תִּשְׁכַּח אֶת ה', וְתִבְוֵא, לְפָרוֹעַ פְּרָעוֹת בְּעוֹלָמוֹ. — הַבָּה גְּלָמוֹד רֵאשׁוֹנָה, לְהַכִּיר וּלְדַעַת אֶת הַגְּדָרִים וְהַחֲקִים, אֲשֶׁר נָתַן לָנוּ ה', ה' הַמְּחֻוֹקֵק חֲקֵי סֹדֵר הָעוֹלָם וְיִצְיָנָם לִפְנֵינוּ, לְשׁוּם וּלְכוֹנֵן אֱלֹהִים אֶת לִבְנוֹ וּלְכַבֵּד אֹתָם, וְאִזּוּ נִנְסָה אֲנַחְנוּ, כְּפִי אֲשֶׁר תּוֹכַל בִּינְתָנוּ שָׂאת, אֲנַחְנוּ, אֲשֶׁר לֹא גַם יִכּוֹלָנוּ, לְרַכּוֹשׁ לָנוּ חֵכְמַת אָדָם בְּעֵצֶם שְׁלִימוֹתָהּ, כִּי גַם אִזּוּ בַּחֲכָמָה רַבָּה זֹאת עֵלְתָה לָנוּ, רַק לְהַשִּׁיג וּלְהַבִּין אֶת הַחֻזְיוֹן הַחִיצוֹן מִהִנְמַצָּאִים, וְעַל פִּיהֶם, לְהַכִּיר וּלְדַעַת, מַה חֵמָה לָנוּ וּיִכּוֹלָנוּ גַם אִזּוּ רַק לְשַׁעַר מַה חֵמָה כִּשְׁהֵם לְעֵצָמָם, נִנְסָה רַק, כְּפִי אֲשֶׁר נוֹכַל בְּשִׁכְלָנוּ הַמִּגְבַּל, לְהַסְבִּיר וְלְסַדֵּר אֶת הַחֲקִים הָאֵלֹהִים, וּלְהַתְּכוֹנֵן בָּהֶם, רַק עַל פִּי הַמּוֹשֵׁג, אֲשֶׁר בִּינְתָה הָאָדָם תּוֹכַל לְשַׁעַר וּלְהַבִּין אִיזָה דָבָר. —

ב.

הַחֻק הָרֵאשׁוֹן:

אֶת הַבְּעִלֵי חַיִּים הַשְּׁנוּיִם לְמִינֵיהֶם אֶל תִּכְרִיחַ וְאֶל תִּסְבֵּב לָהֶם, כִּי יִרְבְּעוּ וְיִזְדוּגוּ יַחַד כָּל אֵימִים וְאֶל תַּעֲשֶׂה וְאֶל תִּפְעַל זֹאת גַּם עַל יְדֵי אֲתָרִים — וְגַם אֶת אֱלֹהֵי הַבְּעִ"ה מִמִּינֵיהֶם שְׁנוּיִם, שִׁישׁ לָהֶם אִיזָה הַתְּדַמּוֹת בִּינֵיהֶם, אָף יַחֲוֶי יַחַד, וְאֲשֶׁר יִקְרָה, כִּי בַעַל כְּרַחֵם יִתְחַבְּרוּ יַחַד וְיִוִּלְדוּ, כְּמוֹ הַזֶּבֶב עִם הַכֹּלֵב, כֹּלֵב כְּפָרִי וְשׁוֹעַל, עוֹיִם וְצַבָּאִים (רַעְהֶעֶן), יַעֲלִים (גַּעְמוֹעֶן) וְרַחֲלִים, סוֹם עִם פְּרָדָה (מִוִּלְמַהֲיַעֲר), פְּרָד עִם אֲתוֹן, בְּבַל זֹאת אֲסוּר לְהַרְבִּיעֵם וְלוֹוֹגֵם יַחַד. בַּעֲ"ה מִמִּין אֶחָד יִוִּכְלוּ לְהַרְבִּיעַ; אֲוֹלָם אִם עַפְ"י בְּחִינּוֹת הַנְּתוּחַ (אֲנַמְטָאֲמִיעַ) יִתְרָאוּ שְׁנוּיִם עֵיקָרִיִּים בִּינֵיהֶם אֲסוּר לְהַרְבִּיעֵם יַחַד, כְּמוֹ אִזּוּ וְאִזּוּ הַבֵּר (וְיִוִּלְדַע גָּאֲנוּ) וְכִדּוּמָה. הַנּוֹלָדִים מִהַרְבַּעַת כִּלָּאִים כּוֹזֵאת אֲסוּר לְוֹוֹגֵם עִם הַמִּין שֶׁל אֲבִיהֶם אוֹ שֶׁל אִמָּם, אֲבָל אֶת הַנּוֹלָדִים מִכִּלָּאִים, אֱלֹהִים עִם אֱלֹהִים, יִכּוֹלוּ לְהַרְבִּיעֵם, אִם

אם הוזה של הוריהם דומים זה לזה, ואם הוריהם אינם דומים אסור — הנולד מהרבעת כלאים מותר בהנאה, ואם היה מין מהור עם מין מהור מותר גם באכילה. להמליט ביצים ע"י עוף אחר שאינו מינו אין אסור מטעם החוק הזה רק מטעם המבואר בפרק ה' (י"ד רצ"ז).

ג.

החוק השני:

אל תרכיב (פֶּרְאָפֶּען) אילנות סמינים שונים אחד בשני ואל תעשה ואל תפעל זאת גם ע"י אחרים — אסור להרכיב ירק באילן או אילן בירק גם ירק בירק שאינו מינו, אבל מותר להרכיב אילן סרק (ניכט פֶּרוֹטֶסטראנענד) באילן סרק, אבל לא אילן סרק בעץ מאכל או עץ מאכל בעץ מאכל — יש אסור הרכבה, אף תחת הקרקע, כמו זמרת הגפן שהכריכה תחת הקרקע, אסור לזרוע עליה ירק, אלא אם כן יש על גבה עפר ג' טפחים. יש באילנות דומים זה לזה בעלים ובפירות, ובכל זאת, יען שהם באמת שני מינים, אסור להרכיבם זה בזה, ומפני כי קשה מאד, ליעד את המינים האסורים בהרכבה והאנשים אינם בקיאים ומכירים היטב בזה, לכן טוב יותר למנוע עצמנו מכל הרכבה (פֶּרְאָפֶּען) ואף גם מבלי מעשה מצדך אסור לתחזיק ולקיים אצלך את כל אי הכרם, אבל הפרי הויצא ממנו מותר, ואף לזה שעבר והרכיבו, ומותר לקחת ענף מהמרכב ולנמטו במקום אחר. —

בארץ ישראל אסור גם לזרוע כל אים של שני מיני זרעים במפולת יד (חאורף), ואסור לזרועם רק על שטח כזה, אשר שניהם ימשכו את יניקתם ממקום אחד, רק יהיו נבדלים גם בגבול גדולם, והאיסור הזה רק בכלאי זרעים אבל לא בזרע עצים (י"ד רצ"ז). אסור לזרוע שני מיני ירק וחרצן או זרע אחד ירק וזרע אחד מין תבואה וחרצן במפולת יד. אסור לזרוע ירקות או תבואה בצד הגפנים או לנמטו גפן בצד הירק או התבואה — ואם נעשה כזאת נקרא "קדש" ונאסרו לא לבד באכילה כי גם בהנאה, וכל הדינים אדות זה ראה (י"ד רצ"ז רצ"א).

ד.

החוק השלישי:

עם בעלי חיים ששני מינים אל תעשה בהם שום שמוש ועבודה בבואם בחוברת — אסור לעשות שום עבודה בשני מינים, כמו: לחרוש יחד, למשוך בעגלה וכדומה, בין אם אחד מהם שטא, בין אם אחד מהור, בין ששניהם שחורים או שטאים, בין בהמה עם חיה ובין חיה עם בהמה, גם להנהיגם בקולך אסור. — אסור לשבת בעגלה שמשוכים אותה בע"כ כל אים (י"ד רצ"ז ב').

ה.

החוק הרביעי:

אסור להתעמף ולהתחמם בדבר הנעשה "ששעטנז" הלא הוא תערובות צמר ופשתים יחדו. — אין אסור משום כלאי בגדים רק צמר רחלים ואילים עם פשתן, אבל בתומים אחרים מותר. צמר ופשתים מעורבים יחד נקרא בשם "ששעטנז". מן התורה אסור רק אם צמר ופשתן הגדו שוע (געקראמפעלט), מזה (געשפאנען) וארוג (געוועבט), בכל זאת מדרבנן אסור בכל צד תערובות בעולם, ולפי דעת הרמב"ם כל אופן של חבור הוא אסור מדאורייתא, ואף חוט כל שהוא של צמר בבגד גדול של פשתן או של פשתן בצמר אסור. — מדאורייתא אסור רק הל בשה או כסוי להתחמם, ומדרבנן אסור גם לשבת על שעטנז, ואם גם

לא בנניעה ישרה ואף ע"י מצוע עשירי בש עט נז דאוריתא, אף בחומרים קשים ובלתי מחסמים אסור להתכסות, ומותר לשבת ע"י איזה חציצה, אבל בשעמנו דרבנן בחומרים כמו אלה מותר גם להתכסות. כל כלי, אשר בנקל יוכלו לקפל אותו סביב היד או על הגוף ולהתחמם בו, אל יעשו אותו משעמנו, כמו: מפות היד והשלקן, יריעות וכדומה. כלאי בגדים מותר לעשותם ולקיימם ואינם אסורים רק בלבישה, ושאר הדינים ראה (י"ד רצ"ח ש"ד).

ז.

החוק החמישי:

אל תבשל יחד בשר וחלב — איסור בשר בחלב מן התורה הוא לב של בשר בהמה שהורה חלב בהמה שהורה, כמו: שור, כשב ועז, אבל לא חלב היה שהורה בבשר עוף, אבל מפני מראית עין אסור גם בשול כזה, מלבד במקרי מחלה — לבשל בשר דגים בחלב מותר, מדאוריתא אסור רק הבשול של בשר בחלב ע"י האש ומדרבנן אסור גם מליחה, כבוש ורכוך וכדומה (י"ד ס"ו). תערובות בשר בחלב דומה לכלאי אילנות שאסור לא לבד באכילה כי גם בהנאה (ראה מאכלות אסורות) וכזה איסור הבשול נחשב הוא לאיסור גם בפני עצמו, מבלי חבדל לאיזה מטרה נעשה.

ז.

כאשר נעריך לפנינו את כל החקים האלה, אשר ה' אדון העולם ומסדרו נתן לנו ויוצנו, לכבד ולשמור אותם בעולמו, וְנִסְּה בזה, אולי נוכל באפס קציהם להביט על המראה של התעודות הקבועות האלה, ועפ"י רמזי חז"ל נכונן בקרב לבנו איזה רעיונות נכבדים, המתאימים לקרב אותם אל החקים האלה. — שור נא בן אדם, על כל הנעשה מסביב לך, כה יקראו אליך החקים האלה, שים עיניך ולבך בכל הנמצא בבית-זבול תכל-ארצך וראה, כי בעד כל יצור, שהנחו חי בהתפתחות עצמותו על פני הארץ נכתב ונתתם מה' החוק הגדול: "למינהו", והיצור ההוא, אחרי אשר ירכוש לו מיצור שני, אחיהו בבריאה, את הנדרש לו לכללתו, והפכהו ראשונה למזונו, גם יגדיל בזה את עצמותו, ואז ישתמש עם העודף מכחותיו להוליד יצור דומה לו "למינהו". הביטה וראה! כי כל יצור הנברא להתפתחות עצמותו: צומח ובעל חי, היה יתיה בער עצמו ובעד צאצאיו "למינהו". התבונן על כל אלה, וכבד את החוק הזה, בכואך לפעול פעולה אנושית לתועלת שלימות חייך, גם הנך נכנס בתוך חוג ההתפתחות הכללית לקחת לך את הראוי לך ולהשתמש אתו למקרת תכליתך, או אל תשכח, כי ה' שִׁמְךָ בעולמו, רק בגלל התעודה, אשר יעד למענך, לעבוד את תבל הארצי ולשמור ולחסות אותה בכל יְבִלְתְךָ, אבל הלילה לך, לביא בשרירות לבבך, להתפרץ בקרב סדר ומשקף ההתפתחות, ולחיות מחבל ומפריע לה, גם לעצור את הליכות עולם למו, אל תשפך ואל תסיה את דעתך מזה ואל תעביר ואל תסה את הכחות הנעודים בקרב יצור נברא, לקיום החוק של "למינהו", לכונן אותם אל הקיום והחזקה בעד יצור, שהוא מסין את — שני מינים זרים, להביאם ביחס כזה נקראים בשם "כלאים" וננוי מהמלה "קלא", בעוד חוק ה' בבריאה הביא את כחותיהם. בכל א' ויספור בעדם (אבגעשפערט), להשתמש עמם רק "למינם" ואשר בוזג של כלאים רק באונם ובעל כרחם יתחברו יחד. —

בתור יציר נכרא לבדו החמוש בכח ההתפתחות בעדו ובעד 'מינהו' יתיצב לפניך הבעל חי, המתפתח מצד עצמו, גם העצים והנטיעים, שהמה יצמחו ויגדלו מחיק האדמה—ההרפעה וההברכה של בעלי החיים ונטיעים השונים למיניהם ובעל כרחם, לזוגם ולחברם יחד כלאים, היא הפרת החוק של הבריאה—אולם אנהנו מבדילים בין הצמחים, אשר יגדלו ענפים ועולים בקנה אחד מנוע קבוע ועומד, הלא המה: 'עצים'—ובין צמחים, אשר כפי הנהוג יצמחו בלי כל נזע מהארץ בכל שנה מחדש ונזעם ושרשם הוא רק עלה הגבעול (בלאטט שטיעל), הלא המה 'שאר צמחים'—שורש העץ הוא ביחוד עצמות יצור בודד, הוא מחזיק את הכחות בעד היי עצמות העץ ומינהו—בעדו וכיהם שלו אל שאר הצמחים דאנה, האדמה בעצמה—והנה בעד שאר הצמחים היה יכול להחשב עוד לכלאים: לנהל את כחות איזה צומח הנועד לגדל על מקום קבוע למינהו ולהעבירם אל מין אחר עיי זרועתם אלה עם אלה, או עיי התקרבותם בשטח מקום בקרבה יתירה—לולי כללות האדמה לא היתה דבר מיוחד בפני עצמה, בהיותה אם כל היצורים, ואשר לכל המינים יש הזכות אליה, לכן כחיק האדמה אין כלאים וגם שרשי העץ שייכים המה אל האדמה, בכל זאת בארץ ישראל, אשר יש לה תכונה מיוחדת ונחשבה בתור אדמה פרטית, הנתנה לישראל, למלאות בה את תעודת חייו המיוחדת, לכן עליך בעבודת האדמה של אדמת-ארץ ישראל, לתת קבוד ויָקָר לכל חוק מחוקי הבריאה, אבל רק בעד ציורי מראית העין, וכפני זה באיי אסור לזרוע גם כלאים של שאר צמחים, גם אסור לזרוע הצמח האחד בקרבת המקום של השני, אשר אם עיי פעולתך או על ידי גדול עצמו כבר לקח גם ככש לו מקומו שמה—אבל בעד נטיעת העץ לא, ישלום החוק, יען כי מִזְכֶּה העץ בשרשו בכח עצמו יתפתח מהאדמה (החוק הראשון והשני).—

ח.

אולם כמו בארץ ישראל ביחס האדמה, ששמה מחויב הנך גם כגלל ציורי סדאית עין, לכבד ולהוקיר כל חוק הבריאה, כמו כן עליך החובה בכל מקום, בנוגע לבעל חי וצומח, גם בשמושך עמהם לטובתך: בעבודת מלאכה ובעד עטיפתך, להחם את בשרך: מלבוש—ולהחזקת חייך: מזון, להוקיר ולכבד ולשמור את החקים האלה:

בעלי חיים, אשר חוק הבריאה של ה' לא יאחד אותם יחד בפעולתם לעבודת התבל, אל תאחדם אתה בפעולת עבודתך (החוק השלישי).

כמו חלק ה' את הברואים למיניהם—כן הבדיל ה' ויחלק את חיל צבא יצוריו בהיקף גדול מזה במערכות (רייכע) ולכל מערכת נתן תעודה ותכונה מיוחדת, גם בעד כל אחד יעד חלקות אדמה באדמה, שהיא אם כל נמצא בתבל—ועל ידי המערכות האלה תקנע בן אדם,—אתה—אשר תחשוב את עצמך, כי תעצור כח למשול על כל תבל ארצך, אך באמת הנך נכנע תחתם ומתפעל מהם בחיי עצמך ובנטיית לכבד ורוחך, יען כי בו בערך, אשר תבוא

תבוא האחת או השנית מהמערכות האלה ביחד במגעך, במחוז מגורך
 כתבל ארצה, האחת או השנית פועלת ומשפעת ביותר עליך באופן כזה,
 עד כי בכח השפעתן אתה תכינן נטית מהלך חייך, את פעולתך, רגשותיך,
 עבודתך ועמלך, ועל פיהן תערכנה מחשבותיך וחית דעתך. — ככה תתיצבנה
 לפניך מצד אחד כיהודי "מערכת הבעלי הים", ומצד השני "מערכת הצמחים"
 ובהן מספיקות לך כל צרכיך, בתור מזון, כלי אומנות ומלכוש; אבל כפי
 אשר הנך מתקרב ומתמכר ביותר אל המערכה האחת או השנית, להתכונן
 על ידי ההתמכרות אל האחת או השנית בתכונה מיוחדת הבאה לך בכח פעולתה
 עליך, — פעולות המערכות המיוחדות האלה היו נפרות ביחוד בילדות מין
 האנושי כתבל ארצה, אשר אז האדם לא יכול עוד בכשרון כדו ובתחבולותיו
 להפוך ולשנות את האדמה, גם להביא התרחבות החליפין והתמורה
 (אויסמויש) המסירה לאט לאט את ההכרל הבולט בין התכונות המיוחדות,
 ואז נפר היה ביותר ההבדל, שהוא גם היסוד מוסד אל תולדות בני אדם.
 בהיות האחד, איש עובד אדמתו, מתלכד ומתדבק אל קנינו ומתפתח ע"י
 כשרונותיו אל תחבולות היצרניות, והשני, אשר בחר להיות רועה וסנדל
 בהמות, שהוא המצב היותר חפשי והיותר מסוגל להתפתחות פנימית
 (קין, הבל ועוד), לכן במלבושך, שהיא המחסה היותר קרוב אליך, שהוא
 יציג גם הופעת עצמותך, עליך להראות ולהודיע, כי אמנם הנך נכנע תחת
 סדר ה' גם בהכרל המערכות, וכי בהתפתחות חייך, חיי אנוש, הנך
 מרגיש את חוקת סדר ה', באופן, אם תחפוץ להלביש את גופך ולהתעטף
 בכגד הנעשה מחומרי המערכה האחת אינך מערב כלבושך זה גם את החומר
 הלקוח ממערכה השנית — ובתור דוגמא לכל אי כנדים. שהמה נודעים לך,
 הציבה לך התורה, צמר ופשתים יחד" (שעטניו), רק זה האיש אשר
 בצלמו הציג לפנינו את מושג "הכלל" שהוא בא כחו, בתור האיש המאחד
 באגודו אחת את צדדי ההתנגדות, הלא הוא "הכהן", שתעודתו לאחד
 את הקצוות, רק בכגוד דרושים היו להיות, צמר ופשתים" מעורבים יחד
 (החוק הרביעי).

ובאחרונה החוק של "ההבדלה וההפרדה" (שיידונג), שהנך רואה
 במראה החיצון של התבל כיצוריה בעלי אברים, — החוק הזה ישלוש גם
 בחומרים, אשר בעולם הפנימי של כל יצור פרטי הלא הוא: "לקבץ על מנת
 לפזר ולבלוע על מנת להפליט", שהוא המושג של כל החיים הפנימיים —
 במפעלך בחומרים החיצוניים, להביאם אל תוך גופך ובהקנך אותם בתחבולותיך,
 לכונן ולהחזיק את חייך על ידי המזון, עליך להראות ולהודיע, כי גם
 בפנימיות חיי איבריך כבד תכבד את חוק ה', ואינך מערב יחד, את
 אשר הבדילה המכונה הפנימית, להיות דברים מתנגדים זה לזה, ואשר
 כמעט כלתי נמצאים דברים שהמה מתנגדים זה לזה כמו "בשר בהלב",
 בעוד הראשון שייך אל עצמות הבעל חי, והשני הלא נבדל ונפרד הנהו, בהיותו
 נועד להחזקת המין וכלכלתו (החוק הרביעי).

ז.

כל אלה הטה רק רעיונות, אשר אולי ראויים, כי נהגה בהם בכואנו לכבד ולתקור את החוקים האלה, ולוא יהי, כי הרעיונות האלה רחוקים מאד מהיות דבר אמת, להבנת החוקים ההם, ואשר באמת רעיונות אנשים כאלה וכאלה לא יספיקו בשום אופן, לבאר ביסוד בוקד את החובות האלה בעדנו, אבל הלא די לנו, לדעת, כי ה' הוא המחוקק את חקי החיים האלה, ה' הלא הוא המסדר את עולמו, והוא הציג כעד הפצנו ושרירות לבנו גבולות וגדרים כאלה, איך להתנהג בעולמו, לכן מי יוכל להרהיב עז בנפשו לפרוץ גדר, להסיג גבולות עולם ולפשוט נגד עולם ה', גם לשכוח בעולם ה' את חוק ה'? וביהוד ועל כולם, הלא דרושים הטה החוקים האלה להורות ולהראות לנו, איך להתהלך עם מערכות הבעל חי והצומח ופעולתנו בהם, פְּבָרָעָה הבהמות שלנו, בעבודת האדמה שלנו, במעשינו, ובמלבושינו ובמזוננו, לז'ען דעת, כי חוק ה' לא החל עם האדם והיהודי, כי אמנם הוא גם היסוד מוסד, להתפתחות של כל חיי היצורים בעלי איברים, וכי החוק נתן ה' בתורתו כעד האנושית ובעד ישראל הוא אבר סלה מקדמת דנא, הלא דבר ה' הוא בעד חיי האדם וחיי ישראל. ל'מינה ה', למען גם אנחנו באמונת החובה של בחירה הפשית נמלא את תעודת ה', כפי התכנית, אשר אנחנו קראים גם במינים האחרים של היצורים, אשר במציאותם ובפעולתם בלי כל משגה ימלאו גם הם את כל זאת בעצם תומם. —

ג.

שלושת תקן.

כי יקרא קן צפור לפניך, בדרך, בכל עין או על הארץ, אפרחים או ביצים והאם רבצת על האפרחים או על הביצים, לא תקח האם על הבנים. שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך, למען יישב לך וזה ארכת ימים (דברים כ"ז).

א.

התורה שבכתב ושבעיף תורנית אותנו בזה: א) כי החובה הזאת מוטלת ביהוד בנוגע לצפרים ואפרוחים מהורים (ואף אם האם טרפה גם כן מחויב בשלוח). ב) גם אם נמצא בקן רק אפרוח אחד או ביצה אחת. ג) שלוח הקן נוהג רק אצל אלה, אשר אין אדונים למו (הפקד) ושייך הוא אל הבריאה החפשית. ד) מלוא החוב הוא להפריח מן היד את האם ולשלחה, אבל אחרי אשר כבר פרחה לה תוכל לשוב אהיב ולקחתה לך, להיות קנייך. ה) אם האם רחפה עוד הפעם על הקן תשוב החובה, לשלוט עוד הפעם. ו) אבל

אם בין כה קבלו האפרחים אדון למו פטור אתה מהחובה. ז) אם הביצים מזורות (פֶּעֶרְדָּאָרְכֶּען) או האפרחים בלתי מוכשרים לחיות, או אם בלתי נצרכים עיד לאמם גם אז בטלה מִמֶּךָ החובה. ח) אם האם איננה רובצת על הקן רק נמצאה בין האפרחים או הביצים גם אז שלוח הקן איננו נהג. ט) אחרי אשר שלחת את האם הרשות בידך אדות האפרחים לקחתם לך או להניח אותם בקן. —

ב.

מכל אלה נוכל להביא בלבנו ציור ולקח-טוב ע"י איזה רעיון, אשר ננסה לקרב אולי על ידו את שכלנו אל החוק הזה. —
 אתה, אשר השליטך ה' אל הבריאה, לקחת ממנה לך בחופש את הראוי להנאתך, דע, כי עליך החובה, לתת כבוד וְיִקְרַ לְהַבְרִיאָה, בה בעת, אשר היא לא תעבור את עבודתך, רק היא עמוקה או בעבודת תכלית העולם, ואם יקרה לך המסקרה, לקחת לך צפור המוכשרה להנאתך, אבל אתה תמצאנה או בבריאה החפשיית, עת תעבוד עבודת תכלית העולם, ברנע ההוא עליך, לכבד אותה בתור עבד ה', עבד הבריאה, אל תקחנה לך ברנע ההוא, אשר תעבוד בו את עבודת "למינה" — רק הראה באופן כזה, כי אמנם יש לך הכח והזכות עליה — קחנה בידך — אבל הוכיח אד"כ לדעת, כי אמנם כבד תכבדנה — שלחנה לחפשי — ובגלל הדבר הזה, יען תוכיח כזה בעליל, כי הנך חפשי מאהבת עצמו, וכי כבד תכבד, את היצור ההוא, בהיותו עבד ה', עבד הבריאה — אזי גם ה' יפעל, כי הבריאה מצדה בנפש חפצה כבד תכבד גם אותך, בעוד גם אתה תחשוב את עצמך לעבד ה' במקלה הבריאה, והיא תביא לך גם אושר וברכה — למען ייטב לך והארכת ימים — יען כי אז בטח תביט ותתכונן על עצמך ותכיר לדעת, כי אתה גם כן הלא "עבד ה" הנך — העובד אותו לא רק להכלית עצמך בלבד — כי גם לתכלית העולם — עד כי בידיעה והכרה נאמנה כזאת, תכונן גם את פעולתך אתך לאושר חייד והארכת ימים" — את החוק הזה תוכל להשוות אל המצוה של "כבוד אב ואם" הורי אנשים, שגם במצוה הזאת נאמר מפרש הגמול של "אריכות ימים" כמו בחוק הזה (ראה מערכת המצות פרק ב').

ג.

הדינים המתיחסים אל החוק הזה הנוכרים למעלה ראה י"ד רצ"ב, ועליך לדעת עוד איזה דינים הדרושים לזה: יוני שובך בכלי הרש, הבנוי בכתלים, ששם צפריים יקננו, במקום חפשי, מתיחסים המה אל ההפקר בנוגע אל החוק הזה, אבל החובה מוטלת עליך, רק באופן אם האם, אחרי אשר הטילה את ביציה, לא הנביהה עצמה ממעל להביצים, אבל אם למקום הקן יש אדון למו, אזי קנה האדון גם את הביצים והקן בלתי שייך עוד אל הבריאה החפשיית. — בכל מקום ואם גם לא בדרך מסעך, אם תמצא קנים ואפרוחים בלי בעלים, מוטלת עליך החובה של "שלוה הקן", אתה אינך רשאי להתוך את כנפיהם במרם תשלחנה, ואם עשית כזאת, עליך לגדלה אצלך, עד אשר יגדלו כנפיהם ואז תשלחנה. אם צפור זכר רובץ על הקן אן עוף טמא רובץ על ביצי עוף טהור או עוף טהור רובץ על ביצי עוף טמא הנך פטור משלח את האם

האם. עופות טהורים ממינים שונים יש ספק בזה, וגם מספק ראוי לקיים מצות "שלוט האם". אם האם מרחפת על פני הקן ובנפיה נוגעות בקן מלמעלה, מחויב אתה לשלח אותה ואם נוגעות הבנפים רק מן הצד הנך פטור מזה (שם).

ד.

אתו ואת בנו.

ישור או שה אתו ואת בנו לא תשחמו ביום אחד (ויקרא כ"ב כ"ח).

החוק יאסור עליך לשחוט בעל חי, את האם ואת בנה מהבעלי חיים המהורים והם: שור כשב ועז "ביום אחד". —

בשחיטת האב עם בנו ביום אחד ספק הוא. בחיה ועוף לא ישלוט החוק, האיסור הזה שוה הנהו, אם תבוא לשחוט הבן את האם או האם את הבן ביום אחד. משך היום הנקיב בחוק הזה יחל עם הערב ויכלה עם היום. אתרי עבור היום ההוא, שבו נשחט האחד, אז יוכלו לשחוט את השני, ואם גם נשחט האחד ע"י איש אחר, אתה לא תוכל ביום האחד לשחוט את השני, רק שחיטה אסורה אבל לא מיתה אחרת (י"ד ס"ז). —

(הרה"ג המחבר זצ"ל בבאורו על התורה יביע דבריו בשוב מעם וברעיון נשגב גם ע"ר החוק הזה). המעתיק. —

ה.

כבוד הרגיש והנמיה של הבעלי חיים.

צער הבעלי חיים ואסור חסימה.

כי תפגע שור איבך או חמרו תעה, השב תשיבנו לו. כי תראה חמור שנאך רביץ תחת משאו וחדלת מעזב לו, עזב תעזב עמו (שמות כ"ג ד'). לא תחסם שור בדישו (דברים כ"ה ד').

א.

אין יצורים בעולם שפנה נדרש למו דבר ה' זה, להיות למגן ולמחסה בעדם מפני שרירות לבב האנשים, כמו אלה היצורים, שהמה אמנם דומים לבני אדם ברגשות ונמיות שונים גם נוחים להתפעל, הלא המה בעלי החיים, שהם מסורים, לעבוד את האדם בגופם ובכחות גופם. — והנה ביתחם אל הבע"ה האלה העובדים תמיד את עבודתו ישכח האדם בנקל כי גם עורק (מוסקעל) הבע"ה הנפצע יתפלץ ויתגודר גם הוא, כמו עורק האדם, כי מיתר (נערף) הבע"ה כמו מיתר האדם, הנפגע ע"י כאב וצער, יהלה ויהלש, כי כאדם כבהמה גם היא תחוש ותרגיש כל חתוך, דחיפה, הכאה, כוכר עמל רב, פחד ובהלה, רעב וצמאון — האדם ישכח את זאת — ולעתים, אם מאהבת עצמו

עצמו, אם להפיק זמנו, אם בכלי דעת — או לפעמים, גם בגלל תאוה נמכזה ואכזריות לבב, יבוא האדם לענות נפש בהמתו, יענה ויצער את נפש הבעל חי, אשר אמנם נתן לו רק להיות נכנע תחתיו ולשאת את עול סובלו, רק בגלל תכליות אנשים שיש בהן בינת אדם ישרה. —

ב.

שור נא! תורת ה' נאנה בעד כל אלה ותחובב אותך, לא לבד למנוע עצמך מלקבב כאב ויצער לבעיה ללא נדרש, כי גם* באופן אם תראה איזה בעיה כואב ומצטער, גם בכלי אשמתך ובכלי כל מכה מצדך למכאוביו, הנך מחויב, להחיש לו עזר וישע ובכל יכלתך, להקל את מכאוביו וצערו. הן אמנם בכתוב הראשון, לפרוק את משא הבעיה הרובץ תחת משאו, תורה לנו התושבע"פ בהוכחה נאמנה, כי אם אמנם עליך לקיים "עזב תעזב עמו", בגלל חובת האהבה, שעליך למלאות נגד בעל הבהמה, הבא במכובה, בכ"ז עיקר החובה ביחוד מוטלת עליך להושיט יד עזרה בגלל "צער הבע"ה" הכואב, כי גם באופן, אם אין אדון להבהמה הרובצת תחת פשואה, או אם האדון באשמתו הרבה להטעין עליה משא לעיפה גם באופן אם בעל הבהמה יחפוץ לעמוד מנגד, סבלי לעשות כזה מאומה, בכל זאת החובה מוטלת עליך בגלל "צער הבע"ה", להחיש לו עזרה בצער ולפרוק משא ("ים יע"ב), כמו כן בנוגע למלאכה כשבת ויו"ט ישלש החוק מדבר צער הבעיה, עד כי ביחס הזה שוה הוא אל אדם חולה שאין בו סכנה, אשר לרפואתו מותר לעשות בגללו מלאכה האסורה מדרכנן ("א"ה שיה"פ כ). ומהו הלא מוכן הדבר מאליו, כי רק אז הרשות בידך, לסכב איזה צער לבעיה או להשתמש כעמל כחותיו, אם כל זה נדרש לתכלית פעולת אדם הנעשה בבינת אדם ישרה, וגם באופן הזה, עליך להשתדל להמעיט את צערך ולהקל את משאו, ומפני זה אמור עליך, להקפיד על הבעיה משאות כבדים יותר מאשר יוכלו שאת או לעבוד אקם סבלי הרף ומכלי תת למו מנוח או למנוע מהם את המזון הרגיל. —

לכן אתם ההורים ומורים, אשר יפקידו בידכם את רוח' בני העלומים וְתנוקם, השניחו עליהם היטב גם בדבר הזה ולמדו אותם, לכבד ולהוקיר בבעיה כקטן כגדול את עצמותו בהיותם ג"כ כרואי ה', למען ידעו, כי גם הבעיה נקראים מה' בתכלי לשמירת החיים כמוהם, וכי גם להבעיה רגשות כרגשותיהם, להקניט ולחוש עגב וצער, ואל תשכחו, כי הנער אביר הלב, אשר יביט בענג על הקחיל (קאפער) הנפצע, המתהפך בצירים וחכלים או בעיה המצטער ומספרר בק מות וחיים, כי כרבות הימים לבו יתקד לאבן, ולא יחיש ולא ירגיש עוד גם בראותו כרעה, אשר ימצא את אחיו, בן-אדם כמוהו, ולא ישים לבו גם על עצמת מכאוביו. —

בחוק

* הדבר הזה אמנם שייך הוא ביחוד אל מערכת המצות, יען כי זאת היא חובת האהבה נגד בע"ה המצטעים. —

בהוק השני ירוש ה' ממך בתור זכות הבע"ה, כי הבהמה אשר תעבוד כפרי אדמתך, במרם נמר בהם המעשה להיות נחשב בשלימות לקניגך (הלא הוא לפני הפרשת מעשר וחלה, ראה מערכת העדות פרק כ"ב) מכל סתנות האדמה, במרם תהיינה כלן שלך, כי "בל תחסוב" את פיה ואל תמנע ממנה את הנאתה בשעת העבודה, לאכול כמות נפשה, כמו בעת הדישה ובעת תשא על גבה משא, אשר תוכל לאכול ממנה וכדומה, ואם באיזה אופן מהאופנים שהם, הנך מפריע את הבע"ה מאכלם, ולוא יהי גם ע"י קריאה או באמצעות פחד, צמאון או הרחקה שלא לצורך מהפרי, אז הנך חוטא נגד החוק הזה ותעשה עונף להבע"ה, אשר יעזור לך בעבודתך, לרכוש לך את פרי האדמה, בעוד החוק יתן גם להבע"ה את הזכות, כי זהנה בשעת עבודתו מפרי הארץ האלה. — רק אם ידעת, כי הפרי ההוא יוכל להזיק להבע"ה, רק אז תוכל לסנוע ולהפריע אותו מאכלו (ח"מ שלי"ה).

ג.

קבור נבלת גוף האדם.

קבורה.

וכי יהיה באיש חטא משפט מות והומת, ותלית אתו על עץ. לא תלין נבלתו על העץ, כי קבור תקברנו ביום ההוא, כי קללת אלקים תלוי ולא תטמא את אדמתך, אשר ה' אלקיך נתן לך נחלה (דברים כ"א כ"ב).

א.

גם את גוף האיש, אשר נתלה כגלל אשר נמצא בו חטא משפט מות והומת, אזי, כאשר נוכחת לדעת, כי אמנם כבר מת הנחו, אל תלין את נבלתו ממעל להארץ, כי את האיש המת לא תוכל לחשוב עוד לחוטא ופושע, יען העונש של משפט מות הנעשה בו, הלא הוא נחשב "לעונש ה'" כמו כל סגת ומשקלת שהוא משלת ה', והשופטים הלא המה רק באי כח ה' בארץ, למלאות את פקודת ה' בהוציאם לפועל את דבר משפטו. — תורתנו שבע"פ תלמודך לדעת מאיש חייב מית"ה כזה, כי עפי' המסורה האיסור והחובה הזאת נוהגים המה גם בכל נופת מת, כאשר נוכחת לדעת, כי אמנם מת הוא, לבלי תלין את גופו מבלי סכה נחוצה עד אחר בוא השמש, רק לקברו בעצם היום ההוא, מבלי להחזיקו עוד יותר ממעל להארץ, ורק אז יוכלו לאתר יותר את זמן קבורתו, אם אריכת הזמן דרושה היא. לצורך הקנות קבורתו ולפי כבודו. —

ב.

כי עפר אתה ואל עפר תשוב" הוא אמר ה', יוצר האדם. על אדות כעמה

מעטה רוח האדם, בית-חומר קִנְיָתוֹ. — אמנם "עפר" הוא בנין נוף האדם. — רק כל הזמן, אשר תשכון בקרבו. נשמת חיים" הגוף הנהו כלי יוצר בעד רוח האדם", לפעול על ידו פעולות אנשים, אבל כאשר תצא ממנו נשמתו והרוח תשוב אל האלקים אשר נִתְּנָה, אל תעודתה הרוחנית, אזי דרוש הנהו, כי גם "הגוף" יבוא אל התעודה שלו. לשוב אל עפר ארצה"ר מבלי להלין ומבלי לאחר עוד, להביאו אל תעודתו בִּקְעִיף אדמתו, לשוב ולהתפרד אל חלקי העפר, האויר, המים והאש ואל היסודות האחרים, אשר קבל אותם אל תוכו במשך העת, אשר מלא את תעודתו עלי אדמתו להיות מעטה נוף האדם, למען ישרת ויועיל סאו והלאה להתכוננות החיים מחדש בבית "מערכת הבריאה". — בו ביום, אשר הרוח שבה אל תעודתה הרוחנית בשמי מעל נחוץ הוא, כי גם הגוף יהיה מסור אל תעודת יסודותיו עוד הפעם, ורק באופן, אם נדרשה עת, למען הכין את ההכנות הדרושות לצרכי הקבורה וכפי כבוד האיש הנפטר, אזי על משך העת ההיא, הגוף עודנו שייך אל עצם האיש הגֹזֵעַ, אשר בחייו שבת אותו, להיות כלי יוצר לרוחו, ורק אז יוכלו להתסהם בהכאת הגוף אל מקור תעודתו, עד אשר יוגמרו כל צרכי ההכנות הדרושות, כפי מעלת האיש ההוא, אשר עזב את עולמו, בעוד כבוד האיש עודנו חופף על גופו זה ("יד שני") ומפני זה יקברו את הגוף תחת רגבי עֵפֶר האדמה, ואף כי בקברו מוקף הנהו בקרשי עץ, אבל באופן כזה, כי יבוא בקברו בסגור כלי שום חציצה עם עפר האדמה, אשר תקבלתו אל חיקה, והיא תתיך ותפריד אותו ליסודותיו ("ש"ב).

ג.

ויען כי הקבורה היא מעשה של צדק נגד נוף האדם ונגד עולם היסודות בדרישותיהם ממנו, לכן הקבורה היא חובה ומצוה בנוגע אל המת ועולם היסודות, אבל יש לה עוד ענין אחד, בעוד היא תכיל בקרבה גם את החובה בנוגע לכבוד הנשאים בחיים. — בזיון — כי אמנם לבזיון נחשב, אם יקלו בכבוד "צלם האדם", ולוא יהי, כי נמצא עתה רק כמעטה גופו בלבד, בעוד גם אנחנו כלנו הלא נופיע בנויתנו בצלם כזה למראה עינים, לכן את הגוף, הנושא את חותם תכנית האדם, חלילה לנו לבזות אותו, להביאו לידי בזיון והפרדה באופן מכאיב לכבד ומעורר גועל נפש — לכן אל תחלל את כבוד מעטה האדם, הן לא תוכל, לחשוב את הגוף בראותך את האדם "ל בית חומר" בלבד, כי אם עליך לכבדהו בתור "מעטה רוח האדם", הנושא בקרבו את תכנית ה' — גם "טומאה" יביא הנפטר אל האדמה ומסביב לו, ומפני זה לא יוכל שום איש, לצוות לפני מותו, לכל יקברו את גופו, אם על זמן קצוב או לעולם, יען אם גם הוא בעצמו לא יחפוץ להתנהג בצדק עם גופו ולכבד את מעטה רוחו, ככל זאת הלא החובה על הנשאים בחיים, למלאות את חובת "הקבורה" מפני כבוד עצמם וכבוד האנושית בכלל ("ש"ב").

ד.

החובה הקרובה יותר בדבר הקבורה מושלת היא על יורשי הנפטר, ואם יורשים אין לו, או אם לא עזב אחריו כל רכושו וקנין, אזי על העדה, למלאות את צרכי קבורתו (ש"ח). אם יש נפטר בקרב העדה, או כל חברי העדה לא יעשו עבודה ומלאכה עד אשר יכינו הכל לצרכי קבורתו. בעת הלוואת המת על כל אחד להפסיק ממלאכתו ללוות אותו (ש"ג). ילד, אשר עבר עליו שלשים יום יקברו אותו בהלוואה נהוגה, אך יש מקומות שעושים זאת רק בעד ילד שמת אחרי שנה (ש"ד). בעד איש, אשר בחייו הוציא את עצמו מן הכלל והעדה ובודון לכו לא נשא בעול עם הצבור, בעד איש כזה בני העדה אינם מחויבים, להפריע עצמם ממלאכתם בגלל צרכי קבורתו בכבוד. —

בעד נפטר, יהיה מי שיהיה, לא יתנו בקברו איזה דבר ולא ישרפו ויכלו איזה חפץ לכבודו יותר מכפי המנהג (ש"ה, ש"ט). הכריכין יוכלו לעשות משפטנו — את האיש יעטפו במלית ואת הציצית יפסילו או ינחו אותם בכנפותיהם, להראות בזה לשם אות וסימן, כי זה הגוף היה עבד האדם, עובד אלקים בחייו, וכי עתה עבר זמנו מלפעול ולעבוד עוד כזאת (שנ"א). גם לנשיא ישראל לא יעשו חכריכין מחומרי מלבוש יקרים. כל המתים נקברים בתכריכי בד, אך בדבר בחירת הברד לפי טבעו ומחירו, יוכלו לבחור באיזה שיחפצו, ואם איש ירא אלקים ידקדק, לבלי לתת לזה בד פשוט מאד, בחשבו, כי יכבד בזה את זכרון אמונת, תחית המתים, אולם להפריע על המדה בטיב הברד עד למותר היא עבירה נגד חוק של "בל תשחית". — (סו"ק א)

ה.

בחיים, הרוח, שהוא אזרח השמים, והגוף יליד היסודות — הוברו יחד בבירת חיי האדם, אבל במות, הרוח עולה הוא ממעל לחיי האדם והגוף יורד הנהו מתחת לחיי אנוש, לכן לא גוף המת ולא הדברים הנתנים איתו במתו, או איזו עדי, הנמצא במתו מחובר אל גופו, לא יוכלו אם ישראו ע"י אמצעי, להיות מקובלים בהוג שמוש חיי האדם ותועלתו, אבל את אשר רק יעדו והזמינו בעד המת ולא נתנו לו, כמו כן הדבר הבא במגעם, אבל לא יעדו זאת עברו, גם הדברים, אשר השתמשו בהם לנקיון גופו וכדומה המה מותרים בשמוש והנאה (ש"ט). כל דבר המישלטל והשתמשו בו לקבר, גם העפר, שחפרו, אסור בהנאה ושמוש לעולם, כמו כן אבני המצבות, עד כי יש למנות מישיבה על מצבות אבן כאלה וכדומה (ש"ר).

ו.

את העינים, את הפה וכל הנקבים הגלויים של המת סותמים אותם, למען תת להם מצב סנוחה, וגוזזים שערו וצפרניו (כן הוא בי"ד, בכל זאת נדהים בכל אלה כפי המנהג המקובל ומקורש בכל מקום). את הגוף ירחצו בנקיון למען הראות, כי הנשואים בחיים יכבדו כמעשה אחיהם, את חברים, את האיש, אשר יפרד מהם וינהגו עמו מנהג אנשים — על ראש המתים טחים בביצים טרופות (צערשלאענן) בקליפתן, להורות בזה אות וסימן, כי במעגל חיי האדם שוררת התמורה של "החיים והמות", וכי אמנם החיים והמות המה רק מעגל-ההתפתחות, רק התחלפות הצורות של "המציאות" (שנ"ב). את פני הנפטרים יכסו — לילדים פחותים מבני שלשים יום, לא יעשו להם ארון והלוואה, אך ילד יותר משלשים יום ישאו אותו באיזה ארון מיוחד ובהלוואת מת. — בן י"ב חודש יוציאו אותו במטה כנהוג והעדה יביעו צערם. ילד שמת ולא נמול מוהלים אותו על קברו בחרש או בזכוכית (בבלי ברכה) וקוראים לו שם. ע"ד נשיאת המתים במטה ראה שנ"ח. —

ז.

כבר נזכר, כי המת נקבר מתחת לאדמה ושמה יביאו אותו במגע מכלי מצוה בעפר האדמה, ואופן משכבו הוא, להיות מושכב על גבו כאיש ישן ופניו למעלה. בעד כל מת יעשו קבר מיוחד. לדופן בעד כל קבר ישארו למצער שלשה טפחים, אבל ילדים קטנים יוכלו להקבר יחד עם אביהם או אמם או אב ואם זקניהם, וזה הכלל „כל שישן עמו בחייו נקבר עמו במותו“ (ש"ג). לפנות מת מקבר קבוע יוכלו רק אז בכדי לקברו אצל אבותיו או בארץ ישראל, אבל אם בעת הקבורה לא יערו, כי יהיה נקבר שמה בקביעות, או יוכלו לפנות את המת לתכליות אחרות. אם הקבר בלתי בטוח משטף מים או יראים פן יוציאוהו מקברו, או התובה לפנות את המת משם. אין מוליכים את המת מעיר שיש בה בית הקברות לעיר אחרת, רק אם צוה לפני מותו להוליכו ממקום למקום. הנסרים, אשר ימצאו בבית הקברות, לא יויוזו אותם ממקומם בעוד, יוכל היות, כי המה נסרים מקבר — כל אלה יוצאים מהחובה, אשר עלינו לתת כבוד למעשה הרוח של אחינו האדם (ש"ג). על בה"ק או בד' אמות של מת אל יהלכו בתפילין, בציצית ובספר תורה מגולים ואל יתפללו ואל יקראו דבר בן התורה (וזולת לכבוד המת), לבלי להראות מלואי חובות החיים במקום ששוכבים הנפטר, אשר המלואים האלה חדלו מהם (לועג לרש), אבל רחוק ד' אמות מבה"ק, או מהמת קורא ומתפלל (ש"ג). כל מעשה נגד הכבוד או של ביוון, כל קלות ראש כמו: אכילה, שתיה, קריאה, לחשוב השבונות וכדומה, אסור לעשות על בות הקברות, כמו בן לרעות בהמות, ושאר הדינים ראה י"ד שם"ה. —

ה.

חובות „האהבה“ אל האנשים החיים נכבדים המה מחובות כאלה נגד המתים, ואם פגעו, מת וכלה" זה בוז מעבירים את המת מלפני הכלה, אבל אחרי שנכנסה לחופה ויש לפניו לנחם אבל ולשמח חתן, הנחומי האבל קודמים, וכן הבראת האבל קודם למשתה של חתן, אם יש עת בעד שניהם, אבל אם אין עת בעד שניהם משתה חתן קודם. המת והמילה, מילה קודמת, ואם הוא מת מצוה מת מצוה קודם (ש"ס). מת מצוה זה הוא שמצאו בדרך או בעיר של עכו"ם ואין לו קוברים, אסור לו לזוז משם ולהניח את המת אף ללכת לעיר להביא קוברים, רק יטמא בו בעצמו ויקברנו, כי מצות מת מצוה עומדת גבוה משאר החובות (שע"ר). מבטלים תלמוד תורה בעבור הוצאת המת, אבל ת"ת של תינוקת לא יבטלו גם בעד בנין בית המקדש, ולמצער מלויים את המת ד' אמות (ש"א). וכבר שאר הדינים עליך לתלמוד בי"ד מסימן שם"ג עד שם"ח, גם עליך להכיר את המנהג המקודש בענינים האלה בקהל עדתך, אמנם חלק גדול מהחובות האלה מתחם הנהו אל „מערכת המצות“, בכל זאת העמדנו בזה למען יהיו עקרי הדינים מסודרים יחד. —

ז.

כבוד גוף עצמך .

אסור אבוד וספנת עצמו ומצות שמירת נפשו .

ואך את דמכם לנפשתיכם אדרש (בראשית ט' ה') .
 רק השמר לך ושמר נפשך מאד (דברים ד' ט').

א.

ראה נא! הן תוכל לאמר: אמנם חפץ אחפץ להיות צדיק וישר נגד כל יצור מסביב לי, הלילה לי, להפריע אף את שלום האחד מהנבראים, מהאדם עד התולעת, מהאדמה עד הבגד, ולהרוס את סתנת מציאותם, גם בטוח אנכי, כי לא נמצא גם אחד מהם, אשר יקרא לו להביא תלונתו עלי לפני כס-יה ולהאשימני, כי פעלתי לו עולה, יען ידעתי גם ידעתי, כי כל אלה וכל אחד מהם הלא לא לי המה, רק כלם כאחד וכל אחד מהם הנה הנם קנין קדוש של ה'; אולם כשאני לעצמי, הלא גופי וכחותיו, המה באמת "כלם שלי", ועמהם הלא אוכל לעשות כרצוני וחפצי, הן אוכל לשלוט עליהם כרצוני ולהשתמש בהלקיהם כטוב בעיני, אם להאבדם ולהפסידם או גם לשלול ולהסיר ממני את כלם כאחד, או לתפש את עצמי מהם — הלא למי זה אחטא בעשותי זאת? למי אפעל בזה און? — אולם הכיטה וראה! תורת ה' תתיצב לנגדך וביחוד בדבריה המסורים ומקובלים לנו סמנה, שהמה יענו ויאמרו לך: אין אדם רשאי להכאיב ולצער את עצמו, הלילה לאיש להיות: טורף נפשו בכפו! יען על כל אחד החובה והמצוה, להחזיק ולכלכל ולקיים את גופו, ולחטא ועון יקשב, להרפות ולהחליש את עצמו, יען לא ידע האדם איך ובאיזה אופן נחוץ הנהו לתועלת עולמו — ואם גם שופטי אדם לא יוכלו לחרוץ משפטם על מעשהו זה — הלא ה' שופט הו! אבוד עצמו לדעת ומצות שמירת נפשו ילמדו אותנו חכמינו דל, וכפי הנמסר לנו גם מהכתובים האלה: באמר הכללי ואך את דמכם לנפשתיכם אדרש, כי ה' ידרוש דין וחשבון בעד כל אדם, שנועד הנהו לשאת נפש אדם, ובמצות: רק השמר לך ושמר נפשך מאד" הלא הוא, לשמור ולהשגיח היטב על נכסך: הרוח והנפש, גם להכיר ולדעת אל נכון, כי יבחות גופך" המה אמנם התנאי החיון שלהם. —

ב.

דבר ה' יירא אלינו, לעצור את ידינו למנוע אותנו מפוא כדמים ולפרוע פרעות כגופנו. אל תטרף את נפשך בכפך! אל תשים מום כגופך, אל תצער את עצמך! אל תביא חייך בסכנה! אל תחליש את גופך! הבה! החזיקה וקיים את עצמך, ושמור נפשך מאד!! —

מאבד עצמו לדעת" — הן אמנם חיי חברך דרושים להיות קדושים לך, חלילה לך, להרוס ולכלות את מעטה הרוח ובית חמרו של אחיך — חלילה לך, לשלוח את ירך, לקרוע את הקשר ולהתיר את האגודה, אשר קשר בה ה' את הנוף ואת הנפש של אחיך, להיות אגודתם יחד על ארץ נוסדה. אתה לא תוכל לגרש מעל פני הארמה את רוח אחיך, כל עוד יחזיקוהו ה' בתבל ארצו — ואתה, האם אינך חפץ תחפוץ, להכיר גם בחיי עצמך קדושה כזאת? בחיי עצמך אינך חפץ לכבד, כמו בחיי חברך, את האגודה אחת של האדם, אשר קבל אותה מיד ה' — אתה תרהיב עז בנפשך להרוס ולכלות מרוחק — רוח בן אדם — את מעטפת הגויה, הנך מתפרץ, לברוח מלפני ה' — במרס יקראך ה', לעזוב את עולמך, את האדמה, אשר שָׁמַך ה', להיות עליה? — אבל דע, כי אין לך שום זכות על חיי עצמך או על גופך יותר מהזכות שלך בנוגע אל חיי חברך וגופו, כי באבוד עצמך לדעת, את מקדש ה' אתה מחריב ומחריס! את יצור ה' אתה עושה כלה — הנך אזוד ארור, רוצח! הן הכל שוה, אם תאבד את נפשך או אם תרצה את נפש אחיך — ה' ידרוש ממך דין וחשבון בעד כל דם ודם, אשר תשפוך — דע לך, כי גם גופך, גם כחותיך, גם זמנך הקצר, במשך עת היותך במציאותך פה עלי אדמות, לא לך הם — וכמו כל חלק וחלק מעולמך, אשר לא תוכל לאמר עליו "שלי, שלי הוא!" כמו כן הכל כאשר לכל גם גופך, הלא נתנו לך רק להשתמש בהם בתור כלי יוצר ואמצעי, למלאות עמם את חובותיך, לכן עליך החובה, להשתמש בגופך כמו עם שאר המטונות, אשר חוננת כמו, רק לפי רצון ה' וסדר ה'; אבל להרוס, לבטל ולכלות את הכלי יוצר, גם את האמצעים שהמה נתונים נתונים לך למלואי תעודתך, חלילה, חלילה לך מעשות כזאת — כזאת היה לא תהיה! בעוד עליך החובה, לתת דין וחשבון על מפעלך זה לפני ה' — ואם ה' ידרוש ממך דין וחשבון בעד כל דבר אף הקטן שבקטנים מקנייך — הלא על אחת כמה וכמה, כי ידרוש ה' ממך דין וחשבון נורא וחמור על היקר מכל יקר שלך, שהוא התנאי הראשון לשאת ולהזיק את כלם כאחד — את דמך בנפשך ידרוש ממך ה'!! —

עבד ה' אתה, רוח האדם, הנך שְׁלֹחַ הַלוֹם, להתעמק פה בעפר הארץ ולמלאות בתבל הארצי את פקודת אלקיך, שכסם אחד עם כל כרואי חלד ותבל ארצו, ובכל מראה ודמות, אשר תתיצב לפניך התבל הזאת — בחזיון של חבה או של איבה, כל זאת פקודת ה' ותעודה עבורך — ואתה האם מאן תמאן, למלאות באמונה את תפקיך ופקודתו לא תשמור רוחך, יען וביען, כי היא לא תפיק רצון ממך או תחשוב כי לא תועיל לה עוד — או יען, כי הנך בעצמך מכביד את אכפה עליך עד למאד, או מפני, כי החלשת את עצמך, עד כי נרפה נרפה אתה למאד, לכן חפץ תחפוץ לנתק את מוסרותיך עם התבל ומלואה ולקרוע את מסורת הברית עמה, הנך חפץ תחפוץ ללעוג לדבר ה' אשר יקראך הַלוֹם, להתמהמה בתבל

ארצו, למלאות את תעודתך. מתפרץ הנך מפני אדוניך, והנך נהפז לבוא
 "שם", להתיצב לפני כס יה בתיר מורד ופושע??! —

אָסוֹן? סבל החיים?, — התדמה להקל את כובד משאם מעליך
 עי הטא ועוֹן? או לכבות את נחִלָּתָם? האם תחשוב, כי כמו תוכל
 להרוס ולכלות את מעטה גופך, כן תעצור כח לכטל ולאפס גם את
 עצמותך — את עצמך, את רוח האדם! ובמעשך זה, להשתמש ולהתחמק
 מהדין והמשפט, אשר יביאון אותך שם? — "שגעוֹן"!! —

אבל דבר פשע? החרפה? — האם תחפוץ, לכפר בכבר פשע את
 הדבר פשע? גם למען תכרה מלפני אנשים ולהנצל מחרפה. היתכן לך,
 להתיצב ככלי סלא בוש וכלמה או כחרש הנשבר לפני כסיה?
 "שגעוֹן גדול ונורא"!! —

גם דמיון כוזב הוא לחשוב, כי האבוד עצמו לדעת הוא רק חטא ועוֹן נגד
 ה' ונגד עצמו, מבלי היות גם חטא ועוֹן נגד כל תכל הארצי, האם לך לבד
 שייך הנהו החלק הקטן שבקטנים של מציאותך וכחך? האם אין לך החובה ככל אחד
 ונגד כל אחד להיות "ברכה" בעולם? האם אינך שייך להתבל עם כל מציאותך?
 האם לא נולדת בשבילה ובנללה, בעת קראך ה' אל מציאותך, ואם כן, האם
 לא פָּנַד תִּבְנוֹד גם כה ותִּתְפַּחֵשׁ לכל דרישותיה סנך, כאשר תכטל ותאפס את
 מציאותך?! — אכל הנך נצב כה גלמוד ונעזב בעולם ה', אין כל קשר של
 האהבה וידידות או קרבת שארי בשר, אשר יאנדו ויקשרו יחד את מציאות
 האחרים אל מציאותך!! אולם האם רק אלה הם נחשבים לקרובים אליך, אלה
 שיש בהם זכות הקרבה אל פעולתך לברכה? האם לא הכל הוא, הכל כאשר
 לכל, כל אשר ישא עליו חותם תְּכִינִית ה'. האם לא כל אדם, אשר החובה
 עליך, לעבוד אותו, כל בעל חי, אשר עליך להחזיקו ולהחיותו, כל עץ
 אשר עליך לגדלו ולשגשג אותו, וכל יצור אדמה אשר הנך נקשר לו בחובתך?
 האם לא כלם הם קרובים אליך? ואם ביחס האנשים ובנוגע אל קרבתם הנך
 נעזב, גלמוד וכודר — אך אולי ההתבודדות ההיא בעצמה באה לך
 כאשמתך, ע"י חטא ועוֹן מצדך, יען וכיען, כי התרחקת ונסוגות אהור
 מהאנשים, אם בגלל פתיות וסבלות, או ע"י דברים ומעשים מרעים הִתְחַקַּת
 אתם מסך? — אבל אם עד כה היית רק כחטא ועוֹן, בחרפה וכלמה, עד כי
 נהיית למורת רוח חונ הברתך, נהיית קללה ולא ברכה!! עד כי תחשוב כי
 "לצדקה וחסד" יחשב, לחסד וצדקת בעד חונ הברתך, אם אתה בעצמך
 תִּבְדֵּל מִקְהַל עֲדַתָּה בְּאִפְדָּה עֲצֻמָּךְ לְדַעַת!! אכן האם אינך רואה, האם אינך
 מִבִּין, כי אם גם גדלו ועצמו מספר חטאיך, אבל עוֹן אִבּוֹד נִפְשֶׁךְ לְדַעַת
 עוד יגדל ביותר? ועל כלם, כי גם לזאת תהיה אִשְׁמַתְךְ — נגד התבל מסביב
 לך — גדולה ונוראה במאד מאד, הנה בעבור זה ובגלל הדבר הזה, עליך
 להוקיר במאד מאד את הזמן הקצר, הנשאר לך עוד למציאותך בתבל,
 למען תעצור כה במשך העת הקצרה ההיא ולהוסיף בה אוֹמֵץ, להיטיב
 ולתקן בְּכַפְּלֵי כַפְּלִים, את אשר שָׁחַת בתבל ארצה, ולְחַשֵּׁב אליה, את אשר
 עד כה שָׁדַדְתָּ וְנֹלַת מִמֶּנָּה — אבל מֵאַן תִּקַּח לך הִכָּה והיכולת לזה?
 תשאל

תשאל, — הבה! את אלה יתן לך ה' ויסקנו בהם את הרצון הטוב של „הקא לִפְתָּחֵי“, בעד זאת תתן ערובתה לך גם המציאות בעצמה, שהנך נמצא עוד חי ובעל יכולת בתכל, גם דבר ה', יתן את ערובתו שלום וברכה, להִשָּׁב מדרכו הרעה באמרו: כי הוא בכבודו ובעצמו דרוש ידרוש דין וחשבון בעד כל נטף דם השייך לנפשך אם שפוך תשפכנו! לכן התאוּשֵׁשׁ, אומלל, וחיה!!

ג.

אבל לא רק את חייך לא תוכל לשדוד ולשלול ממך, כי גם המום הקטן שבקטנים אסור לך לשים בגופך. חלילה לך עי קלות דעת, לרופף את סכנת גונתך. חלילה לך עי מנעך ממך את הדברים הנחוצים והמותרים לך, להחליש את עצמך. אל תבוא בחרף נפש במקום סכנה. אל תרופף עי פְּלִקְלֵת חייך כבלי סדרים את כחותיך, אל תמעִיט ואל תבלה את בריאותך ואל תקצר את שנות חייך, והנך מקבל עליך אחריות קשה בעד שדוד הכח שלא לצורך בפני ה'. כל רפיון והשחתה הקל שבקלים בצדיה היא רציחה חלקית — לכן עליך החובה והמצוה, ככל האפשר, להיות נזהר בכל אלה, ולמנוע עצמך מדבר, אשר יוכל לסַפֵּן, את בריאותך — גם בדבר שיש בו ספק „סכנת נפשות“, חדל לך ממנו, וזולת מה שיצוּך ה' בעצמו לעשות וזולת שעליך למלאות זאת בגלל חובה ומצוה, אל תנסה את ה' ואל תסמוך עצמך על הנס של ההשגחה, יען ההשגחה איננה מגן ומחסה, בעד זדון לבב, קלות הדעת וחרף נפש, אף החוק יחובבך, להיות נזהר ומנוע עצמך מְדַבֵּר שיש בו סכנה, יותר מְדַבֵּר האסור (חמירא סכנתא מאיסורא) (ח"ט תכ"ו), — (י"ד קפ"א).

ד

על דבר מלוא החובה והמצוה ותנאיה בעת הסכנה ראה מערכת התורות (פרק ט"ו) ופה נעיר רק על איזה דברים. — תכמינו ז"ל בין הדברים השונים, שיוורו אותנו ארות ענינים כאלה, שהמה אסורים מפני הסכנה, צו: כי אסור הוא לשתות משקים מגולים במקומות שיש נחשים, ובכל מקום אסור הוא מפני הסכנה: אכילת בשר ודגים המבושלים יחד, גם לבלי אכול בשר ודגים אחד אחר השני מבלי נקיון הפה. המה יזהירו אותנו מועת אדם זולת זעת אפים — לבלי לקחת בפה איזה מטבע העוברת ביד אדם. — לבלי תת היר תחת חלל השחי, פן ננעה היר במצורע או בסם רע. לבלי הניה ככר לחם תחת השחי מפני הזעה — לבלי לכת תחת הרבת קיר נמוי, או על גשר רעוע וכדומה — לבלי לשתות מים מהנהר בחשכת לילה או להגית פיו על קלוח המים — לבלי לאכול ביצים ובצלים קלופים שעמדו כה במשך לילה. אסור לאכול מאכלים ומשקים שנפשו של אדם צפה בהם (אל תושיט כוס, אשר שתית אתה, אל רעד לשתות ממנו בטרם נקית את שפת הבלי ע"י שפיכת מעט נוזלים ממנה). אל תאכל מכלים הנועדים לשמוש של גועל נפש, גם לא תאכל בידים מגואלות או על מפות מלאות חלאה וכדומה. כן צו לנו לבלי השאר בעיור ששמה השורר מנפה, רק לצאת מן העיר בתחלת המנפה אבל לא בסופה (י"ד קפ"א). גם יזהירו לבלי אכול בשר בהמה, שאכלה דברים המויקים לאדם או נשוכי נחש וכדומה (י"ד ס').

ופן תאמר בלבבך: אם הקנאה, התאוה ואהבת עצמו וכל הדברים הרעים בחיי

בחיי האדם יוליכו את האדם שולל וירחיקוהו מתעודתו האמתית ויוציאוהו מן העולם, — לכן אשתדל לכבוש אותן במאד מאד, בעשותי תמיד את ההפך מכל אלה, גם למנוע את נפשי מכל הנאת הגוף ולהגזיר מכל תענוגות העולם: אישות, הרהבת החיים, עדי ופאר, ולחיות רק חיי נזירים — אבל הבותר בדרך כזה כחיי נקרא בשם "חוטא", לכן חדל לך רק מהדבר האסור עליך עפי התורה והמצוה — ועם המותר לך השתמש בה שכל ודעת, לחוק ולאמץ את גופך, למען יהיה הגוף כלי מחזיק ברכה, — חזק ואמץ, למלאות על ידך את תעודת חייך — ואם תהנה באופן כזה, אזי גם פעולת גופך והנאתך זאת בכנה טהורה נחשבה לעבודת אלוקים, לכן שמור נפשך מאד ושים לבך לכלכל כהונת את גופך, למען ישאר לך תמיד כלי מחזיק ברכה לשירתך בהיותו בריא וחזק לפעולת חייך. חדל לך מכל דבר, אשר יוכל להזיק לגופך ולהרוס את בריאותו, אף קח לך והשתמש בסדר חייך עם הדברים, שהמה יוסיפו לתת להגוף כח, בריאות, אומץ וחיל — .

אכול רק בעת שהנך רעב ושתה עת צמא הנך, וכאשר נדרש לגופך, להפריד מקרבך את החומרים הזרים לו, אל תתמהמה אף רגע מלעשות זאת — אל תאכל עד למותר למלאות הבטן, גם לא לשוּבַע בשלימות. אל תאכל בעת שהנך מרגיש הצורך להפריד מגופך את הרעי ולהסך רגליך, אם תוכל, עבוד איזה עבודה והביא בתנועה את גופך לפני האכילה. אכול את אכלך בשבתך על מקומך, ואחרי אכלך תנוח מעט. אל תמעיט ואל תרבה לישן. שנה במשך שמונה שעות דיה היא להחליף כח — עליך לקבוע את שעת שנתך באופן כזה, כי תוכל לקום תמיד לפני צאת השמש. אל תישן על גבך (פרקדן) ולא על פניך רק על צדך השמאלי. אל תישן תיכף אחרי האכילה, רק עליך לחכות שלש או ארבע שעות. אכול רק מאכלים מבריאים וממאכלים מויקים אל תטעום מאומה ומבלתי מבריאים מעום רק מעט. עליך, לערוך את אכלך ומלבושך לפי תקופות השנה והמקום, "העבודה, הזהירות והנקיון" המה עמודי ומעמדי הבריאות (רמ"ם הלכות דעות ג' ד' ועוד תרכה). אל תגע ביד לפני נמילת שהרית את הפה, את החוטם, את האוזן ואת העין. בבקר בקומך משנתך עליך שלש פעמים, לרחוץ את ידיך, גם ביום עליך לשול את הידים אחרי קומך משנתך (א"ח ד'), וכמו שהוא המא ועון, לא לבד להזיק את רעהו בפועל, ואסור גם החפץ והרצון בהשחתתו, הלא היא "הקלה" ולהטא ועון נחשבה (ראה מערכת משפטים פרק י"ב), כמו כן מלבד שאסור הוא בהשחתת עצמותך בפועל, כי גם אסור עליך החפץ של ההשחתה בלבדו, לכן אל תוציא מפיך דבר להשחתת עצמותך, "אל תקלל את עצמך" (ח"ם כ"ז) — .

וביחוד ועל כלם, אתם בני העלומים, אליכם קנאת התורה: אל תתפרצו ואל תזידו לפרוע פרעות בבריאותכם, בכחכם, בחייכם! חדלו לכם מתאוה ומחמדה — חדלו לכם מקלות דעת וחרף נפש!! אל תכלו ואל תשחיתו כסבוא חייכם את, לשד' גופכם, אל תחסרו סכם, כבואכם בימים, חיים בריאים וחזקים וכחות הנפש והגוף, לבל תכלו כאֵלֶה נזבלת, רק היו חזקים ואמיצי כה בחייכם לפני ה' — .

ה.

כבוד הגוף בתור כלי מיוחד ומקדש מה בעד הרוח.

אסור גדידה, קרחה, שרט, פתבת קעקע.

בנים אתם לה' אלקיכם, לא תתגדדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת. כי עם קדוש אתה לה' אלקיך ובך בחר ה' להיות לו לעם סגולה מכל העמים, אשר על פני האדמה (דברים י"ד א').
ושרט לנפש לא תתנו בכשרכם וכתבת קעקע לא תתנו בכם,
אני ה' (ויקרא י"ט כ"ה).

א.

בנים אתם לה' אלקיכם! אם תמלאו את תעודתכם, כפי התורה והמצוה — וכלל מעלתכם זאת קשר ה' אביכם את הקשר של הרוח עם גופכם להיות באגודה אחת, ויכרות את בריתו עמכם, ויורה אתכם, איך להתנהג עמכם, לפי סדרנת האדם, לכן אל תוידו לרומם ולעלה את רוחכם ע"י השחתת גופכם, או בהתגברות עליו ע"י ענוי וצער הגוף, להגביה את הרוח ולדמות, כי כזה יוכל הרוח, לעמוד סמל למדרגה האנושית, ולהיות כאחד מבני אלים, לכן דעו, כי בנים אתם לה' אלקיכם, ובדמיון כוזב, לא תתגודדו. — (צערשנידעט אייך ניכט) (גדידה לע"ז). —

בנים אתם לה' אלקיכם! כלכם כאחד הנכם קרובים כראש וראשון אל ה' ועל ידו הנכם קרובים גם איש לאחיו — ואם יקרא אביכם אליו את אחד מבניו מחוג קרבתכם, אל תראו ואל תוכיחו בשום מעשה, כאלו רק באיש הנעדר מכם הנהו תלוי ערך וחשיבות עצמכם, ואשר בהקדרו מכם חייכם עוד אינם חיים, עד כי תדמו, כי צלמכם (פערזאנליכקייט) מעתה נחשב ככלי אין חפץ בו, עד כי תחפצו להשליך אותו מנגד, ולאות, כי נקלותם בעיניכם, תשדדו מנופכם ראשונה את המחסה ועדי השערות מעל ראשיכם, לכן חלילה מכם, לשים קרחה למת! חלילה לכם מעשות כזאת, ודעו, כי לכל אחד מכם בחיים יש ערך וחשיבות בפני עצמו — ערך חוג חי עצמו — אמנם מעולות החיים של הקרובים והיחידים יבאו ויתלכדו יחד בהתחברות של אהבה וידידות, אולם אם גם אחד מהם נעתק מחוג חייו, ככל זאת על כל אחד מכם להתחוק, גם להוקיר את מעגל חייו לבדו, ולטונן את עצמו באומץ וחיל בעד עבודת אלקים שלו בחיים, (קרחה למת).

אני ה'! עבדי אתם בחיים, שלי אתם בקטן ופה ושם אני ה', לכל אחד קראתי לעבודת החיים, ואם אקרא לי מפה את רוח בן אדם למות אל.

אלי — הן אמנם תחסר לכם מני אז הנפש, שהיתה אחיכם וקרובכם עלי אדמות, אבל הן זאת הרוח, אשר שָׁבָה אל אלקים, לא היה לכם לא אדון ולא אל חַיִּיִּים, אשר עת נפקד מקומו מכם תחשבו, כי בהעדרו נלקח מחייכם פה המַרְכָּז והיסוד שלהם, עד כי בגלל זה יִדְרֹשׁ לָכֶם, להראות אותתיכם אותות על האִבְדָה שאבדתם, בכואכם, להרום את הגוף ולפרוע פרעות כתנאי חייכם פה בתבל, אני ה', לכן אל תפציעו, אל תעשו שְׂרֵט (פֶּעֶרוֹאוֹנְדוֹנְג) בגופכם בגלל נפש מת (שרט לנפש).

אני ה'! למלוא רצוני בכחירה ובחופש על פני האדמה נתתי לרוחכם ונפשכם את הגוף, להיות כלי יוצר למו. הגוף הוא שייך הנהו להרוח והנפשות לי לבדי הנה! ולגופכם אין תעודה אחרת פה — לכן אל תכוננו את גופכם, לַעֲדֵךְ אותו לעבודה אחרת, הן את התכנית שלי, את צלם אלקים, הלא זה כבר ישא הגוף עליו בהיותו אדם, גם את חותם הכרית בהיותו בן ישראל! חותם אברהם ובריתו, הלא חרות הנהו עליו לאות ברית, לכן אל תקעקע (טעטאוירען, איינגראבען) בו אות וסימן אחר (כתבת בקעקע).

ראה י"ד ק"ה רק מותר הוא להכלית רפואה, לעשות איזה שרמ בעור. לקרוע גם שער אחת על מת היא קרחה ואסור. — (שם).

ט.

עֲדֵי הַשְּׁעָרַי וְהַמְּלִבִּישׁ.

אָסוּר הַקֶּפֶת פֶּאת רֵאשׁ, הַשְּׁחַתֵּת פֶּאת זָקֵן וְלִבִּישׁת
גִּבֹר שְׂמֵלֵת אִשָּׁה וְלִהְפֹךְ.

לא תקפו פאת ראשכם ולא תשחית את פאת זקנך (ויקרא י"ט כ"ז).
לא יהיה כלי גבר על אשה, ולא ילבוש גבר שמלת אשה, כי תועבת
ה' אלקיך כל עשה אלה (דברים כ"ב ה').

א.

אין דבר שהנהו כה נחויץ לאדם, לדעת ולחשוב אותו תמיד כמו הדעת הנאמנה, כי גם גופו כמו נפשו הנהו יצור קדוש לה', ועל הרוח, לפרוש את כנפי ממשלתו על הגוף, ולחנכו בעבודת ה', ובכל זאת הלא בנקל למאד יִשְׁכַּח האדם את הידיעה ואת ההכרה הזאת בתבל, אף במעשהו, בפעולתו למען האנושית שלו. לכונן את מראהו והופעת עצמו ולשנות אותו לטוב עפ"י טעם האנושית, והיא אמנם חובה קדושה לאדם, למען השפטר מתאוות בהמיות (ראה פרק י"ד). לכסות את האיברים הבהמיים של הגוף ולהופיע בתור ובתאר איש באנשים — לכן, בעת אשר תעדה ותפאר את עצמך, גם בעת אשר תעמף

תעטף את גופך במלבושך, אל תשכח, כי הנך מפאָר ומלביש את הגוף, שהוא קדוש לה', ואל תפריע ואל תשחית ע"י העדי והמלבוש את הסדר הנעלה, אשר עָרַך ה' בעד הופעתך החיצונה. —

ב.

בעת אשר אתה, איש ישראל, כה יאמר לך החוק, תעשה את שער ראשך וזקנדך ובפארך אותם, למען תופיע ותתהדר בטוב מעם, אל תקיף את פאת ראשך, אשר תבדיל בין חלק הראש מלפניו ומאחוריו, להשוות אותה עם המצח ועם המקום של אחורי האזן, והוא שער הרקות (שלא־עֵן). אל תשחית ביחוד את השער, אשר יכסה את המקום הגבוה, ששם יתאחדו הלחי התחתון תחת עצם הרקות גם פאת לחי התחתון מתחת האזן לפני לחי התחתון, ולפי דעת אחרים גם תחת הגרון — להקיף ולגלח את פאת הראש אסור גם במספרים, כמו כן בפאות הזקן לאורך הלחיים, עם פאות העצם שהחת האזן. פאות הזקן אסורות ביחוד לגלח בתער, אבל לא במספרים, ויען כי יש ספק, ליעד איזה הנה פאות הזקן, לכן אסור לגלח בתער את כל הזקן גם מתחת להגרון. התער הוא הכלי להשחתת כל שער הזקן אבל לא המספרים (י"ד קפ"א).

אתה עלם בן ישראל! החפץ תחפוץ בנלל המעם הטוב והיופי, לפי דעתך, בהופעתך לעיני אנשים, לעבור על לאו מפזרש בתורה? הלא טוב טוב לך, גם בעת תפאר את הופעת גופך החיצונה, להוכיח, כי גם הגוף לא שלך" הנחו. ולהראות כזה, כי גם הוא קנין ה', ואתה, יען כבד תכבד את סדר ה', תשמור את החוק בעצם קדושתו. —

ג.

את מיני הזכר והנקבה הבדיל ה', בהראותו לכל אחד מהם את אָפְנֵי המלואים של חובת החיים. שני המינים שְׁוִים המה במעלתם, אף קדושים המה, כל עוד ימלאו את חובותיהם בעצם שְׁהִרְתָּם, גם בהופעת גופם החיצונה הבדיל אותם ה' בעבור החזקת שְׁקִירַת המדות — לכן עליכם החובה, לקיים בקדושה ובטהרה בהופעתם החיצונה את ההבדל, שהבדיל ביניהם ה' — על הגבר, להתראות במראהו בתור ובתאר גבר והאשה במראה אשה — ומפני זה את אשר יעד הסנהג במלבוש, בעדי ובפאר, אשר הִלְבְּשָׁה הנשים, אל ילְבְּשוּ אותם הגברים, וכמו כן אל תלבש אשה שְׁקִילַת גבר, וכל עדי ופאר, הנועד בעד מלבושי גברים, — מטעם סיג אמרו חכמינו ז"ל על הגברים הקשוט עד למותר, לכל ושימו כל מעינם בְּיַפי הגוף והתעדנות העור והשער, אשר הוא נְאוֹת רק בעד הנשים, אף בדברים הבלתי נוגעים להופעתם החיצונה (י"ד קפ"ב).

ד.

זְנוּת.

לא תהיה קדשה מבנות ישראל ולא יהיה קדוש מבני ישראל (דברים כ"ג י"ח).

ה.

את כל הכרואים מהצומח ולמעלה חלק ה' להיות מין זכר ומין נקבה, הלא

הלא הוא, כי המין האחד יהיה האב והשני האם, גם את האדם חלקי ה' במינהו להיות זכר ונקבה — בעל ואשתו — ויברך את הבעל לתעודתו הקדושה בתור אב ואת האשה לתעודתה הקדושה להיות אם ויאמר לשניהם: פָּרְתוּ בריית והזדווגו יחד, היו בעל ואשה, למען תהיו אב ואם!! ואז אצוה את פְּרָקְתִי עליכם, שכרכם יהיה שכר פרי בטן, צאצאיכם יגובו ויפרחו ותבנו לכם יחד בית נכון, להיות יסוד מוסד בעד חנוך האדם וקִהַרְת מדותיו, ועם זה גם יסוד מוסד לאשר האדם והצלחתו בתבל. —

ב.

אבל רק למטרה זו, להיות בעל ואשה, אב ואם, לכינו בית ולהנך את הכנים ויוצאי חלציהם, לשאת עליהם את ברכת אברהם ולמלאות את תעודת ישראל. רק למטרה זו שם ה' את הנטיה בלב האדם והחפץ, להתחבר ולהזדווג יחד, ויתן להאשה את כחות האם ולבעל את כחות האב.

ג.

לכן לתכלית האדם הנבונה הזאת קדושים ומיועדים המה כחות האב והאם, ואם כן דרוש הוא, כי האיש יחזיק בקדושה וכטהרה את כחות האב והאשה את כחות האם, אשר לה. כל הזדווגות המינים שלא לתכלית ומטרה כזאת, היא שמוש שלא כהונן עם הכחות הנתינים לבני אדם לזה, היא חלול כבוד האדם, להורידו ולהשפילו למדרגת בהמה, גם מתחת למדרגתה — היא זנות! לכן הלילה לכם, להפקיר את אחת מכנותיכם לזנות, את אחד מכם לתועבה כזאת — את התכלית והמטרה לאחד ולחבר את הבעל עם אשתו, לכונן בית ובני בית, יעריכו ויסדרו ע"י קדושין וחופה (ראה מערכת המצות פרק י'). כל התחברות והזדווגות בלי קדושין וחופה היא זנות ואסור (אה"ע כ"ז).

ד.

נוראות הנה תוצאות הזנות, — כחות הנוף יאבדו לריק, כל טוב, כל נשגב ונעלה באדם יחלש וימות — בהמה לו יהיה האדם, וידע ויכיר רק את ההנאה לבדה — הנאות בהמיות — בנים, שעליהם להיות הצאצאים והנטיעים בעד העתיד, שמהם יפנה העתיד לבוא בעד מין האדם, המה יבואו בעולם — ולהם אין אב ואין אם — אין להם אבות, אשר יגדלו ויחנכו אותם, להיות נאמנים, לתעודת אדם בתבל. אין להם בית, ששם יתפתחו, לעלות ולרום את הקנינים הנעלים שלהם. הרוה והלבב, חלק אלוה ממעל, על פי המשל והדוגמא של הורים, למען יחיו חיים טהורים ונאמנים לפני ה' — אוי להדור, אשר איננו מחזיק בקדושה וטהרה את קיום המין — ארצות ומדינות אך לריק יבקשו את סבת ירידתם ומפלתם ואינם רואים, כי לא תוכלנה בעום אופן לעמוד ולהתקיים, כל עוד בתיהם נשחתים ונהרסים, וחדלו סהיות בהם בתי אבות — ובעלי משפחות.

ה.

האיש, אשר רק פעם אחת טעם מכוס חמדת בשרים — "מהזנות", מאז והלאה יחשוב רק את "ההנאה" למנמת לכו ואדיר חפצו, הוא ירד וישפל למדרגת בהמה, והנהו כה נבזה נמאס, בעוד יתאמץ, כי גם רוחו אשר ירד פלאים, מאז והלאה יעבדהו בתחבולותיו, להפיק זממו ולמלאות ספקו בחמדת בשרים, זה רוח האדם, שעליו הלא להיות תמיד המושל והשליט על רוח הבהמה, אשר בקרבו.

ואם האדם יבחר גם יחשוב ויוקיר את "ההנאה", להיות לו למעלה ראש עד כי רק התאווה תנהלנו, אל כל אשר תהיה רוחה ללכת, ובשמוש עם גופו איננו סר עוד למשמעת ה', רק ישמע לקול תאוותו ומתחרה למלאות תמיד משאלות לבבו — האם יוכל איש עוד, לחשוב את עצמו וכל הנבראים, כי המה "עבדי ה'"? האם יוכל, לחשוב עוד את כל קניינו, כי המה רק אמצעים לעבודת ה'? הן איש כזה יגרש מלבו או לא יבין עוד בשום אופן את מושג הרעיון: "ה'" הוא אל יהוד ומיוחד ואדון כל הארץ, אשר אותו יעבדו הכל! הוא לא יאבה, להכיר עוד בכללות העולם את החוק השורר, אשר נתן ה', בעוד הוא כבר גרש את החוק ההוא כלה מקרב לבבו! הוא ירד וישפל להיות עובד עבודת אלילים, באיזה אופן ותכונה שתהיה. —

והנה איש כזה, אשר לא יעריך ולא יכבד עוד את ערך גופו ומשתמש עמו שלא כהוגן, בעוד כל מעינו רק, למלאות תמיד את תאוותו, האם איש כמוהו יחשוך את עצמו מהשתמש גם עם קנין חברו, עת ידרש לו למלאות תאוות נפשו? לכן "הזנות" תביא גם לידי "גזל" — גם לידי "רציחה". — ואם רק יהלו באחת מהעבירות של ג'ע, ע'ז ו"שפ"ד, הלא היא תמשוך אהיה בנקל גם את שאר אחיותיה, בנות התפתה, והדור אשר בו גרשו ממנו את ה', את כבוד האדם ואת הצדק, הוא יחרב ויכלה וייתם לג'ע, וכאשר יאמרו חכמינו ז"ל, כי דור תהפוכות כזה כבר השפל למאד והגליו שאל תתמוכנה, אף אם עוד לטראה עינים יתנוסס ויתנוצץ, אבל ברק תפארתי הוא ברק "עין רקבון", עד אשר יקום דור חדש ויכונן מחדש את מוסדות העולם. — (ראה מערכת העדות פרק ט"ז). —

יא.

עֲרוּהָ .

את משפטי תעשו ואת חקתי תשמרו, ללכת בהם, אני ה' אלקיכם; ושמרתם את חקתי ואת משפטי, אשר יעשה אתם האדם וחי בהם, אני ה'. איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערוה וגו' ואל אשה בנדת טמאתה לא תקרב לגלות ערותה: ואל אשת עמיתך לא תתן שכבתך לזרע לממאה בה וגו' (ויקרא י"ח ד'—י"ט ב').

כי ימצא איש שכב עם אשה בעלת בעל ומתו גם שניהם וגו' (דברים כ"ב כ"ב).

א.

אני ה' אלקיכם! אנכי הוא, אשר אנהל את הליכות עולם ותולדות בני אדם. אנכי אשר בחנוכי אפתח ואכשיר למטרתי את מין האדם — אנכי אשר הנפשות לי הנה! אנכי, אשר בגלל מטרתי זאת, איש ואיש יגלד בה בת כל ארצה, אנכי הוא ה', ה' אלקיכם, קדושים תהיו לי עם כל עצמותכם, עם כל קנין וקנין, כקטן כגדול, עם כל כח וכח, הנתון לכם — שימו לב ושמרו את "הסדר", אשר תקנתי וערכתי למענכם! כבדו והוקירו את גבולות עולם, אשר הצבתי בעדכם ועם כחותיכם הקדושים, עם כחות האב והאם שלכם. כבדו והוקירו ושמרו את החקים, אשר נתתי לכם! אנכי אנכי הוא, אשר בראתי את האדם "בצלם אלקים", בעבור מטרתי. אנכי, אשר רק אני לבדי, אוכל להגיד לכם, איך תוכלו לחיות, כפי תכלית מטרתי, ומה הוא מקור הצדק והעול בחיכם. — שמעו אלי וחיו!!! —

ב.

אל תתחברו ואל תזדונו עם שארי בשר ואל תקרבו לגלות ערוה! (ערויות). אל יבוא איש אל אשת רעהו! גם לא בכל עת תסיד יוכל הבעל ואשתו להזדווג יחד". זאת היא הקריאה של סדר ה', דבר ה' בחוק נתן למו, אשר אליו יתיחס כל מין האדם ומשפחות האדמה — הוא סֵדֶר ויערוך את התחברות המינים, לפי תכלית חכמתו. הוא ערך לפנינו את דבר הכנסת האדם להולד בתכל ארצהו. הוא כונן לפנינו את קדושת ההזדווגות ויחתום בחותמו "אמת" "בנשואין" את "התום והטהור". —

אודות שארי הבשר, אשר לא יוכלו להזדווג יחד נאמר מפורש בתורה. — ההזדווגות הזאת נקראת בשם "ערוה" — הנולד מנשואי "ערוה" או מאשת איש זר נקרא בשם "סמור", אשר לא יוכל לבוא בקהל, ואסור להתחתן עמו. חכמינו ז"ל הוסיפו עוד איזה שארי בשר, האסורים להנשא יחד משעם "סיג", ויכללו אותו תחת השם "שניות" — ע"ד העריות והשניות ראה אה"ע מ"ו ובמקומות אחרים. אודות הכתוב ויקרא י"ח ראה י"ד קפ"ג ר"ב — איסורי הזדווגות אחרים הנאמר בדברים כ"ג — ב' מ' ראה אה"ע ד' ה', ואת האיסור בעד הכהן הנאמר בו יקרא כ"א ז' ראה אה"ע ג' ו' וראה גם מערכת העבודה פרק כ"ב — .

ג.

אתה לא תוכל לבוא עד חקר הקי העריות, כמו לא תוכל לדעת כל יסוד ומעם נאמן לאשורו בעד כל חוק ה', ואם גם הפרת לדעת איזה רעיון, להיות כעין טעם אל החוק ההוא, חלילה לך להוקיר את החוק ההוא רק בגלל הטעם והיסוד, אשר תדמה, תכנה, למצוא בו, רק לשמור אותו בגלל, כי כה ערך וקדר ה', להיות חוק נתן ולא יעבור, ואתה בפל ועם הכל, הלא עליך למלאות לא את רצונך רצון עצמך, רק לקיים את כל דבר ה' בתורתו בעבור זה, בעבור, כי הוא זה רצון ה' אל קיך, וכי כל זאת היא תעודתך היחידה — וביחוד ועל כלם במה שנוגע לחקי העריות — הן אמנם דבר מציאותנו פה נגלה לנו רק בה בסדה, כפי שהיא דרושה לנו לדעת אותה — אולם כמו צאתנו מן התבל הזאת מכוסה מאתנו בצעיף עלטה, כמו כן ועוד ביותר נעלם ומכוסה מאתנו דבר בואנו בעולם הזה — בעדנו הלא די לדעת, כי ה' הוא, אשר יביאנו ויוציאנו מן העולם, ה' אלקינו, שהנשמה שלו והגוף שלו, ה', שהוא לבדו הוא יוכל להתוות לנו את מסלות חיינו — הן ה' סדר וערך את החקים האלה בעדנו !!! —

יב.

רחוק מהעריות.

א.

התורה אחרי אשר הביעה אמרתה בדבר קדושת המינים הוסיפה עוד:

אל תטמאו בכל אלה, כי בכל אלה נטמאו הגוים. אשר אני משלח מפניכם. ותטמא הארץ ואפקד עונה עליה ותקא הארץ את יושביה. ושמרתם אתם את חקתי ואת משפטי ולא תעשו מכל התועבת האלה. האזרח והגר הגר בתוכם. כי את כל התועבת האל עשו אנשי הארץ אשר לפניכם. ותטמא הארץ. ולא תקיא הארץ אתכם בטמאכם אתה וגו' (ויקרא י"ח כ"ד). איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערוה אני ה' (שם י"ח ו').

כה היא נתעבה ונאלחה. הזנות בעיני ה', עד כי הודיע לנו בתורתנו, כי הזמה תביא. טומאה על האנשים ועל הארץ, יען שהטרה ה' הלא היא הכשרון לטהרת חיי האנשים ועל ידי הזנות תאבד ותפטר, ואם כן לא נשאר עוד מקום פנוי לרעיון אלקות — והארץ אשר בה נעשו התועבות האלה היא תשפל את יושביה הפרועים לשמצה. — לכן שמר לך ושמור נפשך מקרבת הזנות והזמה והתרחק מהם תכלית הרחוק. כרח לך מקרבתה! חלל לך מכל

דבר, הבא בנבולה, מכל דבר, אשר יוליך אותך שולל אליה! את זאת יקראך ה' בתורת קדשו, אשריך אם תקשיב ותשמע בקולו. אשריך, אם תתרחק תכלית הרחוק מתועבת גלולים כאלה, הן רוח הבהמה, אשר בך, בנקל יתעורר ברגשי השקוע גבים, ואז כבד עליך, לעמוד עוד בקשרי המלחמה או תפגע ותפול שדוד לרגלה — ונסע יתך בך!! —

ב.

כרח לך מקרבת, תזנות! הו אמנם שומרת נאמנה הפקדה עליך, לבל תקבל בה, הלא היא ה"בושה". ה' בעצמו הפקיד אותה עליך, לשמור בקרבך את התום, את הטוהר והקדושה, ותלילה לך לקרש ממך את ה"בושה" ולהדוף ממקומה את השומרת הנאמנה שלך הזאת, גם בל תפגיע ובל תחליש אותה, עד כי לא תעצור עוד כח להרים את קול אוקרתה, בבואך בקרבת החונן הטמא של הזנות! — עליך להיות קרד בעד עצמך ולפחד מהעמיד שלך, כאשר תרגיש, כי כה השפלת, עד כי תוכל, לראות גם לשמוע דברי זמה ועגבים, ופניך עוד לא יחירו או לא יאדמו מבושה. לכן חדל לך מפוא בקברת אנשים כאלה, אשר יתנו אהבים ופיהם מלא זמת עגבים ופניך יכמו בבושה וכלמה, המה "רוצחי הבושה" —.

כרח לך מקרבת הזמה! — כח הדמיון הוא ציר הזנות, הוא יצית ויבעיר אש-זרה, גם יטמא אותך בנקל — גם הדמיון הנהו ציר נאמן לשולחו — ואם לא תעצור את שליח הזנות הזה, אז תהיה במח עבד נכנע תחת יד כחו וגבורתו — לכן חדל לך מכל דבר, אשר יעורר ויטמא את כח דמיוןך — שמע לדברי תורת קדשך, ואם חפץ חיים אתה שמע בקולה — ותה!! —

אל תביט, אל תשמע, אל תקרא ואל תחשוב בדבר כזה, אשר יעורר ויטמא את כח דמיוןך, אשר יפנה לך, להגות בדבר הטמא ההוא — תמונות עגבים, שיחות עגבים, ספור עגבים, הרהורי עגבים ותאוות עגבים המה יכרו קבר להתום וטהרת המדות, חדל לך מהם! אל תביט על מעשה הבעלי חיים עת יזדווגו יחד. אל תלך אחרי אשה ברחוב ואם לא תוכל למנוע מזה אל תשים לבך אליה. אל תשים עיניך, להביט ולהתבונן בתאוות לבב על פני אשה ועל שערותיה ואל תט אונך בחמדת לבב, לשמוע בקול זמרתה. אל תחשוב ואל תחשוק הוד מראה אשה בלבך — אל תכונן במשך, להתבונן הרבה על הבגד, אשר ידעת איזה אשה לבשה אותו. התרחק מכל הזדמנות מעוררת תאוות בשר! איש ואשה זרה אל יתיחדו יחד ואל יתסרממו במקום אחד ששם לא יבואו אנשים אחרים — איש ואשה אל ירבו שחוק ודברי לצון ואל ינהנו קלות ראש — גם בשחוק חסא הוא ללחוץ יד אשה, לקרוץ בעינים, לחבק ולנשק אותה — כל זאת מעורר עגבים ויביא לידי חטא ועון — חדל לך ממלחמת היצר! —

היפה בעדי אשה היא "העונה" ו"טהרת המדות", את זאת עליה להראות גם במלבושה ובמהלכה — אבל לא רק בגלל הטיפות והתהדר, למשך עיני גבר על חמדת תארה. מלבוש ענות חן תהי מגמת מלבושיה, בעונה יהי מהלכה ומבט עיניה — נשים נשואות בל תגלינה את שערותיהן (אה"ע כ"א כ"ב).

לא זה הוא הטוב והיפה באמת, את אשר יאמר עליו הטעם והנמוס (מאדע) כי טוב ויפה הוא, עלם ועלמה! אם עצמותכם יקרה לכם מכל יקר, שמעו

שמעו נא לקול הקריאה של התורה — גדלו לכם מכל דבר הכא בקרבת הזמה, ואם גם הטעם והנמוס יאמר עליו "מקודש", עליכם לדעת את אשר לפניכם, כי הדבר, אשר יחלל את תומתכם, אשר ישודד מכם את הטהרה והקדושה, הוא לא יוכל בשום אופן להתקדש ולהטהר ע"י הטעם והנמוס. הבה! אל תשימו לב, לוא גם ירחיקו אתכם מחברת אנשים לא מהורים מזמת גלולים, ואל יפול לבככם, אם גם יש חקו ילעגו לכם, הלא טוב טוב לכם להיות מרוחקים מחברה כזאת, מאשר ירחיק אתכם ה' מקרבתו הטהורה, הן טוב טוב לכם, לשאת ולסבול חרון אף של "מושב לצים", מאשר יקצוף ה' עליכם ועליהם יחד, כי מי יכפה זעמו של האל הקדוש, אשר קרא אתכם ואותם לקדושתו. —

ג.

אבל הרחורי ענבים אסורים לנו לא לבד, בגלל כי יביא אותנו לידי חטא ועון, כי אף ההרתורים האלה בעצמם ולבדם יחלישו את הלב והרוח ויפעלו עליהם להיות בלתי מוכשרים עוד, לחשוב ולהנות בכל דבר נעלה, בטהרת המדות, בכל עצם נשגב ודעת את ה'. ההרהורים הרעים ישדדו מהגוף את כחותיו הנבחרים, אף ירפו ויחלישו אותו, עת יתרגשו ויתגעשו בקרבן — גם ישחיתו ויפלו כחות כאלה שהמה צרורים והתומים תחת חותם ברית אברהם, והמה אמנם מיועדים לכנות ולכונן על ידם את בית ישראל. —

לכן עלם, ברח לך מכל דבר, אשר יעורר חמדת בשרים גם מהרהורי זמה. אל תגע ואל תמשש בידך את האבר הקדוש בקדושת חותם אברהם — אל תשכב על ערפך (פרקדן), וחדל לך מכל דבר, אשר יחמם וילהט את גופך ויעורר בקרב את כח המינד. —

ד.

היה אמיץ וחזק! אתה עלם הקורא את הדברים האלה — האם הפיץ תחפוץ בגלל ענג בן רגע, להשחית ולאבד את כל "הקצתיד" שלך? בגלל ענג בן רגע, להחיות בקרבך את רגש-יה? האם לא הרגשת מעולם את התענוג הנעלה מקרב ה' הקדושה, אם אך פעם בקרבך רוח דעת, חוסן ויקר ויראת שדי נאמנה בקדושה וטהרה — האם לא שמעת מעולם את קול ה' מתהלך בעדן עולם הפנימי? אבל כאשר תמצא הזמה קן לה, משם תכרה קרבת ה' ומאז והלאה אך לשוא תבקש עוד, לשמוע את קול ה' — ואם לפעמים תקשיב עוד את הד קולו בקרבך, הנה או קול ה' זה יתפך לך לקול אל זועם ונערת א-ב-ר-ח-מן, אשר פָרדת בו, ואתה הנך הפיץ תחפוץ לטמא את קדושת מקדש ה', אשר בפנימיות נפשך, בגלל ענג בהמי של בן רגע??! — היה אמיץ וחזק! השאר בקדושתך. על פתחי גיהנם של "קַבְרֵת הַתְּאוּה" יופיע לך אברהם ויקרא אליך: גש הלאה! שוכה שוכה עלם, היה אמיץ וחזק! זכור את תעודתך, זכור ואל תשכח, כי כל כחות גופך ונפשך הלא קדושים המה לה', וכי תמיד החובה והמצוה עליך; להשתמש בהם רק לעבודתו ולפי רצונו. היה איש ישראל! ובנועל נפש עליך להביט על כל התאוות הבהמיות — צדה גָּאָה וגאון בלִבְךָ, גָּאָה וגאון כזה, אשר לא יניחוך בשום אופן, לְהִדָּת כמדונך

ממדרגתך ולהשפיל אל מעשה החטא, גם ערוך את זמנך באופן כזה, לבלי ישאר לך אף חלק אחד ממנו מופנה בעבור החטא — רוחך אל ינות ואל ישקוט בקרבך — ואם עינך או כח דמיונך יחפצו להוליך אותך שולל, השיבה אותם להיות מכווננים אל תעודתך ואל תורת הייך — רוחך יהיה עסוק וטרוד בדבר ה' ובדברי חכמינו ז"ל, ואז לא תוכל לחטוא עוד — "תורת החיים" תהי ארושתך — העבודה" אהובת נפשך — וההתאמצות לחיים ולפעולה היא תסולל לך הדרך אליהן, שים בהם כל מעינך סלה, ואל תניח לך זמן לפנות לבך לכטלה, להרהורים רעים ולחלומות הדמיון המוליך שולל. —

קדשים תהיו, כי קדוש אני ה' אלקיכם!!

ה.

והנה לדאבון לבכנו רואים אנחנו, כי לא נקו מהחטא והעון הזה לא מעטים גם מבני העלומים, אשר לבני ישראל. אהה לזכרון האיום הזה! פן דבקה גם בהם הרעה הזאת, לכבות הלילה את נר ישראל, אשר שמונו היה תמיד שפן יזית זך, טהור וקדוש לה', וכחו והילו היה תמיד לישראל ואוריתא, לכלכל את חיי המשפחות בקדושה וטהרה, ואם יבואו חלילה ימים, אשר במחיר השפלות המאה הנוכחית והטעם החדש יאכו נערי אצילי בני ישראל, לתת את כל מחמודיהם בעדה, ואם פתי ישראל ובני העלומים — אף כי הלילה עוד לא גברה הרעה — לא יוכלו עוד להיות לאות ולמופת בטהרת חי המשפחה, בתום וצניעות — ומראנה מדבר פן גם בישראל יהולל חלילה כבוד קדושת החיים בבתי אבות למשפחותיהם. הן אמנם, מי לא יחפוץ להיות חמוש בדברי הנביאים, בכח הנביאים ובתעודת הנביאים, למען יוכל גם עתה לעמוד בפרץ חומת ישראל, להטיף אמרי מוסר ותוכחה ולקחת דברים חוצבים לזהבות אש-דת, לשמור על ידם את התום והקדושה, להפחיד את התמימים, לבל יקשלו ולבל יפרצו גבולות עולם גם להחיות ולחוק את הנחלשים — אבל דברי הנביאים, כחם ותעודתם מאין נקמם לנו?!! —

עלבות! בנות עמנו! אמנם לפי המהפכה, אשר נראה במאה הנוכחית אמנם הגדלתן לעשות, יען אתן נשארתי עד כה בתומתכן, לכן גם מעתה והלאה היו טהורות וצניעות בנופכן, בלבכן בנפשכן וכדבורכן, אל תהשבו עד לסותר בכל עלם זר — נבזה, נמאס יהיה בעיניכן הגבר, אשר הכרת פניו תען בו, כי יכול כציין נובל — ואז קוה נקוה, כי בפעם שנית "בית יעקב" ינצל ע"י "התום והצניעות" של נשי ישראל. —

ואתם הורים! אתם! אשר ידעתם, כי עוד בימי עלומיכם, החל דרך החיים לרדת מטה, וכי החטא מני אז יצעד צעדי אוננו בצעדי ענק — שימו לב על בניכם, השנוחו עליהם בעין פקוחה, הן בשנות העשר, התשע וגם השמונה ישנם בכנים אלה, אשר כבר החלו ללכת בדרך חטאים — בקרו ובחנו את בתי המפר, את תברי בניכם, את בני ביתכם, את אוהבי הבית! אהה! החטא יתפרץ כשבעה דרכים, להדור בקרב חוג בני העלומים. היו רעים לבניכם! הנהירו והוכיחו אותם באביב עלומיהם. היו עוד כנגדם

במלחמת

במלחמת יצחק! אל תרפו מהם ואל תעזבו גם בשנות הייהם, אשר אז תִּגְבֹּר המלחמה ביותר! — ראשית כל דבר בארו להם את תעודתם הנעלה, להיות איש ישראל! הִבְיִנוּם, מה הוא עצם טהרת קדושתה, מה הוא עצם מעלתה הַנְּשָׂאָה — עד כי לבם יתעורר ויתרגש ברגש-יה, והפץ נאמן ותשוקה כִּמָּה ימלאו חדרי לבכם להתעלה ולהתרומם, למען יהיו ראויים ומוכשרים לשם טוב ומאד נעלה כזה — עד אשר ישימו כל מעֲנֵם, גם יאזרו חיל, להיות לפני ה' ולהוציא לפועל את תעודתם הרוממה הזאת, עד כי יעצרו כח לצאת חלוצים ללחום מלחמת היצר בבית ובחוץ, אף תעזו ידם לנצח במלחמה — הקריבו אותם אל ה', למען יִלְמְדוּ כִּשְׁחַר טַל יִלְדוּתֵם לִירָא אֶת שֵׁם ה', לְבִטּוּחַ בּוֹ גַם לְשֵׁאת עֵינֵיהֶם תָּמִיד אֶל אֵל בְּשָׁמַיִם, עד כי בכל עת ובכל שעה של סְפָנָה, נִסְיוֹן וּמִבְּקָן, יִפְנוּ תָּמִיד אֶת לִבָּם אֶל עֵל, יִנְצְלוּ וַיִּצְאוּ לְמַרְחָב — פָּתְחוּ לָהֶם אֶת סִפְרֵי הַתִּנ"ךְ וְהַתְּלַמּוּד, עד כי אלה יהיו שֶׁבָטָם וּמִשְׁעָנֵתָם סִלָּה בְּדֶרֶךְ הַחַיִּים; כֹּהֵם יִמְצְאוּ מִקּוֹר הַיַּיִם וְתִנְהוּמוֹתֶיהָ לְמִשִּׁיבַת נֶפֶשׁ וְלַהַחֲלִיף כֹּחַ כַּמְדַּבֵּר וּשְׂיִמוּן חַיִּיהֶם, וְהוּוּ אַתֶּם, הַרְוִים, לָהֶם לְדוֹגְמָא לְמַשָּׁל, לְאוֹת וּלְמוֹפֵת עַל יְדֵי הַלִּיכּוֹת חַיִּיכֶם שֶׁל תּוֹם וְטוֹהַר, וִירָאת שָׁמַיִם וִירָאת חָטָא. הִיוּ אוֹר לְנִתְיִכְתֶּם. כִּרְאוּתֵם לַפְּנֵיהֶם, כִּי אִמְנֵם חַיִּיכֶם, הֲלֹא הֵמָּה חַיִּים שֶׁל תּוֹם וְטוֹהַר, צְנִיעוּת וִירָאת שְׂדֵי בְרוּהַ וּבְדֶרֶךְ יִשְׂרָאֵל, וּבִטּוּחִים תְּהִיוּ, כִּי מִכֶּם יִרְאוּ וְכֵן יַעֲשׂוּ — אוֹ אוֹ יִגְדְּלוּ וַיִּנְבְּאוּ עוֹד הַפְּעַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבְנֵיתָיו כְּשִׁתְּלִי זֵיתִים בֶּגֶן ה' אֵף יִהְיוּ מִטַּע לְשֵׁם ה', לְכַבּוֹד וּלְתַפְאֵרַת יִשְׂרָאֵל, רֵאֵה "עֲדוֹת" פֶּרֶק ט"ז וּמַעֲרַכַת "הַחֻקִּים" פֶּרֶק י"ד. —

יג.

הַפְּזוּן.

מֵאֲכָלוֹת אֲסוּרוֹת.

א.

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן וְגו' זֹאת הַחִיָּה אֲשֶׁר תֹּאכְלוּ מִכָּל הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר עַל הָאָרֶץ. כָּל מִפְרֵסַת פֶּרֶסָה וְשִׁסְעַת שִׁסְעַת פֶּרֶסַת מַעֲלַת גֶּרֶה בְּבֵהֵמָה אֲתָהּ תֹאכְלוּ. אֵךְ אֵת זֶה לֹא תֹאכְלוּ מִמַּעֲלֵי הַגֶּרֶה וּמִמְפָּרְסֵי הַפֶּרֶסָה אֵת הַגִּמְלָל כִּי מַעֲלָה גֶרֶה הוּא וּפֶרֶסָה אֵינֶנּוּ מִפְּרִים טָמֵא הוּא לָכֶם. וְאֵת הַשֶּׁפֶן וְגו' וְאֵת הָאֲרַנְבַּת וְגו' וְאֵת הַחֲזִיר, כִּי מִפְּרִים פֶּרֶסָה וְגו' וְהוּא גֶרֶה לֹא יִגֵּר טָמֵא הוּא לָכֶם (ויקרא י"א א'—ו').

אֵת זֶה תֹאכְלוּ מִכָּל אֲשֶׁר בָּמִים, כָּל אֲשֶׁר לוֹ סַנְפִּיר וְקִשְׁקֶשֶׁת וְגו' וְכָל אֲשֶׁר אֵינֶן לוֹ וְגו' שֶׁקֶץ הֵם לָכֶם (שם ט').

וכל

וכל השריץ השריץ על הארץ שקץ הוא לא יאכל וגו' כי אני ה'
אלקיכם והתקדשתם והייתם קדשים, כי קדוש אני (שם ט"א).
והבדלתם בין הבהמה המהירה לממאה ובין העוף הממא למחר ולא
תשקצו את נפשתיכם בבהמה ובעוף ובכל אשר תרמש האדמה, אשר
הבדלתי לכם לממא. והייתם לי קדשים, כי קדוש אני ה', ואבדל
אתכם מן העמים להיות לי (שם כ' כ"ה).
זאת הבהמה, אשר תאכלו: שור שש כשבים ושה עזים וגו' וכל
בהמה מפרסת פרסה וגו' (דברים י"ד ד').
את זה תאכלו מכל אשר במים, כל אשר לו סנפיר וקשקשת תאכלו (שם י"ד ט').
וזה אשר לא תאכלו מהם הנשר והפרס וגו' (שם י"ד י"ב).

ב.

דבר אל בני ישראל לאמר: כל חלב שור וכשב ועז לא תאכלו וגו' כי
כל אכל חלב וגו' ונכרתה הנפש האכלת מעמיה. וכל דם לא תאכלו בכל
מושבתיכם לעוף ולבהמה. כל נפש, אשר תאכל כל דם ונכרתה הנפש
ההוא מעמיה (ויקרא י' כ"ג).
ואיש איש מבית ישראל ומן הגר הגר בתוכם, אשר יאכל כל דם
ונתתי פני בנפש האכלת את הדם וגו' כי נפש הבשר בדם הוא
ואני נתתיו לכם על המזבח, לכפר על נפשתיכם, כי הדם הוא בנפש
יכפר (שם י"ז י').
חקת עולם לדרתים בכל מושבתיכם כל חלב וכל דם לא תאכלו
(שם כ' י"ז).
רק חזק לבלתי אכל הדם, כי הדם הוא הנפש ולא תאכל הנפש
עם הבשר וגו'. לא תאכלנו, למען ייטב לך ולבניך אחרך, כי תעשה
הישר בעיני ה' (דברים י"ב כ"ג).

ג.

ואנשי קדש תהיו לי ובשר בשרה טרפה לא תאכלו, לללב תשלבון
אתו (שמות כ"ב ל').
לא תאכלו כל נבלה, לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה או מכר לנכרי
כי עם קדוש אתה לה' אלקיך (דברים י"ד כ"א).

ד.

כי ירחק ממך המקום וגו' וזבחת מבקרך ומצאנך, אשר נתן ה' לך,
כאשר צויתך ואכלת בשעריך (דברים י"ב כ"א).

ולא

ולא תאכל הנפש עם הבשר (שם י"ב כ"ג).
 אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו (ביאשית פ' ד').

ה.

לא תבשל גְדִי בחלב אִמּוֹ (שמות ל"ד כ"ז, דברים י"ד כ"א).

ו.

אך את הזחב ואת הכסף, את הנחשת, את הברזל, את הברזל ואת העפרת. כל דבר אשר יבא באש תעבירו באש וטהרו, אך במי נדה יתחמא, וכל אשר לא יבא באש תעבירו במים (במדבר ל"א כ"ב).

ז.

לא בגלל השמירה ביחוד, לבל יחלה ולבל יחלש גופך, סדר ה' בערך את חוקי המזון האלה, רק דברו הוא צַנֵם, בדבר קדשו נתן לך את חוקי החיים ועליך לשמור אותם —

כמו קדושת בית המקדש החיצון, שהוא יתאר לך את מערכת הכנית תעודתך הקדושה, והוא יקדש אותך אליה, שהיא תתחלל ע"י הטומאה, הלא הוא, ע"י כל דבר הגרוע, לעמוד בחוץ ולרדת מתחת למדרגת הוג האנושי (ראה מערכת "עבודה" פרק כ"א), כן הוא בעד "המקדש" של עצמך, הלא הוא בעד "גופך", בעד "נפשך", בעד "רוחך" — בהיותם כלם כאחד המכונה לחרושת הפעולה של עצמותך, שהיא מיועדה לקדושה, — בעדה המאכלות האסורות המה "טמא" הלא הוא, לא במגע בלבד — רק באכלך מהם, בהביאך אותם בהתאחדות עם פנימיות עצמותך, ולוא גם אלה המאכלים ייטיבו לכלכל את גופך, לוא גם יש מינו את בשרך, אבל על ידם תתעורר בגופך בזהר עז הנטיה הבהמית — או גופך זה על ידם ירפה ויחלש ויירד במעלתו, מבלי יוכשר עוד, להיות כראוי כלי יוצר לנפשך, עד כי תחת להתפעל מרגשייה, תחת היותה קדושה וטהורה, תחת לרומם ולעלה את קדושתך, לחוש בקרבה את מותר האדם כמעל למדרגת הבעלי חיים, תרד ותשפל, להיות בהמה לה או רפויה ונחלשה — אף רוחך נאלץ הנהו על ידם, להיות ערוך תמיד למלחמה כבדה ביותר, גם נכצרה ממנו היכולת, להתחמש כהונן מול פני המלחמה הכבדה ההיא — טמא הוא לכם! אל תטמאו בהב! — יען כי "טמא" תהיה על ידם! בקריאה כזאת תקרא אליך התורה כמה פעמים, אתה תהיה "טמא" על ידם, הלא הוא, בלתי ראוי וסוכשר עוד לתעודתך הקדושה, ועליכם הלא להיות "אנשי קדש" — חברי אנוה קדושה הנכם כלכם כאחד — לזאת הלא נבחרתם, נבדלתם ונקדשתם להדבק בה', כה יאמר אליכם ה', יען אני, שהנני ה' אלתיכם לבדי, אשר ממני לבדי נתן לכם הכה, להכניע בחופש את הפעולות לחיים כגדולה בקטנה — "קדוש אני", לכן

עליכם

8. (חורב ח"ב)

עליכם, לשמור את גופכם, כי יוכל להיות "מקדש" קדוש וטהור בעד עצמות רוחכם, שהיא חלק אלוה ממעל. אל תביאו אליו כחות כאלה, שעל ידם הבהמה בכם תנבר הילים, להכריע את כף המשקל ולמשוך אחריה את הנפש. הן גם גופכם שלי, של ה', הנהו, ואת הנקוב כפי הנהוג בשם "מוטא ה' מצד אחר תכנה את זאת גם בשם "שקין" (עקקעל), "שקין" הלא הוא כל דבר, שהנהו לך לזרא, שהוא בלתי מתאים עם עצמותך, עד כי בנועל נפש תבדילוהו ותרחיקו ממך. — הבה! עליך לחוש, כי כמו גופך ישקן מטבעו וירחיק ממנו את הדבר, אשר טעם, קחן ומוצא, כי הנהו זר ומוזר לו, או בלתי נאות עם עצמותו הנופנית, כן עליך, לשקן ולהרחיק בנועל נפש את "המאכלים האסורים" לך, יען "שקין" הבה לעצמות הרוחנית שלך, זרים ומוזרים המה לה ובלתי נאותים עמה, לבל תקפך גם עצמותך הרוחנית להיות "שקין", לבל תהיה גם היא זרה ומוזרה אל התעודה הקדושה, שעליך לכונן אותה אליה, בהיותך איש ישראל, כמו כן נקראו בשם "תועבה" (אבשיי), וכי על רוחך לתעב אותם, יען כי יתיצבו כצר נגד תעודתך הרוחנית, בעוד המה יכלכלו רק את רוח הבהמה אשר בך — את זאת יגיד לך דבר ה' בתורתו. —

ב.

והנה אם ה' אלהיך, אשר על פיהו לבד יש לך הזכות, לקחת למונך את יצורי עולמו — אשר לו לבדו — אם רק מאכלך לא יהיה מאכל בהמה — קדוש הנהו גם מזונך ומאכלך בתור הכנה, לקבוץ הכחות והקשקשם לעבודתו — ה', אשר רק הוא לבדו יכיר וידע את עצמות היצורים מסכיב לך ויכיר וידע גם אותך ועצמותך, שהנשמה לו והנוף שלו, יען כי הוא ברא אותם ואותך לכבודו, אם ה' אמר לך: את הברואים שלי האלה קח לך למונך, אבל מהברואים שלי האחרים חדל לך, יען כי רבוי הכחות, אשר תדמה, לרכוש לך ע"י ההנאה מהם, הוא למרות רצוני בעוד כל אלה יעשו אותך בלתי מוכשר עוד לעבודתו הקדושה! האם תוכל להרהיב עז בנפשך בכל זאת, לעבור על דברו, להושיט את ירך ולקחתם למונך ולתנות מהם, החפץ תחפוץ ללעוג לה' ולהראות בזה, כאלו הוא איננו אדון יצוריו, כאלו הוא איננו גם אדון לך, הנך חפץ בזה ללעוג גם על עצמך, בהראותך ע"י זה, כי יש לך רק תעודה בהמית, תעודה שפלה, להיות בהמה לך בפעולת מונך וכלכלתך — עד כי כבד עליך, להקריב על מזבח תעודתך גם את הקרבן הקל שבקלים את "הנאת הקבה", או כי תשים כל מעיניך לעבוד את האליל המכוער שבאלילים את "הקבה"?! — והנה אם תשאל: מה חפץ ה' בזה, ומה מנמתו באלה הקבים?! אבל התשובה הלא היא: ראשונה: מה ימריצך לדעת את זאת? האם לא דבר ה' הוא זה ופקודתו, האם לא רצון ה' לבדו הוא, ועליך הלא לעבדו בבל? ואו! ולוא יהי, כי תשער, אשר הטעם הוא, מפני כי אלה מיני הכלכלה האסורים עליך יביאו מחלה לגופך, גם לוא יהי מפני הטעם החוץ, האם אינך מחויב להדול

לחדול מהם, הלא גם גופך קדוש לה', ואם כן הלילה לך לצחק בכחות גופך? אמנם הביטה וראה, הן האיסור הזה איננו בגלל "מהלכת הגוף", רק עליך להדול מהם מפני דברים נשגבים מאלה, ואשר ביחוד בגללם עליך למנוע עצמך ממאכל טובא והתועבה, הלא היא מפני מחלת הקדושה של "הנפש והרוח", אף בגלל אשר יסבבו חלישות ואי-כשרון עוד לתעודת איש ישראל. — ואתה עוד יכול תוכל לשאול כזאת? תכלית החוק הזה — אמרו חכמינו ז"ל — הוא להחזיק את אנשי ה' במעלת הטהרה והקדושה, ואתה עוד תוכל לשאול שאלת "מדוע"? — אולם הנך אומר, כי לא תוכל להשיג ולהבין בשום אופן "איככה ויכולו המאכלים האסורים האלה להזיק?". — אכן דע לך, לוא גם לא תשיג ולא תבין את זאת לעולם, ולוא גם לא למדת לעולם מפי הנסיון, כי הרוח האלקי נקשר הנהו עם גוף האדם בכרית יחד בחיי האדמה, וכי נקשר הנהו אליו גם בפעולתו הקטנה שבקטנות, ואם גם הנסיון לעולם לא הורה ולא הוכיח אותך לדעת, כי ע"י הנאות הגוף תתעוררנה נטיות שונות גם נטיות אחרות תכבושנה על ידן, כי ע"י איזה נטיות מובאים המה להרוח טוהר וצחצחות וכי אחרות מהן תכרינה לו קבר בקברות התאוה — ואשר אמנם כפי הנודע גם הבעלי חיים ע"י הנאה האחת יתכוננו ויתפרצו כנפשם עזות עצמות, להיות פראים ושואפים לדם, וע"י הנאה אחרת הנם נהפכים, להיות שלווים ושקטים וכני תרבות? ומפני זה הנך שואל כזאת! אבל האם לא יספיק לך הטעם האחד, כי ה', אשר ממנו לבדו קבלת את הזכות, לשלוט על הנמצאים כי ה' הלא הוא אסר עליך להנות מהמאכלות האסורות? — כי ה', שעליך לקדש, לחוק ולאמין את כחות הגוף והרוח השאלים לך ממנו לעבודתו, הלא הוא אסר עליך להרבות ולהגדיל (כפי דמיונך) את הכחות של גופך ע"י ההנאה מהטוהר האסור? — כי אתה, בעת, אשר תהנה מהם, הלא הנך משתמש שלא כהונן עם הסד ה' — הנך אזרשע בפני ה', בפני היצור ובפני עצמך — אף תפעל ותעשה בזה דבר — שהוא נגד רצונו — נגד תעודתך!! הן אמנם עליך לקיים את מצות ה' ולשמור את החקים האלה ונדריהם, בעבור זה, בעבור כי הם מצות ה', כעבור, כי חוקי ה' המה, והוא נתן אותם לך, להיות חוק ולא יעבור, יען את הנדרים האלה ה' נדר בעדך, ועליך הלא להיות סר למשמעתו — ולא רק בגלל זה, בגלל, כי גם אתה הנך מוצא אותם נכונים וישרים לפי דעתך, ומתאימים עם תכונתך ושכלך. הן גם את אלה המצות, אשר תוכל בנקל יותר לשער, כי כוננת אל הקר היסוד והטעם שלהם ותבין להעם, בכל זאת הלילה לך למלאות אותן רק כעבור זה, כעבור, כי ברור לך טעמן ונסוקן, להיות צדקי יחדו, יען כי באופן כזה הנך סר למשמעת עצמך ולא למשמעת ה', ואתה הלא צוית רק לשמוע בקול ה' ולשמור ולעשות את דבר קדשו מפני הטעם האחד, כי כה צוה ה' וכי כמך ככל היצורים עליך להיות "עבד ה'" עם כלם יחד — וזאת היא תעודתך!! —

ג.

אף איכבה תוכל גם לשער ולהעלות על הדעת ולחשוב, כאלו תוכל למצוא את המעם והיסוד הנכון בעד הגדרים והחקים האלה! האם הנך מפר יודע לאשורה את טבע עצמות היצורים מסביב לך? — האם תכיר ותדע לאשורה את טבע עצמותך? את אופן כלכלתך? את היחס של המזון עם כחות הגוף, את כחות הגוף ביחסם לכחות הנפש והרוח, שהגוף הנהו כלי יוצר שלה? — הבה! רק אז, כאשר תכיר ותדע את כל אלה אל נכון בידיעה נאמנה וכרוה ולא בהשערה בלבדה, רק אז, כאשר תפקה עיניך ותוכל להשקיף על עצמך בחוג הבריאה בהשקפה צלולה ובהירה, להיות דומה אל השקפת הבורא, שהוא המשקיף והמשגיח עליך — רק אז, — לוא יכלה להיות כזאת, — רק אז יוכלת להתפלא: מדוע לא תמצא ולא תדע את המעם הנכון בעד החקים האלה?! — אבל בטרם הגעת למדרגה כזאת, שהיא ממעל למעלת אנוש, לכך יהי נמשך תמיד אחרי בוראך, אחרי ה' אלקיך, אשר הוציאך מארץ מצרים ללכת אחריו ולשמור מצותיו וחקיו, למען קדוש תהיה לו — לכן היה קדוש לה', כי ה' הוא אל קדוש וגם אותך יקרא להיות קדוש וטהור. —

ד.

חוקי המזון יתחלקו: (א) איזה מהבעלי חיים המה כשרים להיות לך למזון ואיזה מהם הטמאים והאסורים. (ב) איזה המה חלקי הבעיה המותרים לך ואיזה מהם האסורים. (ג) תנאים כאלה, אשר על פיהם גם הבעיה הכשרים יהיו אסורים לך. (ד) אופן המיתה של הבעיה הכשרים למזונך. (ה) הרכבת החומרים, אשר ההנאה ממנה אסורה לך. (ו) יחסי תערובות הכשר עם הטמאים ועד הכלים, שבלעו בתוכם דבר אסור. —

א.

הבעיה הכשרים והטמאים.

(א) בבעלי חיים היונקים: כל אחד מהם שיש לו שני סימנים האלה: (א) מפרים פרסה, הלא הוא כל שפרסותיו סדוקות בשלימות. (ב) כל שהוא מעלה גרה רק בע"ה אלה כשרים המה למאכל, אבל כל שאר הבע"ה היונקים טמאים הם לט. — כל בע"ה מעלה גרה הוא גם מפרים פרסה חוץ מהגמל, הארנבת והשפן, וכל מפרים פרסה הוא גם מעלה גרה חוץ מהחזיר. כל בע"ה זולת הגמל הרך, אשר אין לו שינים בלחי העליון (כן הוא ביו"ד אבל זה בטח מתחם אל השיניים הראשיים (פֶּאָרְדֶּרֶע צֶאָהֶנע) בלחי העליון (אָבערקֶפֶער), כי מתלעות (באָק צֶאָהֶנע) ישנן גם להשור וכדומה) גם אם אין לו ניבים (בלי ספק המה השיניים הקיצוניים (עֶקֶקצֶאָהֶנע) ואם בע"ה כזה, שאין לו לא שיניים ראשיים ולא קיצוניים בידוע שהוא כשר, יען כי הוא מעלה גרה ומפרים פרסה, בעוד אשר להגמל הגדול, הארנבת והשפן יש שיניים ראשיים או ניבים (פֶּאָרְדֶּרֶע אָדער עֶקֶקצֶאָהֶנע) בלחיו העליון, גם לא נמצא בהמה טמאה כזאת שבשרה שתחת העוקץ (שווייִקנאָפֶען?) שלה ילך שתי וערב לאיזה צד שיהתבו אותו וזולת הערוד (וויילדער עינעל?), לכן דים המה הבללים

הכללים האלה לבריקת בעל חי ברנליו ובלחיו העליון או בשיניהם, ולרעת, כי כשר הוא ולא נצרך לבדוק עוד ("יד ע"ג").

(ב) בעופות: בתורה לא נתפרשו סימני עוף טהור רק היא תמנה כ"ד מיני עופות טמאים והשאר מותרים, אך אנחנו איננו בקיאים, ליעד אל נכון את המינים הכשרים, ולאכול מבשר העופות נוכל רק בטמרת, והוא, שיהיו באותו מקום דבר פשוט, שהוא עוף טהור. התושבע"פ אמנם נתנה לנו הסימנים האלה: כל עוף שהוא דורס ואוכל כמעשה העופות הטורפים בידוע שהוא טמא. העוף אשר אם מעמידים אותו על חוט הנהו תולק את רגלו שתי אצבעות לעבר האחד והשתיים לעבר השני או שקולט מונו מן האויר ואוכל, בידוע שהוא דורס, אך העוף שנדע, כי איננו דורס יש לו ג' סימני טהרה: אצבע יתירה, זפק (קרפף) וקורקבנו (מאגנו) נקלף ביד, ובכל זאת גם הג' סימנים בלתי מספיקים עוד, רק אם יש מסורה בטוחה מאבותינו, כי העוף טהור הנהו, וביחוד הכל תלוי בעופות במסורה ובקבלה נאמנה (ראה "יד פ"ב גם אדות מנהג המקומות ותכונת המסורה).

(ג) בדגים: כל שיש לו סנפיר (פלאססע) וקשקשת (שופפען) כשרים והאחרים אסורים. הקשקשים דרושים, כי יהיו יכולים, להיות נקלף ביד או בכ"י, ואף אם יש לו רק סנפיר או קשקשת אחת ואף אם אין לו עתה ועתיד לגדלם לאחר זמן, או שהיה לו בעודו במים והסרם סיד בעלתו היבשה כשר. יש מיני דגים שקשקשיהם דקים מאד ואינם נכרים ואם כרכורו בכנף או נהנו אותו בכלו ונמצאו בו קשקשים מותר, ובקשקשת אחת יש להתיר רק כשהיא נמצאה תחת לחיו או זנבו או סנפירו. כל שיש לו קשקשת יש לו סנפיר ויש שיש לו סנפיר ואין לו קשקשת. תושבע"פ התן עוד סימני טהרה באופנים שונים, למשל: ראש רחב ושדרה שלמה ובכל זאת אין לסמוך על הסימנים האחרים, לחשוב אותו לדג טהור, אם לא הכירו בו אל נכון, כי יש לו סנפיר וקשקשת ("יד פ"ג).

(ד) שרצים ורמשים: יתושים ותולעים כלם אסורים, אבל אלה הגדלים בנוזלים שוקטים כמו בכלים ובבורות שיהיו ומערות, שאינם נובעים מותרים, אף אם אין להם סנפיר וקשקשת, כל עוד לא פרשו פעם ארת ממקום גדולם מהנוזלים, אבל אם פרשו אף פעם אחת ממקום גדולם מהנוזלים, אע"פ שחזרו שמה אסורים. תולעים הגדלים בפירות כל עוד מחוברים המה אל האדמה אסורים המה בכל אופן, אבל התולעים שנתהוו בפירות אחרי אשר נתלשו מותרים, כל עוד לא פרשו מנקודת גדולם, ואף אם פרשו לאחר שמתה לרעת אחרים אסור. קמח מלח ושאר פירות, אשר לא יוכלו, להסיר את היתושים מהם היטב אסורים, כמו נמלים וכדומה. — כל פרי שיש לחוש, פן נמצאו בו תולעים יש לבדוק קודם האכילה, ראה "יד פ"ו, בעד המחזות שלנו: פולים, קמניות, יזויים (פפלוזימען) וכדומה נצרך לבדוק אותם. בקיץ נצרך לבדוק כל חומרי האכילה — אם מצאת בתבשיל שלשה תולעים, אשר לא תוכל לשער ולהניח כי נפלו שמה במקרה, אוי עליך לחוש, כי נמצאו בו יותר ואל תאבל כל התבשיל, וזאת אם נוכחת ע"י בדיקה טובה, ובאופן אם בדיקה כזאת אפשרית היא. תולעים בבע"ח אסורים, בדגים בין העור והבשר מותר. אלה שנמצאו בבשר הבע"ח והדגים אחר המיתה מותרים כל זמן שלא פרשו מהם, כמו בגבינות וחומרי הבע"ח. — כל התולעים שנזכרו למעלה ושנאמר על אדותיהם כי מותרים המה, המה אמנם מותרים רק באופן כזה, אם לא ירגישו, גועל נפש; אבל אם בכלל מעוררים המה גועל ושיקוץ או רק אם האוכל ישקץ אותם, או אכילתם אסורה מפני הסכנה, ראה חוקים פרק ז' ("יד פ"ד). בעד הנבים (היישריעקען), כל שיש לו ד' רגלים, ד' כנפים וכנפיו תופות את רוב אורך גופו ורוב היקפו (אומפאנג) ויש לו שני כרעים לתגר (שפרינגפייסע) המה סימני כשר בעד התנבים, אבל בעדנו, אשר יחסר לנו ההבחנה והמסורה על אדותיהם, אסור לנו אכילת כל תגב ("יד פ"ה).

(ה) בכלל: כל היתא מן הטמא טמא. לכן ביצים, תלב וכל הנוזלים האחרים היוצאים מבע"ח טמאים אסור כמהם באכילה ("יד פ"א), לכן החלב, אשר לא נחלב בפני יהודי ומבע"ח כשר אסור, אבל מאלקען אם הוכן מהומרים מותרים גם הם אם

(מוכן מאליו רק תמאה טבעית אבל לא המאה מוכנית הנקובה בשם מארגאריןבוטמטר
 שהיא אסור איסור גמור) לאנשי המקום שנוהגים בו היתר מותר, כי חלב בע"ה טמא
 איננו מעמיד (קִאָזִט נִיכֵט) (שם). דבש דבורים מותר (א"א). בביצים, אם שני ראשיה
 כדון (שטומפף) או שניהם חדין (שפיטיץ) או שהחלמון (דאָטמטר) מבוהץ וחלבון (איווייס)
 מבפנים בידוע שהיא ביצת עוף טמא, וזלת זה היא בכיס ספק, ונצרך לדעת עפ"י
 בקי בדבר, או אם המוכר אמר של עוף פלוני הוא ואנו מכירים שהוא עוף טהור, ואם
 אמר של עוף טהור ולא אמר שמו איננו סומכים עליו. ביצי התנגולת או אוזים נוכל
 לקנות בלי השש, לפי שאצלנו אין ביצי עוף טמא מצוי (א"א). ביצי דגים ראה י"ד פ"ג. —

ב.

החלקים המותרים והאסורים בבע"ה.

(א) דם" בע"ה היונקים והעופות אסור. דם דגים ושל חגבים טורים מותר.
 דם בביצה, אם ידוע שהוא מרוקם, שהחלה להתהוות בו צורת האפרוח או אם נמצא
 על הקשר אסור, בכל זאת מטעם "סיג" אסור הוא כל דם בביצה וכל ביצה
 הנמצא בה טפת דם איננה נאכלת, כמו כן מטעם "סיג" אסור לאכול דם דגים
 נקבצים יחד, אם לא נכר ע"י סימן, כי זה הוא דם דגים, וכן אם נמצא כתם דם אדם
 על איזה מאכל יש למנוע מאכלו משום מראית עין (ס"ו). מהתורה שבע"פ יודעים
 אנתנו, כי דם האיברים אסור רק כשפירש מן האבר ויצא לחוץ, או שנצטרך
 בתתיכה או שפירש ממקומו ונתערר לצאת ונבלע במקום אחר, אבל אם לא
 פירש ולא נצטרך מותר כמו הבשר בעצמו (ס"ו). מהבשר בטרם יכינו אותו לאכילה
 נדרש, להוציא ולהסיר חוטי דם ידועים (ס"ה). למען הדיח את הדם הנמצא ע"פ
 הבשר ולרכך את הבשר נדרש לשרות את הבשר במים חצי שעה (ונוהגים לשרות
 שעה שלמה), אח"כ נדרש, להסיר את נטפי המים, אבל לא להניח, כי ייבש
 בשלמות, ואז ימלחו את הבשר, להוציא ולהסיר בזה את הדם שנעקר ממקומו (את
 המליחה יעשו על גבי כלי מנוקב, למען יטפו וירדו החולים) והבשר ישאר במליחתו כפי
 הנהוג שעה שלמה במלח ולמצער בעת הנחוצה 18 רגעים, או יענעו את המלח,
 הבלוע את הדם וידיחו את הבשר שתי פעמים וכלי לענעו שלש פעמים. במלח,
 אשר נשאר שלשה פעמים לעת בלי מים לא יוכלו עוד למלוה, וכל הדרוש להלכות
 מליחה ילמדו ב"ד ס"ט, ע"א ע"ד ע"ה. בדבר הראש, הטלפים, המוח ומוח עצמות
 ראה ע"א. אדות הלב והריאה ראה ע"ב. בעד הכבד, שנצרך מראש לצלות אותו,
 למשוך את הדם, מבלי להניח תתנו נייר ראה ע"ג. אדות הטחול ראה ע"ד. אדות המעים
 הקבה ויוד ראה י"ד ע"ה. —

(ב) חלב: חלב הוא שומן המנות בתופש על הבשר והוא קרום דק הנקלף
 בנקל. החלב אסור רק אצל הבע"ה היונקים וגם באלה רק אצל הבמות, אבל
 לא בחיה ולא בעוף, ואם כן רק אצל שור, כשבועז, — ולמען דעת,
 להבדיל את החיה מהתורה בדבר החלב, נותנת התושבע"פ מלבד הזכר בתורה
 סימנים בקרנים, אם הן מפוצלות הרבה (פֵּיעֶלְפֶּאךְ נעטהיילמע האַרנער אויפֶּזאטץ),
 בידוע שהיא בודאי חיה טהורה, ואם אינן מפוצלות צריך שיהיה בהם ג' סימנים:
 (א) כרוכות (בלאָטמטרארטיג) עשויות גדלים כגלדי בצלים. (ב) הדורות-עגולות ולא רחבות
 (רונד ניכט פלאַטמטנדריקקט. ג) חרוקית (פֵּיעֶלְע נאהעליענענדע אין איינאנדער ליענענדע
 קווערפֶּאַלמען). שיש בהן תריצים סביבותם הכופים ומיובלעים זה בזה, אם יש להם
 שלשה הסימנים יחד הלא היא חיה טהורה, בכ"ז יחסרו לנו הנסיון והבחנה
 והידיעה הנכונה, ולכן עלינו לסמוך ע"ז כמו בעופות רק על הסורה (י"ד ס"ו). איזה חלקי
 השומן בבהמה הוא חלב ואיזה הם החלקים שנדרש להסיר ולנקר ראה י"ד ס"ד ס"ה, —
 בהפרדת חלקי החלב של כבדות רבה וביחוד בנקור האחרים, שזאת דרוש להיות
 תחת השגחה רבה וכמבואר ב"ד. הפרדת חלקי הדם והחלב דרוש להעשות קודם
 המליחה לבל יבלעו מחלקי האסור. —

ג. ד.

הנאים כאלה, אשר על ידם גם הבע"ח הכשרים יהפכו להיות טרפה גם אופני המיתה ש' הבע"ח להיות כשרים לאכילה.

(א) נבלה וטרפה: לפי הוראת המלה ומובנו „נבלה“ היא בע"ח, שהנהו נבל בעלה נובל, בע"ח כזה, אשר נישלו ממנו חייו (עצמותו) והנהו נמסר להתפרד ולשוב אל היסודות (עלעמענטע), למען השיב אליהם את עצמות הברבים, אשר קבל בעד חייו — „טרפה“ היא, בע"ח כזה, אשר יצורים אחרים כבר פגעו ונגעו בו למונם, גם אלה אשר במכונת גופם השלמה באו פרעות באיזה חלקים ממנו או בהתהוותם לא יכלו עוד להתכונן ולהתקיים, — „נבלה“ היא הבע"ח אשר כבר מת הנהו (בלי שחיטה ראה הלאה) „טרפה“ היא הבע"ח, אשר נפגע באיזה מכה שהיא סכנת מות לחייו.

(א) נבלה — רק בע"ח ממינים הגבוהים אסורים המה מפני „נבלה“ הלא המה הבע"ח היונקים והעופות, אבל לא דגים ותגבים מהורים גם כל אלה הבע"ח, אשר מיתתם לא היתה ע"י השחיטה, שהיא „הלכה למשה מסיני“ נבלה הם — וכמו שאסור הנהו הבע"ח, אשר כבר הושם קץ לחייו (בלי שחיטה) כן אסור הוא הבע"ח, אשר כניסתו אל החיים היא עודנה מיטלת בספק. כל בעל חי, אשר לא הגיע עוד בזמן חייו אל ההתחלה (הלילה) של היום השמיני, איננו יוצא מכלל ספק של לדה לפני הזמן ואסור (ע"י). העופות, תיכף כאשר התמלטו מביציהם מותרים המה, אבל בטרם התבקעו מביציהם, אין להם תכונת עוף רק תכונת „שרץ“ ואסור. ומפני הטעם הזה העופות בצאתם מן הביצה אינם ראויים עוד לאכילה כל עוד לא גדל בהם נוצות הפריחה (ע"י).

(ב) טרפה — שמונה מיני מרפות הם, שהם „הלכה למשה מסיני“:

(א) דרוסה — שדרסה היה מורפת ע"י הבאת צפרניה (נ"ז).
 (ב) נקובה — אם איזה קנוקנות וכלי הבע"ח הנם נקובים כפי המבואר ב"ד ל"א, ל"ג, ל"ד, ל"ז, — מ' מ"ב מ"ג מ"ו מ"ח מ"ט, נ'—נ"ג.
 (ג) חסרה — אם נמצא חסרון בקנים וכלים שלמים או בחלקיהם (ל"ד נ' ועוד).
 (ד) נטולה — אם נחלקו ונחסרו מהבע"ח איזה כלים או חלקיהם (ל"ג, י"א נ"ו, נ"ט, נ"י).

(ה) קרועה — אם נמצאה קריעה בכותלי הכלים או במכסהים (מ"ח).

(ו) נפולה — פרעות בנוף הבע"ח הנעשות ע"י נפילה (נ"ח).

(ז) פסוקה — סדוק בכלי הב"ח כמו פסוקת חוט השדרה ופסוקת הגרגרת (ל"ב ל"ד).

(ח) שבורה — שבר בצלעות וכדומה (ל' נ"ד נ"ה).

ולא רק פרעות בפועל כאלה במכונת הגוף בלבד, כי גם מצבים ותכונות כאלה, אשר יוכיחו ע"ז בלי כל ספק, או אשר יסבבו לפרעות כאלה, גם המה טרפה, כמו: מכות אבעבועות וכו'. (א) הכלים והאיברים אשר הפרעות תעשינה את הבע"ח למרפה הן המה: (א) כלי מות הראש ומוח השדרה (ל"ב). (ב) הלחיים גם הוושט (ל"ג). (ג) גרגרת וריאה וכליהן (ל"ד—ל"ט). (ד) הלב (מ). (ה) הכבד והמרה (מ"א מ"ב). (ו) המוחל, הכליות וכלי השתן (מ"ג מ"ה). (ז) מעים, הלא המה הארבע קבות והופק (קראָפּף) (מ"ו מ"ט). (ח) האיברים הראשיים (פֶּאַרְדֶּערנליעֶרער) וביתור, אצל העוף מפני הריאה והאיברים האחוריים והגידים (נ"ה נ"ז) גם הצלעות (נ"ד). —

לא כל הפרעות הפעלנה בשוה אצל כל האיברים, ראה אדות זה וכל השייך לזה י"ד כ"ט עד נ"ט. —

המרפות נמצאו נ"כ רק אצל בעלי חיים היונקים והעופות, אבל מחלות ופצעים אחרים זולת המסורות לנו מסיני, עלינו רק לשום אליהם לבנו אם על פי הנסיון יודעים אנהו, כי מוזקת הנה לבריאות האדם. גם בעל חי המפרפר בין החיים והמות, אשר

אשר עם מיתתו ע"י השחיטה נודע לנו, כי לפני השחיטה היה עוד בחיים ע"י פרכוס אזי מן התורה מותר, אבל בלא זה היא נבלה (ס' י"ז). כל בעל חי שנשחט כדת עלינו לחשוב אהו, כי לא טרפה הנהו וסומכים עצמנו על כלל של "הרוב" (ראה פרק ט"ז), רק הריאה בכל בע"ח אחר השחיטה צריכה בדיקה, יען כי בה נמצאו פרעות מסוכנות אבל האברים האחרים נשארים בלי בדיקה, עד אשר יתבוננו בהם דבר שלא כרגיל, אולם אם תמצא בהם דבר בלתי רגיל באברים אזי לא האכל מהבע"ח, עד אשר תשאל שאלת חכם והוא יורה לך אם כשר הנהו או טרפה (י"ד ל"ט).

(ב) אבר מן החי ובשר מן החי ושחיטה.

(א) אבר מן החי — אין בעל חי ועוף נאכל, במרמ יושם קץ לחייו ע"י שחיטה, כמו כן אסור לאכול איזה אבר הנלקח מן החי ואם גם נקשר הנהו עם הגוף, אם בלתי יוכל עוד להרפא, לכן לא יאכלו אבר שבור, אף כי הבע"ח לא יהיה טרפה על ידו (י"ד ס"ב ס"ה), אולם האיסור הזה איננו ברגלים ובחגבים ובכל זאת אסור לאכלם חיים משום "בל תשקצו" (י"ג).

(ב) שחיטה — ההוק האלקי ע"ד האופן להמית הבעל חי שעליו תרמו התורה נשאר לנו בקבלה ונמסר אלינו מהתורה שבע"פ, והדינים המתחסיים אל השחיטה המה:
(א) איזה בע"ח דרוש להיות נשחט? (ב) במה? (ג) איך? (ד) ע"י מי? (ה) מתי לשהוש?
(ו) באיזה מקום? —

(א) הבע"ח שבהם דרושה להיות השחיטה הם: בהמה, חיה ועוף, הלא המה המינים הגבוהים שבהם נמצא האיסור של נבלה וטרפה ואבר מן החי (י"ג).

(ב) הכלי הכשר אל השחיטה לא יוכל להיות מדבר המחובר ישר או ע"י אמצעי אל הרקע. פיו דרוש להיות חדר וחלק מבלי שום פגימה, ועל אדות שאר הדינים ראה י"ד ו' עד י"ד.

(ג) השחיטה כשרה ע"י התוך בבהמה וחיה, אם בשלמות או הרוב של הקנה והוושט רוב אחד מהם בעוף (כ"א). חמשה דברים דרושים להיות נודעים בעצם דבר השחיטה: (א) שהייה — כי השחיטה תהיה בלי שום הפסק (כ"ג). (ב) דרסה — לבלי תהיה השחיטה בלתי ודק ורתק שלא כדת (כ"ד). (ג) הלדה — כי תהיה השחיטה בסכין בלתי מכוסה, מבלי להכניסו בין סימן לסימן וכדומה (שם). (ד) הגרמה — השחיטה תהיה בתוך הגבול הנכון בעדה מבלי לשתות למשל בקנה במקום שאינו ראוי לשחיטה ולגמור במקום הראוי או להפך (שם). (ה) עיקור — אם נעקר הקנה או הוושט מהלחי ומהבשר ונשחט אחד מהם או שניהם קודם גמר שחיטה וכדומה (שם).

(ה)הלכות של שחיטה אולי יוכלו להיות מסודרות ונכללות במושג כללי כזה: כי מיתת הבע"ח דרושה להיות ע"י פעולת אנשים, פעולה כשרה וסובנית מבלי כל תחבולה אחרת, גם כל חקי נבלה וטרפה ואבר מן החי ושחיטה אולי יוכלו להיות נכללים במשפט ההוא: מהבע"ח מהמינים הגבוהים במעלתם הנתנים לך להנאה לא תוכל לאכול אותם, כל עוד או אם כבר ההל להיות שייך אל חוג תעודות אחרות בעולם. אבר מן החי שייך הנהו עוד אל התכלית העצמית של המכונה החיה. נבלה וטרפה ובע"ח שלא נשחט בשחיטה כהלכה, אזי ע"י פחלתו וסותו, יען רוח הבע"ח היותרדת או למטה מתחת למכונת החיים, מושב הנהו אל היסודות והבחות שייך הוא למו ולא להנאת האדם).

(ד) השחיטה נעשית ע"י ישראל מומחה בהלכות שחיטה ומחוק ע"י הנסיון והבחינה. —

בדבר השחיטה מתי תיעשה? ובאיזה מקום? ראה י"ד י"א ו"ב ועל אדות שאר הדינים ראה א' עד כ"ה.

אתרי השחיטה של חיה ועוף ראוי עוד לדעת את הדינים הנוגעים אל המצוה לכסות את הדם בעפר, אבל כסוי הדם איננו נוהג בבהמה. — (כ"ה).

ה. ו.

החומרים האסורים בכואם בתערובות והרכבה.

בשר בחלב — ע"ד איסור התערובות והחדור של בשר בחלב ע"י בשר מן התורה ומדרבנן גם ע"י צד אחר של תערובות כבר זכרנו בפרק ב'. תערובות בשר וחלב ע"י האש אסור, לא לבד באכילה כי גם בהנאה. סיג הכמיני ז"ל יחשוב בתוך האיסור הזה התערבות בשר בחלב גם בלי אש כמו כבוש, מליחה תערובות וכדומה ואלה אסורים רק באכילה, אבל מותר בהנאה. מטעם הסיג אסור גם אכילת בשר בחלב יחד, ומפני זה לבלי להעמיד מאכלי בשר ומאכלי חלב על שלחן אחד למאכל אנשים שונים, מבלי פריסת ספה או סימן אחר, כמו כן אכילת האחד בשר אחר השני, גם תקנו להרחיק את הכלים לתשמישי בשר מהכלים לתשמישי חלב. לאכול בשר אחר חלב מותר הוא אהרי נקיון היד והפה, וחלב אחר בשר לפי דעת אחרים אהרי ברכת המזון או ברכה אחרונה ואהרי עת קבועה ולפי הנהוג הוא אהרי שש שעות (פ"ו ס"ח).

באיזה יחס אל התערובות של בשר בחלב חל האיסור גם באיזה מדרגת החום, התריפות, הכבוש והמליחה וכדומה והיחס בדבר הכלים שבלעו בשר וחלב וכדומה ראה י"ד צ"א צ"ו.

תוצאת המגע של החומרים הכשרים עם חומרי טרפה ע"ד התערובות של חדור (דורדרינגען) (נוולים) או של בלתי חדור (יבשים) החדור ע"י האש, הכבוש וכדומה, הבליעה בכלים וע"ד הספקות בתכונת איזה דבר מאכל, הכללים, איך לשפוש ולהורות אדותיהם וכדומה דינים הרבה ראה י"ד מסימן פ"ח עד קי"א. השמירה, מבלי להתליף את החומרים האסורים במותרים ראה קי"ח. למי נוכל לתת האמנה במאכלים הכשרים ראה קי"ט. ע"ד הכלים שבלעו דבר אסור ראה י"ד קכ"א, קכ"ב. אי"ח תנ"א תנ"ב. — כל הדברים, אשר מן התורה אסורים באכילה אף כי מותרים המה בהנאה בכל זאת הם הוא דבר המיוחד למאכל אסור לעשות בו סחורה ורק אם במקרה באו לידך, או תוכל למכור אותם, ואם בע"ח המה אל הנדלם אתך — אמנם לגדל סוסים, חמורים וכדומה גם לקנות ולמכור אתה תוכל, אבל לא את הארנבים והחזירים וכדומה אולם חלב הוא יוצא מן הכלל ותוכל לעשות עמו עם קי"ז).

ה.

הבה ננסה לכוון את מבטנו על הוקי המאכלות האסורות ולהתבונן עליהם כפי חות דעת, אשר נקנה לנו מן התורה בעצמה, לסדר כרעיננו באופן כזה, אשר נוכל לשער ולהסביר לנו איזה הבנה (*); והנה מושג הגוף הסהור יהיה

(* הקורא העברי יזכור את אשר העירתי במאמרי „למען דעת" הנלווה עם הספר „תורב" חלק ראשון מערכות „העדות והתורות", כי כחשבות הרב הגאון המחבר זע"ל בהליכות רעיוניו מפורש ושוב שכל בתורה ומצוה, להסביר כל ענין בטוב טעם ודעה, לא מחשבות מבקשי טעמי המצות בתורה, וההבדל ביניהם הוא, לפי דעתי, כי אלה המתחרים לבקש ולגלות טעמי המצות, במס"כ, שוגים כזה, בהיות אדיר חפצם „לקרב את התורה אל השכל" והרה"ג המחבר, בהכיעו את רעיוני הנשגבים גם בהגיעו עיהם באור תורה ונר מצוה, כוננו רק „לקרב את השכל אל התורה", למען יקנה לו איזה ציור המקובל אל הדעת וינעם לו קרבתו אליה — אבל בידיעה קדומה, אשר באופן אש השכל לא יזכה להבין דבר לאשורו וטעמו ונמוקו לא יעלה יפה, איז אין בכך כלום, בהיות התורה תורת ה' חמימה ולא תורת ה' שכל", והדברים ארוכים. המעתיק.

יהיה אור למחלך רעיוננו, כי בהיות "רוח האדם" "התגלות ה'" על פני תבל ארצה, הלא אם כן כל עצמות התעודה של "הגוף" היא: להעביר ולהכניס את ההתגלות של תבל הארצי אל האדם ואת ההתגלות של האדם אל תבל הארץ, — הן אמנם רק הגוף יביא אל הרוח את הידיעה וההכרה על דבר התבל אשר מסביב לו, רק ע"י הרגש אשר ירגיש בגוף של עצמו יפעל על רוח האדם, לחוש ולהרגיש בעצמותו ולהשתתף יחד גם ברגש כל יציר נכרא, ורק ע"י הגוף רוח האדם הלא יפעל את פעולתו על התבל מסביב לו, אף, את פעולת התבל יקבל ויכניס הרוח אל תוכו, או יחתום עליה את חותם תכניתו, לכן מפני זה תעודת הגוף הלא היא: להיות שליח של התבל אל האדם ושליח האדם אל התבל, ואם כן השלימות היותר גדולה בעד הגוף בתכונתו הזאת, הלא היא, אם ישאר הגוף בעצמותו במזג ותכונה בלתי עומד ברשות עצמו, עד כי מצד עצמו יהיה בלתי מחליט (אינדיפערנץ), ורק אם ישאר הגוף בתכונה ומזג כזה, רק אז מוכשר הנהו להתפעלות ע"י כח הפעולה הכא לו מצד אחר, הנהו נוח, לקבל כל רושם קל הכא מן התבל מחוצה לו, אף יוכל להיות סר למשמעת לכל דרישה ופקודה קלה הבאות אליו מן הרוח פנימה, והנה בעבודת הרוח ובגלל העבודה הזאת, באופן, אם ישאר הגוף בתכונת ההכנעה בלי כל שלטון עצמותי והעמדה ברשות עצמו, אזי יוסף אימץ וחיל וזריזות להיות "עבד נאמן" "להרוח", להיות שלוחו כמותו וכלי יוצר למענו בעד פעולתו, למלאות את תפקידו באמונה. אולם כל דבר, אשר יתן להגוף כח וחיל עז ותעצומות מצד עצמו, עד כי יהיה כביר כח, לעולל עלילות עצמותיות בשביל עצמו, כאשר נראה בגוף הבעיח, שהגוף שלהם עומד ברשות עצמו ופועל פעולות גופניות עצמותיות — אם כן כל דבר, אשר יסבב להגוף, כי יהיה עלול עד לסותר לפעולות עצמותיות כאלה, שמקורן רק בעצמותו בעצמות הכהמית שלו, גם איזה דבר, אשר יפעל עליו להחליש ולהרפות את הגוף בנוגע אל הרגש וההתפעלות ביחס הנמצאים זולתו, עד כי יסגור בעדו את חוג מציאותו, לדעת רק את רגש עצמו בלבד, כל אלה ישביתו את הגוף מטהרו, יעכירוהו ויעשוהו לבהמה, עד כי יהיה בלתי מוכשר עוד לתעודת מלאכותו, בלתי הגון, להיות ציר נאמן לשולחו, שליה מיוחד ועושה שליחותו בעבור האדם ובעבור התבל. —

והנה כי המה היצורים, שיכולים להיות יותר מסוגלים לקבלת המזון בעד הגוף לכלכלתו ולהחזיק בקרבו את תעודת מלאכותו בעצם טהרה? רק אלה, נהיב עז להגיד, רק אלה היצורים, אשר בסגולת חומרם ימעיטו ביותר, להביא בגוף ולכוון בקרבו את ההכנה לתעצומות והתחרות נפרדה, לרכוש אותה לו יותר על המדה, גם אלה אשר אין לחוש, פן יביאו להגוף הלישות ורפיון, עד כי יהי סר כחו, להיות נוח להתפעל בהתפעלות הדרושה לו. — אולם כי המה היצורים הנראים לנו, כי המה נפעלים ולא פועלים ולפי הגמיון הפשים המה בשלימות מהתחרות ונטיית עצמותיות כלקיתה בעד עצמם, ואשר אמנם בקחת הגוף אותם אליו יביאו למזונם חומר טהור ובלתי

מסבכ לתעצומות עצמותיות, לקחת ולרכוש יותר על המדה, בלי כל ספק המה
 "הצמחים". הן רואים אנחנו את כל מערכת "הצמחים" בלי כל יוצא מן
 הכלל, כי רק המה מסוגלים להחזיק תעודה כזאת, והמה ביחוד נקנים מראש
 מקדם בעד האדם, לחיות מזוננו — ובקרב חוג מערכת "הבעלי חיים" —
 את זאת נוכל לשער — כי רק אלה יתנו להנוף את תעודתו המהורה, אלה
 הבע"ה העומדים ביחס הקרבה ביותר אל הצמחים ותכונתם היא מעוט
 או אפיסת ההתחרות והתעצומות מצד עצמם, ואם נצעוד
 הלאה, להתבונן בחוג הבע"ה היונקים, רואים אנחנו, כי רק אלה נתנים
 לנו לאבלה, אלה אשר יכללו ויחזיקו בקרבם ביותר את תכונת הצמחים:
 "שור, כשב ועז", — שבהם הצהלה החיונית (לעבענדיגקייט) מצערה
 מאד, תאוותיהן מעטות והנמיות ממוצעות, ובכלל נמצאו אתן פעולות כחות
 בע"ה מצד עצמותן רק במדרגה קלה שבקלות ושייכים המה כמעט תמיד רק
 למזונם "להעלות גרה, ללעוס ולגפול את מאכלם". פעולה כזאת,
 אשר תשא בשלימותה בד כבד עם תכונת "הצמחים", ומחיות יער מותרות
 לנו לאבלה רק אלה החיות השוקטות ומוני לב ביותר, אבל בע"ה כזה, אשר
 יש לו גם בכמות מעטה "צהלה חיונית", פעולת הכח ותעצומות עצמותיות
 כמו הארנבת, השפן והגמל טמאים הם לנו לאכלה — הבה נתבונן
 על הסימנים של הבע"ה המהורים והכשרים, והנה בהם ביחוד נראה את תכונת
 "הצמחים" בכרור יותר — "מעלה גרה"! בעלי חיים מעלי גרה וביחוד אלה
 שהמה גם "ספריסי פרסה" יש להם ארבע קבות (מאנען), ואחרי אשר
 יאכלו את המספוא ועבר דרך שתי הקבות יגורש המספוא משם, לעלות עוד
 הפעם אל הוושט למעלה, ללעוס בפעם שנית ועוכרות הנה תמיד עוד
 בשתי קבות, עד כי הבע"ה האלה יחיו ויבלו את החלק היותר גדול מזמנם
 בלקיחת המזון ובהכנסתם אל גופם, הלא הוא בעסק פעולת הצמחים, אשר
 להבע"ה, בעוד אשר ההפך מזה נראה בבע"ה אוכלי הכשר בלבד,
 אשר להם מעים קצרים, והמזון, אשר יתמסמה אך מעט במכונת הצומח
 שלהם יתפך היש מהר בקרבם "לדם" שהוא נושא החיים של הבעל חי —
 הפרסה הספרסת, כנראה, היא נכבאת ביהוד, כי הבע"ה יעמוד על
 עמדו ולא תשרת לו לכלי יוצר ולכלי נשק — ומפני התכונה של הצומח,
 אשר תשתיר ביותר אצל הבע"ה המהורים, שהמה הללי צהלה ותעצומות
 עצמותיות, לכן מוכשרים המה להתרגל ביותר עם האדם, עד כי יפגעו
 תחת ממשלת רוחו, בעוד אשר הבע"ה האחרים, מפני העוז ותעצומות
 עצמותיות אשר להם יתרחקו ביותר משלטון האדם, גם אצל העופות
 נפגוש את התכונה הזאת: כל הצפרים הטורפים, גם העופות הצוהלים
 ומלאי כח החיים, הן צפרים מזכרים הן גם אלה המחוננים בכשרון ותחבולה
 מיוחדת, לבנות להם את קניהם המה יתרחקו מן האדם — אבל התרגולות,
 האוונות, בר אוונות, יונים, כפי השקפתנו למעלה, דומים המה בתכונתם אל
 שור כשב ועז, ומיניהם ג"כ מורים ע"ז: העופות שהמה, כצפרים הטורפים
 משתמשים בגליהם לכלי תשמיש, להמית בהן ולדרוס ולקרוע כל דבר שיקחו
 למזונם, נחשבים לטמאים ולא כמו העופות הכשרים, שהמה ג"כ דומים
 בתכונתם

בתכונתם, לתכונת הצומה, בעיד יקבלו את הנמצא לאכלם ישר בכל המזון שלהם. סימני הטהרה שלהם, הלא המה שלש קבות, זפק (קראָפּף), קורקבן (מאַנעו), והקבה בפנים הנקלפה בנקל ביד — אצל הדגים, לא אוכל לכן ולהסביר איזה רעיון כהוגן על אדותיהם — אבל הבע"ה האחרים כמו שרצים, יתושים (אינועקטען), תולעים, המה בסוגם וחוגם נחשבים הם לבע"ה בעלי תעצומות (ענטשיעדענהייט), וביחוד היתושים הצוהלים, רבות העז והעצמה בנטיית תחבולותיהם ומפז מהם אין אף אחד כשר, מלבד הנבים מיוחדים, אשר גם להגיד איזה רעיון בדבר הכשרם נעלם ממני. גם אלה, ששייכים עוד אל יסוד מולדתם בנוזלים כלואים ובפירות הנתלשים מן הארץ, והנה בדבר החלק האחד מהדגים הטמאים והתולעים ושאר הבע"ה שלא נדע תכונתם אולי שייכים המה אל המפלגה השניה, בעוד נמצאים המה ביחס כזה, אשר אם יוקח מהם למזון הגוף המה מרפם ומחלישים אותו, לכלי יוכל למלאות את תעודתו בשלמות.

כמו כן אם נתבונן על חוק התורה בנוגע אל חלקי הבע"ה, או יתראו לנו שני דברים, שהמה אמנם שני הפכים דם ותלבי — דם שהוא הנפש, הלא הוא הנושא בקרבו את עצמות הגוף ולו העז והחיות, לכלכל את הגוף ולהביאו לידי תנועה, וההפך ממנו הוא התלבי שהוא מונח בבלי תנועה ורגש, גם זר ומזר הוא למכונת הגוף, אף יתהוה ויתרבה ביחוד ע"י רפיון ועצלות, שני אלה אסורים באכילה, והדם הוא אסור רק בבע"ח יונקים ובעופות, גם אצל הבע"ח שיש בהם תעצומות החיים וצהלה ביותר, כמו אצל היה ועוף גדרש גם כסוי הדם, והתלב אסור רק אצל הבע"ה, שטבעם בלתי נוטה לצהלה ותעצומות, הלא המה אצל "הבהמות". בין החלב והדם נמצא בשר השרירים (מוסקעלן) עם החלב הנסגר בתוכם ועוד, שהוא אמנם מסוגל לתכלית המזון. נבלה וטרפה כפי הנראה, אולי קרובות הנה אל תכונת החלב בפעולתו כמו אבר מן החי שהוא קרוב אל תכונת הדם, ואולי לפי זה נוכל לחלק את מיני המזון בשלש מפלגות, הלא הנה:

א. החמרים מאלה היצורים שהמה בלי עז ותעצומות מצד עצמם ומסוגלים ביחוד אל תכלית המזון המה:

מערכת הצמחים.

מעלי גרה ומפריסי פרסה.

עופות מהורים.

דגים מהורים.

חגבים מהורים.

ב.

החומרים מבעלי חיים בעלי עז ותעצומות
במדה נפרזה, ולכן בלתי מסוגלים לתכלית
לתכלית המזון :

אלה שאינם מעלי גרה ומפריים פרסה.
עופות טמאים.
החלק מדגים טמאים.
שקצים, רמשים גם איזה תולעים.
דם.
אבר מן החי מבע"ח היונקים והעוף.

ג.

חומרים זרפים ומחלישים את
הנוף, ולכן בלתי מסוגלים לתכלית
המזון :

החלק מהדגים הטמאים.
החלק מתולעים.
חלב בהמה.
גבולה.
מרפה.

אולי אפשר עוד להוכיח, כי מערכת מיני המזון שהמפלגה הראשונה
ביחס נוף האדם, מוכשרים המה בעד האדם, לרת לו ביתר טוהר את כחות
המוה והמיתרים (נערפֶען)? יען כי המיתרים המה חלקי הנוף, שעליהם
להיות פועלים ומועילים ביותר אל תעודת השליחות של הנוף, לכונן את
תכונתו ותעודתו, להיות שליח" בלתי עומד ברשות עצמו —
המיתרים המה המנהלים, הדרכים והמסלולים, אשר בהם ועל ידם תגיע
התבל התיצונה, להיות גלויה וידועה אל הרוח" — המיתרים הנם ערוכים
ומסודרים כמו מיתרי הכנור (זאיטעו), אשר יתפעלו ויתרגשו מכל צער
ושמחה של היצור אחייהאדם בכריאה. גם המיתרים, הלא המה המקבלים
את הפקודה הנמרצה היוצאת מכל רעיון ורצון, אשר כרוה אנוש יסודם והמה
יעוררו ויקצבו את פעולת השרירים (מוסקלן) והאברים, לפעול ולעשות
כפי מצות הרוח המושל על הנוף. —

אכן עם כל אלה עלי להודות, כי אדות הענין הרם והנעלה הזה תם
אני ולא אדע, והרעיונות האלה יוכל היות, כי המה רעיוני רוח או
חלומות הנני חולם בהקיץ, בהכיעי השערות כאלה — הן אמנם נכוה
ונשא מחלומות והשערות כמו אלה, גם מאד נעלה מכל ידיעה ודעה,
אף הדגולה שבדגולות, עומד הנהו ברום מעלתו חוק תורת חיינו, שהוא
בלתי עובר וחולף כרעיון האדם, גם נצב וקיים לעד, כמו החוק
נתן ה', שעל פיהו הפְּבָבִים יספו במסלותם, כחוק שעל פיהו גם
אֶבֶן החול יתפּתּם במציאותו, הן ה' הוא זה, אשר חוק נתן לכל אלה
גם יחד, למלאות אותו בהכרה, וה' הן הוא הַקוֹה גם בעד האדם
עלי אדמות ובעד חיינו את החוק הנעלה, אבל עלינו לקבל ולקיים אותו
"בכחירה ובחופש" — וכמו יעמדו החוקים ההם בכריאה ולא יחלפו
לעולם, ואם גם דעת האדם והשקפתו על אדותיהם חולפת היא ומְשַׁנָּה
בהשנתם ומובנם, כמו כן בנוגע אל גֵּאור הרעיונות האצורים בחקים של
תורת ההיים, החוק הוא חוק ולא יעבור והבאור והרעיון הוא רק
לתת

לתת איזה הַכָּנָה וְהַסְפָּר, המתקבל על הלב, להוסיף אומץ ולקבל באהבה את החוק, אבל בתור מעשה בפועל ולא בתור הקר דבר לאשורו ולא בתור החלטה קבועה בעצמות החקים ויסודותיה, לקיים אותם רק מטעם הבאור והחקר ההוא, יען כי באלה, כמו בחוקי שמים וארץ, נתן החוקים וְיִסְדָּרְם וְיִסְדָּרְם הלא הוא — ה'!! —

י.ד.

מִכְסֵּה חֲלָקֵי הַבְּהֵמָה בְּאָדָם וְעֲלֵי רוּחַ הַבְּהֵמָה שֶׁבְקָרְבוֹ.

קְדוּשׁ מִחֲנֹה, צְנִיעוּת, נְבִלּוֹת הַפֶּה, נְטִילַת יָדַיִם,
מְבִילַת פְּלִי סְעוּדָה.

כי תצא מחנה על איביך ונשמרת מכל דבר רע וגו' ויד תהיה לך מחיץ למחנה ויצאת שמה חוץ. ויתר תהיה לך על אֲזָנְךָ, והיה בשבתך חוץ וחפרתה בה ושבת וכסית את צאתך. כי ה' אלהיך מתהלך בקרב מחנך להצילך ולתת איביך לפניך, והיה מחנך קדוש, ולא יראָה בד ערות דבר ושב מאחריו (דברים כ"ג י').

ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא הבאים למלחמה: זאת חקת התורה, אשר צוה ה' את משה. אך את הזהב ואת הכסף, את הנחשת את הברזל, את הבדיל ואת העפרת, כל דבר, אשר יבא באש תעבירו באש ומָהֵר אך במי נדה יתחמא, וכל אשר לא יבא באש תעבירו במים (במדבר לא כ"א).

א.

ה' ברא את גוף האדם, להיות דומה אל גוף הבע"ח ושאר הכרואים ביחס צרכיו ונטיותיו ונפח באפיו "נשמת חיים", רוח ה', להיות "בצלם אלקים", ואם אמנם במדרגה שפלה בבחינת ההשגָה וההקָרה שלו, גם נאמר עליו "ותם סָרְהוּ מֵעַט מֵאֱלֹהִים" וביחוד ועל כלם בחסד הממשלה הנתֶּנָה לאדם בנוגע אל "הבחירה החפשית" במעשהו; אבל על "היצור הכפול" הזה סָגוּף וְרוּחַ, לכונן את עצמות חיו ולערוך אותם באחדות נמורה. רוח הכהמה אשר באדם דרושה להיות נכנעת תחת "רוח האדם" העוֹלָה היא למעלה, הן אמנם "רוח האדם" דרוש להיות המושל בפעולתו והגוף כלי תשמישו להיות נכנע תחתיו וְסָר לְמִשְׁמַעְתּוֹ. —

כל עוד יהי האדם באחדות כזאת, רוח הכהמה באדם סָרָה לְמִשְׁמַעַת

רוח האדם כל בד, ורוח האדם מקשוב הנהו בקול אביו שבשמים ומשתמש עם כחות גופו, רק לפי רצון ה', אזי כל העת ההיא אין הכדל ופדות בין הגוף ובין הרוח, או שניהם כאחד אהובים וברורים, וקדושים לעשות רצון קנים בשנה. שניהם כאחד שוים היתה בחשיבות מעלתם, כל אחד כחונן פעולתו, כפי אשר יעד ה' למו, ובאהדות גמורה ישמרו שניהם כאחד את משמרת עבודת אלקים שלהם בבית-אל של הברואה. —

אולם אם האדם יסיר סאתו את הקלי הרוח וילך לו אחרי נטיות עצמו, עד כי יגבר חילים למשוך אליו גם את הרוח, ותחת היות הגוף עבד, חפין יחפון, כי יהיה הוא האדון והמושל באדם ומתפרץ להיות "עבד כי ימלוך", מני אז תחל "מלחמת הניצור" בקרב האדם ולרוח האדם נדרש במאד מאד קצין ומחסה, תומך וסועד, לבל ישפל גם הוא, להיות בהמה לו ולהיות נתעה בשוא, עד כי באחרונה יתצול מעליו את עדי אצילותו בשלימות—ומני אז האדם תחת היותו יצור מושל-קמים יורד וישפל, להיות כאחד הנקלים והשפלים שבברואים. —

ב.

את המגן והמחסה הזה כונן ה' ברגש "תופת אדם", אשר יקיץ ויתעורר בקרבו עת יתקצצו בלב האדם נטיות פהמיות לא טהורות, עת הבהמה בו תגבר חילים, וכל עוד רוח האדם לא נדעך בקרבו בשלימות, הנה הרגש הזה יתפעם בקרבו ויתמכר להיות שומרו וצלו של אצילות האדם. הרגש ההוא הלא היא "הבושה". —

"הבושה" תתעורר להנקות תמיד, כל עוד לא נהפך להיות חלוש-שפלי-אישים ותזהיר כל איש ותיסרו מוסר כליות ותאזפהו בינה, כי אכן יש תעודה לאדם, שהיא גבוהה ונשאה מאשר לשאר יצורי התכל ומלואה. היא תמה למוסר אונו ותלמדנו, כי חלילה לרוח האדם באדם, להתהפך לבהמה וכי נהפוך הוא, על רוח הבהמה, אשר באדם, לעלות ולהתרומם גם היא להיות "אדם" במעלתה, והגוף יהיה כלי יוצר, להשלים על ידו את תעודת ה' אשר ברוח האדם. "הבושה" היא הקול קורא אל הרוח המהור, אשר תורו ותבוננהו, להדול ממלחמת הניצור — היא היא גם הדמעה אשר תקנה סביב כת עין הנעצב והמתאבל בהכינו על שדה המערכה, אשר על כמותיו תומתו נפלה הלל ונספה במלחמה—היא תלמד לאדם, כי יפנה ויסיר את עינו מהביט בכל דבר בהמו הנמצא באדם, גם להרחיק את מכתה, עת ידרש לאדם לעשות את צרכיו הבהמיים של הגוף, למען לא יחשוב האדם את עצמו, כי בהמה הוא לו ולבל יתרגל כמראה עיניו על כל אלה, פן יבוא לכבד ולחוקיר בקרבו רק את הבהמה ולקסיה דעתו ולשכוח את רוח האדם, שהיא נשמת חייו. —

כאשר רוח הבהמה באדם קנתה לה את הנצחון הראשון (חטא עין הדעת), אז התעוררה בקרבו השומרת הנאמנה של האדם הלא היא "הבושה" ותלמדוהו לכסות את כשרו, והאב הרחמן, המסתך העליון, אבי האדם נתן תוקף ועז לרגש הזה ויתן לו עזרתו מקדש (בראשית ג' ג כ"א) ותהי הבושה שומרו וצלו תמיד. —

ג.

והנה את אשר הואיל ה', לכונן באדם בבריאותו, כי יצק ברוחו את רגש ה"בוש ה", גם נתן בחסדו עז ותעצמות לרגש הזה (ויעש להם כתנות עור וילבישם) הביע אמר למוכת האדם גם בתורת קדשו, לקיים ולקבל בחייו את דברי אלקים חיים.

גם כאשר תלך ותפסע בקדוה, במקום שישם פתי אדם אין, גם אינך מוכן שמה לפעולות אנושיות, אף רחוק רחוק הנך או מחבבת אנשים ומתנמס וממנהג שלהם — גם בעת תצא למלחמה על אויבך, אשר אז פשים כל מעינך, למצוא תחבולה, להגן על חייד היקרים לך מכל יקר, ומחשבותיך או מחשבות בעצה וגבורה למלחמה, בעוד הנך אלץ להחליץ ולהיות קמוש כחיה טורפת, למען תעוז ירך על אויבך ולהתגבר עליו, ואשר במצב כזה, הלא בנקל תוכל להיות בהמה לך בנוגע לצרכיך האחרים — אבל גם באופן ובמצב כזה, אל תשפח — כן תצוך התורה — כי כל פעולותיך דרושות, להיות פעולות אנושיות, לכן בכל מקום, אשר תכונן לך איזה מעמד ומצב, אף על זמן מצער לפעולותיך, פעולת אנוש, עליך להכיר ולהוקיר את מקומך, ולדעת, כי גם המקום ההוא מקום קדוש הוא לך, לכן תצוה לך התורה, כי מהניך" יהיה קדוש ולא יראה בך ערות דבר. אל תעשה איזה דבר בהמי במקום, שהנך נקרא בו לפעול ולעשות פעולה אנושית, ואל תתן לעין רואה, להתכונן בך דבר, אשר יפירך על אדות צרכיך הבהמיים — "בי ה' אלקיך מתהלך בקרב מחנך" — ובכל מקום, אשר תקפץ ותעריך שמה את מחנך ומצבך, לפעולות אנושיותך, שם מתהלך ה' אלקיך, ה' עמך תמיד — בכל מקום — מסביב לך — בך — בכל הנך רואה את רשימי פעולתו ושלטונו ובכל עת תמיד הנך משתמש עם מעשי ידיו, ואתה בעצמך קיך כליל הנך יצור כפיו, בכל נשימה ונשימה מנשמת אפיק, בכל מעשיך, מחשבותיך, רעיוניך ורגשותיך, דבורך ופעולתך, התחרוךך והנאףתך, עליך רק לעבוד את ה', אותו לבדו. את ה', אשר עיני השנחתו מושטטות ככל ובכל רגע ובכל מקום ישקף עליך ויראך, לכן עליך לכונן כל דבר, כי ישאו עליהם את חוקם תכנית אנושית אלקות, ואת הבהמה אשר בך תכניע ותכונן גם אותה באופן כזה, להיות רק כלי תשמישך וסרה תמיד למשמעת רוחך — עליך לכבד את רגש ה"בוש ה" ופסה את מערוטי נופך, לבל ירָאָה בך עָרֹת דבר". —

ד.

הִיָּה אָדָם בְּהוֹפְעֵתָךְ הַחִיצוֹנָה!

רק חלקי הגוף אלה, אשר ישרתו לאדם ביוחד לפעולות אנושיות הלא המה: הפנים והידיים ויכולו להיות גלויים; אבל כל אלה מחלקי הגוף המשתמשים ביותר לדרישות בהמיות עליהם להיות מכוסים, למען גם למראית עין בשר יופיע לנגדה רק הנחשב למעלת האדם. הבהמה בך תסוג אחור וגם הופעתך החיצונה תזהירך ותוכיך, כי לתעודה אנושית אלקית הנך פה ולא לתעודה "גופנית" — בהמית

בהמיתה, וכמו שעליך לכסות ולהעלים מן העין את חלקי הגוף הבהמיים, כן אל תחפז להתהדר ער למותר בהופעתך החיצונה, בהופעת גופך לעדות עליו גאה וגאון. אל תלך בגרון נטוי, כאלו חפץ תחפוץ להגביה, להגדיל את היקף ומדת גופך הבהמי וכאלו תתאמץ להראות לעין הרואה, כי גדלך, הודך והדרך הנהר רק בהדרת גופך. לכן לכתך ועמדך דרושים להיות בחופש, אבל „בענוה“! אף לשמור ולהחזיק את „הצניעות“ צוו הכמינוזל ביחוד, בהיותך תחת שמים מגולים, לבלי לכת לעולם בגלוי ראש ולכסות אותו, למען נחוש המיד את הגבול והשטח הנתן לחוג הגוף, אף למען דעת האדם, כי במקום, ובשטח, אשר יפסק החוג האנושי, שם יחל החוג המהור הנצחי של ממשלת ה' לבדו (או אולי יצוק בוה גם הרעיון ההוא, כי כמו החובה עלינו לכסות, למראית עין של אנשים אחרים, רק כל דבר בהמי בגוף האדם, הנה ממעל לנו, בעוד רגיל האדם, עת יזכור בלבו את רעיון ה', לפנות אל עַל אל אל בשמים, לכן בהיותו תחת כפת השמים עליו לכסות „בענוה“ בהתיצבו בפני ה', אבינו שבשמים, גם את החלק היותר אנושי שלנו גם את „הראש“), וביחוד נצרך להשגיח היטב בכסוי אברי ההולדה ולהתנהג בהם בצניעות רבה, ובכלל להחזיק את הגוף לבוש ומכוסה היטב, עד כי גם בעת תפשוט את בגדיך, אל תראה את מערומיך, וככה תכבד התורה את רעיון הצניעות והבושה, עד כי הכמינוזל יאמרו, כי נדרש לרקדקק עת נלבש הכתנת ללבשה כדרכה, מבלי להפוך לחוץ את הצד הפנימי המכסה את הגוף, לבלי יהיה למראה עין צד הכתנת, אשר בא במגע עם בשר גוף האדם (א"ח ב' רל"ט).

ה.

הִיָּה צְנוּעַ בְּצַרְכֶּיךָ הַבְּהִמִּים! —

כבר את גופך. אל תשהה ואל תאחר את עשיית צרכיך כפי אשר תדרוש טבעך ממך, יען רק גוף נקי וטהור, בריא ושלם יוכל להיות כלי השמיש טוב בעד פעולות הרוח, אבל בצאתך חוץ ובעשיית צרכיך הבהמיים היה צנוע. אם הנך במקום חפשי התרחק מחוג ראית עיני האדם. — בעת עשיית צרכיך גלה בגדיך רק כפי הנדרש לזה, וגם או השמר לך מנגיעה גם מהביים והתבונן הרבה על מערומי גופך במקומות הסתרים. אל תשאיר עקבות גללי אדם, רק כסה אותם לבל תראם עין רואה, לזכור על ידם בגועל נפש את בהמיות האדם, גם בפנותך לעשות צרכיך בלילה, היה צנוע כמו ביום, ודע, כי ה', אשר לא יחפז, כי תשפל להיות בהמה לך, הוא ילזה אותך המיד ופניו הולכים אתך בכל מקום (א"ח ג'). —

ו.

לקבוע בלבנו את רעיון „הצניעות והענוה“, שעלינו להחזיק במעונו המיד ולמען גם אז, בעת ידרש לנו, כפי עריכת גופנו מכוראנו, לעשות ולמלאות את צרכי האדם הבהמיים, כי נהיה גִּזְרִים לכל תפרוצנה בקרבנו מחשבות בהמיות ותעבורנה גם בנבול החלק השני מפעולות האדם, שהנה אמנם „מעשיו הָאֲנוּשִׁים“, לכן סדרו ותקנו חזיל, כי אחרי כל עשית צרכיני הבהמיים, ואחרי כל מְנַע במערומי הגוף במקומות המכוסים, לרחוץ את ידינו — נטולת ידים, — למען נעשה ע"י מעשה הריצה קיר והיץ כִּבְדִיל בין צרכי האדם, שהמה בהמיות ובין חיי אנוש הנוסדים על פעולותיו המהורות, ולמען דעת, כי אף אם אנום הנך בחיך, לעשות ולמלאות איזה מצרכיך כצרכי הבהמה,

בכ"ז ידוע תדע, כי הוק וקצב לכל מעשה ופעולה מכל אלה ורק בעתם הנחויק. ולעומתם הן דרושים להיות מעשי היך הנשואים קפשים מכל הדברים הבהמיים. —

כאשר תקיץ ותקום משנתך, אשר במשך העת ההיא חייית כלך רק בעד גופך בלבד, והנך חפץ תחפון להכין את עצמך אל חיי האדם, עליך גם כן לרחוץ את ידיך, את הידים, שהנה שייכים ביותר אל החלק האנושי שבאדם, ולהכין ולקדש על ידי זה את הגוף אל תעודתו האנושית, גם להציב גבול, קיר וחיץ בין חיי הבהמה וחיי האדם אשר לך, ונוסף לזה הנקיון והטהרה, הלא היא גם חובת הבריאות, לכן בקומך משנתך, של שפעמים תרחץ את ידיך, גם את פניך רחץ ואת פיך הדיח במים. הכמינו ז"ל יהירו ויצוו ביחוד על הנקיון והטהרה, ותובה קדושה, להחויק את הגוף, להיות נקי וטהור, מבלי לנגוע בכל דבר טמא ואחרי נגיעה כזאת לרחוץ את הידים (א"ח ר'). —

ז.

והנה אם כי גם בחוג חייד, חיי האדם הנהוגים, עליך החובה לכונן אותם, כי ישאו עליהם את חותם תכנית מעשה אנושי ולהרחיק מהם ככל האפשר, איזה דבר סגונה ומעורפי קלקי הגוף הבהמיים, למען לא תוכל רוח הבהמה שבך ע"י ההרגל במראה עין ובהקטטה בצרכי בהמיותו, להוסיף אומץ וחיל, עד כי חלק אלוך ממעל שבך יכונן אחור על ידו, הנה אם כן החובה עליך ביותר בעת, אשר תתרום ממעל לחייד הנהוגים בקיבך את עצמך ללמוד את חכמת החיים הלא הוא ג'מוד התורה" — או בעת, אשר תצא בשלימות מחוג חייד הפועלים והנך נגש קלך כליל אל ה', לקדש את עצמך בפניו לחיי אנושית אלקית. בַּתְּפִלָּה, על אחת כמה וכמה כי נדרש לך, להופיע אז בתור איש המעלה ולהרחיק מהוג שלך כל עקבות צרכי הבהמה, עליך אז לכסות כל מעורמי חלקי הגוף הבהמיים ובכל עצמותך תתלבש במדת "ענוה וצניעות". —

בעת התפלה כל חלקי הגוף הבהמיים דרושים להיות מכוסים. יש להבדיל באכנס בין חצי הגוף התחתון, השייך ביחוד אל צרכי הבהמה, ובין החצי העליון המתיחס ביותר אל פעולת אנושיות. גופך ומלבושך יהיו אז נקיים מכל שמץ וחלאה וראשך יהיה מכוסה בצניעות והכנעה. המקום, שבו תעריך את עבודת אלקיך בלמוד ותפלה יהיה מקום נועד רק לצרכי אדם לבדם. בד' אמות שלך ולמראה עיניך כל עקבות גללי אדם וכל דבר הלאה יוסרו ויכוסו, ובד' אמות אלה, אל יהי שום ריח רע ושום חלק מגוף האדם, אשר הבושה תצוה לכסות אותו אל יהי ערום בעת ההיא לנגדך, ושאר הדינים בזה קרא בא"ח ע"ג עד פ"ח. כמו כן חובה מיוחדת היא לפני כל תפלה, לנקות ולרחוץ את הידים ולשמור אותן בעת התפלה ממגע כל אבר, שצריך להיות מכוסה (ר' צ"ב רל"ג).

ח.

עתה הבה נתכונן, אם בעת עשיית צרכיך, שאז הנך אנוס להיות בהמה לך, ובכל זאת הן החובה עליך ככל האפשר, להיות איש באנשים ולכסות מעורמי גוף גם בפני עין הגוף — הנה נקל להכין מה רע ומכוער הוא הדבר ללול בדבר היותר חשוב והיותר נעלה באדם, לחלל את הכלי הטהור והקדוש בעד שמוש רוח האדם — את ה"ה" — ולטמא אותו בכל נבזה ונמאס, גם לעשות אותו

אותו כלי תשמיש, להעביר על ידו ולהכניס ברוח האדם פגולים בה מיים — מה נכזה ומשוקן הוא לנבל את הַדְּבֹרִי וְלִטְמֵא אוֹתוֹ — את הדבור, שהוא אמנם קרוש להיות קָדוֹשׁ וְטָהוֹר וְנוֹעֵד רק בעד רוח ה' אשר באדם, לְהִשׁוּב את הַפֶּה כְּכַלֵּי רִיב, גַּתְעֵב וְנֹאֲלָה, וְלִהְיֶעַב אִמְרֵי וּלְקַחַת דְּבָרִים בְּאֵי טְרִי פִיךָ בְּעֵינִים בְּהַמְיִים — לְקַמֵּית עַל יָדָם אֶת הַבּוֹשָׁה וְהַצְנִיעוּת — מִה נְקַלְוֹת וְהַשְׁפִּלְוֹת כְּבוֹאךָ, לְגִלּוֹת כְּדִבּוּרְךָ אֶת אֱלֹהֵי הַדְּבָרִים, אֲשֶׁר הַבּוֹשָׁה, שֶׁהִיא הַשּׁוֹמֵרֶת הַנִּמְאָנָה בְּעַד הַצְנִיעוּת, אֲשֶׁר הִיא תְצוּהָ עֲלֶיךָ לְכַסּוֹת אוֹתָם בְּאֵדָם!! — זֶה הוּא הַחֲטָא וְהַעוֹן אֲשֶׁר חִזַּל יִקְרָא אוֹתוֹ בְּשֵׁם: "נְבִלּוֹת הַפֶּה", שְׁעַל יִדֵּה אִמְנָם הַפֶּה יִחַלֵּל, יִבּוֹזֵה וְיִכּוֹל כְּעֵלָה נּוֹבֵל. אוֹי לְדוֹר, אֲשֶׁר הַדְּבֹרִי בּוֹ אֵינְנוּ קָדוֹשׁ וְטָהוֹר, אֲשֶׁר בְּנֵי הָעוֹלָמִים יִשְׁתּוּכְבוּ וְיִטְמְאוּ אֶת נִיב שְׁפֹתָם, עַד כִּי גַם רוּחַם וְנַפְשָׁם יִמְצְאוּ עֲנָנִים וְשִׂמְחָה לְהַגּוֹת בְּעֵינֵינִים בְּהַמְיִים, וְלִמְעַן הַפִּיק זְקָמָם לְגִלּוֹת אֶת הַהֲצִיפּוֹת לְזוֹלָתָם יִשְׁתַּמְשׁוּ "כְּדִבּוּר פֶּה". אוֹי לְזִמְנִי, אֲשֶׁר בְּחֹג הַצְעִירִים לֹא יוּכַל עוֹד הַדְּבֹרִי הַטָּהוֹר לְמִצְוֵי מַסְלוֹת לְמוֹ, יַעֲנֵן כִּי מַחֲשַׁבְתָּם כֹּל הַיּוֹם בְּהַרְהוּרֵים רַעִים, עַד כִּי יִנְבְּלוּ גַם אֶת הַדְּבֹרִי פֶה הַטָּהוֹר, לְהַכְנִיסוֹ כְּחֹג חַיֵּי עֲנָבִים וְלִדְבַר נִקְלָה — אוֹי וְאִכּוֹי, אִם גַּם הַעֲתִיד שְׁלָחַם יִהְיֶה טְבוּעַ בְּיוֹן מִצּוֹלָה שֶׁל כָּל טוֹמְאָה וְחִלָּה נְבִלּוֹת נְדוּפֵי — וְאַתָּה עֲלֵם! עֲלֵם בְּנֵי-עַמִּי! הַגֵּם אֶתָּה חֲפִץ תַּחְפוּץ לְטְמֵא וְלִנְבֵּל אֶת עֲצֻמוֹתֶיךָ הַטָּהוֹרָה בְּתַכּוּנָתָהּ, שֶׁהִיא דְרוֹשָׁה לְהִיּוֹת נְקִיָּה וְטָהוֹרָה — בְּדַבֵּר שְׁפֹתֶיךָ?! הַחֲפִץ תַּחְפוּץ לְגַרֵּשׁ מִמֶּךָ אֶת הַבּוֹשָׁה, עַד כִּי תַחְדַּל הַבּוֹשָׁה מִכְּסוֹת עוֹד פִּינֶיךָ מִכְּלֵי תֵּת אָדָם עוֹד מְכַל מְשַׁבֵּעַ דְּבוֹר נְבִלָה גַם קִרְבֶּךָ לֹא יִתְנַעַשׂ עוֹד, עַת תִּקְשִׁיב אֶת כָּל אֱלֹהֵי, אֲפֹ הַנִּקְלָה בְּעֵינֶיךָ לְהַרְגִיל אֶת עֲצֻמְךָ בְּזֶה, לְמַעַן תּוּכַל גַּם אֶתָּה לְהַעֲבִיר עַל דָּל שְׁפֹתֶיךָ כָּל דְּבַר פְּגוּל? אַהֵה! אִם פִּינֶיךָ עוֹד לֹא יִאֲדָמוּ וְבוֹשָׁה לֹא תִכְסֶם, כְּשִׁמְעֶךָ נִיב שְׁפֹתִים מְכַל פֶּה דוֹכֵר נְבִלָה. אִם נִגְשׁ הַבּוֹשָׁה עִבֵר וְקָטַל מִמֶּךָ, אוֹי עוֹד מַעֲטָ גַם לֹא תִבוֹשׂ וְלֹא תִקְלָם עוֹד לַעֲשׂוֹת נְבִלָה! עֲלֵם! בְּרַח לְךָ מֵאַחֲזוֹת מְרַעִים כְּאֵלָה, מִמוֹשֵׁב לְצִים, מִחֲכֵר רַע, אֲשֶׁר יִנְבֵּל לְשׁוֹנוֹ. "נְבִל פֶּה" הוּא אֲרִם וְרַעַל, אֲשֶׁר בּוֹ יִרְעִילוּ בָנִים מִשְׁחִיתִים אֶת לֵב וְנַפְשׁ בָּנִים תְּסִימִים. מְשַׁבֵּעַ הַדְּבֹרִי שֶׁל נְבִל פֶּה יִטְמֵא אֶת הָרוּחַ וְיִטְמַטֵּם אֶת הַלֵּב, רוּחַ הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר בְּךָ יַעֲלֶה מֵעֵלָה, גַּם יִתַּק אֶת מוֹסְרוֹת רוּחַ הָאָדָם, עַד אֲשֶׁר יִתְפַּרֵּץ מְסִירוֹתָיו לְפְרוּעַ פְּרַעוֹת, וְאַתָּה תִּרְדֵּךְ וְתִמְבָּע בְּיוֹן מִצּוֹלַת הַחֲטָא וְהַעוֹן — פְּרַח לְךָ! — וְאַתָּם אֲבוֹת וְאַמְהוֹת! אִם יִקְרָה בְּעֵינֵיכֶם תּוֹמַת לֵב כְּנַכְסֵי וְכַתְכֵם חֲדָלוּ לְכַסּוֹת מִהַשְׁמִיעַ בְּאוֹזְנֵיהֶם אֲפֹ שְׁמִיךְ דְּבַר, אֲשֶׁר לֹא טָהוֹר הוּא — גַּם הִרְחִיקוּ מִבֵּיתְכֶם וְחֻצֵיכֶם מִמֶּנּוּ כָּל אִישׁ הַמֵּת אֲמֵר, כִּי אוֹהֵב בֵּיתְכֶם הוּא, אִישׁ אֲשֶׁר לֹא יַעֲצוֹר לְשׁוֹנוֹ מִדְּבַר דְּבָרֵי נְבִלָה — הֵאָם אוֹהֵב בֵּיתְכֶם הוּא זֶה? חֲלִילָה! — הֵן אִישׁ כּוֹזֵה לֹא אוֹהֵב רַק "צַר וְאוֹיֵב" הוּא, אֲשֶׁר כּוֹנֵן לְהַשְׁחִית אֶת צֵאצְאֵי מַעֲיָכֶם, אֶת נַמְעֵי שְׁעִיטוּעֵיכֶם אֱלֹהֵי!! —

ב.

לִכֵּן הַרְגִיל עֲצֻמְךָ, לְהַכְנִיעַ תְּמִיד אֶת הַבְּהֵמָה שֶׁבְּךָ וְלְהוֹפִיעַ כְּכֹל מַעֲשִׂיךָ וּפְעוּלוֹתֶיךָ בְּתוֹר אִישׁ בְּאִנְשִׁים — אֲבָל כְּכֹל זֹאת אַל תְּבוֹז לְגוֹף, אַל תִּסְגֵּף וְאַל תִּמְצֵא אֶת הַלֵּב הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר בְּךָ, וְנִהְפֹךְ הוּא, הֵן תְּכַלִּית פְּעוּלָתְךָ דְרוֹשָׁה לְהִיּוֹת

להיות ההתאמצות לעשות "שְׁלוֹם" ולהביא באהרונה לידי פֶּשֶׁר ותְּשׁוּאָה את ההתנגדות בין "רוח הבהמה ורוח האדם", אשר בקרבך — ובאופן כזה, אם תשתדל לתת לבהמה שלך את חלקה בחיים, כפי אשר יָעֵד ה' להשתמש עמה רק לתכליות כאלה, אשר למען הביא אותה ה' עמך בחוברת — עליך החובה והמצוה, להתאמץ, כי גם הבהמית כך תתעלה במעלתה, להתרומם ולהתקדש בתעודתה, עד כי גם בחיים הבהמיים תוכל להופיע ולהתניב בתור איש ועבד רצון ה' — והנה בגלל החנוך וההרגל, להוציא לפועל את הרעיונות האלה, ולמען הניע אל תכלית שלמות האדם כזאת קשרו חכמינו ז"ל בחכמה רבה את תקנותיהם אל המעשה הבהמי שלו, שהוא הכי נכבד במעשים הבהמיים של האדם, ואשר מעלתו נפרת גם כזה, יען כי מעשהו זה נעשה באמצעות האבר הכי נכבד, שהנהו ביחוד כלי יוצר למעשה אנוש נעלה, הלא הוא "הפה" הנועד "לדבור האדם". והנה המעשה הבהמי, אשר על האדם על פי תקנותיהם, להפוך אותו למעשה אנוש טוב ויפה, הלא היא "הסְעוּדָה". —

פה האדם על פי מעשיו: "אֲכִילָה ודְבֹר" — הנהו האבר המקשר יחד את הבהמה והרוח אשר באנוש ועושה שלום ביניהם, לכן קרשו חכמינו ז"ל את "הסְעוּדָה", להיות הצעד הראשון אל עלוי רוח הבהמה וקדושתה, עד כי "השְׁלַחַן הָעֶרּוּךְ" בעד כל אחד מישראל נחשב הנהו "בְּמִצְוֵת" — לכן כבואך לסעוד את סעודתך, עליך להתעתד כמו אל "אכילת קדשים" — אמנם אם אכול תאכל את ארוחתך רק בגלל "ההנאה" לבדה, רק למלאות את תאוּתך וגְרוּי החך — כי אז הנאתך איננה שלמה ומתוקנה, להיות הַנְּאִת אדם' — וכן עם כל עֲשִׂית צרכי בהמיותך והסְפֵקֶת דרישות גופך, אם נמשך אתה אליהם רק בגלל הגְרוּי והַתְּאוּה אל "ההנאה" לבדה, רק בגלל התשוקה אל ההנאה, אשר אמנם שָׁם ה' אותה כך רק בגלל זה, לכל הַתְּחַשֵּׁל במלוא דרישות הגוף וצרכיו —

אולם אם אתה אכול תאכל את סעודתך רק בכמות הדרושה ובכונה נאמנה כי ע"י ההנאה" הזאת תחוק ותאמץ את גופך, להיות כריא אולם ומוכשר לחיים חזקים וישרים בעיני ה', לחיי צדק ואהבה, אז גם הנאתך "אנושית" היא, אז גם היא מְתַקֵּךְ להיות "עבודת אלקים" כמו כל מעשיך, מעשה אנוש, כעבודת בוראו; וכמו כן כל מעשה בהמי, אם תרומם אותו להיות מעשה אנוש, ואם תִּבְנֶן רק לעשותו ברעיון כזה ולתכלית כזאת, ורק בה במדה ורק באופן כזה, כפי אשר יצוה אותך ה' וכפי אשר יורה לך בדבר קדשו, בתורתו. —

לכן עליך להכין עצמך אל סעודתך כאלו מוכן ומוזמן הנך לקיים ולמלאות עבודת הקדש, כאלו הנך נִגַּשׁ לאכול את ארוחתך "בכהנים" עת התעתדו לאכול את "קדשיהם", ומפני זה מחויב הנך ג"כ לקדש עצמך כמוהם אל הנאת האכילה ע"י "נטיילת ידיים", וכאשר רחצו הכהנים את ידיהם לפני אכילת הקדשים, גם עליך לרחוץ את ידיך בשִׁבְתְּךָ לֵאכּוֹל את סעודתך הנהוגה, למען דעת ולמען תלמוד כזה, לקדש גם את המעשה הבהמי ע"י רעיון מתור אנושי לעבודת אלקים — ועם הסְעוּדָה יחל כך עלוי רוח הבהמה —

כי מהסעודה המקודשת, להיות סעודה אנושית, תתאמץ אחיכי, לפעול בכלל: פרט את הרמת חפצי הבהמה, כי יתאימו יחד עם רוח האדם ובה יצלה לך לעשות שלום ואחדות נאמנה בין רוח האדם ורוח הבהמה אשר בך — עלוי עצמותך — או אז שלחנך" יהיה באמת מזבח", אשר יביא עמו סליחה, כפרה, ופעולתו קדושת החיים — אתה תלמוד לדעת, כי אמנם כל חיך, גם החיים הגופניים דרושים להיות עבודת אלקים", מלאים קדושים לתכליות אלקיות, וככה יהיו גם בפועל, אם אך תעשה את כל אלה ברעיון תכלית כזאת וכמצוה עליך בתורת ה' בהתגלות קדושתו — לכן בעצם הרעיון הזה נכללו דברי חכמינו ו"ל שהמה מאד נעלים: כל עוד היה המקדש על סכנו, או היה המזבח מקור הטקרה והכפרה, אבל עתה, אחרי אשר קרב מקדשנו, הנה השלחן ערוך של כל אחד ואחד מישראל ימלא את מקום המזבח ותעורתו. —

י.

ההשקפה הזאת הביאה לאלה מיחדי סגולה מאבותינו, להתאמץ תמיד במהרת החיים ובקדושה מאד נעלה לסדר את שולחנם ולאכול ממנו באופן כזה, עד כי הסעודה היתה נחשבה להם כאלו אכלו מזבחי קדש, אבל בעדנו די את אשר סדרו ותקנו לנו חכמינו ו"ל בכלל:

רק בעד המזון, שהנהו תחת הנקרא בשם "להם" או "פת" תקנו חז"ל, נטילת ידים. אחרי רחצך אותן, השמר לך מכל מגע של מערומי הגוף המכוסה וביחוד ממגע דברים טמאים — הנגיעה תדרוש רחיצה מחדש — רק במדבר ובשעת הסכנה הנך חפשי מנטילת ידים ותוכל לאכול בידים מעוטפות — שעור רביעית (1¹) גדול ביצה) מים לכל הפחות דרוש לנטילת ידים, אבל אל תמנע ואל תקמץ ברחיצתך במי הנטילה — אחר הרחיצה עליך לנגב את יריך היטב (ק"ח). נטילת ידים לפני אכילת פת דרושה להיות מכלי המחויק למצער שעור רביעית. בכלי הוא וכל בעמדו על עמדו, לקבל אחרות רביעית, אם לא נועד בתחלה להיות נשען וסמוך לדבר מה עת יקבל המשקים אל תוכו. — שפיכת המים צריכה להיות בלי אמצעי מחלק הבלי שהוא מכניס המים אל קרבו — המים ישפכו ע"י כה אדם ולא לרחוץ הידים בתוך הכלי, אבל יוכל לשבול את הידים במעין או במקוה, שהוא מחוקת מ' סאה מים בלתי שאובים (ק"ט). המים לא יהיו משונים במראיהם לא ע"י המקום ולא ע"י איזה דבר הנמצא בהם, גם לא יעשה בהם מקודם שום תשמיש, ואם לא שטה מהם בעל חי סגואל, גם יהיו למצער מוכשרים לשתיות כלב. מים שנשלו הידים פעם אחת בלתי ראויים עוד לנטילה — (ק"ס). בעת הנטילה, הידים דרושות להיות חפשיות בלי שום חציצה כמו חלאה, טבעות וכדומה, וזולת איזה דבר שבלתי מקפיד עליו כמו "צבע הצובעים" וכדומה, אבל גם אז רק באופן, אם לא יכסה את החלק היותר גדול מהיד. את הידים ירחצו עד הקנה של זרוע ולמצער עד מקום חבור האצבעות לכף היד (קס"א). שפוך המים של שפע מים ממעל לכל כף היד או רביעית בפעם אחת, אבל מראש עליך לרחוץ ולנקות כל חלאה. שפשף את הידים אחת על השנית אם שפכת ממעל לשתיהן ושמר לך לבלי לנגוע במקום בלתי רחוק (קס"ב). אם לא תוכל להשיג מים בהיותך בדרכך במהלך של 72 רגעים ומאחריך מהלך 18 רגעים, או הנך נמצא באיזה אונם אז עטוף את יריך במפה ואכול (קס"ג). בהיותך על מסעך תוכל לרחוץ יריך פעם אחת מהוץ להאבילה בעד כל היום, אבל עליך אז להזרז ממגע כל

כל דבר בלתי טהור, ובאופן כזה בביאך במקום אשר תמצא שם מים, עליך לרחוץ ידיך, אבל בלי ברכה (ק"ד).

(שים לבך להתבונן, כי חמינו ז"ל סדרו ותקנו כעד נטילת ידים לפני הסעודה את ההפך מאשר נדרש הנהו לטבילה במקוה ("יר"א) בטבילה — אשר היא ערוכה ומכוננה בעצם פעולתה, להשיב עוד הפעם את האנושית, אשר נטמאה ע"י איזה מצב ומגע בדברים כאלה שמתו או בטלו מתעודתם, אל טהרתה, ע"י התפשטות גשמיותה (אויפגעהען), להיות המצב הקודם שלה, כאלו עבר ובטל, בהפנסה אל המקום שישם לא תשלוט כל טומאה — הלא הוא, בכואה בחוג עולם היסודות הפשוטים. גם אולי ע"י אשר ישוב הטמא ביחוד ע"י המים, שהמה היסוד הראשון, אל קדמות מציאותו, למען הוכיח בזה, כי בעולתו מן המים נחשב הוא לו, כי טעתה יחל בעדו מציאות חדשה, לכן מטעם הרעיון הזה נדרש הוא להרחיק מן הטבילה במקוה כל פעולות אנושיות (מים שאובים) וכל דבר שהוא נחשב לחלק המתיחס לגוף האדם המתפשט. הלא הוא קנינו (כלי); אבל אצל נטילת ידים, שמטרתה לקדש את האנושית באדם ולעלה את רוח הבתמה שבו, למען תפעל גם היא פעולה אנושית, בדבר הזה, הלא אמנם ביחוד נדרש הוא דוקא מעשה אנוש וקנין אנושי (מים שאובים ונטילה מכה אדם וכלי).

יא.

הקדושה, אשר תקנו וסדרו חמינו ז"ל בעד הסעודה, למען ישתדל האדם, לעלה ולעזר בקרבו את רוח הבהמה ולהתאימה יחד עם נשמת אדם וחיי רוחו, השליטה התורה בעצמה גם בדינים המתיחסים אל טבילת כליים כדינה, להביאם מחדש אל קדושת תעודתם, הלא הוא: כי נדרש לנו להטבילם במעין או במקוה מים, והכל שוה אם כבר השתמשו בהם (שבאופן ההוא נדרש להסיר מהם את בליעת החומרים האסורים ע"י לפון, הנעלה וכדומה) או אם הם חדשים וכנראה אשר גם בזה נמצא את היחס האנושי וטהרת איש טמא ע"י הטבילה. כי גם אלה הכלים אם נטמאו ע"י מגע מת או איש טמא, להיות בטבילים ומכוסים בחומרי מים שהם נובעים, או בכמות מים הדרושה לטהרת טומאת אדם, הלא הוא במקוה מחוקת מ' סאה, שהוא יותר משלש סאות אמות מעוקבות (קוביקעללען). —

רק כלי מאכל ומזון, הלא המה אלה, שנבין בהם מזון להנאת אכילה ואלה שיבואו עם המזון בנגיעה בלי אמצעי, הכלים האלה מתויבים בטבילה והמה כל הכלים שנעשו בחומרים מוחכים כמו מתכות וזכוכית, וגם אלה, אשר חלק מסוים ממתכת וזכוכית נמצאים בהם כמו הכלים אשר יהוקו אותם בחשוקי ברזל ומסמרות או כלים מצופים באבר (גלאזירט) וכדומה; אבל לא כלי עץ, כלי חרס וכדומה — הכלים, שהמתכת והזכוכית עליהם בלתי עיקר רק נעשה לנוי וכדומה ישבילו אותם בלי ברכה, רק אלה הכלים, שהנם ברשותו וקנינו הם, חלה עליהם חובת הטבילה אבל לא שאולים. —

הדבר העקרי במקוה הוא: כי המים יהיו בלתי מכוסים בקנין גוף האדם הלא הוא "בכלי", גם לבלי יבאו באמצעות איזה דבר המוכשר לקבל טומאה ויהיו מכוסים במקום

במקום אחד. אם מיס נובעים או מכונסים ממי גשם בחופש, לבל ינהלו אותם דרך או ממעל לשום דבר המוכשר לקבל טומאה ובמי געמים, כי דרושים המה להיות עומדים ולא נוולים וכי המקוה דרושה כי תכלכל את מדת חומר המים הדרושה וכדומה, גם בעד הטבילה: כי לא יהיה על הדבר הטבול שום דבר חוצץ בינו ובין המים, אף דרוש להיות טובא במי המקוה בלו, להיות מכוסה במים מכל עבריו, (על אדות כל אלה ראה י"ד ק"ב ר"א ר"ב). —

יב.

התוצאה הישרה מפעולת התקנות האלה, שהנה ערובות לעלה ולעזן את רוח הבהמה שבאדם, אם אך נעשה כל זה ברעיון ובכונה, הלא היא ההסתפקות (מאסזינקייט). הן אמנם, כאשר תקדש את ידיך מרם תגש אל הסעודה, ואם תבנון כזה, לדעת, כי גם ההנאה הכהמית שלך תהפך להיות עבודת אלהים, היכול תוכל באופו כזה לקשור את עצמך עד למותר אל גרוי החך ואל התשוקה, אשר נמע ה' באדם לעורר אותו לזה, למען על פיה יאבה ברצון, להספיק את צרכי הבהמייים שבאדם ולא יתרושל בהם! האם תוכל, כל עוד רכשת לך את הידיעה הנאמנה, כי כל הנאתך היא רק בעד החזקת החיים — להנות יותר מעל המדה הדרושה! — האם לא תירא ולא תפחד פן תדוה על ידי זה בהמה לך — פן תדמה ותשנה אל הבהמה בהנאתך? — ואם הרעיון הפנימי הזה הוא לבדו איננו עוד די ולא יעצור כח, למנוע אותך ממותרות ההנאה, צרף לזה ברעיוןך ושוה לנגד עיניך תמיד את חזות פני האנשים, אשר המה יתמכרו ככל לבכם ונפשם אל עבודת הקב"ה — אל עבודת ה' — אל עבודת רוח הבהמה — וראו, איך אנשים כאלה שהמה עבדי הקבה, עבדי ה' ועבדי רוח הבהמה שלהם, איך יחללו, ימיתו ויבלו את אנושיותם — בוא נא וראה את תוצאות האיסתפקות: השקטת הגוף, טמטום הלב, מות הרוח — ואז כנקל תקנה לך בראש וראשון בסעודתך את מדת ה' הסתפקות, שהיא אם כל תום ויושר וכל מעשה הטוב — וההסתפקות במזונך תקל ממך גם את הקבדות, לרכוש את מדת ה' הסתפקות, גם בשאר הנאות הגוף והיא המדרגה, להגיע אל הקדושה, אשר אליה יקראך דבר ה': והתקדשתם והייתם קדושים!! וכאשר יבארו הכמינו ול': כי גם בהנאות המותרות עליך להתחזק מדה נקצב, אשר יקדש אותך, כי אז קדוש תהיה ותשאיר אדון ומצנח על רוח הבהמה אשר בך, גם באחרונה תרים ותעלה אותה אליך, לבנון את חיך באחדות גמורה, לעשות רצון ה' אלהיך, ה' אחד, רצון אביך שבשמים, ה' אל תקדוש!.

טו.

נִדְרָה, נִדְרָה וּשְׁבֻעַת אִסָּר.

איש כי ידר נדר לה', או השבע שבועה לאסר אסר על נפשו לא יחל דברו, ככל הוציא מפיו יעשה. ואשה כי תדר נדר לה' ואסרה אסר בבית אביה בנעריה. ושמע אביה את נדרה וגו' ואם היו תהיה לאיש ונדריה עליה, או מבטא שפתיה, אשר אסרה על נפשה וגו' ונדר אלמנה ונרושה, כל אשר אסרה על נפשה יקום עליה וגו' כל נדר וכל שבועת אסר לענת נפש, אישה יקימנו ואישה יפרנו. ואם הדרש יחריש לה אישה וגו' ואם הפר יפר אתם, אחרי שמעו ונשא את עונה (במדבר ל"ג).

כי תדר נדר לה' אלהיך, לא תאחר לשלמו, כי דרש ידרשנו ה' אלהיך מעמך, והיה בך חטא. וכי תחדל לנדר לא יהיה בך חטא. מוצא שפתיך תשמר ועשית, כאשר נדרת לה' אלהיך נדבה אשר דברת בפך (דברים כ"ג כ"ב).

א.

לא בעבור זה, בעבור, כי השמוש הנכבד עם נדר ונדבה וכדומה, וכפי אשר נראה בזה, שהנהו בגלל השגת השלטון והמשרה על רוח הבהמה הפנימית שָׁבְנוּ, הננו מצרפים את השקפתנו עליהם במערכת "החוקים", רק ביחוד, כפי אשר נזכר לדעת, הנדרים אמנם שייכים המה כמלוא המובן אל המערכת הזאת, מפני היותם כאמת חוקים נמורים. — הן, לפי השקפתנו, החוקים הן המה פקודייה אלה, אשר בהם יתגלה ה' בתור מעוז ומחסה בעד כל הנמצאים, אשר לפי הנראה נכנעים המה תחת שלטון האדם ורצונו בלבד, מהאדמה בעצמה, עד הכח הפנימי היוצק באדם, להיות שומרים ומגנים משרירות לב האדם, הלא אם כן, אין אף חוק אחד, שהנהו פה מתאים ביחוד, להיות נמנה אל החוקים כמו "החוק" הזה, אשר בו יופיע ה', להיות מעוז ומחסה בעד "דבורנו" נגד "עצמנו", בעוד ה' ידרוש מאתנו גם יחובכנו לכבד את "דבורנו", לכבד את עצמנו "בדבור" שלנו, אף באופן כזה, כאשר לא ישתתף בו שום זכות וקנין של איש זולתנו. —

ב.

כבר הראינו לדעת (במערכות הראשונות) כי "הדבור" הלא ישתרר גם השתרר בהוי האדם, כי ע"י הדבור יניח האדם על הדברים והחפצים את חוקים האדם, וכי עלינו החובה בדבור ההוא, לכבד את צלם האדם ועצמותו (פערזאנליכקייט), אף אמנם הכבוד הראוי אשר נתן לאדם, בזה הלא כבד נכבד ביותר את ה', אשר שם את האדם בעולמו, להיות סוכן ומושל עליו, ויתן לו את "הדבור" לכלי תשמיש רוחני לממשלת הארץ שלו — כמו כן ראינו

ראינו, כי הדבור הנהו בורא מושג "הקנין", הן אם אך נקבו בדבור על איזה דבר את תעודתו, להיות חלה עליו. הנה מאז והלאה עלינו לכבד את הדבר על פי תעודתו, אשר נאמרה עליו, עד אשר יבוא בעל הקנין החדש, לנקוב עליו תעודה חדשה — אולם החוק הזה יורה ויראה לנו את הדבור: (א) כתור השלמה ביחס איזה נוף, שמציאותו היא רק במחשבה (לבדה. ב) בתור תעודה בעד רצון עצמו ועל אדותיו, מבלי שום יחס והצטרפות עם איזה נוף זולתו. —

ג.

(א) ההשלמה ביחס איזה נוף הנמצא במחשבה לבדה — אם הדבור חל הנהו על הקנין העצמי של האדם לטובת איזה דבר, שאיננו גופני באמת ומציאותו הנהו רק ברעיון, הלא הוא לטובת איזה תכלית כרויזה, ע"פ התורה (אשר הוא בלתי נאמר לתכלית התועלת בעד עצמות האדם, כי באופן כזה לא יצא הדבר מחוג הקנין העצמי ונשאר תמיד בידי שלטון עצמותו), כמו הדבור לתכלית הרמת נדבות להחזקת בתי תפלה ות"ת, בית חולים וכדומה, או לאיזה תכלית של צדקה אחרת ופי שנים כמושגו: (א) נדבה. (ב) נדר הקדש. —

(א) נדבה — קדושה כזאת, אשר חלק אחד ידוע מקנינו יהיה נועד לתכלית הנזכרת ע"י האמירה של: "הרי זו".

(ב) נדר הקדש — הלא היא קבלת ההתחייבות העצמותית בכלל לתרום מהונך אל התכלית של קדושה, אבל מבלי לנקוב את שם החלק ההוא מקנינך, שיהיה מיועד לתכלית ההיא וההחלטה היא ע"י האמירה: "הרי עלי", להוציא לפועל את הדבר אל התכלית ההיא ולקיים אותו בתור "התחייבות". —

הדבור הראשון — נדבה — יכלכל בקרבו כושג מתנה בין הגופים הנמצאים באמת, והשני — נדר הקדש — שהוא תנאי ההתחייבות בין הגופים הנמצאים בפועל. באופן הראשון הקנין חדל להיות עוד "שלי", אחרי אשר בטאתי עליו את הדבור של הנדבה, ואם ימות או יאבד הדבר שאמר עליו "הרי זו נדבה", איננו מחויב למלאות החסרון ולהביא אחר תמורתו, אך באופן השני מוטלת עלי אחריות הנתינה, עד אשר תצא התכלית, שקבלתי עלי לשם חובה בפועל. — בשני האופנים השלמת הפעולה היא ע"י "הדבור" בלבד ולא נדרש מקודם לשום מעשה וקבלת קנין בתכונתו החיצונית, יען כי הנוף כמוציאותו, הלא הוא רק במחשבה, לכן חל הקנין על הדבר אחר משך העת הקצרה שבה יוכל האדם לתפוס אותו ואת יחוסו היטב במחשבה — לאחר כדוד בור, ראה מערכת המשפטים. —

אם הרימות נדבה או נדרת נדר אל תאחר לשלמו, אל תחלל את דבורך, כבד את עצמך בדבורך ואת ה', אשר הוא מעוו ומחסה בעד דבורך נגד עצמך והנהו בא כח אבותי, לעמוד מצד הענין של מעשה הצדקה והחסד ברעיון שהקדשת אליו הקנין — ה' ידרוש ממך, לקיים ולמלאות ההתחייבות שלך

שֶׁלֶךְ — וְהוּא — כִּה תֹאמַר הַתּוֹרָה — יִתְבַּע מִמֶּךָ אֶת שְׂנֵדוֹת וְיַעֲנִישׁךָ קֶשֶׁה, אִם חֲמַטָּת בּוֹה ע"י אֲבֹן הַיָּקָר מִכֵּל הַיָּקָר שֶׁלֶךְ בְּגַלּל הַעֲבִירָה שֶׁל „בֵּל תֹּאחֶר" —.

זֶמַן מְלֹא הַחֹבֶבֶה הוּא, כְּפִי שֶׁתְּלַמְדֵנוּ הַתּוֹשֵׁבֵע"פ, הוּא בְּמִשְׁךְ שֶׁל שְׂרָגִלִים, כְּמוֹ: סְכוּת, פֶּסַח וּשְׂבוּעוֹת. בְּכֹל זֹאת זֶמַן הַהֲתַחֲיוֹבוֹת שֶׁל נִדְרֵי צְדָקָה הֵיא תִיכֵף, וְזוֹלָת אִם בְּלֹל הַנֹּדֵר בְּתוֹךְ הַנֹּדֵר אֶת הַזֶּמֶן, אִם עֲנִיִּים אִינֶם נִמְצְאוּם בַּעַת הַהֵיא, אִזּוּ יוֹכֵל לַחֲבוֹת, עַד אֲשֶׁר יִבּוֹאוּ עֲנִיִּים, בְּכֹל זֹאת יוֹכֵל כֹּל אֶחָד, לַהֲנִיחַ אֲצִלוֹ אִיזוּה סֶךְ לְצְדָקָה לַחֲלֹק אֶת הַכֶּסֶף מֵעֵט מֵעֵט, יַעֲן כִּי ע"ז הֵיא הַתְּנָאִי בַּעַת הַנֹּדֵר. נִדְרֵי לְצְדָקָה בְּעַד בְּרֵי תְּפִלָּה אִזּוּ צְדָקָה כּוֹזֵאת, שֶׁהֵיא נִגְבִּית ע"י גִּבְאֵי הַצְדָקָה, כְּפִי הַמִּנְהַג, זֶמַן הַפְּרַעַן הוּא בַּעַת, אֲשֶׁר יִנְבֵּה מִמֶּנּוּ הַנִּבְאִי הַמִּמְנֶה עַל הַצְדָקָה וְאִזּוּ מַחֻיֵב הוּא, לְמַסּוֹר וְלִתֵּת תִּיכֵף, וְאִם לֹא, עוֹבֵר הוּא עַל „בֵּל תֹּאחֶר" (י"ד רנ"ו).

ד.

(ב) הַהֲחֻלָּה בְּעַד רְצוֹנוֹ וְעַל אֲדוֹת רְצוֹנוֹ גַּם כֵּן פִּי שְׁנַיִם לֵה:

(א) נִדְרֵי אִסּוּר. (ב) שְׁבָעַת אִסּוּר. —

(א) נִדְרֵי אִסּוּר — אִם הַחֲלָטָה הַדְּבָר בְּרִצּוֹן נִפְשֶׁךָ וְחִיצוֹנִיתוֹ דוֹמָה הֵיא לְדַבֵּר חוֹק וּמִשְׁפַּט דִּתִּי, לְאִסּוּר עַל נִפְשׁוֹ, כְּמוֹ מִטְעֵם הַהֲחֻלָּה הַדִּתִּית, לְהַרְחִיק וְלַחֲבִדִּיל אִיזוּה דַבֵּר מֵאֲכִילָה אִזּוּ הַנָּתַת הָאָדָם, הֵן אִמְנֵם בְּרוּר הוּא הַדְּבָר, כִּי נִדְרֵי כֹזֵה חָל הַנְּחוֹ רַק אִם בְּדַבֵּר וְקִנְיִן, שֶׁהוּא שֶׁל עֲצֻמוֹ גַּם בִּיחָם הַשְּׂמוּשׁ שֶׁל עֲצֻמוֹ בְּדַבֵּר אִזּוּ בְּדַבֵּר הַשְּׂמוּשׁ שֶׁל אַחֲרִים. בְּדַבֵּר שֶׁהוּא שְׁלוֹ וּבִנְדֵר אִסּוּר בְּקִנְיִן אַחֲרִים אִזּוּ הַנֹּדֵר הוּא חָל רַק בִּיחָם הַשְּׂמוּשׁ שֶׁל עֲצֻמוֹ בְּדַבֵּר שֶׁל אַחֲרִים; אֲבָל לֹא בְּקִנְיִן שֶׁל אַחֲרִים וּבִיחָם הַהֲנָאָה וְשְׂמוּשׁ שֶׁל אַחֲרִים, בְּעוֹד לֹא תוֹכֵל לְהִיטֵל לוֹ זְכוּת הַשְּׁלִיטָה עַל קִנְיִן אַחֲרִים וּבִנְגוּעַ אֵל הַהֲנָאָה וְהַשְּׂמוּשׁ שֶׁל אַחֲרִים עַל הַדְּבָר הַהוּא. הַנוֹסַח בְּעַד „נִדְרֵי אִסּוּר" הוּא אִם: „הִרִי זִו" (הַקִּנְיִן שְׁלִי) אִסּוּר „עֲלִי" „עֲלִיד" „עֲלִיר" וְעוֹד, וּמוֹשֵׁנוּ הֵיא הַהֲחֻלָּה, כִּי יִפְדֹּל מִמֶּנּוּ הַשְּׂמוּשׁ „שְׁלִי" „שְׁלֶךְ" „שְׁלוֹ" וְעוֹד, אִזּוּ (בְּקִנְיִן שֶׁל אַחֲרִים) „הִרִי זִו אִסּוּר עֲלִי", אִזּוּ גַּם בְּאֹפֶן, אִם יִהְיֶה לְהַדְּבָר הַנִּאֲסָר שֵׁם, בְּשֵׁם שֶׁל דְּבָר שֶׁהוּא אִסּוּר בְּשְׂמוּשׁ, מִפְּנֵי כִּי נוֹשֵׂא עֲלָיו קְדוּשַׁת תְּעוֹדוֹתָיו עַל פִּי הַחֹק הַדִּתִּי, כְּמוֹ: „הִרִי זִו עֲלִי" „עוֹלָה" „קִרְבָּן" „מִקְדָּשׁ" וְעוֹד (הַתְּפִסָּה).

(ב) שְׁבָעַת אִסּוּר — אִוֹלָם הַכַּח הַיּוֹתֵר נִעְלָה שֶׁל הַדְּבָר יִתְרָאָה בִּיהוֹד בּוֹה, בַּעַת אֲשֶׁר אָדָם יִפְשֹׁכֵן אֶת עֲצֻמוֹ בְּעַד „דְּבָרֵי", כְּאִמְרוֹ, כִּי הוּא בְּעֲצֻמוֹ וְכֹל אֲשֶׁר לוֹ יִאֲבִדוּ וְיִכְלוּ, אִם דְּבָרוֹ לֹא נִכּוֹן אֲתוֹ וְלֹא הֵנִיד אֶת הָאִמֵּת כְּמוֹ שֶׁהֵיא, אִזּוּ בְּאֹפֶן, אִם לֹא יִמְלֵא אִיזוּה הַתְּחִיבוֹת שֶׁקָּבַל עַל עֲצֻמוֹ עַל פִּי דְּבָרוֹ, הֵיא הוּא, אִם לֹא יִאֲמַת אֶת דְּבָרוֹ בְּקִיּוֹם הַהֲתַחֲיוֹבוֹת, וְכֹל זֶה יַחֲלִיט הָאָדָם בְּפוּעַל בְּשְׁבָעַת אֲלָה (שְׂבוּעָה).

לְמוֹ הַעֵת, אֲשֶׁר דְּבַר ה', כִּי לֹא יִנְקָה אֶת אֲשֶׁר יִשָּׂא אֶת שְׂמוֹ לְשׂוֹא! מִנִּי אִזּוּ ה' בְּעֲצֻמוֹ וּבְכַבּוּדוֹ בְּלִי אִמְצָעֵי הַנְּחוֹ אֵל נִקְמוֹת וּמַעֲנִישׁ קֶשֶׁה בְּעַד כֹּל שְׂבוּעַת שׂוֹא וּשְׂקָה הַמּוֹכֵן הַשְּׁבָעַת בַּה"ה הֵיא הוּא: הַנְּנִי מוֹסֵר אֶת עֲצֻמִי לַחַיּוֹת נִשְׁפָּה וּמִסּוֹר לְאֲבֹדוֹן ע"י ה' „אִם" (וְעֵנִן). אִזּוּ „אִם לֹא" (וְעֵנִן נִיכְמָ) — „שְׂבוּעַת שׂוֹא" אִזּוּ אִזּוּ קִיּוֹם דְּבַר הַשְּׂבוּעָה, אֲשֶׁר נִשְׂבַּע הָאָדָם

האדם הוא מצד אחד "הלל דברו" להמית (מהמלה "הלל") בדבורו את כבוד האדם בעצמותו, כמו בכל דבר שקר ואי-מלאו איזה דבר ש בטא בשפתיו. אולם אם נעשה כזאת ע"י שבועה הוא גם "הלל את השם, הלא הוא, להמית את הכרת ה' בקרב לבנו, בעוד עיז הוא יביע אמר, כי כופר ומכחש הנהו, וחושב, כי ה' איננו בכל מקום, כי הוא איננו משגיח על הכל, איננו יודע כל, איננו שופט צדק ואל נקמות. — אבל הן ה' לא ינקה את עון הנשבע שבועת שוא ושקר, הוא יופיע ויגלה נגד ההכחשה הזאת ויראה לדעת גלוי לכל, כי אמנם שלטונו הנהו בחיים, כי נמצא הנהו בכל מקום, כי הוא ישקיף, יבחן, ישפוט ויעניש את חיי האדם גם בעולם הזה ולמראה עינים ולעיני כל ובעד כל דבור — לכן, כאשר נשבע הנך איזה שבועה, הלא תביע אמר בזה, לא רק, כי הנך מוסר את עצמך לעונש ה', כי גם הנך מקבל את ענשו עליך בפועל ובמעשה, הנך מוסר את נפשך אליו, גם מקריב הנך את עצמך לאכדון, באופן אם אמתת שבועתך איננה מתאמת עם אמתת הדברים או חייך בפועל, כל אלה הלא נכלל במונן המלות "נשא את ה'", הלא הוא לשאת ולקבל עליך את השם, כלומר הכח והזוק הפעולה של ה', ובמלה "השבע" (שים לבך להתבונן, כי הוא הבנין "נפעל" ויבוא תמיד עם "אם" ועם "לא" והשווה לזה את הפעל שבה גם שבה) — לכן יאמרו חכמינו ז"ל: דברים כאלה, אשר אותם לא יחרסו ולא יכלו אש ומים ישמיד ויבלה עון "שבועת שוא", ואם בכל העונות וההטאים ענש יענש רק החוטא ויסבול עמו רק החוג השייך לו, הנה בעון השבועת שוא ושקר יענש החוטא ויסבול עמו כל חוג וחברה, שהוא שייך אליו, שמקרבם יצאה רעה כזאת ולא מחו בזה. בכל דבר חטא תוכל להיות סליחה וכפרה להחוטא, אבל בעון השבועה, יאמר ה', כי לא ינקה אותי! בה בתכונת השבועה היא האלהי (פעולת ה' בלי אמצעי, הלא הוא להרגיש ולסבול את מוסר יד ה' ש בטא אלוה "אלהי") גם "ארור" (למות ולא כדון תוצאות) "ותקם" (להיות נמסר אל הפליון. עיקר הוראת המלה "חרם" (נעטיץ)) לכן השבועה היא התכונה, אשר על פיה דבור האדם בלי אמצעי יקבל את אמתתו בפועל, השבועה היא ההתפתחות היותר רמה ונעלה של דבור האדם, אשר אמנם באופן איום ונורא הדבור והפעולה יתנשו יחד, ואשר ע"י קדושת דבור האדם ע"י "השבועה" אנו למדים, להבין את החזיונות הרבים באמרות חכמינו ז"ל, אשר יתנו להדבור ככלל מעלה רמה ונשגבה, אף ירבו להזהיר ולצוות, להוקיר ולכבד גם בהיים את הדבור, לבלי יתנהגו עמו בקלות דעת גם להחול מכל דבור שלא כהוגן וביהוד מכל אמר ודברים, אשר יביעו איזה משאלת לבב לרעת רעהו כי יבואו עליו יסורים או כליון חרוץ — קללה — וכמו כן מצד השני תתיצב השבועה בתור חזיון בחיי האדם, אשר רב ערכה בקבלת עול מלכות שמים ובהכרת שלטון ה' בלי אמצעי על חיי האדם בארץ, וזאת היא "השבועה" ככלל. —

אבל השבועה היא כשני אופנים: א) אם האדם יפשיכן את עצמו ואת אשר לו בעד אמתת דבורו, באמרו: כי דבר כזה נהיה בפועל או לא היתה כזאת. ב) אם יפשיכן את עצמו ואת אשר לו, לאמת את מוצא שפתיו לאמר,

כי דבר מה יתהווה ממנו או לא יהיה, באופנים השונים האלה יששכן האדם את נפשו בעד עצמו (בא' בעד 'ידיעתו' ובב') בעד 'פעולתו'. את תכונת השבועה באופן הראשון ומדרגותיה וכלליה נבאר במערכת "המצות", בעוד השבועה בפני עצמה, שהיא באה להחיות או להמית ולחלל את הכרת ה' תתיחס אל המערכת הנזכרה (ראה מערכת המצות פרק כ"ג), ובוה נציג רק את האופן השני, הלא הוא 'שבעת אסר', מפני כי קרובה היא בתכונתה אל "גדר אסר" וקשורה עמו בדינים המתיחסים אל מערכת החוקים. —

שבעת אסר — הלא היא, להחליט ולקדש מראש את רצון עצמו החפשי — ע"י הדבור של "הן", להטיל על הרצון איזה "חובה" או בשלילה — לתת לו איזה גבול וקצב, הלא היא השבועה, לעשות איזה דבר או לחדול מעשות אותו. שבעת אסר תבוא ביחס והצטרפות עם הנדבה ונדר הקדש ואסר באופן כזה, בעוד אלה המה חלים על עצמות הדבר והשבועה חלה היא תמיד על עצמות הגוף (פערוזאן), — נדרים — גם נדרי הקדש, בעוד גם המה יחובכו חובה כזאת, שהיא רצון האדם והקנין) יתנו לדברים את התעודה שעל רצון האדם, לכבד ולחוקר אותה, ושבעת אסר תתן לרצון האדם דבר חוק ומשפט; לכן מזה יצאו הדינים האלה: א) נדרים יוכלו לשלוט רק על דברים ועצמים הנמצאים בפועל (קאנקרעמע), אבל השבועה חלה היא גם על מושגים (בענריפֿע), בעוד השבועה איננה מהלמת את תעודת הדברים, רק את תעודת הרצון. ב) שבועות תוכלנה לקדש רק את הרצון ביחס מעשים ופעולות כאלה, שבהם אמנם להרצון יש תמיד החופש, לעשותם או לחדול מהם, הלא הוא, כי המעשים ההם יהיו בלתי תלויים בתעודה דתית מכבר או אסורים מכבר מטעם החוק — ולכן אין שבועה חלה על מעשה ופעולה, שהיא כבר אסורה או הנאה אסורה מטעם החוק והדת — אבל נדרים יוכלו להיות חלים על כל הדברים ואם גם ביחס קיומם מפעשה איזה עבירה או הפרת החוק, למשל, אם איש ידור ויאכור על עצמו את השמוש עם הסוכה, הלולב וכדומה, יען כי החוק לא יקדש את הדברים רק את רצונו, אולם הדברים עודם חפשים המה ועלולים בעד כל נתינת תעודה להם מצד האדם. ג) גם בעד שבועת אסר אם ישבע שתי פעמים, אשר בפעם השנית הלא השבועה לא תמצא עוד את הרצון מופנה והפשי להיות עוד חלה עליו, לכן השבועה השניה נחשבת לשבועת שוא (ראה מצות פרק כ"ג), אבל בנוגע אל נדר הקדש אם ידור שתי פעמים הנה הנדר ימצא מקומו גם בפעם השנית וחל הנדר שתי פעמים, אף יכפיל כזה את ההתחייבות בנוגע לרכושו, להיות כפל מפעם הראשונה. ד) כי רק בנדרים תוכל להיות ההתפסות (ראה למעלה), להיות דומה אל דבר של הקדש ע"פ החוק, הלא הוא העברת המושג של קדושה דתית על איזה דבר חפשי, הבלתי נכנס לפני זה תחת תעודה דתית ועוד ועוד. —

ה.

את אשר הוצאת מפוך ובטאת בשפתיך, אם נדר אם שבועה, עליך להשוב אותו, כי זה הוא חוק ולא יעבור, לכן בהפירך את דבורך בנדר הוא הלול

הלול עצמ"י ואי קיום השבועה היא גם "הלול שם ה'", לכן שמר לך מדבר דבר כזה, אשר יחובב אותך בעד "העתיד" שלך, שהוא אמנם איננו בידך ובשלטונך, ומפני זה, אל תהי אָץ בנדריים ונבהל בהבטחות וביחוד ועל כלם הזהר "בשבועה". אל תוציא מפיך לעולם את כל אלה בהיותך נמצא במצב התפעלות והתרגשות. אל תבטא בשפתך לעולם איזה דבר מבלי ישוב הדעת, מבלי סתינות והתכוננות נאמנה. דע, כי אמנם לנדור נדר בקלות דעת הוא חטא ועון, ורק באופנים מיוחדים טובים המה, לכן חדל לך סנדריים ושבועות, אבל את אשר בטאת, נדרת או נשבעת הכה! זכור ושמור, לקיים ולעשות ולמלאות את כל אלה. —

"בי תחדל לנדור", יאמר דבר ה', לא יהיה בך חטא! מי אשר ידור נדר, יאמרו חכמינו ז"ל יבנה במה (אשר בדה מלכו) לעצמו ותמקיים את הנדר נחשב כאלו הקריב קרבן עליה. ומה נאמנים ומחוכמים דבריהם אלה, הביטה וראה! הן אתה עם כל קנייך, אשר נתנם ה' לך, להשתמש בהם, וגם "הזמן" אשר כמו חנן אותך, הנכם כולכם כאחד שייכים רק לה' לבדו: הכל כאשר לכל — רכוש, קנין וזמן המה רק אמצעים לעבודתו, למלאוי רצונו אשר הביע אמר בתורתו, לכן אין לך הזכות והכח ברצון ובכונה להרחיק ולשלול ממך איזה דבר הנתן לתשמישך, הלא הוא לעבודת אלהים שלך, ולהרחיקו מחוג שמושך והנאתך, גם אין רגע אחד מהזמן, שתוכל להשתמש בו לשום מטרה אחרת רק למטרת "עבודת אלהים". ה' נתן לך שלטון חפשי על האמצעים שלך, למען תקדש אותם לרצונו בכחירה הפשית, גם קדש את הזכות שלך יחד עם הדברים, שעליך להשתמש בהם. — הן החובה עליך רק למטרה ותכלית טובה, לכונן את פעולתך וקנייך, גם מבלי לנקוב את מעשך ופעולתך בדבורך ונדרך כזה, לכן אם תשלול ממך ברצון איזה אמצעי למלאוי איזה תכלית אלקית הוא חטא ועון — תכלית כזאת, שהוא אמנם בלתי מקודשת מהתורה בעצמה, אם רק ע"י דבורך תאבה לשים אותה עליך חובה, בתור תעודה על הדבר שהוא ע"פ דבורך, מוכן מאליו, כי להטא נחשב — והנה בנוגע לאיזה פעולה ומעשה של רשות, לקדש אותם ע"י דבורך, להיות הלים בתור חיבה המוטלת עליך, היא מצד אחד, דבר אשר לא צוה אותו ה' ולא רוחו, ומפני זה גם כלא נחשב והוא כבוד ה' מדומה, שמקורו אמנם רק בגאון וגובה שלא אהבת עצמו — וחטא הוא כאלו בנה במה, ומצד השני, הלא הוא נחשב לפזור הזמן והכח לריק ובגלל דברים של מה בכך, בעוד יכולתך תהת זאת, להשתמש עמם למלאוי תעודות החיים, שהנה נכבדות ויקרות באמת — ובאחרונה, הלא עליך להתבונן, כי הן חכמת החיים היא זאת, חכמה אשר תנהל ותביא גם אל צדקת החיים וקרושתם, אם תתאמץ בכל רגע ורגע מהחיים בזמן ההוא, להשיג ולהתבונן על הרגע ההוא היטב, גם להשיגו ולהביגו לאשורו ובתורת ה', לדעת ולהביר את החובה והתעודה, השומה על רגע כזה, לעשות ולקיים בו, אמנם זאת היא חכמת החיים, אבל לחכמת

לחכמת החיים כזאת, הלא נדרש הוא לקבץ ולאחד את כל כחות הרוח והדעת, למען הגיע עדיה, ואשרי האיש שיוכל לאמר, כי באמת הכיר והשיג אל נכון כל רגע של זמן ההוה" מרגעי חייו וימלא אותו בפעולות לחיים. האיש ההוא אמנם יגמול גם ישובה פרי לחיים — ואם כן, הבה נתבונן, אחרי אשר, להשיג ולהכין רק את החלק היותר קטן מהחיים, למען תת לו תעודה נאמנה דרושה לזה חכמה מאד נעלה, ואתה, האם יכול תוכל להרחיב עז בנפשך להתאמר, כי תעצור כח, גם להביא חשבון ולהתכונן היטב גם על אדות הרגע הבא עליך "בעתיד", לחוות אותו ולהשיגו מראש, עד כי תוכל ליעד את פעולתך בעודו בבטחה נאמנה, אף להיות לך לחובה קדושה? ואיך? — איך יהיה, אם "העתיד" יופיע אליך באופן אחר ומשונה מאשר חשבת בתחלה, בעת יבוא להיות בתור זמן "הזוה"?, ואם אז תראה ונזכקת, כי התעודה אשר יעדת למענו, לא תתאים בשום אופן עם הרגע ההוא, אשר יהיה אחרי כן? אתה עם העולם מסביב לך באתם לידי שנוי ותמורה — ואתה הנך קשור אל חובה כזאת, אשר החלטת בזמן העבר, שכבר חדל להיות שלך, והחובה הזאת כעת זרה וסוורה לך עתה — הן רק ה' לכדו, אשר לו לכדו נגלו תעלומות "העתיד" רק הוא יכול, לתת דבר חוק ומשפט בעד כל "העתים" ובעד כל הזמנים, אבל תעודתך ופעולתך הלא הנה מצומצמות ומוגבלות רק בעד כל רגע מזמן ההוה שלך, להשיג ולהכין אותו היטב ע"פ החוק ההוא של התורה והמצוה, גם להניח עליו את חותם תכניתה — לכן שמרילך וחזילך מהבטחות, מנדרים ומשבועות, כי אמנם "טוב אשר לא תדור משתדור" יאמר החכם מכל אדם, אולם "את אשר תדור שלם"!! —

רק בשלשה אופנים יתאימו הנדרים עם דעת התורה, שהיא נוחה מהם, אף היא תמליץ טוב בעד החלק מהם: (א) בעת צרה. (ב) במלחמת היצר ולהתקומם נגד החטא. (ג) בגלל הזרז וההתאמצות למלואי החובה והמצוה. — (א) בעת צרה — כמו יעקב אבינו, בעוד ידענו, כי הצרה שלא תבוא על האדם, היא באה להזכיר אותו להיות נסוג אחר מפזור נפשו ולכו עד למותר בענינים אחרים, למען ישוב אל הכרת עצמותו, לצרף וללבן את החיים ופעולתם, אזי באופן כזה יסכון בעודו הנדר, להחליט בעד הימים הבאים, כי "העתיד לבאי" שלו יהיה זך וישר וטהור ביותר, או ע"י איזה נדר של זכרון וסימן יקדש את ענין ההצלה שלו, להיות רשומה נפר תמיד בלבו ע"י אות וזכרון, אשר יעשה, להיות חייו נאמנים וטהורים. — (ב) במלחמת היצר והחטא, באופן, אם יכבד עליך מאד, להיות אדון ומושל על נפשותיך ותאוותיך, עד כי תחוש בנפשך, כי קשה יהיה לך לשמור את מצות "לא תעשה" של ה', אז תוכל לאסור רפעים ע"י איזה נדר גם את המותר לך, ומעשך זה הוא לשם "הנוך", להנך את עצמך ע"י מלוא הנדר, למען תרכוש לך את הכח, העז וגבורה במלחמה כזאת. (ג) בזרז והתאמצות למלואי החובה והמצוה, אם לפני זה היית עצל ומתרשל במלואי

מצות ה', אז תוכל להטיל עליך הוכה ע"י נדר, להיות זריו בדברים האלה, למען הסיר על ידי זה את העצלות והרפיון. —

1.

תורת ה', אשר תכיר ותדע את האדם, כי אף אם לרוב הנהו מתרפה ומתעצל במלואי החובות הנהוגים, אך מכה איזה התפעלות והתרגשות פנימית קל ונוה הוא לעבור את הגבול, הוא קופץ ונודר נדרים אף נשבע שבועות, להטיל על עצמו חובות למלא אותם, לכן כנוגע אל הנדרים ושבעת אסר העמידה התורה את האדם תחת אפוטרופוס (קוראטעל), באופן, אשר כל אחד מהדברים האלה יהיה תלוי בהסכמת האפוטרופוס ובשתיקתו, ולהיות נחתים על פי דעתו ומהשבתו שהיא במתינות ובשקול הדעת. האפוטרופוס הזאת היא משלשה אופנים: א) כל בת, עד אשר תגיע לתקופת התפתחות החיים שלה, וכפי הנהוג עד ששה חדשים אחר י"ב שנה ויום אחד, כל הזמן ההוא, עד הגיעה לפרקה של תקופת החיים הנזכרת, שייכה היא לבית אביה, ואם אביה הוא חי, אזי כל אפני נדריה תלואים המה ברצון אביה ונדריה יקומו עליה רק בהסכמת האב. — משך הזמן מצד האב לבטל או לקיים את נדריה הוא היום, אשר בו נודע לו דבר הנדר והאסר אשר אסרה על נפשה ועד בוא השמש יוכל להפר לה את נדרה בהביעו את אי-הסכמתו לזה ע"י אמירת: "מופר לך" שלש פעמים, אבל כאשר באה השמש והאב החריש לה ולא הניא אותה באמירת הנוסה ההוא, אזי ע"י השתיקה שלו הסכים לה, ולא יוכל עוד להניא אותה מהקים את נדרה. ב) כאשר תצא הבת מבית אביה ותהיה לאיש, להיות שייך לבית בעלה, אזי הרצון שלה כנוגע לנדריה ושבועות אסר, לענות נפשה, ובכלל בכל דבר, אשר תוכל כזה, להפריע את זכות בעלה עליה, רצונה זה תלוי וקשור הנהו ברצון בעלה וכל נדריה ביחס כזה תלואים המה רק בהסכמת בעלה, כמו כל נדריה, שהיו תלואים ברצון אביה בהיותה בנעוריה בביתו, אבל בכל דבר הבלתי מתיחסים אל מערכת הנדרים האלה היא בלתי תלואה ברצון בעלה. ג) לפי דברי התורה שבע"פ כל נדר וכל חובה המוטלת ע"י שבועה באופנים מיוחדים יוכלו להיות מסורים לבחינה ובקרת של חכם מומחה או שלשה אנשים פשוטים יהודעים בהלכות נדרים ושבועות. אם הנך מתחרט על נדר או שבועה מעיקרם באופן כזה, עד כי תתנחם ותאמר לנפשך, לוא מתחלה לא נדרתי ולא נשבעתי על זאת (אבל לא מפני, כי באו מסבות חדשות כאלה, אשר רק בגללן לא נעים לך עתה לקיים את הנדר או השבועה), אז עליך ללכת אצל שלשה אנשים יהודעים את דיני נדרים ושבועות, הנך מציע לפניהם את נדרך ואת אשר הסב לך לזה ותגיד בפ"ך, כי אמנם הנך מתחרט על אשר כטאת כזאת בשפתך, ואלה האנשים יבחנו ויבקרו את דבר נדריך, ואם ימצאו:

- א) כי הנדר לא הוצאת מפ"ך בגלל איזה הגבלה לפעולתך לתועלת הטבת עצמך, אף לא הטלת עליך החובה והמצוה בגלל איזה תכלית טובה.
 ב) כי הנדר לא נעשה בדבר הנוגע לאיש אחר, אשר באופן ההוא נדרשה גם הסכמת האחר המשתתף בזה.

ג) כי הנדר לא יתיחס אל מערכת הנדרים, שהמה בלתי יכולים להיות מופרים, — וכי אמנם ביחוד, טוב הוא, כי הנדר ההוא או השבועה ההיא יהיו בטלים ומופרים. —
 אז יאמרו האנשים שלש פעמים: „מותר לך“ הדבור של בטול הנדר והפרתו. —

אולם אם לא תתחרט מדבורך מעיקרו רק מסכות חדשות נקרו ויתנו, שהנה הסבו לך, כי הפץ תחפץ, אשר מאז והלאה דברי נדריך יהיו מופרים ומבוטלים, או אז על המתירים לבקר את דבר התוצאות הטבעיות, אם הן נמצאות בתכונה כזאת, אשר לוא חשב הנודר על אדותיהן, גם שקל אותן בתחלה בפלס שכלו, כי אז לעולם לא בָּטָא בשפתיו דבר כזה, ואם הנודר יגיד אחר כך מפרש ויִקָּאר, כי אמנם כן הוא, אזי, אם לא נמצאה מניעה אחרת, גם באופן כזה יוכלו להפר ולבטל את „הנדר“, אופן ההפרה הזאת נקרא בשם „פֶּת ח“ והאופן הראשון נקרא בשם „חֶרֶט ה“. בכלל יבקשו המתירים, לקשר את שני האופנים גם יחד להחליט, כי מטעם התוצאות הטבעיות, שהנודר לא התבונן בתחלה עליהן, ואשר אמנם אלה בעצמן מחייבות הנה „חֶרֶט ה“ מעיקרו, והמתירים מקיימים את החרטה של הנודר בגלל התוצאה הטבעית, אשר הנודר בתחלה לא העלה אותה על לבו והתוצאה הזאת הלא גורמת לחיטה גמורה מעיקרה. —

ז.

ההבדל בין הפרת האב והבעל ובין הפרת המומחה והתרתו הוא זה: הסכמת האב והבעל, הלא נחוצה היא להשלמת הנדר וקיומו, לכן רק בטרם תגיע העת של קיום הנדר יוכל האב או הבעל להפר — אכל הפרת המומחה או המתירים היא בתכונה של ברירת הדבר, כי בעת הנדר חסרה ההתבוננות הדרושה וישוב הדעת הנכון מצד הנודר, ואשר מפני זה ראוי ונדרש לבטל את הנדר מעיקרו, לכן מפני זה „התרת הנדר“ דרושה להיות רק בזמן ההוא, אשר קיום הנדר כבר נעשה לחובה, למען יוכלו אז המתירים, להשקף ולהתבונן בשלמות, על אמתת הדבר, כמו שהוא ולברר אותו — ומפני החובה עליך בעת תבוא להפר את נדריך להניד להמופתת או להמתירים את האמת לאמתה מבלי העלם דבר, כי אם תסכב אותם בכחש, להמציא לך תורה והפרה, שהיא אמנם לא נכונה, אז ההפרה הזאת איננה הפרה. הן לא נתן לשום אדם הכח והרשות להזק או להתיר את תוקף הדבור והחובה, רק בכח המתירים לבחון, לבקר ולברר את הדבר. לכן אם תכזב למו, אז ההפרה שלהם גוסדה על החלטה כוזבה וכלא היא. — והנה כבר זכרנו למעלה כי טוב הוא, אשר לא תדור משתדור, לכן אם כבר נדרת נדר, טוב הוא, כי תפנה אל מוכחה או אנשים מתירים ולבקשם, כי יבקרו ויבררו את נדריך, ואם יהיה אפשר, אזי יפירו ויתירו לך, אבל „נדר הקדש“ ובכלל הנדר והשבועה של חובה, למלאות איזה תכלית טובה, אזי רק לעת הצורך היותר גדול יוכלו להביא אותם ליד בקרת, גם מוכן מאליהם, כי כל זה איננו מתיחס אל השבועה, אשר ישבע האדם, לאמת

לאמת איזה דבר, והנה בזה יכולנו רק להציג איזה זכרונות ועקרims כללים מדיני נדר ושבעה, אבל בארוכה ובפרט הנם כתובים על ספר "יד ריצ'עד רליג'". —

ח.

תכונה מיוחדת של הנדר הוא "המנהג" — מי אשר בידעה ובכונה אמר על נפשו מבלי שום נדר שלש פעמים את הדבר המותר לו ולא נהנה ממנו, למען הנך את עצמו בזה מבלי הנדר מפרש לעשות זאת לעולם, או אף פעם אחת אבל בהחלטה וכונה לשמור את זאת לעולם, האיש ההוא קבל על עצמו את החובה הזאת, להיות לו לחובה גמורה ודלוטה, ואם גם בשתיקה בלי כל דבור של נדר, לכן טוב הוא באופנים כמו אלה לכונן בתחלה ולהחליט בפרוש, כי איננו מקבל את זאת להיות לו לחובה לעולם — ואל זה מתיחס גם המנהג הכללי — אם קבוצת אנשים למשל "קהל ועדה" הנהיגו ביניהם, אם מפרש או בשתיקה, איזה דבר ומנהג לחזוק ושמירת התורה, הנה ההחלטה הזאת נחשבת לחובה, אף תשאר בתקפה בעד דורות הבאים, וזה הוא נדר של העדה, גם עלינו לחשוב את העדה לגוף כזה, שהוא יכלול בקרכו גם את הדורות הבאים, גם זה הוא היסוד מוסד, שעליו קמבעו כל הסדרים והתקנות אשר "לחכרת האדם" בעוד, למשל, אין אומה יכולה לתקן ולסדר איזה דבר גם בעד הרגע הבא, לוא לא קללה ולא קשרה עמהם גם את הדור נולד, להיות לחובה גם עליו, יען כי בכל רגע ורגע יבוא בעולם ויגלד חבר חדש אל חברת האומה, להיות מתיחס אל הדור נולד. — ומפני זה יכול היה אברהם, אף כי היה רק מוכתם להיות אבי אומה, להבטיח לאלימלך בעד זרעו ובעד דורות הבאים, גם בגלל זה כפדו והוקירו בני ישראל את השבעה, אשר נשבעו להגבעונים ויקבלו ויקימו אותה גם לדורות הבאים וכדומה. — על כל אחד מהשייכים אל העדה וגם הבאים אליה מן החוץ קלה החובה, לעשות הכל ע"פ מנהג המקום — בכל זאת יש הבדל בין המנהג, אשר הטעם שלו בלתי נודע ובין מנהג שטעמו גלוי וידוע, כמו כן אם נוסד הוא במשגה או בדעה מיושבת וכדומה ראה יד רייד ורכיח, א"ח תס"ח תצ"ג, י"ד פ"ב ס"ד ועוד. —

טז.

רוב, חזקה, ספק וספק ספיקא.

אחרי רבים להמית (שמות כ"ג ב').

א.

כל ידיעות האדם וביחוד כל אלה הידיעות הנוגעות אל העולם, אשר מסביב לנו, אם גם בנפרנו על אדותיהן בכללותן, בכ"ז הכלל מתיחס רק אל "הרוב" של הנמצאים. אם נאמר תאמר למשל: כל העצים שרשיהם למטה נעליהם למעלה, כל אש עולה היא בלהבה למעלה, כל הבכ"ח

נמשכים המה והולכים אחרי נטיותיהם, כל הנופים נופלים על הארץ וכדומה, הלא
 תוכל לדבר את זאת ביחוד רק מהעצים ועוד ועוד, רק מאלה שבאו עד כה
 תחת הונן השקפת האדם, אבל כל אלה הם ביחוד רק החלק הגדול,
 רק "הרוב" מכל הנמצאים. — כמו כן כל החוקים אשר חוקר הטבע ימצא,
 כי נמצאים המה בכריאה, כל אלה הֵנָן רק הנחות כמו אלה, אשר מפני זה
 יחזיק אותם בכלל כי אמיתיות הנה, יען כי כל החזיונות, אשר עד כה
 היו לנגד השקפת האדם, נמצאות הנה כמצב וביחס כזה, אשר על פיהן יוכל
 להחליט כמו, כי הנחותיו צודקות ונאמנות הנה, אף כי החזיונות ההם
 הנם באמת רק החלק היותר גדול, שהם במציאות כפועל ובאמת. —
 האדם יסדר ויחלק לתכלית ידיעתו את הברואים תחת סוגים, מינים,
 מערכות, מפלגות, משפחות; וכמה? הן לא על פי השווי
 הנאמן אשר ביניהם, רק לפי התכונה הכללית של החלק היותר גדול
 הנמצאה להם ביחס הסימנים והתארים העקריים שלהם — אמנם כן הוא
 הדבר גם כאשר נעשה ונפעל אנהנו יום יום, ובדברים, שעלינו בכלל, להיות
 בטוחים עד למאד, כי עשינו זאת בצמצום וכבטחה כמו בדבר המדה
 (מעסען) אשר אמנם עלינו להסתפק רק בצמצום היותר אפשרי, אף
 כי תמיד בנוגע אל פרטות המדה, להיות מכונה בדיוק נמרץ הן החלקים
 והפרטים הבלתי נראים לעין, מפני קטנותם ילכו ויאבדו לריק — אף כל
 חושינו נקשרים המה אל משפט החוק של "הרוב" — אנתנו מכנים את אלה
 הדברים בשם התאר שלהם: לבן, שחור, תכלת, מתוק, חמוץ,
 מר, קל, ישר ועוד רק בידיעתנו, כי התארים ההם שולטים ביחוד בחלק
 היותר גדול מהדברים ההם והתכונות האחרות המצערות הידועות ובלתי
 ידועות, כלא נחשבו — גם אשרינו, כי ככה יצר ותפן אותנו בוראנו, אשר בהלך
 נפשנו נלך ונטה אחר "הרוב", כי מבלי זה, מבלי שום לב ביחוד רק על
 "הרוב" והחלק היותר גדול של הדברים, כי אז לעולם לא יוכל
 האדם לחוש, לחשוב, לערוך ולסדר איזה דבר שלם — וביחוד לוא גם
 המעוט לקח את לבנו, להיות נכבד בעיניו כמו "הרוב" וגם להמעוט
 נתן את ערכו עליו כמו "להרוב", כי אז ידע והכיר האדם רק יצורים
 פרטיים מתפוצצים בידיעת הכרתו, גם הרגשות ומחשבות פרטיות
 מתפוצצות. — אמנם הננו כה מורגלים עם החוק של "הרוב", השורר
 בקרבנו, עד כי אחרי אשר בקרנו ובחנו את החלק היותר גדול מהסוג
 ומחמערכה של יצור ידוע על פי חזיונותיו, נניח להחליט בשתיקה, כי
 הסימנים והתארים ההם נמצאים המה גם אצל השאר מהסוג ההוא, למשל
 בראתנו בפעם הראשונה את כל אלה באנשים, עצים, גופים, תקופות
 השנה, מחלות ועוד, עד כי, את אשר תתראה לנו אחרי כן איזה תכונה באופן
 משונה נחשוב אותה ליוצאת מן הכלל. — כמו כן כמעט כל פעולות האדם
 תיעשינה מעצמן בהכרח על פי "הרוב". — אתה תתנהג עם רעך לפי תכונת
 רוחו (חאראקטער) וכאופן כזה, וכפי אשר תראית לדעת מתכונתו על פי החלק
 הגדול והרוב ממעשיו — האב יוכל לסדר ולכונן את ביתו, המורה את בית
 ספרו, ראש העדה את קהל עדתו, ממשלת העיר את העיר, הנסיך את

מדינתו רק בתקנות וסדרים כאלה, אשר יתאימו ויסכנו רק בעד החלק היותר גדול והרוב מכני ביתו, מבית הספר, מהעדה, מהעיר ומהמדינה, וכן גם בכל מעשה פרטי הנך יכול לחשוב ולהתבונן מראש רק על אדות רוב האופנים של התוצאות האפשריות ולכונן על פיהן את מעשיך ופעולתך אתך ועוד עוד.

ב.

והנה אם ככה הוא ככל הפנות שאדם פונה, בהושיו, ברוחו ובמעשיו, להיות חי האדם בפועל ערוכים ומסודרים באופן כזה ונוסדים רק על הרוב, עד כי "המעוט" בטל "ברוב", איך יהיה הדבר באופן, כאשר החיים האלה יקבלו עליהם את צורת התעודה על פי התורה האלהית, גם בדבר הנחיצות, לכונן את חי האדם על פי חותם תכנית התורה? האם ידרוש ה' מהאדם בזה צמצום אלהי ותעודה מדויקה, ואשר אמנם באופנים מרובים, הלא נמנע הוא הדבר מהאנשים, בעוד האנשים יוכלו רק להחליט איזה דבר רק להיות קרוב לודאי, ואשר גם להגיע אל הכשרון הזה כראיה חכמת ה' את האדם?! אולם, את שנוכל אנהנו לחשוב לעצמנו על שאלה כזאת, את זאת כבר אשר ויעד החוק של "הרוב" אשר נביא בזה—החוק הזה יחליט ביחוד עיד האופן, אם "הרוב" של האישים הפרטיים, שהתחברו יחד להיות כעין גוף אחד (בית מועצה, בית דין, קהל ועדה וכדומה) ועליהם, לחרוץ דין ומשפט על איזה דבר, להיות לחריצות המשפט של רבם הכח והתוקף כחריצות המשפט של כל חברי הכנסיה (סוד יועצים, בית דין וכדומה), אשר באופן ההוא, אם לא כלם באו לידי הסכמה ודעת אחת בחתוך הדין, אזי דעת "המעוט" מהם בטלה כדעת "הרוב" שלהם, ודעת "הרוב" נחשבה לנו כדעת כלם (כל הקהל, כל הועד וכל הכית דין), והנה בחוק הזה נאמר בפרוש, כי בכל מקום ובאיזה אופנים, אשר עלינו לשמוע מקבוצת אנשים חות דעת ומשפט הרוץ של כלם, אזי נחשבה דעת "הרוב" מהם כדעת "כלם", ועל ידי זה נכון וקים הוא הכלל הנכבד כי הדבר השלם ישא עליו את תכונת רוב חלקיו ולכן "הנטיה אחר הרבים" היא נטיה מקודשת, להיות חוק ולא יעבור, גם ימצא לו מהלכים בדברים וענינים הרבה. —

ג.

א) אם נתערב איזה דבר ברוב דברים ובאופן, אשר אין שום חוש מחושינו ויכל להכדילו עוד, עד כי כל החומר נחשב מאז לדבר אחד (ובאופן אם הדבר שנתערב הזה פועל רק על רבוי כמות החומר מבלי לשנות במאומה את האיכות שלו) (הערובות יבש ביבש והערובות מין במינו), אזי בטלה תכונת הדבר, שנתערב ברוב, והדבר השלם ישא בעדנו בכלל את התכונה של "הרוב" (בטל ברוב), למשל: אם נתערב איסור בהיתר וההיתר הוא המרובה ומבלי נוכל להכדיל עוד, אזי עלינו לחשוב את הפל להיתר. —

(ב) כמו כן ישא בעדנו הפרט את תכונת "הרוב" של קבוצת הפרטים, אשר מהם נפרד הדבר (אוליגן בתר רובא), למשל: אם נבדל ונפרש מקבוצת "הרוב" של היתר "ומעוט האיסור" איזה דבר, אשר לא נדע מזה הוא בתכונתו, עלינו להשוב אותו להיתר (רובא דאיתא קמן).

(ג) גם עלינו לחשוב מראש, כי נמצאה תכונת הרוב של המין ההוא בכל פרט אף כי את הפרט לא נדע אל נכון מה מינו (רובא דליתא קמן), למשל: את כל אחד מהבע"ח עלינו לחשוב כי תמים הנהו וחפשי הוא ממום. על כל אדם עלינו לשפוט, כי חפשי הנהו משמין ודופי. על כל אשה נשואה עלינו להחליט, כי כאשר היתה לאיש היתה או נערה פנויה ולא אלמנה ולא גרושה, בעוד המצבים האחרונים יתיחסו רק "אל המעוט וכדומה".

(ד) באופן כזה מסודרות ומכוונות הנה תקנות וגזרות חכמינו זיל לפי צורך ונחיצות של התכונה אשר "ל הרוב", עד כי המעוט, שלא יכלכל בתוכו את התכונה ההיא נכלל הנהו בכל זאת בכלל הגזרה והתקנה (לא פלוג ועוד).

ד.

אל המושג של "הרוב" קרוב הנהו גם מושג "החזקה", הלא הוא, להחליט מראש באיזה דבר תכונה ידועה כל העת, עד אשר מטעם איזה סבה נכוא להחליט את ההפך ממנו, בכלל הזה נמצאים דברים הרבה: (א) חזקה של אמתת הדבר כמו שהוא — הלא הוא, להחזיק ולהחליט כי אמנם נמצא בדבר התכונה ההיא, שהיתה בו פעם אחת לפני זה באמת, עד אשר נִכַח אל נכון לדעת, כי ישנו בו "ההפך" מזה, למשל, להחזיק ולהחליט, כי האשה הנשואה היא עוֹדֵנָה נשואה — אשת איש — עד אשר יתברר, כי בעלה גרשה או מת. (ב) חזקה של הנחיצות, ההחלטה כי כה בודאי דרוש להיות — אף אם לא נכיר עתה את התכונה הנאמנה של איזה דבר, כפי שהיא, אבל יש לנו הידיעה, כי פעם אחת היתה לדבר תכונה כזאת, למשל, מצב הפנויה (אונפֶּרֶה־יִירָא־טַהֶעֱט זײן) אצל אשה או אבר מן החי אצל בע"ח ועוד. (ג) חזקה של תכונה, אשר כפי הנראה, נוכל להחזיק אותה לודאי, או מפני, כי יוצאת היא מִפֶּחַ שֶׁל "הרוב", אם התכונה בלתי נפרת, אף לא נוכל ליעד בְּכַמְחָה, כי היתה לו תכונה כזאת, רק אם ישנה ונמצאה תכונה כזאת אצל החלק היותר גדול אצל הרוב של המין ההוא, לכן נחזיק ונחליט, כי אמנם בטח ישנה תכונה כזאת גם אצל הפרט עד אשר נִכַח לדעת ההפך מזה (ראה למעלה ג' ג'). (ד) כללים כוללים, לחרוץ משפט שעל פיהם "הרוב" יוצא לנו ע"י הבחינה והנסיון, למשל, אין אדם תובע את חברו באיזה דבר, אם לא נמצא ממש בתביעתו. אין אדם מעיז פניו בפני בעל חובו לכחש בו — אנתנו נוכל להחליט ולהחזיק במעוז החזקות האלה ולסמוך עליהן כל הזמן, עד אשר נִכַח לדעת אל נכון את ההפך מזה וכי אחרת נהיתה, כאשר נודע לנו אדות הדבר אם בודאי או ג"כ ע"פ הכלל של "הרוב", ובאופן האחרון אם יבוא לנו להתבונן בדבר ההוא שניים ותסורות כאלה, אשר השניים ההם, כאשר נִכַח לדעת, או כאשר נשפוט עליהם, יעצרו כה לרוב,

להביא בדבר גם שנוי התכונה (החזקה באה גם כן על השלטון ההיצוני על דבר הקנין, הלא הוא כי על פיה נשאיר את הקנין ביחוסו הייצוני כמו שהיה מקודם וכוננע אל הקנין, מוכן מאליו, כי הזכות תתחזק אצל בעל הקנין ההוא, אשר ישלוט ויחזיק בו, עד אשר יתברר זכות של האחר עליו).

ה.

אמנם אם לא נתערב המעוט ברוב, להיות בלתי נפרים רק הנם נמצאים בחלקים שוים, או אם לאחד משני הדברים נדרש, לתת לו איזה תאר נשוא (פרדיקאט) ואנחנו לא נדע באיזה מהם, או בכל מקום, אשר בעד כל אחת משתי הנהות ישנם טעמים שוים בלתי מוכרעים האחד על השני אז יצא מזה „ספק“. ואם הספק ההוא נמצא בדבר שהוא „דאורייתא“ אז נדרש להחליט את ההנחה שהיא „לחומר א“, בעוד לא נוכל בדבר ההוא להטות את שקול הדעת, ולחרוץ משפט בענין, אשר בנקל נוכל לפרוץ את הגבול, אשר נכלה התורה ולעבור איזה עבירה (ספק דאורייתא לחומרא), אכן בשלשה אופנים, אם השנים כהם יתנו סעד וסמך בעד ההנחה האחת ורק האופן האחד יתן חווק להנחה השנית, ואז ביחס האופן האחד ההוא יצא לנו „ספק ספק א“, אשר עלינו גם כן לחרוץ משפט עפי „הרוב“ המקימים את ההנחה הראשונה. — ספק דרבנן, הלא הוא ביחוד ספק בדבר הנזרה של חז"ל, אזי הנהו בפני עצמו רק „ספק ספק א“, יען הנזרה בעצמה היא רק נדר וסיג, לשמור את הדבר, ואם כן שני צדדים להיתר ורק צד אחד יש לאסור — שני צדדים להיתר: א) כי יוכל היות כי לא יעברו גם על מצוה דרבנן. ב) כי למצער, גם אם הוא באופן שיוכלו לעבור, הלא לא יעברו בזה עבירה דאורייתא, ורק צד אחד הוא לאסור: פן יעבור על „סיג דרבנן“, ואולי גם מושגי הספק אלה יתפתחו ויצאו מן הכלל של „הרוב“, עוד נשאר לנו להזכיר בזה את מושג „הקבוע“ הלא היא התנגדות הפרט אל ההתאחדות עם המון החומרים וזהו גם לפי שני צדדיו: א) דאורייתא — ע"פ ההבדל המקומי. ב) דרבנן ע"פ התכן הפנימי הפרטי שלו, גם תערובת הבלתי פועלת על החומר רק על התכונה הנכרת בטעם, ריח וצבע (טעם בעיקר, ריחא, חוותא) ועוד. —

כל הכללים האלה נמצאים ומשתמשים בהם ביחוד במערכת „החוקים“ אשר כל העסק שלהם בעצמות הדברים ומצבם, המה כלם נכללים גם דרושים להיות נודעים בידיעה ברורה אדות תעודותיהם ושמושם ויחוסם בחלק החוקים, אך פרטי הדינים על אדותיהם עליך ללמוד אל נכון בידי ס"ח — קי"א וביחוד פ"ז — קי"א, גם באהע"ז בסימנים שונים וביחוד: ב', ד', ו', ז', ט', י"א, י"ט, כ"ז ועוד. —

ספר

חז"ר ב

יבִּלְפֵּל

קִשְׁטָה וּדְתָה וּמִיֵּטֵב הַגִּיזוֹן בַּחֲבוּבוֹת הַיִּשְׂרָאֵלִי הַבְּלִתִּי תְלוּאִים בְּאֶרֶץ
יִרְשָׁתוֹ. לַעֲשׂוֹת אֵת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה.

מַעֲרַכַת "הַמִּצְוֹת"

מִצְוֹת ה' בְּרָה קְאִיִּכְתָּ עֵינֶיךָ (תְּהִלִּים י"ח ב')

חֶכֶר אֲשַׁכְּנִיִּית

מַדְרַב הַגֵּאוֹן הַצַּדִּיק, זִקֵּן הַחֲכָמָה וְהַתּוֹשִׁיָה
מוֹהַר"ר שְׁמֵשׁוֹן ב"ר רַפְאֵל הִירֵשׁ זצ"ל
(רַב לַעֲרַת יִשְׁרוֹן בְּפֶאֶרְאֲנַקְפּוֹרֵט אֵב מַצִּינ).

מִתְרַגֵּם עֵבְרִית

עַל יְדֵי

מֹשֶׁה זֶלְמַן בִּמְוֵ"ה שְׁמוּאֵל הַלֵּל ז"ל אַהֲרֵנוֹאָהֶן מִקְאָוֹנָא.

שְׁנַת תַּרְנ"ה לַפ"ק

פִּרְקֵי הַמִּצְוֹת

(טו) עֲזָרָה לְרַעַף בְּצַר וּבְעֶסְקָיו עַל יְדֵי פְעֻלָּתָהּ וּרְכוּשָׁהּ — (מִצְוֹת פְּרִיקָה וּמַעֲיֵנָה, מִצְוֹת הַלְוָאָה, אִסּוּר רַבִּית, מִשְׁכּוּן. (טז) אֲכִילַת פּוֹעַל מִמְּלֵאכֶתּוֹ. (יז) צְדָקָה וּגְמִילוּת חֲסָדִים. (יח) נְקָמָה. (יט) לְלִמּוּד וּלְהוֹכִיחַ. (כ) כְּלָלֵי הַמִּיּוֹשָׁרִים בְּאֵת הַבָּה וּבְהַחֲזֹקַת מוֹבָה — (לַעֲשׂוֹת הַטּוֹב וְהַיָּשָׁר). (כא) הַחֲזֹקַת הַתּוֹרָה בְּכַתְּבָה — (פְּתִיבַת הַתּוֹרָה). (כב) קְדוּשַׁת הַיָּמִים וְאִבּוּר עֵז. (כג) שְׁבֻעַת אֲמִתּוֹת, שְׁקָר וְשׂוֹא, קְלָלַת הַשָּׁמַיִם, הַזְּכָרַת שֵׁם שָׁמַיִם לְבַטְלָהּ. (כד) חוֹבַת הָעֵדָה — לְשֵׂאת בְּעוֹל עִם הַצָּבוּר. (כה) חוֹבַת הַמְּדִינָה וְהָאָזְרָח — (לְדַרוֹשׁ שְׁלוֹם מַלְכוּת). (כו) אִסּוּר חֲלוּל הַשָּׁמַיִם וּמִצְוֹת קְדוּשַׁת הַשָּׁמַיִם.	(א) לְלַכֵּת בְּדַרְכֵי ה'. (ב) הוֹרִים — (כַּבּוֹד אָב וְאִם). (ג) כַּבּוֹד הַזְּקֵנָה, הַחֲכָמָה וְהַמִּיּוֹשָׁרִים — (קִימָה וְהַדּוּר בְּפָנָיו זָקֵן, חֲכָם וּבַעַל מַעֲשֵׂה. (ד) תַּלְמוּד תּוֹרָה. (ה) הַחֲבָרָה — הַדְּבִק בַּחֲכָמִים, קְנִיַת חֵבֵר, מְנִיעַת חָרֶם מִבֵּיתּוֹ. (ו) חֵתוּן וְחֻקַּת הַגּוֹזִים. (ז) סוּר לְמַשְׁמַעַת הַתּוֹרָה וְשׂוּמְרִיתָּהּ — (שְׁלֵא לְהוֹסִיף וְשְׁלֵא לְגַרֹעַ מִן הַתּוֹרָה, וְשְׁלֵא לְסוּר מִמִּצְוֹת שׂוּמְרִיתָּהּ. (ח) תְּשׁוּבָה. (ט) לְכוּנֵן בֵּית — לְפָרוֹת וּלְרַבּוֹת. (י) קְדוּשַׁת הַיָּמִים וְנִשְׂוֹאִין. (יא) גְּמִיּוּן. (יב) חֲלִיצָה. (יג) חֲנוּךְ. (יד) הַצֵּלַת חַיֵּי רַעַף מִסַּכְּנָה, הַצֵּלַת רְכוּשׁוֹ וְאִשְׁרוֹ — שְׁלֵא לַעֲמוּד עַל דָּם, הַשְׁכַּת אֲבָדָה, עֲדוּת.

מַעֲרֵכַת הַמִּצְוֹת.

מִצְוַת הָאֱהָבָה.

א.

לְלַבֵּת בְּדַרְכֵי ה'.

יקימך ה' לו לעם קדוש, כאשר נשבע לך, כי תשמר את מצות ה' אלהיך והלכת בדרכיו (דברים כ"ח ב').

אחרי ה' אלהיכם תלכו ואתו תיראו ואת מצותיו תשמרו ובקלו תשמעו ואתו תעבדו ובו תדבקון (שם י"ג ה').

לא תלכון אחרי אלהים אחרים (שם י"ד).

ועתה אם נא מצאתי חן בעיניך הודעני נא את דרכיך ואדעך, למען אמצא חן בעיניך וגו' — ויעבר ה' על פניו ויקרא: ה' ה' אל רחום וחנון, אך אפים ורב חסד ואמת. נצר חסד לאלפים, נשא עון ופשע וחטאה וגו' (שמות ל"ג י"ג, ושם ל"ד ו').

א.

משפט וחוק ילמדו אותך את מדת ה"צדק", אולם "המצוה" תורך ותלמודך את תכונת "האהבה". — משפט וחוק יזהירו אותך לכל תהיה קללה בארץ, אבל "המצוה" תקראך להביא ברכה מסביב לך: משפט וחוק יאלפוך, לכל תשפל לעמוד מתחת מציאות אהיך בכריאה, גם להקנע "בחופש וכבהירה" תחת החוק, שהמה יעבדו אותו גם סרים למשטעתו. בהכרח ובאונס, והמצוה תורך ותראך, איך להתרוסם אל ה' ממעל לאהיך בכריאה בפעולות "האהבה" — בעוד "האהבה" הלא היא פעולתך הרצויה, שהיא באה גם מבלי כל דרישה וזכות מצד אהיך היצורים, ואתה מטעם "האהבה" הנך מכשיר ומביא אותם לטובתם ולאשרם — והנה, כאשר הפץ ה' לקרוא אותך, איש ישראל, אל שלימותך היותר נעלה, הלא היא אל פעולת האהבה, ולתת לך משל חי וקים גם דוגמא, שהוא נצב וקים לעד, למען ממנו תראה וכן תעשה, ובידיעה נטורה, איך להשתלם ולהכשיר את עצמך אל מדת "האהבה", להיות לך אות, זכרון וסופת נאמן, אשר יזכירך תמיד, לצעוד הלאה בדרך השלימות — הלא לא הציג לך ה' למשל ולדוגמא שום איש באנשים, גם לא איש אלהי הוחל

— להיות למשל ולמופת לך — יען גדלו, גדול אנוש, הלא איננו שלם לעולם בתכלית השלימות, מפני, כי ביחס מעלתו, הלא מוגבל הנהו עוד בזמן ובמקום, אף נשאר הנהו תמיד רק איש פרטי לכדו, הן בחייו לא יוכל להתהוות תמיד בכל מקום, גם במותו, הלא יחדל מהיות עוד דוגמא ומשל חי בעד אחרים — רק ה' לבדו הופיע והתגלה בכבודו ובעצמו למשל ולדוגמא לד בפעולות האהבה ויאמר לך: והלכת בדרכיו — בדרכי האהבה.

ב.

הן אין יצור אחד כתבל זולתך, אשר פקה ה' את עיניו להביט על ה' ומפעליו, כאשר פקה את עיניך ויטנן את סבטך, כי תוכל להביט עליו, גם להכיר אותו, לדעת את ה'; אבל מטרת ההכרה הזאת דרושה להיות מעשה בפועל, שעליך לכוון אותי אל התכלית ההיא, — יען בצלמו בצלם אלהים ברא אותך ה' — והנה יען כי הדבר האחד, אשר על ידו תוכל בכל מקום ובכל עת תמיד, להביט ולהתבונן על ה' הלא הוא הפעולת ה' והפעולה הזאת איננה אחרת רק אהבה, בעוד כל התהוות הכריאה הלא היא אהבה, בעוד מציאות כל יצור אהבה היא, גם ההחזקה גם השלטון וההנדק פעולות אהבת ה' הם, כמו בעד כלל המציאות כן בעד כל פרט ופרט — ובעדך — לכן ככה דרושה להיות גם תכלית שקידתך והתאמצות פעולתך האהבה, אהבה פועלת ומשפעת עם כל פה וכה, אשר יתהוו בך ובכל רגע ורגע ממציות חייך על כולם ובעד כולם דרושה האהבה להיות לתכלית למו, למען יהי כל מעינך סלה להביא ברכה בחוג חייך כאשר הוא שם, ובכל אשר תוכל ותמיד ובכל מקום עליך לשוות לנגד עיניך את התכנית ואת צלם חייך הקדוש, אשר בו נבראת. — הן אל כל אשר תפנה מבטי עיניך ורעיונות לבך ובכל פנות שאתה פונה, איה הוא המקום אשר לא תמצא בו את ה', את האל היחיד ומיוחד בפעולות האהבה שלו? על כל מקום אשר תדרוך כף רגלך עליו, בכל יצור אשר ישחרך שלום, בכל נשימה ונשימה, אשר השאף ותנשום, כל שמחה אשר תמלא לבבך, כל דמע עין אשר תבכה — הכל — הכל כאשר לפל מהשמים עד הארץ, מהארץ עד לשמים, כל אשר התהווה, כל אשר היה הזה ויהיה, הכל פעולת ה' ומעשהו המה. הכל מעשהו ופעולת אהבתו לטובת המציאות, הכל היא האהבה החפשית שלו אהבת האלי היחיד ומיוחד — הביטה וראה, איה הוא היצור נכרא, אשר יש לו הזכות מצד עצמו על הטובה שהנהו מקבל מה', להיות לו כל זאת בתור גמול ושלם? איה הוא היצור, אשר יוכל לתת ולהציע שום חוק ותנאי לפעולת ה' נגדו? איה הוא היצור שטובתו בל עליו, עד כי לא ירש לו, לתת לה' תמיד שבח והודאה בגלל חסד אהבתו? בעוד הכל כאשר לכל, אשר יקבל כל יצור מידו הטלוא והרחבה, כולם כאחד רק שפע אהבת ה' החפשית אין זולתה!! והנה ה' אליהך זה בחסדו ובאהבתו המספקת והכוללת את הכל, הוא קורא לך, כי תלך בדרכיו כפי מדת כחותיך וכחונן פעולותיך. ל הדבק בו ולהיות צלם

"צלם אלהים", לכו עליך החובה והמצווה לפנות את מבטך עליו לבדו והיו עיניך נשואות אליו תמיד וְהָיָה צֶלֶם אֱלֹהִים בַּפְּעוּלוֹת יְהוָה אֱלֹהֵינוּ.

ג.

מה ה' ירחום? אף אתה היה ירחום! — כה', שהוא אוהב את כל יצוריו וממלא ומספיק להם את מחסורם ודי צרכם, יען כי יצוריו המה, יען כי בניו המה למקום וקרובים אליו, בהיותו אביהם, מחוללם ובוראם, כמו כן אָהַב גם אתה את כל ברואיו, בהיותם אחיך בבריאה, לכן היה מצד בצורתיהם ושמה בשמחותיהם, אהב אותם — ובכל כח וכח אשר יתן לך ה', התאמץ לפעול ולעשות בעד טובתם ואשרם, יען כי בני ה' אלהיך המה, יען כי אחים המה לך בבריאה ה.

מה הוא "הגנון" אף אתה היה "הגנון"! הביטה וראה! ה' יעשה ויפעל הטוב גם עם שוכחי חובותיהם, גם עם כפויי הטובה, גם לאלה שהמה בלתי ראויים להנות מחסרו, הן אמנם רק יצורי הבריאה, שהמה עומדים מתחת למדרגת האדם ובאדם רק הילדים, רק המה, בהיותם תמימים וטהורים, הטה ראויים להנות מרחמי ה' וחסדיו, אבל הנכר בצאתו מתקופת הילד ולמעלה — אנחנו בלנו — הן עלינו לחשוב, כי רק חסד והגינה מה' מקבלים אנחנו מידו כל חלק וחלק ממצויאותנו — לכן גם אתה בעת אשר יצור אחיך נדרש לעזרתך ולברכתך — עשה עמו טוב וחסד, ואל תביא חשבון מראש, אם על פי הנהגתו ננרך כדאי והגנון הוא, לקבל ממך את החסד ההוא — אל תשאל מראש, אם מקבל הטובה הנהו בעל לב מתנה, אשר יזכור טובתך תמיד, גם ירחש לך תודה ויכיר היטב להחזיק לך טובה בגלל טובתך עמו.

מה הוא "ארך אפים" אף אתה היה "ארך אפים"! שור נא! לוא העניש ה' תיכף בעד כל חטא ועון, מי גבר יחיה עוד בעולם? אבל ה' הוא ארך אפים, איננו חפץ כמות הרשע ובענשו, רק בשובו מורכו הרעה — וחי. — ה' הוא "ארך אפים" וסובל ומעלים עין מחסרונות וחטאות האנשים, גם יתן להם אַרְכַּת זְמַן, להיטיב מפעלים ולשוב אליו בתשובה שלמה — ואתה יצור אדם, חלש ורפה כח — אתה בעצמך הנך הלא מלא עון ובעל חסרונות רבים, ואתה אינך יכול לשאת ולסבול את חטאי אחיך וחסרונותיו? אפך יתרה כך ולכך יתגעש עד מהרה, אם רעך פעל לך איזה עולה — אתה בן אדם, למה לא תלמוד מה' אלהיך, להיות "ארך אפים" כמוהו? —

ה' הוא "רב חסד" ואהבתו אהבה רבה, לכן גם אתה חלילה לך לקמץ באהבתך — את ה' הנך רואה, מה רב חסדו ומה גדלה אהבתו, הן לבד אחד יביע וישפיע ה' "שפע אהבה", עד כי יפרה ויטוב רק בחסד אהבתו — הנך רואה חסד ואהבה בכל, אהבה וחסד ימלא את כל חלל העולם, אף רואים אנחנו את האהבה, כי היא נמצאה בשפע רב וכמעט בפזרנות ובמדה גדושה מידו הרחבה, אף ה' בגלל חסדי האהבה שלו,

לא ידרוש ממקבל החסד חובות ודרישות כאלה, שהמה כבדים עליו מנשוא ומלמלאות אותם. ה' יקדים שלום ואהבה לכל, גם יתן מתנה לכל אחד מיצוריו, בעת אל מציאותו, גם את הזכות על אהבתו, אשר אם אד הוא לא ישתמש בה שלא כהוגן ולא יבעט בה, או תתקיים אצלו לעד לעולם — ואתה בן אדם, אתה, אשר ברכתך היותר גדולה היא „האהבה”. אתה, אשר עליך לשמוח, כי תוכל לאהוב את הברואים ולברך אותם בחסד אהבתך, בידיעה ובהכרה, כי למעלה ומה ולתעודה נבונה כזאת קראך ה'. — אתה, הנך חפץ תחפוץ לקמץ באהבתך ולמוד אותה באיפת רזון ועום ה? אתה אינך חפץ תחפוץ להיות „ברכה” באהבתך בכל אופן ובכל מקום שתוכל, אינך רוצה לתת תמיד מחדש את מתנת אהבתך, ולוא יהי, כי תפור אהבה עשרת מונים ללא הועיל. — אתה אינך חפץ, לקדם את פני רעך באהבתך, גם רוצה אתה לקצוב סחיר נבונה חלף אהבתך, אף תדמה, כי אין אף אחד מאלף שיהיה ראוי והגון לחסד אהבתך — עד כי לאט לאט מעין אהבתך יקתם — ולכך ידל ויחרב — גם יתפך לאבן — מבלי ימצא עוד בלבך שום מקום בעד אהבת איזה יצור, או תהנה אהבה רק בעד אחרים מהם, בעד מעט מוצר מאחך בבריאה. —

מה ה' אל אמת, אל אמונה, אף אתה הנה, איש אמת ונאמן רוח — ה' הלא נצב הנהו כה לפניך באמתו ואמונתו, מבלי שגוי וחלוק הנהו נצב וקים לעד, ואם גם דעות בני אדם נגדו ישתנו ויתחלפו — אבל ה' הלא הוא אבינו הנאמן וקים לעד, הוא קרוב לאשר ידרשהו ולכל קוראיו באמת — לכל אחד נאמן הנהו להיות צור משגבו — וכל אחד ימצאהו כפי אשר יוכל וכפי אשר יאות לו לקבל ממנו את חסד אהבתו וטובו, לכן כסוהו כמוך גם אתה! היה נאמן בחיידך, היה נאמן במעשיך, נגד התבל וחוג אחיך — התאים את פעולותיך עם אמרי אמת של ה' אלהיך. התאים אותן עם דעות לבבך והתאמץ להביאן בחוכרת, להיות תואמות יחד — עד כי כל אחד, כאשר יבקש כך את אהיו, את האדם, את צלם האלהים, ימצא בך תמיד „את אשר יבקש”!! —

ה' גוצר חסד לאלפים, כן גם אתה זכור ושומר תמיד את הטוב והחסד שעשו לך אחרים ונצור אותו גם לדור נולד. היה מכיר טובה! הכישה וראה! הן את המעשה הטוב לא ישכח ה' לעולם וגם הדורות הבאים יאכלו את הפרי מהזרע אשר זרעו ונטעו אבותיהם, ואם כי המה הלא מלאו כמעשיהם אלה רק את חובותיהם בלבד, ובכל זאת נוצר חסד ה' הנהו לאלפים, אף כי לאלפים (טויווענדפאך) גסל ה' ע"י הטוב אשר עשה לעושי הטוב, גם לאלפים ישא בקרבו הסעשה הטוב את הגמול — לכן גם אתה, שמור בלבבך ובכונך את הטוב והחסד אשר יעשו לך, היה מכיר טובה בכל אופן ובכל אשר תוכל, היה מחזיק טובה גם לנכדי מיטיבך. — מה ה' „נשא עון ופשע וחטאה” ומקבל באהבה את השב אליו בתשובה שלימה — כמו כן היה גם אתה נשא עון ופשע סולח ומוחל כל חטא ועון הנעשה לך, ואת השב ומתחרט קבל גם אתה „באהבה”! הבה! שְׂכַח ואל תזכור את אשר עולל לך רעך, את אשר העוה נגדך — שים

לכך, לדעת ולהבין, כי לא לך פעל עולה, כי אמנם אין לך הזכות והצדק גם לנקום ולנטור לו על זה, בעוד החוטא ננדך, הלא לה' חטא בדבר העולה אשר עשה לך, גם המעול הרבה לחטוא לה' יותר מאשר חטא לך — לכן לא תקום ולא תטור ושכה — למור מאבך קנך, למחול ולסלוח — היה וחיה במדת הדין רק בנוגע אל עצמך — אבל היה מתון ונוח לסלוח בנוגע אל אהיך. סלח לעונות אחרים וגם לעונך יסלח לך ה' — סלח לו, כאשר יסלח אבך, מחל לו כאשר ימחול אבך! קבלהו כאבך וקרב אליך עוד הפעם את השב ומתחרט — חלילה לך למחול ולסלוח רק בפוך ובשפתיך ולבך בל עמך — שמח, כי פעלת בנפשך, עד כי תוכל למחול ולסלוח לו בלב שלם — ולשכוח — מחה והעבר מקרב לך כל רושם נקמה ונטירה — הן האדם יופיע בצלם אלהים" בכל פעולת אהבה שהיא, אבל עוד במעלה יותר גבוהה יופיע האדם באהבתו, עת ימחול ויסלח לכל חטא ועון ככה ובטעם האהבה אשר תחבק בקפה את המתנחם והמתחרט — באהבה" שהיא תוכל לשכוח כל חטא ועון. אף תשכחהו כולו ותסיר אותו מן הלב. —

ד.

ככה יקראך ה' באהבתו ועיי אהבתו אל "האהבה", הוא יקראך להיות סלאך האהבה והחסד בעולמו, גם יורה לך לפלס מעגל חיך ולרפד אותו בפרחי ברכה, וכמו עליך, רק לפקוח עיניך ולשים לבך להבין ולהשכיל למען תחזה בכל רגע ובכל מקום את ה' במפעלות אהבתו, כן גם עליך בכל עת ובכל מקום, לשיות לנגד עיניך תמיד את צלם האלהים וללכת אחרי ה' בדרך החיים — הן רק בדבור האחד והלכת בדרכיו התורה ה' לך את כל תעודתך לעולם, למען תדע ובחנת, כי תמיד המטרה ממך והלאה, לכן אל תשקוט ואל תנוח ולך לך בדרך ה' הלאה והלאה: הן אמנם בכל עת ובכל שעה ובכל מקום אתה תוכל להלוך בדרך ה'! וכאשר יאמרו חכמינו ז"ל: בכל דור ודור ישנם אברהם, יעקב ומשה אשר יחזו את ה' בהתאמצם ללכת אחריו, לכן הלא תוכל גם אתה ובכל דור ודור, לחזות את ה' וללכת בדרכיו — אמנם כן, כל איש ובכל זמן שהוא נולד מוכשר הנהו לעלות למעלה היותר גבוהה ורמה בכל מדת כחותיו ועם מדת כחותיו? אם אך יתחרה עמהם לעלות על מרום פסגת השלמות — כי לא סכום הכחות ומדתם, רק היקף האמצעים הנתנים לך לזה, רק המה יכוננו את תכונת איש המעלה — הלא זה הוא חותם תכנית רום המעלה, להתאמץ עם האמצעים, אשר חוננת כמו להגיע אל המעלה הגבוהה והנשאה — ההתאמצות הזאת רק היא תגיע את הגודל הפנימי ומדת הכחות תגיע רק את שטח חוג המעשה — את האמצעים הנך מקבל — ואת ההתאמצות הנזכרה הלא בדרך היא. —

ה.

ואם כי "האהבה" היא גבוהה ונשאה מאד, אבל המסלול והדרך אל האהבה עובר הנהו רק באורה מישור של "הצדק", כי אין איש אשר יוכל להתהלל במת

כמתת, האהבה" הזאת, אם האיש החזק הוכיח במעללו ומפעלו, כי בעצמו פעל עולה, גם איבכה ירהיב איש עז כנפשו לאמר, כי קים את מערכת המצות, אם הוא בעצמו ברנל נאווה יעבור על דבר, חוק ומשפט, איש כזה, אשר יפר חוק ומשפט לא יהיה לו לקן בכנין עולמו? —

ו.

אמנם הדרך המובילה אל פעולת הכרכה נגד התכל הוא יוצא ממעגל החיים שלנו מאורה לחיים בפעולה של "ברכה" נגד עצמותנו, לכן עליך רוח בן אדם, עליך ראשונה להיות "ברכה" בעד עצמך, במרם תוכל גם תבוא להיות ברכה בעד אחרים. עליך לחזק ולאמין את עצמך עם כחותיך הנקנים לך, עליך לעדן ולעלות ולהכשיר את נפשך במרם תבוא, להיות "ברכה" לזולתך — באופן כזה, ינהג ה' בדרך החיים, להיות דרכך צלחה — עתה חבה! נשמע ונקשיב את אמרות אלוה במצות "האהבה". —

ב.

הוֹרִים.

כבוד אב ואם.

כבד את אביך ואת אמך, למען יארכוֹן ימך על האדמה אשר ה' אלהיך נתן לך (שמות כ"א י"ב).

כבד את אביך ואת אמך, כאשר צוֹך ה' אלהיך, למען יארכוֹן ימך למען ייטב לך על האדמה, אשר ה' אלהיך נתן לך (דברים ה' ט"ז).

איש אמו ואביו תיראו ואת שבתתי תשמרו, אני ה' אלהיכם (ויקרא י"ג ב').

ארור מקלה אביו ואמו ואמר כל העם אמן (דברים כ"ז ט"ז).

ומכה אביו ואמו מות יומת (שמות כ"א ט"ז).

א.

כיום הנזע אל הפרי כן הוא יחס ההורים אל האדם, וכמו הפרי יתווה ויתקיים רק ע"י השורש והנזע, כן האדם יתווה ויתקיים במעלתו רק ע"י ההורים, אולם בעוד האדם במעלת אנושיותו ובאשר עליו להיות בתכל, הלא עומד הנהו במדרגה גבוהה ונשאה רב יותר מכל יצור נברא אחר, לכן גם ההורים של האדם עומדים המה במדרגה יותר גבוהה ונעלה ממדרגת שאר שורש הנזע אשר ליצור אחר. —

ה' תנן לאדם את החיים, אבל בטח היו נחשבים החיים ההם לזא לא נלוו אל החיים אנשים כאלה, שהמה מנן ומחסה בעדם, אנשים אשר יהיוקו ויכלכלו את החיים, ויכוננו ויכשירו אותם אל מעלתם להיות ולהיות כפי רצון הנותן את

החיים? האם לא נדעכו ולא הועמו החיים בעודם כאבם בכלי הורים, אשר רק המה יקבלו עליהם בנפש הצפה, לדאוג למענם? הן מי יהויק ויכלכל את נפש האדם הרך ועול הימים? מי יפתח ויכשיר את רוהו? מי יושיט לו את החוליא משרשרת פסוקת קדומים ע"י השפה, הנסיון והדעת — השרשרת אשר חוליותיה הלא הנה שנות מאות? מי יובילהו אל המבוע, אל המקור של התגלות ה', גם להיות עד נאמן בעד המתנה הנתונה מה' והמסור ומקובל כראש מקדמת דנא, להוריש אותה לו מורשה נחלת עולם, למען יהיה תנושא ומטלא את רצון ה' בקנין סתנת חלקו זה, לחזקה, לאמצה ולחנכה, ולהוציאה לפועל? מי יכניכהו באגודת חברת האדם, בכרית עמו ובתעודת צור מהצבתו? — מי יחנך אותך, אותך בן אדם, שהנך רך כקנה בתחלת בואך הלום, אף יורה אותך להיות "אדם", "אזרחי", "ואיש ישראל"? —

הלא המה הוריק, אביך ואמך — המה יקבלוך ויכניסוך בכרית האנושי ובכרית ישראל ויחנכו אותך בעד האנושית ובעד ישראל — אבל איך יהיה, אם בילד תבוא הרוח הרעה, להתעקש נגד הוריו, את אביו לא יכיר ואת אמו לא ידע — הפרי יתרחק משרשו ונעו ולא יכירנו עוד מקומו והחומר יאמר ליוצרו לא עשיתני — ויסוג אחר ממנו? איזה דמות נעריך אז להשכלת האדם והשכלת ישראל, נצחיות המסורה וכרית עם ישראל? לכן קשר והוכב אותך יוצרך ובוראך בחובה קדושה ונאמנה אל הוריק אלה, ויצוך כי תקשב נגדם כחומר ביד היוצר, מבלי יהיה לך כפני הוריק רצון עצמי. הן מתחת למדרגת החובה והמצוה, לאהוב את ה' ולירא אתו, עומדת היא המצוה הרמה והנעלה, לכבד ולהוקיר ולירא את הוריק, כי רק על ידם הנך עולה במעלת השלמות, לדעת ולהכיר את ה' — ואז — אם כבד תכבד את אביך ואת אמך בתור "כהנים" כמקדש האנושית של ה', כפי רום מעלתם להיות העבדים הראשיים במערכת בית-הבריאה, אף אם תחשוב אותם, כי המה צירי ה', שליחי האנושית ועם ישראל אליך, בנוגע אל תעודתך — עד כי בכבוד הורים זה, אתה כורת את הכרית עם ה', עם האנושית ועם ישראל — אז ע"י פעולת כבוד הוריק יפרחו וינבו הייך, שקבלת אותם מאת ה', להיות חיים טהורים ונאמנים, ולוא יארכו ימיך עלי אדמות אם מעט או הרבה שנים — אבל חייך הנאמנים יארכו למאד, אף יתקומו לעד לעולם כנצחיות ה' לדור ולדורי דורות, וכמו האנושית ישראל, והטוב יהי שלך (וטוב לך).

ב.

אבל הכבוד והיקר של ההורים אל ישארו רק ברעיון ובידיעה בלבד, בעוד עליך החובה והמצוה בכל מקום ובכל עת תמיד ובאשר תוכל להוציא אותו לפועל, ולהוכיח כל זה בדבור ובמעשה — הנה סר למשמעתם בכל דבר, הרחק מהם כל דבר עצב, כעס, צער ויגון, והשתדל לבקש ולסבב להם נחת, ענג ושמחה ככל אשר תוכל, והראה בפועל כי אתה אמנם כבד תכבד אותם. אל תעמוד במקומם הנועד להם בתוך קהל ועדה ואל תשב בבית במקומותיהם הקבועים. אל הדבר נגדם דבר. אל תראה כפניהם פְּדָבֵר שפתיך,

כאלו בדבורך הנך בא לאשר ולקיים ולתת בזה תוקף ועז לדבריהם — אל תקרא אותם לא בחייהם ולא אחרי מותם בשמם, כמו כן אל תזכיר בפניהם שם איזה איש הנקרא בשמם, אם בעל השם ההוא מצוין למאד. —

ואם גם הוריד עשו לך בפרהסיא בזיון גדול, או סבבו לך נזק גדול, אל תדבר להם דבר של בוז ונאצה או תוכחה. — סבול בדומיה ושבע לקול אדונך ובוראך, ואם גם בפניך הרסו בודון את רכושך, אל תפגע בהם, רק אם לא תוכל אחרת, הרשות בידך להגיש את משפטך עליהם בבית דין, ולדרוש כי ימלאו את חסרוניך, אבל אל תעביר על דל שפתוך כל דבור של תוכחה ונאצה. —

לכלל, הלבש, הנעל, שמור והחזיק את אביך ואת אמך ועליך לשרת אותם כמשרת ועבד נאמן, ועשה כל זה ברצון טוב. אם הוריד עניים השתכר גם בעדם וכלכל אותם משכר עבודתך (אבל ללכת למענם לבקש נדבות, אם לא תחפוץ בזה, לא תחובבך המצוה, אבל מי לא יחפוץ גם את זאת, אם אין אופן אחר לבלכלם?) .

מפני אביך ואמך תקום — דבר על אדותיהם בכבוד והדר — אל תכבד את האיש, אשר מלאו לכו לדבר איזה דבר הרפה ובוו על הוריד — אל תפריע את שנתם, זולת אם ידעת, כי יקצפו עליך, אם לא תעיר אותם משנתם. —

גם אחרי מות הוריד כבד את זכרונו. בזכר את שמם עליך לברך אותם באמר כזה: "זכרונו לברכה, לחיי עולם הבא" ובשנה הראשונה אחר מותם תראה בדבורך אדותיהם, כי נמרת אמר אשר בגללך ועיי חייך המלאים. צדק ויושר" יוסיפו להאריך חייהם באמרך: הריני כפרת משכבם" (הלא הוא: הנני מוכן להיות כפרה והשלמה בעד כל דבר, אשר מפני הלכם לעולמם, נשאר עוד בלתי מקבץ ומתוקן ובלתי נשלם). —

כאופן אם תוכל עיי כבוד הוריד, להגיע לאיזה מטרה, אזי עליך להשתמש לא בכבודך וזכותך רק בכבודם וזכותם. אם הנך רואה, כי הוריד עוברים איזה עברה, עליך להניד להם בענות, כי כזה וכזה נאמר בתורה, ואל תדבר: הורי, אתם פעלתם און, רק עליך לתקן את שגגתם בפעולות הן. —

ולוא יהי, כי הוריד הנם חוטאים ופושעים, ולוא גם לא היתה להם מעולם שום זכות על אהבתך ותודתך, ולוא גם מעולם לא דאנו עליך ולא עשו דבר מה לטובתך, בכל זאת עליך לכבד ולירא אותם, וזכור את ה', הן ה' אמנם ידרוש ממך, לקיים את המצוה הזאת, ואם גם המה בלתי מסלאים את חובותיהם ננדך, אבל אתה עשה את שלך ומלא את חובותיך נגדם, יען כי ה' ידחש ממך, לקיים את מצות כבוד הורים לא בתור גמול ושלם" רק בפקודת החובה והמצוה הזאת השומה עליך מאת ה', עד כי לא תוכל להביא חשבון עמהם בדבר פעולותיהם עמך. —

הסולל בזלל בכבוד הורים ומקלה אביו ואמו, קללת אלהים רובצת עליו — מי אשר יפציע את אביו או אמו עיי הכאה וכדומה בן-מות הוא, לכן על הבן, לחדול, ואם גם ברשיון הוריו, להוציא איזה קוץ תחוב מכשרם או לעשות להם איזה נתוח (אפּעראציאן), לסכב להם עיי פצע וחבורה, כאופן, אם יש רופא

או איש אחר, אשר יוכל לעשות את זאת, אל תקיז להם דם או שאר פצע, ואם גם לרפאותם, בעת שיש רופא, שהוא יכול לעשות זאת — אבל אם אין איש אחר וההורים יסבלו כאב, אזי עליך לעשות זאת בה במדה, שירשו לך, לעשות בפציעת נופם לשם רפואה.

עליך לכבד את אביך גם בָּאֵם חורגת ואת אמך באבי חורגך — ה' דורש ממך, כי כבד תכבד גם את אֲחִיךָ הגדולים, את אביך ואת אמך הזקנים ואת הותנך וחמותך. —

אם דעות האב והאם מתנגדות, אזי דעת אביך קודמת, אבל אם הם גרושים אזי לדעות שניהם החשיבות בשוה. —

ג.

אבל איך יהיה הדבר? — הן ההורים הנם גם כן, אנשים וגם המה יוכלו לשנות, אף יוכלו להרוש ממך דבר שהוא נגד התורה והמצוה, גם יוכל לקרוא, כי הנך בן אמלל, ובעיניך תראה, כי הוריד הלכו תועה ורוח רעה נסוך עליהם, לבזות ולנבל את התורה ותעודת ישראל, והיה אם כזאת וכזאת ידרשו גם ממך — האם גם אז עליך, להיות כרוסר כחוסר ביד היוצר ולכבד את הוריד ולשמוע בקולם, לעשות כמעשיהם ולבזות את ה' ותורתו — או לשמוע ולהקשיב בקול ה' ותורתו ולחדול מהיות בזה סר למשמעת הוריד? ומה יהיה עם חובכה ומצוה, בעת אשר החובכות מתנגדים המה איש לרעהו? — על השאלה הזאת נתן לך ה' בתורתו פתרון נאמן באמרו: „איש אמו ואביו תיראו ואת שבתתי תשמרו!! — אמנם הנך מחויב, לכבד את דברי הוריד, אבל החובכה היותר גדולה היא מומלת עליך, לכבד את ה' ודבר קדשו בתורתו. — לכן, אם ידרשו הוריד ממך, לעשות איזה דבר שלא כהוגן, קָרַב אליהם בענות חן ואמור: בלי תפונה לא פָּנַתְּם יפה או שניתם, בעוד דבר ה' לא יתאים עם פעולה כזאת, או, הן ה' ידרוש ממני פעולה אחרת, מאשר תדרשו אתם, וכי דברי ה' אלהיך, אשר יחובבך אל כבוד הוריד הלא יחובבך אל החובכה והפעולה, שעליך לעשות ולקיים כפקודתו, — ויען כי עליך לכבד ולירא את ה' יותר מהוריד, אזי בגלל אבות חלילה לך לעבור על אחת מהעבירות או לחדול מעשות איזה מצוה סמכות ה' בתורתו, אולם בנוגע לכל שאר דברים, אם הוא דבר טוב, ובכלל בכל דבר התלוי בבחירתך, הנך מחויב, להיות בן מקשיב וסר למשמעת הוריד בכל דבר — ורק עליך, להיות עומד ברשות עצמך בדברים, שהמה נוגעים אל המצוה הכללית. סור מרע ועשה טוב. ואתה עלם! כאשר הגעת לשנת השלש עשרה ואת עלמה לשנת הייב ויום אחד, אז הנך מקבל עליך בעצמך האחריות בעד כל דבר הנוגע לחובתך ולצדקת נפשך — ואם, לדאבון לבבך, הנך כה אָמַלֵל, עד כי נאלץ הנך בעיני החובכה והמצוה כפקודת ה' לעשות דבר נגד רצון הוריד ולמרות את פיהם, אזי השתדל בשאר הענינים, להיות להם בן מקשיב וממלא רצונם בכל דבר קטן וגדול ביותר שאת וביתר תוקף ועז, למען יכירו וידעו הוריד, כי אינך סר למשמעתם, רק בדברים ההם, שעליך הלא להיות סר למשמעת ה' — אמנם אתם נערי ונערות ישראל,

אם הכרתם לדעת באמת את חובת איש-ישראל, אם רוח איש-ישראל נסוך בקרבכם בעצם תומו, ואם שם ה' נקרא עליכם, ואם נמצאים אתם בנסיון היותר קשה, כי יש לכם הורים כאלה, שהמה לא יכירו ולא ידעו את החובה והתעודה הזאת, ורוח איש ישראל לא ימלא את חדרי לבכם — או אז היו חוקים ואמצים, התאוששו בנסיון הכבוד הזה הקשה והמר בעד רוחות הבנים. חזקו ואמצו! ובאמץ לבב כזה לכו בדרך התורה והמצוה, אף התפללו לה', כי יתן לכם כח וחיל ותבונה, למלאות את כל חובותיכם לבוראכם ה'. היו אנשים! ואל תתרפו בשום אופן. — (ראה י"ד ר"ט רמ"א).

ג.

כבוד הַזְקֵנָה, הַחֲכָמָה וְהַמִּיֻּשְׁרִים.

קִימָה וְהַדָּוָר בְּפָנַי זָקֵן, חָכֵם וּבְעַל מַעֲשֵׂה.

מפני שיבה תקום והדרת פני זקן ויראת מאלהיך אני ה' (ויקרא י"ט ל"ב).

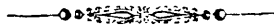
א.

עלם! כרגש כח החיים היצוק כך, בידעתך את הנטיה הכבירה המתעוררת בקרבך, לפעול ולעשות ולהתחרות, לכונן ולהבטיח את עתידותיך — עליך לדעת, כי אמנם רוב המעשה מבלי הפרה וידיעה נאמנה את ערך המעשה ההוא בעצמו, אין לו חשיבות גדולה — דע לך, כי, אם אמנם יש לך הכח גם ככיר כה הנך, אבל עוד יחסר לך החכמה, להיות נלוח עם "הכח" — ולמען תלך רגל ישרה קדימה, עליך להביט תמיד גם לאָ הַדָּוָר, לשים לב ולהתכונן על "העבר" שאתה ושלך הנכם פרי בטנחו — אוי לדור, אשר בני העלומים לא יכירו ולא ידעו את תקופת הייחם ומתאמרים כי כבר מוכשרים ומבוססים המה כל צרכם כהליכות עולמם, עד כי בעודם כאנם יתפכו את הנטיה שלהם שהיא רק "בוסר" ויהשבוהו היש מהר לגומל" את פרי מעשיהם, ותחת להביט על ההתלהבות של כח החיים שבהם, שהוא אמנם תסכן לכו מאד להחליץ ולהתאושש בעד החיים, למען התחנך בבית הספר של "העבר" ו"החכמה", יתפרצו חושים, דחופים ומבזהלים, להוציא לפועל את מומת לבכם לפני זמנה, ובטרם בכרה ובשלה כראוי, עד כי, תחת השתמש ככח החיים הכביר שלהם, להיות זרוע אל "החכמה" ואל "הזקנה", הכה מתחרים עם "מעוט הנסיון" שלהם, עם הרוח המתפתה בקרבם, אבל טרם יעצור עוד כח, להפיץ אור כהיר, ועל פיהם יפלטו את מעגל הייחם — אוי לעזר, אשר בנאוה ובגדל לבב לועג הוא "לזקנה" שהיא אחות "העבר", אבי כל דבר בתבל, אשר בו תתהלל. אוי לו, אם מקל הנהו בכבוד "החכמה", שעליה להיות המחוללת ותומכת את מפעליו — אולם מה מאשר הנך, עלם! גם איך תגדל שפחתד

שמהתך על הנטיה להימם שכך ושפע הכח, אשר חנן אותך ה', אם אך תרגיש ותחוש בנפשך, כי כל אלה עדנה הם פרהי ברכה, שעליך לתת להם היכולת לגמול ולכבד, למען יביאו פרי לחיים — עליך לחוש ולהרגיש, כי הנך עוד ענף רך מעץ החיים, וכי אכן יש תקוה גדולה לך, כי בקרב הימים גם פרי ישוה לך, הנך עדנה חומר מנוע עץ החיים ההוא, אשר יך שרשיו באדמת "העבר" ושמש החכמה תגדלו ותחנכו. אמנם אשריך עלם, אם תשמור על נכון את המצוה של "והדרת פני זקן" המכוננה ע"פ תורתנו שבע"פ על החובה הקדושה, שעליך על פיה לכבד את העבר ואת החכמה ועל כולם את פרי הברכה אשר יגדלו וינטלו משניהם כאחד את המישרים" (טוגענד) המעלות הרבות, אשר תראה לפניך תמיד באיש שיבה, בחכם ובאיש בעל מעשים טובים, אשר מלא ימלא את כל חובותיו באמונה — בשנים הראשונים הנך מכבד את המקורים הנאמנים אשר תוכל לשאוב מהם את פעולת הברכה שלך, ובאחרון את המשל והדוגמא לפעולת ברכה כזאת, שעליך לרכוש או ע"פ המשל והדוגמא הזו, למען מסנו תראה וכן תעשה. —

ב.

מפני שיבה תקום, ואם גם הנהו איש לא למוד, רק אם ארחות חיו מישרים — מפני כל חכם מוסחה תקום, ואם גם הוא איש צעיר לימים ואף אם אתה לא למדת ממנו מאומה — אבל גם אנשים זקנים ורכמים יקומו מפני איש שהוא בעל מעשים טובים, איש אשר הצמיין בפעולת הצדקה והאהבה — עליך לקום מפניהם, בראותך אותם באים בד' אמות שלך, ואל תסוב את פניך ואל תתעלם מהם, כאלו אינך רואה אותם, למען תפסור עצמך מהתובה הזאת. — בעלי אומנות בעת עשיית מלאכתם פטורים המה מהתובה הזאת, אם יעבדו בעבודת אחרים, גם חכם צעיר לימים עליו לעמוד מעט מפני איש שיבה, אף כי גדולה חכמתו מרכמת האיש ההוא, אבל עליו לקום אם שוים המה בחכמה. חכמים ואנשים זקנים, איש מפני רעהו בחכמה או בשיבה, אל יקומו. הרואה איש חכם עיבר עליו התובה עליו לקום תיכף בכואו בד' אמותיו ויוכל לשבת תיכף בעברו, אבל אם הוא רבו טובהק או חכם גדול הרור, עליו לעמוד ולחכות עד אשר יעלם במבטי עיניו, גם בעת למוד התורה עליך לקום מפניו. — בכל אשר תפגוש ובכל אשר תוכל, יהי תומך וסועד את הזקנה. התובה עליך לכבד את פני כל זקן וחכם מכל עם ועם, הראה להם כבוד, גדול וקר. הקימה מפני זקן, חכם ובעל מעשה רומזה ומורה היא, כי הנך מוכן ומזומן לעשות בפועל את רצון זולתך — בדבר היחס של התלמיד אל מורו ורבו ביהוד ראה י"ד רמ"ב. —

ד.

תְּלִמּוֹד תּוֹרָה.

שמע ישראל את החקים ואת המשפטים אשר אנכי דבר באזניכם היום ולמדתם אתם ושמרתם לעשותם (דברים ה' א').

ושמרתם ועשיתם כי הוא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים אשר ישמעון את כל החקים האלה ואמרו רק עם חכם ונבון הנני הגדול הזה וגו' ומי גוי גדול אשר לו חקים ומשפטים צדיקים ככל התורה הזאת אשר אנכי נתן לפניכם היום (שם ד' ו').

והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך (שם ה' י').

רק חזק ואמין מאד לשמר לעשות ככל התורה אשר צוך משה עבדי אל תסור ממנו ימין ושמאול למען תשכיל בכל אשר תלך. לא ימוש ספר התורה הזה מפיד והגית בו יומם ולילה למען תשמר לעשות ככל הכתוב בו כי אז תצליח את דְרָכֶיךָ וְאז תשכיל (יהושע א' י').

כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום לא נפלאה היא ממך ולא רחקה היא. לא בשמים היא לאמר מי יעלה לנו השמימה ויקחה לנו וישמענו אתה ונעשנה. ולא מעבר לים היא לאמר מי יעבר לנו אל עבר הים ויקחה לנו וישמענו אתה ונעשנה. כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו (דברים ל' יא).

א.

האמנם הפין תחפוץ להיות ברכה בארץ? — אבל עליך לברך מראש את עצמך, למען תהיה מוכשר ומסוגל אל הברכה, אשר תוכל להיות לא חריים, שור נא! הרי לפניך התורה אשר נתן לנו ה', רק סמנה תוכל לשאוב לך תורת חיים, רק היא לבדה תוכל להניד לך: מי לך ומה לך ה' מה לך התבל, ומה עליך להיות ביחס אל ה' והתבל? עיי התורה ומסקור התורה, תוכל להמציא לך: אור לרוחך, חום ללבבך, כה לפעולתך וקנין העצדק והאהבה בעד כל חייך. למוד את התורה, הפוך כה והפוך בה, למען יהיו דבריה הנאמנים חרותים תמיד על לוח לבבך כמו בצפורן שסיר. התורה תהי כל עסק רוחך ובה תהנה יומם ולילה ועם זאת התורה התענת להיות מוכן ומזומן אל החיים. —

האמור תאמר: האם מלמד אני? האם הנני איש שתורתו אומנתו? האם יסכן למוד התורה בעד מצבי בתבל? — אבל הנני נא, האם נולדת בתבל בגלל היות סוחר, אומן, חרש, מלמד או בעל מצב אחר ממעבי חברת האדם? האם לא נולדת ולא נועדת ביהוד להיות איש ישראל? — האם המצב הוא הכי נכבד בחיים? הן המצב אמנם תלוי ועומד לפי מהלך הזמן ושנוי העתות והנהו רק היחס והאמצעי אל החיים — ואתה איככה

תוכל לחשוב את ההתאמצות להשגת האמצעים, כאלו זאת היא תכלית חיידך הנכוהה מעל גבוהה — החפץ תהפוף, לחיות רק על המצב ולשכוח, כי אמנם לא המצב יעשה ויכונן את עצמות האדם, רק התכונה שלו, איך יהיה. ויחיה האדם במצבו ועל ידי המצב שלו, רק זה הוא ערך האדם וכבודו ההופף עליו. —

הנך נולד לחיות "איש ישראל" "היה איש ישראל" ! ככה היה דבר ה' אליך בעת קראך אל מציאותך בחיים, להוציא לפועל בחיידך את תעודת ישראל — בגלל אלה נתן ה' בידך כל אשר "שלך" הנחו, ואת אשר תרכוש לך — ואתה רק אז תוכל למלא אות את תעודת ישראל, אם רוחך יהיה מלא מאור רוח תורה, אם לכך יהי קדוש בקדושת אמריה הקדושים, ואם תכיר ותדע היטב את חיידך ותוכותיך והכל ברעיון התורה — ואתה — הנך חפץ תהפוף להסיה דעתך מלמוד התורה, עד כי תהיה זרה ומזורה לך? ועוד תוכל להתפלא: מה זה ועל מה זה בראש וראשון תדרוש ממך זאת התורה את החובה של "למוד תורה"?

ב.

אבל האם נוכשר הנך אל למוד זאת התורה? אמנם גם מוכשר הנך גם יכול תוכל, ובעד זאת נתנה לך "הערובה הראשונה", בעוד את המצוה הזאת הלא ידרוש ממך ה' — אף מראש לא בסתר הוגד לך בתורה על אדותיה: לא בשמים הוא לאמר: מי יעלה לנו השמימה; כי ירים את רוחו וכי יסק שמים וישמיענה אותה (כי אבין את רוח התורה) ונעשנה "ולא מעבר לים הוא" לאמר: מי יעבר לנו אל עבר הים ויקחה לנו וישמענו אתה ונעשנה (מי יתן לי את הדעת בכל הנעשה בארץ ובים למען אבין את רוח התורה). כי קרוב אליך הדבר מאד, בפיך ובלבבך לעשותו" — שור נא! הן כל גבוה וכל רחוק ממך לא נדרש לך ללמוד — הן היא התורה קרובה אליך מאד ודבקה היא עם הדבור של רוחך — בפיך — ועם רגש לבבך — בעוד, הלא היא תורת החיים ותכלכל את כללי החיים, שעליך ללמוד ולשנן ובעד החיים עליך ללמוד אותה. —

ג.

אמנם עליך ללמוד אותה "בעד החיים"! — זה הוא הכלל הנדול של המצוה הזאת. ברוח מתעורר ובלב מתרגש עליך ללמוד ובעד המעשה "לעשות את כל דברי התורה", ללמוד מהתורה את החיים, את הוי עצמך, ורק אז תוכל ללמוד היטב, רק אז תוכל לחדור אל הוך משכיות התורה פנימה — אולם ללמוד בעד איזה תכלית אחרת כמו בגלל חריצות הרוח והנפש, בעד כבוד, שם טוב ופת לחם, אמנם גם אלה יקבלו את ערכם עליהם (שלא לשמה) רק אז, אם תקוה כי בהתעסקותך בתורה, אזי סוף סוף תגיע אל התכלית הנעלה, אבל בכל זאת רחוק הוא, כי הלמוד בגלל השגת הקנינים הנזכרים, תביאך אל התכלית העצמותית של למוד התורה. —

כל איש ישראל — כה נאמר מטעם המצוה הזאת — „חייב בתלמוד תורה“ בין עני ובין עשיר, בין שלם בנופו בין בעל יסורים, בין בחור בין זקן, אפילו עני המחזיר על הפתחים וגם בעל אשה ובנים, אשר עליו להביא בזעת אפו, לחם לבני ביתו, עליו ג"כ החובה לקבוע לו זמן ללמוד את התורה ביום ובלילה, ככתוב „והיית בו יומם ולילה“ — ורק בשעת הדחק יוצא הישראלי ידי חובתו של ת"ת בקריאת שמע שהרית וערבית, אם רק לכוון בקרבו בקריאתו — עד אימתי ילמוד האדם? עד יום מותו — שנאמר: „ופן יסורו מלבבך כל ימי חיך“, וכל זמן שלא יעסוק בתורה הוא שוכח אותה — עליך לחלוק את הזמן הקבוע לך ללמוד התורה, לשלשה חלקים: שליש במקרא: הלא הוא ללמוד מהתורה את מקור מחצב עמך ותעודתו ואמרי ה' הנגלה לאבותינו, להביע לך אומר בתורתו על דבר מלא התעורה הזאת. למוד גם מספרי הנביאים חווי-יה, להכיר ולדעת את עמך, יען אישי האלקים אלה היו נושאי דגל התורה במלחמתם, מלחמת מצוה נגד „אלקיות הקנין וההנאה“ וההרגל ממעשי העמים שכניהם לעשות כמותם. למוד והכר היטב את מנת גורל עמך, שהיא אמנם התוצאה גם כוף המעשה של המלחמה הזאת, גם התלבש ברוח הנביאים וכדבריהם החוצבים להבות אש-דת, למען יתלקח גם רוחך ברגש-יה. למוד והתבונן, להשיג ולהבין ולאהוב את תעודת עמך, שהיא הגבוהה והנשאה למאד, אף הלך עם עמך זה בדרך הליכות עולמו, על פי דברי הימים שלו וקורות ישראל והזמנים, עם כל פרקי הצרות שלו, ההרג והאבדון, כל סבל ומצוקה, לעג השאננים והבוז לגאונים, אשר עליו היה לשאת ולסבול. למוד את גדלו ותעצומת עונו גם בשפלות מצבו ובער לו, את איתן מושבו, אם יעונו במעונו צור ישועתו — עליך להנות בכתובים המה יהיו לך לעינים, גם משען ותומך בדרך חיי עצמך, בנוגע למנת גורלך ופעולתך אתך, בהם תשמע קול בהדר היוצא מאמרות-טהורות, אמרי שפר, אשר יגובו ויביעו לך בתוכמה ורעת, גם יתארו ויצייירו לך את מלחמת-החיים והיצר, אשר נלחמו הם בחיים יביעו וישמיעו לך, גם עמדו בנסיון. — שליש במשנה: הלא היא תורה שבע"פ גם פרושי תורה שבכתב וביחוד את התוצאות הנאמנות הכתובות על ספרי הרמב"ם וד"ש"ע. — ושליש בתלמוד — להבין ולהשכיל אחריות דבר מראשיתו, להוציא דבר מתוך דבר ולדמות דבר לדבר ולדון במדות שהתורה נדרשת בהן, עד שתדע עיקר המצות, ואיך יוצא האסור והמותר וכדומה, והכל כפי כחות רוחך והשתדך ובינתך — עשה לך רב, ואם גם בשכר, וקנה לך חבר נאמן וישר כמו בעד החיים, ככה גם בעד תלמוד תורה. —

על בנות ישראל גם כן החובה ללמוד את תוכן התורה שבכתב והחובות המוטלים על בת ישראל בהיותה נערה, אסוע קרת הבית ולמלאות אותם בחייה — פעמים רבות הצילו בנות ישראל את הרוח וטהרת החיים בישראל, גם גאולת מצרים היתה פרי זכות הנשים, ובכל עת תמיד ע"י עלמות ואמהות ישראל יראות ה' ביקרת רוחן ובתומת לבבן נוכל לכוון רוח נעלה והיים טהורים בישראל על מוסדות נאמנים מחדש. — אל תלמוד סמורה כזה, ולוא יהי חכם גדול, אם דרכי חיי נפתלים המה, בעוד אצל מורה כזה לא תוכל למצוא את מקור החכמה, התום והיושר. — אל תבוש לשאול את מורך בדבר שלא הבין אותו ואם גם בשתי פעמים לא הבנת עוד, שאל בשלישית, ואם יקצוף עליך מורך, אף אתה אמר לו: „תורה היא“ — (הן חובתי הלא היא ללמוד תורה) — וללמוד אני צריך — „ודעת“ — (ומה אעשה?) אמנם „קצרה“.

אין עת מעתותי היום כה מסוגלה ללמוד התורה ועסק הרוח כמו בלילה, לכן אל תעביר אף לילה אחד, אשר בו לא הוספת לקנות בינה ע"י „למוד התורה“.

התורה איננה נלמדת מתוך קרת רוח, מתוך תענוגים ותפנוקים והרחבת הדעת

עד למות ר. היא נקנית ביהוד, לזה האיש, אשר יקריב את עצמו עליה, איש אשר לא יכבד עליו, להיות גם חיי צער ולסבול לחץ ודחק וכל מעינו הוא רק ללמוד, להבין ולהשכיל בתורה בתום ועונה, אף ישמח בה שמחה גדולה ונאמנה. — האיש, אשר באמת היה יכול ללמוד תורה ואינו לומד, או האיש אשר למד תורה ועזב את הלמוד — שנה ופירש — למען התמכר אל חיי שעה והבלי העולם עליו נאמר: „כי דברה ה' בזה“.

המבטל את התורה מעושר, סופו לבטלה מעוני, אבל האיש המקים את התורה מעוני סופו לקימה מעושר.

עת ישפוט ה' את חייך בעולמך הנצחי, או עליך יהיה לתת דין וחשבון ראשונה, על אשר התרפית בלמוד התורה ואח"כ על אשר לא קיימת אותה בפועל ובמעשה כי „התלמוד מביא לידי מעשה“ (י"ד רמ"ו).

ה.

אבל כמי התורה לא תוציאך מחגי הברואים, ונהפוך הוא, כי היא תביאך ותקרב אותך אל כל אחד מהם ביחס שלו, אף תירה לך, את שעליך להיות בעדם, ואת שעל כל אחד להיות בעדך, כמו כן תאלץ בינה, כי ישראל נהיה לעם רק במהלך דברי הימים ותולדות בני אדם, וכי הוא ימצא אל נכון את תעודת תכליתו במסרת ההתפתחות של הנוף כלל האנושית, עד כי הלילה לעם ישראל, להיות נבדל ומרוחק עד למאד מעמוד בשורת העמים, ונהפוך הוא, כי עיי מקור מחצבתו ותכליתו עליו להיות מופת ומשל בגוים, גם נלוה אל כללות העמים, לכן כמו כן מטעם התורה דרושים להיות לך כל מדע וידיעה ג"כ אהובים וחביבים עליך, וביחוד כל אלה המדעים, המלמדים לאנוש בינה על אדות „חכמת הטבע“ „והאדם“ מה המה, אף תראינה לך לדעת את קיום האדם במלחמתו עם הטבע ומלחמתם עם הקיום זה עם זה גם יחד — וכל עוד תוסיף דעת באלה ומבטח יהיה חרוץ ושנון ביותר, יועילו לך להוסיף אמץ ולשנן את סבטך, להיות יותר ברור ושנון גם בדיעת התורה ולמודה.

ו.

באופן כזה עליך לכונן את זמנך להיות נחלק בין למוד ומעשה, ואין אף חלק אחד מהזמן בכל עת היותך פה בתבל, שהנהו „לבטלה“ ושייך לך, עד כי תוכל להתרשל ולהתרפות בו, או לאבוד ולכלות אותו בכלי כל תועלת, וכמו החובה והמצוה עליך להשקות את רוהך ולבבך תמיד, להיות כולו משקה ורטוב ממימי התורה הנאמנים — כן עליך להיות נזהר, לכל תסוה דעתך ממנה ולכל תסוה אותה מלבך, גם לכל תעזוב את באר מים חיים, לשאוב לך מים מבארות נשברים, אשר לא יכילו מים, או לשותות תחתם מים עכורים מים הרעים — שמר לך מבטלה! חדל לך מעסק, שהוא בכלי תועלת גם מלכלות את הזמן בהבל וריק — „בטלה! אמנם אין איש אשר ילך בטל באמת, יען בה בעת אשר אינך עסוק וטרוד במלואי התורה והמצוה ובכלמודה, אשר כנראה הנך בטל ומופנה, אבל זאת לא זאת, יען אז רק הרוח העולה הוא לבעלה, רק הוא ישבת וינות, אבל רוח הבהמה שבך עסוקה וטרודה אז מאד, אז הנך שונת בעצלות

„בעצלות“, והכשרון שבו, להרהיב את הוגי הרוח והמעשה הלך הוא הלך והסור, גם יתעוררו בעת ההיא בקרבך רגשות בהימים, לפרוע פרעות בתומת לבבך ובהליכות עולמך, ועל שדה הייך הפנימיים, יען הדלת, להשיגה עליו ולשמור אותו היטב, יעלה כולו קמטונים, גם יגדל ויציין שמיר ושית של חטא ועון, והבטלה המביאך בתהלה לידי שעמום תקפך להיות „אם כל חטאת“, לכן חלילה לך. ללכת בטל! גם איככה ימלאך לך לדבר מבטלה וזמן פנוי? האם לא נוכחת לדעת, כי אמנם כל חייך הם רק פעולה ומעשה סבלי מעצור, למלאות את תעודתך, לפעול ולעשות פעולות לחיים של צדק ואהבה, ללמוד ולהנות תמיד בחכמת החיים, לשמור את אוצרות הדעת, אשר כבר רכשת לך, לנצור אותם, לכלי יאברו ויכלו סבלי שמירה מעולה, באפס תקוה, ולהתעתד ולקדש את עצמך לפני ה' — האם תוכל להראות אף על החלק היותר קצר שבזמנך, לאמר עליו, כי הוא זה איננו מיועד לתכלית הנזכרת, עד כי בחלק אחד מחלקי הזמן ההוא, תוכל לדמות כי הנך רשאי — לטנוע עצמך מעשות איזה דבר מכל אלה, וללכת בטל? אמנם ה' ידרוש ממך דין וחשבון בעד כל חלק וחלק מעתותיך, אשר הוצאת לבטלה!! —

אבל למען הנצל „מבטלה“ חלילה לך מעשות שום עסק כזה הבלתי מביא לך כל תועלת או עסק, שיוכל לסבך לך נזק ומנרעת, בעוד עסק כמותו איננו טוב מבטלה או עוד גרוע ממנו. — אמנם הלא נדרש לך איזה זמן, לשבות ולהנפש בו ולקנות הרחבת הדעת (ערהאלונג), יען ום המנוחה והחלף כח, הלא היא שייכה גם כן אל החובות של „הצדק“, אשר מחויב הנך לתת לגופך, לרוחך ולכבך. אף המנוחה והרחבת הדעת מועילה היא כאד, אבל רק באופן אם המנוחה ההיא תהיה מנוחה שלמה, מנוחה שאתה רוצה בה להתענג ולהחליף כח ולחזק את גופך ורוחך, מנוחה והרחבת הדעת כזאת — הלא היא, לצאת אז לשוח בכרחכי הבריאה החפשית של ה' ולכרות מחדש את הברית עם הארץ עם השמים וכל צבאם, עם תבל הארצי, שהנך שייך אליה, גם לצאת אז מחוגי איש פרטי ובודד ולבוא בחברת אנשים טובים או בחברת איש אחד, שהוא חבר ורע נאמן לך, ובהליפות רעיונות בשיחה נעימה והנונה, תוכל לכרות מחדש את הברית עם החברה, שהנך שייך אליה — אמנם מה נעים ומה נהמד הוא הדבר הזה, שהוא נחשב „למרחיץ החיים“ בעד כחות הנוף והרוח העיפיים והנחלשים, לחזקם ולאמצם, לחלצים ולעדנם לשיבת נפש — אבל כיה נבזה ונמאם ומה רע ובר הוא, אם בגלל ענג להשיב נפש, מנוחה והחלף כח והרחבת הדעת, הנך קורא, שומע ומשתעה בדבר הבלתי מועיל והטון לחייך הנאמנים, ומה גם, לעשות איזה מעשים כאלה, שהמה מתנגדים אליהם, לפעול איזה דבר, שהוא יעשה חונף לרוח הבהמה שבו. דבר, אשר יעורר רק את כח דמיונך וישמא את לבבך ונפשך, אשר יהלל בך כל דבר קדוש וטהור או תתאר ותצייר לך תמונת החיים, שהוא רק תמונה נעימה למראית עין — ואשר אמנם יוכל היות, כי נמצאה בה הפל, הפל, אבל לא צדק לא אהבה ולא הכרת ה' ומדות אנושיות. הן אמנם משיבת נפש כזאת, הרחבת

הדעת כזאת, אשר בה תמית ותחלל את רוחך העולה היא למעלה מן הווא!!
 ומה נאמנה היא אוהרת חכמינו ז"ל באמנם: אל תדמה בלבבך, הן כזאת
 וכזאת רק קראתי בספר, כזאת וכזאת רק דברתי בפי ובשפתי, אבל
 הן לא קבלתי עלי להיות נחשבה לי לידיעה ודעה והחלטה בעד עצמי, לנמור
 אמר בזה בנוגע לעצמי, ומה גם, אחרי אשר לא עשיתי עוד מעולם דבר על פי
 אלה הדברים ההם שקראתי או שדברתי. — אבל דע לך, כי אין לך
 דבר שהוא כה נח להתפעל כמו ללבבך, ללבב אנוש, שהוא מוכשר לקבל
 כל דבר ריק, רשע וכסל וכל רגש לא טהור. הן אמנם זה הדבר, אשר
 שמעת וקראת עתה והנהו נחשב בעיניך כי הנהו בלתי מתישב אל הדעת
 ומקובל לרצונך — אך ידוע תדע, כי הדבר ההוא ישאר בכל זאת כוכרונך
 וברוחך — ובשעות בלתי עסוקות בדברים טובים ומועילים, מבלי משים, יופיע
 אליך פתאום הרעיון המשחית לחבל, אף ימית וידיח אותך ויצורך
 למדחפות — הוא יראה לך את אפשרות המעשה הרע, להוציאו
 לפועל — אתה תתמה המוה ותתפלא, מאין בא לך רעיון כזה?! אולם
 הרעיון ההוא לא ירף עוד ולא יעזבך, ואם אז תלחם נגדו, אז כבד תכבד
 עליך המלחמה מאד, אף אין כל ערובה לך בעד הנצחון — הן כמה נחשבה
 לך מלחמה כזאת בעוד גם אתה בעצמך מסופק הנך, אם כדאי לך לצאת
 המערכה, וכי תצא למלחמה נגדו אחיז או בנקל תספגה בה. — כמו כן בדבר
 הצחוק — אשר בו אין כל דעת ותבונה והוא בלתי ראוי והגון בשום אופן לאיש
 באנשים, לבלות את זמנו בשוא נתעה כזה. — שחוק, שעל ידו תתפרץ
 התשוקה והתאוה, להיות נבהל להון ואהבת הבצע. הצחוק, אשר יתפך אצל
 המשחק לתאוה וחמדה נמבזה, ויבוא גם לפרוע פרעות, להתרשל או למנוע
 מלמלאות את הובותיו הנאמנים, ויביא נזק ופגם לעצמותו, יתרון
 האדם — האם יכול תוכל לכבד עוד את עצמך אם בעיני רע של הצחוק
 הנך מאבד בו את הקנין היקר לך מכל יקר — את הזמן? לוא יכולתי ולוא
 הואלתי להנהיג ולהביאך אל בית מושב משחקים סביב השלחן הירוק
 שלהם, כי אז הראיתי לך שמה את החיון המעורר זועה וגועל נפש. שמה
 יכולת לראות עין בעין את משובת המשחקים, שיחם ושיגם ותנועותיהם
 המזרות, ואת האשהורה של התשוקה וההמדה, לזכות בכסף זולתם. למען
 תתפלק, תבהל ותחרד והסנע מעמך השחוק ירך!! הביטה וראה על פני
 הנער, אשר יאבד ויבלה ויבלה בשחוק את תעודת חייו, או שים עיניך על
 אבי משפחה, אשר עם משחקים חלקו, איך יאבד בכל ערב על שלחן הצחוק
 את זמנו היקר, שעליו לקדשו, לא רק בעד עצמו כי גם בעד אשתו,
 בניו ובני ביתו. איך הוא מאבד בצחוק את שלום נפשו ושלוש ביתו —
 כמו כן עליך להתבונן עוד, כי באופנים שונים הכסף אשר יזכה המשחק, לא
 בצדק ולא ביושר ויכל לקרוא אותו בשם "שלו", ובכל האופנים רעה ומרה
 היא אחרית הצחוק, או אז תנכה לדעת, כי כלוי זמן לשיבת נפש
 והרחבת הדעת כזאת אך וזעה היא, בוו וחרפה ודראון (ראה הי"מ שיע ג').
 איך שזי טיז ולמעלה בכפר הזה).

אמנם אתה עלם בן ישראל! אם אך תכיר ותדע אל נכון את הסגולה

הדגולה

הדגולה אשר בכתבי הקדש, את הן ערך ספרי אבותינו, אז תאהוב ותוקיר אותם ותשים כל מעינך בהם, להיות לך היקר מכל יקר בחיי חלדך, המה יהיו לך מאורי אור בדרך חייך גם שכנגד ומשענתך מלה — שניא כה חזק ואמיץ יהיה לך הברית עמכם, כל עוד תנסה את כחם בחיים — רוח ה' יגוז עליך, אשר כונן אותו, להיות אבן הפנה בעד ברית עולם, אשר לו עם ישראל כנאמר: ואני? זאת בריתי אותם — אמר ה' — רוחי אשר עליך ודברי, אשר שמתו בפיך, לא ימושו מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך, אמר ה', מעתה ועד עולם. — (ישעיה נ"ט כ"א).

ה.

הַדְּבָק בְּחַבְּבֵי

הַדְּבָק בְּחַבְּבֵי, קְנִיית חֵבֶר, מְנִיעַת חָרֵם מִפִּיתוֹ.

אחרי ה' אלהיכם תלכו ואתו תיראו ואת מצותיו תשמרו ובקלו תשמעו ואתו תעבדו ובו תדבקון (ויקרא י"ג).

כי יסיתך אחיך בן אבך או בנך או בתך או אשת חייך או רעך אשר כנפשך בסתר לאמר נלכה ונעבדה אלהים אחרים וגו' לא תאבה לו ולא תשמע אליו ולא תחוס עינך עליו ולא תחמל ולא תבסה עליו (דברים י"ז).

א.

ובו תדבקון, איך יוכל האדם — כה ישאלו חבבינו ז"ל — להדבק בה? אף ישיבו תשובה נכונה על זה, הכה! הדבק באנשים כאלה אשר ע"י חייהם, ע"י מפעלם וע"י דבורם וככל מקום ינהנוך ויביאוך אל תעודת תכליתך, עד כי בעצמך תזכור את ה' וחכמת החיים, עד כי כל מעגך ומפעלך וכל רגע ורגע מזמן חייך וכל קנין מקיני טובך אשר ברכך ה' יתפכו להיות התחרות נאמנה למלא את רצון ה' — הדבק בהם, יען וביען, כי אם גם פעולת בית הוריק רבה היא, אף פעולת בית הספר גדולה היא למאד, אבל הפעולה היותר גדולה ונעלה היא תפעל עליך. החברה והדוגמא ע"פ החיים הנאמנים, אשר יהיו אנשים לנגד עיניך בחיים. —

הביטה וראה! הן לנגד עיניך יופיעו אנשים כאלה, אשר יהיו ויגובו בחיים ובתליכות עולמם באופן מאד נעלה, ואתה הלא הנך גם כן אדם ואיש כמוהם גם דומה אליהם, הנך דומה אליהם בכשרונות נפשך ובחכמות רוחך, בעוד רק "בכמות" (וויפעל?) של החכמה והכשרון יפדל איש מרעהו, אבל לא בעצם החכמה והכשרון, אשר כל אחד מהזן כמו — הלא עת תראה אנשים זולתך, פועלים, בדברים, יהנו ויחשבו, הנך מרגיש גם את

עצמך כי הנך מוכשר כמוהם לעשות להנות, לדבר, לחשוב ולחוש — וכל משל ודוגמא הנראה לפניך יציג לך השאלה: "למה לא תהפוך גם אתה לפעול, לדבר ועוד, כאשר קראית לדעת מהמשל והדוגמא של האנשים ההם?", לכן, אם אך תנסה ותגמור ברעיונך כמה פעמים על פי הדוגמא והמשל של אחרים, להיות איש כזה וכזה, אזי בנקל וחיש מהר תהיה איש כזה וכזה, גם בפועל ובמעשה, ואם כן המשל והדוגמא המתייבז לנגד עיניך הנהו המעורר והמניע אותך אל הפעולה והמעשה, עד כי חברתך היא החכמית לפעולתך אתך בחיים. —

ב.

והנה יען כי החכמה מסכיב לך תפעל עליך פעולה עזה ורבה, לכן היא "ברכה" בעד עצמך ע"י החכמה! בכל מקום ובאשר תוכל עליך לבוא בקרבת אנשים טובים, ובחברת אנשי שם, יראי אלהים וחכמי לב, אשר פעולותיהם בצדק ואהבה, הנאותיהם קדושות, מדותיהם טהורות דבריהם אמת, דעותיהם והגיוניהם אך טוב תמיד והליכותיהם בהן ונועם עם אנשים — המה קשים רק נגד עצמם ובעצנת לבם מתאמצים המה לרוסם את נפשם אלה, אנשים כאלה יתמכו אותך ע"י הליכות עולמם ואם גם בשתיקה אל הטוב והישר — הן אמנם, הלא זה הוא השכר הטוב בעד האנשים הטובים, להיות כהנהגתם ופעולותיהם כשמש צדקה, המעורר את החיים וגם שפע פעולתם, על האחרים הוא, לעדן ולהכשיר ולחנך את כל הבא בקרבתם, ולמשוך את לבו להתקרב אליהם, למען מהם יראו וכן יעשו — אבל מה טוב ומה נעים, אם יכול תוכל אתה, עלם יקר, שהנך חפץ להיות ברכה באמת, ורכוש לך אהבת איש טוב וחכם כזה, לקנות אותו להיות חבר ורע נאמן לך, רע וחבר, אשר לא לבד, כי יוכל להועיל לך בתור משל ודוגמא בערך, כי עוד יפליא לעשות עמך ולמוכנתך, בעוד הוא יפקח את עיני עליך תמיד, עד כי תחיה תמיד תחת עין השגחתו, ודברו יזכירך, ויהירך, ויכחך ויעריך לפניך את דרך חייך. עלם מאשר, לוא רק תדע, להכיר ולהעריך את ערך רע נאמן כזה, אם קנית לך חבר כזה! לוא רק לא תרחיק ממך את המשל של רעך, את קול רעך, המדבר אליך בצדקה, לכל יהיה חלילה עליך לטורה בוך לקחו ובמוסר תוכחתו. —

ג.

אבל עוד הפעם עלי להעירך, יען פעולת החברה שלך כה גדולה ורבה עליך, לכן ראה נא ושים לבך להתכונן בראש וראשון, כי חברתך ואחות מרעיד לא תביא לך "קלל ה' חלילה", לכן חדל לך מכל אדם, אשר ידעת, כי מעלליו רעים וקשים, הנאותיו הנאות בהמיות, ודבריו דברי שקר. איש, אשר בעזות מצח בקדושים ישים תהלה, וכשהוק בעיניו כבוד רעו ושלומו. איש, אשר מדותיו נשחתות, ישעו והפצו רק "אהבת עצמו" ולבו לב אבן. איש, שחמר הנהו כל רגש אהבה לזולתו, או אשר הליכותיו בקלות דעת, מבלי התאמץ

התאמין, לרכוש לו כל דבר נבזה בחיי האדם ברוח נכון בקרבנו. — איש, אשר
אולי בתכנית חייו תמצא את הפל. את הפל, אבל לא את הכרת ה' ויראת
שדי, גם את אהבת ה', שהיא הנכספת לה' בכל עת תמיד. — הדל לך
מבעים כאלה — אל יפת לבך אחרי שאר מעלותיהם ויתרונותיהם — הן גם הרע
והכחש ידע איך להתחפש בחן ונועם — אל יקח לבך, להאמין באיזה
תועלת, אשר תדמה, כי תוכל לרכוש לך ע"י הכרתך עמהם, לטובת תכנית
חיך, גם אל תתפעל הרבה ואל תהיה ספה בסגורים על ידי גודל ידיעותיהם
וההשכלה, אשר תתכונן כי נמצאות בהם. האם תוכל להיות לך תועלת,
בעוד ע"י חברתם תשחית כל דבר קדוש ונעלה כך, את טהרת החיים וכל
מדה נכונה, אף מה תסכן ומה תועיל דעת והשכלה, אם תחזר בהן
החכמה? לכן בחן ונסה נא היטב מראש, במרם תנמור אמר, לקרוא
איזה איש זולתך בשם חבר ורע לך. פקח עיניך וראה והיה נזהר מאד,
במרם תכנס להיות חבר בחברת אנשים, וביחוד ועל כלם החובה מוטלת עליך,
עלם! לבחון ולדעת מראש עם מי תתרועע ותתחבר, יען העלומים עלולים
ונוהים המה בנקל להדבק ולהתחבר ולכרות ברית אהבה עם זולתו. אף לרוח בן
עלומים כזה נחוצה ודרושה היא ההתחברות ומסוגלה היא לתכונת רוחו
מאד, אולם אהה! העלומים ביחוד המה עלולים, נוהים וקלים להתפתות
וללכת תועה בדרך החיים, יען עודם באבם בהתפתחות כשרונותיהם, אף
בלתי חזקים המה בהלשטות דעתם ובלתי יודעים אל נכון איזה דרך יבחרו להם,
עד כי כל פניה וכל נטיה בכלל לפניהן גלויות ופתוחות לנשות אחריהן. — לכן
ברח לך מקרבת חבר רע! יען, כמו האיש הטוב יפיון את אורו כשמש
מסביב לו וקרנים מידו, להגיה אורו על כל הקרב אליו, כמו כן, לעומת זה
רק רע, רוח קטב ורעל שורר הנהו בקרבת האיש הרע ובהברתו; הוא
בבלי משים ימשוך אותך בחבלי הטאתו ויורידך אליו בון מצולה גם יעשה
את זאת בכונה ובצדיקה! יען כל איש רע, נבל וקל הדעת המה יבקשו להם
תמיד חבר ורע אשר יהיה דומה אליהם, מפני כי כל איש, שיחפז להיות
יוצא מן הכלל, לפעמים כליותו ייסרוהו, על אשר יפרוש את עצמו מן
הצבור, ולהם את מוסר כליותיו, יבקש לו להרבות את מספר האנשים
העושים כמוהו ובחברת אנשים פועלי און כמוהו ימצא מנוחת נפשו, יען
חיון איש צדיק וטהור לנגד עיניו ירע ויציק ללבו מאד, כי בהכניטו
עליו בעיניו יראה את המעלה הרמה, שעומד האיש ההוא נגדו, ואת
שפלות מצבו של עצמו, ומפני זה יבקש לו רעים כלכבו, אשר לא יתבושש,
לעשות בפניהם כל דבר, אשר לא כן, ולא יחרפו לכו על כל מדה לא
נכונה — לכן ברח לך מחברה כזאת!! —

ד.

שור נא! הן התורה כה קרדה וקאנה על דבר חברת האיש הישראלי עד
כי תגרש ותהרים מהוג חברתך גם את אלה הדברים הכלתי בעלי הים, אלה
אשר יציגו ויצירו לפני עיניך את האנושית הבויה והשפלה עד כי בבלי משים
תוכל

תוכל לטמא גם את נפשך, לכל תמשוך אותך אחריה בשפלות מדרגתה ואל אבדן מעלתך, לכן התירה תאמר לך ע"ד הצלמים אשר עובדי האלילים חשבו אותם לאלהות, ויתנו להם כבוד אלהים גם על הנוי (התכשיטים) שלהם והתקרובות שלהם: "ולא תביא תועבה אל ביתך והיית חרם כמחוי"!! —

כל הנאה מאליל, אשר בן אדם כבדהו כאלהים או מהנוי שלו (ובזה נכלל כל דבר אשר עטה עליו הוד ותפארת) או אשר הקדישו והקריבו לו (תקרובות עכו"ם) אמור עליך, ואף אם החלפת אותם בכסף חל האיסור גם עליו, יען כי "ח רם" הוא, כי מתיחס הנהו לעמיד בתוג הרברים השייכים אל האנושית הבויה והשפלה, אשר שאול הטאה. וגם ע"י אלפי מצועים אמור הוא להכניסו ברשותך, לבל תהיה גם אתה חרם על ידו, לצאת ולרדת ממדרגת האנושית המהורה ע"י התועבה, אשר תביא בביתך, ושאר הדינים ראה י"ד קל"ט ק"נ. —

גם להביט בעיניך ולהתכונן ברעיונך על ציורים של עובדי האלילים או ציורי מתים, בעל חיים ושאר צלמי דמיון תהו, אשר עשו אותם עובדי האלילים, להשתחות להם, לעבדם ולירא מפניהם. חדל לך מזה כנאמר: אל תפנו אל האלילים (ויקרא י"ד). ולפי הבאור היפה של חכמינו ז"ל: אל תפנו בקרכם מקום לשום רעיון של עבודת אלילים, למען לא יפתה לבכם הלילה, לחשוב מחשבת פגולים בכרך עבודת אלהים אחרים וכל דבר זמה ותועבה (אח"ע ש"ז פ"ו). —

ז.

חתונת וחקת הגוים.

ולא תחתן בם, בתך לא תתן לבנו ובתי לא תקח לבְנֶךָ. כי יסיר את בנך מאחרי (דברים ז' ב').

א.

תורה ומנהג ישראל עליו להנהיג לזרעך אחריו, ואין אף אחד מאלה תוכל להוריש ולהנהיג להם, לשמור אותם, אם תתן להם אב או אם, שהמה דבקים בדת ומנהג אבותיהם מטעם דתם, יען כי כמקור תורת האב והאם ומנהג חייהם ישאבו להם הבנים תורה ומדע ומנהג לחיים — הן להי' הלא המה בניך! בעד בית יעקב נולדו ונדלו, ואם תתן להם אב נכריה או אב נכרי, או תשלול מעדת ישראל, מבית יעקב, חברים נאמנים ילידי ביתו, גם תשדוד מבניך הנולדים לך את תעודתם, אף אותך תסיר האשה או יסיר הבעל, שהמה בני דת אחרת, את לבך מה' ומדרכי ה', אשר גלה לך בתורתו. —

לכן לא בגלל איבה ושנאה הלילה נגד חֲבֵרֵי דת אחרת, לא תוכל להתחתן עם אינם יהודים, רק בגלל השמירה המעולה של אשר ותשועת ישראל

ישראל, בגלל שמירת תורת ה' וחיוו, שהוא אוצר ירושת הנחלה האחד, בגלל החובה, אשר יצוך ה', להנהיג את תורתו וחיי ישראל על פי זאת התורה, לזרעך אחרך, להיות נושאי דגל תעודת ישראל.

ומפני זה גם עתה ובכל העתים ובכל הזמנים, כל עוד יתקיים ישראל בעולם, אכורה היא לו הרתתנות עם אינם יהודים (אה"ע מ"ו).

ב.

אולם למען חזק את ירושת הנחלה הזאת בישראל בעצם תומה, למען לא יפתה לכב בני ישראל להתאוות תאוה לכנות עם אחר, גם בני עם אחר, לבל יתאוו תאוה לבנות ישראל, אָסרה התורה גם הדבקות במדה נפרזה (פֶּעֶרְטְרוּלִיכְקִיט) עם העמים האחרים על פי המעם הנאמן, כאברה מפד"ש: "פן תכלת כדת ליושב הארץ וזנן אחרי אלהיהם וזבחו לאלהיהם וקרא לך ואכלת מזבחו. ולקחת מזבחתיו לבניך וזנו בנותיו אחרי אלהיהן וזנו את בניך אחרי אלהיהן" (שמות ל"ד מ"ו מ"ז), ובגלל הדבר הזה לא תועד בסעודת נשואין של אינו יהודי, אף אם תאכל מהמזון שלך או ממאכלי כשר, אבל לא בעבור זה, בעבור כי הנך שונא לו או בגלל, כי אינך חפץ להשתתף בשמחתו או כאלו לכך לא יהנה האהבה ורעות לו, רק בגלל הסכנה של עצמך ושל בניך, לאבוד עיני את ירושת הנחלה האחת שלך ושלחם את "היהדות" (יד ק"ב).

ג.

בעתים אשר ישראל בא ביותר כמעט, במשא ומתן עם העמים האחרים וביחוד בעת אשר התעורר ישראל ללכת בגולה להיות מספור ומפורד בין הגוים, ואשר מפני זה גדלה הסכנה ביותר, פן ישראל בעמים יתבולל ויאבד את רוחו ואת חיוו, חיי איש-ישראל — לכן הכמינו ז"ל חזקו ואמצו ביותר את הגדר והסיג הזה, באסרם גם את הנאת "היו"ן", שנמצא הנרו הפשוטי בידי אינו ישראל, מדעתם, כי אין דבר, אשר כה יסבב הדבקות הנפרזה וההתקרבות עד למותר אצל בני אדם כמו משקה היו"ן (יד קכ"ג וכשאר מקומות), כמו בן אבולת מוון מבשולי אינו יהודי בלי עזר איש ישראל ומאפה תנור, אם הדבר לא יאכל כה בטוב מעם, בהיותו חי, כמו בהכוננם אותם להיות מבושל לתבשיל — רק פת אפויה ע"י אינו יהודי מקמה שלו לממכר מותרת היא גם בלי עזר איש ישראל, אבל אם האופה יאפה מקמת יהודי בעד היהודי, או על היהודי לעזור לו בדבר מה, ואם גם להתות את האש וכדומה (יד ק"ב = ק"ג).

ד.

כל החוקים האלה אינם מפני המעם, כי המאכלים הנזכרים נחשבים לא"י נקיים וטהורים כראוי, בעוד לשחוק ונגד השכל היתה כזאת, לוא חשבנו כמו אלה, רק המה נתנו לנו בתור מגן ומחסה בעד רוח ישראל וחיוו, למען יוכלו להתקיים ולהשאר בעצם טהרם לעולם, לכן כל אשר יוסיפו העמים להראות לישראל אותות לטובה, כל אשר תוספנה האהבה והידידות, למצוא מסלות בלכות האובות נגד עם ישראל, ואשר אמנם הוא נלווי וידוע, כי מי כעם ישראל, שהנהו מכיר טובה ולכו לב ישראל, יהנה תמיד תזדה וברכה

ואהבה נאמנה להנסיך ולארץ מגוריו, כל אשר יוסיפו היהודים ואינם יהודים להתקרב ולהתקשר יחד בכרית המשא ומתן והכרות האזרחים, גם כל אשר תוספנה בכמה ענינים החשקפות על הדת והאמונה של העמים האחרים, להתקרב יותר אל השקפות הדת והאמונה של עם ישראל, הנה החוקים הנזכרים דרושים להיות נשמרים עוד ביתר שאת, עד כי עלינו לפעול ולהשגיח, כי ישלמו בעצם תקפם, יען מפני ההתקרבות הזאת, הלא אמנם תגדל עוד הסכנה ביותר, פן יעבור ישראל ויכנוס עיזו עד למותר בחוג חייהם, והתוצאות מזה תהיינה התערבות והתכוללות של עצמות ישראל בגוים ואכדן חיי ישראל גם בקרב החוג של עם ישראל.

שְׁמַח יִשְׂרָאֵל בִּימֵינוּ אֵלֶּה בְּקֶרֶב חוֹג הָעַמִּים, אֲשֶׁר בָּהֶם יוֹשֵׁב יִשְׂרָאֵל לְרוֹב. הַבִּיטָה וְרֵאָה, אֵיךְ הַמְּאֹר הַקְּדוֹשׁ, אֲשֶׁר מִסַּר לָךְ ה' עַל הַר סִינִי לְמִשְׁמֶרֶת, הִגִּיה אֹרֹר גַּם עַל הָעַמִּים מִסְּבִיב לָךְ וַיִּנְרַשׁ מִהַחֶלֶק הַגָּדוֹל מִהֶאֱנֻשִׁית אֶת הַשְּׂכֵת הַבְּעוֹרֹת אֶת עֲבוֹדַת הָאֱלִילִים וְזִמַּת גְּלוּלִים — שְׁמַח יִשְׂרָאֵל, כִּי בְּאַרְצוֹת אֵיירָאפָּא, בְּאַמְעֵרִיקָא וּבְחֶלֶק אֶחָד מֵאַזְיָעוּ וּבְאַפְרִיקָא, גַּם הָעַמִּים הָאֵינִים יְהוּדִים נִהְלִי לָהֶם מִהַתְּנַלּוֹת הָאֵל הַיְחִיד וּמִיּוֹחַד שְׁלָךְ, אֹרֹר יִקְרוּת וְהִנֵּם עֵתָה בְּעֵלֵי תוֹרָה וְדַת כְּזֹאת הַמְּלֻמֶּדֶת אוֹתָם, לְמַלְאוֹת וּלְקִיּוֹם אֶת הַשֶּׁבַע מִצְוֹת בְּנֵי נְה"י, אֲשֶׁר תוֹרַתְךָ חֻקְקָה אוֹתָן, לְהִיּוֹת לְחֻבָּה נְאֻמָּה כְּעַד כָּל הָאֲנָשִׁים וְהָעַמִּים הָאֲחֵרִים, הֲלֹא הוּא: (א) לְבִלִי לְעֵבִיד אֱלִילִים (עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמִזְלוֹת). (ב) לְבִלִי לְקַרֵּךְ אֶת הַשֵּׁם, הָאֵל הַיְחִיד וּמִיּוֹחַד (בְּרַכַּת הַשֵּׁם). (ג) לְכַבֵּד אֶת חַי זולתו (שְׂפִיכוֹת דַּמִּים). (ד) לְכַבֵּד אֶת קִנְיִן זולתו (גוֹל). (ה) לְחַדּוֹל מוֹמָה (גְּלוּי עִרְיוֹת). (ו) לְבִלִי לְאֹכֹל אֲבֵר כֵּן הָיִי (אִמ"ה). (ז) לְהוֹשִׁיב דְּגִינִים וְשׁוֹפְטִים (בְּתֵי מִשְׁפָּט) — הַמָּה וּפְרִטִיהֶם הַרְבִּים (הַמָּה וּבִיזְרִייהוּ), לְהִיּוֹת בְּעֵלֵי נְמוֹס וְאוֹהֲבֵי מִיִּשְׂרָאֵל — שְׂמַח בְּלִבְךָ עַל כָּל זֶה. — הָאִישׁ — כֵּן תוֹקֵה לְנו הַתּוֹרָה — הַמְּקַבֵּל עֲלָיו כְּפִנֵּי שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים, לְקִיּוֹם אֶת הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה וְיִחְשָׁב אוֹתָן לְמִצְוֹת הַנְּתַנָּה גַּם כֵּן בְּהַתְּנַלּוֹת ה' לְמִשָּׁה, כְּתוֹר מִצְוֹת כְּלִלוֹת, לְחֻבְבֵי בְּהֵן אֶת כָּל הָאֲנָשִׁית, הִנְהוּ נַחֲשֵׁב לְהַנְר תוֹשֵׁב, וְהַנְךָ מִהוּיֵב לְמַלֵּא נְגֹד, לֹא רַק אֶת הוֹבְתֵךְ, שְׁהוּא הֲלֹא חָלָה עֲלֶיךָ גַּם בְּנוֹעַ לְכָל עוֹבְדֵי אֱלִילִים, הֲלֹא הוּא לְקִיּוֹם נְגֹדוֹ אֶת כָּל הוֹבּוֹת הַצֵּדִיק, כִּי גַּם מִחֻיֵב הַנְךָ מִטַּעַם הַתּוֹרָה בְּנוֹעַ אֶל הַנְר תוֹשֵׁב, לְשִׁמּוֹר וּלְעִשׂוֹת לוֹ וּלְמַלְאוֹת אֶת הַחֻבּוֹת שֶׁל הַהֲאֵהֶבָה" כְּפּוֹעֵל (אַתָּה מְצוּה לְהַחִיּוֹתוֹ) עֲלֶיךָ לְכַבֵּד וּלְאַהֲבֹת אוֹתוֹ מִבְּלֵי מְגֻרַעַת, כְּתוֹר אִישׁ תְּמִיּוּדֵעִים וְיִשְׂר הוֹלֵךְ, כְּעוֹד הֲלֹא הוּא מְמַלֵּא הִנְהוּ אֶת כָּל הוֹבּוֹתָיו, אֲשֶׁר יִדְרוֹשׁ ה' מִכָּל לֹת הָאָדָם, לְכֵן לֹא תוֹכֵל לְנְרוֹעַ מִמֶּנּוּ אֶף בְּמֵאוֹמָה אֶת הַכְּבוֹד וְהָאֲהָבָה, שְׁעֲלֶיךָ לְהִרְאוֹת לוֹ, אֶף כִּי אֵינְנו שׁוֹמֵר גַּם כֵּן אֶת חוֹבּוֹת הַיְהוּדוֹת, אֲחֵרֵי אֲשֶׁר אֵינְנו מְצוּה לְשִׁמּוֹר אֶת זֹאת כְּעוֹד שְׂאֵר הַמִּצְוֹת הֲלֹא נִתְּנוּ בִּיחּוּד לְבֵית יַעֲקֹב (רַמְבַּ"ם אִיסוֹר בִּיאַה, י"ד ז' הַלְכוֹת עֲבוֹ"ם, י"ד ב' וד', הַלְכוֹת מַלְכִּים ח' י"א וי"ה ג' י"א); אֲבָל בְּנוֹעַ אֶל הוֹקֵי הַתְּהַתְּנוֹת וְשְׂאֵר הַדְּבָרִים הַנְּזָכְרִים, גַּם הַנְר תוֹשֵׁב אֵינְנו יוֹצֵא מִן הַכָּלֵל, וְאַתָּה לֹא תוֹכֵל לְהַתְּחַן עִמּוֹ (רַמְבַּ"ם אִיסוֹרֵי בִיאַה י"ד י"ז), וּמִפְּנֵי זֶה אִיסוֹר עֲלֶיךָ גַּם "יִנּו" לְשִׁתּוֹת (מֵאַכְלוֹת אִיסוֹרוֹת י"א ז' וי"ד קכ"ד).

ה.

אמנם אמור ההתחנות עם אינם יהודים יוכל לעבור ולחדול, אם אלה יכנסו בדת ישראל ויקבלו עליהם את תורת ישראל ומנהגי חיו — אבל בדבר הגרים, מה גדולה היא הזהירות והשמירה, אשר נתנו ונמסרו לנו, איך להתנהג עמהם באופן כזה — הן חלילה לנו לדבר על לב איש אינו יהודי ולפתות אותו, כי יקבל עליו את הדת הישראלית, אף לעשות שום השתדלות קלה מצדנו לזה, ונהפוך הוא, כי אם גם האיני יהודי מעצמו התעורר מרצונו, לבוא בכרית היהדות, החוכה עלינו, לקחת עמו דברים וליעץ לו, כי יחדל מחפצו זה, ועלינו לתאר לפניו ולבאר לו, כי אמנם עתה במצבו זה, אם אך יקיים את השבע מצות הנהו "צדיק וחסיד מאומות העולם" ומה זה ועל מה זה יחפוץ להעמיס עליו עול כבד של תורה ומצות חדשות כאלה לו, אשר איננו מזהיר עליהן על פי מולדתו ועמו, וכי תעודת העם, אשר יחפוץ להלכות אליו ולהיות נספח עמו, הלא היא למסור עצמו במסירת הנפש ובתקרובת חיו, לסבול צרות רבות ורעות בדרך חיו, המלא לרוב יגון ואנחה עד עת מצוא, ורק השגת גודל רוחני ושפע חיים רוחניים, רק היא היא מנת גודל ישראל, גם עלינו לכהן ולבדוק את תמצית כונת הגר, בכואו להכנס בדת ישראל, אם אין לו שום כונה צדדית, אשר בגללה גמר אמר, לעשות כזאת, עד כי מפני זה בימי האשר של עם ישראל, לא קבלו אליהם כל גרים כלל, מדאגה מדבר, פן מפני תכליות חיצוניות נסרו בני העמים להקפח אל קהל עדת ישראל, ואף את אלה הילדים, אשר בילדותם עם הוריהם התגורו בהגיעם לשנות העמידה ברשות עצמם נתנו להם החופש, לשוב אל עמם ודתם — גם הכניסה בדת ישראל דרושה להיות ע"י למוד "מילה" וע"י טבילה, שהיא תרמו על שיבת הדבר הטוב אל מקורה המהור, אף בזמן שבית המקדש היה קיים ע"י קרבן, שהוא מורה התקדשות ותקרובת הנפש, ושאר הענינים כזה ראה יד רס"ח רס"ט.

ו.

במאמר הכתוב: "ובהקתיהם לא תלכו" (ויקרא י"ח ג') תבאר התורה שבעל פה, כי אמנם כמעשה העמים המתוקנים שבקרבם הנכם יושבים תוכלו לעשות הכל בדומה להם בכל דבר שתוקן וטוב, ואשר נוסד הנהו על השכל הישר, אבל לא את כל אלה הדברים שיעשו אותם מטעם הדת שלהם, או דבר הנהוג אצלם מפני זמת גלולים — לכן בדבר שאין בו כל יסוד בשכל או הנהוג אצלם מטעם הדת שלהם, או דבר שהוא בגלל תכליות לא מהורות, שהנה מביאות לידי השחתת המדות, חלילה לך, ללכת בחוקותיהם ולעשות כמותם — את הנם ומועדם אל תהונו עמהם יחד או להתנהג במנהגים כאלה, אשר כל אלה יסוד ושורש לכו ביחוד בהשקפות הדת שלהם, אבל חלילה לכם לעשות שום דבר, אשר יתראה, כאלו הנכם מפריעים את משיש הנם או שום דבר, אשר על פיהו יוכלו לחשוב עליכם, כי משנאה או מאיבה אתם

עושים את זאת, ואל תראו בשום דבר, כאלו אתם מכינים את מנהיגם מטעם
דתם, את הגיהם ומועדי קדשם. — (י"ד קע"ח, קמ"ח ו"ב הערה). —

ז.

סור למשמעת התורה ושומריה.

שְׁלֵא לְהוֹסִיף וְשְׁלֵא לְגַרֵעַ מִן הַתּוֹרָה וְשְׁלֵא לְסוֹר
מִצְוֵי שׁוֹמְרֵיהָ.

את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם אתו תשמרו לעשות, לא תסף
עליו ולא תגרע ממנו (דברים י"ג א').

כי יִפְלֵא מִמֶּךָ דָבָר לְמִשְׁפַּט וְגו' וְעִשִׂית עַל פִּי הַדָּבָר אֲשֶׁר יִגִּדוּ לְךָ
וְגו' עַל פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹרֵךְ וְעַל הַמִּשְׁפָּט, אֲשֶׁר יֹאמְרוּ לְךָ תַעֲשֶׂה, לֹא
תסור מן הדבר, אֲשֶׁר יִגִּדוּ לְךָ יִמִּין וּשְׂמָאל (ע"י ח').

א.

כאשר תכיר לדעת ממנהג הורים ומורים ומן התורה את תִּכְן הַדָּבָר ה',
אשר בו גלה את תעודת חיידך, כפי אשר נמסר לנו מסיני בתורה
שבכתב ושבועל פה, עליך למלאות אותו בלול כליל כפי הנמסר לך מִדְּבַר ה',
אמנם את אשר לא הִרְאִיתָ לדעת, כי זה הוא גם כן דְּבַר ה' אֵל תוֹסִיף את הדבר
ההוא אל התורה, לחשוב גם אותו לְאִמָּר אֱלֹהִים; אולם כל דבר שנתן
ושנמסר לך בתור דבר ה' בכתב ובעל פה אל תשנה אותו בדבור ובמעשה
בכל העתים ובכל המסבות, אשר הנך חי בתבל ארצה. עליך לִקְעַד את דרך
חיידך רק כפי אשר תתוה אותו התורה; עליך להיות ברוח התורה, ולנהל
ולחנך את עצמך ואת כל אשר לך ובכל אשר עליך לעשות, הכל כפי דרישת
התורה ומעלת התעודה; אבל הלילה לך, לכונן ולתקן את תִּכְן הַתּוֹרָה, שהוא
אמנם גבוה ונשא כהיותו דבר ה' אֱלֹהִינוּ יָקוּם לְעַד, לתת לו פנים כאלה
ולחסיביו, למען יתאים עם דרישות ההשקפות המוגבלות של בינת אדם,
או להכניס בתורה את השקפות האנשים אשר רק לאדם הנה, להיות נחשבות
בעיניך גם כן לאמרות אלוה. הבה! קִיָּם את התורה, שהיא תורת ה' תְּמִימָה
בעצם שלימותה! ואת אשר תעשה ותִּמְלֵא על פי זאת התורה עליך לעשות
ולקיים, כפי התעודות והתכליות הערוכות ושמורות בתורה עצמה. אל תוסיף
ואל תגרע דבר ממנה! עשה הכל, כפי הנאמר בתורה והנמסר אליך בקבלת
אבות, יען רק זה הוא אִמַּת וְחַיִּים, גם שפע אמת וחיים תשפיע התורה
ותאצל מרוחה עליך, לכן תחזק בה ואל תרף! כמו כן שמור וּמְלֵא בלב נכון
את אשר אָזְנוּ וְתִקְּנוּ הַבְּמִי מוֹרְשָׁה בְעַמְּנוּ, אשר אותם הפקיד ה', להיות

נרשאי דגל "דבר ה'", להיות שומרי התורה והמצוה, להבטיח בעם את קיום מצות התורה בפועל, כפי החובה השוכה עליהם מה' בעד החיים, הלא המה חכמינו זל, שהמה הכירו וידעו היטב את החיים בידיעה נאמנה ובהשקפה עמוקה החודרת בכל, גם סלאו את תעודתם באמת ואמונה ובאופן מאד נעלה. —

ב.

האיש אשר יעשה דבר למרות החלטות הסנהדרין והבתי דין, שהמה עמודי הדת והמסורה בישראל, אם בדבר הנוגע אל (א) דאורייתא או הלכה למשה מסיני, הלא היא התעודה האלהית המסורה לישראל מסיני, להיות להם הלכה למעשה, כמו התורה שבכתב, אם הראו לדעת זאת בעדנו על פי המדות המסורות ג"כ בע"פ, כי יש לאלה יסוד ושורש בתורה שבכתב, מפני, כי באופן כזה יכלו ביותר, להחזיק ולכונן את המסורה שבע"פ, לחזק ולאמץ אותה ולכונן כל זה על מוסדות נאמנים, אם בהמשך הזמנים נפל איזה ספק בדבר, או ההלכות המסורות רק בעל פה מבלי כל זכרון ומראה מקום להם בתורה שבכתב. — (ב) או ע"פ הכללים המסורים, אשר על פיהם אדות אופנים מיוחדים ובעומק הירישה וחקר דבר שלהם בתורה החליטו ופסקו דבר להלכה ולמעשה. (ג) או סיג וגזרה, הלא הוא, כי יש אשר הכניסו חכמינו זל את המותר, העומד בקרבת האסור, להציגו ולהכניסו בנכול האסור, להבטיח כזה את מלוא החוק של התורה והמצוה בעצם תומן עיי שמירת הנדר והסיג, לכל יוכלו בנקל לעבור עליהן. גם (ד) תקנה, הלא הוא, את אשר אָנו ותקנו חכמינו דל תקנות נאמנות בגלל שמירת התורה, כפי שנמצא כל דבר לאשורו במשנה ובגמרא — אם האיש ההוא ירהיב עוז בנפשו, לעשות איזה דבר נגד ההחלטות האלה, או, לבלי לקיים את החובות המוטלים עליו על פיהן, האיש ההוא עובר הוא על מצות. עשה ולא תעשה" הנזכרות, האמורות לנו מה' בתורתו — (אבל יען אמרות אלו בתורה שבכתב ושבעל פה המה נוסדים ומכוננים על עצם הדברים, אבל את אשר קבעו חכמינו דל בתור גדר וסיג" לא מעצם הדברים יצאו, רק מתכונת המלאים של המצות האלה, לכן חכמינו זל בעצמם הציגו לפנינו את הכלל הנזכר. ספק דאורייתא לחומרא" ספק דרבנן לקולא, יען באופן הראשון האפשרות אל שני הצדדים, לעבור או לא לעבור, עומדת היא שוה בשוה, אבל לא כן באופן האחרון) (ראה חוקים פרק ט"ז). —

ג.

מארכעה הכללים והיסודות האלה בדבר המסורה והקבלה שבעל פה השנים מהם בתנאים מיוחדים יוכלו לקבל איזה שנוי: (א) אם חכם גדול על פי הלמוד הירישה והחקירה שלו בתורה ומטעם וכה הכדות מהכללים המסורים לנו החליט איזה החלטה, אזי חכם אחר הדומה לו בהכמה, אם אך למד ברוח נאמן ובלב נכון, גם חקר ודרש בתורה ומטעם המדות והכללים הנזכרים אם ראה ומצא את עצמו מחויב להחליט החלטה אחרת נגד החלטת הראשון, כמו

כן אם בית דין מאוחר מטעם הלמוד, החקירה והדרישה בתורה יהליט אחרת, מאשר החליט הבית דין הקודם לו וגם כן מטעם הלמוד, הדרישה והחקירה שלו בתורה, ובאופן כזה. התנאים "המאוחרים", שהמה כמו הקודמים קבלו את המסורה בעל פה, בחנו וחקרו את החלטות התנאים הקודמים להם עד חתימת המשנה ע"י רבי יהודה הנשיא (רבי) שהוא לקט וקבץ את כל המכורות הקודמות וכתבם בספר "המשנה" וכן עשו האמוראים שאחרי המשנה, אשר נמסר להם באור המשנה בעל פה גם כן עד חתימת הגמרא, ששם נקבצו וכאו כל באורי המשנה, והאמוראים האחרונים בקרו ובחנו את משפטי החלטות האמוראים הקודמים להם לפי כללי המשנה, ואחרי האמוראים, באו גם הגאונים אשר תעודתם היתה לבאר את הגמרא (מפרשים), גם אלה, שהשתדלו לקבץ את התוצאות ולהציב את סוף ההחלטות בעד המעשה (פוסקים) וגם האחרונים יבחנו את החלטות הראשונים, לפי כללי הגמרא, ואם אחרי החקירה והדרישה בלב נכון ימצאו, כי איזה דבר הוא נגד חבן הגמרא, אזי יוכלו באופנים ותנאים מיוחדים, לשנות איזה דבר מהחלטות הראשונים ולהציג תחתיהן את החלטותיהן, להיות הטובה, למלאות אחריהם. (ב) את אשר קבעו הבית דין בתור, תקנה" ואשר הדבר ההוא התנהג בחיים אצל החלק הגדול מהאומה, אבל אם במהלך העתים והזמנים באו אלה הססבות והענינים, אשר הביאו את הבית דין הראשון לעשות תקנה לידי שנוי, אזי אם הבית דין המאוחר גדול מהבית דין הקודם, בחכמה ובמנין" אזי יוכל לבטל את דברי הבית דין חברו (כנראה נדרש לזה גם "חכמה" גם "מנין", למען יוכל הבית דין בכח שתי המעלות האלה, להתרוסס אל השקול הדעת הנאמן של המתקנים הראשונים, אף לעלות עליהם בחכמה ובמנין, למען בשקול הדעת גבוה ונשא מהראשון יוכלו להשיג ולהבין ביהוד, כי כל המסבות שהביאו את הבית דין הראשון לתקן את התקנה לא תשכנה עוד, בפצאם, כי כבר עברו ובטלו מהחיים של הכלל, אף למען יוכלו להביט ולהתבונן היטב בזהירות רבה על כל התוצאות, אשר תוכלנה ליצאת מבטול התקנה, יען כי בטול תקנה דורש חכמה יתירה מהחכמה שהיא דרושה לתקן את התקנה). אבל את אשר תקן איזה בית דין, להכטיה את שמירת התורה, בתור "סיני", ונכנס להיות דבר מקובל ונהוג בחיי החלק היותר גדול של האומה, אזי לא יוכל הבית דין המאוחר, ולא גם יהיה גדול מהראשון בחכמה ובמנין לבטל את זאת. —

ד.

האיש, אשר יסוג אהור, ולא יאכה ולא ישמע לקיים את אשר החליטו בתי הדין בישראל, ואת כל הנוגע למושג התורה שבע"פ ובשרירות לבו או בהשקפתו האחרת משליך מעליו את עול התורה והמצוה, נכדל הגזו מקרב עדת ישראל, אבל בני הפורצים נדר וזרעם אחריהם, אשר חנכו אותם בחניך כזה ובהשקפה כזאת, ואשר המה בכלי כל אשמה מצדם תעו מני דרך נחשבו לישראלים תועים, והחוכה והמצוה בתן ונועם, בשלום ובמיטור ובדרך הלמוד והחכמה, להשיכם אל דרך האמת. —

אמנם על אלה הדברים, אשר התורה שככתב ושבע"פ קבעה אותם בתור
תקנה וגזרה דרוש באור ארוך ורחב ואנחנו הצננו כל הנזכר רק בתור
אזכרה כללית (ראה אדות זה יד חזקה הלכות ממרים ח"ט כ"ה).

ה.

לכל עדה מישראל הזכות גם החובה עליה, לתקן תקנות כאלה, שהנה
תועלתה להבטיח גם לעורר את שמירת התורה בקרב קהל עדתה ותקנות העדה
כאלה, אם רק תכלכלנה בקרבן את התכלית הנזכרת, ואם בגלל קיום התורה
וכיוצא, מצאה לנכון לתקן התקנות האלה, עליך לשמור ולקיים אותן, כל הזמן
אשר הנך נמצא בקרב העדה ההיא (ראה ח"ט ב').

ו.

האמור למעלה היא ביחס תקנה וגזירה וסדרים כאלה אשר יש לנו מהבתי
דינין בישראל, וע"ד המנהגים הלא המה טובות כאלה, אשר מבלי תקנות בתי
דינין באו והונחנו בחיי העם ראה למעלה מערכת החקים בנדר ושבועות
אמר (פרק ט"ז).

ז.

בכל אופני הספק, עליך לפנות אל חכם מומחה, אשר ידעת,
כי אמנם כחורב בתורה וכי הוא בעצמו ישמור ויכבד את כל הנאמר
בה ושאל את פיהו להתיר לך את הספק, ואם החכם באמת מומחה הוא
בתור רב ומורה צדק, אזי עליך לעשות, כפי אשר יורך ואל תם מדבריו
ימין ושמאל. — (ראה ח"ט כ"ה, י"ד רמ"ב).

ח.

תְּשׁוּבָה.

וידבר ה' אל משה וגו' איש או אשה, כי יעשו מכל חמאת האדם, למעל
מעל בה' ואישמה הנפש ההוא. והתגדו את חמאתם אשר עשו והשיב את
אשמו בראשו וגו' (במדבר ה' ה').

והיה כי יאשם לאחת מאלה והתגדה, אשר חמא עליה (ויקרא ה' ה').

והיה כי יחמא ואשם, והשיב את הגולה (שם ה' ב').

והתגדו את עונם ואת עון אבתם, במעלם אשר מעלו בו ואף אשר
הלכו עמי בקרי וגו' (שם כו ב').

והיה כי יבאו עליך כל הדברים וגו' ושבת עד ה' אלהיך ושמעת בקלו

וגר ושב ה' אלהיך את שבותך ורחמך וגו' כי תשמע בקול ה' אלהיך, לשמר מצותיו וחוקתיו הכתובה בספר התורה הזוה, כי תשוב אל ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך (דברים ל"א) . —

א.

לא רק אל קיום החובה והמצוה בלבד יקראך ה' בתורתו, כי גם אל ה"ת שוב"ה", הלא הוא, כי תשוב אל החובה והמצוה יזכירך דבר ה', באופן אם נסונתך אחור ממנה, אף יורה לך את הדרך הנכון, איך לשוב אל הקהלה אשר נאבדה ממך, ולוא גם כל רגע מרגעי חיך היה נכתם בעון ופשע, ולוא גם מעולם בלב נכון בקרבך לא התהלכת לפני ה', בכל זאת דבר ה' יקראך, כי תשוב אליו, הן בכל זאת בן ה' הנך, ואביך קנך יקראך בתור בן אובד", להנחם על הרעה ולשוב אליו, לבל תוסיף ללכת עוד בדרך חטאים ולצעוד כמתיאש הלאה במעגל חיך, אשר נשאר לך עוד לעבור בו — קול אביך, קול בהדר, קורא לך, להתחזק ולהתעורר, לעזוב דרך רשע ולחפש נפשך מחבלי החטא והעון, למען מאן והלאה תהיה סר מרע ועושה טוב, למען תשוב להיות עוד הפעם בן ה', אשר יחכה לתשובתך בתשובה שלמה, ואז ימחה כעב את תוצאות חטאותיך ושב ורפא לך — ואתה באו והלאה תוכל ביתר שאת להתהלך לפניו בדרך הישר, ולראות באור החיים והאשר . —

אולם את הדרך הנכון בעד האדם, לרכוש לו סהדש את טהרת החיים ויכל לסלול לו על ידי א) הודאת בעל החטא — ג' דו" — ב) תקנת החטא — ה) ש"בון" — ג) "הרטה" — ד) תשובה" . —

ב.

א) הודאת בעל חטא — ודוי — כל עוד תסכב את עצמך בכחש על דבר חטאתיך, כל עוד לא תחפוץ להכיר ולקבוע בעצמך, כי אמנם חטאת, כל עוד במשכיות לבבך יתעורר החפץ, לכסות פשעיך, כל עוד לא תשים עין על עצמך, להכיר את עצמותך בהקרה ברורה ונאמנה, ולהתבונן היטב על החטא גם על התוצאות, שהנה כבר באו עליך על פי משפט צדק או מוכנות הנה לבוא עליך וליסרך קשה על חטאתיך — כל העת החיא אתה לא עשית אף צעד אחד מצדך בדרך הטבת חיך — לכן הסיקה ממך את פני הלוט הלוט, אל תנאל עוד להאמין בקול יצר לבך, אשר יטעים וימתיק כל רע ויהפוך לך כל סר למתוק. הרהיבה עו בנפשך והתאמין להביט על עצמך, כפי אשר הנך באמת בתכונתך הנאמנה — למוד והקר את תכלית החיים כפי אשר התקתה לך התורה ואל מול פני התכנית החיא הציגה את הליכות חיך ובהן והסיקה אותם, אם מתאימים המה עם התכנית החיא גם יהד — ובאשר תמצא, כי קרת ממנה, כי חיך גמו מהתכנית החיא, אל תשלה עוד נפשך . — הן בזה החטא נמצא לך . —

אל תשלה נפשך באמריך, הן חטא רבים הוא זה, הלא רבים כמורך יחטאו ולא יאשמו, גם אל יפתה אותך מנהג הזמן והשקלת הטעם החדש, שהיא אמנם לא תגדל ולא תהגך את האדם להעלותו אל האמת למעלה, רק

תתאמץ להוריד את האמת למטה אל האדם, ולהראות כי תוכל עמוד גם במציגתה. היא תנפה גם את החטא בראותה כי כבד על האדם להדול ממנה, עד כי יקנה לו זכות אזרה, להיות בתור "אנלית קשורה בלב איש". אם הקרת לדעת כי אמנם הטאת, זאת עשה והנצל, התנצבה כה בפני ה' אלהיך ואמור: אהה ה', הטאתי עויתי, פשעתי לפניך, סרתי מדרך אשר התיות למעני, וכזאת וכזאת עשיתי (הנני תוהה ומתחרט על זה, גם בושתי וגבלמתי ממעללי הרעים, אשר לא אוסיף לעשותם עוד).

הקר לדעת גם את תוצאות החטא! הביטה וראה, הן אמנם לוא נשפמט על פי חומר הדין, אזי בעד כל חטא קל ראוי היה האדם להקחה מספר החיים, גם החטא הן אמנם יביא עמו "קללה" בכל האופנים — חושה בנפשך כי אמנם תוצאת כל חטא ועון, הלא תביא ברוחך ובנפשך פנימה קללה ה' תיכף ומיד. את הקללה, כי כל חטא שחטאת, הלא יכבד עליך את הכשרון להיטיב, גם יפעל עליך להיות נוה לחטוא עוד — אם את כל זאת הכרת לדעת היטב, היה מודה ועוזב — והניחה את עתירות חייך הפנימיים והחיצוניים — ביד ה' שהוא שופט צדק — גם אב רחמן, מוחל וסולה לעונות — בזמן שבת המקדש היה קים, אז יכולת, אם עשית איזה חטא בשגגה, להביע את ההכרה וההודאה הזאת על קרבנד, אשר הכאת אז לה', לאות התמכרות עצמתך, לעבודת בוראך מחדש — אבל יען כי המקדש חרב, המזבה נהרס — הנך יכול עתה רק ברוחך ונפשך, להתבונן ולחשוב, כאלו הנך מקריב את עצמך על מזבח ה', למען תקבל מידו מחדש את מתנת החיים — ואז, כאשר הקרת את עצמך היטב ברוחך, עליך להביע את רגש נפשך גם כדבורך ולהראות מפורש באמרי פיד, כי תמונת, בטול היש" שלך תתיצב כה לפניך בפנימיות נפשך גם מחוצה לך, למען לא תהיה ההכרה הזאת רק רגש עובר וחולף, ולמען תשארה הכרה שלמה ונאמנה ומהלך נפשך זה יפרחו ויגובו החיים.

ב) תקנת החטא — "הש בון" — אבל כטרם תפנע ותכניע את עצמך במחשבות כאלה לפני ה' ובטרם תכמא בשפתוך את ההודאה על עונך, מהר לפנות כה וכה ולראות, אולי תוכל עוד להיטיב למצער את ההלק מהחטא והעון אשר עשית, כי אמנם להארכת החטא והעון תחשב, אם תאחר מעשות את זאת, באופן, אם יש האפשרות עוד, להיטיב מעלליך ולתקן את חטאתיך — לכן אם חטאת נגד רעך (אמנם רק עונות מיוחדים נמצאים בין איש לרעהו, שנוכל להיטיב ולתקן) אם תרעוק לו בגופו, בכבודו או ברכושו, הושה מהר להשיב לו את אשר חסרת ממנו, ככל הנדרש ממך על פי התורה ולבקש ממנו סליחה ומחילה, ואף אם ענית והקננת אותו רק בדברים בלבד, עליך, לדבר על לבו ולפייס אותו, למען יכפר לך בבקשך ממנו סליחה ומחילה; אולם, אם אתה לבדך לא פעלת אצלו כי יסלה לעונך, קחה עמך שלשה מרעיו ולכה עמכם אל האיש ההוא, למען המה יסליצו טוב בעדך ויפעלו סליחתו למענך, ואם גם זאת לא תועיל, נסה מחדש עי שלשת רעיו האחרים פעם שנית גם בשלישית — ואם גם זאת לא תועיל — אזי אתה הלא הנך עשית את שלך — וזה האיש האכזר, אשר לא

לא מחל לך הוא עונו ישא — ואם האישה אשר חטאת נגדו הוא מורד ורביך, אז אין כל גבול ושעור להטרחות שעליך להטריח "לפני" אותו, עד אשר תשיג סליחתו — אם מת האישה והוא אשר חטאת נגדו, עליך לקבץ על קברו עשרה אנשים ואמור בפניהם: כי חטאת לה' ולרעה וכזאת וכזאת עשית לו — ואת אשר היה עליך להשיב בכסף, השיבה זאת ליורשיו, ואם יורשים אין לו, עליך למסור זאת לבית דיין. —

ג.

"חרטה" — אם את כל זאת עשית, אז עליך להשליט בלבך, חרטה נמורה, להנחם על דבר "העבר" — הרגישה בנפשך, כי מאד השפלת וכי חטאתך כבדה מאד, עד כי אתה בעצמך לא בנקל תוכל לרצות עונך וכבדה תהיה לך השגת הסליחה — אולם בכל זאת אל תתן, כי הצער והיגון על אדות החטא שחטאת בו מן העבר, ישלומך עליך בתוקף ועוז כזה, עד כי ימונג את לבך ויחליש אותו עד למאד, לאמר גואש, עד כי לא תהיה עוד מוכשר, לכנות את בנין העתיד שלך מחדש, ונהפוך הוא, כל עוד תוסיף להרגיש עמוק עמוק בלבך, חרטה נמורה "ע"ד העבר שלך, עליך אז ביחוד, לחזק את רצונך ולאמץ את החלטת דעתך, להיטיב דרכך, ובה בעת, אשר אתה חש בנפשך כי נפלת השפלת מאד, עליך להתאושש ולהתעודד ביותר, להנביח עוף ולהשיג מחדש וביתר שאת את טהרת החיים — יען ציין ופרח ופרי של ההכרה, הודוי והחרטה דרושה להיות:

ד.

(ד) התשובה — הלא היא ההחלטה העצומה בנפשך, לקבל על עצמך להיות בעתיד תמים דעים ונאמן ברוחך עם התורה והמצוה, ולשמור ולקיים אותן בפועל, הן אמנם ללא הועיל הוא הודוי וההשבון גם כן איננו רב הערך, אף החרטה המציקה ומוטר כליותיך היא רפת פה ואין אונים — אם לא תתאמץ מאז והלאה, לרכוש לך בעוז ותעצומות את הכח והיכולת, לחדול ולמנוע את עצמך מעשות כל חטא ועון גם בעתיד, ולכונן את חייך הבאים להחזיקם בטוהר רב יותר מחייך החולפים — וזאת היא התשובה הנאמנה: אם יש בידך היכולת גם ההזדמנות, לשוב ולעשות את החטא ההוא, ואתה, אף כי הנרוי והתאוה אל החטא נמצא אתך כמאז כן עתה, אף יש בידך היכולת והכח, לפעול און ולעבור עבירה כמאז, ובכל זאת הנך מונע את עצמך מעשות החטא, יען וביען, כי הפר הפרת לדעת, כי אמנם חטא ועון הוא, ומפני זה תהדל מעשות אותך, יען אדיר חפצך עתה, להיטיב את דרכך ולפלא את מעגל חייך, וכל זה לא מפני היראה או מבלתי יכולת, רק מחפץ נאמן וטהור לזכות ארחה, לכן מוכן טאליו, כי הטבת החיים לאדם בימי העלומים הלא היא הטובה ביותר, למען יהיה מאז והלאה דרך החיים סלולה לפניו — אולם אם גם זקנת ושבת, והיך המה מלאי חטא ועון ואם גם קפצה עליך הזקנה ועדיין

ועדיין לא שכת ממעותך, בכל זאת אל תאמר נואש. אל תאמר, איככה תוכל לעשות ולקיים את "התשובה"? הן אמנם גם אז, אם תעשה תשובה בלב נכון בקרבך, תוכל להיות סמוך ובטוח, להשיג סליחה וטחילה — אף בשכבך על ערש דוי והנך מתאבק עם המות, ואם אם אז באת לידי הכרה נאמנה, והנך כותיש או בנפשך חרטה גמורה על מעשיך הראשונים וע"י הסדרים והצנצנה האחרונה שלך, תראה בפועל, כי אמנם בלב שלם תתאמץ להיטיב את אשר תוכל עוד להיטיב, וכי קבלת בלבך באמת ואמונה בפני ה' את החלטה הגמורה, אשר באופן, אם יתן לך ה' עוד חיים וכח עלי אדמות, אזי לא תשוב עוד ללכת בדרך המאים, וכל מעינך יהיה מאז והלאה לעשות אך טוב — אזי גם בשעה תאחרונה ההיא מחוץ, תוכל עוד ליחל ולקוות לה', כי השג תשיג מאתו סליחה וכפרה. —

ה.

אולם, הן אמנם לא כל כך נקל הנהו דרך הטבת החיים, דרך התשובה הנאמנה — ורק בעד רצונך הכביר, הנאמן והנכון בקרבך אין כל נמנעות בדבר, גם יש לך היכולת לרכוש אותה, ואם הרצון הנאמן והנכון הוא יש אתך, אז תשכיל ואז תצליח, לקנות לך בטח תשובה שלמה ונאמנה. — לכן, עליך לגמור בדעתך וברצונך לאמר חפצי-כה, התאמין בכל כחותיך לרכוש אותה לך, גם התפלל לה', כי יתן לך גם את עזרתו מקדש לזה, ואז נסה נא פעם אחת להתקוסם נגד החטא והעון ולחדול ממנו — נסה נא פעם אחת להכניע ולנצח את תועלת עצמך, את אהבת עצמך, את הנטייה להנאה ואת העצלות, ואם פעם אחת צלחה לך זאת, אזי גם בזה פעלת הרבה — יען בפעם השנית נכון בטוח תהיה, כי נקל יהיה לך יותר, ואם היו לאיש בעל התשובה ההודמנות והיכולת, לחטוא פעם ושתיים, אבל מפני יראת החטא בעצמו עמד בנסיון ולא חטא, מני אז ה' בעצמו יגן ויחסה בעדו (הבא לטהר וכו'), אף יאזרהו כח והיל במלחמתו עם החטא והעון, לנצח במלחמה הכבדה הזאת. —

גם התפלה, שהיא המשען הגדול לחיים, גם היא מועילה מאד בעד התשובה אל החיים, לכן התרוכז אל ה' בתפלה והכניע את רוחך מה אתך ומה לך, ואיך הנך מביט ומתבונן על עצמך וצקון לחש השמיע משאלות לבך, כי חפץ תתפין לרכוש ולקנות לך לימים יבואו חיים טהורים לפני ה'. בתפלה הלא תוכל להתרוכז כמעל להחטא, אף להשיג את הכח הקדוש לה' הנדרש לך, למען תוכל לנצח את רוח הבהמה, אשר בך, עת תתפין ממגרותיו — בתפלה הפון עצמך להחליץ למלחמה — ומני אז הנה שומר על עצמך! הן אבדת את ממשלתך על רוח הבהמה שבך, לכן השתדל מאז והלאה לרכוש את השלטון שלך עוד הפעם! הנה כובש את יצרך! בקש תחבולות איך לכבוש ולנצח אותו. בתפלה ההל את זאת בדבר קטן וקל, אף השתדל לכבוש אותו באזה דבר הסותר לך — ומאז והלאה תהיה נקל לך כבישת היצר גם בדבר הכבד, גם בדבר הגדול, גם בחטאים ובעונות אשר זה מכבר הִנְיָלְתָּ בהם. את כבישת היצר עליך לקחל

בדברים, שהמה בלתי מושכים פה את לבבך, להיות נמשך אחריהם כחזקה ובדברים שבכל רגע, אמנם יש לך היכולת לנסות את זאת, למען רוחך יתגל ויקנה לו את הכשרון, לכבוש תמיד את היצר — קבל על עצמך לבלי לכעוס, לבלי עשות חונף, לבלי התנאות, לבלי דבר שקר, לבלי לשבוע ולבלי לראות דבר עול, גם מנע את עצמך מאיזה הנאות קטנות המותרות לך, וברצון ובבחירה הפשוט התאמץ למלאות את החובה והמצוה, עם כל אלה עליך לעשות את ההתחלה, והתרחק ביהוד מההודמנות, לבוא לידי מעשה החטא ההוא, אשר כבר הכה שרשיו עמוק בקרב לבבך, לבל תבוא לידי נסיון. הרגל והנך את עצמך בכל יום בתפלה וכבישת היצר, ואז מדי יום ביומו תוסיף לך אמן וחיל, עד כי לא תירא ולא תפחד עוד מהקשל בדרך הטאים. גם באמץ לבב תוכל לפגוש את החטא בעצמו, אשר רבות פעמים נכשלת בו, יען מאז דרכך נכונה לפניך ותעבור בשלום ולא תדע רע. —

אבל אל תהיה כחולם בהקין, עת נמרת אמר, לשוב בתשובה שלמה — עליך להיות ער ורב פעלים, ולעבוד בזה בזריזות ושקידה. אמץ את כחך לזה בכל יום מחדש. חזק ואמץ, עליך להקפוש בקוזה מכל חבר רע, ולעזוב את אחוזת מרעיק, שהטת פועלי און וחטא. חדל לך מכל מראה עיניך, שבו תראה משל ודוגמא לפניך מכל פעולה רעה. ברח לך ממושב לצים, מקלי הדעת, גם אם תוכל שנה את שמך לשם אחר, בעוד השם החדש הקורא לך, יזכירך תמיד על אדות פעלתך אמונה — הן הפין תחפזין להיות גהפך לאיש אחר. —

ו.

אל תחשוב, כי רפה אתה וחדל אונים הנך! אל תדמה, יען וכיען, כי רבות רבות פעמים נכנעת תחת תנרת יד החטא גם נכשלת בו, לכן לא תוכל עוד כשום אופן לכבוש את יצרך ולנצח אותו! חלילה לך לחשוב ולהאמין כזאת, יען, בעד הדבר, אשר ידרוש ממך ה', בטח יתן לך גם כח וחיל לזה — הן לכל אדם, בעת כואו אל מציאותו, אמצוהו' בכשרון וכה למלאות את חובותיו, לכן עליך רק להתאמץ ולהתעודד, לרכוש לך את ההתשובה, ולקנות לך עוד הפעם את המהרה הפנימית, להיות עוד הפעם, את שהיית לפני — לפני — ולוא גם העת ההיא היתה איתך רק בשחר טל ילדותך — אבל הן לפני — היית נקי וטהור! אף יכול תוכל עוד הפעם להיות נקי וטהור — אביך שבשמים יהי בעורך. בחכמו הגדול ובכה ממשלתו יעביר חטאתך וימחה כעב את התוצאות הרעות מחטאיך בזמן ההעבר' הבלתי טהור — אם רק לזה נמרת אמר ברצונך הטוב, גם הפין תחפזין, כי יעשה לך כזאת! —

בעת יצירתך — בה יאמרו הכמוני ז"ל — לקח המלאך המטונה על ההריון את טפת היצירה ש"ך והציג אותה לפני ה' אדון כל הכרואים, וישאל: "כפה זו מה תהי עליה בהיים"? העשיר או עני, נכור או חלש, הבס או כסיל? אבל על אדות "סור מרע ועשה טוב", הלא הוא: אם תהי צדיק או רשע?

לא ישאל, יען כי הכל בידי שמים הוין מיראת שמים! על הכל עליך לתת תודה לה', כי מידו זאת לך, אבל לא בעד היראת שמים, שהיא רק היא קלה כליל מסורה היא בידך — לכן ראה נא, הלא יש בידך הכח והחיל, להיות עוד טוב וישר גם לבך יהיה סמוך ובטוח, כי יוכל תוכל, יען בידך הלא הוא טובך זה. —

אמנם כן, אם באומין לבב וברוח נכון בקרבך בעצמך תצעד ותכונן אשוריק עוד הפעם, ללכת בדרך טובים, או אהבת ה' תכונן גם את חייך החיצוניים באופן כזה, עד כי המה יהיו המסייעים והעוזרים לחצצך הנאמן הזה ולפעולתך אמונה הזאת — אולם רק לאיש ההוא לא יהיה ה' בעזרו, לשוב בתשובה שלמה — כה יאמרו הכמינו'ל — לאיש כזה, אשר ע"י הדוגמא ומשל של עצמו וע"י דבריו, אשר כוננו להשחית הרחיק והטה גם את אחרים מדרך הטוב, האיש, שהנהו חוטא ומחטיא את אחרים, אשר שם סעינו להפריע גם את האחרים ממלאות את הובתם — או האיש אשר יכול היה למנוע ולהשיב את הרבים, מעשות חטא ופשע ולא עשה כזאת — אף לזה האיש — אשר בעת יעשה כל דבר חטא ועון וישלח את נפשו בשוא נתעה, לחשוב, כי אמנם אחרי כן יתם מזה ויעשה "תשובה", עד כי איש כזה מתברך כלכבו, לחשוב את התשובה רק בתור גשר ומעבר מחטא האחד אל החטא והעון השני. —

ז.

כלנו כאחד צריכים אנחנו לתשובה! יען מי מאתנו לא עזב את דרך התורה והמצוה והיו מי מאתנו יוכלו להצטיין באופן כזה, עד כי נוכל להחליט, כי אין בהם כל מגרעת ושמן דפי, ולחשוב, כי אמנם החיים שלנו בעצם שלימותם המה מכוננים רק כפי התכנית הקראת לנו בתורת ה'. מי יוכל לאמר: זכותי לבי להיות צדיק בכל דרכיו, מבלי ימצא בי כל חטא ועון? הן כלנו כאחד צריכים אנחנו לתשובה! אף האמצעי האחד והמיוחד להטבת והשבת החיים הכלליים, אשר תבוא בעתה, הלא הוא גם כן התשובה — בעוד התשובה ה' הלא היא התכלית והמטרה, אשר למען הגיע עדיה באו הצרות והתלאות והנסיונות של עמנו במשך אלפי שנים ובקרב עמים רבים ובכל הקורות אשר עברו על ישראל והומים, עד אשר באחרונה ישוב ישראל עד ה' אלקיו ואל עצמו באמת ואמונה ושב ורפא לו, כאשר יהרל לחשוב עוד את ההתהרות, להשנת קנינים אחרים, לתכלית ומטרה, ואת הישאר למסור אל המקרה וההזדמן (אונגפאָהר), מבלי כחון את מעשיו ומבלי שים לב, אם הדרך של ההתחרות הזאת מתאמת, או בלתי מתאמת עם ההתהלכות שלנו עם ה' (התהלך בקר"י במקרה עם ה'), רק יתאמן לשים כל מעיניו להתהלך לפני ה' ולהיות תמים ודרך ה' נכונה תהיה לפניו, עד כי באחרונה בקרב עם ישראל למגדול ועד קאן, ילמדו לדעת את ההתהלכות עם ה', למען תהיה היא למו לתכלית האחת והיחידה בחיים, ושאר הדברים יהיו נכנעים תחתה ועומדים תחתה למדרגתה — ואז ישוב ישראל בתשובה שלמה אל על, אל מעוז צור ישועתו ותשועה תהיה לו. — כלנו צריכים אנחנו לתשובה! — לכן קבה נתאחד ונקבקה יחד, למען תהיה דרך התשובה אשר ילך בו האחד, לאות ולמופת ולקישל גם בעד האחרים. —

עלינו להדבק בחכמים, אשר דקרים ושיקתם יזרזו אותנו להקטבת דרכנו ויחזקו את לבנו לשוב בתשובה שלמה ונאמנה — חלילה לנו גם כש הוק ולצון, להרחיב פה ולשון וללעוג על הדבר, שהוא נדרש להיות יקר וקדוש בחיים — לכל תקל בעינינו קדושתו — עלינו לתת גודל ויקר למורינו, ובכד נכבד אותם, למען יוסיפו להורות אותנו ולהוליכנו בדרך טובים — עלינו לאהוב כל לקה-טוב ואמרי בינה, ואל נכוש לקחת מוסר גם מקטן שבקטנים בדבר, אשר יוכל להוכיח לנו, לדעת את הטוב והישר — גם על כל עדת בני ישראל החובה והמצוה להשתדל, כי בקרב עדתה יהיה איש כזה, אשר הוא בעצמו יוכל להיות, לאות ומופת לאחרים כחיי הטורים, כגודל תורתו וחכמתו, ביראת אלקיו ואהבת אנשים. איש אשר יפקח את עיניו על דרכי בני עדתו ויוכיח במישור את דרכם על פניהם, אם יראה בהם ערות דבר, או אם לא כן יעשו ותועים המה סדרך השכל — כל אלה המה הדרכים והאופנים, שהמה מעלים את התשובה, להיות אפשרית וקרובה אלינו מאד, וכפי אשר סדרו לנו חכמינו ז"ל, ונוסף לזה הזהירו אותנו, להשתמר ביחוד מפני חטאים ועונות כאלה, שהמה בעיני אנשים כמעט בלתי נחשבים לחטא ועון (שאדם דש בעקביו), יען כי ע"י חטאים כאלה לא תוכל בנקל, לעשות גם את הצעד הראשון, לצעוד בדרך הטבת חייך, הלא היא הכרת החטא והעון, גם להיות נזהר מאד באלה החטאים, שיש לך היכולת וההזדמנות ביותר להקשיל בהם, ואשר מפני זה בנקל יתקפו, להיות לך להרגל (עבר ופגנה הותרה לו), יען כי מפני אלה פגד יהיה מאד הצעד האחרון והנכבד בדרך התשובה — הלא היא "התשובה" השלימה, שהיא הטבת החיים הנאמנה בעד העתיד. —

ה.

והנה אם כל יום ויום מימי השנה יקראך ה' אל החובה והמצוה, גם אל התשובה, לשוב אל החובה והמצוה אם עזבת אותן וחרלת מעשותן, אמנם נועד הנהו זמן מיוחד בשנה, להיות מסוגל ביותר לביהינת החיים החולפים, להקרת החטא ולהתנדוד עליו ולתקן את האפשר לתקן, גם להשיג את החרטה והתשובה — והזמן הנועד לזה, הלא המה השעה ימים, שהמה יוליכו וינהנו אותך אל "יום הכפורים", אל היום הקדוש והנורא, אשר בו ה' אלקינו נעתר לאבותינו, אחרי אשר חטאו בעגל במדבר וישובו אליו ויקבל את תשובתם ויכפר להם, ואת היום ההוא יעד להיות "יום כפורים", יום פליחה ומחילה גם בעד דורות עולם — ויום כפורים בעצמו הנהו היום של התשובה הכללית — לכן אחרי הימים, אחרי ימי ההכנה אל התשובה, אחרי אשר בהם בקרת ובהנת את חייך גם השתדלת להיטיב ולתקן מראש את אשר יכולת, הנה אז יבוא יום הכפורים, להיות בעצמו באמת יום קדוש לאדונינו ולנו, יום הנועד בעד הודוי והתשובה, הלא היא תשובה של חרטה נמורה ופרי היום ההוא הלא הנה "סליחה" וכפרה, בעוד הוא ימחה את תוצאות החטא בחיים הפנימיים והחיצוניים, ויכפר כל צעון, ומכנו תצא לנו בעד החיים הפנימיים. ו"הרה", הלא היא, הכשרון הנאמן, מבלי כל ספריע, להיות סור מרע ועושה הטוב, ואתה קני או כאלו נולדת מחדש תוכל מאז והלאה, לחיות בחייך החדשים

החדשים, היים שיש בהם כל המעלות הראויות לאיש ישראל, לטוב לך כל הימים. —
 שש פעמים מסודרים המה הודוים בעד יום הכפורים, להתודות על כל
 חטא ועון — בעת ההכנה וההזמנה לפני סעודה ספסקת, בערב, בכקר, במוסף,
 במנחה ובנעילה, ולתפלה ולעבודת אלקים כיום ההוא תכלית אחת לקלמו, כי
 יראה לנו ה' את תכנית חיינו הנאמנים, ויעזור לנו, להכרת החטא ולהכרת
 עצמותנו ולפעול בקרבה חרטה ותשובה נאמנה — גם הטאים הנעשים מכבר
 אל יעלמו ואל ישכחו מלבך ובכל יום הכפורים דרושים המה, כי ישובו מהדש
 להזכר ולהפקד בזכונך. —

ז.

תשובה ויום הכפורים מכפרים רק על השב בלב נאמן ונכון בקרבו, אבל
 אם תדמה, לסב בכחש את ה' אלהיך ולחטוא, בתקותך, כי תשוב אח"כ
 בתשובה ויזכר לך עונך — אם הנך שב ומתודה ביום הכפורים, רק למען העבר
 חטאתך מאז, ולשוב ולחטוא מחדש, אז גם התשובה גם יום הכפורים
 שלך המה רק הונף גם לחטא יקשב, יען כי באלה תשלה את נפשך, כי תוכל
 להונות גם את ה', היודע סתרי כל לב, ובאמרי פיך ובדבר שפתיך
 תסבתי בכחש ולבך אהרת יחשוב. —

(רמב"ם הלכות תשובה, א"ח תר"ב תר"ז, מערכת העדות פרק ב').

ז.

לְכוּנָן בַּיִת.

לְפָרוֹת וְלִרְפוֹת.

ויברך אתם אלהים, ויאמר להם אלהים: פרו ורבו ומלאו את הארץ
 וכבשה ורדו בדגת הים ובעוף השמים ובכל חיה הרמשת על הארץ
 (בראשית א' כ"ח).

א.

פרו ורבו! נָטְעוּ מאז והלאה את מטע המין שלכם בארץ. טוּוּ לכם מאז
 והלאה את תקות חוט החיים בכל העתים והזמנים. הקימו לכם זרע,
 לדורות עולם, למען יוסיפו לבנות ולכוּנָן את אשר השארתם אתם בלתי
 גשלים ובלתי מתוקן עדנה. נָטְעוּ שורק בגן ה' בתבל את המין שלכם,
 למען יעל כיונק כולו, להיות נטע נאמן בכרם בית ישראל, ואתם עשו למען
 זרעכם את כל יכלתכם, לגדלם ולהנכם לה', ואת אשר רכשתם אתם לכם ואת
 שקניתם כל דבר טוב ביראת ה', אהבת ה' ובטחון בה' בחייכם הנאמנים לה',
 את כל אלה תנחילו לדורכם דור נולד. עליכם למסור להם כל אלה בתור

ירושת נחלה וע"י בניכם אחרים יצאצאיהם וספעלותיהם תאריכו את קיומכם וזכרונכם לעולמי עד. —

אחרי אשר כל פעולות האנשים תִּקְבְּלָנָה את ערכן עליהן ואצילות מעלתן ע"י הדבר ותכליתו, ויען כי בין הנבראים אין יצור נעלה כמו שה אדם ואין תכלית גבוהה מתכלית האנושית, אם כן הלא אין כל פעולה נעלה וגבוהה כמו פעולת ההשתתפות, להביא לידי יצירה, אנשים בתבל, ולהנך את יצורי האנשים האלה אל התכלית האנושית, אף ברכה נעלה הלא היא, להגיע אל הפעולה ההיא. —

והנה, למען תוכל למלאות את החובה הזאת, למען תוכל לכלכל את הילדים הנקנים לך ולחנכם ולעטרם ולאמצם אל החיים, ראה נא, הן למטרה הזאת יאמר כך ה': **גְּבֹוֹשׁ אֶת הָאָרֶץ, לְהוֹיֹת מוֹשֵׁב אַנְשִׁים!** (וכבשוה). עליך לכונן את חוג חייך מסביב לך, להיות נחשב לרשותך וְהַקְּנִיסָה אֶל תּוֹךְ החוג ההוא סכום יותר רב מיצורי ה' וממטנות ה' ככל האפשר, למען תוכלו אתה ובני ביתך, לנוח ולפרוח בתוכו, החוג ההוא הוא ה"בית", וסכום ממטות ה' המובאות אל תוכו — הגהו הקניין. —

ב.

ראה נא עלם בן ישראל! לזה ורק בגלל זה, עליך להתחרות, להשיג את הקניין, למען תכונן את עצמך, להיות מרכז החוג שלך, ולמען תוכל או, להביא אל תוך החוג ההוא את חֲבֵרְתְּךָ ואשת בריתך, לראות עמה בחוג ההוא חיים בְּשִׁלוֹת השקט, בנחת ובשלום, גם לפעול ולעשות בעד בנין עמך והאנושית הנעלה. — עליך לכונן בית' כזה, אשר כבוד ה' יבוא אל הבית ויגיה אורו בקרבנו. בית, ששמה ימלאו ויקימו את דבר ה' ופקודותיו, ולגדל ולהנך שמה את הדור נולד, אשר ממנו יצא ברכה ואשר מסביב לו — לכן אחוז באיזה אומנת ופרנסה, אשר תוכל לקנות על ידה, כי בתום ויושר תוכל להגיע עד ההעמדה ברשות עצמך הזאת — והכל שְׁוֹה איזה אומנת או עסק, אם אך תעסוק ביושר לבב ואמונת רוח, ועל ידו תמצא חן בעיני אלקים ואדם, אף מתאים הנהו עם חוקי המדינה. הן לא יחלקו את הכבוד לאדם רק בגלל מצבו, אך, כפי שהוא נמצא ומתנתג במצבו, ויהי מה יהי! — וכאיזה אופן ימלא במצבו את התכליות הנבוהות, אשר בגללן הוא בא, לעמוד במצבו זה, כל זה יתן להאדם את ערכו הנאמן עליו — גם עליך לשאול, איך יחשוב ויעריך ה' את ערכך עליך, מבלי הביט על הערכת האנשים, באופן, אם האנשים ההם רגילים המה להעריך ולכבד באדם את הכל, אבל לא את יראת ה' — אמנם עליך להתבונן היטב בבחירת איזה אומנת או עסק בעד החוקת חייך, לעד עבורך רק עסק כזה, אשר הנך מוכתח בו, כי לא תספן בגללו את נפשך, לבוא לידי הפרת ברית וחלול תורת ה'. עסק כזה, אשר בנקל יתן לך גם את האמצעים והיכולת, לכונן ולחזק את עצמך אל זאת התעודה, שלמענה תתאמן להשיג לך את העסק לחיים. —

ג.

אולם איך לך נער! אם תדמה בלבך, כי רק הכסף והרכוש בלבד יספיקו

יספיקו לך, להיות אב נאמן בבית, אשר תכונן לך - אמנם הן כאלה תוכל להכין לך מזון ומלבוש - אבל, האם רק כאלה יכול תוכל להנך ולרוסם את ביתך להיות "בית נכון ונשא לה", לישראל ולהאנושית? האם בכספך יכול תוכל לעשות זאת? האם בזה תשיג ידך לשכלל באמת את בנין עמך ובנין האנושית בקרב בניך הנולדים לך? האם תדע לכלכל ולהכין מזון גם בעד הנפש והרוח, ולהנחיל לבניך את ירושת הנחלה של עם ישראל? היכול תוכל למלאות בתום ואמונה את הדרישות הנאמנות, אשר ידרשו ממך ה', ישראל והאנושית? האם הבריאות, הנמוס, החריצות והשכל, האם רק המה הקנינים היותר נבוהים בלבד, אשר ידרשו, כי תרכוש אותם לך ולורעך? האם אתה העלם אינך מרגיש בקרבך, כי במשכיות לבכך ישנו איות רגש", אשר ידרוש דבר גבוה ונשא מזה? -

אוי לך נער, אם קול הזמן והטעם החדש יוליך אותך שולל, אם לא תכיר ולא תבין היטב את תעודתך הרוממה, אם מפני ההתחרות וההתאמצות, לרכוש לך נכסים חיצוניים, תתרפה ותתעצל לרכוש לך קנינים פנימיים, וכיותר אוי ואבוי לך, ואוי לתקנת האומה והאנושית, אשר הנך שייך לה, אם עיי העסק והרדיפה אחרי השנת ההון והקנין, הנך מאבד את הדבר הנשא והגבוה, אשר היה עד כה עוד קדוש ויקר לך, עד כי בגלל בצע כסף הנקל לך, להשליך אחרי גוך את רוח ישראל וחובותיו ולכזות אותם בלבך. - הן אמנם חובה מוטלת עליך, עת תבנה לך בית, לנמוע נטעי נעמיים בכרם ה' צבאות ולחנך אותם להיות אישי ישראל! ואם אתה בעצמך חדלת להיות עוד איש ישראל, איככה יכול תוכל לנמוע ולחנך את חיי איש-ישראל ורוחו!! -

לא זאת היא התעודה, עלם! ולא זה הוא חפץ ה' וכוננו בדבר תעודת איש ישראל שלך. - הבה! אסוף וקבץ לך נכסים חיצוניים, אבל על כולם, עליך לאסוף ולרכוש לך נכסים פנימיים. רע ומד דרוש להיות לך היום, אשר בו תשקיף על מצבך ותראה, כי עשרת מצאת הון ברכוש וקנין או בתחבולות הכמה, איך להשיג רכוש וקנין, אבל דל חלקך בהיום, עני קסעש הנך וחסר אצרות רוח ישראל וחיי ישראל. -

ד.

אבל אם רכשת לך קנינים פנימיים וחיצוניים גם יחד, אם עומד הנך בתוך המרכז של רשות עצמך, אשר ברכו ה' באמצעים, לכלכלת חיי משפחה, רק אז, עלם, חשוב על דבר עתידות ביתך, אולם גם אז עליך לשאת ענין ולראות בבנות עמך ולבחר לך רעיה כזאת, להיות חברתך ואשת בריתך, לקחתה ולהביאה אל תוך החוג ההוא. רעיה, אשר נכון בטובה תהיה, כי תוכל לבנות ולכונן עקה יחד בית בישראל גם לסדר ולנהל אותו, למען יוכל שמה רוח ה' ודבר קדשו להיות הופפים עליו בהיום ואז גדול יהיה כבוד הבית. -

ה.

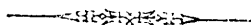
כל אחד מחויב הנהו, להשתדל לרכוש לו מראש רכוש וקנין הנדרש למחית ביתו, ואז לקחת לו "אשה" ולכונן עמה יחד "בית בישראל". החובה הזאת כומלת עליו משנת השמונה עשרה ומעלה, אך האיש, אשר בכל לבבו התמכר אל הלמדוים ונפשו חשקה בתורה, ער כי לא יוכל להחיל ולבטל ממנה, להפסיק מעסק הרוח ולפנות את לבו לקבץ ולאסוף גם נכסים חיצוניים, למען יעשה ויכונן לו בית, רק זה האיש, העובד בבלי הרף בבנין העולם הרוחני, אותו תפוש מצות ה' מהחובה לבנות את ביתו, ורק באופן, אם לא הזיק זאת לתומת נפשו, לכן איש כזה, ורק איש כזה, יוכל לפטור את עצמו מכנין ביתו ה"חיצון". — מהאמור למעלה נראה ברור, כי רק על זה החובה, לבנות את ביתו בישראל, להקדם במצב האישות ולקיים את מצות "פרו ורבו", אשר בגללה עליו לרכוש לו את הרכוש והאמצעים הדרושים לזה, כי החובה הזאת חלה היא רק על "האיש" אבל לא על "האשה", אשר תעודתה, רק להיות צופיה הליכות הבית, ולהשתמש בהשכל ודעת עם הרכוש המוכן מבעלה, לכן אם כבר יש לך בן ובת או נכד ונכדה, שהמה בן ובת ואם אלה מוכשרים המה מצדם, לכונן את התעודה האנושית הלאה, להביא אותה לידי נצחיות, אזי כבר מלאת את המצוה הזאת, בכל זאת גם באופן כזה אל תשאיר לעולם את ביתך מבלי אשה, להיות צופיה הליכותיו (אה"ע א').

ו.

בבחרך רעיה, להיות חברתך ואשת בריתך, עליך לשים עין ולהתבונן, אם האשה היא תוכל באמת, להיות חברתך בהיים, להיות עזר כנגדך, לבנות עמה יחד את ביתך, ולהביא לידי שלמות את תעודת חיך, ואם כל זאת מצאת בה, או בחר לך — אולם הלילה לך, לשים כל מעיניך ואדירי חפצך רק בהון ויופי הגוף או בחלקת לשון וגיב שפתים, רק שים עיניך ולבך ביהוד על לב מתנה, נפש יקרה ועדינה, וחכמת נשים. — אם נחוץ לך גם כסף, לכונן את ביתך, או אם משפחת הכלה תתן לך כסף והון ברצונה הטוב, רק או תוכל לקחתו ממנה — אבל אזי לך ולביתך, אשר תבנה, אם תקח לך אשה רק בגלל ההון והכסף, אשר תכניס לך, והכסף נחשב בעיניך לעיקר חפצך, להביא אליך ע"י עקרת הבית, או אם תצא לריב בעבור חסרון כסף מהסכום, אשר הבטיחו לית לך, או גם לפעמים, בגלל החסרון הזה, תבטל את תנאי הברית והעווב ותרחיק ממך את ארוסתך בעבור זה, בעבור, כי קצרה ידה להביא לך את הכסף וההון, אשר שאלת ממנה. האם תדמה ותקוה, כי ההון והעושר אשר תקבל באופן כזה, יביא לך ברכה בהיים! —

עליך לבחון ביותר את הכונת הנפש ומדות לבב הרעיה, אשר תחפוץ לקחתה לך לאשה, אבל יען, כי הכונת האיש והאשה לרוב תתראה גם ניכרת היא ביחוד בהיים ועל ידי החיים, והעלמה, הלא נכנסת לחיים ביחוד רק ע"י הנשואין, אזי שים עיניך במשפחה, אשר תכונתה וטיבה בהיים כבר נודעים לך. חקור ודווש ע"ד משפחת האשה בטרם תקנה לך — ולכן בראותך משפחה כזאת, אשר ריב ומדון ישוררו בה, אשר עזות מצח ופה דובר נבלה ישלטו בקרבה, אשר בה נעדרה אהבת אנשים או איבה שמורה להם, — אל תתדתן עמה, יען משפחה כזאת בטח איננה נקיה גם ביחוסה — מובן מאליו, כי עליך להיות רחוק מכל נשואין האסורים עליך מן התורה וגזרת הכמים — בקש לך תמיד — כן יאמרו הכמינו ז"ל — לקחת לך בת תלמיד חכם, בת איש, אשר זכה כי בני דורו יהנו אמן בו וימנו אותו באיזה משרה בקהל עדתם, וביחוד בת איש כזה, אשר תוכל לקוות, כי בתו למדה בבית הוריה חכמת החיים, בהיות בנעוריה בית אביה, ולעיניה היה משל נאמן, להועיל גם בעד חייה הבאים. עם משפחה הכנוגעה במחלה קשורה בתור מחלה

מחלת ירושה מאבות לבנים, הלא הוא, אם נמשכה בשני דורות, אל התחתן עמה. וכמו שעליך להביט בבחירת רעייתך ביחוד על בריאות הרוח והלב של האשה, שתחפוץ לארשה לך לאשה, כן עליך להביט על בריאות גופה, למען תהיה מוכשרת, לשאת ולסבול את כובד הליכות הבית ותוכל להיות נושאת עמך בעול החיים (אה"ע ב').

י.

קדושין ונשואין.

כי יקח איש אשה ובעלה וגו' (דברים כ"ד א').

על כן יעזב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו, והיו לבשר אחד

(בראשית ב' כ"ד).

א.

חוג אִשִּׁים שהמה מקושרים יחד, אם ע"י מולדתם או ביתם החיים באופן כזה, אשר ישמשו יחד עם הסכום היותר גדול ככל האפשר מהקנינים הפנימיים והחיצוניים, למטרת ההשגה של סכום היותר גדול, ככל האפשר, מתכליות ה', הלא הוא, להכשיר ולהביא לידי שלמות כאגודה אחת, בהוגן שלהם את תעודת החיים — זה הוא נקרא בשם "בית" —.

אבל פי שנים בהליכות הבית: א) לרכוש את הסכום היותר גדול ככל האפשר מהקנינים החיצוניים והפנימיים, למען יהיו קנין הבית, להגן ולחסות על תקומת הבית מפני החוץ, גם על הסדר והמשטר הכללי, השורר שמה, איך להשתמש עם הקנינים האלה בגלל תכלית הבית. ב) הידיעה וההכרה הנאמנה, בדבר חין ערך הקנין והרכוש, חלוקת הקנין בין חקרי הבית, ההשגחה התמידית על כל אחד מהם בפרט ופעולת ההתפתחות שלהם לתכלית החיים — הדבר הראשון הנהו תעודת ה"בעל" — והשני — תעודת ה"אשה" —.

ב.

הנהה כעוד התעודה היותר נכונה בחיים הלא היא, לכונן "בית", יען בקתים ורק ע"י הכתים יציין ויפרח אישר האומה והאנושית ובו בבית מגודל ומחונך הנהו הדור נולד לה' ובית ישראל. הוא נקדש לה', אשר בקרבו ישגשו וישמרו את יראת ה', את אהבת ה' ואת הבטחון בה', אף יוציאו אותן לפועל ע"י פעולות החיים, לכן תעודת החיים היותר נעלה הזאת תוכל לבוא לידי שלמות ולהתקיים רק ע"י האיש והאשה בהתחברם יחד, אבל לא ע"י האיש אם הוא בגפו ולא ע"י האשה לבדה, ובגלל הדבר הזה נטע ה' בלב האיש את ה"אהבה" הנאמנה לאשתו ואהבת האשה לבעלה, למען יתאחדו יחד, האיש והאשה, לתכלית החיים, למלאות יחד את תעודת החיים, אשר, לוא נשארו כל אחד בנפם, היו יכולים כל אחד למלאות את זאת רק

במהצד

במחצה, וכאשר יאמרו חכמינו ז"ל, כי בהתחברות האיש והאשה יחד רק או הגם נקראים בשם "אדם".

לכן יעזוב איש את אביו ואמו ויצא מביתם ודבק באשתו, לכונן את ביתו עמה יחד והיו לבשר ולעצם אחד. גם האשה קשורה ודבוקה היא לבעלה ובנפש חפצה קרה היא לקשמת פעולתו וכפי הסדר והמשטר אשר יכונן הבעל בבית — התאחדות כזאת "של האיש והאשה", לתכלית החיים, נקראת בשם "מצב האישות" (ע"ה) ומצות התורה תצונו ותסדר לך את התכונות מצב כזה.

ג.

אולם יען למצב האישות שני יחסים: א) האגודה אתת של האיש והאשה, להתאחד אל תכלית החיים. ב) ההקעה אל התכלית היא בהשתתפותם יחד בפעולתם אמונה ע"י "הבית" אשר יכוננו למו, לכן גם פי שנים הוא בדבר התכונות "האישות" ע"י "קדושין" וע"י "נשואין" — קדושין — התקדשות, וביחוד הבדלה והתמכרות מקודשת, להיות האשה מוכנת ומוזמנת להנשא לאיש, וזאת תכונ את האגודה העצמית של האיש והאשה — נשואין — התנשאות, הלא היא הנביטה של האשה בבית הבעל, להתנשאות אל מצבה, למלאות עמה יחד כאגודה אחת את תעודת החיים ע"י "הבית". —

א.

קדושין.

ד.

בכל ענין, אם ידרש לתת לאיזה דבר את המושג שלו בדבר איזה תכונה, להיות מקובלת בחברה האנושית, יעשו זאת ע"י "הדבור" שהוא יבטא את המושג ההוא וייעד אותו, למען מאז והלאה יהיה הדבר נושא את המושג ההוא בעד האדם, וכמו אדם הראשון, אשר נתן שמות לכל היצורים, ויקרא לכל אחד את "השם", אשר יתאים עם היחס אשר לו, בנוגע אל האדם, ולכל אשר קרא האדם את השם, כן נשאר הוא להיות שמו, לכן גם עתה יכבוש האדם את התכל ע"י דבורו, את תכל הקנינים ביחס שאליו, וע"י "השם" אשר יקרא לדבר ההוא יתתום עליו האדם בניב שפתיו את חותם תכניתו, ואין דבר, שעל האדם כה, להוקיר ולכבד, כמו התכונה שנתנה להדברים ע"י "דבור האדם" — לכן כל זכות נוסדה היא על המושג ההוא וחות דעת המושג ההוא הלא הוא "הדבור" — אבל, לפי הכלל, נדרש הוא, כי ילזה אל הדבור שהוא חולף ועובר גם כן איזה פעולה חיצונית, שהיא תתן תוקף ועז, למען יתגשם הדבור לתת לו הארבה וקיום — את הדבור יקומו ויחזיקו לכל העתים והזמנים ע"י הכתיבה (שטר), או למשל אצל העברת הקנין ומסירתו אל בעלו החדש, ע"י קבלת הנמול והתשלום (כסף), או ע"י פעולה של סימן הכא תמורת שלום גסול (חליפין), או בשלישית ע"י הפעולה, שהיא מתאמתת עם התכונה החדשה, אשר מאז והלאה ישא הדבר עליו (משיכה, חוקה) ראה למעלה (משמ"ס פ"ק ד').

גם באופן הזה בעת ידרש לאיש, לקבל על עצמו תכונה חדשה,

כאשר יקדש לאשה, להתקדש, להיות שְׂיָקָה ביהודי רק אל בעלה לבדו ועל
 הבעל לקדש את האשה, להיות מאז לו לבדו, אזי הקדושה הזאת תתהווה
 גם כן עֵי הַדְּבָרִים וְעֵי הַפְּעוּלָה, אשר על ידה הדבור יתגשם (פֶּעֶרְקָרְפֶּרְט). —
 האשה שייכה רק לבעלה בלבד, לזמן העת, אשר נתן לאשה בפני שני
 עדים כשרים ונאמנים פרוטה מקנינו ואמר לה: "הרי את מקודשת
 לי ב... זו כדת משה וישראל", ואחרי אשר האשה קבלה ברצונה
 הטוב את אשר נתן לה. — מקודשת' הוא המושג העצמותי, שהוא
 יעד את תכונת האשה, ויביע אמרתו עליה, כי היא "אשת איש" — יען
 מעת ההיא והלאה האשה נלקחה, להיות מובדלת מכל איש אחר, ולהיות
 שייך רק אל האיש היחיד ומיוחד, אשר קָדַשׁ אותה לו לאשה. — את נוסח
 אמירת הקדושין יאמר הבעל — יען האיש, הלא הוא השליט והמנהל של
 הבית, לכן הוא יקדש אותה לו לאשה, ומפִּיז מאמר הקדושין יאמר הוא,
 בעוד האשה, תתמכר מני אז אל הנהנת הכית שלו ותתקדש אל מלואי תעורת
 החיים, כפי מצבו, כפי המשרה השומה עליו וכפי אשר תהיה לאל ידה וכחה
 להיות צופיה הליכות הבית. — הבעל נותן לה דבר, שיש לו ערך מה
 מחונו ולשם אות יציג לפניה את סכום תוצאות עמלו ויגיעו, אשר מאז
 והלאה יהיו שייכים גם לאשתו ולביתו, והאשה כגלל זה תתקדש ותתמכר
 אליו בשלמות — אבל עליה, לקבל את זאת ברצונה הטוב, יען כי לא
 נוכל לשום איש להכריח, כי יקבל עליו מאיש אחר איזה תעודה שהיא נגד
 רצונו, וכמו שלא יוכל האדם לְעַד איזה דבר, להיות תחת שלטונו והדבר
 הוא איננו שלו. — מעשה הקדושין דרוש להיות בפני שני עדים
 כשרים ונאמנים לעדות. — עֵד" (מהמלה "עוד" התארכות (דויערן) ונתנית הקיום
 לדבר) הלא הוא, זה האיש, אשר בחושיו יחיש וירגיש תמיד כמו בשעת
 מעשה, את הדבר אשר בעוד המעשה הנעשה בו הוא חולף ועובר לכן העד
 יתפוש ויחזיק את העינין ברוחו, גם עֵי עדותו יתן להרבר החולף ועובר את
 ההארכה והתקומה; אולם רק זה האיש, אשר יוכל להבין ולתפוס ברעיונו את
 היחס ההוא בכרוך נמור, באופן, אם נמצא הנהו מחוץ להיחס וממעל להיחס
 ההוא — והנה לכל דבר זולת אנשים והיחסים שאינם בעצמות האדם, הַעֲמֵד
 האיש הפרטי לבד, אבל ממעל לכל ענין של עצמות האיש הפרטי הַעֲמֵד
 "חברת האדם" — על כל הדברים זולת האדם, יוכל האיש הפרטי לבדו
 להיות "עֵד" ולהעיד עליהם בנוגע לדבר של אסור וכדומה, אבל בנוגע לַעֲצָמוֹת
 האדם תוכל להביא עדותה רק חברת האנשים, ובאי כח החברה
 המה, חבר אנשים פרטיים ולמצער אנשים שנים — דבר התכוננות האישיות
 נחשב בתור יחס גבוה ונעלה, גם קרוב ביותר אל חברת האדם, ומפני זה,
 אם לא היתה התכוננות האישיות בפני שני עדים כשרים ונאמנים, אזי אגודת
 האישיות כלא נחשבה — אל עדות כזאת כשרים המה רק: אנשים בני חורין (כי
 רק אלה יוכלו להיות באי כח חברת האדם), אנשים שהגיעו לשנות "הבגרות"
 (מינדיג) על פי תקופות השנים כדת התורה. עדים שהמה בריאים ושלמים
 בחושיהם ובשכלם (אבל לא עורים, אלמים, חרשים ומשוגעים), גם העדים דרושים
 להיות מבני דת אחת (אבל לא אינם יהודים) גם אנשים שהנהגתם כשרה

וישרה, עדים כאלה שעומדים המז בהחלט מהוץ להיחס הוא (אבל לא, אם המה קרובים אל אחד מהצדדים), עדים שיוכלו, להציע עדותם בתור שתי דעות מיוחדות (אבל לא עדים שהאחד עם השני קרובים זה עם זה עד מדרגה ידועה) (ראה ח"מ ל"ג — ל"ה כ"ו).

ו.

רק ע"י התקשרות ואגודה כזאת נעשים המה האיש והאשה בעל ואשת בריתו — אמנם התעורה הקדושה הזאת בעד האדם לא תוכל להתהוות כמו ע"י מקרה ופנישה ובלי ישוב הדעת, לבל החשב כאיזה ענין של זמ"ה, רק עליה, לבוא אחרי הכרה ויריעה, שדוך והצעה (ווערבונג) (אה"ע כ"ו, כ"ח). המט"ב של הקדושין תהיה למצער שזה פרוטה (הלא הוא $\frac{1}{2}$ גרעין שעורים של כסף מהור). אך לפי המנהג יקחו טבעת לקדושין (כ"ח). השוה כסף הניתן לשם קדושין דרוש להיות קנין הבעל בשלימות, ואם הוא ש"אול, אוי דרוש להיות, כי ידע המשאיל אל איזה הכלית שאל ממנו, למען יתן המשאיל לשם מתנה אל התכלית ההיא, ואם הוא שאלו מאשה נשואה או נדרש כי גם הבעל שלה ידע מזה (כ"ח). אל יקחו טבעת, אשר בה משובצה אבן יקרה, יען לא כל אחר יוכל להעריך את מחירה. — את הכלה, כפי הנהוג, יכסו בצעיף ויגידו לה, כי למטבת הקדושין, יש מחיר למצער של שוה פרוטה — המנהג הוא לשים את הטבעת על אצבעה הרומז (צייגעפֿינגער) של היד הימנית (ל"א). כל מעשה הקדושין דרוש להיות בפני העדים. נוסח האמירה של הבעל הלא דרוש לכלכל בתוכו, כי בזה יקדש את האשה להיות אשתו, לכן הלא נדרש הוא, כי היא תבין את אמירתו ואף אם לא אמר בפירוש, אבל אם מכל האמר לפני זה, יתבאר ויתברר, כי טבעת הקדושין נהנה גם מקובלה היא לשם קדושין, גם זה יכונן את הקדושין (כ"ח). האשה תוכל להיות מקודשת רק ברצונה הטוב, אולם אם כל הענין וכל היחסים החיצוניים הנעשים בזה יורו על הרצון המשותף וכונת הנשואין, ובעוד לא היתה בזה כל התנגדות וגלוי דעת על ההפך מזה, אוי על החברה, להחזיק במעוז המעשה החיצון ההוא, מבלי להביט עוד ולשים לב על איזה כונה פנימית אחרת או איזה התנגדות, אשר יגלו ויבארו בזה אחרי כן. הן החברה הלא היא, אשר תתן להבור ולשאר אופני המעשה את ערכו וכונתו עליו, ומי אשר ישתמש באלה למעשה, הלא נכנס בשתיקה תחת הרעיון האצור בסדר ומשמר של "החברה", מבלי לשנות מזה עוד, (לכן אל יעשה איש שום שחוק ותתול בסדר הקדושין, וכל אשה פנויה עליה להשתמר לקבל מאיזה איש שום דבר, אשר ע"י השתיקה תחשב כהודאה על הלקיחה של דבר ומעשה השייך לענין של סדר הקדושין), והנה אם כי על פי הדין האב ויכול לקבל את הקדושין בעד בתו הקטנה, בכל זאת האב אל ישתמש עם הזכות הזאת, וטוב לו להכות עד השנים, אשר בתו בעצמה בביתה וברצונה תוכל לבחור לה את בעל נעוריה (ל"ב) —.

ז.

עם הקדושין נשלמה האגודה העצמותית. האיש נקרא אז בשם "ארום" והיא בשם "ארוסה" וכל אופני האסור היוצאים מכה הנשואין נמצאים גם בזה, להנשא לאחר בלתי אפשר עוד ורק ע"י המות או הגט יוכלו להתיר ולבטל אגודתם. האפוטרופוסות על רצונה בנוגע לנדריה ושכונת אסר, בעוד היא עוד תלויה ברצון אביה (ראה למעלה), לכן גם האב גם הארום מפירים לה, אבל כל עוד לא נסמרה האישות ע"י הנשואין והאשה לא נכנסה עדנה בכית הבעל. אוי תוצאות הקדושין בלתי מתרחבות יותר מחוג אגודת הגופים. הבעל איננו עוד בא כח מנת גורלה, גם עליו בלתי מוטלים עדנה החובות של שארה, כסותה ועונתה ושאר החובות, גם אין לו עוד הזכות על שכר מעשי ידיה ועל ירושת

נחלתה וכדומה. אם מתה היא בעודה ארוסה, או לא נעדר עוד ממנו חלק אחד מחוג חייו, לכן איננה חלה עליו האנינות (ראה עדות פרק כ"ג), ואם כהן הוא אסור עליו לטמא בה (נ"ה), אך על הארום החובה במועד הקצוב, לקחת את הארוסה אל ביתו ולהשלים ע"י הנשואין את התכוננות האישות בעצם תוסה (נ"י). לפני הנשואין הארום והארוסה גם המקושרים יחד כברית התנאים (פֶּרְלֶאָבְטֶע), אל יגורו יחד בבית אחד. —

ב.

נְשׂוּאֵי יָן.

ח.

אולם כמו התאחדות המינים היא מקודשת ביחוד רק אז, אם תכלית היא, לכונן את הבית, לכן תוכל להיות השלמת ענין האישות רק על ידי הנשואין ע"י התנשאות והקנסת האשה בכית הבעל, וזאת נעשה ע"י המעשה הפשוט של החופה — חופה כזאת, שהיא תחופף ותקוף את האיש והאשה גם יחד, תציג לפנינו את הסימן והדוגמא של הבית, שעליהם לבנות ולכונן ואשר בו תהיה פעולתם משותפת יחד. — כאשר יכניס הבעל את האשה המקודשת לו תחת החופה, או יגמור בזה את נשיאת האשה ע"י התכוננות הבית, מני אז והלאה האשה שייכה לא רק לו לבדו, כי גם אל ביתו — המנהג שונה הוא בדבר החופה, אם ע"י סָפָה פרושה על ארבע כלונסאות, אשר מתחתה יכנסו הבעל ואשתו, או חופה, אשר תזכיר גם את זכר הציצית, את זכר תעודת החיים, אשר יעד ה', ע"י הבגד, לכן יתכסה הבעל בטלית ועמו יחד תתעמף בה גם האשה, אשר תלוה עמו בחיים. — (נ"ה).

תיכף כאשר הארוסה נכנסה לחופה נקראת היא בשם נשואה, הלא היא לקוחה בבית, והיא שׂוּבָה ביחוד אל בית הבעל וכל הזכויות וכל החובות היוצאים ממושג הבית יחלו מן הרגע ההוא ומעלה (ס"א). על דבר ברכות ארוסין ונשואין ראה, עבודה" (פרק י"ד).

ט.

אבל כמו* תכלית הבית לבדו, שהוא יקדש את היי הבעל עם אשתו ובלעדי התכוננות הבית, או ההזדוונות לבדה לחטא נחשבה, כן תקנו חכמינו ז"ל, לקשר את קיום השייכות של האשה אל בית הבעל על ידי טוב אחד, אשר הטילו על הבעל, אף יחובבו אותו, להיות חל החוב נגד אשתו בו ברנע, אם ע"י הַסְּנָת או ע"י הגרושין, כאשר תעזוב האשה את הבית, וכל הזמן שלא סלקו לה את החוב, האשה שייכה עדנה אל בית הבעל גם אחרי הסות. — לכן כל העת שיש עוד להאשה על הבעל הדרישה של התחיבות החוב ההוא, או היי האישות פהורים המה, אבל כאופן אם הדרישה על החוב עברה וקטלה,

אז

(* הדברים האלה אמורים לפי הדעה, כי "הכתובה" היא דרבנן אבל אחרת היא לפי הדעה, כי כתובה דאורייתא היא. —

או כרנע השני, לא תוכל עוד האשה, להיות שייכה אל הבית, והחיים שלהם בלתי כשרים — החוב הוא, אשר כפי הנהוג, הבעל מקבל על עצמו ע"ז כתיבה נקרא בשם "כתובה", ולפי האמור כזה, לא תוכל להיות החופה, במסר יכינז מראש את הכתובה, לכן אם במשך חיי הנשואין נאכדה הכתובה, או אם מצד האשה היתה מחילה עליה בכתיב, ובמלה את חוב כתובתה, אוי נדרש להכין כתובה חדשה (ס"ו). —

י

כמו כן הזכיות והחובות המשותפים היוצאים ממושג הבית, החלק מהם דאורייתא והשאר תקנת חכמים, אשר קבעו אותם עבורם והמה נקרא בשם "תנאי כתובה", הלא המה, זכיות וחובות, שהמה תלואים בתנאי הארכת חיי הנשואין ועל ידם הנם נתונים בלי אמצעי. —

בעת אשר הבעל יכניס את אשתו אל ביתו, יקבל עליו בשתיקה עשרה חובות וארבע זכיות. השלשה מהחובות המה דאורייתא (שארה כמותה ועונתה) (שמות כ"א י"ג) ושאר החובות וארבעת הזכיות המה תקנת חכמים*.)

החובות האלה הם: (א) כלכלת הנוף. (ב) הלבשה והנעלה. (ג) עונת האישות. (ד) כתיבת הכתובה. (ה) רפואת מצלתה. (ו) פדיונה אם תהיה שבויה. (ז) קבורתה. (ח) התארכה של יחס הבית, אחרי מות הבעל, כל עוד תשב אלמנה. (ט) החובה ביחס הוא נגדה בעד בנותיו אחרי מותו, עד עת תארשנה לאנשים — אירוסין. (י) היתרון שיש להבנים של שניהם בזכות הכתובה, לרשת אותה, מלבד תלקהם בירושת נחלה. השלשה חובות הראשונים המה דאורייתא והשבעה האחרונים המה דרבנן. הזכיות שיש להבעל על אשתו הן: (א) על מעשי ידיה. (ב) על מציאתה. (ג) לדעות מהנכסים הפרטיים שלה. (ד) על ירושת נחלתה. —

חכמינו ז"ל סדרו את הזכיות האלה, לעומת החובות המוטלים על הבעל הנזכרים, הלא הוא "מעשי ידיה" בתור נטל ותשלום בעד "שארה וכסותה", הנאת נכסיה לגמל פדיונה, וירושת נחלתה, גמל קבורתה. והנה בנוגע אל מעשי ידיה, בהיותם בתור נטל בעד מזונותיה, אוי אם בחפצה כי יהיו שייכים לה, תוכל האשה, למחול על זכות המזונות שלה, מבלי לקבל אותה מבעלה, אבל לא בהפך, אך על השאר לא תוכל להיות מחילה. הכלל הגדול, אשר היה לחכמינו ז"ל ביסוד מוסד התקנות הללו הוא, למען חוק ואמץ ביותר את אגודת הבעל עם האשה ביתד, גם בענינים החיצוניים, לכן תקנו, כי בנוגע אל הקנן והרכוש, אוי היא תתמסר ביותר אל הבעל ובעבור זה קבעו את החובות הנזכרים על הבעל, ולא לבד החובות היותר נחוצים הנזכרים כבר בתורה, כי גם הסילו עליו גם החובות הבלתי כה תדירים ושכיחים. — (ס"ט).

אל כלכלת הנוף — שארה — יתיחס כל הרבר הנחמן למונתה להחזקת הנוף ומהרתו (ע"ג). כסותה: מלבוש, מעון וכלי בית (ע"ג). עונתה — סדרו לפי המצב ולפי העסק והאומנות של הבעל, ובאופנים אם נסיעת הבעל לעווב את ביתו נחצה היא (ע"ו). מעשי ידיה, הוא לפי מצבה ומנהג המדינה והמקום, וביחוד, לפי הנהג מאז במשפחתה, אבל גם האשה העשירה לעולם אל תלך בסלה, עליה להיות עקרת הבית תצופיה הליכותיו גם לשים עין ולב על חנוך הילדים ושמירתם והתעסקותה תהיה תמיד בכל דבר מועיל, וען "הבמלה", גם בעד האשה, היא אם כל המאת —

הדברים

* זכות הירושה לפי דעת אחרים היא דאורייתא. —

הדברים הדרושים, להספיק את צרכי בעלה טוב לה, לעשות בעצמה, מבלי להשתמש בזה, כי יעשו ע"י אחרים (ט). —

יא.

על האשה לראות את עצמה, כי היא שייכה בשלמות אל בעלה ואל ביתה. עליה להתקשט ולהתפזר רק בעבור בעלה, ואדיר הפצה יהיה רק למצוא חן בעיניו, גם החוג היקר והנאמן לפעולתה אִתָּה דרוש להיות למענה בקרב הבית פנימה, ועדיה ותפארתה עליה הן המה באמת עֲנֵת חֶקֶה, תום דרכה ומנהג בת ישראל — האשה אל תתראה בפני אנשים זרים בשערות גלויות, ובמקום שהמנהג ללכת כמזנפת ומעולפת בצעיף, ואם גם בראש מכוסה, אל תלך בלי אלה. — להתלבש בכנדי פאר רק למצוא חן בעיני אנשים ולהראות את יפיה, התגלות מערומי הגוף, למרות חוק הצניעות — לבוא בחשק לבב, ללא נדרש, בחברת גברים להיות כלתי צנועה בדבר שפתייה, לבנות את משפחת בעלה ועוד ועוד כל אלה הוא למרות רוח אשת ישראל ומנהג כנות ישראל — ולעולם לא יוכל הטעם הטוב (מאדע), להתיר דברים כאלה, שהמה מאבידים ומפסידים את צניעות הנשים. — כסוי שער האשה בנשאה על הראש פאה נכרית משערות זרות או משערותיה הכרותות, הוא מנהג קדום ובלתי אסור (קפ"ו א"ח ע"ה). —

יב.

אצל עם ישראל יעריכו את ערך האשה מאד נעלה, להיות בתור ביה נית בקרב הבית פנימה. — ואם גם תורתנו לא יעדה כעדה את פעולתה, להיות פעולה גלויה בחיי העם, אבל לעומת זה הציגה את מעלת האשה בקרב הבית, להיות כמדרגה גבוהה ופעולתה רכה ונכבדה כחוג ההוא. — התורה הטילה חובה על הבעל, לרחוש לאשתו אהבה נאמנה. עליו לאהוב את אשתו כגופו ולכבד אותה יותר מגופו, ורק אז ימלא הבעל את חובתו לאשתו — אף לקנין קדוש דרושה האשה להיות נחשבה בעיני בעלה, עד כי הוא מצדו ותאמץ תמיד, להיות שייך וקרוב ביותר בכל קנין, אשר ירכוש לו ובכל כח ובכל שמה רק אל ביתו ואל אשתו, ובכל נפשו ומאדו ובכל עצמותו, להיות נקשר אליה ולכני ביתו, גם יחשוב את אשתו ליצור בזה, המביא לידי שלמות את אנושיות הבעל, לעסוד התקן של הבית, ובתור חלק היותר טוב מעצמותו, ובמעלתה הזאת יאהבנה ויכבדה והי נאמן לה בכל לבבו ונפשו, גם עליו להשתדל להיות כורא שסחות הייה גם מעוז ומשגב לה בתלאות החיים, ומגן ומחסה עז בעד אשת בריתו — ואוי לנבר, אם אחרת ידמה, או אחרת יעשה לה — אוי לזוג, אם רק פעם אחת ישתו יחד הבעל ואשתו מכוס נעימות ההיים — רק פעם אחת, רק בעת, אשר כוננו להם את אגודת הנשואין, ולא יותר — ומאז והלאה תדבק שלהם יחדל מהיות טוב וברית אגודתם נשאר רק למראית עין, אבל הלב והחיים שלהם יתפרדו ולא יתלכדו — אוי ואבוי, אם כמסתרים תבך נפש האשה על אכזריות בעלה והתרשלותו בנוגע אליה!! אוי ואבוי, אם מלאך השלום והאהדות עזב את ביתם ומלאך בלהות של ריב ומדנים

ומדנים יקח מקומו, אשורה נשקה בבית ותלהטה עד היסוד מוסד! אם בבית ישראל נראתה שערויה כזאת!! — אולם לא כן בית איש ישראל, שהוא נאמן לתעודתו ותכליתו, הוא יִקְנֶה ויתכונן ע"י אהבה נאמנה ומשותפת, ובו ינו: כבוד, תום ושלום-אמת, כי רק באלה ישכללו את הבנין, אשר יסדו אותו מראש ע"י הנשואין ואגודת החופה דרושה להביאו לידי שלמות ע"י אהבת ה', יראת ה' ובטחון בה', אלה הם נשואי ישראל! זה הוא בית ישראל! —

יג.

כאשר נעשו ונגמרו הנשואין אז הווג, באופן, אם למצער מצד האחד מהם הנשואין נעשו בפעם הראשונה, או שייכים הבה בתקופת משך השבוע הראשון הבעל עם אשתו אל חוג חיי ביתם. במשך השבוע ההוא אל יעזוב הבעל את אשתו ואל יפנה לעסקים אחרים, כי על הבעל והאשה להתרגל יחד ולקדש את עצמם אל חיי הבית, אבל אם לכל אחד משני הצדדים כבר נודעו פעם מחיי הבית, הלא הוא אם הנשואין נעשו בין אלמן ואלמנה אזי משך הזמן של ההתקדשות לחיי האישות יארך רק שלשה ימים. —

(לפי דעת אחרים, עלינו להביט ביותר על הצד, שהוא ביותר יקבל את תעודתו בחיי הבית, ואשר בתכונתו יביא את השנוי היותר גדול בחיי האישות, הלא היא „האשה“ — לכן אצל בתולה שבעה ואצל אלמנה שלשה ימים מבלי שים לב על המצב הקודם של הבעל (אה"ע ס"ד)).

בשבת לא יעשו נשואין, יען כי בעשיית הנשואין יכוננו וייסדו יחד גם את הקנין, את הזכות והחובות המתיחסים אל הרכוש, וממעם זה לא יעשו גם ביו"ט. גם בחול המועד לא יעשו נשואין לבלי לערב שמחה פרטית בשמחה לאומית. בערב יו"ט בבקר מותר לעשות נשואין. —

יד.

לפי המנהג שלנו יעשו את הקדושין והנשואין תיכף אחד אחר השני, לבלי עשות שום הפסק בין הארוסין ובין החופה, בעוד ההפסק יוכל להביא לפעמים לידי מכשול או סכנה. —

יא.

ג' פ' י'ן

כי יקח איש אישה ובעלה וגו' וכתב לה ספר כריתת ונתן בידה ושלחה מביתו (דברים כ"ד א').

א.

האישות הסכוננה ע"י קדושין תוכל להקטל, אם ע"י תקנת, אם הוא נודע כברור או ע"י נתינת הגט, הלא הוא, כי זה הבעל, שאמר פעם אחת אל האשה

האשה היא מקודשת ל"י ויקן את האשה, להיות מקודשת ושייכה רק לו לבדו, הוא ישלחנה ממנה בגרמיו אותה ע"י הגט, כאמרו ובכתבו לו כדת וכנוסח ישראל שהרי את מותרת לכל אדם, הלא הוא אמירת ההתרה של האגודה שלהם ונתינת החופש לה, כי תוכל להקנס במסורת אגודת האישות עם כל אדם זולתו, ואת הגט פטורין ימסור לה הבעל בפני עדים כשרים ונאמנים.

באיזה אופנים יוכל גם דרוש להיות הגרושין וגט פטורין, גם איככה יעשה כל זאת עם כל הדינים והפרטים המתחסיים אל זה (ראה אה"צ ק"ס ועוד).

י.ב. ח' ל' צ' ה.

כי ישבו אחים יחדו ומת אחד מהם ובן אין לו וגו' והיה הבכור אשר תלד יקום על שם אחיו המת ולא ימחה שמו מישראל. ואם לא יחפץ האיש לקחת את יבמתו ועלתה יבמתו השערה אל הזקנים וגו' ונגשה יבמתו אליו, לעיני הזקנים, וחלצה נעלו מעל רגלו וירקה בפניו, וענתה ואמרה: ככה יעשה לאיש, אשר לא יבנה את בית אחיו. ונקרא שמו בישראל בית חלוץ הנעלי (דברים כ"ה ה').

א.

אם מסורת ברית הנשואין לא באה לידי תכליתה, אם הבעל מת כטרם יוכל עוד לסער, לכוון בדבר מה את ביתו אחריו, להיות בנין עולם, באופן, אם לא נשאר ממנו זרע, אשר בחיי הילד ההוא, יכול היה להאריך עוד כתבל את חייו וקיומו, לכן בעיניו את עולמו במקרה אסון כזה, ערכה התורה, כי זה האיש, אשר עזב את עולמו ובן אין לו, אפשר יהיה לו, להאריך עוד את קיומו על ידי זה, כי זאת האשה, אשר קדש אותה לו, לכוון עמיה יחד את הבית, ואשר כבר הסכימה והסכינה עמו, לכוון את הבית ברעיון בעלה, תנשא אל האיש היותר קרוב אל בעלה הסגולה, להיות יבמה" לקרוב כזה, אשר השקפותיו על החיים סתאיות ומסכימות הנה ביותר אל רעיון בעלה, שעזב את עולמו, הלא הוא, כי הדוכה מוטלת על אחי בעלה, ליבם אותה, ועם יבמה זה תכוון יחד את הבית ברעיון בעלה, האח המת של היבם, ולהעביר ולהכניס בקרב חוג הבית ההוא את כל הקנינים, אשר האח המת רכש לו בתור אמצעים, לכוון כמו את ביתו. — לכן החובה והמצוה היא על האח החי, שהוא, יליד בית אחד עם האח המת, בהיותם בני אב אחד, ליבם את אשת אחיו המת, ואם כי נשואין כאלה, כעוד שני האחים המה בחיים חיתם, אסורים הנה מפני קרבת שארי בשר; כמו כן באופן אם כנשואי האח המת, לא היה הסרון בנים

בנים, אבל בחסרון זרע לאה, שעזב את עולמו, בגלל המטרה הנזכרת, קבעה התורה דוקא מפני הקרבה היתירה הזאת, להיות הנשואין לחובה ומצוה — נשואין כאלה נקראים בשם "יבום".

ב.

אבל אם האח החי לא יוכל לנמור בדעתו, להיות נאות אל הנשואין הללו, או אם נמצאו באבת טעמים כאלה, אשר בגללם לא יוכלו נשואין כאלה להיות מותרים, כמו למשל: אם האח החי הוא "כהן גדול", אשר אסור לו לקחת "אלמנה", אף כי האגודה העצמותית תמצא לה מקום אם כבר נעשתה בדיעבד (הקדושין תופסין, בעוד אשר בנשואין האחרים מדאורייתא אינם חלים כלל), או אם, לפי חזקת דעת היושבים על מדין, לא יוכלו לאמר לדבוק ההוא טוב, כמו למשל: אם תקופות שנות היבם והיבמה בלתי מתאימות לנשואין יחד בשום אופן, אזי על האלמנה, לדרוש מיבמה בגלוי בפני הוקנים, כי ימלא את חובת "היבום" והיבם יקאר להם, כי **קָאן יִקָּאן בזה**, ואז האלמנה תגלה את רגלו ע"י חליצת הנעל וירקה בפניו וענתה ואמרה את נוסח הכתוב: **"ככה יעשה לאיש, אשר לא יבנה את בית אחיו"**. — הן אמנם זה אחי בעלה המת כאמרו: **"לא חפצתי לקחת ה' הוא יסבב לה**, כי תעשה את המעשה הזה, אף יוכיח ע"י הכזיון אשר ישא ויסבול, כי לא מהסרון אהבה לאחיו המת, או מהתרשלות נגד ביתו, לא מפני אלה הסבות ימאן ליבם את יבמתו. — אמנם אף כזה, אשר לא יחפוץ ליבם את יבמתו גם באופן, אם מטעם הדת והמסבות יוכל לקיים את המצוה הזאת, לבנות את בית אחיו, הנהו נחשב גם נקרא בשם "חלוץ הנעל" וראוי הוא לאבוד בעצמו את המצב, העמידה והתקומה בתבל. איש כזה ראוי הוא לתרפה ולכזיון ואת ביתו יקראו בשם "בית חלוץ הנעל", הלא הוא, בית שהוא בלי מצב ותקומה. המעשה הזה נקרא בשם "חליצה".

ג.

כל הזמן, אשר לא היה עוד אצלם לא יבום ולא חליצה, אזי האלמנה לא תוכל להנשא לאיש אחר, זולת, אם היא קרובה ליבמה בקרבת שארי בשר ביחס בזה, עד כי לא לבד, כי הנשואין אסורים כי גם הקדושין בלתי תופסין, ורק באופן ההוא, גם יבום גם חליצה לא יעשו, רק אחריות בעלה מותרת היא להנשא לכל איש. — אם ישנם אחים הרבה, דיה החליצה מאחד מהם, והחובה היא ביחוד על האח הגדול. —

ד.

מוכן מאליו, כי רק אז טוב ומועיל הנהו היבום, אם האלמנה ואחי המת ינשאו יחד ברעיון אסתי ובכונה טהורה, למלאות ע"י היבום, כפי פקודת ה', לכונן את הבית ברוח הבעל והאח המת, ורק אז תוכל המצוה הדיא למצוא את תכליתה ומטרתה, אבל אם הרעיון והכונה הזאת חסרים אצלם

אצלם, אזי הנשואין בעצמם, שהמה הלא נשואין אמורים (אשת אח) לחטא יחשב — ויען כי זה כבר החלו לחוש, פן לא יחזק הרעיון המהור של החיים כפי פקודת ה' בקרב עדת ישראל באופן כזה, להיות לו מעמד ומצב נכון בעצם תוכו, ומפני החשש, פן תהפך התורה והמצוה הזאת לחטא ועון, לכן הכמינו ז"ל, כמו הזקנים לפנינו, באופנים מיוחדים, שעל פיהם בחרו לעשות את דבר "החליצה", תקנו זה כבר, כי לא טוב היות "היבום" בעד היבם והיבמה, עד כי בכל האופנים יערו, כי רק "החליצה" תתיר אנודתם. זולת באופן, אם אין שום ספק וחשש כזה, וכידיעה ברורה, כי יוכלו להיות מוכמחים בדבר, לקיים את המצוה הרמה בעצם שלמותה וטהרתה, ושאר הדינים הנכבדים בדבר היבום והחליצה ראה אה"ע קניו ועוד. —

יג.

ח ב ו ד .

תורה צוה לנו משה, מורשה קהלת יעקב (דברים לג ד).
 רק השמר לך ושמר נפשך מאד פן תשכח את הדברים, אשר ראו עיניך, ופן יסורו מלבבך כל ימי חיידך והודעתם לבניך ולבני בניך (שם ד ט).
 ושננתם לבניך ודברת בהם (שם י ו).
 ולמדתם אתם את בניכם, לדבר בהם ונני למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה, אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם, כימי השמים על הארץ (שם יא יט).

א.

אם מגויה וגמורה היא, כי הברכה היותר גדולה, הלא היא לאצול ברכה לזולתו, האם תוכל להיות ברכה יותר גדולה ונעלה מזאת הברכה, לחנך ולחזיק יצור כזה, שהגהו בעד עצמו דל חלקו בחיים והסר כל כח וזכות, ועליו לקבל את הפל כאשר לכל רק מאהבתך, רק את אשר תושיט לו אהבתך מכל מתנות התבל הארצי, אף ע"י אהבתך ימצא לו סקומו הנכון בתבל, להגיע אל איזה תעודה בחיים? הביטח נא וראה! הן ברכה כזאת יתן לך ה' פהילד לך, בן ובת. — שור נא על היצור הקטן ההוא, אשר התעורר למציאותו בחיים! — האם לא יניד לך קול קורא במשכיות לבבך, מה הוא לך, ומה נדרש לו לקבל מידך? — הן אמנם, ליוצא הלצדך זה, אין כל זכות וצדקה עליך, יען מה יוכל הוא לעשות ולפעול למענך?! — ובכל זאת, הן עליך, להיות לו הפל, הפל, לא מטעם הצדק, רק על פי חובת "האהבה", ובכח האהבה, שהיא אמנם תעודתך היותר גבוהה, מטעם האהבה, שהיא לא אחרת, רק כי על ידה תהיה ברכה ותביא ברכה מסביב לך — אבל

אבל עליך, לחוש ולהרגיש את כל עצם הקדושה, את כל עצם האשר, את כל עצם יקב התעודה הזאת וחין ערכה. עליך לחוש ולהרגיש ולדעת, כי השם "אב" יקדש אותך להיות "בן גדול" במקדש חיי ביתך, ולמלאות את האצור במושג השם שהוא בנוגע אל זאת הברכה בכל לבבך ובכל נפשך, ברוח נכון, בשמחה ובקדושה — לא בעדך. ראָה הילד אור וקלד, רק אתה הנך נמצא בתבל בעד הילד — פרי בטןך זה — וזה הוא גם הלקח טוב, אשר תלמדך התורה, כאשר תחובב אותך ותצוה לך לפדות את "בכור בניך", ולפטור בפדיוןך זה את כל שאר בניך (ראה ערות פרק כ"א), וזה הוא הרגש הראשון הנדרש ממך, כי יתעורר בקרבך, יען כי בו ברנש ההוא כלולה היא זאת הברכה — ובהיותך מלא רוח רגש כזה, לא תחפוץ עוד להוציא לך מהילד את התועלת האפשרית בעדך, עוד לא תביא חשבון, אם יגמול לך, ובמה יגמול לך הילד בימים הבאים, בעד כל יניעך ועמלך לטובתו — יען כי הנך נמצא בעד הילד, ובעצם הרעיון ההוא, כי אמנם בלתי אפשר הוא, כי הילד יוכל לגמול לאביו בעד מפעליו, לטובתו ולאשרו, בזה כלולה ודגולה היא ברכת האב. אמנם כן, לוא לא נחשב בעיניך לאשר ולברכה מאד נעלה חפצך הנאמן, כי תוכל להקריב את עצמך בעד יצור האדם, למצער בעד פרי בטןך, אם הנתינה איננה יקרה וחשובה בעיניך עשרת סונים יותר "מהלקיחה", כי עתה לא היית ראוי והגון להיות "אב לבנים" — אולם ברנש "אב ובהן גדול" במקדש ביתך כזה, הנך מתיצב לפני ה' ושואל הנך: לאיזה תכלית הפקיד ה' בידי את קדושת נפש האדם — מה הוא חפץ ה', כי תפעל בעדה? או אז שומע הנך את קול ה' בדבר קדשו: "תורה צוה לנו משה", הקנין, אשר על האב להנחיל ולהוריש לזרעו אחריו, להיות "מורשה (בקרוב) קהלת יעקב"!! — בגלל התכלית הזאת נתן לך ה' את הילד — לכן עליך ראשונה, להכניס את בנך בכריתו של אברהם אבינו וכמצוה עליך, לתת את חותם אות הכרית החיצון הזה בכשר בניך ע"י "הכילה" (עדות פרק מ"ו). הן אמנם לתכלית אחת נולדנו כלנו, כל אחד מצאצאי הלאום דרוש להיות בן ישראל או בת ישראל, אשר יעל כשורק בנן ה' בקרב הגוי אחר הזה, לכן לתכלית האחת הזאת עליך לגדל ולחנך את הילד יולד לך, יען כי לתכלית האחת הזאת נתן אותו ה' לך, ולמַרד ולמַעַל בה', קדוש ישראל יחשב, לוא תמה מני דרך ותסיר את לבבך מהתכלית הזאת, — והנה כמו בחיי עצמך, לא רק איזה שעות מיוחדות, לא רק איזה פעולות בודדות, לא רק דברים אחדים, ואיזה מלות דרושים להיות קדושים לתכליתם, יען, אם הנך באמת ובתמים איש ישראל, הלא עליך להיות מלא רוח מהיים קדושים, וכל אחד מרעיוניך, כל אחד מרנשותיך, הנאתך, דבריך ופעולותיך בעדך, בעד ביתך, בעד עדתך, בעד טובת הנסיך והמדינה, בעד טובת כל אדם אחיך, ובעד כל יצור אחיך בכריאה, אשר ישא עליו חותם תכנית ה', וכל חלק וחלק מכתך ומנך דרושים להיות פְּלֵם אהובים, כלם ברורים כלם קדושים לתכליתך, יען בְּלִטּוֹ כאחד המה "עבודת אלקים", כלם מלואי רצון ה', לכן גם "החנוך" אל היום קדושים כאלה

כאלה, דרוש להיות כלו קדוש בכל חלק מחלקיו, אף נחשב הנהו אל קדשי הקדשים של החיים. —

ב.

הַחֲנוּךְ לַנֶּעֶר עַל פִּי דַרְכוֹ — חֲנוּךְ וְהַרְגַל אֶת הַיֶּלֶד כְּפִי מַעַנְל חַיִּיו שְׁעָלָיו לִלְכַת בְּדֶרֶךְ הַחַיִּים בּוֹמֵן "הַעֲתִיד", זֶה הוּא הַכֹּלל הַגָּדוֹל בְּעַד הַחֲנוּךְ, כְּפִי שְׁמֻצוּיִים אֲנַחְנוּ מִמַּעַם הַדַּת. — עֲלִיךְ לְהַרְגִיל אֶת הַיֶּלֶד בְּשֹׁחַר טַל יְלֻדוֹתוֹ, וְלַחַנֵּךְ אֹתוֹ אֶל הַמַּעֲשֵׂה, שְׁעָלָיו לַפְעוּל וְלַעֲשׂוֹת, כְּאִשֶּׁר תִּנְיַע הָעֵת לְצִאת מִרְשׁוֹת הַחֲנוּךְ שֶׁלְךָ. (א) הַכְּנָה: לְהַכִּין וְלַעֲתֵד אֹתוֹ, כִּי יִהְיֶה מוֹכֵן וּמוֹכָן בְּשַׁפַּע הָאֲמֻצָּעִים, אִשֶּׁר יִדְרְשׁוּ לְמוֹ, לַפְעוּלוֹתָיו בַּעֲתִיד. (ב) חֲנוּךְ: לַחַנֵּךְ אֹתוֹ בְּאוֹפֵן כֹּזֵה, לְמַעַן יִמְלֵא בְּחֹג הַקֶּטָן שְׁלוֹ וְתַחַת הַשְּׁגַחַתְךָ אֶת הַחֻכּוֹת הַרַם, שִׁיְהִיו מוֹטָלִים עָלָיו, לְמִלְאוֹת, בַּהֲנִיעַ לוֹ הַתּוֹר בְּחַיָּיו, לְעִמּוֹד בְּרִשׁוֹת עֲצֻמוֹ, לְכָל יִדְרֵשׁ לוֹ לַעֲשׂוֹת אֶת הַהֲתַחֲלָה לַפְעוּלוֹתָיו לַחַיִּים, בַּהּ בַּעַת, אִשֶּׁר כָּבֵר נִכְנַס הֵנְהוּ בְּחַיִּים. — הַהֲכָנָה וְהַחֲנוּךְ אֶל הַחַיִּים דְּרוּשִׁים לְהִיֹּת מְקוּדָם, עַד כִּי תַחַלַּת מַעֲשָׂיו בְּחַיִּים הַפּוֹעֵלִים, לֹא תִהְיֶה אִזּוֹ רֵאשִׁית דַּרְכוֹ, רַק בְּתוֹר הַמַּשָּׁךְ וְהַאֲכִכָּה אֶל מַעֲשָׂהוּ לְפָנָיו, וְרַק עָלָיו אִזּוֹ לְהוֹסִיף אֲמִן וְחָל בַּפְעוּלָה וּמַעֲשָׂה בְּחֹג גְּדוֹל וּבְמַסְכּוֹת יוֹתֵר נִכְבְּדוֹת, עַד כִּי כְּבוֹא בִיטִים יֵאָרִיךְ וַיִּגְמֹר כְּעָדוֹ, אֶת אִשֶּׁר הַחַל לַעֲשׂוֹת וּלְפַעוּל תַּחַת עֵין הַשְּׁגַחַתְךָ. —

ג.

(א) הַכְּנָה.

הָאֲמֻצָּעִים הַדְּרוּשִׁים בְּעִבּוֹר הַפְעוּלָה וְהַמַּעֲשָׂה שֶׁל אִישׁ יִשְׂרָאֵל הֲלֵא הַמָּה: (א) כַּח וְחוּזֵק הַגּוֹף. (ב) עוֹז וְתַעֲצוּמוֹת הַרוּחַ. (ג) הַכְּשָׁרוֹן לְרִכּוּשׁ לוֹ אִיזָה אוֹמְנוֹת אוֹ עֶסֶק, אִשֶּׁר עַל יָדָם יוּכַל לְעִמּוֹד בְּרִשׁוֹת עֲצֻמוֹ. —

(א) כַּח וְחוּזֵק הַגּוֹף — עֲלִיךְ לְדַאֵן, לְהַכִּין מִזֶּן בְּרִיא בְּעַד הַיֶּלֶד, גַּם בְּעַד מַלְבוּשׁוֹ וּמַעוֹנוֹ, וּלְשִׁמְרוֹ, כִּי יִחְיֶה בְּנִקְיוֹן וּבְטַהֲרָה. חֲכָמֵינוּ ז"ל מִצְאוּ לְנִכּוֹן בְּנוּעַ אֶל כָּל־כֹּלֵת הַיֶּלֶד, עַד אַחַר הַשְּׁנָה הַשְּׁשִׁית, לְהַפּוֹךְ אֶת הַחֻכּוֹת הָאֵלֶּבֶת, לְהִיֹּת נַחֲשֵׁבָה לְחֻכּוֹת הַחַיִּים מִצַּד הָאֵב נֶגֶד הָאֵם, אֲבָל מִאֵז וְהַלָּא, נַחֲשֵׁבָה רַק לְחֻכּוֹת מַעַם הָאֵלֶּבֶת (אֵלֶּע ע"א, י"ד ר"מ). שִׁים עֵין עַל בְּרִיאוֹת הַיֶּלֶד וּשְׁמֹר אוֹתָהּ! הִיָּה מִנֵּן וּמַחֲסָה בְּעָדוֹ, כְּפִי אִשֶּׁר תוּכַל כְּתֵךְ, כַּח אֲנוּשׁ, לְשִׁמְרוֹ וְלַהֲצִילוֹ כִּכַּל מַחֲלָה וּכְתַמְלַת מִיִּם בְּנוֹפוֹ, אֲבָל חוֹסֵה עַל נַפְשׁוֹ גַּם כֵּן, לְכָל יִהְיֶה מְפֹנֵק מְנוּעַר בְּעִנְג וּבְרֵךְ, פֶּן יִרְבֵּץ וּפֶן יִכְרַע אַחֲרֵי כֵן תַּחַת סִבֵּל תְּלֹאוֹת הַחַיִּים, לִכֵּן אֶל הַפִּנֵּק אֶת הַיֶּלֶד, לְמַעַן יוּכַל שְׂאֵת וּלְמַעַן יוּכַל עִמּוֹד כְּפָנָי מַעֲרֹת הַחַיִּים וּמַסְכּוֹת הַמְּקָרִים, לְהִיֹּת כְּחוֹ הַדָּשׁ עִמוֹ, לַפְעוּלָה וְלַעֲבוּדָה תְּמִידִית. — הַשְּׁנִיחָה הַיִּטֵּב עַל חוּשָׁיו, כִּי יִתְפַתְּחוּ בְּקִרְבּוֹ, רֵאָה לְהַכְשִׁיר אוֹתָם כְּהוֹנֵן, גַּם שִׁים עֵינֶיךָ עַל אֲבָרָיו, כִּי יִתְחַזְּקוּ וְיִהְיוּ מְהוּרִים בַּפְעוּלוֹתָם, וְעֲלִיךְ, לְאַמֵּן אוֹתָם בְּתַחֲבוּלוֹת חֲכָמָה, גַּם לְהַלֵּךְ עֲצֻמוֹתָיו. — הֵן חֲכָמֵינוּ ז"ל, לְמַשֵּׁל, הַכְּנִיסוּ בְּתַעֲוֹדַת הַחֲנוּךְ גַּם אֶת הַלְמוּד "לְשַׁחֵת בְּנֵהוּ".

הַתְּבוּנָה

התבונן על כשרון הדבור שלו והכשר אותו, להרניל את עצמו לדבר בן, למען שפתיו כרוך תְּמַלְּקָה כל דבר ודבר, וימחר לדבר צחות בקול נעים ודבור מתוקן. —

ד.

(ב) עוז ותעצומות הרוח — ציץ ופרי הדעת בעד כל בן ישראל (דרושה להיות "התורה"), יען כי היא אוצר כל סגולה, נחלה בלי מצרים ומרשה בדעת ובחיים. זאת התורה, שהיא נתנה ומסורה לנו מסיני, ואשר רק ע"י הלמוד והמעשה של התורה נהיה והתחנך ישראל להיות נוי קדוש. — הביטח נא וראה! אם התורה תביע לך אמר ותחזה דעת: כי מן השמים עד לארץ ומארץ עד לשמים, את אשר הנך רואה בעיניך, הכל כאשר לכל יצור ה' הנהו, כל כח ועבר ה', כל סדר חוק ה' הנהו. — אף התורה תראה בארץ המלאה כבוד ה', גם בעד האדם את מקומו ומצבו, להיות נושא רוח ה' וְתִפְתָּן בֵּין ה' ובין הארץ. הבה! הציגה כה גם את בנך בין השמים ובין הארץ, למען יכיר וידע גם הוא את התכל מסביב לו, לראות ולהכיר ולדעת את כמת החיון בעד פעולתו אתו בימים יבואו. למדהו, להכיר ולדעת את עצמו, את חלקו בחיים בתבל ארצהו, ואת חלקו באלקות. אבל בפל וע"י הפל למדהו, להכיר ולדעת, מה הוא זה יצור ה', עבד ה', חוק ה' ודעת את ה'. — הן כל אלה יהיו לעזר לו, להגדיל ולהרחיב את ידיעתו, בתורה, הלא הוא, דעת את "הטבע" ודעת את "האדם" — כמו כן שור נא! הן התורה תציג ותעביר לפניך את תחלת תולדות בני האדם ודברי הימים שלו ותביע אמרתה: "בהנחל עליון גוים בהפרידו בני אדם", הלא הוא, כי סתחלת חלוקת האדם לשבטים ולעמים, גוים וארצות עד סוף כל הדורות העתים והזמנים, המטרה האחת של כל תולדות בני אדם, הלא היא רק "החנוך" אל ה' — היא תראה בעליל בתכנית החנוך הזו וכעד תכנית החנוך הזאת את מציאותו ואת תעודתו. הבה, הוליכה כה גם את בנך בהליכות-אל אלה בתולדות בני אדם ודברי הימים שלו, הפיכה לדעת את כניסת העמים במעגל חיהם ומסלול דברי ימיהם. הבינהו, כי הפלא ופלא הוא הכה והגדל, אשר ינמו בחיזון נפשות האנשים, אבל ביחוד, למד ושנן בלבו את הלקח הטוב היוצא לנו מתולדות בני אדם, וכפי אשר תורינה אותה זה שנות מאות, והוכיחה לדעת, כי על כל דבר וממעל לכל דבר, אשר האנשים יזמו לעשות, למרות החוק והדת, והתאמרו, כי על ידם יבנו ויכוננו להם בנין עולם, היותה עליהם המלה של "בטול היש" "הבל", למען דעת בנך או בתך, בלכתו כה במהלך העתים והזמנים ודברי ימיהם, את הידיעה הנאמנה הזאת ולמען ישוב אחרי כן בפנימיות נפשו אל הנצחיות האמתית, אל אל עולם, הי וקים לעד. גם ילמוד היטב, לא הוב את תעודתו, תעודת איש ישראל, מבלי הבט, כי דל חלקו בחיים בדברים הננועים לתפארת אנשים; אף לאהוב את תעודת ישראל ולכבדה, אך ורק כגלל דלותו ושפלות

מצבו

מצבו החיצון של עמו, עד עת מצוא — זאת היא העזרה השנית אל דעת התורה, הלא היא דעת את תולדות בני אדם (נעשיכמע): אבל כל אלה דרושים להיות לו רק העוזרים אל הדעת העצמיתית שלו. — אל דעת התורה! לכן יחד עם התורה והנביאים למדהו והבירהו, לדעת את ה' „בטבע ובתולדות בני אדם” ומדעת את ה' הכינהו את הכרת התבל, ובתבל הזאת, לדעת את האדם, ובאנושית את ערך עם ישראל, ובישראל, את בני דורו שהוא חי בו — ובקרב עם ישראל את המקום והמצב של עצמו — ואם פנימיות נפשו ולבבו כבר מוכשרת וגמולה היא אל השאלה: מה עלי לפעור ולעשות כתבל הזאת, שבה הלא כבוד ה' מלא עולם? מה עלי לעשות עם הכחות הנתנים לי מה' בעד תעודתי, תעודת איש ישראל, אשר יעד אותה ה', למען אוכל גם אני למלאות את חובתי בעד תעודת החיים הזאת? אז, לך עם בנך הלאה והלאה ונהל אותו אל מקור חייו אל המבוע של חכמת החיים אל „התורה”, מתורתך תלמדנו, מהתורה שנכתב ועמה גם יחד את התוצאות מהתורה שבעל פה, היריעות היותר נחוצות לו בעד מלאוי החובות בחיים. למדהו, לדעת ולעשות את הכתוב לחיים „בתורות ובעדות” גם להכיר ולדעת את חין ערך „החוקים”, „המשפטים”, „המצוות והעבודה” (כמו מספרי הרמב"ם וד' הלקי „השלחן ערוך” את הדינים הדרושים לו לדעת בעד החיים הכלליים), ואם תתכונן בו, כי רוחו הנהו מתעורר בקרבו ומחונן הוא בכשרונות טובים, אז נהג אותו גם אל המקורים של חכמת התורה. הביאהו חדרי המשנה והגמרא, אבל עליך להנך אותו באופן כזה בלמודו, עד כי בכל אלה ישים את פניו ותכלית למודו ביהודי. מול פני החיים, מול פני הדעת את חובת ישראל והיי ישראל — רק בדרך חנוך כזה יוסף הילד אטיף וחיל וכאור תורה באמת ואמונה יראה חוות הכל — אולם היסוד והמסלול בעד כל אלה הלא היא דעת את השפה והלשון. — את שפת ארץ מולדתו ואת שפת התורה — לכן הכינה את הילד בשחר טל ילדותו, כי ילמוד לדעת את שפת ארץ מולדתו ושפת פתבי חייו — את שפת קדשנו. — בשפות האלה ועל ידן עליך, ללמדו ולהבינו. להכיר ולדעת את הדברים ויחוסיהם. פֶּאֶר לו את המושגים הנאמנים מכל דבר, למען בהם יתפתחו חי רוחו באביב עלוטינו — ופי אשר הכיר גם נוכח לדעת, כי עזי השפה, אשר בה תהשוב ותדבר כל תֶּבֶן מחשבותיך, יקבל הדבר את צורתו ותכניתו הנאמנה. הוא ימצא אל נכון עד כמה נכונים ואמתים המה דברי חכמינו ז"ל, אשר קבעו לחובה ללמד את הילד באביב שנותיו את שפת קדשנו*). עם השפה הזאת, אשר ילמוד בילדותו הנך מוסר לו גם את המפתחות אל שערי הספרים, אשר ילמוד ויהנה בהם בימים יבואו, והמה יהיו לו יסוד ומקור חייו, גם מולוכיו בדרך החיים — לכן החל עמו ידיעת השפה, וביחוד בתחלה, כגלל למד השפה, למדהו לקרוא בתורה, אולם בו בזמן, כפי כשרון ותכונת הנער, עליך לאמץ לאמץ להכירו ולהבינו את דעת

*) ראה כברי עקב: מכאן אמרו, כשהתינוק מתחיל לדבר, אביו מרבה עמו לשון הקודש ואם אין מרבה עמו לשון הקדש ואינו מלמדו תורה ראוי לו כאלו קברו. —

דעת הדברים של הענינים הבאים שמה, למען ידע ויכיר את עולמו בשחר טל ילדותו. קאר לו את תולדות ישראל ומכל דבר, לדעת ולהכיר את ה' ולכבדה ולאהבה — וכה הרחיקה ללכת עמו בדרך ההרגל והלמוד שלו, עד אשר תוכל לקרוא עמו את התורה והנביאים גם בגלל תקן דבריהם ומובנם, ויחד עם הלמוד הזה הרחיבה את חוג ידיעתו. בידיעת הטבע ותולדות בני אדם, למען יתפתח בקרב נפשו ורוחו תכן התורה ביתר באור וביתר שאת, עד כי יוכל ללמוד את התורה גם בגלל ידיעת חובותיו, למען יכיר וידע את המעשה ה', אשר יעשה איש ישראל וחי בו, ויכונן את פעולותיו ע"פ התורה, ומאז החל להרגילו גם בלמוד התורה שבעל פה, להיות נלזה אל ראשית למודים אלה. — זה הוא הדרך הכבושה והסלולה, אשר רק היא תוביל אל האמת ואל החיים, הדרך הישרה, שהיא גם עתיקת יומין וכפי אשר סדרו לנו האבות במשנה: בן חמש שנים למקרא, הלא הוא עליך להרגילו בקריאת כתבי הקדש, להבנת השפה והענין. בן עשר שנה למשנה, הלא הוא: עליך להחל, להכירו לדעת את הדינים וההלכות בדבר מלואי החובות ע"י הלמוד של ראשי הכללים והתוצאות של תורתנו שבעל פה. בן שלש עשרה שנה למצות (בר מצוה), בן חמש עשרה "למרא", הלא הוא להגדיל ולהרחיב יותר את חוג ידיעתו בתורה ולהעמיק חקר בה בעיון נמרץ. — אולם אהה, מדוע עזבו אחינו את הדרך הכבושה הזאת. מדוע הפכו את הסדר? הן אמנם הרבה קלקלו ביחס מצבו המוסרי של עמנו ע"י עזיבת הסדר הנעלה, אשר אָזנו ותקנו חכמינו ז"ל, ומה היה סוף הדבר של האיסורים בעניני החנוך, למרות הסדר ותקנות חכמים, שלא קימו אותו להלכה ולמעשה? אהה! התורה נדחתה מהחיים, ואחרי כן מהיות גם בתור למוד ומדע. — עד כי בימים האלה בענין תראה "חנוך" גם "בתי ספר" כאלה, ששם אמנם הלא נמצא הפל ערוך ומתקן — אבל לא תמצא בהם לא את "רוח ישראל" ולא את "תורת ישראל", אשר אותה עזבו ודעת דרכיה לא יחפצו. —

ה.

ג) הכשרון, לרכוש לו עסק ואומנות, למען יוכל לעמוד ברשות עצמו — אולם עם הלמוד והדעת, אשר יחוק ויאמץ את הנער, למען ישוו רגליו בדרך החיים, שעליו ללכת בו, עליך לשום לבך לתת לבניך ידיעות וכשרונות כאלה, אשר ימציאו לו את "היכולת", לעמוד ברבות הימים ברשות עצמו, כמו עמך אתה ברשות עצמך, ולמען יעצור כח למשוך מסביב לו חוג לפעולותיו לחיים ולהכניס אל תוך החוג ההוא נקסים, בתור קנין שלו, ועם הנכסים האלה ובקרב החוג ההוא ומהוצה לו, להיות חי "צדק" ו"אהבה" ולהנהיל גם לצאצאיו "אורח לחיים", כפי אשר קבל ממך — לכן עליך להשתדל, כי בנך יקנה וירכוש לו בתור פרנסה לכל חייו איזה אומנות או עסק, הרושת המעשה או מדע, והכל כפי כשרונותיו והכנת נפשו — אמנם כל מְשֻׁלָּה יד, אומנות ועסק לפרנסה, הכל שווים המה לטובה, גם סבבים המה, לוא אך יפעלו ויעשו וינהלו אותו בתום ויושר — אבל בחר לך בעדו, אם תוכל, ולפי עצת חכמינו ז"ל קקור למחיתו, דבר כזה, שהוא

אָצור אֶתוֹ בעצמות כשרונו, הלא הנה מלאכה ואומנות, הבלתי תלויות ועומדות תחת הליפות העתים ותטורות הזמנים. — לעשות את המדע קרדום, לחפור בו לשם פרנסה, ולהוציא ממנו מחיה וכלכלה, חשבו חכמינו דל לפחיתות ולחלול כבוד המדע וקדושתו; בעיניהם נחשב היה המדע „לחיים” — לכן אָסרו לשלם ולקבל פרס בעד למוד התורה — אבל צוק העתים והזמנים וההכרח להחזקת התורה שנו את פני הדבר הזה, אולם ביחוד ועל כלם השמר לך, לכל תבחר בעד בנך עָנף למחיתו, דבר כזה, אשר יביאהו בסכנה, בננוע אל תום המדות והמוסר ושמירת היהדות. —

אבל הָזַהר מאד, לכל תחשוב כי יצאת ידי כל חובתך לבנך בהשתדלותך עבור בנך, להמציא לו רק מוצא למחיתו — אף כי זאת, הלא היא גם כן „חובת האב” — ולדמות, כי כזה עשית הכל בעדו, עד כי כל מעִנְךָ תשים רק לפעול בעד בנך, כי יוכל לכלכל את נוֹתוֹ ולכונן לו את ביתו ודיו. הן מה יסכנו לו מציאות ובית, אם נפשו לא מטרה. אם אור תורה לא ננה על רוחו. מה יתן ומה יוסיף לו, אם גם יוכל לחיות בתבל, בעוד לא ידע ולא יבין איך לחיות חיי איש ישראל בתבל? אמנם ההשתדלות לדאוג בעד התכונות מצבו, היא באמת גיב חובת האב, אבל היא רק הלך מהחיות ובאמת החובה האחרונה, אולם בשום אופן לא תוכל להחשב לחובה ראשונה והכי נכבדה בעדו, ומה גם לחשוב כי החובה הזאת לבדה היא דיה ומספקת בעד „חנך בנך”. —

אל ההכנה בננוע אל המדע בכלל, נדרש לצרף גם את אלה הידיעות שהנה גיב טובות ונחוצות לו במאד את הכתיבה וידיעת החשבון. — והנה רק אז, אחרי אשר בכל אחד מכני ובנות ישראל בָּקְרָה הדעת הדרושה להם גם בְּשִׁלְהָ כל צרכה, לפי שנותיהם, אז על האב להשתדל לבחור לבנו איזה עסק או אומנות למחיתו, ולהכינו ולעִתְדוֹ לזה ובאופן כזה גם ההתחיות לה שנת מחיתו ומצבו תִּתְחַשֵּׁב גם בעד בנך לכשרון, לעמוד ברשות עצמו, למען יוכל לרכוש בעצמו את האמצעים הדרושים, למלאות על ידם „רצון ה'”. — החובה לעזור להכנים ולהכשירם אל העמידה ברשות עצמם תבוא לידי שלמותה ביחוד בהניע התור, אשר יגיעו באמת אל המצב העצמתי שלהם, לכן עליך גם אז לעזור ככל האפשרי, להבין והבת, לכונן להם בית לעצמם, הלא הוא, כי תהיה גם אתה העוזר והמסייע לבנך, לקחת לו אשה, ולבתך כי תנשא לאיש. —

לפי התכנית הנזכרת הגנו להציג בזה את פרשת עניני הלמוד היותר דרושים ונחוצים בעד בני העלומים בישראל בכלל:

(א) שֵׁפֶת עֶבֶר — ב) לְשׁוֹן אֶרֶץ מוֹלְדֹת.

ובעת הלמוד להבינם ולהכירם, לדעת את עצם הדברים ולפתח ולהכשיר את תבונתם בהקרת הנמצאים ותכונתם.

(ג) הַתּוֹרָה, נְבִיאִים וּכְתוּבִים. —

בתחלה ביותר כעבור הקריאה ולמוד השפה ואחר כן בידעת תכן הענינים שלהם והבנתם בעד החיים. — אל אלה מקושרים בתור מדעים עוזרים:

(ד) יְדִיעַת הַטֶּבַע וְדַעַת אֶת הָאָדָם.

תולדות הטבע, למוד הטבע, ידיעת גלילות הארץ, אבל ביותר את הדברים אשר יתיחסו אל טבע המקומות מאשר אל עניני המדינות (פאליטיש), הקרת עצמותו ע"י תורת החיים (פֶּהוּיִכְעֶלְאָנִיעַ) ודעת את טבע האדם (אַנְטְרֹאָפּוֹלֹגִיעַ). —

(ה) הַתּוֹלְדוֹת בְּנֵי אֶדָם (געשיכטע).

דברי הימים הכלליים, ביותר להקרת התפתחות האנושית ועניני האדם ולמעט בדבר יחש הידיעות שר הוקות הנה, מהביא תועלת רבה אל החיים, כמו דעת את משפחות השליטים (דינאסטיען) וכדומה. — שתי אלה ידיעת הטבע ותולדות בני אדם הנחוצות ומועילות להיות נלוות עם הלמודים היוצאים מהתורה, להוקיר ולכבד את הידיעות האלה ברוח התניך, ולהמציא מזה תמיד לקח טוב, לדעת את ה' והאנושית, ולקבוע את הדעת הזאת ברוח ובלב. —

(ו) חֻקֵּי הַחַיִּים (למוד החובות) מִתּוֹרָה שְׂפָכְתָּב וְשִׁבְעַל פֶּה. —

מתרמבים וד' חלקי שלחן ערוך, וככל האפשר, לפי כשרונות הנער, גם ממשנה וגמרא. —

(ז) כְּתִיבָה וְיְדִיעַת הַחֻשְׁבֹּן. —

אנחנו הראינו כזה את הדרך והמסלול אל ההגות נעד הבנים, אולם הדרך הזאת טובה ומכוננת היא גם בעד הבנות, אבל הסימנים א' עד ה' ו' תלמודנה באופן פשוט יותר. בנוגע אל הסימן ו' תלמודנה הקנות רק הלמודים הדרושים לחובותיהן בחייהן הבאים, וביתור את הכל מנקודת ההשקפה של היו הבית והליכותיו, ואת הנערים ילמדין את הלמודים היוצאים מנקודת ההשקפה של היו האדם, היו איש ישראל וחיי אורח. כמו כן בעד הקנות עוד דרוש לאמן את ידיהן במלאכות היד ולהרגילן בעבודת הליכות הבית, כפי שהוא נדרש בעבור הבנים, הכשרון והלמוד, לתכלית השנת מוצא לכתיבה. —

ז.

ב) התנוד.

אבל ההכנה לכזה בתוך לבנך את הכח והמדע בגלל החיים הוא רק חצי הצעד של ההתאוששות שלו בעד דרך החיים בעתיד, אך החנוך בפועל חלא הוא השלמות, — לכן כשרם תבוא בעדו העת ולפני הגיע התור, למלאות את חובותיו בחיים אף יחד עם הדעת והלמוד, אשר תתן לו, גם עוד מקודם לזה, עליך להחל, לחנך את בנך בחיים הפנימיים וההיצוניים, לעשות ולקיים את החובות המחכים עליו למלאות אותם בעתיד, אף בהגיע התור של מלואי החובות שלו, גם אז אל תעזבוהו לנפשו, ונהפוך הוא, עליך אז להכפיל את השתדלותך ולהוסיף השגחה על זה, לכן בשחר טל ילדותו של בנך השתדל לפעול על היו הפנימיים, להיות פעולתך אתו, חנך והרגל אותו באיב חלדו, להיות תמיד סר למשמעתך ולתת און קשבת לדבריך, למען יוכל לכבוש את רצון עצמו ונשקטו אל איזה הנאה ותענוג כדמה ולתתם כופר בעד כל דבר נבזה ונשא, למען החשוק נפשו לרכוש לו בחיים. — הרגל אותו באיב עלמו, בהיותו בחיי חבירתו, עם אחיו ואחיותיו, בקרב רעיו ובני ביתו, להיות תמים דעים, אחת אמת ומבקש לעשות חסד. — עליך לפעול, כי יתעורר בקרבך נפש השתתפות בצערם ושמתתם, לבקש סליחה על חטאתו נגדם ולהיות נוח לסלוח גם להם, להתגדר כמדת ענה והסתפקות. פתח את לבו, למען יכניס וישליש בקרבך את האהבה הכללית, לכל אשר נמצא אתו במציאותו בתכל, וככל האפשר באיב שנותיו לקדוה כבדאה עיניו על השמים והארץ, להכיר ולדעת על ידו את ה' ונשע בקרב לבו את נשעי הנעמים, אשר ישו פרי לחיים: את יראת ה', את אהבת ה' ואת הבטחון בה'. עליך לפעול אצלו בילדותו, כי ישוה לנגד עיניו תמיד, כי עומד הנהו תדה השגחת ה', אבינו שבשמים, ולקבד ולאחוב את הכל בתור בני אל חי — ואחרי אשר ספרת לו או לקדת אותו את קורות אבותיך ודברי ימיהם ונפר לדעת את תעודתו, להיות איש ישראל, עליך לאצול מרוחך עליו, למען ירגיש ויחוש בנפשו כבוד, אהבה וגאון על תעודתו, תעודת איש ישראל שלו. אף ישמח וינעם לו סנת גורלו והיוו בעתיד, להתאמץ כי פעולתו תהיה אתו פעולת איש ישראל. כי לבו יהיה נמשך תמיד אל חברת ישראל, אף יכיר טובה ויהנה תודה וטובה אל

אל הנסיך ואל ארץ מולדתו, ולרחיש אהבה בלבו לכל אדם ולכל היקום. עליך, להרגילו בחייו החיצוניים באביב עלומיו, כי גם בחוג הקטן שלו ימלא אל נכון את חובת "הצדק והאהבה" הכלולים במשפט, בחוק ובכפיה, כי ישתדל להוקיר ולכבד את הבריאות, את הנוף את הרכוש, את השמחה, את השלום ואת הכבוד של כל אלה הנמצאים בקרבתו ובחברתו. כי יוקיר ויכבד את כל יצור נברא. לבל ישחית ולכל יכלה בזון לבב שום דבר. לבל ישחית כל ציבה ולכל יענה כל בעל חי, כאשר יעשו הילדים. לְפָדוּהוּ לְכַבֵּד אֶת גּוֹף עֲצוּמוֹ ולהיות בהנאותיו מסתפק במועט, להיות עָנָו וּמְצַנִּיעַ לְקַת בְּכַל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה, בהנאותיו, בפעולותיו, ובדבורו. כי יהי נוח לקבל הוראה ומוסר השכל ויפעל כפי כחו לטובת זולתו. כי ישמח שמחה גדולה בשמחה, אשר יוכל להכין לאחרים, גם לְשִׁישׁ ולהיות שבע רצון וענג על ההצלחה, על המנוחה ועל ההצלה, אשר צלחה לו להביא לאחרים. — חָנַךְ אוֹתוֹ בְּאֲבִיב יְלֻדוֹתָו כַּמַּעֲשֶׂה, הַעֲדוֹת וְהַעֲבֹדָה", לְמַעַן יִמְלֵא בְּשִׂמְחָהּ וּבְחֶפְזָן לִבָּב אֶת הַחֹבוֹת הָאֵלֶּה, שֶׁהֵמָּה יִקְדְּשׁוּהוּ וְיִרוֹמְמוּהוּ לְה', אֹלָם עֲלֶיךָ לְהַבִּינֵנוּ, כִּי יִמְלֵא אֶת כָּל אֱלֹהֵי בְרַעֲיוֹן וּבְהַבְנָה נִאֻמָּה, בְּרַעֲיוֹן וּבְבִאֻר הַנִּכּוֹן לְכָל דְּבַר, אֲשֶׁר תִּגִּיד לוֹ, וְכַפִּי אֲשֶׁר תּוֹכַל בִּנְתּוֹ שֶׁאֵת אוֹתוֹ. — הֲרַגְל אוֹתוֹ בְּשֶׁחַר טַל יְלֻדוֹתָו, כִּי יִשָּׂא לִבּוֹ אֶל אֵל בְּשָׁמַיִם וְיִשְׁפֹךְ שִׁיתוֹ לְה' בְּתַפְלָה וְצִקָּן לַחֵשׁ, אֲבָל עֲלִיו לְהַבִּין הַיֵּטֵב אֶת דְּבָרֵי תַפְלָתוֹ, עַד כִּי הַתַּפְלָה" תְּהִיָּה נַחֲשָׁבָה אֲצִלוֹ לְדַבַּר נְחוּץ בְּהַשְׁתַּכּוֹת הַנַּפֵּשׁ, אֲשֶׁר מִמֶּנָּה יִקְבַּל לוֹ אֶת הַכֶּחַ, הַעֲזוֹ וְהַעֲצוּמוֹת, לְקִיּוּם וּלְמַלְאוֹת בְּנַפֶּשׁ חֶפְזָה אֶת הַחֹבוֹת הַקְּטָנִים שְׁלוֹ. —

אולם המרס תדע איזה היא התחבולה הנאמנה והיותר בטוחה, שהיא בידך, לפעול למענהו את דרך החנוך הזה, כי תהיה צלחה? התחבולה הזאת, הלא היא הדוגמא והמשל של עצמך! בתמונת חיי ההורים יראה הילד את התמונה של חיי עצמו בעתיד ובנפש הפצה ממנה יראה וכן יעשה, לכן תמונת חיי ההורים דרושה להיות תמונה טהורה וקדושה, תמונת חיי איש ישראל, ומפני זה כל החובות הנזכרים עשה ועשה גם יקיים עִבְדְּךָ יְהוָה — אף אתה לך לך לפניו בתור סורה דרך, ואם תִּקְנִים וְתִמְלֵא אֶתְּהָ כָּל דְּבַר בְּכַבֵּד וְיִקַּר בְּשִׂמְחָה וּבִאֲמוּנַת רוּחַ, אֲזִידַעַת אֵל נִכּוֹן, כִּי גַם בְּנֵךְ יִלְךְ אַחֲרָיִךְ כְּטַת, מִמֶּךָ יִרְאֶה וּכְמוֹךָ יַעֲשֶׂה תְּמִיד — אֲמַנֵּם הֵיוּ יָמִים בְּיִשְׂרָאֵל, אֲשֶׁר עַל יְדֵי חַיֵּי הָאֵב וְהָאֵם, הֵבֵן וְהִבֵּת הַתְּחֻזָּקוֹ וְהַתְּעוּדָדוֹ לְהִיּוֹת כְּאֲבוֹתָם וְלַחֲיוֹת כְּמוֹהֶם, הַיּוֹם טוֹבִים וְקְדוּשִׁים, חַיֵּי אִישׁ יִשְׂרָאֵל. — לְפָנִים בְּיִשְׂרָאֵל הִיתָה עַת, אֲשֶׁר הָאֵב וְהָאֵם בְּכַהֲנִים וּכְהַנּוֹת" עֲמָדוֹ בֵּין ה' וּבֵין בְּנֵיהֶם — וְעַי הַלְמוּד וְהַדּוּגְמָא וְהַמְשָׁל שֶׁל עֲצָמָם מִשְׁכוֹ אֶת בְּנֵיהֶם, לְעֹלֹת מַעֲלָה מַעֲלָה אֵל ה'. הַאֲמַנֵּם חֲלָפָה עֲבִירָה הַעֵת הַנִּהְדָּרָה הַזֹּאת? הָאֵם כְּאִמַת עֲבִירָה מְכַלִּי שׁוֹב אֵלֵינוּ עוֹד?? — וְהִנֵּה יַעֲזֵב דְּבַר בְּרוּר הוּא, כִּי עַיִי הַמְשָׁל וְהַדּוּגְמָא שֶׁל אַחֲרֵים יִתְחַנֵּךְ וְיִשְׁתַּלֵּם הַיֶּלֶד, לְכֵן פִּקַּח עֵינֶיךָ וְרָאֵה תְּמִיד עַל כָּל אֲשֶׁר יִבּוֹא בְּקִרְבְּתוֹ לְמַרְאֵה עֵינָיו וּלְמַשְׁמַע אוֹזְנוֹ. הַמְקוֹם, שֶׁשֶׁם נִמְצָאָה נַפֶּשׁ יֶלֶד דְּרוֹשׁ לְהִיּוֹת מְקוֹם קְדוּשָׁה, אֵל יֵגֶשׁ וְאֵל יִקְרַב שֶׁם, לְחַלֵּל אֶת קְדוּשַׁת הַמְקוֹם, שׁוֹם דְּבַר, אֲשֶׁר לֹא כֵן, בְּדַבּוּר, כְּפַעּוּלָה, בְּמַרְאֵה וּבַחֲזוֹת פָּנִים. — הַתְּאֲמִצָּה בְּכָל כַּחֲכֵם, לְהַמִּיר וּלְפָנֹת מְקַרְבַת הַיֶּלֶד, כָּל דְּבַר, אֲשֶׁר יוֹכַל לְהַזִּיק לְטוֹבוֹ וּלְבְּרִיאָתוֹ, גַּם לְהַרְחִיק מִחֲבֵרְתוֹ שׁוֹם

דבר, אשר יוכל להכניס ולהביא בעל זמנות ברוחו, בנפשו ובחיו, מלה של קלת דעת, פעולה לא טהורה, משל נמכזה וכדומה. האם תוכלו לראות, כי ישאר כל זה בקרכתו מבלי משום פקדו עיניכם על עצמכם ומעשיכם וביחוד כהיותכם נמצאים בפני בניכם ומעשיכם לנגד עיניהם, כמו כן, שימו לב על חבריהם, על בני ביתכם ואוהבי ביתכם ומכיריכם. —

ה.

וכמו שתחל בשחר טל ילדותם של בנך או בתך, לנהל ולחנך אותם בחנך ובמעשה, הדרושים להם לימים הבאים, כן חלילה לך לעזוב אותם לנפשם כהניע להם התור של החובה בעצמה שלהם בפועל, בעת אשר החובה והמצוה מוטלת עליהם לקיימן בעצמם, והאחריות של מלואם או התרשלותם בהן חלה על עצמם, יען בתקופת העת ההיא ביתר תוקף וביתר עוז מאשר לפני זה, יתעורר בקרבם רוח הבהמה, ואשר מפני זה הוטלה על עצמם החובה בפועל, להתאמץ כי יוכלו עמוד בקשרי המלחמה בין רוח הבהמה והחובה ולצאת כסנצחים בתור אישי ישראל ממערכת המלחמה ההיא, לכן אתה אב אל תעזוב את בנך או את בתך בעת ההיא בעת אשר נדרש לו אז תומך ומועד, משען והוראה, עין רואה ופה מזוה של אוהב ואב גם יחד. — האם חפץ אתה, בעת המספנה ההיא, לשלח אותו מעל פניך, למען ילך ויפגם בעולם הגדול והרחב, בהיותו בן ארבע עשרה, חמש עשרה או שש עשרה שנה? ההנך חפץ תחפוץ, להעמיד או את בנך יחידי מול פני המלחמה החזקה, שעליו ללחום בפנימיות נפשו, ונוסף לזה מול פני קרב ונלחם, אשר יעריכו נגדו הדונמא והמשל של הרבה חברים רעים, כל תשוקה וחמדה וכל מדה לא נכונה, ואשר עליו אז לברו, להתקומם נגדם, לכל יכולע לו? ומה יהיה סוף בנך בהיותו רחוק רחוק ממך ומעין השנחתך? ומה תעשה, אם יתם שם חלילה לנוע ולבלות ולעבור שארו ורוחו באהבת בשרים, בכל מדה רעה, בתאוה והמדה נמכזה, בקלות דעת ובהתנכרות לעם ישראל? — והיה פְּרִדְתוּ סָה בִּינָן מצולה, ובטרם ירד וישקע מטה מטה ורגליו שאול תתמוכנה, והיה אם ברוחו ובנפשו יפרוש אז את כפיו אליך, להצילו מרעתו אליך להוציאו למרחב, גם בהאבקו עם המות והמשפלות של השחתת המדות, ובראותו, כי תם לריק כחו יתהנן אליך ברוחו, להצילו מרדת שחת — ואתה הן היית רחוק ממנו — רחוק רחוק — והוא מובע בִּינָן מצולה באין מעמד ובאין תקוה לעלות ולקום עוד. אהה! איככה תוכל אתה האב, להתיצב לפני כסיה, עת ידרוש ממך דין וחשבון על נפש בנך האוגד? חכמינו ז"ל יורו ויראו לנו גם בזה, פְּתִי היא העת, שעליך ביותר לדאוג על עתידות בנך, הלא היא משנת השש עשרה עד השנת העשרים ושנים, ולפי דעת אחרים משנת השמונה עשרה עד שנת העשרים וארבע!! חכמינו אמנם יצוו ויזהירו על זאת, ואנחנו האם לא נדע מה נעשה? אמנם הורים! אם אך יכול תוכלו — אף אין דבר, שהוא כה כבד או נמנע מעשותו, כפי אשר יתראה בתחלה, התאמצו לשמוע בקולם. — זכר נא אתה אב לבנים, הלא ה' הוא נתן לך את הַחֵן גם בעד בנך באהלך

באֶהֱלֵךְ עַד הַשְּׁנַת הַשְּׁלֹש עָשָׂרָה, הָאֵם מֵאָה וְהָלֵאָה קָצְרָה יָדוֹ עוֹד לְהַמְטִיר לְךָ
 „מֶן“ בַּעֲדוֹ? כִּהְיוּהוּ גַם בֵּן אַרְבַּע עָשָׂרָה, חֲמֵשׁ עָשָׂרָה וְהָלֵאָה, עַד אֲשֶׁר
 בֶּנְךָ יִהְיֶה חוֹק וְאִמִּיץ, עַד אֲשֶׁר נֹכַחַת לְדַעַת, כִּי עֵי הַחֲנוּךְ וְהַלְמֹד שְׁלֹךְ נְהִיָּה
 מוֹכֵשׁ לְהִיּוֹת אִישׁ בְּאַנְשִׁים, לְמַעַן גַּם יַעֲצוֹר כַּח לְמִשּׁוֹל עַל רוּחַ הַבְּהֵמָה
 שְׁלוֹ וְלִכְבוֹשׁ כָּל צֶר וְאוֹיֵב הַבָּא עֲלָיו מִן הַחוּץ, רַק אִזּוֹ, הֲלֹא בַּהֲשַׁקֵּט וּבִטְחָה
 תוּכַל לְהַכְנִימוֹ בְּעוֹלָם הַגְּדוֹל וְהַרְחֵב, בְּלִי כָּל דַּאֲגָה וְעִצְב, בַּעֲדוֹ בְּטוֹחַ
 הַנֶּךְ בּוֹ וְלֹא תִפְחַד עוֹד!! —

בשנות העלומים הנזכרות, עליכם, הורים, להיות בעד בניכם אלה בתור
 „אוהבים וידידים“, אמנם בעד הבן והבת בימים ההם אין אוהבים
 ורעים יותר יקרים וגאמנים מהאב ומהאם — גם להורים אין אוהבים ורעים
 מִבְּעָלִים יותר נאמנים ויותר יקרים להם כמו הבנים, עת יגדלו
 בשנותיהם — לכן גם בעת ההיא הבן והבת כמו באביב חלדם דרושים
 לחיות בגלוי תחת עיני השגחתכם. לכם יהיה ערום נגדכם תמיד
 ואת מצוקת לבכם ישפכו בחיקכם, ואם השמים והארץ ירדפו באף את הבנים
 האלה, או נעזבים המה מברכתם בימי עלומיהם ובשחרותם, הלא באב ובאם
 ימצאו תמיד אל נכון משען ומשענה מן ומחסה — ואתם הורים, הַתְּפֹיץ מִתְּפִיזוֹ
 להרחיק מכם את האשר הנעלה הבא ע"י אהבה נאמנה כזאת, ולהרים את
 העמרת תפארת של ברית הידידות בין אב לבנים, אשר אין דוגמתה?
 „האהבה“ הזאת תפרח ותציץ ותצוה פרי תמיד, אם אך אתם בשאט כנפש
 לא תקטפו אותה מקרב לבכם כחשבכם תועה, כי בעוד נהיו בניכם
 „עלם ועלם“ חדלו מהיות עוד בחזקת עם הוריהם, כמו בעת היותם
 ילד וילדה. אל תשכחו, כי כאופן ההנהגה עמהם אמנם דרוש להיות
 שנוי נמרץ, יען כי מני אז עליכם הורים, להתנהג עם בניכם כאוהבים
 וידידים, למען גם הבנים בלב ובנפש חפצה יהיו אוהבים הנאמנים —
 ואז — אם תחזשו, כי לבב ונפש האבות והבנים כבר דבוקים ומקושרים
 יחד בברית אהבת עולם — אז תוכלו בהשקט ובטחה גם לשלוח את בניכם
 מעל פניכם, ולזא יהי גם בדרך רחוקה — יען אם גם הרים ובקעות,
 ארצות וימים יפרידו ביניכם, אבל המה, הבנים, ישאו בלבכם את
 תמונתכם והוות פניכם ישוו לנגד עיניהם תמיד — ובעת אשר יבואו לידי
 נסיון או אז תתיצבנה לפניהם תמונותיכם — כמו תמונת יעקב אבינו
 (דמות דיוקנא) לבנו „ליוסף הצדיק“ — וזכרוכם והפצם, להיות כדאי
 והגון להיות בניכם — יהיה למו לסלאך הנאל אותם מכל רעה, הפודה
 והמציל אותם, לבל ויִפְעוּ במצולת החטא והעון. —

וכמו ע"י התורה והנביאים פעלתם על דוחם ולבם, למען יבינו וישיגו
 בכרוך את חובת איש ישראל, בן עליכם, לשנן להם ביהוד בעד מלחמתם
 עם יצרי לבכם, ובעד סערת חייהם הפנימיים והחיצוניים את ספרי הכתובים,
 למען, ע"י אמרי אמת אלה הכתובים שמה והקשט והדת הכוללים והאצורים
 בהם, יתרוממו כמעלות רוחם, להחזיק במוסר ולארחו כחכמה ומישרים,
 להיות למו שבטם ומשענתם סלה, גם כוכב נוגה למו בדרך החיים, באשר
 יתנו וכאשר יקעו. —

ז.

אנחנו בכונה נסינו למעלה להמיל על "האָב" את חובת התפתחות הרוח של הילד, גם עיי הלמוד והמדע, אף כי החלק היותר גדול מזה נעשה עיי בית הספר, ובכל זאת הצננו את חובת המעשה הזה על האב, למען פתאים ביותר עם המצוה הזאת מן התורה, שהיא אמנם מראש קבעה את החובה הזאת על האב, ואם כי את החלק הרב מהחובה הזאת ימלא אותה האב באמצעות בית הספר, אבל חלילה להאב לשכוח, כי בית הספר הלא נוסד הנהו רק להיות האמצעי ועור אל החנוך של האב, ועל האב, לדעת את אשר לפניו, כי אם גם מסר את בנו לבית-הספר, ככל זאת לא פטר את עצמו מחובת החנוך, בעוד עליו החובה, לפקח על ילדיו ולהשגיח היטב על תהלוכות ההתפתחות של בנו או בתו, גם להגדיל ולהרחיב אותה בכל אשר יוכל. — כרוך יהיה זכר ר' יהושע בן נמלא דל, שהוא היה הראשון, אשר יסד את בתי הספר הכלליים" בעד ילדי בני ישראל, ומני אז אמרו: כאשר תעבורנה על הילד של שנים, האב מחויב ללמדו לקרוא עברית, גם להבין מעט את השפה הזאת, וכאשר תעבורנה עליו חמש שנים ובילדים חלשים שש שנים, האב מחויב להכניס את הילד אל בית הספר, אולם מה היא או תכלית בית הספר לא אחרת, רק למלא בפנים את מקום האב, כנגוע ללמוד ומדע הנאמר למעלה בסעיף ד' מהפרק הזה. בדבר פרשת הלמודים ראוי להיות נכלל גם בסדר הלמודים של בית הספר, אבל אם גם עיקר תעוד: בית הספר ביחוד הוא המדע, ככל זאת מהכלל והעיקר ההוא אל יוציאו את "החיים", ונהפוך הוא, על החיים להיות המטרה והתכלית בעד הלמוד והמדע — אמנם פעולת בית הספר על הילד, לשנן ולחדד את שכלו ולמסור אל הזכרון שלו את אצרות המדעים והלמודים, אבל תמיד על המורים להשתדל בפעולתם אמונה, להקדם גם את הלב והרגש, למען את הכל יוליכו אל מקום אחד, אף יכוננו את הכל אל מטרה ותכלית אחת, כי על הילד, לראות חיים בתבל ה' ותחת עיני ה', חיי איש ישראל, גם בחיי בית הספר וחברת הילדים, על המורים, לכונן ולהכשיר את תכונת רוח הילד, להיות תמים דעים ותמים פעלו גם בעולם הקטן של הילדים. —

אולם, גם אחרי אשר מסרתם את ילדיכם אל בית הספר אל השקפתי, כי בית הספר הנהו רק החלק האחד מחנוך בניכם, וכי על בית הספר להיות רק כחוליא אחת משרשרת החנוך, אשר תחנכו אותם בקרב ביתכם פנים ה' ואל תדמו בלבבכם, כי בית הספר הוא ראשית גם אחרית החנוך בעד הילד. הן החובה עליכם, לפני הקניסותכם את הילד בבית הספר, להקפיד כי רוח תשוקה ואהבה נאמנה אל המדע. החובה עליכם, לבחון את רוח ותכנית בית הספר, אשר תמסרו בו את ילדיכם, ולדעת איזה פרי ישרה לכו שמה — בבית הספר כזה אשר משם גרשו את רוח ה', אשר בו לא ישימו לב אל המוסר והמדות, אף כי כנכם יוכל שמה, להוסיף דעת ולקנות ידיעות הרכה — שם אל תשלחו את הילד. — חובתכם הלא היא, להראות

להראות בפועל, כי גם אתם כפד תכבדו את המדע ובוה תעוררו גם כנפש הילד את התשוקה אל הלמודים, לכן עליכם החובה להשגיח על הילד, כי יבקר את בית הספר בסדר מדי יום ביומו, סבלי מנרעת, גם לא יאמץ את חשקו בלמודים, להרגילו כי ילמוד בשקידה נאמנה, בהיותו כביתכם, וביהוד ועל כלם הלא נשארה עליכם החובה היותר גדולה שלכם בדבר הצעד היותר גדול ונכבד, הלא הוא: החובה של החנוך לחיים! אוי לילד, אם תדמה, כי יצאת ידי חובתך רק בזה, כי שלם תשלם כסף בעד למודו בבית הספר, או למורים פרטיים, ויבדוק אדות פעולתך בעד הילד התאמר: כי בזה, הלא מלאת חובת הורים די והותר — יען בהתיקפה כזאת על דבר החנוך תפנה מבטך רק, כי הילד ירכוש לו את הידיעות הנחוצות לו, לקנות את המדע, רק כגלל ימצא לו את מחיתו בעתיד, עד כי אתה בעצמך לא תמצא לך אף שעה קלה מופנה בכל היום, שעה כזאת, אשר אז תזיה אתה שייך אל הילד, לא רק בעמל נופך בלבד, גם מטעם חשבון השכל לבד, להבטיח את להטו בעתיד, להבטיח כי לחטו יהי נמן לו, סבלי מחסור מעמל תבונתו — שעה כזאת, אשר בה גלל כליל תזיה שייך להילד בחנוך אב נאמן לפניו בטנו, לכן שיש לבך להשכיל מאד אל חנוך בנך ובתך ודע כי החובה והמצוה עליך להיות שייך אל הילד בפעולת שכלך ותבונתך לחיים; בעין אב שלך, באמרי מוסר אב, אשר יכשירו ויחנכו את הילד, בדוגמא ומשל של עצמך, כנוגע אל אשר הילד היותר נעלה בחיו ערך חייו ופנת יקרת תעודתו בעתיד! רק מעט יוכל הבית לבד לעשות בעד חנוך הילד סבלי עור בית הספר, אבל כמעט ואין היא פעולת בית הספר בעד החנוך בלי עור הבית! אוי לילד, אם הבית ובית הספר לא יעלו כתומם גם יחד את פעולת החנוך הנאמנה, או אם את אשר יבנה האחד יסתיר השני. אם יקרה, כי הציץ והפרח של היהדות אשר פרחו ונמלו תחת אור וחום שמש הצדקה, והדוגמא של הבית, אם אלה נבלו, קטלו או נקטפו בעים הרוח הקר הנושכ בקרב בית הספר, או נהפוך הוא, כי את אשר למד הנער בבית הספר והרגילו אותו שמה, לחשוב את הדברים הקדושים והנעלים לתכלית החיים והנה בעיניו יראה, כי את כל הכבוד והיקר, אשר יתנו בבית הספר לקדשי הרוח והנפש, ובבית הוריו, הלא ירסו את כל אלה כרגל גאווה וישליכו עליהם שקוצים — מה תוכל להיות אהרית הילד, אם נמצא הנהו הליפות תחת השפעות סותרות וצוררות כאלה — מה תהי אחריותו? — אבל לא פה המקום לעורר תאניה ואניה ארות הדבר הזה — הן אמנם אם בקול רחל סבכה על בניה יתאונן ויקונן עתה ישראל: "בני יבאוני ואינני, כי מבקש הוא את בניו ובנותיו ולא ימצאם עוד, אוי הקינה הזאת לא ישא על בית הספר בלבד ועל הבית בלבד, הוא סקונן על התהפכות של הבית ובית הספר גם יחד. — על אדות כל שאר דיני החנוך ראה אה"ע ע"א, ק"ב, ק"ג, י"ד רנ"א, רמ"ה ר"ט י"ט, א"ה ש"ג ועוד. —

יד.

הַצֵּלַת חַיֵּי רֵעֵךְ מִסַּכְנָה, הַצֵּלַת רְכוּשׁוֹ וְאִשְׁרוֹ.

שְׁלֵא לְעִמּוּד עַל דָּם, הַשְּׁבַת אֲבָדָה, עֲדוּת.

לא תעמוד על דם רעך, אני ה' (ויקרא י"ב ס"ו).

לא תראה את שור אחיך או את שיו נדחים והתעלמת מהם, השב תשיבם לאחיך וגו' וכן תעשה לכל אבדת אחיך, אשר תאבד ממנו ומצאתה, לא תוכל להתעלם (דברים כ"ב א').

כי תפגע שור איבך או חמרו תענה השב תשיבנו לו (שמות כ"ג ד').
ונפש כי תחמא ושמעה קול אלה והוא עד או ראה או ידע, אם לוא יניד ונשא עונו (ויקרא ה' א').

א.

תעודת הכרחה שלך איננה מוגבלת ומצומצמת בפעולתה רק עבור ביתך ועבור בני ביתך בלבד, רק ככל מקום וככל עת תמיד ובאשר יש לך הפח והאפשרות, לפעול ולעשות לטובת אחיך הלילה לך לעמוד מנגד. אל תתעלם ואל תאחר מלהופיע שמה. חושה לעזרתו בעת הדרושה, גם עשה כל דבר כגלל הצלתו, בדבורך בפעולתך, בכחך ובכוחך. —

א) אל תעמוד מנגד ואל תתרשל בעת מצוא, להציל את חיי אחיך! חכמינו ז"ל אומרים, מפני מה הונחה אבן הזנה בעד עולם האדם רק ע"י אדם יחידי (אדם הראשון), למען דעת, כי המציל נפש אדם אחת, נחשב הוא כאלו הציל "עולם" פלו, לכן, אם רואה אתה את רעך צולל במים, אם שודדים התנפלו עליו או בא בסכנה להיות מאכל לחיות שורפות ואתה יכול תוכל להצילו, אם בעצמך או לשכור אנשים להצילו מרעתו, אבל הנך עומד מרחוק ומתעלם ממנו ואינך מצילו — או אם הנך שומע כי אנשים מתלחשים עליו וייתנבלים להרע לו, או רצת הכינו לו ללכו בחיכם — ואתה אינך מצלה זאת לרעך — או אם הנך יודע, כי איש תקיף ממנו יחפוץ להכניעו ולהכריעו, ויש בידך, אם ע"י דברי פיוס, לשכך את כעסו או באופנים אחרים לרצות אותו, להסיר מעליו את חרון אפו ומחשבתו הרעה על רעך — ובכלל אם איזה סכנה מרחפת על ראש רעך, ואתה יכול תוכל אם בעמלך ויגיעך או בכספך, להסיר ולהרחיק ממנו את הרעה והסכנה ההיא ואתה אינך עושה זאת — אז הנך עובר על מצות, לא תעשה ה' הזכרת, אשר על ידה הפקיד ה' בידך את הצלת רעך — ואתה, איככה תוכל, אחרי אשר יש לאל ידך, להיות לרעך מלאך כושע, פודה ומציל אותו מכל רעה, להתעלם ממנו ולעבוד בקרת וזה על דם רעך? (ה"ס תכ"ז). הן גם פסות הרודף עליך להציל את חיי הנרדף, אם באופן אחר ההצלה היא בלתי אפשרית (ש"ס תכ"ח).

ב.

ב) כי חלילה לך לנגוע ברכוש רעך וכי את אשר חסרת ממנו עליך להשלים לו, את זאת הלא ידרוש ממך "המשפט צדק", אולם המצוה הנזכרת תחובב אותך להגן ולחסות על רכוש רעך ולשמור ולהציל איתו מהריסה ואבדון, ובאופן, אם אין דבר מה מרכושו נפסד או נחסר, עליך לבקש את ההזדמנות בכל אשר תוכל לתקנו ולהכשירו. ה' צורך לכוונן את פעולתך תמיד לטובת אחיך ולתועלתו, יען כי בני ברית אחת, בני בית אב אחד אתם כלכם, וה' הפקיד בידך ובלבך את טוב רעך, לכן קרוב יהיה הדבר אליך מאד, לעשות ולקיים את כל זה בנפש חפצה. —

אם מצאת איזה דבר האבוד מרכוש רעך מחויב הנך להתעסק ולהטפל בו ולהשיב לבעליו את אבדתו, אבל רק באופן, אם המקום והמסכות יראו ויזו לך, כי באמת הדבר ההוא אבוד הנהו, גם אם נמצאו סימנים בדבר האבוד בעצמו או במקום ששמה נמצאה האבדה, אשר על פיהם תוכל לדרוש ולמצוא את בעל האבדה, והדבר ההוא יהיה למצער שוה פרוטה, ואשר לוא היה זה רכושך, היית גם כן קשובהו אליך, חוכת המישרים דורשת ממך, כי במציאה עליך לפעול הרבה יותר מאשר תפעל בעד קנין של עצמך. —

אף כי על פי הדין, אם בעל האבדה יאש את לבו מאבדתו, בעוד על ידו ה"אוש" יחדל הדבר מהיות עוד שלי, יען כל עצם מושג הקנין תלוו רק ברצון ובחפץ בעל הקנין ובחשבתו עליו להיות שלי, אולם אם משך וסלק את עצמו ומחשבתו והסכמתו מהדבר ההוא, הלא ישוב הקנין ההוא להיות "הפקר" ועוד לא נחשבה לגנבה, אם תקח את האבדה, אשר האובד יאש את לבו ממנה, בכל זה משום מצות געשית הישר והטוב (לפנים משורת הדין), אשר קראך ה' גם אליה, עליך להשיב את האבדה, גם אם ידעת אל נכון, כי בעל האבדה כבר יאש את לבו מזה בעת מצאך את הדבר האבוד, ואם אדות זה יש דבר חוק ומשפט במדינה, מחויב הנך, למלאות כל דבר כזה מטעם "דינא דמלכותא", כמו כן מחויב אתה לעצור בעד כל נוק שיהיה שיוכל לבוא ברכוש רעך, ואתה תוכל להצילו מהנזק, כמו לעשות סכר (דאמס) ומעצור לשטף, מי הנתר, לכל ישטוף בנבולו ועוד ועוד (ח"ס ר"ס).

ג.

אמנם רק אז הנך מחויב לשים לבך ולעסוק בדבר איזה מציאה, לקחתה אליך ולקיים מצות "השבת אבדה", אם אין לך כל ספק, כי הדבר ההוא טובא על המקום ההוא בלי שום כונה מצד בעל הדבר, האובד אותו, אך באופן אם תוכל לשער, כי בעל הדבר הניח את הדבר בכונה, אף משתמר הגהו היטב במקום ההוא, אל תשלח את ירך לקחתו, והכל שוה, אם יש להדבר סימנים או לא, גם אם ספק הוא לך, אם הונח הדבר שמה בכונה או נאבד, גם אז אל תשלח ירך לקחתו — אבל אם לקחת את הדבר והרחקת אותו ממקומו, ויוכל היות כי בעל הדבר היה שמה, ולא מצא אותו, אל תשוב עוד להניח אותו עוד הפעם, ואם יש להדבר סימנים, עליך לצוות להכריז על אודותיו, ואם אין לו סימנים, עליך להחזיקו אצלך, מבלי

מבלי להשתמש בו — אולם אם לא הרחקת עוד ללכת מהמקום ההוא, עליך להניח את הדבר על מקומו — אבל אם הרבר בלתי משתמר במקום ההוא ואשר יוכל היות כי בעל הדבר הניח אותו על רגע קטן ושכח אותו, אוי, אם יש להדבר סימנים עליך לקחתו אליך ולהכריז על אודותיו, ואם אין לדבר סימן בעצם הדבר ולא במקומו אז הדבר ההוא שייך לך, אם אך ידעת, כי בטח בעל הדבר יאיש את לבבו מזה, ואם לא, אוי עליך לתחזיק אצלך בלי כל שמוש — אבל אם תכונת המקום בנוגע לשמירת החפץ הוא בספק בעיניך, אוי קח את הדבר שיש לו סימן להכריז על אודותיו, ואם אין לו סימן, עליך להניח את הדבר על מקומו, ואם לקחתו, הניחה אותו עוד הפעם על מקומו. —

אולם על הדבר שנוכחת בדעתך, כי בטח נאבד הנדו, ובראותך כי נמצא בו אי במקומו איזה סימן, עליך לקחתו אליך, למען הכריז על אודותיו, ואם אין שום סימן, אז הנדו שייך אליך, ובאופן אם יש להחליט בברור, שהאובד תיכף ידע, כי אבד את הדבר, ויען כי לא נמצא בדבר שום סימן, אוי "יאש" את לבו בטח מזה, אבל גם בזה ראה בסעיף הקודם ובח"מ ר"ס רס"ב. — טעמי הדינים האלה טובנים וברורים. —

ה.

אל תבקש שום שכר טרחה בעד התעסקותך בדבר האבדה אשר תשיב לבעליה. אבל אם היית אז עסוק באיזה עבודת מלאכה והפסקת ממנה, להשיב את האבדה לבעליה, אוי על בעל האבדה לשלם לך את אשר יכולת לקבל לוא בקשך להניח את העבודה ולהיות בטל במשך העת ההיא, יען אינך יכול לחשוב את השבת האבדה לעבודה של עמל ויגיעה, בעוד הלא הנך עושה וממלא בזה "חובה ומצוה", אבל אם אתה עסוק במלאכתך ובעל האבדה איננו, גם בית דין איננו קרוב לך, אשר יוכל לקצוב לך שכרך בעד בטול מלאכתך, אוי מצד הדין פטור הנך מדבר השבת האבדה, ויהי מנח הדבר על מקומו ואתה אינך מתויב להפסיק ממלאכתך (רס"ה), בכל זאת מטעם האהבה אל רעד, הלא לא תוכל להתעלם, בעת אשר תוכל לתחזיק ביד רעד את רכושו (רס"ד). עם הדבר האבד, עליך לעסוק ולהטפל בו, עד אשר תביא ברשות בעל הדבר ובמקום בטוח, אבל אם תביא במקום בלתי בטוח, אוי הנך מקבל עליך את האחריות בעד הדבר ההוא, בכל זאת לא נדרש לך כמו אצל השבת הדבר הגנוב (ראה משפטים פרק ג'), כי בעל הדבר יקבל ידיעה נכונה בעת "ההשבוך", לדעת כי הדבר הושב לו. אם לא תרע ולא תכיר את בעל האבדה עליך לעשות הכרזה בפומבי, למען יבוא בעל האבדה ויגיד סימנים נכונים, או יביא עדים, באופן, אם לא נוכל להאמין בו עפ"י אמירת הסימנים לכך, ושאר הדינים ראה ח"מ רס"ז. אם בעל האבדה איננו בא, אוי עליך לתחזיק אצלך מבלי כל שמוש, ועליך לראונו לכל יבוא כל נזק להפסד, ואם יביא הדבר פרי, אוי דוא למזבת בעל האבדה, כמו גז השה וכדומה (שס). אם בהמה היא, אשר בשכר עבודתה תוכל להאבדה, אוי תעשה זאת ותחזיק אותה שנים עשר חודש ותשמור את העורף עבור בעל הבהמה, אח"כ תשום אותה ותקבל עליך את התעסקות על חשבון השותפות ובאופנים שונים של שירחים, או של שים יום, ואם הדוצאה יתירה מעל השכר, אוי תחזיק אותה רק של שים יום, ואז תמכור אותה בבית דין גם בבלי בית דין לטובת בעל האבדה, ואם תרצה תוכל לתחזיק אצלך הבסק בתור "הלואה" ואת אשר הוצאת עליה לפני זה תוכל לקחת לך. את כל הדינים בפרט ראה ח"מ רנ"ט—רע"א גם בנוגע אל הענינים האלה ג"כ, דינא דמלכותא דינא. —

ה.

(ג) בין כל פעולות האדם רק מעצמות הנן, אשר כהן תוכל כה לראות את מהרה

טהרת האנושית שלך בעצם תוסה, פעולות הנובעות רק ממקור האנושית הזכה והנקייה, שעל ידיהן עצמת האדם תתודע, כי אכן אדם הנהו, כמו בפעולות העדות, "להעיד" להיות "עד" (עד מהמלה "עוד"), לתת הארכת וקיום לחיזיונות כאלה שהמה חולפים ועוברים, כמו מעשה האדם ודברו בעת מהעיתים, והשומע, הצופה ומביט על דברו ומעשהו הנהו "עד" בדבר ומכניס את ציור כל אלה ברוחו וכמו חי וכמו נעשה בזמן "ההנהו". בדבר עדותו, יעריך ויציע את זאת במקום הדרוש, כי יגיד עדותו, לתרוץ משפט על אדותיהם. — על האדם שהוא "עד" בדבר, לחוש ולהשיג את החיזיונות והתמורות הנעשים מסביב לו בחושיו, ולקלוט אותם ברוחו, ואח"כ לתאר ולצייר אותם ע"י דברו ובעת הדרושה, באנני ולפני עיני אלה, אשר לא ראו ולא שמעו את זאת כמוהו, בעת המעשה והדבור, לכן על "העד" להיות חמוש לפעולתו זאת במתנות האדם היותר נכבדות, החשנה ע"י החושים הנאמנה והקליטה ברוח ובנפש, עם זכרון נכון, אמונת לבב ואמתת דבורו. —

אם מצות הלא תעשה "לא תענה", תזהיר אותך לכלי תעשה מרתה, למעול מעל באנושיותך זאת, לכל תפריע ע"י "עדות שקר" או לכל תהרום את אשר החיים של אחיך, הנה המצוה של "אם לוא יגיד" תחובבך, כי בכל מקום אשר ראית ושמת נם השנת איזה דבר אל נכון ותוכל להיות "עד נאמן" בדבר, כי אמנם כה היה וכה נעשה למראה עיניך וחושך, ובאופן אם אחיך יבקשך להעידו בעדו לפני השופטים, אזי כל תכבוש את עדותך, אם אך כשר אתה לעדות ואם העדות שלך דרושה היא לענין של רעך — ואם תכבוש את עדותך, אף כי בדיני אדם לא יוכלו להכריח ולסרך על זה, אבל למען לא תשא עון ותהיה נקי בעיני ה', עליך לנמול ולשלם לרעך את הנזק אשר הסבות לו ע"י כבישת עדותך. —

את הדבר שהנך כא להעיד עליו, עליך לדעת אותו אל נכון עפ"י השנתתך הברורה, בחושך הבריאים, ועפ"י החשנה הזאת תגיד את עדותך זאת בפני "הבית דין", אבל הלילה לך להעיד 'עדות רק ע"פ השמעות אזונים ושיחת אנשים, ואם גם ספר לך את הדבר ההוא האיש הנאמן שבנאמנים, אל תבוא להעיד עדות על פיהו, גם לא תיסר עדותך על יסוד רשימות שלך בכתב (נאטיצען) אם אינך זוכר על פיהם עוד הפעם את כל עצם הענין כמו, וכפי שהיה וכפי אשר השנת בחושך וקלמטת ברוחך, ואשר אז רק על יסוד ידיעה של עצמך ולא מכת הרשימות הכתובות לפניך בקרבך, תכונן ותגיד עדותך. —

ו.

ואם כי בכל מקום ובכל עת תמיד אם תתאמן לפעול ולעשות טוב בעד הצלת חיי רעך, רכושו, אשר החיים שלו, הנך ברכה, וגם חי חי הנך חיי נצח בעצם החיים של הנצלים על ידך, ברכושם, כאשר חייהם ובכל דבר אשר ע"י החיים, עם הרכוש ובאשר החיים יוכל רעך לעשות הטוב

הטוב כפי יכלתו, וכפי שנקרא ומצוה הנהו לפעול ולעשות את זאת, לכן כבוא לידך לקיים את המצוה הזאת, אל תתנשב הרבה ואל תביא חשבון אם אחיך כדאי והנכון לפעולתך זאת בעדו, אם ראוי הוא לפעול לו כזאת וכזאת, גם לשונאך, לאיש שהוא אשר הפריע או הרם את אשר חייך, חושה ואל תעמוד והיה בעזרתו, היה פודה ומציל את חייו, את רכושו ואשרו — זאת היא תורת האלהים (ח"ט רע"ב ועוד). —

טו.

עֲזֹרָה בְּצָר לְרַעְיָהּ וּבְעֶסְקֶיךָ עַל יְדֵי פְעֻלָּתֶךָ וּרְכוּשֶׁךָ.

מִצְוַת פְּרִיקָה וּמַעֲנִיָּה, מִצְוַת הַלְוָאָה, אִסּוּר רַבִּית, מִשְׁכּוֹן.

לא תראה את חמור אחיך או שורו נפלים בדרך והתעלמת מהם, הקם תקים עמו (דברים כ"ב ד').

כי תראה חמור שנאך רבץ תחת משאו וחדלת מעזב לו, עזב תעזב עמו (שמות כ"ג ה').

אם בסף תלוה וגוי לא תהיה לו כנשה, לא תשימון עליו נשך וגוי (שם כ"ב כ"ד).

לא תאמין את לבבך ולא תקפץ את ירך מאחיד האביון (דברים פ"ז ז'). וכי ימך אחיך ומטה ידו עמך והחזקת בו וגוי אל תקח מאתו נשך ותרבית ויראת מאלקך, וחי אחיך עמך וגוי (ויקרא כ"ה ל"ה).

לא יחבל רחים ורכב, כי נפש הוא חבל (דברים כ"ד ו').

כי תשה ברעך משאת מאומה לא תבא אל ביתו לעבט עבטו. בחוץ תעמד וגוי השב תשיב לו את העבוט כבוא השמש ושכב בשלמתו וברכך. ולך תהיה צדקה לפני ה' אלקיך (שם כ"ז י').

ולא תחבל בגר אלמנה וגוי על כן אנכי מצוך לעשות את הדבר הזה (שם כ"ד י"ז).

א.

אל תשכח לעולם, כי אין גם חלק אחד למקטן ועד גדול מהכח והרכוש שלך, הנפן בידך, שיהיה שייך רק לך לבדך, כי אם שייך הנהו בך ועל ירך לכל אחד, שנדרש ונחויך לו כחך ורכושך, לכן אם תראה כי רכוש רעך הולך ובלה, אם תראה כי בא איזה ספריע ומעצור בעסק רעך, אשר ההל לעסוק בו, כי יחסרו לו האמצעים, להחזיק ולנהל את העסק או הענין שלו, לענות בו, ואתך נמצאו די והותר גם כח גם רכוש, אשר כמו תוכל להועיל ולעזור לו, אל תעמוד כרחוק ואל תתעלם מסנו, רק חושה לעזרתו ולרוחתו, בכח וברכוש שלך, וזכור את בוראך, כי הוא הנותן לך כח וחיל

וחיל ורכוש. זכר נא, כי גם רעך כנני הוא, כי זה הוא אֲחִיךָ אשר הנך מחויב לתמוך בידו מטעם "הא ה בה". —

ב.

אם תפגוש, כה תאמר לך התורה והמצוה, ותראה את רעך הנוהג את בהמתו והבהמה רוב צת תחת משאה, חושה לעורתו. הקם תקים את בהמתו ועזוב תעזוב עמו, מבלי לבקש כל שְׂכָר וגמול בעד זה, בעוד לנגד עיניך רכוש רעך, שהוא הולך לאבוד ואתה הלא מצוה הנך להחזיק בידו ולשמור את רכושו, וזלת אם רעך זה לא בגלל רפיון כחו או מפני הזקנה, רק מעצלות או מפני כי יודע הוא, כי מוטלת עליך החובה לעשות זאת, ובטח תמלא אותה, לכן יעמוד על עמדו מבלי כל פעולה ומעשה מצדו, בכל זאת, גם באופן ההוא עליך לעשות זאת בגלל "צער הבהמה" (ראה חקים פרק ה') ובגלל זה תוכל לבקש גמול ותשלום, בעוד אתה עשית את מלאכתו ועבודתו גם באופן, אם הבהמה היא בלתי מוכשרת לשאת משאות — אם תמצא את רעך כי בא במכוכה בתחלת מעשהו, יען קרה לו איזה פגע ומכשול, כמו למשל: אם נפל משאו ונצרך לו עזר להטעין עליו עוד הפעם את המשא, אל תמנע ממנו את עזרתך, בכל זאת תוכל לבקש איזה גמול בעד עבודתך זאת — אבל אם רעך זה, לא מפני רפיון כחו או זקנה נשאר הוא כשל ואת כל העבודה ההיא הטיל עליך, או פטור הנך מהחובה והמצוה הזאת. — אחרי אשר פָּרַקת או הִמְעַנַּת עליו את משאו, עליך ללוות אותו עוד מהלך פרסה (מהלך שעה ושנים עשר רגעים), לראות אם ילך לבטח דרכו, וזלת אם הוא בעצמו יחפש אותך מזה. אם קרה לך עניני פריקה ומעינה גם יחד, עליך לקיים את מצות פריקה מראש. — אם בא לידך לקיים מצות פריקה אצל אוהבך ומצות מעינה אצל שונאך, עליך לתת היתרון, להטעין את משאו שונאך, למען תתכנל לכבוש את עצמך ולפעול בנפשך לעשות הטוב לאיש אשר הרע לך, בנוגע אל כבוד של עצמך בדבר הזה שוה הוא הדבר אל מצות השבת אבדה (בי"ט רע"ג), ומאלה הדינים תוכל להקיש וללמוד על כל שאר הענינים והאופנים בעת שנדרש לרעך עזרתך, כי עליך החובה והמצוה להחזיק ולתמוך בידו. —

ג.

ה', אשר עליך להכיר טובתו עמך ולהודות לו על חסד הרכוש אשר נתן לך, הוא יצרך לבלי תחשוב, כי כל זה נתון הנחו רק לך לבדך. עליך לדעת, כי מתנת טובו זאת אתך, למען תוכל לתמוך בזה גם בידי אחיך, עת קָטַה ידו, להחזיק בו, להלוות לו כסף, למען יחליץ נפשו מעניו ודחקו, ולמען ימצא בעזרתך משען לחמו, לעמוד גם הוא ברשות עצמו כמוך. —

החובה להלוות, קודמת היא לחובת הנתינה של צדקה, יען עם ההלוואה הנך תוסך ומחזיק את העמידה ברשות עצמו של רעך, ואצל המקבל את מתנת צדקתך, רשות עצמותו הלא כבר עברה ובטלה ממנו. גם איש עשיר, אם נצרך הוא להלוואה לאיזה תכלית שהיא, ג"כ חובה ומצוה להלוות לו, גם לתמוך בידו בדבורך ובפעולתך

ובפעולתך. — שאר בשרך קודם לאיש זר לך, ועניי עירך קודמים לעניי עיר אחרת (ח"ט ז"ו); אולם כמו שהוא חובה ומצוה להלוות לרעך, אם נצרך הוא לזה, הנה לא בצדק תעשה להלוות לרעך, אם נצרך הוא לזה, בלי שטר הוב או שאר הוכחה אודות ההלוואה ההיא, לבל יצא מזה איזה מכשול, או איזה דבר עול מצד הלוה, אם בשוגג אם במזיד, גם לגרום בזה ריב ומחלוקת (שם ע"ג). אם מכיר אתה את האיש המבקש את ההלוואה ותדע כי הוא יפור את הבסך בקלות דעת, וכי רק ע"י תביעה בפלילים אתה"כ תאנסוה לזה לשלם לך את החוב, אזי טוב יותר לבל תלוה לו, לבל תיאלץ אתה"כ להיות עליו כנושה ולנגוש לו (ח"ט ז"ו). —

ד.

אם יש לך תביעה אודות הלוואה על רעך והנך חפץ כי יתן לך, "משכונ" על זה, אל תקח אתה אצלו את המשכונ בחזקה, רק בית המשפט ישלח את שלוחו ויקח מאתו את המשכונ, (לפי דת היהדות מטעם התורה גם שלוחי בית דין אל יבואו בבית הלוה פנימה לקחת משכון, רק את החפצים אשר ימצאו מחוץ לביתו יוכלו לקחת במשכון ההלוואה בעד המלוה, וגם באופן הזה לא יוכל שליח בית דין לקחת משכון שום דבר אשר יכינו בו את האוכל למוון, כמו: רחים ורכב, סכינים וכדומה, גם לא את השמלה אשר ילבש הלוה, כלי אכילה, מטה ועוד). אצל אלמנה ונשים פנויות החיות ברשות עצמן, אל תקח שום משכון (אם הגייע זמן הפרעון של החוב והלוה ימאן לשלם, אוי, לפי דעת אחרים, יש בעד הבית דין וכת אחר לזה). — אם יש לך משכונ מאיש עני, אשר החפץ הוא נצרך לו לשמוש, אזי החובה עליך להשיב לו בעת הדרושה לו להשתמש בו והוכל לדרוש ממנו, כי יתן משכון אחר בעת אשר לא ישתמש עמו, כמו מטות ביום וכלי אומנות בלילה, וזאת אם נתן המשכון תיבף בשעת ההלוואה, אשר באופן ההוא רחוש לך המשכון להיות לאית והוכחה על התביעה של החוב (ח"ט ז"ו). —

אל תגוש את הלוה אם ידעת כי קצרה ידו מלשלם לך, אף בל תתראה לפניו בעת ההיא, לבל יבוש ולבל יכלם האיש ההוא בראותו לפניו את האיש אשר לא יוכל לשמור את תפקידו נגדו, להיות ישר וצדיק (ח"ט ז"ו). —

ה.

אסור לאיש ישראל, לקחת שום נשך ותרבית בעד הלוואה, ואסור לתת שום נשך ותרבית בעד הלוואה. כל החקים והמצות הכתובים בפרשה כ"ה מספר ויקרא סיפורים המה על ההשקפה האחת, גם תכלית האחת לכלמו יחד, למען דעת, כי ה' נשאר תמיד אדון הקנינים החיצוניים, אשר נתן לישראל בארץ ונחלה, בתור אמצעי לפעולתו, משפט חרוץ כזה, אשר על ידי קיומו או כפולו תלוי הוא כל ענין בנוגע או מלוואי תעודתנו — ובאופן כזה, עד כי על דבר עתידות ישראל בפרשה העשרים ושש כמפר ויקרא' תחתום התורה בתרנן הארץ והריסותה ע"י קול התוכחה הקורא בחיל: "אז תרצה הארץ את שבתתיה כל ימי השטה וגו'". אז תשבת הארץ והקצת את שבתתיה. עיי' הנך מכיר לדעת, כי הי הנך על אדמת ה', ואשר אם תתמכר להדבק עד למותר אל הקנין לכדו, אז הנך עוזב את ה' (ראה עדות פ' כ"ב). ובין אלה המצות, הלא נכבדה היא המצות "לא תעשה" של רבית, לא רק בנוגע אל הארץ בלבד, רק ביהם כל קנין בארץ, אף רחוק מארץ ישראל. המצוה הזאת תופיע אליך בתור פעולת "האהבה", למען דעת על ידה, כי הקנין איננו הרכוש העצמי של בעל הקנין, רק קנין ה' קדוש הוא, שנמצא אתנו בכל חלק והלק

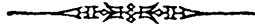
סהכה והרכוש שלנו, לכן עליך להודיע ולהביע בזה, כי בנפש חפצה הנך מלוה כסף לאהיך בעת אשר נצרך הוא לזה, מבלי לקחת מאתו שום הטבה קלה בעד ההזקת הכסף, ואתה אם לווית כסף מאהיך הנך משיב לו רק את הקרן בלבד, אבל אינך רשאי להוסיף לו שום הוספה של נטול והטבה, אף הקטנה שבקטנות, (בעד ההלוואה*) ואם כן כל איש ישראל הלוקח מאחיו שום רבית או איש ישראל הנותן לאחיו איזה רבית, הוא מראה במעשהו זה כי יכחש שה' הוא לכדו אדון הרכוש, ונכשל הנהו באלקיות הקנין וסר מאחרי ה'. והנה, אם שאר החוקים והמצוות הנזכרים שמה, הנבילה אותם התורה ביחס ארץ ישראל, אבל את המצוות לא תעשה של רבית, קשרה אל עצמות האיש ישראל ותאמר: לנכרי (אשר עליו יתיחס גם גר תושב) ראה רמב"ם הלכות מלוה ולוה) "תשודך" — הלא הוא, כי תוכל לתת לו רבית, ומפני זה תוכל גם לקחת ממנו רבית, והכל, כפי אשר ירשה לך החוק, אשר בכל מדינה, אבל רבית נפרזה היא, לחץ וגנבה (יר קי"ט ק"ט).

ז.

אין כל הברל בין העני ובין העשיר, בעוד אסור לקחת או לתת רבית ויהי מי יהי, אבל רבית, הלא היא כל דבר של נטול והטבה בעד ההחזקה שהחזיק איש איזה זמן דבר מה מרכושך בתור הלוואה או הקפה, או לקחת רבית בעבור הלוואה היא דאורייתא ובעד הקפה ע"י מקח וממכר אסור הוא משום סייג. גם באופן אם הלוה מרעת והפץ עצמו בעת תשלום הכסף יתן לך מעט יותר מהקנין, גם מבלי לרמוז כי ההוספה הזאת הטבה היא לשם רבית, גם אם יגיד מפורש, כי נותן הוא זה רק לשם מתנה, אל תקח ממנו ואל תתן לו כזאת בשום אופן. ממעם סייג אסור הוא לתת גם לקחת דבר מה גם קודם ההלוואה ובמחשבה תחלה, לעשות את ההלוואה אח"כ, גם אחר תשלום ההלוואה ולאות תודה והכרת טובה לפני ההלוואה דבר בלתי נחשב ובלי כל גלוי דעת אודות עשיית הלוואה אח"כ מותר, אבל איזה דבר חשוב או גלוי דעת אודות הלוואה בעת יד אסור. כל העת אשר יחזיק איש ישראל את כספך בהלוואה, אסור עליך לקבל ממנו טובת הנאה בשום שמוש, אם יש בזה איזה יחס, כי נעשה זאת בגלל ההלוואה, גם הכרת טובה, דבור והנאה לא יוכלו לא לתת ולא לקבל בגלל הלוואה, ולא לבד בהלוואה של כסף, כי גם בכל דבר, וכל הוספה של הטבה בזה רבית היא, גם נטול והטבה בעד עבודת ושרות ע"י עבודת ושרות יותר גדולה וחשובה או עבודת דומה לזה בעת קשה ולחוצה יותר, רבית היא (ק"ט קס"א קס"ו). לשאלו איזה דבר ולהשיב דבר כזה והוא עלה במקחו מותר הוא רק באופנים מיוחדים (ראה קס"ו). להנות משמוש המטבח מותר רק באופנים מיוחדים (ראה קס"א קס"ו). בנתינת כסף דמי קדימה לעסקים של שותפות ראה קס"ו. במקח וממכר ביחס התשלום מקודם או אחרי כן, במכירת שטר חוב ושטרי הליפין (וועכסעל) ראה קע"ג. בגמר עסקים להעמדת סחורה, שכירות, הכנסת כספים ויחוסים מסחרים שונים (קע"ד קע"ו); אמנם נמצאים בזה דינים רבים שעלינו לשים לב עליהם, לבל יחטאו ולבל יעברו עבירה של לקוה ונתינה של רבית, גם נהוץ עתה מאד מרובנים המוחזים ומבינים היטב במיב המסחר, לסדר בימינו אלה תקנות, איך להתנהג אודות אפתקאות (היפאטשהקען) על קרקעות ובתים, נכוי כסף (ראבאטמטען) בתשלומין של מוזמן, פדיון שטרי הליפין (דיסקאנטירען) וקניות, בעוד מחבר הכסף, כפי אשר עין בעיניהם נעלם ממנו, אם בכל מקום ימלאו את כל התנאים, שעל ידם יחדלו.

(* אם יש לרעיון הזה אהת רבית איזה יסוד, אזי ניהם רחוק נטול לצרף אותו גם אל משרת, העדות").

יחדלו מהיות נחשב לרבית, ראה את כל הדינים מהלכות רבית י"ד מסימן קנ"ט
עד קע"ז. —

זו.

אכילת פועל ממלאכתו.

כי תבא בכרם רעך ואכלת ענבים כנפשך שבעך ואל כליך לא תתן.
כי תבא בקמת רעך וקמפת מלילת בידך וחרמש לא תניף על קמת
רעך (דברים כ"ג כ"ה).

לפי דעת תורתנו שבע"פ תביע המצוה הזאת אמר בדבר הפועל שהנהו
ש כור לעבוד עבודה בכרם ובשדה בר, להיות מוטלת החובה על בעל הכרם
או על בעל השדה, הלא הוא לתת את הרשיון להפועלים העובדים במלאכתם, לקצור
או לכצור את הפרי בשדה ובכרם או בעבודת הפרי הלוש מהאדמה,
אשר הפועלים יביאו אותם לידי השלמתם, למען יהיו קנין ורכוש האדם, ויוכל
הפועלים האלה לאכול מהפרי בעת העבודה כנפשם שבעם, אבל אחרי
העבודה לא יוכלו הפועלים לקחת מאומה, גם מאלה הפרות שלקחו בעת
מלאכתם אל יתנו לבני ביתם, ואל ישאו אתם הביתה, ועם הצעד
הראשון, עת תהל לרכוש לך את הברכה הנתנה לך מיכול הארץ, או
הפניקה וההכאה את אלה לרשותך להיות קניינך, עליך להכיר ולדעת
ולהראות בפועל, כי הברכה היא באה לך מאת ה', וכי קבלת אותה, לא
להחזיקה לך לבדך, רק מחלק הנך מטובך זה גם להנאת רעך — (או אולי
כלולה במצוה הזאת גם החובה להספיק ולהשביע את הנטיה הנופנית של
רעך, הלא היא תשוקת העובד אצלך, לאכול מהפרות בעת עבודתו, כמו
בחוק של "לא תחסום", ובנוגע אל חובה כזאת, ביחס התשוקה של הבע"ח
העובד עבודתך?) ושאר הדינים ראה ח"ט של"ז. —

יז.

צדקה וגמילות חסדים.

כי יהיה בך אביון מאחד אֶחֶךָ מאחד שעריך וגו' לא תאמץ את
לבבך ולא תקפיץ את ירך מאֶחֶךָ האביון. כי פתח תפתח את ירך לו וגו'
כי לא יחדל אביון מקרב הארץ, על כן אנכי מצוך לאמר: פתח תפתח
את ירך לאֶחֶךָ לעניך ולאביונך בארצך (דברים ט"ז ז').

פָּתַח תַּפְתַּח אֶת יָדָךְ לְאַחֶיךָ לְעֵינֶיךָ! אֵת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה יִקְרָא אֵלֶיךָ הִי
 לְעוֹרֶיךָ אֵל פְּעוּלְתֶךָ הַיּוֹתֵר יִקְרָה, הַיּוֹתֵר קְדוּשָׁה וְהַיּוֹתֵר דּוֹמָה לַפְּעוּלֹת
 ה'. הוּא קוֹרָא לְךָ: "הִנֵּה בְרַכְהוּ! אַתָּה עִם כָּל אֲשֶׁר לְךָ מִיָּדוֹ, לַהֲבִיא
 בְּרַכְהוּ אֵל כָּל אֲשֶׁר מִסְבִּיב לְךָ — הִבֵּה! פִּקֵּחַ עֵינֶיךָ וּרְאֵה אֶת בֵּית
 הַמַּעֲרָכָה הַגְּדוּלָּה שֶׁל אֲבִיךָ כִּגְדֹתָ וּתְחֹזֶה בוֹ, כִּי כָּל הַנְּמַצִּימִים כָּלְמוּ כְּאֶחָד
 הֵנָּם קְרוּאִים אֵל זֹאת "הַבְּרַכָּה". — כָּל אֶחָד הֵנְחוּ נוֹשָׂא גַם נִשְׂוֹא
 מְזוּלָתוֹ. כָּל אֶחָד מֵהֶם יִקְרָא אֶת יְתֵן לַחֲבֵרוֹ וּבְנֵיתִינָה הֵנְחוּ מִקְבֵּל אֵל
 תּוֹכוֹ אֶלְפֵי מוֹנִים יוֹתֵר מִהַלְקִיָּהָ — יַעַן אִזְּתָּה הַמְצִיאוֹת שֶׁלוֹ הֵנְחוּ מִקְבֵּל
 אֶת הַחַיִּים — וְאִיךָ? הֵאֵם אַתָּה חַפֵּץ תַּחְפוּץ רַק לְקַחַת לְבַד — וְלֹא
 לְתַת? עַד כִּי יִפֵּס בְּךָ לְבַדְךָ כָּל זֶרֶם הַבְּרַכָּה; הַתְּחַפּוּץ לְהִיּוֹת כִּנְהַל
 אֲשֶׁר יִלְפוֹת אֲרַחֲת דְרָכּוֹ בַּעֲרֻבוֹת צִיָּה וְנֶאֱבָד וְיִגָּלֵם שְׂמָה בֵּין עֲרַמּוֹת
 הַחֹל מְבֹלֵי יִשְׂרָאֵל לְבַת אֱלֹהִים, וּמְבֹלֵי הַחֹבֵל וְלַהֲבִיא וְלַחֲשִׁיב אֵל תּוֹכוֹ אֵת אֲשֶׁר
 יִקְבֵּל מִמֶּנּוּ? הַאֲחִי! לֹא רַק שְׂמַת לְבָךְ לַהֲגוֹת דְּעָה בְּרַעֲיוֹן הַכְּבִיר וְנִאֲוֵר
 בַּעֲצֵם שְׁלִימוֹתוֹ, כִּי כִּאִין וּכְאִפֵּס הֵנְךָ נִחְשָׁב, כָּל עוֹד חֵי חֵי אַתָּה
 רַק לְךָ וּבַעֲדֶךָ לְבַדְךָ, וְכִי רַק אִזְּתָּה תִּשְׁיָג לְךָ אִיזָה עֶרֶךְ וְחֲשִׁיבוֹת
 כְּתֵב, אִם חֵי וְנִמְצָא הֵנְךָ גַם בַּעַד אַחֲרִים — כִּי לְךָ אֵין כְּאוֹמֵר, כִּי
 עוֹד, אֵת שֵׁשׁ לְךָ תַּחְוִיק רַק לְךָ לְבַדְךָ — וְכִי רַק אִזְּתָּה הֵנְךָ שְׁלֵיט עַל רִכּוּשׁ
 זְהוֹן, אִם מִמָּה שֵׁשׁ לְךָ תִּמְצוֹל גַּם לְאַחֲרִים — הַיְדִיעָה הַנֶּאֱמָנָה, כִּי לֹא
 לְךָ הִיא הַאֲגוּרָה, כָּל עוֹד הֵנְךָ מִסְתִּיר אֶת הַאֲגוּרָה הַחַיָּה וּמַעֲלִים אֶת מְזוּלָתְךָ,
 וְרַק אִזְּתָּה אֲגוּרָה אֵת עֲרֻכָּה עֲלֶיהָ, לְהִיּוֹת שֶׁלְךָ, רַק אִזְּתָּה אִם תִּשְׁלַק
 אֶת בְּלִבְךָ מִתְּנָה לְבְּרַכָּה, וְאִזְּתָּה הַרְגֵּשׁתָּ רַק פֶּעַם אַחַת אֶת הָאֲשֶׁר
 הִנְעֵלָה מִפְּעוּלָתָה הַנִּתְיָנָה", הָאֲשֶׁר בִּידִיעַתְךָ הַכְּרוּרָה, כִּי הַשְׁבַּעֲתָ נֶפֶשׁ
 רַעֲבָה, כִּי רֵאִיתָ עָרוֹם וּכְסִיתוֹ, כִּי סַעַדְתָּ אֶת הַחֹלָה עַל עַרְשׁ דָּוִד, כִּי
 הַחֹקֵק בִּיד אַחֶיךָ עַת מִטָּה יָדוֹ, כִּי הִיִּיתָ מַעֲזוֹ וּמַחֲסֵה לְאַבְיּוֹן וְתִשְׁמַח בְּלִבְךָ
 אִישׁ אֶמְלֵל וְנִדְבָה, אִזְּתָּה תִּשְׂמַח שְׂמַחָה נִצְחָה וְתִגְלוֹ וְתַעֲלוֹז עַל הַקְּרִיאָה
 הַנְּעֵלָה אֲשֶׁר קְרָאָךְ ה', לְהִיּוֹת בְּרַכָּה בְּעוֹלָמְךָ, לְהִיּוֹת טוֹב וּמְצִיב,
 אַתָּה עִם כָּל אֲשֶׁר לְךָ, וּבִרְגֵשׁ נִעְלָה כֹּזֵה תִּהְיֶה נִכּוֹן לְתַת בְּנֶפֶשׁ חַפְצָה
 אֶת כָּל אֲשֶׁר לְךָ, רַק בְּגַלְלָה תִּרְכּוֹשׁ לְךָ. אֲשֶׁר בֶּן רִגְעַן אֶחָד מִיְדִיעָה
 רַמָּה כּוֹאֵת. — וְהִנֵּה בְּהַרְגִילְךָ לַעֲשׂוֹת אֶת מַעֲשֵׂה הַצְּדָקָה וְתִכְוֵר לְדַעַת, כִּי
 אֲמַנֵּם כֹּזֵה מִלֹּא תִּמְלֹא רַק אֶת חוֹבְתֶךָ, אֶת תַּעֲדוֹתֶךָ, אֶת תַּעֲדוֹת אִישׁ
 יִשְׂרָאֵל הַנְּעֵלָה, אֲשֶׁר הֵנְךָ קְרוּא אֵלֶיהָ, אִזְּתָּה כִּמְעַט יִדְרֵשׁ לְךָ, לְלַחֹם
 נֶגֶד רִגְשׁ הָאֲשֶׁר וְהַתְּעוּג הַחַיָּה, לְכָל יִהְיֶה הוּא לְבַדוֹ הַמְּנִיעַ וְהַמְּעוֹרֵר אוֹתְךָ
 לַפְּעוּלֹת הַצְּדָקָה לְחַיִּים, עַד כִּי תוֹכֵל לְהַשְׂאֵר גַּם בְּמַעֲשֵׂה הַצְּדָקָה
 שֶׁלְךָ "עַבְדָּה" בְּמוֹבְנוֹ הַנֶּאֱמָן, מְבֹלֵי לַחֲשׁוֹב עוֹד אַחֲרַת, מְבֹלֵי לַפְּעוּל
 עוֹד מִשׁוֹם כּוֹנֵה אַחֲרַת, רַק בִּידִיעַתְךָ לְבַדָּה, כִּי בַּפְּעוּלָתָה הַבְּרַכָּה הַזֹּאת
 הֵנְךָ מִמְּלֹא אֶת רִצּוֹן אֲבִיךָ שְׁבַשְׁמִים" אֲשֶׁר צוּךְ לַהֲגִיָּה אֹר, לְהִסָּס,
 לְכַלֵּךְ וּלְשַׁמּוֹר אֶת הָאֲחֵרִים, כְּמוֹ קֶרֶן הַשֶּׁמֶשׁ תֹּאִיר וְתַחֵם עַל פִּי פְּקוּרְתּוֹ,
 לְהִיּוֹת מוֹכֵנָה וּמוֹזְמֵנָה לַעֲבוּדָתָה ה'. — הֵן בְּאֵמַת כֹּזֵה וְעַל מָה זֶה נָתַן

לך ה' יותר מהגדרש לצרכיך הנחוצים, לולא שָׁמַךְ לְסוֹכֵן בְּרַכְתּוֹ בַּעַד אַחֵרִים, לולא הפקיד אותך להיות גזבר על אוצרותיו? — לכן כל אגורה, אשר תוכל להעריך אתה מצרכיך, איננה שיוכה לך, רק דרושה להקשב לך לאמצעי, לאצול אותה "ברכה" בעד אחרים, ואתה ההנך חפץ תחפין, לקפוץ את ידך ולהסתיר בה את הדבר שאיננו שלך? לכן חכמינו ז"ל יקראו את הפעולה הדגולה של עשות הטוב והחסד ברכושך בשם טוב ויפה "צדקה", יען כי באמת צדקה היא "צדקת החיים", אשר היא הנותנת לכל יצור, את אשר יעד לו ה', ויתן לו את הזכות לזה, ואם הצדקה אשר יעשה ה' לאדם, היא אמנם צדקה של "חסד" בעוד את הטוב אשר יעשה עם האדם הוא לא בגלל איזה גמול פעולתו אֵתו, רק מתנת חסד בכל אשר יוכל שאת אותה, לכן גם אצל האדם הצדקה כמו כן דרושה להיות בתור "צדקה" של "חסד", אשר לא ישלש בה "המשפט" בנוגע אל הזכות שיש לרעה נגדך, רק בגלל כי "אהבת ה'", הלא תתן למקבל חסדך את הזכות אל פעולת צדקתך זאת. —

ב.

הביטה וראה! הן נגש אליך איש עני ואביון — בעניי ההוא הלא ישלח אליך ה' את "כנו", למען תכלכלהו, תלבישהו, תשמרהו ותחויק בו עת מטה ידו, ולמען יביא לך האמלל ההוא ברכה יותר גדולה מאשר תוכל אתה לאצול לו ברכה מהונך אשר חנך ה', האיש האמלל והנדכה הזה יתן לך יותר כאשר אתה הנך נותן לו — ואם רגש הרחמים והשתתפותך בצערו, או טוב יותר, יען הנך מאוין ומקשיב בקול החובה והמצוה, הקורא במשכיות לבבך, לעזור לו, גם נעתרת לפתוח לו את ידך, לתת לו נדבה או הלואה, או חלילה לך לתת און קשבת גם לקול שני, אשר יקרא או גם הוא בקרבך, להביא חשבון ולהתכונן אם בהשכל ודעת — לפי דעתך — תעש את מעשך זה, עד כי למשמע הקול ההוא תגבור אמר לקפוץ את ידך, אשר כבר פתחת אותה לאחיך לאביון, לאצול לו "ברכה", או בדבר "ההלואה" תעלה בלבך או מחשבה זרה, אולי לא תקבל עוד את הכסף אשר תלוה לאחיך המבקש עזרתך, ובנתנך נדבה לעני, אולי תחסר בזה מהונך הרעוש ואתה תעני ותתרושש בגלל זה — אולם זכר נא, האם שלך הוא את אשר אתך? האם אין לה' כל זכות על כל אשר לך? והנה כאשר ה' ידרוש ממך דבר מה בעד כנו, האם אז חפץ תחפין לקטין ולקפוץ את ידך?! חלילה לך מעשות כזאת, ודע, כי העני והאביון לא יהיה נעוב מה' גם בלעדיך, אף ישועתו קרובה לבוא ורוח והצלה יעמוד לו מה' המהויק בידו, אבל אתה את עונך תשא ביהם אביך קנך, על אשר בהון אביך זה לא עזרת את כנו, גם הרחבת עזו בנפשך לנקוב את המלה "שלי" על הדבר שהוא באמת קנין ה' הנהו, ואשר אמנם הבטיח לתת חלק כקנינו זה גם לזולתך לכל עני ואביון אתך — אמנם חובת הצדקה חובה רמה ונעלה היא במאד מאד, וכפי אשר תחובך התורה והמצוה, אם כבדה מאד האחריות בעד התוצאות הקשות, אשר תוכלנה לבוא ע"י הסאון וקפיון יד מעשות צדקה וחסד, יען

כי עיני הכול לסבב ולהביא גם קנות להאמלל — כמו כן עוד לא קרה ולא יקרה, כי איזה איש יעני וירושש מן הצדקה, והכמתת ה' נאמרה בפרוש על הצדקה, כי היא לא תהיה לעולם סבה לאיזה צרה ואסון, וכל המרחם על העני ירחם מה' — וכמו חפץ תחפוץ אתה כי יאזין וישמע ה' לקול תפלתך ויקבל באהבה וברצון את צקון לחשך, כן אוניך דרושות להיות המיד קשובות אל תהנת העני והאמלל — אף גם זאת, כי בתוך צדקה לעניים, אז נכון בטובה תהיה כי גם אחרים לא ימאנו תת לבניך לנכדיך ולצאצאריך אחריך צדקה וחסד ולא יקפצו ידיהם מהם בעת ענים ודחקם ויעזרום ככל עת שיצטרכו לזה — הן התמורה שולטת היא בנוגע אל העושר והעניות, ולא נוכל לדעת: מי יעני ומי יעשר, גם לא יעבור דור שלם שכמות הנהו מעניות, ומי יודע אם יוצאי הצדק לא יצטרכו לעזר ותמיכה, לכן עשה טוב וחסד וזרעך לא יבקשו לחם, או בעת ענים ומרודם ימצאו גם המה עוזרים בצר להם. —

הן אמנם פעולת הצדקה „לחיים” והיא דרושה להיות הפעולה היותר נעלה ויקרה שלך, אף בטובה תהיה, כי אם יריך תעשינה תושיה במעשה הצדקה, לא יבואו עליך עוני ולחץ, צרה וצוקה, רעב ומות. — כמו כן המנהג לחלק צדקה בעד נפשות המתלוננים כבר בצל שדי יש לו רעיון נכון ונאמן, וביחוד, אם אלה שעזבו את החיים היו בחיים חיתם עלי אדמות עושי טוב וחסד, יען אם אתה לעלוי נשמתם ובגלל כבוד זכרונם, הנך מתאמץ לעשות צדקה וחסד, אזי ע"י מעשה הצדקה לחיים, תסבב ותפעל כי גם אחרי מותם, יאריכו לפעול את פעולת הצדקה לחיים, ובמעשך זה הנך מאריך את פעולת צדקתם, אשר נפסקה בעזבם את עולמם, ואתה תביאם למדרגה כזאת, כי גם פה עלי אדמות ישארו בני אל-קנות ויהיו צדיקים במיתתם קרואים חיים — גם הדרך המובילה אל העושר, הלא היא גם כן פעולת הצדקה, יען על ידי זה תפעל, כי יחפוץ ה' ביותר כך לבחור כך לסוכן נאמן על שפע מתנותיו בעולמו, בעוד בטובה הנהו כך כי תשמור את תפקידך באמת ואמונה (י"ד יפ"ו).

ג.

חובת הצדקה מוטלת היא על כל אחד — גם העני המתפרנס מן הצדקה עליו לתת ג"כ צדקה לעני אחר, מאשר יוכל לקמץ מהחוקת חייו. — הבן על שלחן אביו ומשרת האוכל משלחן אדונו יוכל לתת לעני פרוסת לחם מבלי כל שאלה, יען האב או האדון מסתמא מרוצה הנהו אל מעשהו זה. —

אם חפץ תחפוץ לקיים באמת ובתמים את חובת הצדקה, אז עליך לעשות את זאת במיטב הונך ורכושך. — האכל את הרעב מהטוב שבמאכל והלבש את הערום מהטוב שבמלבושים, בעוד הנך מקריב בזה קרבן על טובת ה' — לכן הקרבן דרוש להיות קרבן מן הטוב חר (רס"ח). —

אם השיגה ירך, הן כפי צרכי העני, אך אם רכושך איננו גדול ובלתי מספיק כי תוכל לפזר באופן כזה, אז עליך, לתת צדקה את החלק העשירי ולכל היותר את החלק החמישי מהונך, הלא הוא: בשנה הראשונה, בעת תשיג רכוש והון, ומאז והלאה עליך לתת צדקה את החלק העשירי או החמישי מההכנסה והריוח של כל השנה

השנה, ואיש אל יבזבו מהונו יותר, "מחומש", לבל יהיה הוא בעצמו אה"ב נצרך לעזרת אחרים. — את החלק העשירי שיעדת לצדקה, עליך לאצול אותו ביהוד לטובת העניים, בכל זאת תוכל להשתמש בו נ"כ לתכליות של צדקה אחרת, באופן, אם בלעדי הבספ, שהוא לא יכול להגיע אליהן, כמו קניית ספרים ללימוד התורה בערך ובעד אחרים, אשר בלי זה היית חסר כסף לקנותם, אולם אם קנית ספרים מספף "המעשר" לא יוכלו להיות נחשבים לך עוד לקניין ורכוש שלך ולא תוכל עוד למכרם בתור קניין שלך וכדומה, כמו כן לא תוכל במעשר של צדקה, לתת איזה גבול בעד דבר שעשו למענד לטובתך. —

את אשר נתן, תן בסבר פנים יפות, בלב טוב ושמה, באמרים נחומים ובהשתתפות בעער זולתך — אולם אם התן בפנים נועזים ובוזעף, אזי תזות פניך תשלול ותשדוד ממך את אשר נתנה ידך. — אם לא תוכל לכלאות את בקשת העני, אל תדבר אתו קשות, רק דבר על לבו והבינהו, כי אמנם רצונך להיטיב עמו, וכי יצר לך מאד כי קצרה ידך מעזור לו. אל תשלח את העני מביתך ריקם, ואם יכול תוכל לתת לו רק פת לחם תן לו. —

אם תוכל לפעול על אחרים, כי גם הם יעשו צדקה וחסד עם עניים, אז שכרך כפול, בעוד הנך או בתור עושה ומעשה ומעורר את אחיך לחיים של צדקה וחסד. —

שמונה מעלות בצדקה זו למעלה מזו: (א) המעלה היותר גדולה: המחזיק ביד רעהו אשר מטה ידו ונותן לו ככל אשר תשגו ידו בתור מתנה או הלוואה, או עושה עמו שותפות או סמציא לו איזה מלאכה, לחוק את ידו כי יוכל לעמוד ברשות עצמו ובל יצטרך עוד לעזרת אחרים ולבקש נדבות. — (ב) פחות מזה: הנותן צדקה לעני והנותן איננו יודע למי הוא נתן והעני איננו יודע ממי מקבל, וקרוב לזה — הנותן לקופה של צדקה, אם יודע שהממנה איש נאמן ויודע לנהוג בה כשורה. (ג) פחות מזה — אם יודע הנותן למי הוא נתן והעני איננו יודע ממי הוא מקבל, כמו גדולי החכמים שהיו הולכים בסתר ומשליכים המעות בפתחי העניים. — (ד) פחות מזה, אם יודע העני ממי הוא נוטל והנותן איננו יודע למי הוא נתן (כמו החכמים היו צוררים המעות בסדיניהם ומשליכים אותם מאחוריהם והעניים באים ונוטלים לבל יתביישו בפני הנותן). — (ה) פחות מזה — הנותן לעני צדקה קודם ששואל מאתו. — (ו) פחות מזה, הנותן כראוי אחר ששואל העני מאתו. — (ז) פחות מזה — הנותן מעט מהראוי לתת, אבל בסבר פנים יפות. — (ח) פחות מכלם הנותן צדקה בעצב ובפנים נועזים. — לעולם אל תתפאר על הדבר הטוב שעשית והמתפאר והמתהלל בוה, לא לבד כי מעשה הצדקה שלו יורד וישפל מערכו עליו, כי גם לחטא ועון יחשב, בכל זאת המקדיש דבר לצדקה מותר לו לכתוב עליו את שמו, להיות לו לזכרון עולם. — קודם כל תפלה טוב לתת צדקה.

צדקה גדולה ונכבדה היא, להשיא יתומות עניות לאנשים, ולהבין צרכי חתונתן. מעלה גבוהה במעלות הצדקה היא, לתמוך בעבודת אלוקים ע"י כנסיות. מעלה גבוהה מזו ללמד תורה לילדי ישראל ולתת צדקה, להספיק את צרכי החולים ("יד רמ"ש).

ד.

אם הנך נמצא רק אתה לבדך גם יש לאל ידך, או עליך לתת את כל צרכי העני בשלימות, ואם הנך יושב בקרב עיר ועדה בישראל הן לו כפי כחך, ואודות השאר, הודיע צערו של העני ברבים. העני המחזר על הפתחים יש לו הזכות על חסד צדקתך פחות מהעני הבלתי מחזר על הפתחים (ר"נ).

לכל איש עני יש הזכות על צדקת לבבך ונדבת ידך, גם אינם יהודים גם עניים מעובדי עבודה זרה, עליך לפרנס אותם עם עניי ישראל וכפי שתדרוש הדתאחדות של כל האנשים, להיות חברה כללית, אבל "גדתוש ב", הלא הוא האיננו יהודי הבלתי עובד עבודה זרה ושומר את השבע מצות הכלליות כפי תובת

חובת דת תורתנו, יש לו הזכות על צדקת לבבך וידיך, כמו הזכות של הישראלי בעצם תומה. —

לצדקה תחשב, את אשר תוציא ותפזר על הבנים והבנות אחרי גדלם ובעברם את השנים שאו היתה עליך החובה לכלכלם ולשמרם, ומעשה הצדקה הלא הוא אם הכשיר את הבנים ותתנכם במעשה המצות, ואת הבנות אם תנהל אותן בדרך טובים, כמו כן ההחזקה והתמיכה להורים אם נצרכים המה לזה, גם הצדקה הנזכרת וביחוד כל תמיכה לקרוביך קודמת היא לתמיכה לאנשים זרים. אחים ואחיות מצד האב קודמים לאלה שהם מצד האם. עניי הבית קודמים לעניי העיר, ועניי עירך קודמים לעניי עיר אחרת, גם לעניי עיר אחרת שבארץ ישראל, וגם באופן, אם עניי עיר אחרת באו לעירך, ואם בהזאת הדבר שיה בערכם, או עניי ארץ ישראל קודמים לעניי חוץ לארץ. החוקת עצמו קודמת להחוקת אחרים, וכל עוד אין אתך הנצרך לך להחוקת גופך פטור הנך מחובת הצדקה, אחריו דין הקריבה להחוקת האב והאם, אחריהם החוקת בנוך, אחריהם החוקת אחיך ואחיותיך, אחריהם החוקת קרוביך, אחריהם החוקת שכניך, אחריהם החוקת בני עירך ואחריהם עניים זרים. — את הקרובים בעלי יכולת יעוררו אותם להחזיק ולתמוך בידי עניים קרוביהם, מבלי לסמוך על שאר אנשי חסד בעיר. —

אם ידך משגת, עליך להביא עניים בביתך ולחשוב אותם לבני ביתך, גם לתת להם עבודה להחיות נפשם. —
פרנסת רעכים קודמת להלבשת ערומים. הנשים קודמת לקבל תמיכה יותר מהגברים.

אל תברוק למזונות — פרנס רעבים בלי כל חקירה ודרישה, אבל להלבשה, עליך לברוק אם צריכים המה לזה (רנ"א).
פריון שביום קודם לפרנסת עניים ולכסות מערומיהם (רנ"ב).

ה.

כל אחד יוכל לקבל מן הצדקה עד אשר ירכוש לו סך כזה, אשר על ידו יוכל לכלכל את נפשו ונפשות בני ביתו, וגם איש עשיר, אם נמצא הוא בדרך מסעו ואול כספו, ג"כ יוכל לקחת מקופת הצדקה, גם לא נדרש לו בשו בו אל ביתו להשיב את שלקח מן הצדקה, גם לאשר נדרש לקחת מן הצדקה יעשו איוה ערמה לטובתו, לתת לו לשם מתנה או לשם הלואה. עשיר כלי המרעיב את עצמו מפני שהוא חס ועינו צרה בממונו, עד כי לא יאכל מטובו אין משגיחים עליו. לפי הדין אין על המלוה הזכות והבח לקחת מהעני בעד חובו את אשר נתנו מכסף הצדקה לכלכלתו (רנ"ג).

אל תמור בדעתך מהר, לקבל ולהנות מן הצדקה, עצמם את צרכיך כפי האפשר, ואל תפול למשא על אחרים ועל קופת הצדקה. אל יקל בעיניך שום דבר ושום עסק ואומנות הנעשה ביושר, אם אך תוכל להמציא לך ממנו מזון ומחיה (פשוט נבלתא בשוק ואל תצטרך לבריות וכו'). מי שאינו צריך לקחת מצדקה ומרמה את העם ונוטל צדקה, סופו הוא שאיננו מת עד שיצטרך לבריות באמת, וכל מי שצריך הוא לטול מן הצדקה ואינו יכול לחיות בלי תמיכה כמו זקן או חולה ובעל יסורים ומגיס את דעתו ואינו נוטל, הרי זה שופך דמים ומתחייב בנפשו, ואין לו בצערו זה רק עונות ותפאים: אבל מי אשר יחיה חי צער ויכלכל את חייו מעבודתו בצמצום ולא יקח ולא יהנה מן הצדקה, ואף כי נצרך הוא, גם יכול היה לקחת, סוף של איש כזה, כי לא יעזוב את עולמו במרם יהפך מצבו לטוב, ויוכל לפרנס עצמו בשופי, גם תשגי ידו לתמוך בידי אחרים, ועליו הכתוב אומר: ברוך הגבר אשר יבטח בה' (רנ"ה).

אבל

ז.

אבל במדרגה עוד יותר גבוהה ונעלה מענין "הצדקה" שהיא רק עשיית הטוב בהונך ורכושך, עומד הוא הענין היקר והנעלה הנקוב בשם גמילות חסדים, שהיא האהבה בפועל, בעוד כמעשה הצדקה הנך מחלק לאשר אין לו ממוכך, מרכושך החיצון, אבל בגמילות חסדים הנך מחלק ממוכך את הסגולות היקרות והנעלות שיש לך בעצמות אנושיותך ועל מזבח החסד הזה הנך מקריב את תבונתך, את דבורך, את כחך, את פעולתך, את כל עצמותך. הנך מביא אותם קרבן על מזבח ה' זה, לאשר אחיך ולטובתו. — בצדקה הנך מושיט לרעך רק את האמצעים שמהם יוכלו לפרוח לו פרחי ברכה, אבל בגמילות חסדים אתה בעצמך תגדל ותשגשג את הפרחים האלה. הנך נעשה או הכורא והיוצר של הבריאות, השמחה, השלום, האשר וההצלחה של רעך, והנה אם הפין תחפזין לראות את האדם בתור "צלם אלקים", צלם אביו ששמיים, פקח עיניך עליו, הביטה וראה, עת ילכשהו הרוה של "מדת הרהמים והאהבה השהורה", עד כי הוא בעצמו ובכבודו בכח הרעיון ורגשיה הזה, יבין את הלחם בעד הקצב, בעצמו; הוא יהיה בעצמו אב ליתום — לגדלו ולחנכו. שורה עליו עת יסעד בעצמו את ההולה ויהפוך את משכבו בחליו, עת יכסה בעצמו את הערום, עת ינחם את האבלים, עת יקבר בעצמו את המת הנעזב, עת יתן עצה לאובד עצות, ויעשה שלום בין המריבים, ובכל מקום ובאשר יוכל, בדבור ובפעולה, ירפא לשבורי לב ויחבש לעצבותם, גם ישים כל מעינו למחות דמעות עינים מעיני כל איש אמלל וקשה רוח, ואם תמונה נעלה כזאת תרהיב את עיניך ותחוש ותרגיש בנפשך את הרגש המאד נעלה הזה ותכור ותחוש את זאת, הנך נקרא "צלם אלקים" כזה באמת בארץ החיים, או אז גשה נא עלם, גשי נא עלמה, קדש את עצמך בפני ה' אלקיך ותחת עין השנתתו עם כל כח נעלה ורם, אשר נתן לך ה' אל פעולת האהבה כזאת, אל פעולת האהבה, בעד אשר בניו, אשר מסביב לך. —

ז.

בקר חולים. — ה' הוא רופא החולים, אבל על האנשים לעשות את שלהם, להקל את מכאובי הכואב וידוע הולי, לעזור ולסעוד אותו, למען יוכל לשאת ולסבול את יסוריו ושב ורפא לו, גם בהשהתהוהך בצערו ינוח לו מעצבו ומרגו. —

בקר כל חולה בין עשיר בין עני, קרוב או זר לך, ואם היה לך ריב עמו לפני זה, שלח לשאול מקודם אם לרצון יהיה לפניו כי תבקרו. קרובים ורעים יבקרו את החולה תיכף כאשר יהלה, וזולתם, רק אחרי שלשה ימים, אך אם המחלה באה פתאם ומסוכנת היא, אז יבקרו תיכף את החולה גם בלתי קרובים. בקר את החולה בכל יום גם פעמים רבות ביום וראה לבל היהיה בזה לטורח ומפרע על החולה. אל תבקרו את החולה בשלש שעות הראשונות ובשלש שעות האחרונות ביום. תכלית

תכלית בקור החולים שלך תכונן בעבור שלשה דברים: ראה אם נעשה בעבור החולה כל דבר, אשר אנשים ורופאים מימחים יסדרו לעשות למענו לרפואתו, ואם לא נעשה כזאת, ראה והשתדל כי יעשה לו כזאת. שאל יהודע אם לא יחסר לו דבר מה לכל כלת מחלתו, ואם יחסר לו איזה דבר, הביאה לו את הנחוץ לזה, או השתדל בעזרת אחרים להביא לו את הנחוץ לכלכל מחלתו, ובאחרונה, להעתיך לה' ולבקש עליו רחמים מבעל הרחמים. המבקר חולה ואיננו מתפלל לה' בעד רפואתו, הוא לא ילא עוד את חובת האהבה. הדברים האחרים הנאמרים ברנש אהבת אלים האלה: "המקום ירחם עליך בתוך תולדות ישראל" מאד נעלים והשובים המה יותר מרוב דברים הנאמרים בבלי רנש ורעיון. בשבת אמור: "שבת היא מלועוק ורפואה קרובה לבוא ושבתו בשלום". — בהשכל ודעת עליך להעיר את און ולב החולה, לשאול אותו, אם עניניו המה מסודרים, ואם לא, כי יסדר את עניניו ויעשה את זאת עתה כחפצו, ודבר על לבו, לבל יפחד מהמת בעשותו זאת, ולבל ידמה כי מסוכן הנהו, רק בגלל הדבר, כי בכל עת צריך האדם להיות מסודר בעניניו, בין בריא בין חולה, ותמיד נדרש למנות החסרון. — חולים כאלה, אשר הבקור והדבור קשה להם, אל תבקרם, רק שאל בבית החולה על מצבו, גם, אם אולי יחסר לו איזה דבר. שמע את אנותיו ומבאוביו והעתירה בעדו לה'.

בקר גם חולים אינם יהודים כנאמר למעלה (פרק ד') ("יד של"ה).

אם החולה הוא נוטה למות אל העוברה, לבל ישאר יחיד יבעת יציאת הנפש. הזכירהו אז, כי ישום לבו לזכור לפניו את מרוצת חייו, כי יתודה על עונותיו וחטאיו ויעשה "תשובה" ויאמר סדר הודויו של שכוב מרע: "מודה אני לפניך ה' אלקי ואלקי אבותי, שרפואתי ומיתתי בידך, יהי רצון מלפניך שתרפאני רפואה שלמה, ואם אמות, תהי מיתתי כפרה על כל החטאים ועונות ופשעים, שחטאתי ושעויתי ושפשעתי לפניך, ותן חלקי בגן עדן וזכני לעולם הבא הצפון לצדיקים" — ואומרים לו לפני אמירת הודויו לבל יפחד ולבל יבהל מפני הדברים האלה, ולבל יחשוב כאלו חלילה אין לו עוד תקוה לחיות מחליו עוד, לכן ידברו על לבו ויאמרו כדברים האלה: "הרבה חולים התודו ואלא מתו והרבה לא התודו ומתו", "ובשכר שאתה מתודה אתה חיל", "וכל המתודה יש לו חלק לעולם הבא", ואם איננו יכול להתודות בפני יתודה בלבנו. אל הנע בנוסס ואל תעשה לו דבר, למהר את מיתתו. מי אשר יניע את הגוסס נחשב כאלו שופך דמים, אבל דבר המונע את יציאת נשמתו והפרדה מן הגוף והדבר איננו עומד בנגיעה עם גופו, תוכל להכיר ולהרחיק, כמו קול דופק בקרבת הבית וכדומה (של"ח ש"ט).

ח.

ההתעסקות בקבורת המת. — בעת אשר יש נפטר בעיר אסורים בני העיר לעשות מלאכה, עד שיהיה להמת כל צרכי קבורתו. החובה הזאת, היא חובת האהבה האחרונה אשר תוכל להראות אל פעמה רוח אחיך אשר הלך לעולמו, והחובה הזאת היא המתירה במאד מאד, בעוד מקבל הטוב והחסד שלך, לא יוכל עוד לתת לך תודה על מעשך זה. —

אין איש אשר יוכל לפטור עצמו מלעשות את חובותיו האחרונים עם המת, רק אם יש חברה בעיר הגומלת חסד של אמה עם המתים, ואם הנך חבר החברה וביום שלא הגיע לך ה תור לעסוק בעבודת החברה, או לא נדרש לך לבטל ממלאכתך. — החובות לצרכי המת המה: א) השמירה. ב) להשמיטו ממטתו על הקרקע. ג) המרה. ד) ההלבשה. ה) הלוייה. ו) הקבורה. — עליך ללמוד ולדעת את כל הדרוש לזה עפ"י הדת והמנהג בנוגע אל החובות האלה. תכונת הרוח העקרית במסד ההתעסקות שלך בזה דרושה להיות: ל ב נכונ, מנוחה ושלווה, ענוה וכבוד החובה. גם במקום שיש חברה בעיר בשעת הוצאת המת הכל בטלים ממלאכתם ללוות אותו לכית עולמו (ש"ג ש"ח).

ז.

נחום אבליים. — עליך להתרועע עם האישה, אשר לקח ממנו ה' חבר אחד ממשפחתו ע"י הקיות והקראה והוכיח לו כזה, כי אם גם האישה הפרטי מת, אבל הצבור לא ימות לעולם, וע"י ההשתתפות בצערו של החברה, יקל צערו ואכלו של הכואב ומצטער על האישה הנפטרת הפרטי. התחבר עמו והראהו לדעת כי איננו נעזב. נחם אותו והזכירה לפניו את הכתוב בתורתנו הקדושה, למען ידע ויכיר, כי אמנם הכל כאשר לכל הנחו קנין ה' וקנין שאול להאדם מה' על עת ידועה, ועלינו לתת תודה לה' גם בעד הלקיחה' כמו בעד הנתינה', כי בשתייהן כבוד נקבד את התעודות הנעלות אשר שמה עלינו אהבת ה' בחכמה רבה אמונתו ולאשרנו. — נחם את האבל ודבר על לבו, כי יפיג את מרירות מכאובו וצערו ע"י מסירת נפשו לאלקים, אבל חלילה לך לאמר להאבל בסננון כזה: מה לך לעשות! הן אי-אפשר לשנות עוד, שזה נראה כנדוף, וכאלו אם אפשר היה לשנות, אזי היה עושה זאת, רק דבר על לבו, כי יקבל את גורת השיית באהבה, יען כי נחמה שלא כהונן הנזכרת, היא רק תלונת רפיון הכח על עצם החלישות, אבל לא הפרת חכמת ה' הטובה. — עליך לשבת ילדום עד אשר האבל בעצמו יתן לשוחח ולדבר על אדות מכאובו וצערו, ועליך לעיוב אותו, אם התכוון כי ישתדך אתו עליו למורה ולכישא וחפצו להשאר יחידו בכלי מפריע ככאב אבלו, ולהפיג בעצמו את צערו ע"י השתכחות נפשו (ראה שיע ובפרק האחרון מסערכת הערות). —

י.

הכנסת אורחים, הכנסת כלה, לשמה התן ובלה, לעשות שלום בין איש לרעהו. — השמות והפעולות האלה המה רק שמות ופעולות בחדים, אבל תכן עניניהם מה הם ונעלה הוא, גם מקום הגוה חוג גדול ורחב מחובות האהבה. —

ביתך אל יהי סגור ומסגור לך ולבני ביתך לבד, להיות רק למענכם מקום מנחה ושלוה, רק יהי פתוח לרוחה לעניים מרודים, לרעבים, לצמאים, ולכל דורש ומבקש מהם ומקלט למו. היה סכניס באהבה וכרצון כל אורה, אשר אמנם אין לו כל סכת תעודה אחרת אשר תמליץ טוב בעדו רק את זאת התעודה, כי הנחו יצור שדוי בן לאבינו שבשמים, לכן קבל את פניו בסבר פנים יפות. הכניסהו בביתך ומלא ספקו, אף לזה תלוה איתו למען ילך לבטח דרכו. —

אולם לא לבד, כי יהמו רחמיך לבכרות ענות עני ולמלאות חדרי לבך ברגש השתתפותך בצערו, להחיש מעטך לרפא לשבורי לב, ולהביא נחם ומרפא לאיש אמלל בארץ, כי גם היה שמה ועלו, אם השנייה ידך, לכונן בית והון לאחיד ואחיותיך, וביחוד לכונן בית היתום והיתומה, להכין צרכיהם, להביא להם אשר והצלחה בדבורך ובמעשך ובעצתך, וכהמצא

לך, לפעול ולעשות לטובתם, לחלק מטובך ומאשר ברכך ה', להיות בעזרתם בעצה ובפעולה בכה, בעמל ובטירה, או אל תסתיר לעולם את שמחתך על הצלחת אחיך. — עליך לשמוח שמהה נאמנה בשמחת רעך, במכותי והצלחתו, וכמו תזיל דמע עיניך יחד עם הבוכה מצרת לבנו ועקת נפשו, כן היה שמה טוב לב והצלח רוחך יחד עם השש והשמה, למען תגדיל ותוסיף ע"י רגש שמחתך את שמחת המאשר. —

ולהיות עושה שלום! מחזיק את השלום! ולהשיב את השלום מחדש, במקום אשר נשפת השלום מקרבו! אם הפין תחפוץ להמציא לך פרי קדש הלולים, פרי ברכה בפעולת האהבה, היה מלאך השלום בקרב האנשים. שור נא! הלא אין כלי מחויק ברכה בעולם כמו השלום, בהיותו יסוד ותנאי כל ברכה! הן מה בצע אם יריק ה' את שפע ברכותיו, במקום שאין "שלום", אחרי אשר גם הברכה היותר גדולה ורכה תהפך שמה לקללה ומשחית לחבל! — לכן מה טוב ומה נעים גורלך, אם תתאמץ להיות סגן ומחסה, לבלי יתפרין לבוא ולכנוס בגוה השלום מלאך הזעם הנקוב בשם "ריב". אשריך וטוב לך, אם תהיה הבורא, השומר ומחויק בידי השלום, אבי הברכות, למען יהיה השליט לבדו. — מה נעלית ונשאת, אם תקרב לבכות, אם תדבר על לב אנשים שונאים איש לרעהו, להסיר כעס ואיבה, לכרות מחדש ברית אהבה ולהתענג על רוב שלום, בעשותך שלום בין איש לאשתו, בין אבות ובנים, בין אחים ואחיות, בין משפחות, בין בתי אב, בין ערים ובין ארצות, או מה רבה ורמה פעולתך ושכרך הרבה מאד ואיך שבשמים ישים עיניו גם עליך לטובה ולברכה, ולפרוש עליך את סוכת שלומו. הן משמים ישקיף עליך באהבה וברצון, לראותך שר שלום כארץ, בונה האשר של בני ה'.

יא.

לא אלפי זהב וכסף אשר צברת או את אשר פזרת בהנאות חושיק ובכל אות נפשך בתפארת רום אנשים, לא המה, רק האגורה ההיא הלזה אותך בעולם הנצחי, עת תבוא להתיצב לפני כסיה, האגורה ההיא, אשר בה השבעת נפש רעבה, כסית את מערומי אחיך והלצת את האמלל מן המצר. לא עשיריות השנים, אשר בהן פלית את חייך בקלות דעת, ברעש והמוץ, בהתחרות להשיג רכוש והנאה. לא הנה, רק רנעי מספר המה ימתיקו לך את השעה האחרונה מחייך ויעבירו לפניך הזכרון השניא כח, להפיח בלבך אשר ותקוה נעלה. רק אלה הרגעים, אשר בהם מחית דמע עין איש אמלל ונדכה, רפאת שבורי לב, נחמת לב איש נמוג כאבלו. הרגעים שבהם הכאת אבן, לצרף אל בנין האשר של רעך, עת הרנעת לבב אובד עצות, ועשית שלום בין המריבים. —

ואתה בן אדם שמח במנת גורלך זאת! ואם לא כל אחד יוכל לעשות צדקה במדה מרובה וכיד רחבה, יען כי הצדקה להיות חונן דלים ולתת פור לאביונים דורשת הון ורכוש רב, אשר לא כל אחד זוכה

לזה, אבל הלא כל אחד יוכל לעלות ולהגיע עד מרום הפסגה בפעולות האהבה של "מילות חסדים", יען המצוה הזאת איננה דורשת רק רוח נכון, לב מלא אהבה, פה דובר אמרי נועם ונכוחים למכין, וְרוּעַ אַמִּץ לְהוֹיֵת עוֹרָה לְרַעַךְ בְּצַר לּוֹ. — אַמֵּנָּה נְכוּחַ וּמְרוֹמָם מִגַּל כָּל הַלִּיפּוֹת וּתְמוֹרֵה הַיָּם גַּם הַפְּרִי גַם הָאֲמִצְעִים הַדְּרוּשִׁים לַגְּמִילוֹת חֲסִדִּים — לִכֵּן כַּנֶּלֶל הַמִּצְוָה הַזֹּאת, עֲלֵם, רֵאָה לְהַעֲשִׂיר אֶת חֵיִךְ בְּנִסְיוֹנוֹת וּבְחִינוֹת הַחַיִּים, לְהַעֲשִׂיר אֶת לִבְךָ בְּאַחֲבָה, אֶת פִּיךָ וּלְשׁוֹנְךָ בְּאִמְרִים נְטִלְצִים וְלִהְיוֹק אֶת זְרוּעֶךָ בְּכַח וְחִיל, לְמַעַן תַּעֲצוֹר כַּח לְהוֹיֵת לְרַעַךְ מוֹרָה, מִנַּחֵם, יוֹעֵץ, עוֹזֵר וְתוֹמֵךְ כָּל צָרָה שְׁלֵא תְכוּבָה, כְּבוֹאוֹ בַּסִּכְנָה, בְּאֶבְדֵּן עֲצָה וְתוֹשִׁיָה, וּבְחִיוֹתוֹ תַּעֲנֶה מְנִי דֶרֶךְ, גַּם דַּעַת אֲנָשִׁים קִנְיָה לְךָ וְהִיָּה מְעוֹרֵב עִם הַבְּרִיּוֹת וְהַגְּדֵל כְּבוֹדְךָ בְּעִינֵיהֶם, לְמַעַן בְּכִמְחָה תוּכַל עַל דַּעַתָּה לְהַמְצִיא לָהֶם עוֹרָה, לְאֲשֶׁרֶם הוֹצַלְתָּם. —

יח.

נְקִמָּה.

לא תקם ולא תמרו (ויקרא י"ח י"ח).

כי תפגע שור איבך או חמרו תענה, השב ונשיבנו לו (שמות כ"ג ד').

א.

מִקְרֵב הַחֹנֵן הַגָּדוֹל שֶׁל הָאֱהָבָה אֲשֶׁר קִרָּא ה' אֶת אַחִיךָ, לְהַקְטִין אֶל תּוֹכוֹ וּיִקְרְבוּ אֵלֶיךָ, אֶל תּוֹצִיאוֹ עוֹר, וּבִיחּוֹד אֶת הָאִישׁ, אֲשֶׁר פִּעַל לְךָ עוֹלָה וְעָשָׂה לְךָ אִיזָה נֹזֵק בְּבִרְיאוֹתֶיךָ, כְּרֹכֹשׁךָ, בְּשִׁלּוֹמְךָ וּבְשִׁמְחַתְךָ. — לֹא תִקּוֹם וְלֹא תִטּוֹר, וְשִׁלְבַד כִּי לֹא תִגְמֹל לוֹ רַעַה כְּמַעֲשָׂהוּ, כִּי עוֹד עֲלִיךָ לְהִרְאוֹת לוֹ. אֱהָבָה, אֶת הָאֱהָבָה שֶׁהוּא אִמְנָם אֵינְנוֹ רֵאוּי לָהּ, אֲכַל אֶת הָאֱהָבָה אֲשֶׁר יִדְרוֹשׁ מִמֶּךָ ה' בְּעֵדוֹ, בְּחִיוֹתוֹ יִצוֹר שְׂדֵי, בֵּן אֲבִיךָ קִנְדָּה — וְאִם תַּפְעַל בְּעֵדוֹ אִיזָה פְעוּלָה מְפֹעֵלֶת הָאֱהָבָה עֲשֵׂה זֹאת כֹּל כִּי שְׁלֵם, וְאֵל תִּטּוֹר לוֹ אֶת חֲסִדוֹן אֱהָבָתוֹ אֵלֶיךָ וּפְשַׁעוֹ נִגְדָּךְ, לְבַל תַּחֲשׁוֹב בְּלִבְךָ וּבֵל תִּאֲמַר בְּאִמְרֵי פִיךָ בְּהַצִּינְךָ אֶת עֲצִמְךָ לְמַשַׁל וְדַמְיוֹן נִגְדוֹ וְנִגְדוֹ פְעוּלָתוֹ לְאִמְרֵי: רֵאָה אֲנִי לֹא אֶעֱשֶׂה וְלֹא אֶדְמָה לְךָ וְלֹא כְמוֹךָ אֲפַעֲלֵי! — דַּע לְךָ בֵּן אָדָם! וּזְכוֹר כַּעַת יָחֵם לְבַבְךָ, כַּעַת יִרְתִּיחַ דַּמְךָ, כַּעַת תִּרְיֹם אֶת יָדְךָ לְנִקּוּם נִקְמַתְךָ מִמֶּנּוּ, כַּעַת תִּשְׁנֵן אֶת לְשׁוֹנְךָ לְהַבִּיעַ דְּבָרֵי נֶאֱצָה, כַּעַת תְּכַוֵּן אֶת פְּעוּלָתְךָ לְגַמּוֹל לוֹ כְּמַעֲשָׂהוּ, דַּע לְךָ, כִּי אִם דְּמֵי הָאִישׁ, אֲשֶׁר תִּרְצוֹ נֶפֶשׁ, אִם בְּרִיאוֹת רַעַךְ אֲשֶׁר תִּקְרֶם, אִם הַסּוּם אֲשֶׁר תִּטִּיל בוֹ, אִם מַחֲסוֹר הַרְכּוּשׁ אֲשֶׁר תִּחְסַר מִמֶּנּוּ, אִם הַלּוֹל הַכְּבוֹד שְׁלוֹ, אִם שְׁבִיתֵת שְׂמַחְתּוֹ עַל יָדְךָ, אִם שְׁלוֹם אַחִיךָ אֲשֶׁר תִּגְרֹשׁ, אֲשֶׁר אֶת אֱלֹהֵי תִקְרִיב עַל מוֹכַח הַגְּמוֹל וְתִאֲוֹת נִקְמַתְךָ מִמֶּנּוּ, אִם כָּל אֶחָד מֵאלֹהֵי יִצְעָק לָהּ! — אוֹ אִם אֶתָּה הַנִּכְבָּר, אֲשֶׁר לִבְךָ מֵלֵא נִקְם וְשִׁלֵּם, אִם גִּרְשׁ תִּגְרֹשׁ

תגרש או תשיב ריקם את פני רעך, אשר יכול היה לקבל עור סמך, רק בגלל הגמול, מפני כי הוא לא הראה לך אהבה, או בגלל איזה כעס ושנאה, אשר הגה לבו אליך, ואו, אם דמעת עינו תעל השמיטה ותתיצב לפני כס-יה - דע לך, כי, או לא תוכל עוד בחשקט ובטחה להרים את עינך נוכח פני ה' השופט כל הארץ ולהצטרק לפניו, באמרך: הן גם הוא עשה לי ככה! - יען ה' יענך בקול: הלא "בני" הוא זה ועליך לאהוב אותו בגלל האהבה שלך אלי, ולא למען אהבת האיש אליך!! - והנמול? האמנם לך קטא האיש ההוא? הן, מה הוא הדבר שהוא רק לך לבדך, ואשר אותו לקח או שדד ממך, האם הדבר ההוא איננו שלי" ביותר, של ה', הנותן לך את הדבר, ואם כן, מי נתן חרב ומאזני המשפט שלי בידך? לכן האיש, יאמרו חכמינו דל אשר יוכל לשאת ולסבול את העול הנעשה לו, והוא לא יפעל עָלָה, אלה "הנעלבים ואינם עולבים", השומעים חרפתם ואינם משיבים, המטלאים את חובתם לרעיהם בגלל אהבתם את ה', וישמחו גם בצרותיהם אשר יסבלו מרעם, בחשבם אותן, לחנוך ונסיון מאת ה', עליהם נאמר: "ואוהביו - כצאת השמש בנבורתו" - כצאת השמש, להביא אך טוב ומרפא בכנפיה, וכשמש כן גם המה יצאו להגיה אורם מבין ספלשי עבים של השונאים, המקנאים והאויבים, המכתירים אותם, ובכח אור האהבה הנמוע בלבם, יצאו כמנצחים לזרוח על כל סביבם, ולא ידעו כל "נקם", רק יהנו רחמים רבים בלבם. - משונע וחסר דעת" הנך, יקראו לאיש כזה, אשר יכין את עצמו ויתעתד לקחת נקם מרעהו, ויאמרו: אם ידך השמאלית הפציעה את ידך הימנית, האם מפני הנקמה תפציע ידך הימנית את ידך השמאלית?? - האם אחיך לא נחשב לך כסוה, לאבר השייך לך? האם לא אנחנו כלנו חברים בני ברית אחת, בני בית אחד אנחנו? האם לא אנחנו כלנו אברי גוף אחד? האם לא רוח ה' אחד יתנסס במשכיות לבב קלנו? האם לא נשא ונסבל אנחנו קלנו, האחד בצרת רעהו? האם לא נחלה אנחנו קלנו, האחד על שכר אחיהו, ואתה הנך הפץ תחפוץ בגלל נקמה, להרע לעצמך ולעשות את עצמך "לבעל מום"? - !

הבה! נכונן את מקמנו נוכח פני ה', ממנו נלמד לסלוח ולסחול עונות, גם להיטיב עם עושי הרע. הבה! נביא לפנינו את חשבון עצמנו, כנוגע אל מפעלות ה' אִתָּנו, במרם נעשה חשבון כזה עיד מפעלות רענו נגרנו, ואם חשבון נפשנו יראה ויוכיח לנו כי אמנם נשואים הננו רק מחסד ה' ואהבתו, וכי באמת בלתי ראויים גם אנחנו עפ"י מעשינו לחסד אהבתו - ואם כן הלא עלינו להתנהג במדת ה', להיות גם אנחנו לאחינו, את אשר יהיה לנו ה', המתנהג אתנו במדת הרחמים, גם כל נשכח כי את הדבר אשר שדר אחינו מאתנו, לא יכול להיות כזה יקר ורב ערך כמו הדבר אשר נבוא אנחנו ברצון נפשנו מפני "נקמה" לשדוד ולשלול מאתנו מעצמנו, בדבור, בהקאת ובפעולה, כרגש נקמה. הן אדוני לקח ושדד מאתנו רק דבר חיצוני, דבר חלף ועובר

ועובר — ואנחנו הלא נסיר ונשלול מאתנו ע"י הנקמה את הדבר הנצחי וקים לעד, את הדבר הפנימי ואלקי היצוק בקרבנו, יען על ידי מעשה הנקמה, שמצוים אנחנו לכלי לנקום, מאז והלאה נחדול מהיות עוד צלם אלקים" נאמן, צלם ה' אלהינו!! — (ראה מערכת התורות פרק מ"ג ומ"ד ומצית פרק א').

י"ב.

לְלַמֵּד וּלְהוֹכִיחַ.

תורה צוה לנו משה, מורשה קהלת יעקב (דברים ל"ג ה').
לא תשנא את אחיך בלבבך, הוכח תוכיח את עמיתך, ולא תשא עליו חטא (ויקרא י"ט י"ז).

א.

אתה לא תוכל להחזיק בעד עצמך בלבד גם את הדבר הממין שבקמניו מנכסך, ואיככה הוכל באמפך אליך את הענינים היותר גבוהים ונעלים, את הדעת, את חכמת התורה, את התכונה ובחינת החיים ולהחזיק רק בעד עצמך בלבד? כזאת היה לא תהיה! תאמר תורת אלקינו, בעוד עליך לא צול מרה תורתך וחכמתך, לא רק על בנך ונכדך, כי גם לכל אחד החפץ לשמוע לקח מפיך, מחויב הנך להושיט לו את אוצרות המדע אשר רכשת לך וללמדו תורה ודעת. — אורך יאיר ויגיה על כל אלה המחכים לאור, ומה אור כי יהל, אם לא יגיה אורו גם על אחרים? האם יכולנו להוקיר את השמש, לוא עצרה קרני-אורה ולא שלחה אתן החוצה? לכן, את אשר למדת אתה מן התורה, למד והודיע והביע אותה גם לרעך. אף עליך להורות וללמד אותה לו מבלי כל שכר ותשלום גמול, גם תשמח שמחה גדולה, אם הדעת והחכמה אשר הורית לרעך גמלו גם עשו פרי ברכה, עד כי הנביה לעלות מסך במעלת למודו, ואור תורתו וחכמתו יגיה אור שבעתים מאורך — המקנא הוא המעיין בעין, אשר מריח מימיו יפרח? המקנא הוא המקור מים שרשיו למטה וישוה פרי למעלה, והוא — העין — בצלו יחשיך ויסתיר אחריו כן גם את המעיין הנוזל מתחתיו, עד כי את מיטיבו זה יעלים ויסתיר מעין רואה? אשרי האיש, אשר כלמוד התורה לזולתו נחבא ונעלם גם דומה אל מעין נובע ומקור ברכה כזה!! —

למד, תאמר התורה, ואם גם הדבר אשר למדת אתה, עלה לך במחיר רב, אבל אתה אל תקח כל שכר ותשלום גמול בעד למדך את התורה את איש אחד, ורק בצוק העתים והזמנים ובאופן אם טפני דאנת המחיה והכלכלה, לא תוכל ללמד ולהורות דעה לאחרים בחנם, רק אז תוכל לקחת איזה שכר, למען תהיה מופנה מדאנות אלה, ותוכל ללמד ולהורות

ולהורות. כמו כן בעד ההשגחה על התלמידים ובעד כל דבר שהוא מחוץ להלמוד של דת מורשה טסיני. — גם אם עליך למשוך את ירך מכל שאר עבודה והנך מקדיש את זמנך רק להיות מורה ומלמד, אז תוכל לקחת איזה גמול ושכר. —

היו ימים לישראל, אשר אלפי תלמידים עבדו עבודת האדמה בשדותיהם בעתות החרישה והקצירה, ובשאר העתים נקבצו ובאו אל מוריהם ללמוד תורה, ואשר גם המורים היו והתפרנסו מעמל כפיהם, והתלמידים ההם באו לשנות בצמא את דברי מוריהם החכמים, את המים החיים של התורה, אשר תזרום כנהל, מבלי לבקש כל גמול ופרס, להשביע נפש שוקקה — אבל מפני סבות שונות וחליפות העתים והזמנים לרעה בגלות המד, נפזרו גם התלמידים גם המורים ונתפרדה ההבילה, אבל מכאן מים חיים אשר חפרו המה — עוד נשתה גם אנחנו פלנו היום. —

למד, תאמר התורה, אבל אל תלמד תורה לתלמיד כזה אשר ארחותיו גלויים ומדותיו פרועות לשמצה, לכל תקלקל את ענין החוראה של התורה תחת להיטיב, רק השתדל לפעול אצלו, כי ישוב לצעוד בדרך טובים, ואם צלחה זאת בידך, אז הביאהו אל אולם בית החכמה, אל בית המדרש פנימה. — רק אז, כאשר ילמד המורה את תלמידיו את ההלכות מתורה שב"פ, רק אז עומד הנהו המורה גבוה ומרום על התלמידים השומעים לקחו, ומקבלים מאתו את ההלכות המקובלות, אבל בנוגע אל העיון, וחקר דבר בתורה, אז הלמוד אצל הרב והתלמיד כללי ומשותף הנהו, יען כלמו כאחד ישאבו מי ישועות ממקור התורה. באופן הזה עומדים המה בשורה אחת, המורה והתלמיד גם יחד, ומפעל לשניהם בתור דבר בפועל עומד הנהו החוק ודבר משפט, וע"ז העיון והחקירה המשותפת יתעורר התלמיד לפעולת הלמוד בתכונת העמידה כרשות עצמו בעסק התורה, ומפני זה בעד סדר הישיבה החיצון אמרו, כי באופן הראשון המורה יושב והתלמידים עומדים מסביב לרובם, ובאופן השני המורה יושב בקרב חוג התלמידים, להגות יחד בתורת ה' ולקלות פנינים מים תלכודם (י"ד רמיה רכ"ו). —

ב.

אולם כמו יעמדו החיים גבוהים במעלתם ממעל להמדע, גם מעשה המצות בפועל הנהו ציין ופרי החכמה, לכן חובה עוד יותר גדולה היא מזה כי תעורר את רעד והפעל עליו כי יהיה שוקד בדבר המעשה וקיום התורה והמצוה, הן אם ראה תראה את רכושו וקנינו החיצון, כי נמצאים המה בסכנה להגזק, אזי עליך החובה להחיש לעזרת רעד, להציל את הונו מנזק ומאכזב, ואיככה תוכל לעמוד מרהוק ולהתעלם עת תראה את רעד כי הוא בעצמו נמצא הנהו בסכנה לאבוד במלחמת התאוות והתענותים את היקר לו מכל יקר, שהוא גבוה ונשא מרכוש וחיים, הלא היא צדקת חייו!?! תורת ה' תאמר לך: אם תראה את אחיך תועה בדרך חייו, אל תאמר: מה לי ולו ולתומת נפשו! רק התאמץ להראות לו

לו את הדרך הטובה אשר ילך בה. שְׁוֹה לנגד עיניו את ארחות חיו והוכיחה אותו על שגגותיו, הזכירה לפניו את כבוד אנשים וכבוד איש ישראל ההופך עליו. עליך לעורר בקרבו את יצרו הטוב והיה עור כנגדו, כי יבחר לו את הטוב לפניו במעגל חייו, אבל בתחלה עשה כל זאת בחן ונועם. הוכיחה לו, כי באמת אתה עושה כל זאת רק בגללו, רק בגלל טובתו. הביע לו אמרי מוסר ותוכחה, רק בהיותך איתו במושב או במעמד שניכם בלבד, בינך לבינו, לכל תכליתו ולכל תשא עליך הטא (ראה משפטים פרק ח'), ואל תיעף ואל תיגע ואל תקץ להוכיחו על דרכו ולהטות למוסר אזנו, ואם לא פעלת אצלו תשעים ותשע פעמים, נסה נא גם בפעם המאה, עד אשר אחיך יגער בך וישלחך מעל פניו, ואם העולה שעשית רעך איננה נוגעת אליך, אז אם התוכחה אשר תוכיח אותו בשו"ב ונהת לא תועיל, תוכל גם להכלימו, למען ייטיב אחיך את הרעה אשר עשה וישוב למלא את חובתו. — אם עבר עבירה בפרהסיא, אז עליך להוכיח אותו תיכף ובמקום שעשה את זאת, לכל יתחיל שם שמים על ידו — אולם אם תראה כי עשה את החטא רק במשגה וכי התרגל כבר הכה שרשיו עמוק בקרב לבו, בעברו על זה כמה פעמים, עד כי אין לך כל תקוה כי הידיעה סדקבר החטא תעצור כה להניא אותו מחטאו עוד, אל תוכיחו ואל תודיע לו כי הוא חטא ואַעֲשֶׂה (מוטב שיהיו שוננים ואל יהיו מזידים), וטוב להחריש ממנו, אם יעבור עבירה בדבר שהוא סדרבנן, או שיש לו איזה אסמכתא בתורה — אבל אם הוא עובר עבירה בדבר הכתוב מפרש בתורה שבכתב, הלילה לך מהתעלם עוד, תראה והוכיח לו כי כזאת כתוב בתורה, אולי קדושת התורה תמנע ידו מעשות דבר נגד הכתוב בה. באופן, אם תדע כי דברך יהיו ללא הועיל, עליך להוכיח אותו בגלוי פעם אחת ומני אז השתדל להניד לו תוכחה רק בהיותך בין שניכם בינך ובינו. —

האיש, אשר ע"י התוכחה ואמרי המוסר שלו היה יכול להיטיב ולהועיל לרעהו והוא לא מלא חובתו להוכיח אותו, הוא ישא עמו בעון, על אשר לא השתדל למנוע אותו מעשות הרעה — יען כגוף אחד נחשבנו קלנו ואבר האחד יערוב בעד השני. התורה נתנה אל כללות האומה ועל הכלל לשמור אותה, אך אם כל אחד יקיים אותה רק בפני עצמו, אזי פעולתנו אמונה איננה מנעת עוד למעלת גדולתה — אולם על אלה אשר ע"י התורה והתוכחה יראו ויורו לרעהם את הדרך הישרה אשר ילכו בה עליהם נאמר: והמשכילים יחירו כוהר הרקיע ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד (רמב"ם הלכות דעות ו', א"ח תר"ח ב'). —

ג.

אם הטא לך אחיך — אם תוכל לסלוח לו סליחה נאמנה, סבלי לחוש עוד שום איבה ושנאה נגדו, עד כי יכול תוכל לשכוח בלא את דבר העול שעשה לך ולמהות מלוח לבך כל זכר לסו, אז אשריך, ושכח את הדבר כאילו לא נעשה, אבל אם תרגיש כנפשך, כי לא תעצור כה בנקל לסלוח ולשכוח

ולשכות את אשר עולל לך רעך, אם תכונן, כי רוחך הנפנע השקט לא יוכל, גם יוסף לחשוב ולשוות לנגד עיניך תמיד את דבר העול שעשה לך, או הושה מחר למלאות את החובה אשר תשית עליך התורה ע"י המצוה הזאת. חושה לקחת דברים עם רעך בהיותכם בינכם לבין עצמכם. הוכיחה אותו על פניו על המעשה הרע שעשה לך, ואמור לו: מה זה ועל מה זה עשית לי ככה, למען יראה רעך ויזכר לדעת כי אמנם פשע, עוה וחטא לך, ויוכל היות, כי אחיך הפוגע אותך, ידע במה להצטרך לפניך, או אתה בעצמך, אולי על פי דבריו, תכיר לדעת כי במשנה השבת תועה עליו, או לא ככד כה עונו מנשוא, כאשר השבת בתחלה, גם ע"י בקשת סליחה ומחילה מצדו, ירך לבכך ותעתר למחול ולסלוח לו בכל לבב — והנה בעשותך זאת, הלא קונה אתה לך את "הברכה הנעלה מכל כל הברכות את "השלוש", שהוא מן ומססה בערך לכלי לנטור ולבלי שאת בלבך עליו עוד כל הטא — אולם באופן, אם לא ידעת אל נכון כי אחיך פעל עולה לך, רק הנך משער וחושב כי כזה וכזה עשה לך רעך, או רק, כי שמעת אומרים עליו כזאת — או באופן כזה חיללה לך להתרשל בטאומה ולאחר מקחת דברים עם רעך, אשר תחשוב עליו כי היה למפנע לך. הן מה נורא ואיום הוא, לחשוד בכשרים, ואם שנית ואם הפיחו כזבים על אחיך, ואם אולי הנידו לך ממנו רק דבר שקר — ואתה נמעת בלבך חשד כבד על איש נקי חנם, על איש תם וישר, אשר הוא בטח גם לא ידע טאומה מכל אשר יהנה לבך עליו, אף יאמין הנהו כי לבך טוב עליו ויהנה לו רק אהבה וירידות! האח! מי יתן כי כל אלה אשר יאמינו כי נפנעים המה מרעיהם אלה, אשר ידמו, כי רעיהם עשו להם רעה, את כבודם השפילו או פעלו להם עולה, כי יכלו לפעול בעצמם, להתנדר כמדת "ענוה" ולמלאות באמת ובנפש הפצה את החובה והמצוה היקרה הזאת, להוכיח את עמיתם, מבלי לשאת עליו הטא! הן אמנם באופן כזה טובטחים היינו, כי אלפי רוחות בני אדם התעננו על רוב שלום, אנשים אשר כרובם ימאנו לעשות זאת, עד כי בגלל איזה חשד יתרחקו איש מרעהו וישמרו איבתם ועברתם שמורה איש על רעהו בלבם, ואשר הוא רק באו בתחלה בדברים, או בגלל הסירו כעס וחרון ע"י בקשת סליחה או ע"י ברור דברים, כי משנה היה אתם, הוא עשו כזאת, כי או שלום רב השתיר בקרב אלפי בתים, משפחות ועדות בישראל, אשר עתה מצאו קן למו ריב ומדון, איבה ותהרות ואין-שלום לאלה. — והנה איזה חיון נראה לפנינו בחסרון המלוואים של החובה והמצוה הזאת? צא וראה, הן אלה אשר ידמו, כי נפנעים המה מרעיהם, עוד לא יאבו לדבר איש עם רעהו, אף יתאמצו תמיד לכלי לפגוש יחד עם פוגעיהם, ויקרו רגליהם מפקד אותם ויחדלו מהתראות איש עם רעהו, גם יתנכרו יחד ובגלל התנכרותם יסיפו עוד שנוא איש את רעהו, גם בגלל ההרחקה ימצאו סבה להקביל תמיד המה ומשפחותיהם יותר ויותר, יען רוחם יהנה כעס וחמה ותלונה רבה — גם ינהילו את האיבה והשנאה ההיא לכנים ולכני בנים.

את האיבה אשר בן רגע של תוכחה כדת התורה בנקל יכלו לשרש אותה עודנה בַּאֲפָה — ועל פֶּלֶם רע ומר הוא, כי נמצאים בין הזוגעים והנפגעים אנשים מהרחרי ריב ומדון, אנשים כאלה אשר כל מעינם לעשות ריוח בין הדבקים, להפריד אלוף ולהגדיל את שלהבת אֵשׁ זרה של מצה ומריבה, הלא המה האנשים המתעבדים על ריב לא להם, אנשים, אשר יעשו מִדְּחָה, המה, אשר חובתם הלא היא לִקְרֹב את הלבבות, לחבר את הנפשות אשר התרחקו ולרפא את השבר ולכבות את לִפְתֵי־אֵשׁ של האיבה והתהרות, המה יִקְפְּכוּ לַמַּלְאכֵי זַעַם או לנחשים צפעונים, אשר עפר לחםם ורעל תחת לשונם. — הבה, נחפש בתורה אם לא נמצא שום „קלל ה' בין קללות, הרי עיבל“ בעד האיש המחרת ריב ומשלה מדנים בין אחים, ואשר אמנם הקללה היותר גדולה הלא קטנה היא בעד איש כזה? — אבל ראה זה מצאנו, כי אמנם אֲצִלָּה התורה גם לו קללה! „ארור מכה רעהו בסתר!“ וחמנינו ז'ל אומרים: לא מכת אנרוף ולא מכת חרב, רק מכת הלשון „שהחיים והמָנֹת בכחה“ — (רמב"ם הלכות דעות ו').

כ.

פְּלִי הַמִּישָׁרִים בְּאַהֲבָה וּבְתַחֲזִיקַת מוֹבָה.

לְעִשׂוֹת הַיָּשָׁר וְהַטּוֹב.

ועשית הישר והטוב בעיני ה' (דברים ו' י"ח).

ואהבת לרעך כמוך אני ה' (ויקרא י"ג י"ח).

כאזרה מכם יהיה לכם הגר הגר אֲתִמְכֶם ואהבת לו כמוך וגו' אני

ה' אלקיכם (שם י"ג ל"ד).

לא התעב מצרי, כי גר היית בארצו (דברים כ"ג ח').

א.

כַּמִּים שאין להם סוף יכלו להיות, הֶלְכֹת האהבה וכפי מסת מסכות החיים, לוא נדרש היה להפיץ אור על כל האופנים האפשריים ולפרוט את כל הליכות „האהבה“, שאליה הנך נקרא להיות ברכה בתכל, לכן בעד אלה המצות מטעם האהבה, אשר אולי לא יכולנו להוציא לנו בתור תוצאה מהמצות המפורשות, נתנה לנו התורה כללים כוללים, אשר על ידם נכיר בנקל מה היא חובת „האהבה“.

ועשית הישר והטוב בעיני ה' — הלא הוא, את אשר תרגיש

ותהוש

ותחוש בהגיון לבכך, כי ה' שהוא כליל האהבה ואשר אל האהבה הזאת קראך גם אותך, כי ה' יחשוב את זאת, כי "טוב" הוא בעד אשר אחך, וכי "ישר" הוא, הלא הוא כי הדבר ישר ומתאים הנהו עם התעודה של עצמך, לכן בכל ענין שהוא בלתי נאמר בפרוש בתורה, עליך לשאול את עצמך: מה הוא המשפט אשר על זה יהרוץ ה', שהוא כליל האהבה, גם מה היא דורשת תעודת האהבה שלך — וככה עשה!! — חכמינו ז"ל יוציאו לנו מזה ביחוד את הלקח טוב, לבל תהיה קשה עד למותר בנוגע לזכות שלך, מבלי לתר ממנה מאומה, ואם כי ביחס עצמך עליך להתנהג במדת חומר הדיון, אבל בנוגע לרעך התנהג עמו "לפנים משורת הדין" ויהיה נוח לתר לפעמים מזכותך בגלל מזבת רעך — באופן אם לא יצא לך כל נזק מזה, או אם לא יהיה לך נזק מסוים בהונך ובענין, אשר אם תתיר מעט מזכותך תוכל זאת להביא תועלת רבה לרעך, או אז תקינה את עצמך לעשות הישר והטוב ואל תקשה לבכך ואל תתגדר במדת מדום: שלי שלי ושלך שלך!! וזכור, כי ה' שהוא כליל האהבה, הוא דורש ממך להיות אוהב את הטיישרים ולהיות ישר וטוב, וכה חזק ואמצו חכמינו ז"ל את החוכה הזאת, עד כי לפעמים הכריחו מטעם וכה הכית דין את אלה, אשר זלזלו בעשית "הישר והטוב", כי יקימו אותה לאשורה, כמו למשל: אם בעד החוב אשר היית נושה ברעך השגת ממנו איזה דבר מנכסיו, והדבר ההוא נהיה קנין שלך, ואם מצאה יד האיש לשלם לך בכסף את החוב אשר נשית בו לשלם, אזי מחוייב הנך והבית דין יכריחוך, להשיב לו את הדבר ההוא גם אחרי רבות בשנים, באופן אם לא עבר הדבר להיות קנין ורשות איש אחר (לוקח) (ח"ס קיי"ג), או למשל: בחלוקת שדה נדרש לתת את החלק השווה בחלוקה אל זה האיש שקלקת השדה הזאת נמצאה היא אצל המצר שלו, קרוב לשדורו האתרים, וגם באופן אם קונה הנך שדה מחוץ לנכסיך, הנך מחוייב למסור את השדה הנקנה לרעך, שהוא בעל המצר עם השדה ההוא, אם הוא יחפוץ בזה, ובהשיבו לידך את כסף המקנה (ח"ס קיי"ה), ומאלה הדברים תוכל להקיש על שאר ענינים הכלולים במצות "ועשית הישר והטוב". —

ב.

כלל גדול ונכחד שגיי לזה, המקיף ענינים רבים הוא המוכן הנאמן של המלה "כמוך" במצות ה': "ואהבת לרעך כמוך" — שים לבך להתבונן, לוא התורה לא פִּרְטָה ולא בִּאָרָה את כל הפרטים הנוגעים להחובות המוטלים עליך ביחס אל האדמה אל הצומח ואל החי גם ביחס אל נזק עצמך ותכונתו, כי אז יוכלת להגיד: "איככה אוכל לדעת: מה היא באמת מדת "הצדק" נגד האדמה, נגד הצומח ונגד החי, גם נגד עצמות גופי, שתכונתי ג"כ זרה לי, כמו עצמות הטבע של הנמצאים הנזכרים? אולי אוכל מפני חסרון ידיעה, להביא להם "קלל" תחת ברכה ולהרוס תחת לבנותי? — יען כל הנמצאים האלה בעצמותם באמת זרים ומחריים המה לך ורק תוכל

תוכל לחוש ולשער רק בטעם מטבעם, אבל אל הקריאה של "ואהבת לרעך כמוך"! לא נדרש כל פאור ופרוש, הן בכל הנוגע אל איזה דבר, שהוא יכול להיות לתועלת לרעך ולטוב לו, על אדות הדבר שיביא לו שמחה או צער, אשר או אסון, על כל אלה לא תוכל להיות עוד בשום ספק, על אדות זאת שצאל רק את עצמך ואת שהנך מרגיש וחש, לוא נעשה כזאת לך, כי אז היה לך מזה צער ומכאוב; את אשר תראה ותזכר לדעת כי לוא פעלו לך את זאת, כי אז יכול היה להביא לך אסון ונזק, את זאת אל תעש לרעך לעולם; אולם הדבר שהנך רואה ויודע, כי לוא נעשה לך, כי אז היה לך הדבר למשיבת נפש, לאשר ולששון, את זה הדבר התאמין בכל וכלתך לעשות גם לרעך, יען אהיך הוא, רעך הדומה לך, ואם תכיר את עצמך ואת רגשותיך, את טובתך ורעתך הלא מעצמך תכיר גם את עמיתך ואת הטוב ואת הרע לו, כמו כן גם מאמר הלל: "מה דעלך סני, להברך לא תעביד"! ומפני זה יכול היה לתת את המאמר הזה בתור יסוד מוסד בנוגע למצות האהבה של התורה פלה, יען כי החוקים והמצות האחרות המה רק חוקי צדק ואהבה בעד שאר הנמצאים (או החנוך לזה), ואשר אמנם לוא יכולת לשער בעצמך כאלו הנך מרגיש את תכונת עצמות שאר הנמצאים בעולם, ולהכיר אותם כהכרת עצמותך וכפי אשר תדע ותכיר את כל זה באדם, כי עתה לא נדרש היה גם בהם כי תקבע התורה לך לחובה, כל דבר "בפרט" רק להשליט את האמר הכללי "הוא ודיו לך" — אבל יען עצמות הטבע של הנמצאים האחרים, זולת האדם, זרה ומזורה לך, לכן נחויץ היה, כי התורה תפרוט ותכאר לנו את כל החוקים והמצות ההם בפרטות גמורה, אבל באמת כל אלה הפרטים הן המה רק הפאור והפרוש של האמר הכללי ההוא — אולם הזוהר ממשנה ומתוצאה לא נכונה, אשר תוכל לקלוט לך מהמאמר ההוא, כי אם תוציא לך למשל מהמאמר: "מה דעלך סני לחברך לא תעביד" משפט בתכונה ומגנון כזה: "היה ישר וצדיק והונה אהבה לאחרים, למען האחרים יתהלכו גם עמך בצדק ואהבה, ואל תעש לאחרים דבר שהוא נגד הצדק והאהבה" לכל יעשו לך המה כמוך להם, יען משפט בהחלטת הדעת הזאת הוא כאלו כל חפצנו היה רק, להשתמש "בחסמת הַתְּנַגְוִים", ולשים אותה ליסוד מוסד בעד החיים, התחכמות כזאת היא עשיית מסחר וקביא חשבון מדבר התועלת והגמול, ולכוונן רק את זאת למקור הצדק והאהבה; אולם המקור הנאמן בעד הצדק והאהבה דרוש לתקיר מימיו הזכים וצלילים בקרב לבך פנימה ולדלות ממקור דבר ה' התורה והמצוה, שהנה תקראנה אותך אל "הצדק והאהבה"; אבל מוכן המאמר באופן הנזכר מדבר חשבון התועלת, הוא רק הלול כבוד האדם כנפשו פנימה, ולא זאת היא תורת ישראל!! —

לְשָׁנָם אֹפְנִים שֶׁהֵמָּה אִמְנֵם בְּלִתי מִבְּאִיִּם בְּתוֹרָה וְעַפִּי הַכֹּלל הוּוּ נִמְצָא לָנוּ בְּאוֹר וּפְרוֹשׁ בְּאִמְרוֹת טְהוֹרוֹת שֶׁל חֲכָמֵינוּ זֶל, לְמַשָּׁל: אִם נִדְרַשׁ לָנוּ לְבַחֲרוֹר בְּעַד הוֹטָא וּפּוֹשֵׁעַ אִיזֵה עוֹנֵשׁ, אִזֵּי עֲלֵינוּ לְבַחֲרוֹר בְּעַדוֹ עוֹנֵשׁ כֹּזֵה, שֶׁהוּוּ בְּלִתי מִשְׁפִּיל הַרְבֵּה אֶת כְּבוֹד הָאָדָם (כְּרוֹר לֹו יְמִיתָה יִפְה), גַּם לְבִלִי לְנִמְוֹר שׁוֹם

עסק וענין אשר קרוב הוא לודאי כי לא תוכל להתנהג עם רעך במדת האהבה, שיש לו הזכות לדרוש אותה ממך והיא גם דרושה ונחוצה לאשרו והצלחתו, גם לחרול מפוא בהזדמנות, אשר תוכל לשער כי ע"י זה יקל כבוד רעך וערכו עליו בעיניך ולהחליש אהבתך אליו וכדומה. —

ג.

לא תתעב מצרי, כי גר היית בארצו!! — את הדברים האלה תקרא התורה לכל איש ישראל גם בדורות הבאים. הן אמנם עליך להחזיק טובה ותודה להמצרים, אשר אבותיך מצאו על אדמתם מקום מנוחה לנו שמה, ואף אם אחרי כן פָּרְרו את חייהם ויעבידום בפרך ויהפכו את הכנסת אורחים לעבדות נוראה, ויענו אותם בענוים קשים; אבל עליך לזכור תמיד רק את הטוב ולשכוח את הרע — לכן למוד מזה אתה בן עם ישראל, אשר נפורת עוד הפעם בנוים וארצות! למוד מזה לשכוח את השננות מאות של העמל והתלאה, לשכוח את הצרות הרבות והרעות אשר מצאו אותך בקרב העמים בגלותך הארוכה, את ההרג והאכזר, את הלחץ והרדיפות, את לעג השאננים ואת הכוז של הגאונים אשר סבלת בשנות ראינו רעה רבה, וזכור רק את הטוב אשר קבלת בקרב העמים אשר המו אליך חסד — אף את הטוב והחסד אשר הנך מקבל עתה — ואם תמצא לך מקום, ששמה תוכל לשבת ולהתקיים ולפמם את מציאותך, ואם גם בעמל ובכבדות, עליך להכיר טובה ולהנות תודה וברכה בעד זה. — בראה אתה חן וחסד לכל אחד מאורחי המדינות, ששם יקבלוך ברצון ויתנו לך מחסה ומקלט, למען ממך יראה האזרח וילמוד לדעת את "האהבה" אשר הוא ימאן לפעמים להראות לך — ואתה ישראל בימינו אלה! אם שפך ה' בלכות הנסיכים והעמים רוח הדש, רוח חן וחסד, רחמים, צדקה ואהבת אדם, גם הונח לך מעט מעצבך ומרנוך, עול השעבוד הוקל לך ולאט לאט פְּסִירִים ממך את הכפלים אשר שמו עליך דורות קדומים ורתקו אותך בהם, אם מעט מעט יעבור ויחלוף הכוז ולעג השאננים ויחללו מחלל עוד את כבודך בנוים ובני בנים של הדורות עברו יתלו לתקן אם מעט ואם הרבה, את אשר חטאו, העו ופשעו אבותיהם נגד אבותיך, אזי החובה והמצוה עליך לקדם את פני כל אחד מהאורחים כאהבה בחן ונועם. עליך להחזיק טובה ותודה למיטיבִיך, אם אך תבין היטב את החכּן הנאמן של מצות ה' הזאת. —

כ.א.

הַחֻקֹּת הַתּוֹרָה בְּתַבְתְּהָ, כְּתִיבַת הַתּוֹרָה .

ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל, שימה בפהם למען תהיה לי השירה הזאת לעד בבני ישראל וגו' וענתה השירה הזאת לפניו לעד כי לא תשכח מפי זרעו וגו' (דברים לא י"ט).

א.

מכל האמור ראינו, כי עליך בכל אשר תוכל לדרוש שלום אחיך ומובו כל הימים, ולאחוב כמוך את רעך הבא בחוג פעולתך, אולם גם בכלל עליך לפעול ולעשות לקיום הדבר שעליו תלוי אשר אחיך המתקים, אשר בני דורך ובני הדורות הבאים — ומפני זה הוטלה עלינו בראש וראשון החובה להשתדל, כי ספרי התורה והדת יהיו מצויים בידי בני ישראל ובעד דורות הבאים — ואם אך תחוש ותבין היטב, כי זאת התורה הלא היא קנין החיים האחד, אשר בה ועל ידה נהיה עם ישראל לגוי אחד וקדוש בארץ, ואשר כנלל זה הוא נחשב להקנין האחד והמיוחד, אשר אותו הציל ישראל מתוך ההפכה של חרבן ארצו ונחלתו ואבדן עטרת תפארת כבודו החיצון, ואשר על ידה ישראל הצמיח לנושא גדלו בכל הליכותיו בדרך החיים במדבר גלותו הארוכה ובכל העתים ובכל הזמנים, אשר עברו עליו ואשר לרוב מלא את תעודתו. זאת גם תמיד נתן כופר קיומו והחוקתו של הקנין הנעלה הזה בנפש חפצה, את כל ענין וקנין אשר יקראו אותם האנשים בשם חוסן ויקר"ן נתן בעדה. — אם אך תחוש ותרגיש אל נכון, כי אמנם בהחוקת הקנין הזה תלואים ועומדים כל מציאות ישראל וחיוו — אז תכיר לדעת את החוסן והיקר, את הגדל והקדושה האצוריים והכלולים במצות החובה הזאת, שהיא תדרוש מכל איש ישראל להחזיק ולכלכל את קנין ישראל זה ולהנחילו כפי כחותיו, גם לזרעו אחריו. — הן אמנם לפי התורה שבע"פ לא כתיבת השירה לבדה נקבעה היא לחובה, רק כתיבת כל התורה פלה, ואשר אמנם דרוש להיות כזאת, כעוד החובה הנזכרת כלולה היא גם בכתוב החזאי, הן כנודע הלא אמור הוא לכתוב את התורה מגלות מגלות, כמו כן לוא אך הנחילו גם קבעו ברוחות כל דורות ישראל את חכן השירה להגדלה לבודה ככתבה וכלשונה, וענתה גם השירה כמו חי את תעודת ישראל האחת בכל מערכת הזמנים. להיות נאמן עם ה' בקיום תורתו, לכן מי לא יבין ומי לא יכיר גם מזה כי חובה קדושה היא, לקיים ולהחזיק את דבר ה' בתורתו בעד כל דור ההזה ובעד כל הדורות. —

ב.

על כל אהר מישראל החובה והמצוה לכתוב לו ספר תורה או למצער להגיה איזה ספר תורה הנמצא אתך משובשים, והנה אחרי אשר החלו לכתוב גם את התורה

התורה שב על פה ועם ספרי הקדש הכתובים במגלות הנגם משתמשים עתה רק בעד הקריאה בפני העם בבית התפלה, אבל לא בעד הלמוד, לכן שוה היא החובה בזה גם להרבנות את ההדפסה והתוצאה של הספרים בעד למוד התורה שבכתב ושב על פה גם יחד, עם הבאורים והמפרשים שלהם. — ספרים כאלה, שנהיו מעם אחת קניין העדה, ואשר אמנם יעילו לכונן יסוד מוסר בקרב בני העדה בעד רוח התורה, יוכלו להיות נמכרים רק או, אם נחוי, להשתמש עם כסף מחירם להחזקת הלמוד התורה, או לכונן בית ע"י נשואי אשה או לפדיון שבים, אם אין הפץ אחר למכור בעד התכליות הנזכרות, אבל וולת זאת, אינם רשאים למכור גם ספרי ישרן לקנות בכסף מחירו ספר חדש. — ספר, שהוא קנין איש פרטי, לשת הדחק, יוכל למכור ולהשתמש עם הכסף לצרכו, וספרים כאלה, אשר נתנם היחיד לשמוש הרבים, ואשר אם בשתיקה או מפורש אמר, כי הזכות על הספרים האלה תשאר לו לבדו, אזי ביחס כזה נחשבים המה הספרים לקנין יחיד (י"ד ר"ע, א"ח קנ"ג י"ד). ספר תורה שבלה או נפסל נוהגים אותו בכלי חרס וקברים אותו אצל ת"ח חזו היא גניזתו — (י"ד ר"ב). אודות כתיבת הנביאים בעד ההפטרות ראה י"ד רע"א — רפ"ד. — פטוקים מיוחדים מהתורה וביתוד פרשיות מיוחדות יוכלו לכתוב רק בעד הלמוד ורק באופן אם כתיבת כל התורה בלתי אפ שרית היא, אבל בלי זה לא יכתוב מגלות מגלות שנמצא בהן פרשיות בפני עצמן ואין כותבים מגלה לתינוק להתלמד בה (ר"ד). ספר תורה שאינו מנה אסור להשהותו יותר משל שים יום, רק יתקן או יגנז (ר"ש). —

ג.

עליך לנהוג כבוד בפני הספר תורה, בגלל הוכן ענינו. עליך ליחד לו מקום ולכבד את המקום ההוא ולהדרו ביותר ולא ירוק כנגדו, ובכלל אסור לעשות שום מעשה, אשר נראה כי מיקל הוא בכבוד התורה. — אם הנך רואה כי נושאים ספר תורה ממקום למקום, עליך לעמוד ויהיו הכל עומדים, עד שיגיע זה שמולכו ויגיענו למקומו עד שיתכסה מעיניהם. לא יאחו אדם ספר תורה ויכנס עמו למקום בלתי סהור, גם לא על בית הקברות ולא יקרא בו עד שירחיק ד' אמות מהמת או מבה"ק. גם לא יאחו בידו ספר תורה בלתי מכוסה במעמפת. אין זורקים ספרים קדושים, גם אל יפוך אותם על צד הכתב ואל ינחם על הקרקע. מותר להניח ספר תורה על ס"ת ומניחים חומשים ע"ג נביאים וכתובים, אבל אין מניחים נביאים וכתובים ע"ג חומשים ולא חומשים ע"ג ס"ת גם ספרי התלמוד על חומשים (ר"ב). אין לכתוב דברים של חול. בכתב אשורית שכותבים בו התורה רק בכתב הנהוג (ר"ד). ושאר הדינים בדבר הספרים ראה י"ד רפ"ב א"ח קנ"ד. —

כב.

קדושת השם ואבוד ע"ז.

אבד תאבדון את כל המקומות אשר עבדו שם הגוים ונגי את אלהיהם, על ההרים הרמים ונגי לא תעשון כן לה' אלקיכם (דברים י"ב ב'). אל תפנו אל האלילים ואלהי מסכה לא תעשו לכם אני ה' אלהיכם (ויקרא י"ט ד').

ושם אלהים אחרים לא תזכירו, לא ישמעו על פיך (שמות כ"ג י"ג).

א.

קדוש יהיה לך כל דבר אשר בו ועל ידו שם ה' גם בחיצוניותו הקרה מתקיים ומוחזק אצל האנשים ודבר כזה אינך רשאי לבטל ולכלות. — אל

אל תחלל את מקדש ה' ומובח קדשו, ואל תבטל ואל תכלה את כתבי הקדש ומפריהם. אל תבטל את שם ה' הכתוב או הנדפס. אל תסחוק אותו וכדומה ואל תכתוב את השם על דבר שהוא יוכל לבוא לידי שמוש של בזיון. שם ה' ביחס כזה נחשב הוא השם כד' אותיותיו המורה בתוכן מובנו עצמות שלמונו גם שם אדנות ושאר השמות, שבכללם הם שבעה, גם האותיות שהן באות לכנוי שם ה', אבל לא התארים לברם בהשגות האנשים כמו רחום וכדומה, ראה אודות זה ואודות ההגהה של השמות ב"ד רע"ו. הרואה ספר תורה שנשרף ושנמתק או תפלין או אפילו מגלה אחת מהנביאים או הכתובים, ואם זה נעשה בזרוע ע"י ישראל או אינו יהודי קורע שתי קריעות (ש"ס).

ב.

אל תעשה שום דבר אשר על ידו תסכב כי יכבדו אנשים את היצורים לאלילים. אל תעשה איזה פסל ותמונה וכל יציר נברא אשר יתנו לו כבוד אלהים ואף בעד עובד אלילים אל תעשה זאת. כל דבר אשר על ידו ישפיל האדם לעמוד במדרגתו מתחת לשאר היצורים והנהו מוקיר ומכבד את אחיו בכריאה שהוא עבד ה' כמוהו, ויחשבהו להיות לו לא לקים, אף יקדיש את חייו בעד מלואי הרצון המדומה שלו — זה הוא אות קלון וחרפה גם דמיון תועה של האדם ושפלותו — ואם דבר כזה בא להיות תחת רשותך ושלטונך מחויב הנך לאבדו ולכלותו עד אשר ימחה שמו וזכרו מעל הארץ למען תעל האנושית ולא תרד ולא תשפל עוד, לכן עליך ככל אשר תוכל וככל אשר תשיג ידך לאבד ולכלות גם בחיצוניותם את רשמי עבודת אלילים. אם יבוא ברשותך להיות קנינך: פסל או תמונה של איזה אליל, וכל דבר הנעשה לכבודו ולעבודתו, עליך לאבד ולכלות אותו, לטחון אותו עד אשר דק ולפור אותו על הרוח או להשליכו המימה. עליך לאבד כל זכר למו, גם להשתדל כי גם שם המקום של ע"ז ישכח פְּרָבוֹת הימים גם לשנות את שמו בשם של קלון (י"ד קמ"ו). התורה אומרת: "ושם אלהים אחרים לא תזכירו", לבל תעלו על זכרונכם את שם העבודה זרה, לבל תאריכו בדבורכם וכזכרון האנשים את שמו וזכרו. רק אלה השמות של עבודה זרה המפרישים בכתבי הקדש ואשר על ידי זה עליהם להשאר לעולם בזכרון לדראון עולם אותם תוכל להזכיר — ומה גם כי חלילה לאיש ישראל לגדור נדר ולהשבע באליל, או גם דבר שהוא אמנם מתאים עם רוח התורה, אבל לְדַבֵּר אתו בשם איזה אליל, כאלו ידבר זאת ברוחו חלילה לו יען כי על ידי אלה יחשוב כאלו האליל הוא אלקים (י"ד קמ"ז).

כג.

שְׁבוּעַת אֱמֶת, שֶׁקֶר וְשׂוּא, קָלַלְתָּ הַשָּׁמַיִם, הַזְכַּרְתָּ שֵׁם שָׁמַיִם לְבַטְלָהּ.

את ה' אלקיך תירא ואתו תעבד ובשמו תשבע (דברים ו' י"ג).
 את ה' אלקיך תירא אתו תעבד ובו תדבק ובשמו תשבע (שם י' כ"ג).
 ולא תשבעו בשמי לשקר וחללת את שם אלקיך אני ה' (ויקרא י"ט י"ב).
 לא תשא את שם ה' אלקיך לשוא כי לא ינקה ה' את אשר ישא את
 שמו לשוא (שמות כ' ז').
 אלקים לא תקלל (שם כ"ב כ"ו).
 איש איש כי יקלל אלקיו ונשא חטאו. ונקב שם ה' מות יומת (ויקרא כ"ד ס"ז).

כד.

את מושג השבועה כבר בארנו במערכת החקים פרק ט"ו, ששם
 דברנו ביחוד ע"ד שבועת אָפֶר. אנחנו הקראינו לדעת כי השבועה
 הלא היא ההתמכרות בבלי אמצעי מסירת כל העצמות של הנשבע אל
 האלקים, אשר הוא לא ינקה את אשר ישא את שמו להשבע לשוא או
 לשקר, באופן אם השבועה בשקר יסודה, או אם הנשבע לא יאמת ולא ישמור
 אחרי כן את אשר יבטא במוצא שפתיו בשבועה. — במצות הזכורות
 בכתובים הנזכרים ערכה התורה וסדרה את דבר השבועה בעד "הבית דין"
 להיות השבועה למגן ומחסה מהפגיעה בעצמות האדם וביחס הקניין שלו:
 אבל רק באופן אם הפגיעה והתביעה היא לא בכל דבר הקניין רק בחלק
 מסו, ובאופן הוה הזבחה התורה לבלי השבע בשם אחר, רק בשם ה',
 כי אמנם אין דבר אשר כה יצייר לפנינו הכרת ה' בלי אמצעי, לדעת
 כי אמנם הוא הצופה ומכיר על הכלל ועל כל פרט ופרט בלבדו, גם לאות
 נאמן על הגמול בהשגחתי הרוממה כמו "שבועת אמת" — והנה שבועת
 הדינים על פי התורה מעיקרה הלא היא: (א) בתור מגן ומחסה בעד הקניין
 שלו (נשבעין ולא משלמין); אבל לא לרכוש בכחה דבר מה משל חברו
 (נשבעין ונוטלין), ולפי מושגה הלא היא ההתמכרות כל עצמות האדם בגלל
 החזקה של החלק ממנה. והנה השבועה אשר הנהינו אותה חכמינו ז"ל על
 פי התקנה להשבע גם לרכוש דבר מה (נשבעין ונוטלין) היא באה ביחוד
 לתת תוקף ועוז אל הזכות שיש לו מכבר על פי תביעתו, ורק לחזק בה
 את דרישתו ולהשיבה אליו בכח זכותו עליה, גם באופן אם הנתבע הוא צריך
 להיות הנשבע להחזקת הקניין שעליו מתניחם התביעה לכל יצא מרשותו, אבל
 חשוב הנהו על השבועה עד כי לא יוכלו לתת לו שבועה של נשבעין ולא
 משלמין, או באופן כזה הצד שכנגדו נשבע ונוטל, כמו כן השכיר
 והנוזל והנחבל ועוד, שהמה "נשבעין ונוטלין" (ראה ח"ט פ"ט — צ"ב). ב) השבועה

כאה רק בענין הזכות על הנכסים המתנוועים, אבל לא על הבלתי מתנוועים (אין נשבעין על הקרקעות), יען הנכסים דנידי המה מקושרים בשלימות עם עצמות האדם והתביעה עליהם נחשבה כתביעה על עצמותו, אבל לא כן נכסים דלא נידי. — גם לא תוכל לשלוח השבועה בנכסים של הקדש, יען באלה עצמות האדם נכללה היא רק ברעיון, רק במחשבה, גם לא בשמרי חוב וכדומה ביחס שוים בתור שטר חוב, שהקנין שלהם הוא נ"כ קנין ברעיון (צ"ה). ג) השבועה באה רק בעצמות שבאה בה מגרעת אבל לא באופן אם נפנעה בקלה. (א) אם על החלק מהתביעה (שיכול היה אמנם לכפור גם אותו) הוא מודה, תכוא השבועה לחסות ולהגן גם על שאר התביעה (מודה במקצת), אבל לא אם "כופר הכל". (ב) אם כופר הכל, אבל אם יש עוד אחד שמעיד ותומך את התביעה (בשאר יחסים של עצמות האדם נדרש שני עדים) ראה למעלה פרק י"ד. ג) בדברים הנקנים לפקדון אשר מודה הוא, כי אמנם קבל אותם לשמור, אבל ימאן להשיב מפני טענת גניבה ופְתָה ועוד, וכפי דיני הפקדון (ראה משפטים פרק ד'), אבל לא באופן אם ישלול את כל התביעה ע"י הטענה כי לא קבל שום דבר או השיב את הפקדון. — חכמינו ז"ל לפי סה"ך העתים מצאו לדבר נחוץ לקבוע גם שבועה אף בעד התביעות שהנתבע כופר הכל, והשבועה הזאת נקראת בשם "שבועת היסת", שבועה אשר תאלץ ותכריח את הנתבע להודות הדבר כפי שהוא, כמו כן בעסקים של שותפות משום והייתם נקיים" הלא היא "שבועת השותפים" וכדומה (ח"מ פ"ו א' — ח' פ"ח רצ"ה).

את זאת מצאנו לנכון, להציג בזה אדות שבועת הדינים (ח"מ פ"ו — צ"ו) בעוד המושג ההוא נראה וכולט ביותר ע"י שבועת התורה.

ב.

בכל אלה ובכל האופנים אשר יחייב אותך הכית דין להשבע איזה שבועה, תונה לך התורה ותצוץ, כי את אשר הנך מכיר לדעת לדבר נכון, עליך להשבע שבועת אמת, אף היא תתוכב אותך להשבע רק בשם ה', אל יחיד ומיוחד — והנה כמו להשבע שבועת אמת באופנים כאלה, הנך רשאי גם כאשר נשבע אתה בשם ה' לדבר אמת, היא אמנם עוד עדות והוכחה נאמנה, כי בכל לבבך תכיר לדעת את שלטון ה' הנאמן על הכל בלי אמצעי, הנה לעומת זה כל אלה, הלא היא כל שבועת שקר, היא הטא ועון פלילי, בעוד היא כפירה שלימה בשלטון ה', כפירה באמת הדבר, כי אכן ישנה השגתה עליונה, עין רואה ואין שומעת ויד נמויה, אשר תחלק בצדק ומשפט אשר ואסון, ברכה וקללה, חיים וְקָטָן, והכל כחכמה רבה. — שבועת שקר היא חלול השם" הלא היא, כי הנשבע לשקר וְסִית (מהמלה הלל) את הקרת ה' אצל עצמו ואצל אחרים, לכן לפני השבועה יאָמוּ הדינים את הנשבע ואומרים לו: הַיָּ יודע שכל העולם נודעוּעָה בשעה שאמר הקב"ה. לא תשא, הלא הוא: דע כי השבועה איננה דבור בעלמא, יען מאז והלאה נהיו השמים והארץ עֲבָבִים בְּדַבַּר ה', להיות שומרים את תפקידו וממלאים את דבר קדשו בהר סיני: "כי לא ינקה ח' את אשר ישא

את שמו לשוא, גם כליון חרוץ יבוא ויקיים בטח על הנשבע לשקר, אף התשובה שהיא תביא תמיד מליחה וכפרה גם היא לא תוכל לכפר על העבירה הזאת בשלימות, יען התקון של הלול השם ע"י הנשבע לשקר דורש כי דבר ה' יבוא ויגיע בענינו בפועל, למען דעת כל העם כי לא ינקה ה' את החוטא ההוא, רק בוא יבוא העונש בהתגלות יד ה' אשר תהיה שלוחה אליו ליסור קשה, גם במנת גורלו החיצונה. הנשבע לשקר ע"פ שבועת הדגנים לא יוכל להצטרק על שבועתו בשום אמתלא, יען כי נשבע הוא את השבועה הזאת לא על דעת הנשבע, רק על דעת הדגנים המשביעים אותו. —

ג.

אבל שבועת שקר היא בשני אופנים: א) שבועה בעד העבר. ב) שבועה בעד העתיד. —

א) בעד העבר — להשבע התקף מאשר היה נעשה באמת, כמו להשבע על דבר שלא נעשה, כי כזאת נעשה הנהו, או בהפך, אל זה יתיחס בתור מחלקה מיוחדת "שבועת עדות", שבועה, כי לא היה עד בדבר, גם "שבועת הפקדון" הלא הוא, כי לא קבל איזה דבר לשמור, ושתייהן יהי הלא הנה: השבועה לאמת את הדבר. —

ב) בעד העתיד — להתחייב ע"י "שבועה" לעשות איזה דבר או לחדול מעשות דבר, הלא היא "שבועת אסר", על אדותיה ראה מערכת החוקים פרק ט"ז. —

בשבועת הדגנים כפי הנהוג, יאחו הנשבע ספר תורה כידו או יצינו אותה לפניו למען תהיה יראתה על פניו, ורוח התורה תלפשהו עת ישבע בפניה, אמנם ישנם נוסחאות שונים בעבור השבועות, אבל בערך בעד הנשבע, די לך דבנך וכו' אשר תוציא מפיו, הלא הוא דבורך הפשוט: "אני נשבע" ובכל לשון שתהיה, ואם גם לא זכרת את שם ה', גם היא שבועה נמורה, כמו כן שבועה היא, אם השביעתו אחר, יהודי או אינו יהודי, גדול או קטן ורק אם ענה "אמן" עליה או "הן" (יא) או דבור אחר המורה על החסמה וקבלת השבועה (ישנם אמנם אופנים כאלה אשר גם זה לא נדרש) (ראה רמב"ם הלכות שבועות ט', א'). האומר פ.ע.מ'ים בלי הפסק על דבר ששעשה או שלא יעשה היא "שבועה", אם יכוין בזה כונת שבועה. —

ד.

אבל לא לכד "שבועת שקר", הלא הוא הנשבע על דבר שהוא שקר או הבלתי סמלא את שקבל עליו בשבועתו שבועת אסר, הוא חטא ועון פלילי ונקה לא ינקה ה' את הנשבע עד אשר יקבל את עניו, — כי גם בעד "שבועת שוא" הלא הוא להשבע בשם ה' שבועה בלתי מועילה או שבועה לבטלה, גם על נשבע כזה תחתוך התורה את נור דינה הקשה, יען אם השבועת: שקר היא באה בלי אמצעי לשלול את הכרת ה', הלא תבוא "שבועת שוא" ללעוג על האל הקדוש, ובקלות דעת לעשות צחוק עיד הפרת ה', שהוא ה' אלוקך. —

(א) שבועה בלתי מועילה — היא: (א) שבועה שאין בה ממש להשבע על ההפך בנוגע לדבר שהוא אמנם ידוע לפל, כי אחרת היא, ומטרת השבועה לא תוכל להיות בשום אופן, כי יאמינו בו על פי שבועתו. למשל: אם יאמר על אבן שהוא איש וכדומה. (ב) שבועה על דבר שהוא נמנע. (א) להשבע על דבר שהוא נמנע מהיות כזאת, למשל: להשבע כי השור עשה לו כנפים לעוף בשמים. (ג) להשבע על דבר שהוא נמנע, כי יוכל להעשות כזאת, למשל: לבלי לישון שלשה לילות ולבלי לאכול שבעה ימים וכדומה. (ד) או להשבע על איזה פעולה ומעשה שאין בכח עצמו להוציא אותו לפועל, למשל: להשבע כי איש אחר כזאת וכזאת יעשה או יחדל מעשות. — (ג) שבועה על דבר האסור מן התורה, הלא הוא, להשבע כי יעשה או יחדל מעשות דבר שהוא נגד התורה, למשל: לאכול טרפה, להונות, לבלי לאכול מצות בפסח, לקחת נקם מרעהו וכדומה. —

כל השבועות הנזכרות הנה בלתי מועילות, יען כי במלות הנה בפני עצמן. (א) דעת הרבים מבטלת אותה. (ב) הנמנעות מצד הטבע. (ג) הנמנעות ע"פ מצות התורה, השבועות הכלתי מועילות כמו (ב) גם (ג) לא יחייבו את הנשבע לקיים שבועתו ראה פרק ט"ז מערכת החקים, ואיננה חלה עליו כל חובה למלאות זאת, גם באות (ב) לא תחייב השבועה את האחר כי ימלא את שבועת רעהו, בכל זאת משוכח הוא האיש אשר יקיים את השבועה שנשבע עליו אחר בלי ידיעתו. גם בעד הנשבע מוטלת החובה עליו למלאות את שבועתו תיכף אם נודע לו כי זה האחר מסכים הנהו, כי תקיים שבועתו, כמו למשל: לקחת אשה ידועה לו, היא שבועה בלתי מועלת, אבל חובה היא לקחת אותה, אם האשה אח"כ נאותה לזה (י"ד ר"י).

שבועה לבטלה — הוא להשבע על דבר שאיננו נופל תחת שום ספק, כי אמנם כן הוא, למשל: להשבע על שנים, כי שנים המה (ס"ה) וכדומה. העבירה של שבועה לבטלה בשבועת התנאים עובר הוא זה הצד סבילי הדינים, המשביע את הצד שכנגדו, כאופן אם אמתת הדבר נודעה היא לו גם בלי שבועת רעהו, ואשר אז השבועה היא לבטלה (ה"ס פ"י); אולם לא רק שבועה לבטלה היא חלול השם, כי גם כל הזכרת שם שמים לבטלה גם בכרכה לבטלה היא קלות הדעת ואי כבוד נגד שם ה', נגד שמו הגדול והנורא שהוא דרוש להיות קדוש לך, גבוה ונעלה מכל הרעיונות והמחשבות שתוכל לחשוב, ולכן אסור עליך להוציא את שם ה' לבטלה ובלי כל רעיון וכונה. אל תזכיר את השם סבילי יראת הכבוד והדרת קדש וידיעה נכונה, לפי הוא השם הנכבד והנורא הזה: גם את ה' בן ד' אותיות לא יוכל איש ישראל לקרוא אותו בכתבו, רק עלינו עת נקרא את השם בקריאת כתבי הקדש ובתפלה, לבטא רק את השם אדני, ובשאר ענינים עליך רק לזכור את המלה שה שם' לבד. — עלינו לפקח על ילדינו עוד בשטר טל ילדותם, כי יכבדו את שם ה' ולהשגיח עליהם כי יקראו אותו בהדרת קדש, ועל גלם להרגילם לבל ישבעו שום שבועה לעולם. עלינו ללמדם ולחנכם כי יהיו נאמנים בדבורם, גם בלי כל שבועה וההן והלאו

שלהם יהיו אמת וצדק. — בחרות אף תביט על האיש אשר יהי את השם בפניך, ובאשר תוכל, עליך למנוע אותו לבל יזכור את שם ה' לבטלה. — אם שלא לצורך או קְמִשְׁנָה הוֹפְרָת את שם ה' לבטלה, עליך לאמר תיכף את הכתוב, שהוא יביע את הדרת הכבוד אשר תכבד את שם ה', אמור: "ברוך שם כבוד וגו'" (רמב"ם הלכות שמועות, י"ד ש"ד ל"ו, סיג, א"ח ר"נ ו' ועד).

אנחנו נוכל להוסיף עוד אל זה את האיום והנורא בכל החטאים והעונות, הלא הוא "בְּרַכַת ה'", אבל יראָה ורעד יאחזו את מחבר הספר בזכרו, כי יוכל להקרה דבר כזה. — השומע מחברו ברכת ה', ואפילו ברכת הכנוי חייב לקרוע כמו על סת. — (י"ד ש"ס ל"ו). —

כד.

חובת העדה: לישאת בעול עם הצבור.

תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב (דברים ל"ג ד').
שפטים ושטרים תתן לך בכל שעריך אשר ה' אלקיך נתן לך לשבטך
ושפמו את העם משפט צדק (שם ס"ו י"ח).
ואתה תחזה מכל העם אנשי חיל יראי אלהים אנשי אמת שנאי בצע
ושמת עליהם וגו' (שמות י"ח כ"א).

א.

התורה תלמדך, אותך את האיש הפרטי, לפעול את פעולת הצדק והאהבה נגד האיש הפרטי, אבל בפעולות אשר יפעל הפרט אל הפרט בלבד, לא יבואו עוד החיים לידי עצם שלימותם, יען האיש הפרטי רפה פח הנהו, הלש גם עובר וחולף. הן מעשה איש היחיד בעד האיש היחיד, תוכל להיות רק פעולה מנבלת כן בהוקפה וכן בהארכת קיומה. כל דבר גבוה ונשא שנמצא כך, באיש הפרטי, הלא יפול ויבטל עת תעבור ותחלוף מעל פני בסת התבל, גם הנבוה והנשא שהנך חפץ. תחפוץ למסרם לאיש היחיד, יפול תחתיו בנפול האיש המקבל מסך את כל אלה — אבל הן כל עצם האצילות של כל דבר גבוה ונשא אשר בגללם שם, ישראל! נקרא עליך, אינם יכולים להיות ולהתקיים רק בן-רגע, רק על זמן קצר ובאמצעים מונבלים, כי אם דרושים להיות חיים וקיימים לעולם ועד, ואם כן באיזה אופן יכול תוכל לתת לכל אלה את הקיום והנצח? אולם הביטה וראה! אמנם יען וביען, כי כחות האיש הפרטי באמת הנם מונבלים למאד, ויען כי בעל הכחות הנהו חולף ועובר, לכן הפקיד ה' את הנכסים היותר נעלים מעניני ישראל, שהמה דרושים להתקיים לעד לעולם, לא בידי איש פרטי, רק מסר אותם בידי הכלל והצבור, יען כי רק הצבור אמיץ וחזק הנהו

הנהו, הוא חי וקים וגם פה בארץ לא ימות לנצח — לכן אם אתה האיש הפרטי תאחד את כחותיך הדלים והמוזנבלים ותצרפם אל כחות הכלל, ואם את מבחר פעולותיך תביאן אל הצבור, למען תמולנה שמה להביא פרי ברכה, אז תוכל לפעול ולעשות בעד כל גבוה ונשא כרב כה ובמדה טרובה, יען כי בהתאחדות הכחות של הפרטים יבנה ויתכונן הכלל והצבור — ואז לתוצאות פעולותיך ומעשיך בעד כל גבוה ונשא תכטיח את המציאות הנצחית לעמוד ולהתקיים מאז והלאה, גם אחר זמן קיומך והיותך כתבל, יען אתה אם גם תנוע ותאסף אל עמך, אבל הצבור איננו מת, הוא ישאר חי וקים לעולמי עד, גם יוסיף אמין וחיל תמיד מחדש — הכלל והצבור הגדול הלא הוא כל בית ישראל, — אבל הצבור הכללי ההוא הנהו מכונן מצבורים קטנים, מעדות בישראל, לכן חובתך שאליה הנך נקבא, הלא היא, לפעול ולעשות הטוב כעדתך וכעד עדתך, גם לנטוע בקרב קהל עדתך את קניני ישראל ועניניו הקדושים, גם לשמרם, להחזיקם לכלכלם, לנטלם ולנשאם. —

ב.

על שלשה דברים עצמות כל עדה ועדה עומדת ובעד שלשה דברים מכוננת הנה כל העדות בישראל על "האמת" "הדין" וה"שלום" ובעד "התורה" "העבודה" "גמילות חסדים" נוסדות הנה גם יחד. —

באין "אמת" — הלא הוא אם הצבור תחת ההתחברות להגיע למטרת תכליתו, יהיה בלתי נאמן אל תעודת היסוד מוסד, אם האיש הפרטי במחשבה, בדבור ובפעולה יהיה בלתי נאמן עם הכלל אשר על כל אחד לשאת אותו ולהחזיקו, גם להיות נשוא על ידו, אם כחש וכנר בונדים ישלוט בדבור ובפעולה. — בלי "דין צדק" — הלא הוא, אם האיש הפרטי לא יצרף את כחותיו אל כחות הצבור, לחזקו ולאמצו ולהספיק צרכיו למען הכלל מצדו יוכל לתת משלו להחזיקו ע"י הכחות המשותפים והכלליים ולדין דינו, ולהמציא גם באיש הפרטי את הנדרש לו לקבל מהכלל לשלימות חייו הפרטיים בנוגע אל הזכות וההתנאה — ובאחרונה באין "שלום" — בחסרון השלום שכל עיקרו הלא הוא לפעול את ההתאחדות התמידית וההתקשרות של הפרטים עם הכלל, אם כל אשר עליו לבוא בכרית התאחדות והאחזה ישאר בפני עצמו מפוזר ומפורד, ואם ישלוט ריב וסדון בין חברי הצבור, בין בתי אבות ומשפחות, באופן כזה איך יוכל להיות כלל וצבור בעוד יחסו לטו כל היסודות הנאמנים האלה לאחדות נצורה — כלל וצבור בחסרון השלשה אלה נוסד הנהו על תהו ובהו! —

ג.

"התורה" — היא נפש ישראל, חיי ישראל. — התורה היא קדושה כללית אשר בעדה נברא עם ישראל, ואשר היא תשא אותו בכל החליפות והתמורות של העתים והזמנים. — בלי "תורה" יהדל ישראל מהיות עוד עם

יגוי אחד בארץ, ובאשר תפרח התורה שם ינוכו גם חיי ישראל — לכן עלינו לאחד את כחותינו ראשונה בעד „התורה“. עלינו להשתדל כי בקרב העדה יהיו מצויים ספרים לשמוש הרבים, הספרים שמהם ישאבו את ידיעת התורה וביחוד: תנ"ך וש"ס, אף עליהם למנות ולהושיב בעד התורה אנשים כאלה, אשר ילמדו את בני העלמים את דעת החיים, גם אנשים מלומדים כאלה אשר באור תורתם יניחו אורם מסביב ופיצו אור תורה גם בקרב לבות האנשים הסגודלים. אף לכונן בתים כאלה, ששם ילמדו בקביעות את למוד התורה — זאת היא המטרה הראשונה והנכבדה שעל העדה לכונן את פעולתה אמונה, ולשים לבה לחזק את קיומה — ואין להעדה מקומות היותר קדושים מהבתים אשר יבנו ללמוד התורה, הלא המה בתי הקדרש ותלמוד תורה".

בני העיר כופין זה את זה לקנות להם תורה נביאים וכתובים וגמרות לשמוש הרבים (א"ח ק"ג א'). מושיבים מלמדי תינוקות בכל עיר ועיר, וכל עיר ועדה שאין בה מלמד תינוקות ראויה להיות נבדלה מקהל ה', וכסאמר חז"ל, כי קיום העולם הוא בהבל (הויך) פיהם של תינוקות. מכניסים התינוקות להתלמד בהיות הילד בן חמש שנים שלימות אם הוא בריא אולם, ואם כחוש הוא ורפה במבנה גופו, בהיותו בן שש שנים שלימות. אל ירחיקו את התינוק הבלתי מוכשר ללמוד מבית הספר, יען יוכל היות כי יתפתח בחברת שאר התלמידים ולא יבצר ממנו לרכוש לו את ידיעות התורה. המלמד לא יכה את תלמידו מכת אויב, מסר אכזרי, לא בשומים ולא במקל רק ברצועה קטנה. — תלמוד תורה של הילדים עמדה כה במעלה רמה אצל חכמינו ז"ל, עד כי אמרו: אין מבטלים התינוקות מלמודם אפילו לבני בית המקדש. — ביום השבת אל ילמדו למודים חדשים, רק ישנונו ויחזרו על למודם שלמדו במשך השבוע. בעד חמשה ועשרים תלמידים די מלמד אחד, ויותר מכ"ה עד ארבעים נדרש עוזר להמלמד, ועל יותר מארבעים ילדים נדרש שני מלמדים. — מלמד תינוקות שמניח הילדים ויוצא או עושה מלאכה אחרת עמהם או שמתרשל בתלמודו הוא בכלל: „אורו עושה מלאכת ה' רמיה!" ולכן נדרש להושיב מלמד שהוא ירא את ה' ומהיר ומבין דבר. אם בא מלמד תינוקות אחר שהוא טוב יותר מהמלמד הנמצא אתם מסלקו הראשון מפני השני. בשני מלמדים, אם האחד קורא הרבה ואיננו מדרקק עמהם להבינם היטב ואחד אינו קורא כ"כ אלא שמדרקק עמהם להבינם אל נכון יתנו היתרון להשני. אם אפשר יראו לבחור במורה שהוא בעל אשה. — אין מלמד אחד יוכל להפריע את רעהו, לכונן גם הוא בקרבתו בית הספר לתלמוד תורה, יען ברכות המורים תרבה ותגדל דעת התורה (רמ"כ, רנ"א י"ג א"ח נ"ג כ"ד).

ד.

אבל כמו החזקת תלמוד התורה נתנה אל העדה, כן מעיקרה נמסרה ההשגחה על היחיד בדבר מלואי התורה גם כן אל הכלל והצבור כי יהיו שופטים ושוטרים בכל עדה. דינים ושומרים יפקחו על דרך החיים של כל איש פרטי ויחצו את משפטו לפי חוקי התורה, גם בעין רוחם ותבונתם יתאמצו תמיד לתקן תקנות נאמנות בעד מלואי התורה לפי המקום והזמן. אמנם בנוגע אל השופטים והדינים ובענינים הנוגעים למשפטי האזרחים החובה על כל איש ישראל, כפי אשר תצוהו התורה בעצמה, להיות סר למשמעת דת המלכות והמדינה (דינא דמלכותא דינא), בכל זאת הלא בכל הענינים האחרים הנוגעים

אל החיים, עליהם לעשות ולקיים את דבר ה' ולמלאות חובתם כפי אשר תחובכם התורה, ואם בן דרושים להיות בקהל ועדה אנשי שם כאלה, אשר יורו ויראו לך את דרך התורה והמצוה, ויעוררו ויכוננו את רוחך ולבך, למען תהיה נאמן אל החובה הזאת, ועל הצבור מוטל הוא הדבר לדאוג גם בעד דרך החיים של כל איש פרטי. על העדה לעשות תקנות נכונות ולהשתמש בכל האמצעים הדרושים והמחוכמים שמטרתם ותכליתם להרגיל את האיש היחיד כי יחיה "חיי צדק, ואהבה" וכפי אשר תורנו התורה, ועל פלם על העדה לכונן טוסדות נאמנים כאלה בעד החיים, שהמה יוציאו לפועל את קיום המצות הנהוגות תמיד כפי התורה, ואשר רק ע"י הכלל והצבור ותקנותיהם יהיו אפשר לקיים אותן, כמו למנות שוחטים, מקוה, בית הכנסת, בית המדרש, וכמו בן בנינו לעניני האזרחים מה טוב ונכון הוא כי העדה תשתדל ככל האפשר לפשר ולצדד בין המריבים ובתור ראשי בתי אב ומשפחה, לגמור את עניני חבריה בשלום ובמישור, מכלי ידרש כי דברי ריבותם יבואו עד בתי הדין והמשפט!! (ראה "א"ח תק"ס ד", "ח"ס ק"ג, "יד א", "א"ח נ"ג, כ"ד). —

ה.

עבודת ה'. — מה נכבדה ויקרה היא עבודת אלהים בצבור הוכחנו במערכה הששית (עבודה), ויען כי עבודת אלקים היא מעו ומשנב לחיים אף עבודת ה' בצבור יסבב עוד ביחוד את הקשר וההתאחדות של האחים, לכן על העדה אחר השתדלות לקיום התורה לדאוג ולפעול גם לטובת עמוד העבודה' —

בזמן בני העיר זה את זה לבנות בית הכנסת ולכונן בקרבו כל דבר הדרוש בו, למנות חזן ושליח צבור ולבל יחסרו בעת התפלה מנין עשרה, וגם בעדות קמנות, אם יחסרו אחד או שנים אל המנין עשרה, יקראו את החסרים לעת התפלה ממקומות אחרים, וגם בעד שכר ותשלום, וביחוד בעד ימי ראש השנה ויוה"כ, שאו עבודת אלקים בצבור היא מאד יקרה ונעלה כפי תעודת הימים ("א"ח ק"ג, נ"ג, "ג"ה כ"א כ"ב). —

ו.

גמילות חסדים'. — על כל אחת מקהלות ישראל החובה והמצוה לדאוג בעד צרכי העניים ולהספיק להם: מזון, מלבוש ומעון גם לעניני נשואין אם תחסר אם הבית. את צרכי העני נדרש להספיק כפי אשר היה רגיל במצבו הקודם ועל העדה לתת לו מכל לחשוב עמו אם ככה נחוץ הוא לו, בעוד הוא נצרך לזה. אמנם טוב הוא יותר להספיק מקופת הצדקה של העדה את צרכי העניים מכלי ידרש להם לחזור על הפתחים ולבקש נדבות מיחידים למצוא על ידם די מחסורם (יד ר"ג). —

בכל עיר ועיר שיגורו בה בני ישראל יחד, עליהם לכונן קופת צדקה של העדה, שממנה יחלקו מעות לעניי העיר והיא מע"ש לע"ש ונותנים לעני מה שיספיק לו לשבעה ימים ולאורחים עניים שבאו שמה במקרה את הנצרך לכ"א על יום אחד. עני עובר אורח מקבל למצער מזון שתי סעודות, ואם ילין שמה יתנו לו גם מצע וכר וכל הנצרך לו למשכבו; אם ישאר עד אחר השבת יקבל בעד השבת מזון שלש סעודות, ושאר הדברים כפי חובת היום, ואם מכירים אותו נותנים לו כפי מצבו

מצבו. — לפי הכלל, מחלקים לעניים את הכספים מקופת הצדקה בשלשה. הצדקה נגבית בשנים ונשמרת ע"י אחד. בני העיר רשאים לשנות מקופת הצדקה לעניים ולהשתמש עם הכסף אם נחוץ הוא גם לשאר צרכי העיר במעות שנרדב היחיד אל הקופה, באופן אם לא הגיד מפורש את מטרת צדקתו, שלמענה נדב את הכסף. מי אשר יאמינו בו ויפקידו בידו לשמור את כסף הצדקה, עליו להיות נזהר לא לבד לבלי לעשות בו דבר אשר לא כן, כי עליו לראות תמיד לבלי למשוך עליו שום חשד גם למראית עין. אל יכנים ואל יערב את המעות של צדקה עם מעותיו, רק יחזיק אותן בקופה מיוחדת. אל יחליף המעות בעד עצמו ואל יקנה איזה דבר השייך לצדקה, ועומד להמכר, בעד עצמו, רק למכור לאחרים, ועליו מצד עצמו להראות חשבון צדק, אף אם לא ידרשו ממנו כזאת, וגם אם הוא איש נכבד ומהימן, אשר לפי הדין לא יוכלו לדרוש ממנו חשבון. — גבאי צדקה אם יחפרו העניים, אל ישים לבו לזאת, רק יחלק בלב נכון ובאמנות רוח, ויחשוב לו את התרפות והנרדפים אשר יסבול בגלל עמלו לטובת הצדקה, לזכות מיוחדת לו. — עליו להיות נזהר לבלי לתת היתרון בנתינת הצדקה לקרוביו על שאר העניים (י"א, י"ב). כבר אמרנו למעלה פרק י"ז, כי יוכל העני לקחת מן הצדקה עד אשר תשיג ידו, לרכוש לו סכום מסוים, אשר מתבואת כספו יוכל להחיות נפשו ונפשות ב"ב, ובה נעיר, כי אם גם על פי הדין איננו מחויב למכור את כלי ביתו הנדרש לו לשלחנו, מלבושו ומעונו, ואם גם המה יקרים רב יותר מהנדרש לו, למען יוכל בעודף על מחורם, לרכוש לו את הסך המסוים, אשר הריח יספיק לו לכלכלת ביתו ולא יצטרך לצדקה, כי הדין ההוא נאמר רק על העני המקבל צדקה מן היחיד, אבל אם יקבל מקופת הצדקה ישל העדה, עליו למכור את כלי ביתו היקרים, ולהשתמש עם העודף לאסוף את הסכום הנזכר, לבלי יצטרך לקחת מהצדקה (י"ג). כופים תמיד את הקרובים העשירים, כי המה יפרנסו ויחזיקו בידי קרוביהם העניים, לבל יפלו למשא על שאר נדיבי העיר, והנה כאשר מסרת את נדבתך אל קופת הצדקה לעניים, או לא אתה ולא קרוביך אין לכם הזכות על מסת נדבתך, רק הנבאים יחלקו את הצדקה כפי אשר ימצאו לטוב במעשה הצדקה; אולם בכל האופנים האחרים עושים תמיד עם כסף הנדרבות על דעת הנותן (י"א).

והנה כמו נחשבה היא התעורה של היחיד במעשה הצדקה לנכבדה ויקרה ביותר, הלא היא לעזור ולהחזיק ביד העני עד כי יוכל לבוא ולעמוד ברשות עצמו, לתת לו היכולת למצוא בעצמו מקור נאמן למחיתו, מבלי יצטרך עוד להנות מן הצדקה, כמו כן הפעולה הכי נכבדה במעשה הצדקה בפעולות העדה, לעזור ולהמוך כפי יכולתה, בידי העניים לנהל אותם בדרך החיים, אשר בו ימצאו בעצמם את מעינות פרנסתם, להחזיק בידם ולהורותם את המעשה, שבו ימצאו אורח לחיים, גם לנהל בהשכל ודעת את חלוקת הצדקה, לבל יסבבו להתפשטות העצלות והבטלה והשחתת המדות בקרב חברי קהל עדתם (סרא נהר ה').

ז

במחשבה וכפעולה — ילזה כל אחד אל קהל עדתו — במחשבה, עד כי ילכשהו רוח כללות העדה והצמור ובכל נפשו ולבנו ומאדו ילכב ויחכב את טובת הכלל כמו טובת עצמו — עד כי אם נדרש לזה יקריב גם את טובת עצמו בגלל טובת העדה — כל מעינו ישים בה ולא יאמר: הלא אחת הוא לי, אם הבתים והמוסדות והענינים של העדה יפרחו ויגבו ויגיעו למעלה ראש אם לא, בעוד אני בעצמי הלא אינני מקבל מזה שום תועלת מאומה — אף חלילה לו לאמר, כי הכל שוה לי, אם העדה מלא תמלא את תעודתה להיות היסוד מוכד ונושא כל דבר קדוש ונעלה,

או מה קני יהלוך, אם כזאת לא תעשה — הן אמנם אין צר ואויב גדול בעד העדה ולצרכי הצבור כמו העמידה מרחוק וקרת הרוח ועין צרה בשל אחרים מצד חברי העדה, יען תכונה כזאת איננה יודעת רק טובת הפרט וביתוד רק את טובת עצמו, התכונה שהיא חושבת תמיד רק אדות הדבר הקרוב אליו אל עצמו, ומלתה תמיד על לשונו: "מה יועיל, מה יזיק לי?" — איש מדבר כזאת איננו יודע טעולם מה טוב ומה נעים הוא לשאת ולהביא בשמחה את אבני הפנה אל הבנין הכללי אשר יודע הוא, כי אמנם לא הוא יתמוך ויחסה בו את חייו, רק כי הבנין ההוא יהיה מכוון לשבת בעד נכדיו והבאים אחריהם ולא בעדו וכעד זמן ההוא" — ; אולם כפי הדרוש והראוי להיות, אוי רעיון ורוח אחד ילבש את כל חברי הקהל ועדה בדבר התעודה הנבוהה והכללית, אשר לה רוח אמת, דין ושלום, רוח כפוד העדה ישוררו בקרבה וכל אחד ישמח שמחה נצחת אם עניני העדה יפרחו ויגבו, רוח דעת כזאת, אשר כל אחד יבין כי את עצמו יכבד בכבדו את ראשי העדה וטובי העיר המשתדלים לפעול ישועות בקרב קהל עדתם, גם להיות סר למשמעת כל תקנה ישרה וסדר מועיל לטובת בני העדה בזה ובעתיד. — זה הוא הרעיון והרוח הנאמן אשר נדרש למלאות כל חדרי לב בני העדה, אם חפץ יחפצו כי כל העדה תקנה ותתכונן על מוסדות נאמנים. זה הוא הרעיון אשר יעורר, החפץ והתשוקה הנאמנה בכל אחד להלכות אל הצבור, ובפועל ובמעשה יבוא לעזור לו בכל הטוב אשר יעשה. —

ח.

בפעולה. — על כל אחד לתת ולמסור אל הצבור את אשר בכחו להיטיב ולהעניק לו: כתבונתו, בדבורו, במעשהו ובכושו, למען תהיה העדה רבת אונים לפעול את פעולתה אמונה ובלי מחסור דבר. בתכונה וכדבור: לקחת דברים ומחשבות בעצה באספות הקהל, ולחבב את רעיון הצבור בלבות חבריו.

במעשה — אם העדה תקראהו לקבל איזה משרה בהנהגת העדה, או עליו לנהל את עניניה בהשכל ודעת באמת ואמונה ולהשתדל תמיד כי תעסיף אמץ וחיל בתעודתה הנאמנה — ברכוש: הן התמיכה ע"י נתינת חלק מרכושו אל צרכי הצבור היא דבר מוכרה ונלמד ממושג חובת העדה — גם לא לפי ההנאה ולא לפי מספר מפקד הנפשות, רק לפי הכחות והיכולת מחויב כל חבר העדה לשאת בעול עם הצבור, ולתמוך ככספו לכל צרכי העדה, יען החובה היא על כל אחד כפי יכולתו, לכלכל את בתי החסד לחזיק את התלמוד תורה, לשלם שכירות להרבנים וחונים ושאר משרתי הקהל, גם לבנין בתי כנסיות ובתי מדרשות לכל דבר הנדרש לתכליות העדה בלי שום יוצא מן הכלל; וכנוגע אל הנתינות, ראשי הקהל יעריכו אותן לפי רכוש חברי העדה לשאת אפם בעול עם הצבור. מנהג הוא לנבות החצי לפי מספר הנפשות והחצי לפי ערך הרכוש — אבל במקום שלא נמצא המנהג הזה אוי יעריכו הכל כפי הרכוש של כל אחד (א"ח ג"ג כ"ג ק"ג, ה"ס קס"ג בסף ועוד). קצבת הנתינה היא לפי ההערכה

או ע"י שבועה' כפי אשר יגיד כל אחד את מצבו ויכלתו ע"פ רכושו, ואז היא נתינה של "צדק", יען כי את העדה עלינו להשוב כי היא ענין "שותפות" אשר השותפים יוכלו לתת שבועה איש לרעהו משום "הייתם נקיים" — אדות, ההערכה, מה נחשב אל הרכוש ומה לא נחשב, ראה שם. בכל עניני העדה אם נהגו ככה שלש פעמים או הוא נחשב למנהג קבוע (ש). מי אשר יגור במקום אחד שלשים יום עליו לתת חלקו לקופת העדה וצרכיה, והבא לעיר כרי להשתקע בה מחויב לתת מיד ("יד רג"ז ה'); אבל כמו שיש הזכות להעדה לכופ את כל אחד לנתינה אל קופת העדה לצרכיה ולהעריך אותה כפי רכושו ומצבו, כן היא נחשבה לגזילה, לכופ איזה חבר העדה לתת לצרכי צבור יותר מכפי כחו ויכלתו (י"ח). —

ז.

בכל עניני העדה בדברים אשר לא יוכלו לפשר ולהשוות ביניהם או יתאספו לאספה כל חברי העדה הנותנים אל קופת הקהל, וכל אחד יקבל עליו לאמר דעתו לשם שמים בלי כל פניה צדדית, והכל בצדק ובמשפט ובפי אשר יורהו שכלו לחוות שמה את דעתו, ועל פי רוב דעות יקום דבר להיות חוק ולא יעבור, ועל כל אחד מהעדה לשמור ולקיים את התקנות אשר החליטה האספה ברוב דעות, גם יוכלו לכופ את המעוט של המתנגדים למלאות אותן ע"י אספות כאלה. המסרב לחוות דעתו אף אחרי הקבלה שקבלו עליהם להגיד לשם שמים, בטלה דעתו, והולכים אחרי רוב דעות של הנשארים (ח"ט ק"ג). בדברים הנוגעים לחובות העדה הירועים והקבועים יוכל גם היחיד, אשר מאפס יכולת מפני מעוט הוגו איננו מן הנותנים, לכופ את העדה למלאות ולקיים אותם, אבל לפי הכלל איש כזה שאיננו נותן ונושא בעול עם הצבור לא יוכל להיות נמנה לראש הנהגת העדה (ש). על דבר איזה מנהג שנפל ספק עליו בעניני העדה רוב דעות הקהלה יחרצו משפטם עליו והעדות של שנים עדים לא נאמר בזה. תרי כסאדי רק הרוב הוא העיקר, וכן לא אמרינן ככיוצא בזה. לא ראינו אינו ראינו רק הוי ראינו ודנין בחזקת הישוב וכדומה (ראה ל"ז). לעשות השואה ופשר נאמן בין הנדונים בעניני טענות ותביעות של חברי העדה הפרטיים אם אין בית דין קבוע, או כל אחד מהבעלי דינים יבורר לו דין אחד והשנים האלה יבררו את השלישי ואלה השלשה יוציאו לאור משפטם ויפשרו ביניהם, אבל אם השנים לא יוכלו להשוות ביניהם אדות הדין השלישי, אז מנהיגי העיר יתנו להם דין שלישי, גם אלה השלשה אם בלתי מלוסדים המה לאשורם ישאלו עצה מחכמי העיר יודעי דת ודין (י"ג). פסק דין של שלשת הדינים האלה דרוש להיות בהסכמת שלשתם, גם אוהבים ויכולו להיות נכררים רק ישפטו באמת וצדק (י'), כמו כן תוכל העדה לבחור דינים בכל הטענות והתביעות הנוגעות להעדה (י"ח). —

י.

לנהל את כל עניני העדה הקבועים תבחר העדה כקרכה טובי העיר ומנהיגיה

ומנהיגיה, וכפי בחירת העדה והכה אשר יתנו להם נחשבים המה לבאי כח העדה — וככה בחירתם יש להם הזכות והיכולת לכופף את כל אחד מהעדה למלאות את חובות העדה הנהוגים, גם לקיים ולקבל עליהם לשמור את המנהגים והסדרים אשר יעשו בעדה, וכל אלה דרושים להיות קדושים לכל חברי העדה מבלי לשנות, ועל טובי העיר החובה להיות באמת עיני העדה, צופים ומשגיחים על כל עניני הקהל ולהקים את התורה ולטוננה ולסעדה בלמוד ובחיים ולשמור ולעשות ולפעול כי גם העבודה הגמילות חסדים ינוכו בקרב קהל עדתם, גם ישוו פרי ברכה להיטיב ולהועיל. המה ישתדלו להוציא לפועל את התעודה הנאמנה, שבנללה מטוננה כל עדה בישראל, גם לתקן תקנות לפי הזמן והמקום, אולם אם לא יעצרו כח באיזה ענינים להנהיג את העדה כנדרש עליהם לקרוא עצרה ואם פה מחברי העדה, ולאשר ולקיים ברוב דעות את החלטותיה לטובת העדה בתקפן. על חברי העדה החובה להוקיר ולכבד את מנהיגי העדה, את טובי העיר והפרנסים הנמנים עליהם, בעוד כבודם יבד כל אחד את עצמו, גם ישתדלו לשמור ולמלאות את תקנותיהם, והפרנסים מצדם חלילה להם להראות שררה ולהתנאות כגלל משמרת הפקודה שלהם ולצעוד על ראשי עם קדוש. הפרנס אל יבזה בלבוואל ינהג קלות ראש גם עם הפחות שבפחותים בבני העדה, וכמו החובה עליו בעת לעשות לתועלת העדה לפעול ולעשות הטוב והישר מבלי להשגיח על איש ומבלי שום משוא פנים, כן בשאר ענינים עליו להיות ענו, צנוע ומלא אהבה וחסד לכל אחד, גם עליו לחוש ולהרגיש את צרות הכלל והפרט כאלו טנעות לנפשו ואל ינוח ואל ישקוט עד אשר ימציא פדות ורוחה, כמו כן עליו לכבד את משפחתו מבלי להתבזות בשום דבר של קלות דעת ואיזה מעשה מכווער (ה'). בדבר שמירת הכספים של כסף הצדקה אשר לעדה ראה למעלה — כל פרנסי העדה יהיו תמיד מלאים רוח וחפץ לעשות הטוב, ורעיון אחד יקח לבכם, כי כחם רק בכח העדה והמה באי כחה ועומדים בראשה. לכן עליהם להיות שוקדים תמיד על מעשיהם לכל ירפו ולכל יחלשו בפעולתם על אדות עניני הקהל והעדה ויהנו תמיד מחשבות בעצה איך ובמה יוכלו לפעול ולעשות הטוב והישר בעד הקהל והעדה, גם לכלכל תמיד בקרב קהל עדתם את חפת העדה וראשיה לחככם ולהוקירם כערכם, בעוד בחסרון כל זה לא יוכל כל קהל ועדה בישראל לעמוד ולהתקיים. —

כה.

חובת המדינה והאזרח.

לדרוש שלום מלכות.

ואלה דברי הספר אשר שלח ירמיה הנביא מירושלם אל יתר זקני הגולה וגו'. בנו בתים וישבו, ונמטעו גנות ואכלו את פֶּרֶץ. קחו נשים והולידו בנים ובנות וגו'. ודרשו את שלום העיר, אשר הגליתני אתכם שמה, וחתפלו בעדה אל ה', כי בשלומה יהיה לכם שלום (ירמיה כ"ט א').

א.

כה דרש ה' בעם ישראל, גולי בכל, כי ישבו שמה בתור אזרחים ובתור תושבים ונתינים, כי ידרשו את שלום העיר והמדינה, גם להתפלל בעד שלומה, ואף כי מלך בכל הביא את היהודים בקִּזְקָה אל ארצו ובכל זאת ה' דרש מכל אחד מישראל, לראות את שלומו וטובתו רק בשלום המדינה ואשרה, גם לפעול ולעשות ולהתפלל בעד שלום הארץ והמדינה, כמו בעד שלום עצמו — והנה אמנם רק שבעים שנה היה על ישראל לשבת בארץ גלותה היא! אשר אם כן מובן מאליה, כי ביחס החובה הזאת וביתר שאת הן ידרוש ה' מכל בני ישראל בעד כל העתים וכל הזמנים, לקיים ולקבל עליהם את החובה והמצוה הזאת, לדרוש את שלום המדינות והארצות, אשר אלה המדינות והארצות הן לא הגלו אתכם בארצם ולא הביאו אתכם אליהן בקִּזְקָה, רק אתם בעצמכם כאתם לגור או להשתקע שמה, אף ע"ד מושב בני ישראל במדינות ההן בארצות פוזריו בגולה, הלא לא הוגד מראש, כמה זמן ועָן עליהם יהיה לשבת שמה, עד אשר ירחם ה' עמו. — ואם כן על אחת כמה וכמה, כי בכל מקום מושב בני ישראל החובה והמצוה על כל אחד מהם, להוקיר ולחַבֵּב את האדמה, אשר בה נולד וראה בה לראשונה אור וחיים, לדרוש את שלומה וטובתה כל הימים, ולהביא על מושל הארץ, על בתי הפקידות ודתי המדינה וכל פעולותיה בלב מִבֵּין, כי אמנם המה תנאי קיומו עלי הַלֵּד, ואשר באמת זה כמות בשנים השתתף ישראל תמיד באשר ואסון המדינה, לכן חוק לישראל הוא עפ"י המצוה הזאת: כי בכל ארץ ומדינה, ששם הוא יושב ישראל בתור אזרח או תושב או עומד תחת הַקְּסוּת (שיטצלינג), כי החובה והמצוה עליו לִכְבֵּד ולאהוב את המלך, את הנסִיךְ והממשלה, אשר יחכו ויגנו עליו, ולדרוש את שלומם וטובתם בכל כחו ומאדו. ובנוגע אל הארץ והמושל, לקבל ולקיים ולמלאות את כל החובות המוטלים על הַנְּתִין ביחס אל מושל הארץ, על התושב בנוגע אל ארץ מושבו ועל האזרח ביחס המדינה שבה ימצא מִקֵּן לשבתו. —

ב.

גם בעת אשר התאחד ישראל בארץ אחוזתו, גם אז לא נקרא עליו שֵׁם עם

.ע"ם (פאלק) רק כנלל הארץ לבדה, ששמה מצא לו אחוזת נחלה
 בחברה לאומית, בעוד ישראל הנהו נוי אחד בארץ גם בקרב גוים וארצות
 בעוד בנוגע אל תעודתו, הנה קנין ארץ ירשתו וסדרי המדינה המתחמים
 אליה, לא נתנו לו להיות נחשבה לתכלית" רק לאמצעי", שעל ידה יוכל
 למלאות ביתר שאת וביתר עז את חובות ישראל. התורה לא נתנה
 בשביל ארץ ישראל, רק ארץ ישראל נתנה בשביל התורה!! —
 ורק זאת התורה גם הרעיון הנעלה, להיות שכס אחד נושאי דגל תעודה
 רוחנית, על ידי זה התאחדו הפרטים להיות חברת אנשים כללית בתור
 .ע"ם בפנימיות עצמותם, או חברה' או לאום" (נאציאָן) כמושג כפי הנאות
 לזה, ובחיצוניותו הוא גו"י בהיותו בעל גוף אחד (פאלק), ואשר מפני זה גם
 אחרי כן, אף כי התרחק ישראל מעל אדמתו וארץ אחוזתו וגם נמל כבוד ממנו
 מחיות עוד השליט על ארץ וממלכה, בכל זאת נפוצות ישראל אלה כנולה
 גם כן נקראים בשם .ע"ם או לאום", לא ביחוד מפני השקפתו על העבר,
 בזכרון שבתו יחד בארץ חמדה, טובה ורחבה, גם לא בעבור זה בלבד,
 כנלל אשר ישים סָפָּטוֹ על העתיד ותקוותו היא תסמכו, כי הבטחת ה'
 תבוא בעתה, עת ירחם ה' עמו להקים את דבריו בפי הנביאים והחזוים,
 לקשיבם אל נחלתם ולחדש ימיהם כקדם, בעוד גם על פי הידיעה וההכרה
 הנאמנה של עם ישראל בדבר תעודתו גם בזמן ההזהר .ע"ם הנהו, הלא
 הוא כלל אנשים הנושאים דגל רעיון נצחי והמחויקים שכס אחד בתעודת
 החיים הנצחית, הנהו .ע"ם המקיים והשומר את חברות הכרותה בינו
 ובין ה' אלקיו, אשר חברות הזאת במעלחה נחשבה לישראל נבוהה ונשאה
 מחיי מדינה, ואשר כנלל התעודה הזאת יכול היה להאריך את קיומו גם
 אחרי חרבן ארצו ומדינת ממשלתו. — והנה כעת אשר מתאבלים אנחנו על
 חרבן הארץ ושרפת עיר הקדש והמקדש, אזי עיקר האבל שלנו הוא על
 החטא שחטאנו שמה, ואשר הוא אמנם הסב לנו את חרבן האיום
 והנורא ההוא, אף מחבכים אנחנו את הצרות אשר באו עלינו במסע
 סָדָּר גלות תהל, כחשכנו אותן לסוסר שדי, מוסר אב רחמן,
 למען נטיב את דרכנו ונשוב אל על. מתאבלים אנחנו על עזיבת התורה
 וההתרשלות בקיום המצות, אשר כל אלה הביאו לנו את ספלת ישראל
 והנלותו מעל ארצו. — והנה כאשר נשפוך שיח לאלקים בתפלותינו ונבקש
 ונתחנן מה' כי ישועה ישית לנו וישוב ירחמנו, להשיב בנום לנבולם
 ולאיהר אותנו עוד הפעם בארץ ירושתנו, אזי אין קנתנו ומשאלותינו ביחד
 כי בשוכנו אל המנוחה ואל הנחלה נוכל להתהדר ולהתפאר בנקעת גדולתנו
 ורוםנות תפארת נחלתנו בקרב מדינות וארצות, רק נעריך תפלה, צקון
 לחש לה', כי עי הנאולה והתסורה, בשוכנו לארצנו, נבוא לחיות
 באחדות לאומית נמורה למען נוכל עוד הפעם בנחת ולא בצער,
 למלאות ביתר שאת וביתר עז את תעודתנו הרוחנית ולמלאות ולקיים את כל
 התורה והמצוה כאשר צונו ה'. — אמנם זאת התעודה הרוחנית תחובב אותנו:
 כל עוד לא יקראנו ה' אל המקום, ששם יעד עבורנו, להאזהר בארץ ונחלה
 כבימי עולם וכשנים קדמוניות, אז הנהו מחויבים בכל מקום שיבחר ה' לשבתנו

בו בכל עיר ומדינה במושבות בני ישראל בגולה, לגור ולחיות שמה ברגשות אמן ואהבה לארץ מולדת, גם לפעול ולעשות ככל כחות גופנו, רוחנו, רכושנו ובכל מדה חסודה ויקרה, הנמצא בפעולת איש ישראל, ולאחד את כל אלה, לדרוש בהם את שלום הארץ והמדינה אשר קבלו אותנו לגור בתוכן ולהאחו בהן. — הננו מחויבים: גם בארצות מושבנו בגולה להתאבל על חרבן ארצנו ולצפות ולקוות, כי ישיב ה' את שבות עמו ויקבץ את נדחי ישראל בעת רצון מלפניו, אבל כידועה נכונה, כי כל אלה יבואו בעתם ובזמנם ורק באופן אם ישראל ימלא את מלואי חובותיו עפי' התורה והמצוה, אף החובה ההיא תאסור עלינו ע"י איזה אמצעי חיצוני, להוציא בחוקה לפועל את ההתאחדות הכללית ע"י קנין הארץ. — שלש שבועות — אומרים חכמינו ז"ל — השביע הקב"ה בהיות ישראל בארצות גלותו: (א) כי בני ישראל אל יעפילו בכח ובזרוע נטויה, לבנות ולכונן בחוקה את חומות ארץ ירושתם. (ב) לכל ימרדו כאומות, הלא הוא, כי כל יהנו בנד, מרד ומעל בארצות גלותם, רק יהיו נאמנים אל המדינה אשר קבלה אותם לשבת בתוכה. (ג) כי האומות כל יציקו וכל ישעבדו את עם ישראל עד למותר (כתובת ק"א א'). הן אמנם שתי השבועות הראשונות נתקמו ע"י בני ישראל אל נכון, וכפי אשר יעידו ויגידו על זה "לוחות דברי הימים" מדור דור, אך ע"ד השבועה השלישית ישפטו האומות והמדינות את עצמן. —

ג.

לכן בעד ישראל נחשבה לחובה מטעם הדת, לא פחות משאר החובות הקדושים השומים עלינו מה', כי בכל ארץ וארץ, ששם יגור וישכון ישראל, לא לבד למלאות אל נכון כל חוקי הארץ ודתיה, כי גם בנפש חפצה, בדבור ובמעשה, לפעול ולעשות את הכל וככל אשר תחיה ביכלתו לטובת הארץ ואשרה. בין החובות האלה יקנה ירמיהו בראשונה את ההתנחלות האזרחית, הלא הוא, לבנות להם ולכונן בית, יען כי אף אם כמעשה כזה, יפן כל אחד רק לכונן את טובו ונחלתו, כגלל דרשו את מדבת עצמו, בכל זאת, באופן התחרות כזאת תלויה היא טובת המדינה, יען רק באחדות בתים רבים הנוסדים בתום ויושר תלוי הוא קיום המדינות — ואל זה ילוה סור למשמעת דתי הארץ ושמירת כל תקנה, אשר אָזנו ותקנו המלך או הנסיך ובתי הפקידות במדינה בעד טובת הכלל (דינא דמלכותא), גם להעניק בצדק וכיושר ובלב מתנה מרושך מכתך ותבונתך כל דבר אשר הכלל דורש מהפרט לטובת כלם — וגם להקריב את החיים על טובה אהבת ארץ מולדת, עת תקרא את בניה להגן עליה, אבל אל החובות האלה החיצוניים דרוש הוא, כי ילכו גם החובות הפנימיים, הלא הוא, להיות נאמן בלב ובנפש אל המלך, אל הארץ והמדינה, להיות נמשך אחריהם באהבה רבה להתכבד בכבוד הארץ, גם להתאמץ בכל אשר תוכל להיטיב ולהועיל, כי התקנות והסדרים הנוסדים במדינה יפרחו ויטבו, למען תשיג המדינה על ידם את תכליתה ומקרתה לתכלית ההתאחדות, לכן בכל

בכל מקום ובכל עת עליך לפעול ולעשות בעד הקיום וההקת שלשת העמודים
 "האמת" "הדין" "השלוש", ולהביא לפועל כל רעיון וכחשבה טובה
 לטובת הכלל, ואשר לפי המושג הזה את שאמרנו ע"ד חובת העדה
 בפרק הקודם יתיחס ג"כ בנוגע לחובתך בהיותך ג'תן ואורח במדינה". —

והחובה והמצוה הזאת היא בלי כל תנאי — מבלי תקלות, אם המדינה
 ההיא תתנהג עמך במדת החסד והרחמים, גם אם תנבע ממך כרב או כמעט
 את הזכות והמשפט שלך, לחשוב אותך לאיש כאנשים במדינה ולפתח את
 חיי האנשים על האדמה שעליה נולדת, גם אז חלילה לך מהתגרש למלא
 את חובתך — הנה צדיק בפני עצמך, תם וישר בגלל שם "ישראל"
 הנקרא עליך. עשה כל זאת בגלל החובה השומה עליך מה', להיות נאמן אל
 הנסיך והארץ, שבה השב ותגור, ודרוש את שלום העיר והמדינה, בכל אשר
 אתך ובכל אשר תוכל לעשות לטובת הארץ ולטובתך עליה. —

כו.

אסור תלול השם ומצות קדוש השם.

ישמרתם מצותי ועשיתם אתם אני ה'. ולא תחללו את שם קדשי,
 ונקדשתי בתוך בני ישראל, אני ה' מקדשכם. המוציא אתכם מארץ
 מצרים להיות לכם לאלקים, אני ה' (ויקרא כ"ב).

א.

במבוא ההיכל של חובות ישראל ע"י התורה והמצוה נפגשנו יחד אני
 ואתה, בן ישראל, בת ישראל — והנה על סף ההיכל ההוא שמענו
 את קול ה' מדבר אלינו בשמו הקדוש, אף קבלנו עלינו את עול מלכותו
 להיות ה' אלקינו זה לנו לאלקים, ה' אלקינו, אשר הוציאנו לתכלית
 זאת מארץ מצרים, ואנחנו כאשר נשאנו עינינו להביט אל על, אף אנו
 ענינו ואמרנו: אתה הוא ה' אלקינו! וברגע ההוא וע"י האמר ההוא
 אנחנו קדשנו את הרוח, את הלב, את ההנאה, את הדבור ואת
 הפעולה שלנו למלאות את רצונו הקדוש — אהרי כן התהלכנו גם יחד
 בקרב ההיכל הרים והנעלה ההוא, לראות ולהתבונן את חיי המעשה של איש
 ישראל והקשבנו שמה רב קשב מהחובות הנאמנים, אשר יקרא ה' אותנו אליהם
 לפעול ולעשות בעבור שמו הגדול והקדוש, אשר נקרא עלינו ואשר קבלנו
 עלינו את עול מלכותו — השם הגדול והקדוש אשר הנך נושא עליך, בן ישראל!
 בת ישראל! ואשר הוא יקראך תמיד אל כל דבר טוב ויפה, אל האמת
 (תורות), אל הצדק (משפטים וחוקים), ואל "האהבה" (מצות) —
 הלא הוא השם הקדוש אשר יקדש גם את כל אחד מאחד ואחיותך בקרב
 עדת ישראל, אל היים כאלה, והוא הוא השם הנכבד והנורא אשר יקרא גם כן
 לכל

לכל אחיך ואחיותיך בקרב האנושית הכללית, להקבץ אליו ולקדש את עצמם — לבך יחוש ויתרגש בקרבך בהדרת קדש, בנילה ורנה עת הדריו ימלאו ברעיון הגעלה הזה: כי לא בעד עצמך בלבד קבלת עליך לכבד את שם ה' הקדוש, כי גם באופן ובתכונה כזאת, עת תשא עליך את השם הקדוש שהוא יגיה אור גם בעד אחיך ואחיותיך בישראל, לקדש את חייהם למען שמך יראו וכן יעשו גם בפעולתם אמונה, כמו כן ישא עליו כל ישראל את השם הגדול והקדוש ההוא, השם הנערץ והנקדש הזה, למען יפיץ קרנים מידו בבהלך התולדה ודברי הימים שבכל דור ודור להיות עד נאמן ואות-זכרון בעד הכרת ה' האל היחיד ומיוחד ובעד תעודת האנושית הקדושה! לכן כמו ששמענו במבוא להיכל הדת והחיים של עם ישראל את הקריאה הגדולה:

אנכי ה' אלהיך, אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים!!

כן גם עתה כצאתנו לשלום מהיכל ההוא יִלֶּה אותנו דבר קדשו: ושמרתם מצותי ועשיתם אתם אני ה'. ולא תחללו את שם קדשי ונקדשתי בתוך בני ישראל, אני ה' מקדשכם. המוציא אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלקים, אני ה'!! —

על דרך החיים שגנו — הוא יזהיר אותנו לבלי חלל את שם ה' הגדול והנורא, אף יזכיר את חובתנו הנאמנה, לקדש את שמו הקדוש הנקרא עלינו. —

ב.

אל תחלל את שם ה' הקדוש הנקרא עליך! אל תמית את הכרת ה' הקדושה בלבות אחיך ואחיותיך בקרב ישראל!! — והנה אם אינך חי ביראת ה' ומעשיך לא ישאו כד בכד כפי משאלת ה', אשר שמו נקרא עליך, אם בלבך ורוחך ימצאו קן למו כזב ותרמית ואהבת עצמך, אם רכושך לא בצדק, אם הנאתך בלתי קדושה, אם פעולתך לא באמונה, אם את כל עדיך מהר "חורב" תתנצל מעליך כגלל איזה משאלת לבב, בגלל איזה נטיה ופְּגִיזָה של תועלת מדומה — אם חייך יראו ויזכחו לדעת, כי ה' רוצנו הקדוש בעיניך בלתי קדושים, בלתי גבוהים ובלתי נעלים ברום מעלתם; אם יִצָר לִבְךָ יולוכך שולל לחשוב, כי יש לך דברים גבוהים ונעלים מאלה, אם הקנין, ההנאה, כבוד אנשים ועוד ועוד המה כל מעיניך סלה ובגללם הנך מקריב גם תמיר ותחליף את אלה הנזכרים — שור נא! הן אז לא לבד, כי הנך ממית ומחלל בזה את שם ה' הקדוש בך ובעצמך, עד כי לא יעצור עוד כח להנך את עצמך לקדושה נאמנה, כי בזה עוד תמית ותחלל גם את הכרת שם ה' ברוח אחיך, בעוד הנך מראה להם על ידי הליכות חייך, כי איש ישראל יוכל להיות איש ישראל, אף אם ארחותיו גלוים, אף אם הנהו רשע לא קדוש ובעל חסרון אהבה לזולתו ואשר ע"ז זה תסבב, כי גם אחרים ידו ויהיו כמותך, לכן אל תחלל את שם ה'!! — (ראה רמב"ם הל' יסדרי התורה הל' י').

ג.

ובראש וראשון המצוה ההיא והאזהרה הזאת מוסכות הנה אל מנהיגי העדה ואנשי הדעת אשר בקרבה, אל כל אחד שהוא נושא התעודה הרוחנית של התורה, יודע תורה ומלומד הנקוב בשפתי חכמים בשם תלמיד חכם" (יען מענה יבנו חכמינו את עצמם בשם כזה), המה מזהירים ביותר מטעם המצוה ההיא, לכלי לחלל את שמו הקדוש הנקרא עליהם ואשר אמנם ראוי והגון הוא, כי שם שמים יתקדש על ידיהם; הן ע"י המשל והדוגמא מעצמם הנכם יכולים גם עליכם החובה, לנטוע את קדושת השם הגדול והנכבד בקרב לבות אחיכם ואחיותיכם, לכן אל תחללו אותנו! אל תחללו את שמו, לא לבד על ידי עשיית דבר, עול בפועל ע"י אי קדושה וחטון אהבה לזולתכם בפועל, כי גם הלילה לכם בדבר שהוא רק נראה כחלול השם, רק למראית עין, לחלל את שמו בעיני שאר אנשים, יען כי אצלכם לא רק החטא בעצמו חטא הנהו, כי גם מראית עין של החטא גם קרבת החטא לחטא נחשב לכם — יען כי האחרים ישפטו את מעשיכם רק למראה עיניהם; ואם יאמינו כי אנשים כמוכם הנכם ספירי חוק ועוברי עבירה, אזי גם המה יעברו ויעשו חטאים ועונות לעיני אחרים, כעוד מכם יראו וכן יעשו. — הן אמנם איך יוכלו האחרים, לכונן את פניהם ולהטותם אל אור תורה, אם יראו, או יאמינו לראות, כי גם נושאי עמוד אשדת, כי גם המה לא יראו בה אור וחיים, איך יוכלו האחרים לבחור להם את "התורה" להיות להם לקו הישר בעד החיים שלהם, בראותם, או יאמינו לראות, כי גם יודעי התורה בעצמם לא יהויקו במעוזה והתורה לא תהיה גם להם קו הישר לחיים! איך ילמדו הם לכבד את התורה בקדושה נאמנה בכבוד והדר, בראותם, או בהאמינם לראות, כי התורה בלמודיה בלתי מקודשת בחייהם ובפעולתם, וקדושים לא יהיו על ידה! — רק מרב וכהן כזה (שפתי כהן ישמרו דעת) שהוא בעצמו מוקיר ומכבד את התורה, רק מפיהו יבקשו תורה, באופן אם הרב ההוא יהיה מלאך ה' צבאות, ציר אמונים לשולחיו, להיות קדוש וטהור בהליכות עולמו בעד עצמו ובעד אחרים. —

ד.

אמנם כמו הכהן במעלת תעודתו בקרב העם, כן החובה על עם ישראל להיות כמוהו בקרב כלל האנושית — כאשר בחר ה' באברהם וע"י הבחירה הזאת הניח את אבן הפנה ליסוד מוסד של מציאות עמו הנבחר אמר ה': ונברכו בכך כל משפחות האדמה (בראשית י"ב ג').

ויקאר את זאת הברכה, אשר תצא מהבחירה הזאת באמר מלה: ויאברכהו ה' ויהי לגוי גדול ועצום, ונברכו בו כל גווי הארץ. כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט (שם י"ח י"ח).

ובזה הואיל ה' באר את תפצו, כי ניני אברהם ונכדיו ילכו באהבה וצדק בדרך

בדרך ה' ועיי המשל והדוגמא שלהם יהיו בהשקט ובכטחה ברכה ל עד לעולם בקרב דורות בני האדם להראות בעליל את הכרת ה' ותעודת האדם בהיותם במעלתם :

ממלכת כהנים וגוי קדוש' (שמי"ב ו').

ככהן בקרב העם, לשמור ולהחזיק כמוהו את התורה על אדות ה' בקרב האנושית, ובעבור זה עליהם להיות גוי קדוש, גבוה ונשא סמ על לכל דבר אשר לא כן, ממעל לכל דבר בלתי קדוש וחסר אהבה לזולתו ולעמוד במעלה הדרושה והיאותה לנרשאי דגל תורה כזאת! אחי ואחיותי, לוא אך יכולנו לקיים ולקבל עלינו לעלות ולהגיע לתעודה רמה כמותה. לוא אך נעצור כח לשאת ולסבול בהשקט ובכטחה ולהשליך יהכנו על ה' ומנת גורלנו אשר מידו זאת לנו, בגלל החנוך שלנו ובגלל הופעת ההתגלות שלו בנוגע אל האנושית הכללית. אם נהיה עניים ומצניעי לבת, עת יפוח עלינו רוח הנינה בערות של חסד לאומים, אשר יקרבו אותנו ברחמים רבים או בעתים לרעה במעוף ציקה, כי נהיה אמיצי רוח סמוכים ובטוחים בה' ומשתדלים ככל האפשר להוטיב דרכנו. — לוא אך נביא בענות חן, כתום ויושר במשפט וצדקה את חיי איש ישראל לירי עלימותם ונחזק ונאמין את לבבנו ורוחנו, ולהניח בקרבם את אור תורה ונר מצוה וחוסן ישועתנו. אם נטונן וניסד לנצח בעדנו ובעד אחרים את זאת התורה ואת זאת התעודה, במלאנו את כל החובות המוטלים עלינו, בנוגע אל מצות העדות וזכרון' ועיי חיי צדק ואהבה" נשפיע ברכה לכל יצור, אשר ישא עליו חותם הבריאה וכפי אשר יורנו דבר ה'. אם ברוחנו ונפשנו, כאשר יצונו ה', נהיה אנשים כנים אנשי קדש וכתהלכים באהבה עם זולתנו בקנין, בהנאה בדבור ובמעשה. — אחי ואחיותי! אם עיי מנת גורלנו וחיינו אלה יוציא ה' לפועל את הבטחת ברכתו הנאמנה, כי גם האנושית באחדות כללית עיי הנסיון של עצמה ועיי אות ומופת של מנת גורלנו וחיינו תתרום גם היא אל האל היחיד ומיוחד — ובאופן כזה נביא אנחנו לירי שליסות את תעודתנו הנאמנה, תעודת "איש וכהן" — או אז אחי ואחיותי! מה גדול האשר והאצילות אשר יעלה ויבוא ויגיע לעולם אחרי ליל ארוך של אלפי שנות עמל ותלאה, צרה וצוקה. —

אולם יען וביען, כי עם ישראל ישא עליו תעודה יקרה וקדושה כזאת ולאשר ולקיים את זאת התעודה הקדושה והרמה מחויבים המה כל בני ישראל וכל בת ישראל להוציאה לפועל בהוג חיהם בהשקט ובכטחה, לכן מה מאד עלינו להיות נזהרים בדרך חיינו אלה וכיחוד מה נחוצה היא לנו הנהירות במשא ומתן שלנו עם האיני יהודי, אחרי אשר עלינו החובה והמצוה להראות ולהוכיח להם עיי חיינו את חותם תכנית תורת האמת, הצדק והאהבה בפועל ובמעשה! — לכן עלינו גלנו לשבוע ולהקשיב תמיד בקול הקריאה הגדולה: "לא תחללו את שם קדש'!! חלילה לכם לחלל ולהמית עיי הייכם את הכרת ה', האל היחיד ומיוחד, את דעת ה' אלוקים ודבר קדשו בקרב לבות העמים אשר בקרבם אתם יושבים! —

אה

אם בנאוה וגדל לכב או ברונו ותלונה תקבל מיד ה' את מתנות השפחות או את סבל הצרות, אשר יביא ויגזור על עם ישראל, אם רוחך ריק ונעור ואיננו מלא אור וחיים מאש-דת וקשט סלה, אם הנך מתרפה ומתרשל או ממלא הנך כבלי רעיון וכונה את מצות הזכרון, אשר עליהן לעורר את הרוחות ולהלהיב את הלבבות ולקרבת אל אביהם שבשמים, אל ה' — אם את הונך רכשת לך בענקה, אם הנאתך תמצא לך מכל דבר פגול, אשר לא יקצה. אם בחיך ובהתהלכך בחכרת אינם יהודים, תחת להיות נושא ונותן עמהם באסת ואמונה תונה אותם ותסבכם בכחש, ותחת לנהל עסקך עמהם בצדק ומשפט תתנבל לצודם כחרמך במרמת ערומים, ותחת להתהלך באהבה תתנהג עמהם באכזריות ובכל הליכותיך עמהם תשליט רק את "אהבת עצמך" כלכד, אם תפקיר את שם ה' ותורתו וכל דבר קדוש וכל נבוה ונשא שעליך להיות הנושא את דגלם, והנך מאבד אותם בגלל התועלת אשר תקוה עי זה להנדיל את הונך ורכושך ולמלאות את תאוך ומאויי לבבך, לרכוש לך כבוד אנשים וגדולה, או אם תחלל את שם ה' בעבור זה, בעבור כי יסירו ממך את העול הכבד אשר ישימו עליך לא בצדק ולא במשפט — הביטה וראה! הן אמנם אז הנך מסית ומחלל את הדעת וההכרה, שהחובה והמצוה עליך תמיד לעורר אותן להיות לחיים תוצאות; הנך מרחיק ממך את הסגולה הדגולה, שעליך לקרב אותה — הנך מסכב, כי נבוה נמאס יהיה הדבר הנעלה הדרוש להיות מהולל ומכובד על ידך, את אור היום שעליך להפיץ ולהגיה באור תורה ונר מצוה על כל סביבותיך, הנך מהפך. לחשכת לילה; הנך מחלל את הקדש, שעל ידך דרוש להיות מקודש, הנך מחלל את שם ה' האל היחיד ומיוחד ותורתו, הנך משליך אחרי גוך את תעודתך להיות הנושא את דגלם ומקיים וממלא את דבריהם לא שורם להיות "איש וכהן" "ובעל בעמך". —

לכן אומרים חכמינו ז"ל: גדולה וחמורה היא העבירה של גזלה וכל דבר עול אשר יעשו לאינו יהודי רב יותר מעבירה כזאת נגד איש יהודי, יען בנוגע אל היהודי העבירה היא רק עבירה פשוטה וחמא ועון נגד המצות "לא תעשה ה'" של "לא תגזול וכו'" וכדומה, אבל נגד אינו יהודי מלבד העבירה בעצמה שהיא עבירה מטעם הדת, הן הוא גם עון פלילי של חלול השם אשר עונשו מות ואבדון — לכן כל איש יהודי אשר יונה ויכחש ויעשה עול לאינו יהודי הנהו עובר גם על העבירה הגדולה והנוראה שבעבירות "עון חלול השם" אשר לא ינקה רע ואשר בזה ישליך שקוצים על הוד כבודו ותכונת איש ישראל שעליה נאמר: "שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב ולא ימצא כפיהם לשון תרמית" (צפניה ג' י"ג) — והנה מלבד כי אסור לו לעשות לאינו יהודי שום דבר עול כפועל או להראות שנאה ואיבה כפועל, כי עליך להיות עוד נזהר במאד מאד לכלי עשות גם דבר שהוא נראה לדבר עול. חדל לך מעשות נגד אינם יהודים אף דבר הנראה למראית עין לדבר אשר לא כן, כי דבר עול רק למראית עין נגדם דומה הוא אל עצם החטא, בעוד גם מזה הלא יצא "חלול השם" ותעודתך הלא

הלא היא תמיד לקדש אותו ולא לחלל חלילה את שמו (מ"ג מצות לית ב' קנ"א, ח"ט במסמית רבים).

ה' העמיד אותנו תחת עיני קמי תבל, וזה שנות מאות רגילים המה האנשים לטפול את עון האיש ישראל הפרטי על ראש כלל האומה, גם מאפני החיים של בני ישראל חושבים המה, כי כזה וכזה כלי תפונה תדרוש מהם התורה והיא תסדר להם איך להיות ולחיות בתבל. האם אינך רואה מזה, כי על הנהגת חיך הפרטיים תלוי הוא כבוד עמך ומקדר החיים של כל איש ישראל אם באמת יחיה על פי התורה והמצוה, יבוא לתת כבוד ויקר גם לאל היחיד ומיוחד ותורת קדשו? האם אינך רואה כי צעד אחד שלא כהונן בחיך יבזה ויחלל לא רק את כבוד עצמך בלבד, בתור איש פרטי, כי גם את כל כבוד בית ישראל, גם את כבוד ה' והתגלותו הרמה? לכן הבה! שים לבך להתבונן, כי עלינו להוש את עצמנו תמיד תחת עין השגחת קמי תבל! עד כי כל אחד מאתנו דרוש לחיות בדיעה נאמנה, כי עליו תלוי כל כבוד בית יעקב, וחובתו הנאמנה, למלאות את תעודת ישראל לקדש את שם ה' ותורתו. אי לואת, עלינו לחיות באופן כזה עד כי גם העין הנוחנת של קמי תבל תראה בנו רק חי ישראל, חיים נאמנים קדושים וטהורים כפי התורה, ולהוכיח בעליל: מה נאמנו דברי הנביא:

ועמך כלם צדיקים לעורם יירשו ארץ נצר מטעי מעשה ידי להתפאר.

(שעה ס' כ"א).

ה.

"הלול השם". — הלול שם ה', להפית את דעת ה' ותורתו הוא עון פלילי כבד כזה, אשר לפי דברי חכמינו ז"ל אין המא ועון גדול ממנו. — כל העונות, יאמרו חז"ל, יוכפרו עי התשובה הנאמנה, עי יוהכ"פ ויסורים, אבל על הלול השם נאמר: "אם יכופר העון הזה לכם עד תמותו!" (ויס' מ"ו). המחלל שם שמים בסתר נפרעין ממנו בגלוי, אחד שונג ואחד מזיד בחלול השם ואין מאהרים העונש של הלול השם (אבת ד' ה', קישין מ'). — ובאמת אם הנך נושא עליך את שם ה', ואם בחיך הפועלים תחלל את שמו הקדוש, ובעבור כי ידמו, כי אלה חיך הלא-טהורים מתאימים המה עם רצון ה', אזי נחוק הוא, כי העונש של חלול השם יתראה בעליל ויהיה גלוי לכל, למען דעת כי חיך הנם למורת רצונו הקדוש, ועי הגמול הזה תקנה ותתכונן עוד הפעם דעת ה' והכרת האל הקדוש אשר בשאט בנפש בית אותן. האם הפץ תחפון להצטרק על מעשך זה, כי במשנה ובכלי דעת הכאת את חלול השם? אולם איככה יבולת בבלי דעת או בקלות דעת להתנהג ככה בדבר כזה שעליך להיות נזהר במאד מאד פן יצא מזה חלול השם? האם לא זאת הבלי דעת או הקלות דעת בעצמה, אשר בה יכולת לחלל את שם ה', האם לא היא בעצמה אות נאמן כי רוסמות האל הקדוש לא נחשבה ולא נעלה בעיניך, אחרי אשר יכולת לשכוח אותו ואת שמו הגדול והנכבד. האם הבלי דעת הזאת בעצמה איננה חלול השם, עון פלילי? ! —

אולם אם ישראל הוא נושא השם של האל הקדוש, ובכל זאת שם ה' מתחלל הנהו על ידו, אם בקרב עדת ישראל לא יתאמצו לקדש את קדוש ישראל, אם לא יעריצו את מקדישם זה להיות נחשב להם לגבוה מעל גבוה ומאד געלה או לא די לך כי רק הקדושה והטהרה של עצמך הפרטי תהיה תכלית קיומך ומציאותך בקרב אחיך, ובלתי מספיק עדנה להציל רק את קדושת חייך הפרטיים מכליוון, רק עליך החובה להתאמץ לפעול ולעשות את כל יכלתך, כי גם כלל ישראל יקדישו ויכבדו את שם ה'. — לכן אל תשקוט ואל תנוה בפעולתך אמונה, עד כי בקרב כל חוג עדת ישראל הי' ורצונו הקדוש ישלמו תמיד, ולחסיר כל שמץ דופי למען יהיה עם ישראל מכבד את האל הקדוש בתור עדות וזכרון לדורי דורות — לכן גם איננו די לך כי לא תחלל את שם ה' הקדוש, רק עליך לשים כל מעינך לאמת גם את אמר קדשו וחפצו הנעלה, הלא הוא: ונקדשתי בתוך בני ישראל! — עליך החובה והמצוה לקדש את השם ע"י המשל והדוגמא של עצמך בהליכות עולמך, בקרב עדת אחיך, עליך להראות ע"י המשל והדוגמא שלך ובגלוי ובפועל ובמעשה, כי לכן ישראל הנאמן, לבת ישראל הנאמנה, אין כל דבר קדוש ונעלה, גבוה ונשא מהכרת ה' ומלוא רצונו הקדוש, ואם נחוץ הוא, הנך מוכן ומוזמן גם לחתום בשמחה וברצון טוב את עדותך זאת גם ב"חייך" עלי אדמות. הנך מראה בעליל, כי יכול תוכל גם להקריב את חייך על מזבח אמונתך בה' ודת קדשו. — ואשר בזה תעורר את רוחות אחיך לעשות כמוך, אם נחוץ הוא לקיים את הכתוב: ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך בעצם שלימותו, בעוד ע"י "מזותך" זה תפליא לעשות הרבה יותר מפעולתך אתך ע"י חייך, יען כי במזות-קדושים כזה, הנך מניח אחריו משל נאמן ודוגמא מגדל אמונתך בה' ודת קדשו, לאות ולמופת בעד דורך ודורות הבאים ולזרעך אחריו, כי כמותך זה תלמד גם לנכדך, איך להכשיר את נפשם ולהתרומם אל קדושת החיים כזאת — אולם אם בא לידך להקריב את חייך על קדוש השם, במסרך את נפשך בגלל התך ואמונתך, אל תעשה זאת על סנת שיעשה לך ה' "גם" להצלתך, רק תפקד את חייך ונשמתך ביד ה' הסמית ומחיה, שהוא אמנם היודע אל נכון מה הוא יקר ונכבד עבורך ביותר, אם "מות-קדושים" כהוה או חייך הנשארים עוד לך לחיות עלי אדמות "בעתיד" (ראה תורות פרק ט', ספרא אמור).

ושמרתם מצותי ועשיתם אתם אני ה'. ולא תחללו את שם קדשי ונקדשתי בתוך בני ישראל אני ה' מקדשכם. המוציא אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלקים אני ה'.

ספר

חורב

יב ל ג ל

קִשְׁט וּדְת וּמִיטֵב הַגִּיוֹן בַּחֻבּוֹת הַיִּשְׂרָאֵלִי הַבְּלָתִי תְלוּאִים בְּאֶרֶץ
יִרְשָׁתוֹ. לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה.

מַעֲרַכַת הַעֲבוּדָה

וּנְשִׁלְמָה פְּרִים שְׁפָתֵינוּ (הוֹשַׁע י"ד ג').

חֵבֶר אֲשַׁכְנִיית

מַחֲרָב הַגְּאֹן הַצַּדִּיק, זֶקֶן הַחֲכָמָה וְהַתּוֹשִׁיָה
מוֹהַר"ר שִׁמְשׁוֹן ב"ר רַפָּאֵל הוֹרֵשׁ זצ"ל

(רַב לַעֲרַת יִשְׂרָאֵל בְּפֶאֶרְאֲנֶקְפּוֹרֵט אִם מֵשִׁין).

מִתְּרַגְּמַם עֵבְרִית

עַל יָדֵי

מֹשֶׁה זֶלְמַן בְּמִי"ה שְׁמוּאֵל הַלֵּל ז"ל אַהֲרֵנְזָאָהֵן מִקְאָוּנָא.

שְׁנַת תַּרְנ"ה לַפ"ק

פְּרָקֵי הָעֲבוּדָה

(א) הַתְּפִלָּה .	(יב) הַפְּטוּרוֹת .
(ב) שְׁחֵרִית .	(יג) פְּיוּטִים .
(ג) שְׁחֵרִית שֶׁל יָמֵי תַחֲנָה , יָמֵי זְכָרוֹן , שַׁבָּתוֹת וּ"ט .	(יד) פְּרָכּוֹת .
(ד) מִנְחָה .	(טו) בְּרַכַּת כַּהֲנִים , נְשִׂאת כַּפַּיִם .
(ה) עֲרֻבֵית .	(טז) הַשְּׁפָחָה .
(ו) עֲרֻבֵית שֶׁל ע"ש וּ"ט כּו' שֶׁל מוֹצָאֵי שַׁבָּת וּ"ט .	(יז) אֲרֻשֵׁת שְׁפֹתֵינוּ וְעוֹד עֲנֻנִים הַנוֹגְעִים אֶל הַתְּפִלָּה .
(ז) מוֹסָף .	(יח) יְרֵאת מִקֹּדֶשׁ .
(ח) נְעִילָה .	(יט) אִסּוּר עֲבוּדַת אֱלִילִים .
(ט) הַתְּפִלָּה בְּצַבּוּר .	(כ) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת צוּרוֹת מִשְׁמָשִׁי מְרוֹם .
(י) קִרְיָה , קִרְיָשׁ וּבְרָכוֹ .	(כא) קִרְיָשׁת כַּהֵן , אִסּוּר בְּמָה , אֶבֶן מִשְׁבֵּית .
(יא) קְרִיאַת הַתּוֹרָה .	

מַעֲרֵכַת הָעֲבוּדָה.

עֲבוּדַת ה'.

א.

תְּפִלָּה.

ועברתם את ה' אלקיכם (שמות כ"ג כ"ה).
ולעבדו בכל לבבכם (דברים י"א י"ז).

א.

כל היינו אם המה קדושים וטהורים כפי שהם דרושים להיות ע"פ רצון ה', הנם נחשבים "לעבודת אלהים", עבודת ה' בפעולתנו אמונה, למלאות את רצון ה' עם כל הקנינים הנקנים לנו בכל עת ובכל שעה — הן אמנם אם נלמד לאשורן את הקאמיתיות הכלולות במערכת "התורות" ונלכב ונחבב את האמתיות האלה ברוחנו ובלבבנו; אם נציג ונעריך לפנינו גם נכונן אותן לעולמי עד בעדנו ובעד אחרים ע"י "העדות". אם נקיים את האמתיות האלה בפועל: כהנאה, בדבור ובמעשה, בצדק ובאהבה, כפי אשר יורו לנו המשפטים "החוקים" והמצוות, או עבדיה' אנחנו, לעבדה' הלא הוא השם טוב הנבוא והנשא למאד, אשר האדם בחייו יוכל לקנות אותו ע"י חיוּן וְקִלְה, אף נוכל לקנות לנו "שם טוב" כזה, באופן אם אנו ככל היצורים מסביב לנו, שהמה אמנם עובדים את ה' באונם ובהכרח, אם אנחנו בחופש ובבחירה" נכניע ונמסור את עצמנו תחת "חוק ה'" ובכל קנין אשר להמציאות שלנו ובכל עת ובכל שעה מהמציאות שלנו אם נתאמץ להיות בעבודתו או אז כל היינו יתפכו להיות "עבודת אלהים". —

הנה עבודת ה' בחיים כזאת תוכל לבוא לידי שלימותה רק ברוח בהיר, בלב מלא רננות חמים ונעלים ובכח הקדושה של כל עצמותך. — אולם ההתחרות לקנות בהירות הרוח, להשגת חום הלב, הכח והקדושה לכל אלה עם הכנת עצמותך אל עבודת ה' כזאת — אף ההתקדשות וההזמנה להיות "עבד ה'" ע"י צאתך מחוג עבודת ה' בחיים ולאסוף ולקבץ בפני ה' את נדחי כחותיך להתקדשות נאמנה אל עבודת ה' כזאת — כל זאת נקראה בשם "עבודה" מיוחדת. עבודת ה' מיוחדת שהיא "ההכנה והקשרון" אל עבודת ה' בחיים, לפני הקנסך אל תוכם, אף נחשבה היא לעבודת ה' בפני עצמה, יען כי גם היא כפי עריגה עליה היא התרוממות כל עצמתנו הפנימית

אל

אל המדרגה שעלינו לעלות ע"פ רצון ה', הלא הוא, אל מלוא רצון ה' בפנימיות נפשנו. —

לכן את "עבודת ה'" הזאת, למען הכדילה מעבודת ה' כפועל בחיים נקרא בשם העבודה הפנימית — "העבודה שבלב". — ואת עבודת ה' בחיים, בשם "העבודה כפועל ובמעשה". אולם "העבודה שבלב" היא באמת ההכנה וההזמנה אל העבודה כפועל, גם תשיג את תכליתה רק בעבודת ה' בחיים כפועל ובמעשה. —

ב.

מלוא רצון ה' זה בפנימיות נפשנו — עבודת ה' שבלב הזאת — יוכל להניע לעצם שלימותו, ע"י עשיית שנוי נמרץ במהלך רעיונו ורגשותיו ע"י התעוררות הלב והרעיון, ע"י דחית הרעיונות הלא טהורים ותחת רעיונות ורגשות נעלים תחזם בפנימיות נפשנו, בעוד הרעיונות והרגשות הן המה התכן היחיד של היינו הפנימיים, אולם רעיונות ורגשות יעלו ויתעוררו בקרבנו אם ע"י דבור ושיח-שפתים או ע"י אותות וזכרון ופעולות שהן לשם אות וסימן. והנה עבודת ה' הפנימית הכאה ע"י סימנים ופעולות לשם "אות" נקבעה בעדנו ע"י "הקרבנות" (ראה הלאה פ' י"ח) והעבודה הפנימית ע"י "הדבור" הלא היא השתפכות הנפש "בתפלה" —

עבודת ה' הפנימית ע"י "התפלה" יקראו אותה חכמינו ז"ל ביחוד בשם "עבודה שבלב", יען כה נמצא האמצעי לזה יותר מאשר בעבודת הקרבנות, האמצעי, שקרוב הנה ביותר אל הרוח ואל פנימיות נפשנו — הלא הוא "הדבור" — אבל לא בעבור זה, בעבור כי עבודת ה' ע"י קרבנות ועבודת ה' ע"י הדבור שונות ונבדלות הנה במטרותיהן, עד כי נחשוב כאלו האחת תכליתה היתה רק בחיצוניותה והשנית בפנימיותה. זאת לא זאת, יען בעד שתיהן המלה "לב" — שהוא פנימיות נפשנו — הוא נושא הפעולה ושונות הנה רק ע"י אמצעי רושם הפעולות על פנימיות נפשנו זאת. —

אנחנו נקח בזה דברים ביחוד ע"ד עבודת ה' הפנימית, ע"ד העבודה שבלב הכאה ע"י "הדבור", הלא היא "התפלה". —

ג.

הפעל התפלה, אשר ממנו נגזר השם "תפלה" מוכנו ע"פ מקור הוראתו. לבחון את עצמנו ולשפוט את עצמנו" או כפי אשר יורה לרוב הבנין התפעל" להתחרות פנימית: להחליט בקרב לבנו ולחרוץ משפט, משפט-אמת וצדק, על אדות עצמנו. הוראת המלה היא: כי המתפלל יוצא הנהו מחוג החיים הפועלים ומשפט מהם, למען יהרוץ משפט אמת וצדק על עצמו על אדות "האני" שלו, הלא הוא על אדות כל היחסים שלו בנוגע אל ה' והתבל, גם לדעת ולהכיר את משפט ה' והתבל על אדותיו, ובכח משפט כזה יחדור בקרב הלב והרוח לפעול, כי שניהם כאחד יצרפו ויתלכנו על ידו להיות חזקים ומוכשרים בעצם פהרם, למען יוכלו להקסר מחדש אל החיים הפועלים. — הפעולה להשגת משפט חרוץ כזה נקראת בשם "תפלה". — "תפלה" קוראים אנחנו בלשון אשכנזי "געבעט" אבל המלה "געבעט" לא יביע את מושג "התפלה" בעצם תכונה, בעוד המלה האשכנזית קרובה יותר אל מושג "בקשה" אשר

היא אמנם רק המדרגה התחתונה מהתפלה, או מוצאה ממקור הפעל
 ב-ע-ע"ן בשפת אשכנז העתיקה, אשר אם לא אשנה, יורה רק על הרצאת
 דברים" (הערוצאען) וקריאה בלבד. —

ד.

בקרוב החיים בעצמם הן לא תוכל להתחזק ולהתעודד, לכונן אותם להיות חיים
 נאמנים גם בעצם המעשה והפעולה, בעד האמת, הצדק והאהבה; גם אז
 לא תוכל לרכוש לך עוד בשלמות את הדעת, את ההכרה ואת
 הרגש המהור בעד האמת, הצדק והאהבה, אף בחיותך נמצא כבר
 על שדה המערכה לחום נגד סכנות פנימיות וחיצוניות, נגד צרות ותאוות, לא
 תוכל אז לעשות את ההכנה וההזמנה, להחליף חושים מול פני המלחמה
 הזאת — יען וביען כי אז לרוב החיים בעצמם ישללו וישדרו ממך את הכח
 העז והתעצמות לחיים. המה יקחו ממך את האמת ויתנו לך תחתה את
 הפחש והכוזב, גם יסכבו לך, כי תרכיז ותכנע תחתך בה בעת אשר
 תעודתך לגבר היללים ולנצח. המה יהסו בקרבך גם את קול העדות
 אשר עליהן להעיד בעד האמתיות הרמות שעליך לסדר ולכונן עליהן את החיים
 ולקדש אותם, עד כי את קולן הנך שומע רק בטחצה, ותעשה ותמלא
 אותן בבלי כל רעיון, מכלי יכולת עוד, כי תהיינה האומנות והמחנכות אותך
 אל ה' — לכן עליך לעתים שונות, להתפרץ מחוג החיים הפועלים ולחלוץ עצמך
 ממצבך ועסקך, שיביאו לרוב סכנה לחיים הנאמנים שלך, למען ע"י התפלה
 וצקן לחש, תוכל לרכוש לך עוד הפעם את הכח לחיים, את המצב
 הנאמן ואת הרצון החזק לקנות את האמת, לרכוש לך את הצדק ואת
 האהבה, את החזק ואמץ הלב לנצח במלחמה, ולהשיג עוד הפעם את
 קדושת החיים אשר אבדה ממך. —

ה.

אם אתה בלשון החיים — אבדת את הרעיון גם את הרגשיה מרוסמות
 אל היחיד ומיוחד וגדולתו, שהכל נהיה על ידו, ואשר מבלעדיו אין דבר
 בעבר, בהזה ובעתיד, שהוא לבדו אין זולתו, אדון היקף, המכלכלם
 והמנמלם והמשפיע חסדו ומתנותיו לכל אחד, ואתה הנך נקרא
 לעבודתו בתור איש-ישראל — עד כי בהמון ושאון החיים לא תביט ולא תחזה
 עוד בתבל מסביב לך את היכל-הבריאה של הבורא והאב היחיד ומיוחד, גם לא
 תתכונן עוד, כי כל יציר הבריאה הוא יצור ה' ועבדו, יצור ה' ועבד ה'
 כמוך ועמך, רק תשקוף ותראה לפניך גל של יצורים והמון בריות העובדים
 רק את עצמם וכל אחד יחיה רק על תאוותו וחשבו לבבו, אף על אדות ישראל
 תשפוט רק למראה עיניך ולפי חזיונו החיצון, שהוא אמנם עם קטן ודל,
 מסושך ומורט כל הימים, עד כי את העמל לקנות ולרכוש לך שם ישראל באמת
 ואמונה תחשוכ לך לטורח ומשא לעיפה. — אתה לא תחשוב עוד את עצמך
 לכן, ליצור ולעבד ה' ותשים כל מעיניך להתמכר ביחוד אל תאוותך, אל שרירות לבך
 ולב אחרים, כחשבך, כי מנת גולדך מסורה גם כן אל המסקרה וההזדמנות.

לפניך הנך רואה רק את ספק ההנאה או חסרונה מסך, בתוך תעודת חיך, אף שם ישראל לא יהיה עוד כוכב המאיר לפעולותיך. —

או אז כתפלה והשתפכות הנפש, תסיר מעליך את דמיון הרוח הכוזב הזה ותעתועי הרגש הנתעה בשוא, ותתאמץ עוד הפעם לפעול בך, כי רעיון נעלה יחדור קלו כליל בקרבך, להנכח על ידו לדעת, כי אכן יש ה', וכי הוא אל יחיד ומיוחד, כל יכול ומידו הכל, וכי ישראל אמנם מוכשר הנהו לעבוד את ה', האל היחיד ומיוחד, אל אלהי ישראל, ביחוד בימי עניו ודלותו, בעוד שפע רב ונחלה כלי מצרים לו רק ע"י ה', לכן ישמח ישראל במתנת חלקו. — אתה תכיר ותדע אל נכון, כי הכל כאשר לכל, כל אשר מסביב לך הנהו בית ה', בית-אל, מקהלת עבדי ה' וקלם כאחד שכנס אחד יעבדו את האל היחיד ומיוחד ואת תכלית חכמתו, וכי כלם כאחד הלא אהיך המה, שעליך לאהוב ולכבד אותם בתור בני ה', וכראש וראשון להכיר ולדעת, כי גם אתה נקראת אל עבודת ה' כזאת, אתה יותר מכלם, אתה בן ישראל בת ישראל, הן אתה ביחוד נקראת אל עבודת ה' מאד נעלה כזאת, הלא היא למלאות ולקיים בהיך את תורת ה' וע"י מלואי התורה והמצוה, לשמור ולנצור את הלכה טוב ע"ד ה' והאנושית בעד האנושית, למען תבוא ותגיע גם היא עד אחרית הימים ואור תורה תראה בתורתך ובחיך וע"י המשל והדוגמא שלך גם כלל האנושית לאורה ולך ולגנה ורחק בתורת חיך. —

תפלה אשר על ידה תכנה ותכונן סחדש את ההשקפה הנאמנה על החיים, היא נקראת בפרט בשם "תהלה" גם בשם "תפלה" בכלל. "תהלה" היא ההשקפה הכללית על ה' בתבל, באנושית ובישראל ועליהם ע"י רעיון ה'. — "תפלה" היא ההשקפה על כל אלה ביחוד כנוגע אל עצמך וההשקפה על עצמתך ביחס אליהם. — "תהלה" תפן לך את ההשקפה לבדה. "תפלה" — את המשפט צדק אשר תחרוץ על פיה. —

1.

אם אתה במלחמת הקיום בחיך, הנך לפעמים נתעה בשוא, לבנות את מסכות החיים על כח אנשים, גם לשפוט על אדותיהם רק ע"פ כח ועוצם ידי אדם, ואשר מפני זה בהתחרותך, לרכוש לך את "העתיד" שלך בנוגע לאשרד החיצון ותוספת לבכך, הנך כוסח על כחך ועוצם ירך, או לבכך ורוחך ירפו ויחלשו ותאמר נו אש, בראותך את דלות כח האדם וכי עני הוא ממש — ולרוב בנוגע לאשרך ולאשר עם ישראל הנך מקוה להוציא אותו לפועל רק ע"י חריצות הרוח והגוף והתחבולות הכסיתך, — גם לפעמים תדמה, כי לא נשאר לך עוד מה לקוות ולחפץ, יען חשב תחשוב כי כבר עלית על מרום הפסגה של "ההצלחה" — או אם צרת עצמך ושפל מצב עמך החיצון, עניו ודלותו יסבבו לך לדכא רוחך, ליאש את לבך ולאבוד כל תקוה על "עתיד" יותר טוב שיוכל לבוא עליך ועל עמך, או יקרה, כי בהתכוננך על תוספת נפשך וצדקת עמך תערה נאָה וגאון, מבלי לחשוב עוד, כי עליך ועל עמך לעמוד בקשרי מלחמה ולגבר הגלים על כל פנעי וננעי המסבות הכאות עליך ועל עמך לכלותכם, או באופן, אם שבע נפלת, נכנעת ונצחו אותך במלחמה עד

כי לא תאמין עוד, כי יכול תוכל לקום עוד הפעם ולהתרומם ולהניע
 מחדש אל מעלת הדת והדעת ומוסר השכל, ותחשוב כי קצור קצרה ירך
 לפלם עוד את האורה לחיים בצדק ומישרים, עד כי מאז והלאה הנך
 מתמכר בלך כליל אל החטא והעון, בהאמינך, כי אבדה ממך ומעמך כל תקוה,
 גם לא תינהל עוד להשיג את הנצחון, הנך יורד מטה מטה, ותתיאש מעליה
 ומתקופה, ואת ה' לא תראה עוד, את ה', שהוא אמנם כמו יקראך אל
 התישובה, כן יתן לך גם את העוז והתעצומות לשוב אליו. — הן
 אמנם יש לך משאלות לבב — אבל משאלותיך הנה לא ביושר ולא על אדני
 הצדק הטבעו, — גם לא מה' תשאל אותן, כי הפנך ישלים — או אם חדלת מהנות
 עוד בדבר משאלות לבבך, יען כבר, כבר נואשת מהן, חדלת מקוות עוד,
 אין לך כל תקוה ותוחלת עוד, ולכן לא תאבה עוד גם להתחרות ע"י איזה
 פעולה ומעשה, למען הפנך אור יצא. —

במצב כזה, עליך להתפרץ ולהתחמק מחיים כאלה וללמוד מתפלה, לדעת
 ולהכיר, איך ומה לבקש ולשואל בעדך — ולבקש ולשואל רק דבר של
 אמת — לקנות וליחל — אבל לקנות וליחל לה' — והנה תפלה כזאת בנלל
 הטבת העתיד" שלך נקראת בשם בקשה' ותחנה'. — הראשונה מתיחסת
 יותר אל הקנינים שלך והשנייה מתאמת ביותר בנוגע אל עצמך. —

ז.

אם במלחמת הקיום בחיים — הנך נואל רץ לשים פניך מול פני
 העתיד" ותעביר ותסיר מחשבתך והניונך ומפנך. — אתה תשים
 כל מעיניך רק בקנינים שהנך מקוה לרכוש ולהשיג לך עוד בחיים, ואינך זוכר
 עוד את הדברים שכבר רכשת לך, או אם גם זכור תזכרם, אבל הנך הושב
 אותם רק בתור קנינך כהיותם כבר הקנין שלך, מבלי להנות במשפיע
 ובנותן לך את כל אלה, בה', אשר הוא אמנם נתנם לך, רק בתור שאלה',
 למען תהיה החובה עליך תמיד בכל מתנה ומתנה שקבלת מידו, לזכור ולדעת
 כי הנותן יעד וקב על כל אחת את התעודה שלה והשמוש עמה כהונן. —
 אתה תשים לבך רק על המעשה והפעולה שעליך לעשות עוד, מבלי לכוון
 מפנך גם על המעשה, שכבר עשית ומבלי להתכוון, כי עליך הלא לכוון ולבנות
 את העתיד" שלך על העבר, הלא הוא להביא לידי שלימות ברבות
 הימים את הדבר הטוב שכבר הולדת לעשות, גם את המעשה הרע, החטא
 והעון שעשית, ככל אשר תוכל, לעזוב ולתקן ולהיטיב את דרכך עוד
 הפעם ולקנות לך את הדבר האפשר לך לרכוש תמיד הלא היא התישובה'. —
 אתה תסיח דעתך, עד כי לא נחשב בעיניך לתת כל תודה, אף אם עשיר
 הנך מאד מאד בסתנות אהבת ה', או לא תדע לך, אם נדרש לך לתת תודה
 וברכה בעד אלה הקנינים, שהמה אמנם הנבונים והיקרים מפלם, ואשר מבלי
 משים אתה אינך הושב ומונה אותם במספר הנכסים הנמצאים אתך, ולכן מפני
 זה אינך משתמש עמם בחיים, אינך מושך אליך מהם את צנור ברכת
 החיים, אף כי נתן אותם ה' לך להיות מקור נאמן ומעין ישועה לחיך. —
 לכן

לכן כתפלה ובצקן לחש, עליך לצאת מחוג התחרותך בעד העתיד לבד, למען תשים עין ולב גם על "העבר" שלך, להשקף ולהביט על כל אשר נהיה לך בחיים, אף להכיר ולדעת, כי כל אלה נהיו לך גם הם המה רק מה'. עליך להתבונן היטב: מה נהיית אתה עם כל אלה המתנות, אשר קבלת מאהבת ה', ובאופן אם בחיך החולפים היית מקצר ומחסר בנוגע אל דבותרך, ביהם אהבת ה' בחיים — לדעת ולהכיר את החטא שעשית, שהוא הצעד הראשון אל התשובה — גם להתודות על כל דבר חטא ועון — עליך להתבונן ולהכיר היטב את "העבר" שלך ע"י התפלות הנקראות בשמותיהן: "תודה" גם "גדול" —.

ת.

אבל פרי עבודת ה' הפנימית הזאת דרושה להיות עבודת אלהים של המעשה. הן עליך לקבץ ולקבל "בתפלה" את הכח והקדושה לחיים, עליך לקבל עליך בתור חובה ותעודה, כי חיך אלה יהיו רק מלאי רצון ה', לכונן אותם אל התכלית הנועדה מה' ולהיות גם המסייע והעוזר אל התכלית הכללית שיעד ה' בעד האנושית ובעד ישראל — לכן ציץ ופרי כל התפלות, שעליהן לפעול את פעולתן אמונה במשכיות לבב האדם, הלא הוא התאחדות כל כחותיך לקיום ההחלטה האחת: "להיות עבד ה' בחיים" ואשר אל ההחלטה הזאת תעזור לך כל הכרה צרופה וטהורה מחדש ("תהלה" "תפלה") לכונן לך בראש וראשון את התעודה הנאמנת, להוציא את ההחלטה הזאת לפועל עם כל המתנות והנכסים אשר יתן לך כפי משאלותיך והשתדלותך ("בקשה" "תהנה"), עד כי לבכך תעזור ויפלא מרגש "התודה" גם מדבר הכרת המעשה, שעשית שלא כהוגן ("תודה" "גדול"), כל אלה יפלאו את כל חדרי לבכך בהשקיף על חיך העברים ברעיון "גדול ה' וחסדו" וקומן מפעלך. — חזת דעת של ההחלטה הזאת היא "ברכה" —.

ק"ך הוראתו גם בבנין הקל ובפעל "ועגנען" בלשון אשכנז, ובשמוש מוכנו בעברית, הלא הוא לצרף אל איזה דבר את תעודתו, אם בפעולה או בדבור: להביא ברכה לאיזה יצור בפועל, או להכטיח לו את זאת הברכה בדבור, הלא הוא להשתדל להביא את עניני האחרים אל תכלית תעודתם, או להביע בשפתך את ההבטחה, כי יוכאו לתכלית תעודתם. כמו כן היא "הברכה" מה' בנוגע אל היצור או "הברכה" מאיש לרעהו, והנה בנוגע אל האדם ביחוסו אל ה' גם כן מוכן "ברך" בהוראת "ועגנען", הלא הוא: אם להביא ע"י פעולה ומעשה כבחירה חפשית את הדבר אל תכלית הטוב אשר רצה ה' — למלאות את רצונו — או להראות את ההתחרות הנאמנת, להפיק את הטוב ע"י הבטחה בדבור — לקבל על עצמו למלאות את רצונו — לכן ככל מקום אשר אתה אומר: "ברוך אתה וט"ה הנך מצוה את כל כחות מציאותך להחליץ חושים, למלאות את רצון ה', להיות מוכן ומזומן אל עבודת ה' בפועל ובמעשה. —

ט.

כאשר ישראל חי עוד בתור עם על אדמת ה', או לעבודת ה' הפנימית

הזאת, יחד עם הרבור, נלותה גם פעולה לשם אות וסימן, וכמו עבודת ה' הפנימית הזאת בקנין הרוח לא אחרת, רק התחדשות ההכרה של התבל וחי עצמו ע"י רעיון ה' והתמכרות כל מציאותנו וחינו, זמן העבר והעתיד שלנו אל ה', הלא הוא לחוות את ה' מחדש ולהעתיק אליו, למען נקבל את הכשרון לרכוש את כל אלה מידו בתבונה חדשה צרופים ומלפנים, חזקים ומקודשים. — כמו כן בהיות "מקדש ה'" על מכונו, או ננש איש ישראל במקום ששם השבין ה' את שכנת כבודו, ויבטיח על ידו שמירת תורתו להביע גם ע"י פעולה חיצונית שמה את התמכרות עצמותו וקדושת חייו לה', בעד קיום התורה — ע"י הקרבן". —

על הר המוריה הראה אברהם את המשל והדוגמא ממסירת נפש ויראת ה' גבוה מעל גבוה, עד כי לא חשך מלהקריב לה', עת דרש כזאת ממנו, את כל פרי חייו עלי חלד, את תנאי כל העודתו בתבל, את בנו יחידו, את יצחק ועמו את כל "עם ה'", אשר הבטיח לו ה' כי יצא מורעו אחריו. הוא לא מנע את בנו אשר אהב ואת כל תקותו ותוחלתו לדורות עולם, והשיבו לה', עת דרש דבש מידו ברגשיה גבוה וגשנב וכדעת והכרה מאד נעלה, כי לכל תעודתנו יוכל להיות ערך מה עליה, כל עוד היא מכוננה ויעודה רק למלאות על ידה את רצון ה', וכי עיקר התעודה בעד העם המובטח מה', הלא גם הוא דרוש להיות, כי ע"י הבניסה שלו בקרב חוג עבדי ה', יהיה משל בנוים כרצון ה' והותם תכנית בעד האנושית, אשר התפרצה לצאת מקרב ההוג הווא — ויהי כאשר קבל אברהם מחדש את הבן יקיר לו הנוער ומקדש בתחלה להיות קרבן לה' ותחתיו הביא לקרבן יציר אחר על המזבח אשר עשה, אז דבר בנבואתו, כי המקום ההוא יהיה בעתיד מקום קדוש, אשר משמים ישקיף וירא ה' את עמו (ה' יִרְאֶה), וכי המקום ההוא יהיה גם מקום מיועד, ששם יבואו בני העם, להִקְרָאת את פני האדון ה' צבאות (יִרְאֶה) — ששמה צאצאיו וזרעו אחריו יעשו ויקיימו את הדבר שהוא הכין לבו לעשות בפועל, גם הקריב שמה את קרבנו לשם אות וסימן תחת בנו אהובו, לכן כמוהו גם תמה יפעלו ויעשו כזאת, בהבאת קרבנות לשם אות וסימן, ובפעולתם אמונה בקרבנותיהם יקריבו ברוחם את חייהם כלם כליל לה', למען קבל אותם עור הפעם מיד ה' מחדש, להיות חיים טהורים ומקודשים — ולכל דורות בני ישראל נשמע הוד קול האמר סלה על אדות המקום הקדוש, אברהם קרא שם המקום ההוא: ה' יִרְאֶה, אשר יאמר היום בהר ה' יִרְאֶה, לאמר: כי שמה יעלו בני ישראל להִקְרָאת את פני ה', לכונן את רעיון ה' ואת רגשיה ולקדש לה' ע"י הקרבן בתור אות וסימן את חייהם, ועל המקום ההוא אמנם התנשא מקדש ה' ומזבח קדשו "בציון". —

בקרבנות עולה "חטאת" אשם ושלמים' הקריבו כיחיד וכצבור על מזבח ה' את כל מציאותם, את תעודתם הרוחנית, את חייהם ההולפים עם כל שגנותיהם וחטאותיהם, גם את אשר קבלו נחלה והון ואת האשר והשלום אשר יתענגו עליהם ואשר יחזיק ה' בידם ויכיעו אמר בזה, להיות כסורים כלם כליל לה', או באופן אם חטאו פשעו נגד ה', אף יראו ויורו, כי כל המתנות

המתנות אשר בידם קבלו אותן רק מיד ה'. אור הסנורה אשר הדליקו והחיוקו אותה, גם השפע של לחם הפנים על שלחן הקדש, הורו וקראו להם לדעת, כי אמנם ה' הוא זה הנותן והמכין מזון ומחיה בעד הגוף והרוח, וכי הוא יבנה ויכוּנן בעדנו את העתיד שלנו, כי התורה הלא היא היסוד מוסד לקבוע ולנטוע עליה את כל חיי ישראל, ולמלאות את כל הכתוב בתורת ה', היא תכלית הופעתם במקדש ה', בעוד המקום ההוא הנבחר והקדוש, יען שם נמצא ארון הברית ובו אצורים המה רק ספר התורה עם לחות העדות שהן המה התחלת סתן תורה לעם ישראל. —

הראיון במקדש ה' לא היתה אחרת רק התחדשות כריתת ברית של ישראל עם התורה והתחזקות בקיומה, אולם פרי עבודת אלקים: המה החיים. —

גם הדבורי לא חסר אז. כל אחד המביא את קרבנו התעצם עם קרבן יחיד שלו עזי סמיכות גופו עליו באמצעות ידיו (סמיכה), ועזי הודוי והתודה גם הביע אצל את הוכן חייו ורחשי לבבו על אדותיהם, ועם קרבנות הצבור נלוו גם שירי הלויים המלאים רוח ה', זמרת יה, ויכללו בקרבם את ערך הבאת הקרבן ותעודתו ברעיון נשגב ונעלה. —

המקדש חרב, המזבח נהרס, גם כנורוי הנביאים נדמה נדמו, אבל רוח ה' הלא נשאר לנו, גם הנהו ירושת נחלה של עם ישראל, לכן עתה הדבורי לבדו יקח וימלא את מקומם במשכיות נפשנו. הוא יהדור קלו כליל בקרבנו, ובארשת שפתינו הנשארה לנו לפליטה בעד עבודת אלהים הפנימית, נשפוך שיח לאל חי ונשלמה פרים שפתינו. —

י.

כל עוד ישב ישראל על אדמתו, אשר שמה בכל מקום ראה לפניו באותות וסימנים מובהקים, כי חייו הלא המה נשואים מה', כל העת אשר היה לעם ישראל מרכז לאומי ביסוד מוסד, בציון וירושלים, ושלש פעמים בשנה באו להקראות את פני האדון ה' צבאות, ויתאחדו יחד באחדות נאמנה במקדש ה' באגודה אחת, אז ברנשיתה התעתרו לקדש את חייהם לה', כמו כן מסביב להם הלא עיניהם ראו את מוריהם אנשי שם, חכמים ומכניי דבר בתורת ה', בעת ההיא הפרעות, אשר יעשו החיים החיצוניים בחיים הפנימיים, לא גדלו ככה גם לא יכלו להאריך הרכה, יען עזי עליקם לחזות בנועם ה', בצאתם מחוג החיים הפועלים ובהתקבצם יחד לפני ה' בעיר הקדש והמקדש, אז הלב והרוח מצאו עוד הפעם בנקל את מעלת ההרמה והתחזקות, גם השינוי עוד הפעם את אמתיות החיים, אשר אבדו ונשכחו מאתם בשובם לבתיהם, אז בכל לבבם ונפשם הסכינו למסור ולהניח את העתיד ביד ה' בהכירם לדעת כי העבר נשוא הנהו מה', גם בעד ההכרה וההרגשה הזאת מצאו בנקל את הדבורי הדרוש והנאות לשפוך בו שיח לה' צקון להש, אשר יחזיק ויכלכל את הרעיון והרגש ההוא בתוקף ועזו, למעט אותם כרוח ובלב, ולהוליד על ידם את החיים. —

אבל בעד עם ישראל בתכנית ה' גם לפני צאתם מעל אדמתם נעדר היה המסע הארוך בקרב גוים וארצות להיות ספור וספור בגולה, משולל מכל הקנינים החיצוניים אשר לעם, להיות משל בגוים ומנוד ראש בלאומים ורק בקושי יפעלו בקרב עמים לחשוב למצער כי תכונת אדם נשארה לעם הפלאות הזה — ומני אז הלא נשארה תעודתו רק לשאת אתו את התורה ואת רוח התורה בתור קנין האהד והמיוחד אשר לו. והנה מדאנה סדבר פן ע"י שבט הנוגש ומכל היסורים והצרות יפנע גם דוח ישראל, ירפה ויבול בקרבו, לכן מפני זה נדרש היה למלאות לעם כוח, המוכן ללכת בגולה, את החסרון של המקדש ושאר מעוררי הרוח אשר נלוו עמו, ולמנות את החסרון ההוא נחוץ היה לכנות את הבנינים הדגולים האלה על מוסדות הרוח והדבור בעוד את אלה, הלא לא יוכלו לשדוד ממנו, לא יוכלו עוד להרוס ולהחריב, ובנלל תעופת הרוח מליל צרה ותקופת צוקה, למען יתרום כמעלתו הרמה, נדרש הוא, כי ילוח אליו הדבור, לאמצו ולחזקו, להביע אמר ע"ד אמתת החיים וההתחרות בעד עת העתיד, להיות צרופה ומוקקה, גם לרכוש את ההשקפה הנאמנה על אדות זמן העבר עד כי הרוח הלומה בעלטה, הלב הנשבר מצרה עוני ולחץ יתעוררו מחדש ויתחזקו עוד הפעם, להשיג את מעלת החיים הנאמנים ובכח הדבור החי, להפיה בהם רוח חדש, ולהביא בזה לידי שלימות את קדושת התפלה. —

יא.

והנה כאלו כנלל ההכנה וההומנה אל גלות החל ובעבור הערובה בעד התכלית שלו לעתיד, שעליו להשתדל להגיע עדיה, קבץ ה' עוד הפעם את בני ישראל בארץ אבותיו לפני חרבן הבית השני, שאז מושב בני ישראל בארץ ירושתם לא היה בתכונת חיי עם העומד ברשות עצמו. — אז העיר ה' את רוח עזרא ואנשי כנסת הנדולה לכוון את עבודת ה' ע"י הדבור ושיח שפתיים ביסוד מוסד ובנוסח אחד לכל בני ישראל, המה והחכמים האחרים המלאים רוח ה' תקנו וסדרו לנו את התפלות אשר על ידן ישראל גם בזמן ההזה, ישפוך שיחו לה', יתרום אל ה' בכל לבבו ונפשו, וישיג בעד חיו את הקדושה הנאמנה ומסוקרן מקור לא-אכזב, ישפיע בצחצחות נפשו, אף רוחו בקרבו עזקה היא למעלה. —

למלאית את חסרון הפעולות, שהיו נעשות אז לשם אות וסימן, על יד הבאת הקרבנות כוננו את השקפותיהם להשיג את החיים כתכונותיהם המיוחדות בעתים ובזמנים שונים חליפות, ועל פיהם אָזְנו ותקנו וסדרו לנו תפלות בעד: תפלה ותהלה, בקשה ותחנון, תודה, ודווי וברכה, ובעד כל תכונה של כל אחת מהן, לצרף את המחשבה בעצם מהרה וכיחוד בתפלה ובתהלה, להשיג את המטרה בשני אופנים: א) ע"י אמרות מהורות ומשפטי צדק אדות ה', האדם, ישראל והאני של עצמו. ב) ע"י תנצאות מסוקרות בעצמם לשאוב מהם ישר את הרעיונות ותכונות האלה. בעד האופן הראשון השתמשו בשירים ומזמורים אשר יצאו מפי האיש הדגול, שהיה רועה

צאן ועלה לגדולה, לשבת על כסא מלוכה. איש אשר בחיו עצמו ראה חליפות ותמורות, גם עמד בקשרי מלחמה חיצונית ופנימית ואשר בוחזו הנעלה יכול היה גם לשוות לנגדו תמיד את חיי העם ולהשתתף עמו בחליפות וצבא אשר לו. האיש אשר בהשקפתו והתכוננו על כל תכונה ותכונה מקורות היוו, שפך את רוחו בשירה וזמרה, הלל ותודה. — הלא הוא: געים זמרות ישראל — דוד המלך ע"ה. — ובעד האופן השני השתמשו עם המקור האחד להשקפת החיים, הלא היא — התורה". —

המה סדרו את חובת המצוה הערוכה עפי התורה לקרוא פעמים בכל יום את "שמע" (דברים י' ד') ולחדש תמיד את זכירת "יציאת מצרים" (שם פ"ג) להיות נלוו עם מהלך היום ולפי מדרגות התפתחות החיים, ויערכו בסדר של קרבנות התמיד את תפלות: שחרית, מנחה ומעריב, ובעד שבתות וחגי ה' כדת הימים את תפלת "מוסף", גם בעד יוחיפ ותענות את תפלת "נעילת ה'". —

ב.

שחרית.

א.

המה תקנו וקבעו בעד עבודת ה' בבקר את הקריאת "שמע" ואת הזכר "יציאת מצרים". — תפלת "שחרית" היא במקום תמיד של שחרית והיא התפלה הנכבדה, אשר תכלול את כל היסודות גם יחד, היא ערוכה מד' מחלקות: א' א) פסוקי דזמרה. ב) קריאת שמע וזכירת י"ם. ב' ג) שמונה עשרה. ד) תחנון. ג' ה) קריאת התורה. ד' ו) קדושה דסדרה. ז) קדושה ח' חתימת התפלה. — א' ותיחם ביחוד אל תהלה ותפלה. ב' אל בקשה ותחנון תודה ודו". ג' גם ד' גם כן אל תהלה ותפלה. — לפני הבקשה ותתנהג באות ב' יקדימו את התהלה והתפלה באות א', למען תתנהג ראשונה ברוחך את ה', וברעיון ה' ועיי הרעיון הנשנכזה תכיר לדעת את התכלית את ישראל ואת עצמך כטרם תקדש לה', האל היחיד ומיוחד, את חיך עם כל העתיד והעבר שלהם. — מרכז התפלה, הלא היא קריאת שמע" וזכירת יציאת מצרים" והיא אחדות ה', וממנה חפץ לדעת את חובתך וחובת עמך ומנת גורלו, ואז עצם המעשה בפועל בתולדות בני אדם תערוך לך ערוכה נאמנה בעד אחדות ה', ועל ידי הקדחת האלה יופיע אליך ה', האל היחיד ומיוחד בתור שופט בחיי העמים, מנחל מתן, פודה ומציל, וביחוד ועל קלם בתור: בורא מציאות עמך, בוראך, שהוא ה' אלוקך. — אבל רעיון אחדות ה' לא יוכל עוד להיות חי וקיים בלבך, גם שניא כח לפעול את פעולתו אמונה, אם

לא תשוה לנגד עיניך לפני זה את ה' בפעולותיו הכלליות והשונות בתכונותיהן, שהנה ממלאות את כל העולם כולו, והן הן גבורותיו, מעשי ה' בלבו, ואז הנך מאחד ברעיוןך את רבוי הפעולות והמזון בריות במפעלות האל היחיד ומיוחד, להחליט כי כלולות הנה ברעיון אחדות ה', — לכן לפני ק"ש וזכירת י"מ תקדם "התלה" בפסוקי דזמרה. — ההעברה מעבודת ה' שבלב אל העבודה החיצונית, הלא הוא אל החיים, תכונן לעתים מערכת ג' למוד והוראה ע"ד החיים והובותיהם המיוחדות ע"י קריאת התורה, ובכל עת תמיד מערכה ג'ד, עם רעיון של חי איש ישראל, שהמה נשואים רק מה' ותמוכים ומיסודים על התורה, ואחרי כן תוכל להפגם אל החיים הפועלים בלב ורוח נכון קלא כבוד ה' ובמושג, אשר רכשת לך בתפלתך ע"ד החיים בעצמם. —

ב.

מושג עבודה ה' בתפלת ש הרי"ת, לקדש את פנימיות נפשך, להשתמש עם היום כראוי וכהוגן.

הצעה:

הבקר אור והיום הגה הגיע — הבריאה הקיצה והתעוררה עוד הפעם ונמסרה אל החיים בתכניתה ובתמונתה, כפי אשר יחדש אותה ה' בכל יום תמיד, זה מאות אלפים פעמים — גם אתה הקיצות והתעוררת מחדש, גם אתה נמסרת מחדש אל החיים — עולם מלא כחות וכשרונות נמצא בך, עולם מלא אמצעים מסביב לך, עולם מלא יצורים לפניך ולנגד עיניך, ועל משך יום תמים כל אלה הנם נתונים נתונים לך מתנת חסד; אולם מה היא זאת התבל, אשר התעוררה עתה לפניך מחדש, בך ובעבודך? מה עליך להיות לה? — מי הוא זה, אשר יופיע בקרב פנימיות נפשך ע"י ההתעוררות והקיצה מחדש? הלא ה' הוא זה! ה' אשר על אדותיו תורה ותראה לך תולדות חיי אבותיך הר אשונים — פסוקי דזמרה (הודו לה' וגו'), שהוא בהשגחתו העליונה ינהג וינהל כל דור ודור וכל איש ואיש, גם יחזיק, יכלכל וישפוט וינהיג את כלם (אשרי); ואם גם סנת גורל ישראל בתארו החיצון נדכאה ונהרסה, אבל אל אלקי ישראל החי וקים לעד, הוא יחזיק ויקיים את עם זו יצרל שמו, וכי בעצם דבר ההתזקה של בית יעקב, אשר כנראה נוסה הוא לנפול תחתיו ובכ"ז הוא נצב וקים לעד, הלא בזה יתגלה ה' בתור אל יחיד ומיוחד, המושל בכל, המחזיק את הכל, אף קרוב הוא לכל (הללי נפשי), יען ה', אשר בנה את בית ישראל הוא עתיד גם לבנות אותו בנין שלם. ה', הרופא לשבורי לב, הוא ירפא גם את שבר עמו ויחבש לעצבותם — וכאשר יעד ה' לכל כוכב בשמים את מסלולו, את ערכו עליו ותעודתו הנכונה, כן יעד ה' גם בעד ישראל את תכניתו ותעודתו המיוחדת. הוא ה', אשר חכמתו לא תעריך עפ"י הגודל החיצון (כי טוב זמרה), ואמנם יבואו ימים, אשר לא עם ישראל בלבד, כי גם כל האנושית באחרית הימים כמו כל הבריאה שכם אחד יעבדו אותו, את ה', אשר את ממשלתו בכל יודיעו הכל ויביעו אותה כל יצורי עולם, ממקלה צבא הכוכבים עד כל יצור נברא, הקמן שבקטנים, שחיוו כמו הגה, יחד עם כל נשימה מנשמת אפנו (הללי, שירו, הללו אל). את ה', שהוא יתן את הגודל ויהלק את הממשלה, ויכונן כל מסבה וכל מניע את גלגלי התבל ותולדות בני אדם (ויברך רודי), ואת כל אלה הראה ה' לדעת ע"י מעשה בפועל על הים סוף (שירה), — (קריאת שמע), גם ה', הלא הוא, אשר זה עתה ברא את אור היום (יוצר אור), אשר גם היום קרא את התבל מסביב לך לחיים חדשים (המאיר), וגם היום כל הכחות וכל היצורים יתקדשו להיות עבדיו (תחברך, קדושה). והנה התבל

התבל, אשר מסביב לך, שהתעוררה מחדש, תביע לך אמר, אף תחזה דעת את ה', כי ה' הוא בטבע, ה' הנהו גם בחיי האדם, כי ה' הוא גם בתוככי ציון וכי מציון תצא תורה, גם יאיר איר חדש באחרית הימים, אור הרוח, אשר ילביש את הכל ובתכנית, כפי אשר יעד לצבא השמים, לשאת את אור הבריאה (אל ברוך), ואם כן עליך להתבונן: מה לך להיות בקרב התבל הזאת, אשר התעוררה מחדש? מה לך להיות בקרב חוג המקלה של עברי ה'? במח כי כמותם כמון, להיות גם כן "עבר ה'", לאחד גם את כחותיך כלם ולקדשם לעבודתו — וכמו דבר הבריאה קורא אל השמש ונותן לה את אור העולמות, לשאת אותו, כן קראה אהבת ה' לעמו ישראל להיות נושא אור הרוח והחיים והבין ויעד אותו, להיות נושא התורה. — הא! לוא רק זכור תזכור תמיד את הקריאה הנעלה הזאת ואת התעודה הנשגבה הזאת, עד כי או, זאת התורה תחדור עמוק עמוק בקרב רוחך ולבך, למען תכונן גם את חייך באופן כזה, עד כי בדבור ובמעשה חייך אלה יהיו חותם תכנית מתוכן התורה הזאת, ואתה כה תתמכר אל אהבת ה', כפי אשר יקראך אליה באהבתו, כי אז ידוע תדע, כי גם חיי גופך לא יאכזרו ולא יכלו, בעוד גם המה ישארו להיות חיים וקיימים בתור נושאי אור כזה (אהבה). — ואם חפון תחפון לרכוש לך ערובה נאמנה בעד קריאה כזאת, ערובה שלמה בעד חבל בנעומים כזה? שמע את כל זאת באמרי-סלה, בדבר ה' אשר דבר אליך (שמע, והיה אם שמע) (ראה מצינת העדות ספר י"ח ג' י"ט), גם הביטה וראה בפועל ובמעשה, אשר בו יופיע ה' אליך בתור בורא מציאות עם ישראל (ויאמר, אמת, גאל ישראל); אולם אם פסוקי דומרה זמה המבוא אל "הקריאת שמע", הלא היא ההשקפה על ה' בתבל ובתולדות דברי הימים, שעליה להיות רק המעבר אל השקפתך ע"ד חובת איש ישראל המוטלה עליך, אוי עליך גם בראש וראשון, לחבב וללכב בקרבך את ההשקפה הזאת בראשונה — בעוד גם את עצם דבר ההשקפה עליך לחשוב אותה, למלוא חובתך נגד ה', יען ה', הלא ברא ויכונן גם את רעיון האדם והרגש שבקרבו, כאשר ברא את דבורו ופעולתו למלוא רצונו — לכן ההקדמה של "פסוקי דומרה" היא ברכת "ברוך ש"אמר" ונשלמה עם "ישתבח" — ושם הוא המקום, אשר בפעם הראשונה בתפלה תבוא לבטא את המלה "ברוך" המכלכל בקרבו את הרעיון הכביר ונאור בעד כל החיים, כי האל היחיד ומיוחד, האל הקדוש, ישקף וירא גם על חיי האדם, וכי נחשבו לו גם רעיון האדם, רגש, דבור ופעולה שלו, בהיותם עבדיו למלאות רצונו, או אז עליך להסיר ולבטל רעיונות כאלה העלולים להכשל במחשבה זרה, כאלו האל הקדוש גבוה ונשא עד למאד, מבלי לפנות ומבלי לדאוג על אדות פעולת האנשים, שיחם וישגם, כאלו לא יוכל היות חלילה "ברוך" — לכן תאמר ותחליט, כי האל, אשר ברא את העולם, ואשר גם עתה הלא עשה מעשה בראשית, כי הוא אמנם "ברוך הוא", בהיותו האומר ועושה, הגורר ומקיים, השליט על העולם, ברחמי אב רחמן, המרחם על כל יצור נברא, המשלם שכר טוב ליראיו, החי לעד וקים לנצח, הפודה ומציל "ברוך ש"אמר" ולכן ברגש יה, בשכחות ובוטמות יעברו אותו (ברוך שאמר) — הרעיון של המנהג בעת אמירת הברכה, שהיא תכין אותנו אל ההשקפה על ה' בתבל ובתולדות בני אדם, לאתרו בשתי הציציות, יש לבאר, כי יסודתו ברעיון הציצית בכלל (מערכת העדות ספר י"ט). — והנה כאשר ינמרו את הקולות בהדר האלה יכללו את כל אלה בקצרה באמירת "ישתבח", במרש תבוא לבקך את ברכות "קריאת שמע". —

ג.

הנה יען הופיע לך אור בהיר ברוחך ומכל השקפה והכרה חדשה, גמרת אמר להתעורר ולהתעורר מחדש אל עבודת ה' בפועל, ואחרי אשר קשת את עצמך לעבודת ה' הכורא ויוצר המאורות, הכותר בישראל וגואלו (ברוך יוצר המאורות, ברוך הבורר, ברוך גאל) הבה! עם הכרה ותחלטה כזאת, התיצבה כה לפני ה' אלפקך, אשר יתגלה ויפיע אליך, מסביב לך וכך ובכל יצור מהמון בריותיו והניחה ביד ה' את

את „העתיד שלך” ושל „עמך”, למען תקבל אותם עוד הפעם מקודש מידו מהדש, עמוד והתפלל תפלת :

ד.

שמונה עשרה . תפלה :

אבות : אתה הכרת לדעת את ה', אשר כבודו מלא עולם, כי הוא אמנם ה' אלקיך ואלקי עמך הוא, וכפי אשר הופיע והתגלה לך בשמי בחיי אבותיך (אלקי אברהם) — (הודו) שהוא האל הגדול, הגבור והנורא, אל עליון, גומל חסדים טובים וקונה הכל באהבה רבה (האל כו') (אשרי) ובני בנים יכוננו את חייהם על חיי אבותיהם, והוא הגואל אמת, יען כי הוא המחנך והמנרל (זוכר כו') (גאולה) ובגלל זה אדיר הפצך להתקדש לעבודתו (ברוך וכו').

גבורות : אתה הכרת לדעת את ה', כי תוכל להפקיד בידו את העתיד שלך ושל עמך, ביד ה', שהוא גבור לעולם ומושל עולם, על התפתחות הזמנים, אשר חסדו ואמתו שומר הנהו גם במות, שהוא המנהל את מהלך הוּמָן לאושר ולברכה. מידו הלא המה תחיית המבוע (לפי תקופת השנה, א"ח קי"ד) ותחיית האדם, כלכלה, גבורה, בריאות וחופש, ואם כי בלתי נראה זאת לעיני (גבור לעולם כו' משיב הרוח כו' מצמיה ישועה כו' ברוך כו'), ולכן בשובה ונחת הגך הפץ להתקדש לעבודתו. —

קדושה : אם הכרת לדעת אותו, את ה' אלקיך, שהוא אמנם גבה ונעלה ממעל לכל יצור, ואין דומה לו, עד כי את מהותו ועצמותו לא יוכל כל יצור בעולם, להביר ולדעת אותו, ונוכל לדעתו ולהכירו רק ממעשיו ועולותיו, ואשר אמנם לרצונו לא נדרשה שום פעולה מפעולות יצוריו (אתה קדוש ושמן קדוש), בהיותו „האל הקדוש” — ובכל זאת קרוב הגהו אליך מאד — ובאהבתו ובחמלתו קרא גם את בני האדם לקדושתו, ועל ידו אהבתו ידרוש, כי ימלאו את רצונו (וקדושים בכל יום), ומפני זה חפון תתפון גם אתה להתקדש אליו, אל האל היחיד ומיוחד, האל הקדוש ולהיות טובין ומוזמין לעבודתו הקדושה (ברוך).

בקשה :

אמצעיות : הגך רואה את כל העתיד שלך, כי נשוא הנהו מה', בעוד רק הוא יוכל לתרו לך, ובגלל זה עליך לחשוב את המתנות שלו רק לאמצעים נתונים לך בעד עבודתו — לכן את כל העתיד שלך ושל עמך — משאלותיך — תקוותיך והתחרותך, לקבל את המתנות האלה, הגך מניח ביד ה', שהוא רק הוא יוכל לחנן אותך בהן או להצליח את התחרותך בהשגתן : מתנות הרוח (אתה חונן) והלב (השיבנו) רפואת חיי הרוח והלב, שנחלו ונחלשו ע"י הרמא (סלח) רפואת גוף העם התולה (ריבה) ורפואת כל גוף חולה (רפאנו) ברכות התפתחות הזמן בטבע (לפי תקופת השנה, א"ח קי"ד) (ברך) בחיי הגוף של עמנו (תקע) ובחיי הרוח (השיבה) אי-הצלחת השתדלות האיביים להרע (ולמלשינים), גם החוקה ותמיכה לעמודי עמנו ומסדותיו בגולה (על הצדיקים), תקומת האושר הלאומי החיצון (ולירושלים) ושלמות ערכו הרוחני (את צמח), ובאחרונה, להניח ולהפקיד ביד ה' את מלוא כל משאלותיך ברוח האהבה והחמלה (שמע קולנו), ואתה תגמור אמר בכל מתנה הנתונה לך, לראות אותה רק בתור אמצעי לעבודת ה' בפועל, ולהשתמש אֵתָה רק ברעיון כזה (ברוך חונן הדעת, ברוך הרוצה בתשובה כו' וכו'). —

ה.

עבודה: הנך מניח משאלות לבכך ביד ה' ותשמיע את הפצך בדבר עבודת ה' הפנימית של ישראל, אשר עתה יוכל להביע אותה רק בשפתיו ובדבורו, ואשר גם היא אמנם תהיה לרצון לפניו, אבל גם אותה יביא לידי שלימות הנאמנה על ה' המוריה" בציון, בשוב ה' את שבות עמו, והחליש בדעתך, כי התקוה הזאת תהיה מעוז צור ישועהך תמיד (ברוך המחזיר כו').

תורה:

הוראה: הנך מוכיח לדעת, כי בהשקפתך ובהתחרותך על אדות העה"ד אינך שוכח בכל זאת גם את העבר, אינך מסיח דעת מהחסדים הטובים אשר עשה ועושה לך ה' ולכל ללות עמך בכל יום. אתה מכיר לדעת, כי את כל הטובות והחסדים ההם קבלת רק מיד ה', לעבודתו, ואתה מקדש את עצמך עם כל המתנות הנתונות לך מידו לעבודת ה' (מודים, ברוך וכו').

שלום: — אבל אתה הנך מכיר לדעת, כי גם כל דבר שכבר קבלת בתור מתנה מיד ה', ואת אשר עוד תקבל מחדס אהבתו — כי כל שפע מתנותיו אלה לא יביא עדנה את ה' ברכה", כל עוד לא תהיה ואת הברכה, "ברכה" באמת ולא "קלה", ואל זה נדרש לך שפע אור טמפל ועזר מקדש, כי אתה עם כל הנכסים אשר לך, תעצור כח למלאות בהם רק רצון ה', ועת תתחרה, לקנות לך את האהבה והצדק, כי תעצור כח לאצול ברכה באמת גם לזולתך, וההיה מרחם על הבריות, למען באלה תחיה חיי אמת ושלום יהיה לך. השלום החיצון: כי החויק בבריות השלום עם התבל מסביב לך. השלום הפנימי: לבל יתפרץ ריב בין נמיותך ובין מלא חובותיך, בין תעודת חיך והוצאהך אותך לפועל ולמעשה, ואתה תפן מבטך אל אל ותעתיר לה', כי יתן לך ברכת שלום כזה: גם הנך מקדש את עצמך אל השגת שלום כזה בעבודת ה' אלקיך ובעזרתו מקדש (שים שלום, ברוך וכו'). —

ו.

אחרי אשר השקפת והתבוננת על העבר ועל העתיד שלך בהתאחדות עם העבר והעתיד של כל ללות עמך, גם נקשרת אל הכלל והקרבת את דבר עמך על מזבח ה', או אז הנך פונה גם אל חיך הפרטיים והנך מפקיד ביד ה' את העתיד הפרטי שלך, את השהדלוהך והתחרותך הפרטית, להשגת האושר וההצלחה גם את תקותך על עזרת ה', להשגת התום והצדק "תחנה" (אלקי נצור), גם תשור ותשקוף על העבר הפרטי שלך, איך ההנהגת ער כה עם החיים ומתנותיהם, אתה תרכוש לך את הידיעה מדבר עונותיך וחטאותיך ותאמר (רחום וחונן) אף תתרום עוד הפעם מעבודת ה' הפנימית אל עבודת ה' בחיים הפועלים, עיי' ההתבוננות, כי ה' אמנם:

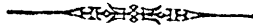
אשרי ובא לציון:

ישקוף וירא בהשגרתו העליונה על כל מהלך הזמן בכל יחס ומצב, ועל כל כל אחד מבניו יבום בעין אהבה, צדקה והסדר וככלכל חיים (אשרי), וכי גם בהשהדלותך היום, ה' יהיה עמך, וישלח לך עזרהו מקודש, ויעצם בכל עת צרה וצוקה, בעת אשר אחרים מסביב לך יסמכו ויבטחו וישענו רק על עצמם, על כחם ועוצם ידם ושלמונם (יענך), וכפי אשר הבטיח לך ה', לך האיש הפרטי, כמו לכל כלל עמך, לתת לך ההחזקה הנוכרה על הרוח, אשר אין איש יעצור כה בשום אופן ובשום זמן, לשדוד אותו כמך (ובא לציון), וגם בגלות, הן תעודת ישראל הלא היא להיות

להיות כלי מחזיק ברכה, אות ומופת בעד קדושת שם ה', האל הקדוש (ואתה קדוש), ולכן חובתך וחובת כלל ישראל היא, להוציא לפועל בחיים הפועלים את המתנות הרוחניות אשר הוננת בהן, ולבטוח בה' ע"ד ההחזקה בנוגע אל צרכי הגוף של היחיד והכלל (ברוך אלקינו, ברוך הגבר), להכיר בתורת לבב את בחירת ישראל בתעורתו הרוחנית (עלינו), ולקוות כי באחרית הימים יכירו וידעו כל יושבי תבל שהמה נבדלים ונפרדים אחד מהשני, להיות נלויים יחד עם עם ישראל, לפנות אל ה', אשר יתקן עולם במלכות שדי. מלחמת הדתות תעבור כליל מן הארץ, ולא יהיה עוד כל הבל בין משפחות האדמה, גם יפול הקיר והחיץ בין האדם ובין אביו שבשמים, האל היחיד ומוחלד, בעוד כלם כאחד יקבלו את עול מלכותו, את עבודת ה' בחייהם החיצוניים והפנימיים, והיה ה' אחד ושמו אחד (על כן) (ראה הלאה פרק י"ד).

ח.

זאת היא עבודת ה' של שחרית בימים הגהונים, שהיא ההכנה וההזמנה אל החיים הפועלים; אבל אם היום ישא עליו תכנית של תכונה מיוחדת, אזי יכניסו גם את אזכרת התכונה ההיא וההכנה אליה כעבודת ה', למען יכירו וידעו את ערך היום המיוחד ההוא וקדושתו לפעולה מיוחדת, גם בקדושה של עבודת ה' כמו כן. לפי תכונת היום ההוא וערכו עליו, יבואו בעבודת ה' עיי התפלות איזה שנויים, לפי סעלת הימים ההם. —

ג.

תְּפִלַּת שַׁחֲרִית בְּיָמֵי הַמְּיוֹחָדִים:
שַׁחֲרִית שֶׁל יָמֵי תַחֲנָה, יָמֵי זְכָרֹן,
שְׂבָתוֹת וְיָמֵי מוֹבִים.

א.

ימי תחנה. — יום ב' ויום ה' היו ימים, שבהם הואיל ה' בחסדו לסלוח לעם ישראל על עון העגל אשר בגללו ראוי היה להשמידו ולכלותו מעל פני האדמה, ואחרי אשר שבו אל ה' בלב שלם קבל את תשובתם ויסלח להם כרוח חסדו — כיום ה' עלה משה רבנו ע"ה בפעם שנית על הר סיני וכיום ב' הביא בפעם שנית את לוחות העדות להיות ערוכה ותעודה נאמנה בעד כריתת הברית של ה' עם עמו סחדש, לכן הימים ההם מסוגלים המה ביותר לבחינת החיים, להתאמצות אל הטבת החיים ולבקשת סליחה ומחילה.

בימים ההם ירבו לפנות מבט בוחן ובודק ביותר באמרת, "הוא רחום" אחרי, "אלקי נצור" (ראה למעלה), לפני רחום ותנון, ובאל אך אפים, אשר יוסיפו אז גם אחרי קריאת התורה, בויהי רצון יתפללו אל אֵל אבינו שבשמים, להסיר מאתנו כל צרה כללית ופרטית, אֵל אֵל מלא רחמים לרחם עלינו (א"ח קל"ד). —

בעשרת ימי תשובה (מצות פרק ח') אשר בהם נכונן את מכתנו על העבר לכחינת החיים ולרכוש לנו את התשובה בפני ה', וכפי אשר יקראנו קול השופר, לבוא ולהתיצב לפני שופט רמים ומלך העולם הבוחן כליות ולב והחוקת חיים לכל חי. —

— בימים האלה :

בקדושה תעורר את רוחך לזכור, כי ה' האל הרם והנשא, האל הקדוש היחיד ומיוחד הגדו בכל זאת (המלך), השליש גם על מנת גורל חייך, גם בבואך אל הברכה בש"ע, שבה תקדש את עצמך לה', הדורש טובת חיי העם הרוחניים, תזכור, כי ה' ישקף וירא עתה ויבחן את חיי הרוח והלב החולפים וישפוט אותם (המלך המושפט), גם באבות ובגבורות בהודאה ושלום ויסיפו בקשות כאלה המתיחסות אל אלה הימים, וכיום ב' וה' לפני, "והוא רחום" תתרום אל ה' בודו ותפלה, בבקשה ותהנה, בשפךך שיוך אל ה', האב הרחמן, המלך הקדוש והמכלכל חיים (אבינו מלכנו).

בתעניות (ראה מערכת העדות פרק י"ג) יאמרו "עננו" בשומע תפלה, לפי המנהג רק במתנה, אבל החון בימי הצום הקבועים יאמר "עננו" בברכה מיוחדת ארזי הברכה בעד רפואת החלה של גוף הלאום החולה (גואל) גם בשטרית. —

ב.

ימי זכרון. — בימים הקבועים לזכרון הקורות והמאורעות הנכבדות באומה — בהנחה ופורים (שם פרק י"ד), אז עליך להביע אמר בתודאה, תודה וברכה לה' על חסדיו ונפלאותיו בברכה מיוחדת (על הנסים), ובימים הנאורים אשר אז היתה הגאולה שלימה כמו בימי הנבואה, אז יזמרו ויהללו יה אתר השמונה עשרה באמירת ה' ה' ל', להוכיח, כי תראה בההצלה הזאת רק את ה' שהוא אמנם הפודה ומציל, הגואל ומושיע, ואת ההשקפה הזאת הנך סביע בהלל ותודה, אז תשיר:

כי סמשת ה' היא לא לבר בשמים ממעל, כי גם אלקי הארץ הנדו, האל המנביה לשבת ובכל זאת שפילי לראות גם על חיי האדם ומנת גורלו, ואל זה יביט אל עני ונכה רוח (הללו), וכפי אשר תתן ערובתה על זאת ההצלה הראשונה של עם ישראל, הלא היא בריאת האומה וצאתו מסצרים (בצאת). לכן על ישראל, לבנות ולכונן על אלה את תעודתו תמיד גם בכל עת צרה וצוקה בעד תעודתו להיות כלי יוצר בעד הכרת ה', ואשר היא תתן ערובה בעד הצלתו (לא לנו), והערובה הזאת אמנם נתמלאה תמיד מבלי כל גרעון. ה' תמיד עמנו היה בצרה, גם יעזרנו ויפלטנו בכל עת תמיד וישלח לנו עזרתו מקדש ה' (זכרנו), ומפני זה עם ישראל מחבב הוא גם את הצרות והתלאות העוברות עליו בעוד הלא הגה תביאינה אח"כ את ההצלה, שהיא אות ומטפת נאמן בעד ההשגחה האלקית (ארהבת). והנה מה נשיב ובמה נגמול לו בעד כל המצבות והחסדים שיעשה עמנו? הן רק בואת, כי נתאמץ כדבור ובמעשה, להיטיב ולהועיל למפעלות ה', בהיותנו באמת "עבדי ה'!" (מה אשיב), גם להודיע בעמים עלילות ה' ולקראו אותם לבוא ולקראו בשם ה', שהוא אלקי ישראל, שהוא אלקי יראיו, שהוא אלקי כל האנושיות (הללו, תודו), ויען בכל תולדות עם ישראל הלא ה' פעל ועשה הגדולות והנפלאות לבדו, וישראל בעצמו בעצם דבר הצלתו לא פעל מאומה, עד כי ההצלה בעצמה נפלאה היא גם בעיני ישראל, לכן לא יתגאה ולא ירום לבב ישראל על הנסים ועל הנפלאות האלה. אף יקרא אל כל הישרים בלבבותם, לפנות

לפנות אל ה' באמרו: "זה השער לה' צדיקים יבואו בו!" (מן המצר). שור נא! הן אמנם לאט לאט העמים ילמדו גם הם לכוון לבבם אל ה' (אנא ה'), וישראל יברך את הבאים לקרא בשם ה' (ברוך הבא). הוא יראה וידמו להם על ה', שהוא לבדו יאיר אליו את פניו, גם ידרוש לאסור את קרבן הכרת ה' אל מזבח קדשו, ואז כל פה יביע אמר, כי אמנם ה' הוא האלקים! (אלי אהה), ולמען יכירו וידעו את חסד ה', וכי כל טוב וחסד יביא הנהו אל החכלית המכוסה והנעלמה בהתפתחות הומנים (הדוד), ואת אשר יביע "ההלל", "בת הלה", את זאת תאמר, "כיהל לוך" בת פלה, ותלבב ותחבב את כל אלה בעד החיים הפועלים (יהללוך כל מעשיך), וכמו כן, להיות נחשב לפני בעד החיים הפועלים ולהראות את תכלית "ההלל", לכן יחבבו את ההחלטה הזאת לפני קריאת ההלל באמירת "ה ברכה" (אקביו לקרא את ההלל). —

בימים ההם, שהמה אמנם ימי זכרון של שמחה לא יאמרו בהם דברים כאלה, המזכירים דבר עצב בנוגע אל החיים החולפים, ורעיונות שהמה מלאים יגון מזכרונות של צרה וצוקה, כמו: "והוא רחום", "רחום וחנון", "אל ארך אפים", "יענך". כמו כן בשאר הימים, שגם הם יזכירו איזה זכרונות של שמחה, גם זולת תנכה ופורים, לא יאמרו בהם התפלות והתחנונות הנזכרות, ואלה הם: פ"ו באב, חמשה עשר בשבט, ר"ח פורים קמץ, ל"ג בעומר, ערב ר"ה ויה"כ, כל חדש ניסן, הימים שבין יוה"כ וסוכות, מר"ח סיון עד היום שאחר אח"ש, גם בימי אורה ושמחה פרסיים, אשר לכל אחד, שיש להם תכונה לאומית כמו בבית התרן וסילה (יענך יאמרו בבית מילה בנוגע אל הילד, שנדרש לבקשר פואה בעוד) גם מפעמים אחרים לא יאמרו את כל אלה גם בבית האבל ובת שעה באב. —

בתשעה באב יתפללו תפלת "נחם" בברכת "בונה ירושלים" שהיא מוסדת ע"ד הטבת האושר הלאומי התיצון, ולפי כנהגנו יאמרו נחם בתפלת המנחה, אשר אז היתה "שרפת המקדש" יב"ב (תקנ"ו). —

ג.

מועד בלי אסור מלאכה. — בימים אשר המה בנוגע לשאר הדברים אמנם נועדים להאריך גם בהם את פעולות החיים הנהוגים ואת ערפם עליהם יקבלו ביחוד רק בגלל אזכרות הקרבנות בסוסף, כי מלבד המושג הכללי של חיי האומה ע"י קרבן שהתמיד, עוד ידוממו ויעלו ביותר את המושג הזה כיוחסו אל האלקים, הלא המה הימים אשר יצטינו רק על ידי העבודה המיוחדת להם: ראש חודש וחיה"מ.

לכן מתפללים בהם תפלת "עלה ויבוא" בש"ע, במקום העבודה, הלא הוא, לקרב ביותר את חיי האומה אל ה'. — בחול המועד סוכות, אשר כל יום הוא מיוחד במסד קרבנותיו, עלינו לחדש בהם בכל יום ביחוד את ערך כל יום ביחס היותו אות ע"ד החזקת הגוף של האומה (*), לכן יאמרו את "ההלל" כמו למעלה, אבל בר"ח ותיה"מ, אשר

(*) את זאת נראה מספיק הקרבנות השונים בכל יום כהתה"מ, ואף כי השנים הנכון לזה בלתי ברור לי, אך אולי יוכל היות, כי ההבדל בין תה"מ סכות לבין תה"מ פסח הוא בזה, כי ימי תה"מ שהמה יובילו ויקרבו אותנו אל תג, שמיני עצרת, שהיא רג, החזקת רוח התודנה, לכן יש גם לימי תה"מ עיכם המיוחד עליהם, להיות כמו ימי תה"מ (עדות פרק ט); אבל ימי תה"מ, שהמה יובילו רק אל היום השביעי של פסח, הם השלמת הגאולה על תים סוף, והתבוננות על דבר הגאולה, שיא נשלמה אז, לא נתן לנו למד.

אשר בימים ההם אין כל זכרון ממקרה נכבד ומיוחד בחיי העם, אשר קרה בהם, לכן ההלל הוא איננו עיקר החיוב בהם בעצם, ורק מפני המנהג קבעו אותו גם לאמר בימים ההם, אבל מדלגים או את "הלא לנו", "ואהבת יי", שהמה קולות של מן המצר ביחס המאורעות של האומה (תכ"ב, ה"ץ, תרמ"ג, תרמ"ד, תרמ"ג). —

ד.

שבת ויו"ט — אשר לפי ערכם הדתי עליהם הגם סתרומים ממעל לשאר הימים של השנה וכדת הימים יעשו בהם ההפסק, מבלי לארוג בהם הלאה את תקות חוט החיים הפועלים, וישטמו מעצור בהתחרות עיד "העתיד", הימים שיש להם תעודות מיוחדות בתכונותיהם כמו יום השבת, שעליו להחיות את הרוח והכח ולעתדם אל חיי המעשה הכאים (עדות פרק א') או ראש השנה ויוה"כ, שתעודתם היא ביחוד ההשקפה והבחינה על החיים החולפים (שם פרק ב') או רנלים, לקנות לנו בעד כל חיינו עיי הקורות את אבותינו בשנות קדם, רעיונות נעלים ע"ד בריאות הנוף והרוח של האומה (פסח ושבעות) והחזקת הנוף והרוח שלה מה' (סכות ושמיני עצרת) (שם פרק ג'), אזי בעבודת ה' בימים האלה יבואו נ"ב שנים כאלה הדרושים לציי ולצין על ידם את ערך הימים ההם וחשיבות מעלתם עיי רעיונות המתיחסים אל ראשי פנות הסגולות הכלולות בהם. —

ה.

פסוקי דזמרה בשבת ויו"ט — מתאחדים יחד במישג תעודת ישראל, את המושג ההוא עלינו לשוות לנגדנו אז ביותר, ובש"ע עלינו לכונן ז'לוקסד על המושג ההוא, את הרעיונות אם עיד החיים החולפים או הבאים, לכן גם בתהלות ראוי לזכור ביתר שאת דבר בריאת עם ישראל נערכו עליו ולהעבירו ולהצינו לפני הרוח, למען יתלבש בהניון רם ונעלה. —

אחרי אשר באמירת "הודו" בהשקפה על הטבע הנבראה מחדש העלית בלבך את הרעיון ע"ד התגלות ה' בתולדות ישראל והומנים, אזי במרם תבוא לחדש השקפתך

למוד מיוחד ונכבד כזה כמו ההרבוננות הנכבדה בדבר הלמוד והלקדשוב, כי "החזקת הנוף" (סכות) תבוא לידי שלימות רק עיי "החזקת הרוח" (ש"ע)? (עדות פרק ג'). — בכאורנו על התורה (במזכר כ"ח י"ז) בארנו את הטעם מדוע מספר הקרבנות של הסוסף בימי חוה"ם סכות פוחת והיך, למען דעת מזה, כי במהלך העתים והומנים ההתנגדות בין ישראל והאנושית הכללית תלך ותשחת עיי ההתפתחות הכללית, אשר תביא עמו את הקץ של אחרית הימים, בעוד תעודת ישראל, שהיא אמנם לא תשתנה לעולם, גם מצבו האיתן ביחס אל ה', תשעל על כלל האנושית באחרית הימים, להתאחד עם ישראל, לכבד את ה' אחד ולקרא בשמו ולמלאות את רצונו בתכל ארצה, ואשר בזה הגוה גם ההבדל בין ימי תורה"ם לימי תורה"ם, בעוד הראשונים (תורה"ם) עולים במעלה ערכם במושג הרעיון הזה על האחרונים (תורה"ם), שהם יובילו אל היום שבו היה גם אכדן המצויים וסביעתם בים (שביעי של פסח) וזכר מסלת רשעים הן אמנם לא יפעל רושם כזה, כרושם רעיון הימים של תורה"ם הנזכר, שהמה וזכורנו את ההתאחדות הכללית, עת יתמו חסאים מן הארץ, וכלם יעברו שכמ אחד את ה', העולה תקפץ פיה ודרשעה כענן חלה, והאנושית יעשו כלם אגודה אחת לעשות רצון קונם. —

השקפתך, ולהחליט, כי אמנם ה' הוא משגיח בהשגחה פרטית על כל הזמנים (באשרי). עליך להחזיק ולשנן בידך באור את הרעיון הראשון, להשוב ולהנות בו בעצם שלמותו. אתה מעריך ומשווה לך את הלכה טובה, את הלמוד הנעלה, אשר ילמד ה' להאנושית ע"י ספר השמים, מהלך הכוכבים ותקופות הימים והשנים, עם למוד כזה, אשר יורה ה' בתורתו ותוכח לדעת, כי אף אם בהליכות הטבע ע"י החוקים הקבועים יוכל האדם ג"כ להמציא לו הוכחה וראיה נאמנה על מציאות ה', שהוא המחוקק את החוקים המדויקים האלה וה' גם באלה יורה לנו כי, אכן יש ה', אבל את הלמוד על דבר האדם, על דבר עצמך ותעודתך, תוכל למצוא רק בתורה, בעוד רק בעל ידה התגלה ה' בתור מחוקק את חוקי החיים בעד האדם (השמים מספרים), גם בתור מנהל את חיי האדם, עד כי כל חיי האיש הפרטי יעידו ויגידו כי המה פעולה ההשגחה העליונה, שהיא המושלת בכל (אברהם), וכי במהלך תולדות בני אדם ע"י כונה נאמנה, לחנך את האנושית, אשר השפילה את כבודה, הופיע "עם ישראל" בתור עם מיוחד בתולדה, למען יתאמץ הוא להחזיק מעמד במעלה ומדרגה, אשר אמנם היא נכונה להיות גם באחרית הימים בעד האנושית כלה (תפלה למשה, יושב בסתר עליון), וכי ה', אשר ברא את הטבע ובכל יום יחדש בטובו מעשה בראשית את מעשי ידיו אלה שמים וארץ, הוא יופיע בכל הזמנים ובכל העתים בתור בורא ומסבב את המסכות והקורות של עם ישראל, למען ע"י עם ישראל, ימלא רצונו, לכונן וללמד את הכרת ה' (הללו את שם) ובהשקפה על התכלית הנסתרה, שהוא מרוקמה בכל העתים והזמנים, להתבונן היטב בכל התגלות ה' בזה ע"י פעולה מיוחדת (הודו), וכי על ישראל לספר ולהעריך את קורות עצמו במושג כזה (רננו), ובמעלת התכלית ההיא להתעתד אל "השבת" של כל התפתחות העולם, אשר בו תשובות האנושית מפעולת ההתפתחות, אשר בו תחלל כל מלחמה, העולה תקפץ פיה והצדק ימשול (טוב להודות), וה', אשר את כל סערות הזמנים וחוק הארצי יכבוש תחת חכמת תכליתו, בהיותו מלך עולם ובידו מנת גורל האנשים הוא לבדו ימלוך — ואם כן עלינו לשאת על דגלנו בכל העתים ובכל הזמנים את אותות הזכרון וקדשיו, אשר יסד ה' בישראל ואשר המה יראו ויוביחו את ממשלת ה' (ה' מלך) את הרעיונות האלה, למען נעריך אותם בקצרה גם ביחס זמן ההנהגה שלנו (ואשר מפ"ז נביע אותם גם בימים הנהוגים) נכלול אותם בתהלת "יהי כבוד", בתור הקדמה אל שירת ההשגחה (אשרי), ובסוף, אחרי שירת הים, ישננו עוד הפעם את הרעיונות האלה ואתה תציגם כמו חי לפני עין רוחך (נשמת).

י.

קריאת שמע — נשאר בייט בכלי שנוי גם בכרכה ראשונה בדבר התחדשות הבריאה — הלא היא "המאיר לארץ" בעוד אין בהם כל יחס מיוחד, בנוגע אל הירט, להוסיף או לגרוע ממנה, אבל בשבת, אשר הוא בעצמו כל עיקרו את זכרון בעד הבריאה הכללית, אזי בתהלת, הכל יודוך מלבד זכרון התחדשות הבריאה כמו בימים הנהוגים, תבוא האזכרה מדבר בריאת העולם בכלל, ועלינו לשבח "באל אדון" את חכמת הבריאה וערכה עליה. "יבל אל אשר שבת" את קביעת יום השבת בעצמו (רפ"א).

ז.

שמונה עשרה. — שבת וירט שהמה בלם כאחד יאצרו בקרבם רעיונות מיוחדים ונכבדים, ואשר עליהם לחדור בקרב החיים הפועלים, לכן ידוש הוא, כי בכרכות אמצעיות יעריכו את הרעיון היצוק בכל אחד מהן, אבל

מפני הקצור סדרו וערכו את החיים הכלליים בברכה אחת (קדושת היום) אשר בה כלולים המה הרעיונות של כל יום סימים האלה ומקפת את משאלת הלב, עזרה מאת ה' לרכוש מידו את מתנות הרוח וההחלטה הכללית להוציא אותן לפועל ולמעשה בעבודת ה' בחיים הפועלים, לכן בשבת ויו"ט תחת היו"ט ברכות קבועות הנה רק ז' ברכות. —

א) בשבת. יקראו את הכתוב ע"ד המשרה השומה על עם ישראל, להיות הוא השומר את השבת וחין ערכו עליו בתור „ברית ואות“ (מצרכת העדות פרק א') — (ושמרו) וכפי היחס של יום השבת, להקריב על מזבח ה' את משאלת לבבנו, כי שמירת השבת שלנו תעלה לרצון לפניו — כי יהיה קדושים על ידי תעודת החיים הנמסרה אלינו, הלא הוא, להיות מרוימים ונעלים ממעל לכל דבר נבזה ושפל בעיני ה' ואדם, גם לקבוע בלבנו החפץ הנאמן, כי רוח התורה תאצל מרוחה עלינו, ונתחלה את פני ה', כי ישיביענו מטובו, להתענג על ה' ולהביט בכל אלה רק את ישועתו — אף יעזור לנו, להגיע אל טהרת הלב, למען נוכל לקדש את עצמנו, עם כל אשר לנו, באמת בעבודת ה' — ולה' ניהל, כי יתחילו באהבה וברצון את שבת קדשו, כפי אשר נהיה ראויים לזה, עד כי נבין באמת, ברעיון השבת, את תעודת ההיים שלנו (או"א רצה), ובנלל הידיעה הנאמנה, כי התחלת התגלות ה' בתורתו על ה' סיני היתה ביום השבת, לכן נוסדה גם ההקדמה לזה (ישמח), (ראה עדות א', ד'). —

ב) רנלים:

אחרי אשר הברנו לדעת בכלל, כי בריאת הגוף והרוח של ישראל היתה על ידי ה' (אתה בחרתנו—וקרבתנו), וכי ההחזקה של גוף ורוח האומה, היא גם כן פעולת ה' (ושמך הנדול), אף נביע אמר מדבר חין ערך היום טוב המיוחד ההוא (ותתן), אז נשפך שיה, לפי התכונה המיוחדת של החג ההוא, אם ע"ד הבריאה של ישראל והחוקתו, בקשה מה' על אדות התקומה או החחוקה „ביעלה ויבוא ובה שיאנו“ כמו או"א רצה בשבת, ללבב ולחבב את הברכות הרוחניות של החג: חיים, שלום, שמחה וצאתם לפועל בחיים — אחרי הש"ע יקראו את „ההל"ל" ובימים הראשונים של פסח ובכל ימי הסכות כמו בתנכה „הל"ל שלם“, אבל בימי חג הפסח האחרונים כמו בר"ח ידלגו ויאמרו רק „תצי הל"ל“ (יען כפי, אשר יבארו בזה באור טוב ויפה, מפני כי ימי חג הפסח האחרונים יזכירו אותנו לא לבד את גאולת ישראל, כי גם את מפלת המצריים וטביעתם בים, וכאשר יאמרו חז"ל, כי לא טוב לאמר ולהאריך בשיר והלל על אבדן מעשי ידי ה', לכן: ההלל איננו שלם). —

ג) ריה ויוה כ"פ:

ב קדושה — אשר בה תתרומם אל הרעיון הנעלה, כי ה' האל הקדוש, שהוא גם ונשא ממעל לה בריאה כלה ובכל זאת יקרא את בני התמותה, את האנשים, אל קדושתו, ובכח הקדושה הזאת, לפעול ולעשות הכל כפי רצונו, לכן בר"ה ויוהכ"פ, מעשה האנושיות ופעולת עם ישראל, כי ה' הוא השופט את חיי האדם ובתוך ובדק את מנת גורלו, בכלל חנוך האנושיות, בעוד יעד אותו אל התעודה הנבונה ההיא ע"א ממשלת ה' המלך הקדוש ומלכותו על העולם ועל חיי האדם יזכרו וידעו כל יושבי תבל וכל האנושיות ועם כל הברואים כלם יעשו אגודה אחת, לעשות רצון ה', לכונן שכם אחד מקהלה של „עבדי ה'“ (ובכן תן פתוך), ולחבלית הזאת יקומם ה' גם את אושר עמו במצבו החיצוני (ובכן תן כבוד), ותכלית אחרית הימים תבוא ותגיע בעתה, הרשעה תכלה כעשן, העולה תקפץ פיה וכל העולם כולו יחונך רק לטובה ולברכה

ובכן

(ובכן צדיקים) ביחס הרעיון של „מלכיות“ — („ממשלה“) — „זכרונות“ —
 („השגחה“) — „ושופרות“ — („חנוך“) — — ואז תכונן את הבקשה, שהיא מתיחסת
 אל כל אחת מתכונות הימים ההם כמו ברגלים „באתה בחרתנו“ .
 (א) ר"ה — אחרי אשר אמרת את „האתה בחרתנו“, הלא הוא ע"ד
 בריאת עם ישראל והחוקתו, גם ע"ד תעודת ישראל, כמו כן זכרת את תכונת היום,
 שהוא „יום שנת תרועה“ וביעלה ויבוא תביע את תפצף הכללי, כי ה', אשר בידו מנת
 גורל העמים יקרב את מנת גורלם אל מנת גורל ישראל, או תעטיר לה', כיתן לך
 עזרתו מקדש, לרכוש את מתנות הרוח של יום התרועה בהכרת ה' של כל
 הברואים ובאחדותם לעבוד ה' האל היחיד ומיוחד באו"א, אף תגמור אמר, כפי
 אשר תהיה ביכולתך, להוציא לפועל בעד חייך את חין ערך יום הזכרון, להיות פעולתו
 נאמנה אתך. —

(ב) יוהכ"פ — כמו בראש השנה, רק יזכירו בו את קדושת היום ביחס
 הבקשה, לרכוש ולהשיג את הכפרה, הסליחה והטהרה וכפי אשר תביע את
 תכונת היום „ביעלה ויבוא“ גם במשאלת לבב, להשיג ולקבל את מתנות הרוח
 של היום הקדוש באו"א, ואחרי הש"ע, שעליך אז, לפנות מבטך ע"ד
 חייך הפרטיים, יקראך יום הכפורים, היום הקדוש והנורא, אשר בו התאמץ לשוב
 אל ה' בתשובה שלמה, למען תטהר לפני ה' מהרצועות הרעות הפנימיות
 והחיצוניות ע"י החטאים והעונות שעשית, ואז הנך צועד את הצעד הראשון
 אל התשובה, הלא היא ההכרה וההודאה על דבר החטאים והעונות (ודוי),
 ואחרי אשר הכרת לדעת בהשקפה כללית, כי אמנם חטאת ונכשלת בדרך חייך (אבל
 אנתנו חטאנו), תוסיף להאריך בודוי ולפרוט את החטאים והעונות שעשית בחייך (על
 חטא), ותעטיר לה', כיתן לך סליחה וסחילה, גם לבטל את התוצאות הרעות
 של החטאים והעונות שעשית (כפרה) בחייך הפנימיים (שלא אחטא עוד) ובחייך
 החיצוניים (מק — אבל לא ע"י יסורים). —

ד. מְנַחֵה. א.

עבודת ה' במנחה (אחר הצהרים) היא תכול בקרבה רק את החלק
 הראשי את שמונה עשרה ותחנה. ההקדמה היא באשרי ויסימו
 אותה „בעלי נר“. תפלת מנחה מיוסדה ומכוננה על פי „קרבן התמיד“ של
 בין הערבים. —
 המושג: הקדושה בחיים הפועלים.
 הצעה:

הנך עומד במעלת הגובה במדרגת החיים — מסביב לך השלימו כל היצורים
 את חצי תקופת היום, המה מלאו את קריאת ה' אליהם בתור „עבדי ה'“ —
 ואתה גם כן שים לבך לדעת, מה עשית אתה בנוגע אל מלאי תעודתך ואם הוצאת
 לפועל את אשר החלטת, לפעול ולעשות בתפלת שחרית? האמנם לא חללת
 בחיים דבר מה קדושה, אשר אליה הכינות והזמנת את עצמך לחיים? האמנם
 חיית לפני ה'? ההתאמצת באמת להיות בפני ה' ובעבודתו? ההתחרות
 בתור עבד ה', לקנות לך את קניני החיים הפנימיים והחיצוניים, לשלוש ולהשתמש
 עם הקנינים האלה, כפי רצון ה'? השמת לבך אם קרוב או רחוק מהמטרה הנכונה,
 „להשקיף על ה'“ — „להשקיף רק אל ה' לבדו“? — האם תוכל אתה עם
 הבריאה

הבריאה מסביב לך גם יחד, להתייב כה לפני ה' ביריעה ברורה, כי אמנם חיות כמוהם בפני ה' — הביטה וראה! הן נשאר לך עוד חלק אחד מהיום — לכן התפרץ בחוקה מעסקך הנהוגים בהמשך היום על זמן מה, הקפּש מהם — שורה נא על חידך החולפים ובהן אותם בפני ה' — הכר לדעת גם בחשא שחמאת, כי אמנם הלא הוא יעורר אותך, להיטיב אַרְחֶךָ ובמלאוי חובותיך לדעת, כי אמנם כל אלה רק מלאי החוב, מבלי תוכל להתגאות על זה. הביטה על הצלחת מפעלך במשך היום ובתודה וברכה וענות תן אל ה' ובאי הצלחת השתדלותך, כי עליך מעתה, להתרומם ביתר שאת אל ה' ולאמץ את לבבך בבטחון נאמן, גם לחגור כח ולקבץ רוב אונים להוספת התחרות מפעליך — חדש את קדושת חידך בפני ה'! לכן התפלל רק תפלת "שמונה עשרה", שהיא חותם תכנית הרעיון, להתקדשות התחרות של הפעולה והמעשה בפני ה' כמו בשחרית (ראה למעלה), ובהקדם שירת ההשגחה, אשר יקרב את רוחך ולבך, שהתרחקו מעט מפני מטרות היום, להיות נמשכים עוד הפעם אל ה', האל הצדיק, האוהב את הכל והשליש על הכל (אשרי). אף הנך חותם את התפלה עם הודאה על החטא וההתרוממות ממעל להחטא (תחנון). גם הנך עולה פתאום בתעופת רוחך אל ההכרה ורום המעלה של תעודת ישראל (עלינו), ונאזר בכח וחיל כזה הנך בא להשלים את חיי היום ("א"ה ר"ב ועוד), רק הבקשה האחרונה "בשלוס", היא תשא עליה את ההכונה המיוחדת של עבודת ה' בסנחה, ולכן היא שונה מנוסח ברכת השלוס בתפלת שחרית, כי בה לא יתפללו בגלל האָרֶת פנים להשגת השלוס (ראה סוף ב'), רק בעד העזר מה', להשגת השלוס בעצמו ונתינת השלוס (שלוס רב), ורק ביום הצום הכללי, אשר לפנים היתה נהוגה ברכת כהנים, גם במנחה אכרו נ"ב שים שלום ע"ד הארת פנים, כמו כן באווה מקימות גם בשבת, אשר הוא קדוש כלו כליל אל ההתחרות להארת פני ה', ואשר מפני זה יקראו גם במנחה קריאת התורה, לכן יאמרו גם במנחה "שים שלום" (קפ"ו, קפ"ט).

שנוים:

בימי תחנה — הלא הוא "בעשרת ימי תשובה" השנוים וההוספות המה בשמונה עשרה ואחרי כן גם באמרת "א כינו סלכנו" כמו בשחרית, ביום ב' זה' בלו כל שנוי. בימי התעניות "עננו" בשומע תפלה. —

בימי זכרון — השנוי בשמונה עשרה כמו בשחרית. — הלל לא יאמרו בימים ההם, ובכלל בימי שמחה לא יאמרו "תחנון" כמו בשחרית, גם בערב הימים ההם במנחה — זולת ערב יוה"כ. — בת"ב יאמרו "גחם" בכונה ירושלים. — בחול המועד — השנוים כמו בשחרית. —

בשבת ויו"ט — בבקשה ע"ד ההתחרות ההיא, לקבל את ברכות היום כמו בשחרית — רק בשבת תחת לאמר הכתובים מדבר ערך היום תתאר את מעלת ענג השבת בדברים נעלים, כי הענג ההוא נובע מאהבה חפשית, שהיא תכונן אל מושג האמת, להציא על ידה לפועל את קדושת השבת, אשר תביא את השלוס הפנימי והחיצוני, גם לבטא את משאלת הלבב, כי ברכישת סתנות הרוח של היום, יכירו וידעו את עצם התענוג של שבת השבת, אשר אותו יסוד ה', לקדש את שמי הגדול — בשבת, אשר הסתנה היותר גדולה דרושה להיות האָרֶת פנים (אשר מפני זה במנחה נקבעה גם קריאת התורה), לכן באווה קהלות יקראו במנחה את נוסח הבקשה בעד השלוס כמו בשחרית (שים שלום) — בשבת יו"ט, אחרי ההקדמה אל התפלה באשרי, יוסיפו עוד את הענינים הנכבדים הכלולים באמירת "ובא לציון" "ויאתה קדוש", "ברוך אלקינו", "ברוך הגבר" — בשבת יאמרו: "ואני תפילתי", גם "צדקתך צדק" אחר התפלה, זולת אם הוא יום כזה, אשר לולי היה יום השבת, כי אז לא אמרו בו תחנון. — אומרים במנחה בשבת "ברכי נפש שי" או "פרקי אבות". — ראש השנה כמו ביו"ט — גם ביוה"כ, זולת אשר ביוה"כ יקראו את האשרי ובה לציון לפני תפלת נעילה. —

ה.

תְּפִלַּת עֲרָבִית.

א.

עבודת ה' בערב נוסדה רק על חלק אחד מהתפלה הלא היא "קריאת שמעי" אשר אליה תְּלִינָה הכרכות המקדימות אליה, עם התוצאות המחבכות את תְּכִנָּה ותְּכִלָּה עם החשלמה "בעלינו". חכמינו ז"ל בת חלה קבעו ביחוד לחובה רק את הקריאת שמע ואת "הזכר לציצית מצרים" בלבד, אבל בנוגע לתפלת שמונה עשרה, היא איננה חובה קבועה, ככל זאת מקודשה היא על פי המנהג להתפלל אותה גם בערבית ומתיחסת אל העבודה בשרפת (לְעַבְד) חלקי הקרבן של אחר הצהרים אשר ישרפו אותם על המזבח כל הלילה.

ב.

המושג: ההכנה אל ההתקדשות של הלילה. —
הצעה (*).

חיי המעשה תמו ונשלמו — זמן הפעולה חלף עבר — ויאת לילה, הלילה, שהנהו ההורה ומחולל את הכחות — מסביב לך ירפה ויחלש כל כח — החיים יתמו לגוע — התמונות עוברות כצללים, וכל דבר, אשר במשך היום, המלא רגש, מעשה ופעולה, שהיה נבדל ומיוחד בעד עצמו בחוג ובתכלית פעולתו, נוטה הוא לערוב ולהעלם ומשתמש הוא בערבוביא (ערב), להיות שקוע בים יצורי הבריאה, כל אחד יבוא, להשיב את הכח שלו אל המקור הכללי של הכחות, למען יצא הכח שהוא עוד הפעם, כאלו היה נברא מחדש, ממקור החיים הכללי, והנה גם עת המעשה והפעולה שלך נשלמה — את אשר פעלת לך כבר נגמרה, את אשר נהיית על ידי מעשיך הנך בתכונתך עתה — אמנם איך, ובאיזה אופן השתמשת עם הכחות הנתנים לך, אם מלאה, ואיך מלאה את תעודתך כפי הקריאה אליך, להיות "עבד ה'", ואם הבנת את הקריאה היא גם איך הבנת אותה? — הלא גם זה כבר נשלמה ונעשה — שעת הפעולה הן חלפה עברה — את כחך גם את חיוך עוד מעט עליך להשיב אותם לה', אשר מירו קבלת אותם, והמה שאולים שאולים היו אתך, והנה מי יודע אם פעולתך ומעשיך במשך היום היה כדאי והגון, עד כי על פיהו ראוי הנך לקבל את החיים והכח עוד הפעם לפעולת החיים ביום המחרת — הלילה הנה בא — כל היצורים נכו שנתם — ומי הוא זה אשר לא ינום ולא יישן ושוטר הנהו את הישנים שנת הלילה? — הלילה הנה הגיע — גם קורא הנהו את הכל אל השנה

(* אף כי בקביעת הזמנים שלנו על פי הבריאה, היום יחל עם הלילה הקודם לו, והלילה הנהו שייך אל היום הבא אחריו, ככל זאת בפעולת חיי האדם, הלילה יחשב ביותר בתור השלמה אל היום החולף ועובר, וכמו כן ביחס ההתקדשות של חיי האדם על ידי עבודת ה' בהבאת הקרבנות היה נמנה הלילה אל היום הקודם לו (חולין פ"ג א'), ולכן גם אנחנו כבה נחשוב אותו בנוגע אל עבודת ה' ע"י הדבור, רק אם היום הבא אחר הלילה הוא יום מועד וחג, אשר לפי קביעות הזמנים שלנו יחל המועד עם בניסת הלילה לפניו, לכן עבודת ה' בערבית תקבל אם מעט אם הרבה, את תכונת היום הבא ובתור הקדמה אל עבודת ה' של היום המקודש הבא אחריו, ראה הלאה. —

השנה ואל המות — את כל אלה אשר היום החולף, כאשר הופיע בעולם, קרא את כלם אל היקיצה ואל ההיים. — האם בהגיע תור הלילה שוררת אלקות אחרת אשר במשלתה החל עם „כניסת הלילה“? — האם לא ה' הוא זה אשר לו היום אף לו הלילה, והוא קורא עתה את הבריאה לשוב אל בלי-מה? זאת הלא היא בערך ההתבוננות עת אתא לילה. — זאת, הלא היא פרשת השקפת הלילה — אבל את הלכה טוב של ההתבוננות הזאת, גם המקור להשיב דבר לאשורו בתשובה על השאלות האלה, תאלפנה אותנו שתי מצות הלילה: „קריאת שמע וזכר ליציאת מצרים“. — הראשונה תורה אותך, כי ה' אלקיך אחד הוא בכל העתים ובכל הזמנים, כי היום והלילה הלא הם סדרי ה' אלקיך המהליך את הזמנים ומאחד אותם, גם היא תעזור לרכוש לך את התחדשות הרוח והלב, והשנית תלמדך לדעת, כי מליל אופל ויציא לאור יומם, וכי ה' הוא, השומר ממעל לראשי היצורים עת ינומו שנתם — ומפני זה „השמנה עשרה“ איננה עיקרית בעוד העת ההיא איננה הזמן של ההתחדות וההתאמצות בעד החיים הפועלים, לכן תביע אמר בכרכות לפניה:

מי הוא זה, אשר ישקיע את הבריאה בערבוביא של הערב? הלא ה' הוא זה, שהוא המושל על כל התפתחות הזמנים, ה' אלקינו, אלקי ישראל, אשר התנלה אליך גם בתולדות עמך. ה' אלקים, שהוא האל היחיד ומיוחד, ואשר הוא יופיע אליך גם מתוך הערבוביא של הערב. ה' שהוא בדברו, דבר הבריאה, מעריב ערבים, בתבונה משנה עתים בהליפות של היום והלילה ומסדר את הבוכים במשמרותיהם, להיות השומרים השוקטים בלילות. ה', שהוא, כמו ברא את היום והלילה, כן הוא גולל אור מפני הושך וחושך מפני אור, ה' הנהו המבדיל בין יום ובין לילה, הוא עומד ביניהם ומאחד את כל ההתנגדות האלה ע"י ממשלתו לשלום הבריאה (ה' צבאות) הוא חי וקים תמיד, ואם גם הכל ימותו, הוא ער, אף שומר ופועל הנהו גם בעת, אשר יחלש כל כח וינעם חישן כל רגש, הוא ימלך גם עלינו על עם ישראל, אשר גם הוא בא לנעם שנת הלילה ומליל אופל גיעה הוא אל התפתחות הזמנים המיועדה ממנו — לכן, אל ה', שהוא מעריב ערבים, שהוא מביא בערבוביא את הבריאה והחיים, עליך, לקדש את עצמך עם היום והלילה גם יחד (המעריב ערבים); אולם, האם יש ללילה כל ערכו עליו, רק ע"י השבת הכחות למנוחת החיים? האם במשך הלילה אינך נקרא לשום אופן של פעולה ומעשה?

אמנם הפעולה החיצונית שלך היא נאלמה דומיה, אבל פעולתך הפנימית עליה או להיות ערה, רוחך ולבך דרושים להיות פועלים? ובהגיע תור הלילה דנה גם אז ביחוד בא התור להתחדשות של הרוח והלב — הן „תורה“ נתן לך ה' ובה תורה בעד חייך את תכן המצות, את מפעלות החוקים ומשפטי צדק, לכן עליך בשעות הלילה, להשקיע את רוחך ברוח התורה, בלמודי תורת החיים. עליך למלאות בהם את רעיוניך ומחשבתך. אהבת ה' הננה אותך בתורת ה', שהוא באהבת עולם נתן לעמו את תורת הרוח. והנה, אם כי הבריאה כמעט שום חיים וחשיבות עוד, אבל ישראל, אשר כמעט תנומה תעופנו ולא יגוע לעולם — לכן שמור בליל הבריאה את נשמת החיים היחידה שלך ובליל ישראל — את הרוח (אהבה) — ובחפצך לדעת את הערובה הנאמנה בעד הדעת והרכבה הזאת, הערובה הבטוחה בעד תעודה רמה כזאת? הבה! שמע והאזינה אותה בקריאה הנעלה, אשר בה ה' בעצמו הביע והודיע לך בראשונה את אחדותו ותעודת ישראל ע"י התורה (קריאת שמע). —

אבל מי הוא זה, אשר בעת תשקע בקרבים היצורים ישים לך שלום עם

הבן

המון בריות והיצורים האלה גם מן ומחסה הנהו לך, בעת, אשר תנוה מעמלך על משכבך בלילות? מי הוא זה, אשר יעורר אותך גם לחיים חדשים ובתור עושה-שלום כללי, יפרוש גם עליך את סכת שלומו. מי הוא זה, אשר ע"י התחדשות חייך הפנימיים יעורר את לבך, כי תעלינה בו מחשבות טובות ורצויות. מי הוא המרחיק מעליך כל דבר, אשר יוכל לסכן את חייך ואשרך בחשכת הלילה, המסיר מעליך כל מפגע הבא בתור תוצאה מזמן, "העבר" או המתיצב כמפריע בינך ובין "העתיד" שלך? מי הוא המגן בערך, בצאתך מן החיים ובבואך עוד הפעם אל החיים? אותו, הלא תלמוד, להביר ולדעת מתולדות חיי אבותיך. למדו מנאות מצרים לבטוח בה', שהוא מגן ומחסה, פודה ומציל (נאל ישראל). הניחה ביד ה' בבטחון נאמן את מנוחתך, את המחסה בעד מנוחתך ואת פרי מנוחתך — הלא הוא ה' אלקיך, שהוא גם היום הנהו שומר ישראל, עזרו ומגנו (השכיבנו, שומר עמו), אף החלישה בדעתך מראש, לקרש את עצמותך אשר תקבל מידו מחדש לעבודת שומרך זה.

ג.

עם השכיבנו דרושה היתה להיות נגמרת עבודת ה' בערב, בעוד הקדושה של ההתחרות והתאמצות בפועל, הנכללה בשמונה עשרה איננה מתאמת ביחור עם המושג של עת הלילה וההתחרות לפעולת הרוח בעד שעת הלילה כבר נכללת היא בכרכות הרצופות אל הקריאת שסע — אבל יען כי בחיינו הנהונים האדם לא יתנה לו בעד חייו את הגבולות של חיי הטבע ולרוב ימשוך האדם ויאריך גם בלילה את ההתעסקות של היום, להיות בתור המשך אל הפעולה והמעשה שלו, לכן קבעו חכמינו ז"ל בסמכם על שריפת חלקי הקרבן הנותרים מקרבן התמיד של אחר הצהריים, לצרף גם בתפלה של ערבית את השמונה עשרה להיות גם כן בתור קדושה אל החיים הפועלים בעד הלילה — ובעדנו מפני המנהג מקדמת דנא נשאר לנו, לקיים את זאת, להיות לחוק ולא יעבור — ומפני זה נחלקה בעדנו עבודת ה' בערב לשני חלקים — ק' שוש"ע — והש"ע היא בסגנון התפלה של מנחה, רק יאמרו בו תמיד, שלום רב" — אבל תחנון אין אומרים, יען הוא כלתי מתאים עם מושג שעת הלילה בעוד התחנון הוא ההתרוסמות ממעל להחטא והחלישות, להתחזק ולהתאמץ אל הפעולה העצומה והטהורה. — על פי מנהג ישראל, קוראים אנחנו גם את "ברוך ה' לעולם", אחרי שומר עמו ולפני השמ"ע, ותכן דברך בו הוא:

עם זאת, "התקה הטובה", אשר על ידה תקוה ותחכה בעד כל הבריאה המעולפה בחשכת לילה ושנה, כי ע"י חסד ה' ואמתו יביא את היום ועמו את הפעולות לחיים, כן תקוה ותחכה גם כן לראות, כי מליל הצרות והגלות, אשר יכסה אותך ואת עם ישראל, כי מחשכת העלטה, הפרושה עליך בחיי העמים, יופיע גם אליך בקר לא עבות, אשר בו יבנו ויתכוננו חיי הלאום של ישראל וכלל האנושית גם יחד, ועל ידי עם ישראל, על ידי תורתו וחיוו חיי ישראל ומנת גורלו יאלפו בינה בחיים, לכבד את שם ה', האל היחיד ומיוחד — לכן בליל הבריאה אתה תגמור אמר בחייך, אשר חוננת במו, לצרף גם את פעולתך אל המפעל הנעלה של ה' השומר הנאמן, בליל ישראל והעמים" את האנושית וכי מליל התעתועים

התעוועים יחנך אותה אל הבכר אור של הדעת את ה' ועבודת ה' (ברוך ה' לעולם — המלך בכבודו כו').

בקצור יקדימו במקום הפסוקי דזמרה את "הוהוא רחום", אשר בו תביע אמר את התקוה הטובה, לקבל סליחה וכפרה, חסד ורחמים כצב הרחמים בעד החיים החולפים כמשך היום עם כל חטאיו ותעוועיו, אחרי אשר עבר יום ועמו גם הטבת החיים — הוא הוא יביאך לזכור בתחלה את ערך שעת היום. — את עבודת ה' בערב יחתמו בעלינו". —

ו.

עֲרֵבִית שֶׁל עֵשׂ וַיּוֹט וְכוּ, שֶׁל מוֹצָאֵי שַׁבָּת וַיּוֹט וְכוּ.

א.

באלה הימים יבואו שניים בעבודת ה' בערבית, יען מועדי ה' אלה חלו עם הלילה של פניהם, וכניסת הלילה שלהם דורשת להביע אמר בערך מעלת החג, אשר יחל עם הלילה ולקדש את המועד אל עצם קדושתו, ואת עצמך, לקדש אל יום החג ההוא, ואלה הם: ערב שבת, ערב יו"ט, ערב ר"ח כו' באלה יקבל הלילה את ערכו עליו המיוחד עפ"י התעודה של המועד והחג הבא אחריו, ועליך ללבב את הרעיון האצור בקדושת היום, בשבת: לקבל את קדושת השבת, וביו"ט: לבטא עליו את הקדושה המתיחסת אל היום ההוא, לכן בהם השמונה עשרה עיקר, יען כי הלילה יקראך למלא חובה חדשה. הלילה יביא עמו מתנות חדשות וקדושה חדשה ואל ההכרה הנאמנה בנוגע אל החובה, — ובשפע הימים האלה, עליך לעלה ולרומם את עצמך, לתהליט ולקבל על עצמך את עבודת ה' בפועל. —

ב.

בעשיות, בחוה"מ, חגכה ופורים — השמונה עשרה כמו כמנחה בשניים הדרושים, אבל אבינו מלכנו לא יאמרו זולת ביוהכ"פ. — בתשעה באב ופורים, אחרי קריאת מגלת איכה ואסתר בערב יאמרו: ואתה קדוש, לאמר: כי גם בגלות יאריך ויתקיים ערך ישראל ומעלתו — אשר סבת הגלות היתה על ידי חט"ב — שהוא התחלת הגלות, וע"י הפורים: ההחזקה בגלות. —

ג.

קבלת שבת:

ערב שבת: — לא רק יום אחד נגמר, כי נשלמה לך גם תקופה שלמה

שלמה של ששת ימי המעשה, שהמה היו מסודים אל החיים, אל העמל והתחרות בחיים הארציים, אל המלחמה עם "המבע ועולם האדם" בעד החוקת המציאות של עצמו וכבוש היצורים ע"י כח האדם — ימי המעשה חלפו עברו — והשבת הגה הוא בא!! הוא יצוק, לעשות הפסק בעבודתך, במלחמתך, בהתחרותך ובנצחונך, הוא יבוא להראות לך את הרעיון, את המטרה והתכלית לעמלך, ובעמלך זה, במעשך ובהנאתך — את עבודת ה'. השבת ייעד לך את מצבך בחיים, למען תקדש את עצמך במתנותי מחדש, להיות מיכן ומומן אל העמל והעבודה מחדש גם להיות תמוש למלחמה ונצחון מחדש, לשאת עליך, באמת ובתום, את שם "איש ישראל".

לכן הבה איש ישראל! חלץ נפשך מכל עמל ותלאה וגילה ברנה בה' אלקיך, אשר נתן לך את יום השבת ובו ועל ידו בראך ה' אל תעודתך — קומה נא, ועודה במדבר גלותך זה, להביש על כבוד ה', הודו והודו. אל תהי כאבותיך, אשר אתרי חזיונות ונסינות מאליפם מקרבת ה', בקשו בכל זאת מחדש נסים ונפלאות במדבר, לבנות עליהם את בשרונם — אולם אתה בנה לך את בנין אמנותך ובפתונך על נסיון התולדה ובטח בה', שהגדו אל מסתתר בחייו עוין ובכל זאת סגן ומחסה הוא לך תמיד (לבו). האָמור האמר, כי במדבר גלותך חדלה תעודתך הרוחנית, נכבתה גחלתך ולהשבת אין עוד ערכו עליו? שור נא, הן על בני ישראל החובת המצוה, להיות מספרים כבוד אל ע"י מעשיהם ופעולותיהם, צרותיהם וסבלותם, לספר בניום כבודו ובעמים נפלאותיו ולעורר את ברוך השחר של הבקר אור, אשר בו יופיע ה' לכל יושבי תבל בהדר גאון עוין בחיים ורעיון השבת הוא יקדש את כל האנשים, להיות עבדי ה' (שירו). או מלך ימלך המלך ה' צבאות לבדו, וכאשר מקרב צרה וחשכת הלילה יתעוררו כל מתי תבל, לראות באור ה' ובכל כח יכיר את פעולות הבורא, ובבורא את האל היחיד ומיוחד, או יכלה גם ליל הגלות של עם ישראל ויהי אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמה (ה' מלך), ועל גאולת ישראל השלמה מיוסרה היא הברת ה' (מומור שיר), וע"י תורת ישראל יתרוממו חיי האנשים, לעבודת אלקים, יען, ה' האל הקדוש יקרא לעבודתו את כל איש, אשר יתחרה לקדש עצמו בקדושתו (ה' מלך). או לזאת, הביטו בכל תולדות הכרות מפעולות ה', מעשי הבורא עולם. ראו את ה' בכל גורל, בכל כח ועוון, בהתפתחות המבע — ובתולדות בני אדם וישראל (הבו), לכן לכה ישראל לקראת השבת, לקראת היום הקדוש, אשר יקראך אל תעודה כזאת, אל תקוה כזאת; שמה ביום הקדוש והוא, כי אותו נתן לך ה' לתעודתך (לכה דודי), למען יחדור בקרב לבך רעיון שירת השבת, אשר היא תשיר ע"ד הבקר אור אחרי חשכת הלילה, ע"ד אהבת ה' אחרי האמונה והבסתון, ע"ד נצחון המצב וכליון הרע (מומור שיר ליום השבת), שירו על אדות הברת ה', בהיותו אל יחיד ומיוחד, אשר נתן לך את הערות, שבהן נכלל גם השבת, להיות לך משען נאמן בעד מהלך העתים והזמנים (ה' מלך), בעוד ע"י השבת הונח בתחלה האבן הפנה הראשונה, להנוד מין האדם (עיות א'), ותכלית החנוך הלא היא, התכרה הנאמנה: כי האל היחיד ומיוחד הוא ארון העולם ואב היחיד ומיוחד, וכי כל אחר מהיצורים ועמם גם האדם הוא בנו ועבדו.

מ ע ר י ב :

והוא רחום לא יאמרו, בעוד השבת עצמו יבטיח את הקדושה והכח להיטיב ולהשכיל. וחגיגת המועד בעצמה היא קובאת לפעולה. ק"ש וברכות בלי שנוי, אך בהתייחס השכיבנו יסימו בשנוי לפי תכונת השבת — ואחרי השכיבנו יאמרו את הכתוב המורה על העדות כְּדָבַר תְּעוּדַת יִשְׂרָאֵל, להיות המקדש שביעי כראוי לו. — (ושמרו). —

שמונה עשרה — כמו בשבת שחרית, אבל באמצעיות לא יאמרו הכתוב

גשמו" המורה על משמרת הפקודה של עם ישראל להיות "שומרי שבת" רק הכתוב בְּדָבָר תחלת קביעת השבת בכריאה ויב' לר', לתת לשבת ככניסתו את ערך סדר העולם ולפי תכונתו ותעודתו מקדמת דנא, שהוא לא נקבע בתחלה רק בעד ישראל, כי גם להיות לו תכונה של קדושה בעד כל האנושיות ולהקדים לו את הרעיון, כי השבת מוכתר הנהו מה' בקדושה וברכה (אתה קדשת), ונשען על זה הנך מביע את משאלת לבבך לרכוש לך את מתנות השבת הרוחניות כמו בשחרית (אורא רצה). שלום רב כמו בכל תפלות ערבית. — בסוף יאמרו עוד הפעם את הכתוב מדבר תעודת העולם ע"י ברכת השבת (ויכלו), למען תביע בזה את ערך השבת ובערכו עליו את תעודת העולם והאדם בתור יצור, העובד את ה'.

עירש — כמו בשבת. קבלת שבת, שהיא מתיחסת רק אל השבת בלבד אין אומרים אותה. במקום ושמו אחרי השכיבנו, יקראו את הכתוב על אדות קביעת כל חג בפני עצמו (וידבר משה, תקעו, כי ביום). — שמונה עשרה — כמו במנחה בירוש.

ד.

מוצאי שבת — יקדמו כנהוג בכל תפלת ערבית עם "הוא רחום" אשר לפניו להזכיר לפניך, אולי היתה איזה מגרעת בשביתת היום ובחנינתו שזמנו כבר עבר — והנה בעוד יום השבת כבר חלף ועבר, היום הקדוש, שעליך לקבל על ידו את קדושת הרוח והכח, למען תוכל להביא לידי שלמות גם את חיי המעשה בימים הבאים, את ההתחרות, את המלחמה והנצחון תחת עיני ה', ולהיות מלא רוח ה' ולעבדו בתור עבד ה', לכן בשיה שפתיך בשמונה עשרה בברכה הראשונה אשר בה תקריב על מזבח ה' את ההתחרות של חיי המעשה, הנך מתפלל, כי יחנך ה' במתנות הרוח ולמען דעת:

כי חיי השבוע דרושים להיות בלתי גרועים בקדושתם, לכל תחסר גם בהם השפעה מרוח ה' כמו בשבת, בעוד גם שניהם הלא המה סדר ה' — יען כי כמו ערך וסדר ה' במאמרו את יצורי העולם ולאום מלאום, לכונן אותם אל תעודות נבדלות, וכפי אשר גלה לך את כל אלה בתורתו, להבין ולהשיג את זאת ברוחך ולחנך על פיה את חייך, כמו כן הסדר של ההבדלה הואת בחייך, ההבדלה בין הקדש ובין החול הנהו סדר ה', אולם, כמו שתכלית ההבדלה באלה הזכורים, הלא היא בעצמותה מביאה לידי התאחדות והתכוננות, האור להאיר את החשכה, הקדש, לקדש את החול, כן היא הכלית השבת היא הקדושה, לקדש את חיי המעשה של השבוע, ולכן הנך מעריך את משאלת לבבך ומקריב אותה על מזבח ה' לאמר: כי ברעיון תורת החיים, אשר נתנה לך בהתגלות וברעיון יום השבת, שהוא כבר חלף עבר, הנך מוכן ומוזמן, להתנהג ככה בחייך בימי המעשה של השבוע הבא בקדושה ובטהרה, מחונן ברוח ה', למען חייך אלה יהיו השוכים מכל חסא ומנוקים מכל עון. — (אתה חוננתו).

אם מוצאי שבת נכנס הוא ככניסת יום טוב, אזי אחרי הקדמה הכללית של אתה בחרתנו, לפני הכיעך את תפן יום הבא וערכו עליו ע"י גותתן לנו, עליך לאמר שתודיענו" שהוא שזה בתכונתו אל "אתה חוננתנו" ומלבד

הסדר של ההבדלה הנזכרת שמה, עליך להזכיר גם את ההבדלה בין שבת ליו"ט, אבל את דבר התקדשות השבוע ועצם ההבדלה תאמר במוצאי יום טוב. —

אם ששת ימי המעשה הבאים בלתי נפסקים עם יו"ט שאסור בו עבודת מלאכה, אזי במוצ"ש אחר שמונה עשרה יאמרו "ויהי נועם" בעד הפעולה העצמותית, שהיא נשענת על השנחת ה' ובושב סתר" ויביעו את מנת גורל ישראל, וכוונתה קדוש" יצירו את הוי ישראל הנשואים מה', וכפי אשר תכיר את זאת לדעת באמת ואמונה, ואח"כ תאמר "ויתן לך", שהוא קובץ כתובים רבים, אשר בהם תזכור כי ה' הוא יברך את פעולת האדם ועל ידם תפוח שמחה נאמנה בלבך ותקוה טובה בעד הפעולה והמעשה אשר יבוא אליך מחדש — אבל אם השבוע נפסק עם אחד מימי החגים לא יאמרו במוצ"ש ויהי נועם ואתה קדוש" . —

מוצאי יו"ט כמו במוצאי שבת, אבל בלי "ויהי נועם ואתה קדוש", גם בבלי "ויתן לך". —

ז. מוסף.

א.

תפלת "מוסף" תכלכל רק את השמונה עשרה ולפניה יקדימו את אמירת "אשרי" לבר (זולת ברה"ח ורה"ט) ויסימו עם אין כאלקינו" (זולת ברה"ח ורה"ט). ועלינו תפלת מוסף ערוכה מטעם הקרבן מוסף, כי מלבד הקרבן תמיד, שבכל הימים המכלכל בתוכו את מושג היום הנהוג, הנה ברה"ח, שבת ויו"ט הקריבו עוד קרבן מוסף, להביע בו את המושג המיוחד של כל חג וחג לבדו, לכן עליך להביע בתפלה הזאת, מלבד מושג החג, גם את החגיגה, את סדר החג ותכונתו ע"י הקרבן, והתפלה הזאת מסודרה להביע רחשי לבבך בזכרך את השכנת עבודת ה' ע"י הכאת קרבנות, כי ה' יכונן עוד הפעם את עבודת הקרבנות במקדש ה', אשר יבנה ויכונן ב"ב.

ב.

שבת. —

אחרי הפתיחה בשירת ההשגחה (אשרי) ושמונה עשרה כמו בשחרית, הנה רק הברכה האמצעית תשנה עפ"י מושג תכן הקרבן. בעד השבת לאמר, כי מיוסד הנהו מה' (תקנת שבת), ולהביע את משאלת הלב, כי יכונן ה' את העבודה הזאת במקדש (ויהי רצון). גם יקראו את הכתוב בתורה אדות הקרבן מוסף של שבת (וביום השבת), ולהזכיר את מושג השבת, בתור אות ועדות (זכר למעשה בראשית), גם השלמות היותר גבוהה מענג השבת "שמחה במלכות ה'", הלא היא השמחה על דבר הברכה הנעלה, כי אכן יש ה', הבורא והמושל על החיים וההחלטה, לחיות בעבודתו עד כי מעשה אנוש הרפה יוכל להשאר לנצח, גם

גם אחרי מות האדם, בעוד מפעל האדם, אשר יכונן בצדקה הוא ילוה אל מפעלות ה' בעד בנין תכלית עולמו, גם השמחה על התעודה הרמה, להיות איש-ישראל — (ישמחו במלכותך) — עד כי גם הנאת החושים, להחזקת כח עבד ה' תהיה „לעבודת אלקים“ ותצא לפועל ע"י עלוי ההנאה (ענג), ואז תשוב אל משאלת הלב, לרכוש לך את מתנת השבת הרוחנית כמו בשחרית (או"א). —

ג.

ראש חדש — הפתיחה באשרי ובא לציון ובשמונה עשרה, אחרי אבות ונכורות וקדושה, תביע את מושג יום הראש חדש בתור זמן כפרה, בתכונת יום, אשר יתן מחסה נגד תוצאות פנימיות והיצוניות של החטא (וביחוד הרמת חייהם הנהים אל הקדש), אשר במשך תקופת החודש אולי ירדו והשפלו ע"י ההתרשלות והרפיון בקדשי החיים, הנך זוכר כמו בקרבן ראש חדש, לקדש את היחס הכללי של עמך על מזבח ה', למען השיג את הנצחון על כל צר ואויב הבא, להפריע את החיים הפנימיים וההיצוניים (זכרון לכולם כו') ותשועת נפשם), גם תפרוש את התקוה הנאמנה, כי המזבח יפנה ועולת ראש חודש תעלה עליו (מזבח חדש כו'), אחרי כן תקרא את הכתוב ע"ד קרבן ר"ח (ובראשי חדשיכם), והנך מניח משאלת לבבך ביד ה' בדבר התרתות גופך ורוחך במשך החודש הבא, ותחליט למלאות את תעודת ראש החדש ולהוציאה לפועל (ברוך מקדש).

ד.

רגלים — גם כן בהקדמה של אשרי וכחה"מ גם ובל"ג ואחרי אבות ונכורות וקדושה הנך מביע את המושג הכללי של הרגל „באתה בחרתנו“ ואת המושג הפרטי „בותתן“ כמו בשחרית, ואז תזכור את החסרון הכפול במועד וחג, הלא הוא חסרון עלית הרגל והקראות את פני ה' בעיר הקדש והמקדש להתאחד שמה כאחים גם יחד ובתור עבדי ה', האל היחיד ומיוחד, גם חסרון חגיגת החג ע"י הקרבת קרבן החג ותקבע בלבך את התקוה, כי עבודת ה' ע"י הקרבנות, תשוב לשלוש עוד הפעם, אח"כ יקראו את הכתוב מן התורה ע"ד הקרבנות של כל רגל, ואת הבוסף והתשוקה אל קבוץ גליות, לשוב ולעלות אל עיר הקדש והמקדש, להקראות את פני האדון ה' צבאות שלש פעמים בשנה, אשר מפני הגלות נתבטל כל אלה, אבל בכל זאת אינך משולל ומחסר מכל קדשי ישראל, יען רק קדשי המקום חסרים ולקוחים ממך, אבל הקדשים של כל העתים והזמנים הבה נשאו לך לעד לעולם, והנך מתאמץ לרכוש לך את המתנות הרוחניות ותקדש את עצמך על ידן ביהשיאנו כמו בשחרית (ראה למעלה). —

ה.

ראש השנה — תכונת היום להיות יום תרועה, יום הרעשת מורשי לבב בדבר החיים הפנימיים. תכונת היום היא נמצאה ביחוד בש"ע של מוסף, חזת דעת כפךשת היום וערכו עליו, בעבודת ה' הזאת שהיא כלה קדושה לסדר היום ומעלת קדושתו — התרגשות החיים הפנימיים, שאליה קורא לך השופר. היא באה לך ע"י חבת שלשת הרעיונות הכוללים את הכל: מלכיות, זכרונות ושופרות — ביום „הקסא“, כיום שבו ה'

יושב על "בסא" דין וכל העולם קלו וכל אחד לבדו יתיצבו לפניו וגם אתה הנך נקרא אל כסא השופט כל הארץ, לבחון את העבר ועל פיהו לענוד את העתיד שלך. — כיום ההוא תעלה בלבך את זכר שלשת הרעיונות הגדולים והדגולים, הלא המה, לכונן את ממשך נוכח פני ה', מלך העולם (מלכויות); להיות מִקֵּט בוחן ובודק את העבר שלך, למען תשיג את הדבר האחד שבידך עוד לעשות, להסיר על ידו את התוצאות הרעות מהעבר, הלא היא ה"תשובה" (זכרונות), ולהתאמץ לרוחם את נפשך אל עתיד יותר מהור ויותר טוב להיות חשוד מכל הטא ומנוקה מכל עון תחת עזר ה' האב הרחמן (שופרות) (ראה מפרשת העדות פרק י"ב), ועליך לחשוב ולהנות ברעיונות האלה היטב, למען בברק זקתם תאיר לך את העבר שלך, לכן בתפלת מוסף תביע את זכר הרעיונות האלה ממקורם בקראך את הכתובים מן התורה (שהיא תעודת העם), מהכתובים (התאמתות כל אלה בחיי הפרט ואשר מחיי הפרט תבוא לחוות בהם חוות חיי הכלל) ומהנביאים (קיום התורה בחיי העם ואשר בעד החיים ההם על ידה התגלה ה') ואתה תחליט בדעתך, כי רעיוני החיים האלה יהיו חופפים על מעשיך (כרוך), והנה אז אבות גבורות וקדושה כמו בשחרית, קדושת היום ותכן המוסף כמו ברגל (רק רעיון העלֵה בארץ אל עיר הקדש והמקדש לא יזכירו, יען כי הזכרון ההוא מתיחס ביחוד אל שלשת הרגלים: פסח, שבועות וסוכות), את המלכויות הנך חותם בקדושת היום, בעוד הרעיון הזה מתאים הגדו עם עיקר התכונה של יום הקסא"; אח"כ הנך קורא את זכרונות ושופרות ואת כל אחת הנך חותם עם ברכה מיוחדת ותמים בעבודה והודאה ושלום כמו בשחרית, ומפני זה תפלת מוסף בראש השנה תכלול בקרבה תשע ברכות — בכל ברכה תביע בתפלה את כל הרעיון בשלמות (עלינו, אתה וזכר, אתה נגלית) ותקרא את הכתובים ככתוב בתורה (ככתוב בתורתך) ותחתום רעיון של בקשה או "א מלוך, זכרנו, תקע. —

יום כפור — אבות גבורות וקדושה כמו בשחרית, מושג היום ומוסף כמו ברגל, חוץ מהתפלה אדות העלֵה ברגל, עבודה, הודאה, שלום, ודוי כמו בשחרית, אבינו מלכנו לא יאמר אחרי המוסף. —

ח.

נְעִילָה.

א.

תפלת נְעִילָה מתפללים בימים שהמה מקודשים בשלמתם אל עבודת ה' הפנימית, כמו בתענית ויום הכפורים, בעוד היא העברה מעבודת ה' הפנימית אל עבודת ה' בפועל, בשעה אשר היום, שהוא מקודש קלו כליל

כליל לעבודת ה', יבוא ויפנה, ורק רגעים אחדים נשארו עוד להשלים את עבודת ה' הפנימית המקדשה לתעודת היום, ועוד הפעם, עם כניסת הלילה יחלו ימי החיים הפועלים. התפלה הזאת נקראת בשם "נעילה" והיא תכלול רק תפלת השמונה עשרה המקדשת את החיים עם הפתיחה באשרי ובלעז וחתימה בעלינו.

המושג: צרוף התוצאות של עבודת ה' הפנימית במשך היום החולף ועובר, להיות פעולתה אמונה בעד עבודת ה' החיצונית על ידי המעשה בחיים הפועלים.

כפי הנהוג אצלנו יש לנו רק יום אחד המקודש פלו כליל בעד עבודת ה' הפנימית, ואשר ישוב אלינו בתקופתו ככל שנה ושנה, הלא הוא יום הכפורים, ולכן תפלת נעילה נקבעה רק בעד היום ההוא.

הצעה: אחרי אקדמת אשרי ובל"ג, אחרי אבות, נבורות, קדושה, קדושת היום, עבודה, תודאה, שלום (הכל כמו בשחרית, וזולת במקומות שויספו דברי הבקשה במושג עשית בברכות הראשונות והאחרונות אזי תחת "כתבנו", וכתוב" אומרים "תתמנו" ורתום"), הנה נציג לפנינו עוד הפעם את כל תכונת היום הגדול והקדוש ובודוי קצר, תשקוף עוד הפעם על חייך ההולפים, ותביע אמר בהכרת התמא את "הודוי", ובוה הנך מכיר לדעת, כי פרי הכרת עצמותך דרושה להיות "התשובה", הלא היא, התשובה הפהורה והנאמנה, אשר על ידה תוכל ליחל ולקוות, לקבל סליחה (אתה נתן), וכי גם הסליחה הזאת היא רק מתנת חסד מאב הרחמן, יען כי ע"י כל חטא ותמא הלא אבדת את הזכות על החיים, אבל ה' אשר קרא את הבן תמותה, רפה הכח (מה אנו) אל תעודה רמה כזאת (אתה הברלת) איננו הפין בהשחתת מעשיו ואיננו מתנהג עמו במדת הדין, רק חפץ יחפוץ להנך אותו, למען יוכל להגיע אל התעודה הרמה הזאת ומקבל הגדו את תשובתו באהבה ובחמלה, לכן לא בעדו רק בעדנו נתן לנו את יום הכפורים, להתחדשות החיים (ותתן), עד כי על ידו נחליט, להכשיר את העתיד שלנו ונתאמץ להתם הטא ועון מהעבר, לבל יפריע בתוצאותיו על העתיד, ולמען תהיה עבודת ה' מהורה בחיי המעשה בפועל, מניח הנך את משאלת לבך ותקותך על מזבח ה' ותעתיר, כי בערך ובעד אחיך יהיה היום הנעלה, החולף ועובר, עוזר ותומך, להשגת מתנת חיים כשרים כאלה מאב הרחמן (ואתה ברחמך) וכפי שה' בעצמו הבטיח לנו (שנאמר) ויהם אתה באלקי עד שלא כו' כמו בשחרית. —

ב.

בְּכֹל לַל.

ביום כזה שהוא יכלכל בקרבו תכונות שונות ותכופות יחד, כמו למשל שבת ור"ח, שבת ור"ה עם חגֵּה, שבת ויו"ט, אזי עליך אז להביע ולפרוט כל תכונה מתכונות היום בעבודת ה', הלא הוא, בעד שבת ור"ח ובאתה יצרת ובאזכורת השבת כקדושת היום בשבת ר"ח ויו"ט — בסוף ברכת היום, ששם יביעו ההחלטה לקיים בפועל את תכלית הסדרים אשר כונן ה' באלה הימים יזכירו את שבת לפני ישראל ולפני ר"ח ויו"ט, ור"ח ויו"ט יזכירו אחרי ישראל, בעוד המועדים הלא יצאו מישראל ורק ע"י ישראל יש להם

להם ערכם עליהם, אבל ישראל בעצמו ע"פ ערכו ותעודתו מהשבת הוצאותיו, להיות
הוא הנושא את השבת והמוציא לפועל את משרת תעודתו. —

מ. תַּפְלוֹת צְבוּר.

א.

עד עתה בהשקפתנו על התפלות לקחנו דברים כפי שהן מסודרות
לערוך תפלה גם בעד היחיד, לקיים את עבודת ה' הפנימית שלו; אבל
הקרבנות שבמקומם ועל פיהם נערכו התפלות כלם הלא היו קרבנות צבור,
המה נקנו מכסף הכלל והצבור גם ההקרבה שלהם היתה ע"י "הכהנים",
שהמה הם, באי כח הכלל והצבור. הכהנים העלו אז את הענינים הכלליים, הנוגעים
אל כלל האומה, על מזבח ה' לקדשם ולטהרם, וגם כל יחיד על ידי סדר
כזה תפן את עצמו ואת עניניו על פיהם, להיות עולים במעלת המוהר והקדושה,
יען השיג את עצמו, כי הנהו אמנם חלק מהכלל ואבר מנוף האומה, בעוד
השתתף עם חלקו להיות בחוברת עם עניני הכלל והצבור, כמו כן חייו הפרטיים
קבלו אז את ערכם עליהם ע"פ ערך החיים של הכלל והצבור ומעלתם, על פי
מעלת הרעיון והידיעה הזאת, שהיא בלבדה, אם אך ישוה אותה לנגד
עניני תמיד תעצור כח לצרף ולטהר את החיים החיצוניים שלו לאמצם ולחזקם, למען
ישיגו את מעלת תעודתם — כי באמת אם אך תחשוב ותחוש את עצמך, כי
הנך אבר מנוף האומה, כי הנך יליד בית יעקב ואיש מעדת ישראל —
האם לא כליל תחליף או ההתבודדות, שהיא תכיר ותדע רק את חיי
עצמו ועניניו בלבד, מבלי שת שום מקום בלבו לדאוג גם בעד טובת
אחיו? האם ברעיון הכלל לא תגרש או בלה מקרב לבכך ונפשך את
אהבת עצמך, את ילדי התופת, את השנאה והקנאה, את הריב
והסדרן וכל דבר גול? האם לא תרניש ולא תחוש או כי הכלל והצבור
הלא הנהו הנושא והמחזיק אותך וגם כל. כחותרך הלא שייכים המה רק אל
הכלל, בעוד אתה בעד עצמך הן כלא נחשבת ומעשיך כלט הן המה דרושים
להיות בעד כלל ישראל, ואם כי בעד עצמך מחויב הנך בכ"ז לרכוש לך את
כל הדרוש לך להחזקת היהוד וטובתו, אבל הנה גם זאת עושה הוא לשם מצות הכלל
והצבורי לעשות ולמלאות את זאת באמונה, בעוד הכלל הנהו קבוץ הפרטים
שעליהם יבנה ויתכונן? האם אתה לא תרניש בעצמותך או ברנש כזה, כי רוחך
גבה ונעלה הנהו, בעת אשר אתה יחד עם כל עצמותך וכל חלק וחלק
מכתך תוסוף לשכלל את בנין הכלל, אף מה טוב ומה נעים לך אז, בזכרך כי
משתתף הנך בפעולתך ובחיך הפרטיים, עם כחותרך, בזמנך ובקרב חני חיך,
עם הכלל והצבור, גם תשחד מכתך להוציא לפועל את התעודה

הרבה

הרמה והקדושה אשר אותה הנחית ה' לכלל בית יעקב על הר. חורב" ? —
 האם יוכל דבר מה להחשב עוד בעיניך לנכלה ולמצער בחיך בהניון לב
 ברעיון הכלל? — אבל עוד יותר מזה — בהתבוננך תמיד על עצמך, כי הנך
 מוקף ומוכתר טאָך בני אב אחד, האם בחברתם לא תתעורר אז בלבך האהבה
 הנאמנה, האהבה הכוללת לאהוב את כלם כאחד, בתור אחיך, בני אל חי,
 אל יחיד ומיוחד? האם אז תוכל עוד לדעת ולהכיר כל קבל וצרה, באופן אם הצרה
 הזאת דרושה היא לטובת הכלל, או האם לא תשכה בטובת הכלל
 את צרת עצמך? כמו כן התוכל לשמוח באיזה שמחה פרטית, בעת אשר
 תדע כי הכלל הנהו נמצא בצרה? האם לא תבחין ולא תבקר או ביותר
 את העבר שלך כאשר תעריך לנפשך את השאלה: כמה וכמה תועלת
 ע"י העבר שלי הבאתי להכלל בעד החזקתו וקיומו? גם בנוגע אל העתיד
 שלך, הלא משאלות לבך, חפצך ומנסת פניך, בטח יהיו צרופים ומזוקקים
 שבעתים, כאשר לא תשאל ולא תבקש את כל אלה בעד עצמך
 בלבד, כאשר לא תכין עצמך לפעולה רק בעד עצמך וטובתך בלבד,
 רק תכונן אותה לכל דבר אשר ייטב ויכשר בעד הכלל והצבור?
 האם תוכל עוד להשתמש כאשר רכשת לך רק בכלל עצמך, רק לתועלת
 עצמך והנאת עצמך, או באופן לא נאות, בעוד כל פועל פעלת לך במחשבה
 תחלה, תשים כל מעינך לרכוש ולהשיג ולהשתמש באלה רק לטובת הכלל
 ולתועלתו? — לכן גם בנוגע לעבודת ה' שלך הפנימית, גם היא תשיג את
 הקדושה היותר געלה ותוצאותיה מה יקרו מאד, אם בעבודת הלב שלך
 תתפרץ לא רק משאון החיים של עצמך בלבד, לרומם את נפשך בפני
 ה', כי בעבודתך הפנימית הזאת תתחרה לצאת גם מחיך הפרטיים ולצרף
 ולשתף את עצמך יחד עם חיי הכלל — לכן חבטנו דל הכירו לדעת, כי
 התפלה תשיג את עצם שלמותה רק ע"י תפלה בצבור. —

גם נוסחאות התפלות שלנו ערוכים ומסודרים באופן כזה, כי יכללו
 בתוכם רגש הכלל, חפצי הכלל, הודאה של הכלל גם ודויו של הכלל, וכל
 אלה יורו אותך: להשוב ולהכיר את עצמך בתור אבר וחלק מנוף הכלל
 והצבור מבלי לבקש ולשאל דבר רק בעד עצמך בלבד, מבלי לחפון, להשיג
 ולרכוש לך רק בעד עצמך בלבד, אף גם זאת, הן עליך להכיר ולדעת כי
 הדברים שישנם אתך הלא הנה מתנות נתונות לך מה', ועליהן גם לאחיך
 הזכות על פרי תבואתן — ורק באלה התפלות שהנה באות בתור
 הקדמה ופתיחה אל התפלות הכלליות, רק בהן ועל ידן תתרום גם אתה אל
 חיי עצמך ומדויו של עצמך הנך מביע אמר בתור הכרה פרטית, ובתחנות
 תבוא להתכונן על חיי עצמך ומשאלותיהם, לערוך תחנה ותפלה
 על אדותיהם. —

ב.

אבל לא באמר ודברים בלבד, כי גם בפועל ובמעשה עליך לבוא ולהקבין
 יחד עם עדת אחיך ולהביא לירי שלמות את עבודת ה' הפנימית שלך
 ע"י תפלה בצבור, גם הכניסה בעצמה אל המקום הקדוש, שהוא נועד
 לתפלה בצבור, גם היא בעצמה פעולתה רכה לצרה וללבן את לבך ולמלאות
 אותה

אותו ברגשות נעלים בצדק ואהבה, יעו או תערו על זכרוך את הרעיון הנעלה: הן פה נקבצו ובאו כלם כאחד במחשבה אחת לשפוך שיה לה' אחד, לאל היוחד ומיוחד, שהוא אָבִי בָּלֵנו כְּאֶחָד! — מִסְפָּר הַנִּקְבָּצִים לתכלית זאת הוא למצער "עשרה" — להיות נמנים למנון. עד ה", הלא הוא להתאחד להיות גוף אחד. — את אהר מאחיבם אלה הנכם בחרים להיות שליח צבור או חזן — הוא יהיה גם פה לגוף העדה ההיא, את יחשבו את דבורו לדבורם, ובאופן כזה יתלכדו כל חֲבָרֵי העדה יחד להיות גוף אחד ודבורם דבור אחד, בעוד יכונו את לבם ונפשם אל כל דבור ודבור, היוצא מפי החזן, גם יאשרו ויחזיקו את מוצא שפתיו ע"י אמר ההתאחדות והקיום אמ"ן. —

אָמֵן הוראתו הוא קיום ואשור (בעשמאמינונג) (תאר ע"מ חֲפִיץ), וכאשר אני עונה אמ"ן הלא הוא אמ"ן אני" על אמירת איוה דבר מפי זולתי, או מקיים ומקבל אני עלי להיות האמירה ההיא שלי, ותמיד אני גִּלְגָּה עִם עֲנִית אמ"ן לכל אמר והנה אשר אני שומע, ובהתיימי לשמוע באמר ודברים את ההחלטות, אשר אני מקבל אותן עלי, להיות קבועות בנפשי, אזי לכלול יחד ולכונו אותן בלבי, הנני מאשר ומקיים אותן עוד הפעם על ידי ענית אמ"ן. —

את אשר התפלל בתחלה כל אחד מהעדה לבדו בתור חבר העדה, ישגה ויחזור הש"ץ עוד הפעם, לחבב בלבבות כל בני העדה את כל הכן הדברים האלה, להיות נחשב לדבר כללי. — מברכות ק"ש יאמר החזן רק את הסיום של כל ברכה, שהיא כוללת ומקפת את ההחלטה הברורה, בעד עבודת ה' בחיים הפועלים, לכבד אותה בפני כל העדה, אבל בשמונה עשרה בעבודת ה' בשחרית, מנחה, מוסף ונעילה, יחזור החזן בחזרת הש"ץ את כל הש"ע. בסוף כל ברכה בעד קיום והחלטת כל ענין עונה הקהל אמ"ן גם בכל ברוך אתה ה' אומר הקהל את ההחלטה הנאמנה לעבודת ה' בפועל ברוך הוא וברוך שמו!" —

ברוך הוא וברוך שמו! הוא המושג הקצר מכל תעודת חיינו, ברוך הוא, לאמר: כי ה' ברוך הנהו על ידנו, כי על ידנו יקלא רצונו. וברוך שמו, כי גם הקרת ה' על ידנו תהיה מבורכה, הלא הוא, כי אנהנו נועיל ונעזור לזה, כי גם אחרים יתקדשו למלאות את עבודת ה'.

מי שאיננו יודע להתפלל הוא משלים באופן כזה את עבודת ה' הפנימית שלו, כאשר יבון, כי תפלת החזן תהיה נחשבת לתפלתו, לצאת על ידה ידי הובתו, והיודע להתפלל יוקר ויכבד על ידי זה את תפלת הצבור בחברת האחים עוד הפעם, להוציא לפועל את מערכי לבבו ע"י החיים הפנימיים של הכלל והצבור. —

אבל מלבד אלה ישנם עוד חלקי עבודת ה', שהמה מסודרים ומכווננים רק בעד תפלת הכלל והצבור בלבד, להועיל בזה, יען המה מסוגלים ביחוד להתרוסמות הכלל והצבור, ומפני זה נהוגים המה רק בעבודת ה' בצבור בלבד, הלא המה: ברכו, קדיש, קדושה, אשר נקח דברים על אדותיהם בפרק הבא.

קְדוּשָׁה, קְדִישׁ וּבְרָכוּ.

א.

קְדוּשָׁה — בכרחה שבה נביע אמו, כי ה', שהוא אמנם האל הקדוש ומרומם על כל, ובכל זאת קורא הוא את האנשים לעבודתו הקדושה (ראה למעלה) אז תאמר העדה:

כמו מקהלת כחות הבריאה, אף כי תביר לדעת, כי האל הקדוש יושב על כסא מלכותו ממעל להבריאה (קדוש, קדוש, קדוש) ובכל זאת האל יתגלה ויופיע ה' בכל מקום בחקי הבריאה הזאת (ה' צבאית), עד כי כל יצורי הבריאה ומפעליה המה ציורי גדלו (מלא כל הארץ כבודו) וכלמו כאחד באגודה אחת האל יתקדשו לעבודתו (לעומתם ברוך יאמרו), כמו כן גם כל ל ישראל יזמין את עצמו ויתקדש לעבודתו (ברוך כבוד כו'), ובכל מצב ומצב ובכל תקופה ותקופה, ה' מלך העולם, ה' הוא גם בכל העתים ובכל הזמנים, לכן יהנו כבוד לשמו בתור מלך עולם והשליט על כל ובכל דור ודור גם בגלות, הנהו ה' שהוא השובן בציון ע"י התורה תצא ממנה, האל הוא, יען יחויק ויקיים בעולמו את בני ישראל, להיות בתור כלי יוצר מיוחד וציר אמונים, להתפשטות הכרת ה' ושכינת עוו (ימלך ה' לעולם כו') וכל עדה ועדה בתור חלק מהכלל, כל אחת מקבלת על עצמה, להוציא לפועל את התעודה הרמה ההיא (לדור ודור כו'). —

עיקר הקדושה מיוסדה: א) מהכתוב בישעיהו י' ג', בתקופת העת אשר החזוהייה ראה לפניו את עם יהודה — ואשר אז אם כי בהיצוניותו עוד פרח ישראל וראה חיים על אדמתו, אבל עבודת ה' היתה רק סדר ומצות אנשים מלומדה ולא השינו את השלמות הדרושה לא בהייהם הפנימיים ולא בחייהם הפועלים — והנביא ראה כי כל יצורי הבריאה המה עבדי ה', אשר יתיצבו לפני כסא כבודו לעבדו שכם אחד ויזכה לדעת, כי אמנם האל תעודת ישראל היא, לכונן להם גם כן עבודת ה' כזאת — באמת ואמונה אכן. ב) מהכתוב ביחזקאל ג' יב, אשר הנביא החוה היה קלוח בגולה אל עם ישראל, עם קבד עון, גם ספור ומפורד בהיצוניותו, למען ימונן את תקומתו גם אז, ועליו היה להתלכד ולהתרומם כרוחו, אז שמע הנביא את קול הקריאה, כי גם כאופן כזה, על ישראל להיות כלי יוצר אמונים להעריץ ולהקדיש את כבוד ה' ומנקודת המצב ההיא גם בגלות בחר ה' בעמו, למען על ידו יהיה ברוך כבוד ה'. — ג) תהלים קמ"ז ויד, וכי למטרה כזאת האל נקרא הנהו עם ישראל בכל תקופות הזמנים ובכל דור ודור, לקיים ולמלאות את הקריאה הרמה הזאת. —

בכל שמונה עשרה של חזרת השיץ יאמרו קדושה — בשחרית בימי החול ובמוסף של יריה והול המועד קדושה קצרה, רק את שלשת הרעיונות העקריים הנזכרים בלבד ובפתיחת "נקדש" גם ע"י אמרים קצרים לחבר את הרעיונות. — בעבודת ה' בשחרית בשבת גם כן בפתיחת נקדש; אבל מאמרי הציוף המה ביתר באור, אף הרעיונות בעצמם מתפתחים ומנאיים ביותר. במוסף בשבת וי"ט ע"י פתיחת "נערי צד", גם הצרופים ביתר באור ובין

ברוך וימלוך בצורף וביחס אל אמירת קדוש", אומרים גם את ש"ט ע"י. —
אל אלה ימתיהסת עוד האמירה של הקהל. מודים דרכנך בעת חזרת
השיץ את ההודאה".

ב.

קדיש — נאמר אהרי התפסקות הקטנות מחלקי עבודת ה', הלא הוא
אחרי פסוקי דמרה, ש"ע ותחנון, גם אחרי קריאת התורה (ראה פרק י"א), כמו
כן אהרי כלות התפלה, הלא הוא, אם אין תפלת מוסף, אזי יאמרו קדיש
אחרי קדושא דסדרא, ואם יש מוסף אזי יאמרו אחרי שתיית ואחרי
מוסף, גם אחרי מנחה, נעילה ומעריב, כמו כן, אחרי אשר ישלימו איזה פרק
בלבוד התורה ברבים יאמרו קדיש. —

קדיש שלם — מיוסד הנהו משני חלקים: מתפלה ובקשה. בין
התפסקות הקצרות באמצע התפלה, יאמרו רק את החצי הראשון, אשר
יכלול בקרבו תפלה (חצי קדיש), ואחרי כלות כל התפלה, ואחרי לסוד פרק
תורה ברבים, יאמרו קדיש שלם וקדיש דרכנך. —

א) תפלה — לרומם ולעלה את הרעיון, כי עבודת ה' בצבור תועיל
להתפשטות הקרת ה' וקבלת עול מלכות שמים, הלא הוא להיות כבוד ה' האל
היחיד ומיוחד פבוד כללי, והחובה, לקדש את החיים הכלליים לאל היחיד
ומיוחד. —

החון יביע בזה את התקוה והתוחלת, כי מהתפתחות העולם, אשר ברא ה' בכליל
שלמותו, לפי רצונו ותכליתו, תצא לפועל גם התכלית הכללית, כי הכרת ה'
וממלכתו תהינה מתפשטות בכל — גם יצרף לזה את משאלת הלב, כי יחיש וימחר ה'
להוציא לאור עולם, את התכלית הרמה והנשגבה הזאת, גם ידרוש מהעדה, לרכוש לה
תקוה ותוחלת כזאת, ולקיים את דבריו בעניית "אמן" (יתגדל — בעלמא — בענלא —
ואמרו אמן). העדה עונה אחרי ותביע אמר, כי שם ה' הגדול, הלא הוא, הכרת ה'
הכללית תפתח עם כל התפתחות הזמנים (אמן, יהא שמיא רבא). —

החון יחל עוד הפעם, להביע את התקוה והתוחלת, כי למען קרב את התכלית
הנעלה והדגולה הזאת, לזה הלא תועיל ותעזור כל בחינה וכל התרומויות אל
ה' ע"י עבודת ה' הפנימית (יתברך), ואף כי נעלה הוא ה' מהשגת בן תמותה, נעלה
הנהו מבניתו ופעולתו (לעילא, ובימי התשובה, שאז מכירים אנחנו ביותר את רפיון
האדם, אזי במקום הזה יכפילו לאמר על דבר עצמות ה' "עילא וילעילא" (א"ח תקס"ב)),
יודרוש מהעדה, כי גם היא תבין ותשיג את הכונה הזאת בעבודת ה' (ואמרו אמן) והעדה
תשיב אמרה, כי אמנם כן הוא ע"י עניית "אמן". —

עד כאן בהפסקות הקטנות בתפלת צבור, לחדש תמיד את מושג עבודת
ה' ע"י התפלה בצבור בקדושת מעלתה. —

ב) בקשה — בקשה, כי יכונן ה' ויתן לנו את פרי עבודת ה' בתפלה
שהיא כבר נגמרה, הוא יבקש:

"כי לא את תפלתך הפרטיה, לא את בקשתך הפרטית בלבד, רק ה' יקבל
באהבה וברצון את תפלת רבים, שהנך נכלל בקרבם (תתקבל) (אבל בת"ב ובאבל,
אשר מפני הכאב והאבל על העבר והאבדה שלו, לא יוכלו עוד לפנות מכסם על העתיד,
לכן לא יאמרו תתקבל). החון יודרוש את בני העדה לאשר ולקיים את משאלת לבבו
בבקשתו, והעם עונה אמן (ואמרו אמן), אף יוסף לבקש, כי ברעיון הזה הכולל ומקיף
את

את הכל יתאחדו כלם כאחד ופרי ההכרה ובקשה הערוכה אל ה' כזאת החפ שיית מכל אהבת עצמו ותועלת עצמו יהיה, כי תנוב לכלם ולכל אחד ברכת כל הברכות הלא הוא „השלוש” — שלום פנימו וחיצוני „והיים”, חיים פועלים ועובדים את ה' יתפשמנו על כל ישראל (שלמא רבא וחיים כו') ועוד הפעם ידרוש מהעדה, לרכוש לה משאלת לבב כזאת ולאשר ולקיים אותה בעניית „אמן” (ואמרו אמן). גם יסיים עם אמרו התקוה הרוממה הזאת, כי אף אם נראה לנו עלי אדמות, כי יחסי החיים שלנו כאלו מתנגדים ומתרחקים המה זה מזה, אבל בשמים הלא ימלוך ה' אחד — הלא הוא, כי כמו בשמים יאחד ויסדר את אלפי רבבות הכוכבים באחדות גמורה, כן יעשה שלום עלינו גם עלי אדמות ויאחד את הקצוות ואת ההתנגדות ע” „השלום הנצחי” „אמן” (עושה שלום). —

אחרי למוד התורה ברבים, הלא הוא, אחרי כלות את העסק והענין בהלכות ואגדה, יאמרו גם כן קדיש שלם ובחלק הראשון יזכירו גם כן את העסק הרוחני עם התורה בתורת עודה, לקרב את מלכות שמים, ותחת תקבל בחלק השני יאמרו: על ישראל כו', בקשה, לקיום העוסקים בתורה ולהחזקתם. קדיש יתום (ראה פרק י"ד) הוא ג”כ קדיש שלם אבל בלא תקבל. —

ג.

ברכו — יאמרו בשחרית וערבית לפני ברכות ק”ש. החזן בתור בא כח תקבי העדה קורא הוא להם, כי יקדשו את עצמם בחייהם הפועלים, למלאות את רצון ה' (ברכו) בשחרית וערבית לפני ברכות ק”ש, החזן בתור בא כח של תקבי העדה, קורא להם כי יקדשו את עצמם בחייהם הפועלים למלא רצונו (ברכו) רצון ה', אשר, אם כי הוא גבוה ונשא למאד, בכל זאת הלא יראה ויכיש על חיי האדם וקפץ הוא, כי רצונו ימלא עי פעולות היצורים (המבורך). העדה תשיב על הקריאה הזאת בהחלטתה הנאמנה לזה ע”י אמירת: ברוך ה' כו'. בעת הקריאה של החזן אומרים: יתברך כו'. —

יא.

קריאת התורה.

א.

החלק העקרי והנכבד מעבודת ה' שהוא המקור בעד התפלה, להקבית האמת ויסוד מוסד בעד החיים להיות עבודת ה' בפועל, אשר יגיה אורו, להאיר את דרך החיים, הלא היא קריאת התורה, ואשר מקדמת דנא קבע אותה משה רבנו ע”ה גם עזרא ע”ה ערך וסדר אותה בשלמות הדרושה, לקרוא את התורה בקהלות ישראל ברבים. — קריאת התורה היא: אם קריאה תמידית ונחונה או קריאה הבלתי רגילה, שהיא נקראת לפרקים, הלא היא, לפי תכונת הימים, שהמה מועדי זכרון וימים מצוינים בשנה. —

קריאת

ב.

א) קריאת התורה הרגילה והנהוגה, — החזקה רוח התורה בקרב העם היא מטרת קריאת התורה הרגילה והנהוגה: בשבת בשחרית ובמנחה וכיום ב' וה' בשחרית — כפי הנהוג בכל שנה ושנה, נחלו לקרוא מהתחלת התורה בשבת בראשית, הלא הוא בשבת הראשון שאחרי חג הסוכות ומשלימים את כל התורה בליל ביום האחרון של סוכות (אצלנו ביום השני של שמיני עצרת ונקרא בשם "שמתת תורה" (ראה ערות פרק ג')) — לתכלית זאת מחולקים המה חמשה חומשי תורה לחמשים וארבע סדרות או פרשיות, ויקהל פקודי, תזריע מצורע, אחרי מות קדושים, בבהר בחקותי, חקת ובלק, מנחות ומסעי, נצבים וילך מסודרים המה לפי קביעת השנה בשבתותיה, שבהם יקראו את הפרשיות האלה, אם נפרדות לכהן או מחוברות יחד, עד כי התורה בקריאתה השנתית והתמידית מחולקה היא אם על 47, או 48, או 49, 50, 51, 52, 53 או 54 קריאות, במשך השנה עד תומה: מן 47 עד 50 בשנה פשוטה, 51 עד 54 בשנה מעוברת (עדות פרק י"ו) תזריע מצורע, אחרי קדושים, בבהר בחקותי, שהנה בלן בחומש ויקרא בשנה פשוטה תמיד מחוברות הנה, ובשנה מעוברת תמיד נפרדות, מסות ומסעי בשנה פשוטה תמיד מחוברים, ויקהל פקודי בשנה מעוברת תמיד נפרדים והשאר מתחלפים. הסדרות או הפרשיות יש לחלק באופן כזה, כי בשנה פשוטה פרשת צו ובשנה מעוברת פרשת מצורע (ואם ר"ה בשנה מעוברת ביום ה', אזי גם הפרשה אחרת) נקראות הנה תמיד קודם חג הפסח. פ' במדבר יקראו תמיד לפני חג השבועות. פ' ואתחנן תמיד אחרי ת"ב. פ' נצבים קודם ר"ה, — אם בן ר"ה ומכות ישנם שתי שבתות, אזי נצבים וילך תמיד נפרדים המה, ואם רק שבת אחת אזי נצבים וילך מחוברים תמיד. בשחרית בשבת יקראו את כל הסדרה ובשבת במנחה ואח"כ ביום ב' וה' בשחרית יקראו למצער עשרה פסוקים מהסדרה הבאה. — (ראה על כל אודות זה אי"ח קליה, קמ"ט, רפ"ב, רפ"ג, רצ"ב, תכ"ח).

ג.

ב) קריאת התורה הבלתי רגילה והבאה לפרקים — היא נקראה מהלקי התורה, שהמה מתיחסים אל תכונות הימים ההם.

בראש חדש — במדבר כ"ח א' מ"ו (וידבר עד יעשה ונסכו) מענין הבאת קרבן ראש חדש, ולמען תספיק הקריאה לעלות לתורה ג' גברי יקראו שמה גם הכתובים מקרבן המיד ושבת — בשבת ור"ה נוסף אל הסדרה של שבת יקראו בפסוק מ' עד מ"ו מדבר הבאת קרבן של שבת ור"ח. —
 בפסח — ביום הראשון — שמות י"ב בפסוק כ"א עד נ"א (ויקרא משה — על צבאותם) אדות קרבן פסח וציאת מצרים. —
 ביום השני — ויקרא כ"ב כ' — כ"ג מ"ד (שור או כשב — אל בני ישראל), קביעת המועדים הכלליים ובעד שני הימים הפסוקים מן התורה ע"ד הקרבת הקרבן על פסח — במדבר כ"ח מ"ו — כ"ה: ובהרש הראשון — עבודה לא תעשו. —
 ביום הראשון על חוה"פ: שמות י"ג א' — מ"ו — (קדש לי כל בכור — הוציאנו

הוציאנו ה' ממצרים), להחזיק את מושג הגאולה בתור מעשה ה' ע"י מצות המצ' ומצה, בכור הפלג. —

ביום השני מוה"מ: שמות כ"ב כ"ג — כ"ד י"ט (אם כסף תלוה — לא תבשל גדי), להציג את החיים הפועלים תחת שפע הרעיון, היוצא מגאולה מצרים, הקשר והיחס של הגלים אל תקופת השבע המסוגלים אליהם, וכי מכוננים המה בעד ההתקשרות הכללית ע"י העליה לירושלים והראות את פני ה' בעיר הקדש והמקדש ולהתור עם רעיון ה' בכל חיי הפרט גם בעניניהם הנופניים המיוחדים. —

ביום ג' הוה"מ — שמות ל"ד א' כ"ז — פסל לך — לא תבשל גדי וגו': סדר ה' וממשלתו, לחנך את האנושית ואת ישראל וקביעת הרגלים בעד החנוך של עם ישראל. —

ביום ד' הוה"מ — במדבר ט' א' — ט"ו: במדבר סיני — ולאזרח הארץ, דוגמא, בעד קיום עשיית תג הפסח בפועל והוראה לאלה, שאחרו לעשותו מפני אונס ומפריע — פסח שני — הכרת ערך התניגה. —

הערה — אם יום הראשון של הוה"מ חל בשבת אזי ביום השלישי של הוה"מ יקראו עוד את הכתובים משמות ל"ג י"ב — כ"ג: ראה אתה וגו' ובוים ב' ג' וד' יקראו את חלקי הקריאה מיום א', ב' וד'. —

שביעי של פסח — שמות י"ג י"ז — ט"ז כ"ו — ויהי בשלח — ה' רופאך — השלמת הגאולה על הים, להורות כי התחוקה ג"כ היא רק ע"י ה' וכי להשיג אותה נוכל ע"י עבודת ה' בפועל. —

בישמיני של פסח — הורת הכתובים מדבר קביעת המועדים, (כל הבכור) עליית הרגל בעיר הקדש והמקדש ובשבת יוסיפו עוד לקרוא מדברים י"ד כ"ב ט"ז י"ח — "עשר תעשר". מדבר קדושת הרכוש והגוף ע"י יציאת מצרים להיות קדוש לה'. —

בעד הימים האחרונים יקראו גם את הפסוקים מהבאת קרבן התג כמו ביום הראשון. — (במדבר כ"ט, כ"ז — ל"א).

סכות — ביום הראשון ובוים השני כמו ביום השני של פסח, גם הכתובים מקרבנות התג דברים כ"ט י"ב ט"ז. —

חודו"מ — במדבר כ"ט, י"ז — ל"ד — קרבנות התג המתיחסים לכל יום, בששפת כמו בשבת הוה"מ וכתובים מהבאת קרבנות של היום במדבר כ"ט. —

שמיני עצרת — כמו בשמיני של פסח גם הכתובים מהקרבן קרבנות התג במדבר כ"ט, ל' — א' —

שמחת תורה — מלבד השלמת התורה שקוראים מדברים ל"ג עד סיום התורה "לעיני כל ישראל", יתחילו את התורה מבראשית א' ב' ג', גם מדבר הקרבן קרבנות התג: במדבר כ"ט א' — ז'. —

ראש השנה — ביום הראשון בראשית כ"א א' ל"ד — וה' פקד את שרה — ימים רבים — דבר בפועל, המתיחס אל "זכרונות" גם הכתובים מהקרבן קרבן היום: במדבר כ"ט א' ז'. —

ביום השני מראש השנה — בראשית כ"ב א' — כ"ד: ויהי אתר הדברים — ואת מעכה — דוגמא מרעיונות של "בלבוות" (עקדה) ממעשה בפועל, המתיחס אל "זכרונות" (אל השלח ירך) "ושופרות" (והאלקים נסה) גם הכתובים מקרבן היום, כמו ביום הראשון. —

שחרית יום הכפורים — ויקרא ט"ז א' ל"ד — אחרי מות — את משה — אשר יכלכל עבודת ה' ע"י הקרבן ביוה"כ גם הכתובים מקרבן היום במדבר כ"ט ז' י"ב. —

מנחה יוה"כ — ויקרא י"ח א' ל' — כמעשה ארץ מצרים — אלקיכם — על אודות מלואי החובות של התורה, שהמה יסוד ואבן הפנה אל המטרה והקדושה, הדרושים להיות פרי היום הקדוש ההוא, וע"ד רוח הבהמה נאדם שמטרה הנתח בחזקה המיר, לעבור עליהם, עד כי יוכל לעשות את האדם, להיות בהמה לו ולהעבירו

ולהעבירו על דעתו, להשחית את לבו ורוחו. —

חנכה — במדבר ז' א' — ח' — ד' — יהיו ביום כלות — את המנורה — ביום א' ז' — א' יז' ביום ב', י"ח ל', ביום ג' כ"ד ל"ה, ביום ד' ל' — מ"א ביום ה' ל"ו — מ"ז ביום ו' מ"ב — נ"ג ביום ז' מ"ח — נ"ט — ביום ח' נ"ד ה' ד'. — כפי הרעיון והמחשבה אשר בימי חנכת המשכן הראשון התנדבו נשיאי המשות, וביאו את קרבנותיהם, כמו כן נראה את הרוח והמחשבה, אחרי אשר נתחלל הקודש וממאו את המקדש, וה' עשה תשועה גדולה ע"י מתי מספר, להכניע את האויב אשר הרע בקודש ולטהר את המקדש מגלולי זרים, אשר בו חחרו החיוקי, לכונן את הקודש והמקדש עוד הפעם על הלם, ואשר כל נין ונכד יש"אל, בזכרו את כל אלה יתנדב לקדש את חיוו הפועלים, להקדיש על ידם את חיוו אל אלקי ישראל הנערץ והנקדש. —

פורים — שמות י"ז ח' — ט"ו ויבא עמלק — מדר דר, — להזכיר, כי מעשי אבות, אייבי וצוררי ישראל מקדמת דנא, נחל הנין והנכד להיות כמחם צורר היהודים ולקום עליהם לאבדם ולכלותם, וה' הפיר עצתו והשיב גמולו בראשו — לקה-טוב בעד הבאים בסכנה, כי תעודתם לשפוך לבבם ונפשם בתפלה ובתחנונים לפני ה', הפודה ומציל, ולראות גם מספור התורה את מחסה ה', אשר הבטיח לעמו נגד העריצות ומחשבות רזון ובליעל, שהיא הכבד רק את הגוף והכה ולא תאכה לדעת, כי אכן רוח הוא באנוש העולה הוא למעלה וה' הוא התקוף לעד, ברוחו יקבץ נדחים ונחלשים וגם נבורת גבורים ומרמת ערומים כהבל נדף כן ינרופו ונחלשים אזרו חיל בגבורת ימין ה'.

פרשת שקלים — שמות ל', י"א, י"ז: וידבר — נפשותיכם — לבל נעריך את גודל מספר העם על פי מספר הגלגלות, רק על פי סכום מעשיהם (בה בעת נמנו על השקלים, לעבודת ה' בקרבנות צבור הכל לייים). —
פרשת זכור — דברים כ"ה י"ז י"ט — זכור — לא תשכח. להביא בזכרון העם לפני הפורים את מעשה עמלק ומומת עריצים, הבוטיחים על חילם וכח גופם. —

פרשת פרה — במדבר י"ט א' כ"ב — וידבר — הערב. לדעת כי מקור המהרה נפתח מהטומאה בעצמה, לכן עלינו להתעודד ולהתרומם מטומאה לטהרה למען נהיה נקיים וטהורים ומכשרים להניגת קרבן הפסח.
פרשת החדש — שמות י"ב א' — כ' ויאמר — תאכלו מצות. — על אודות הין ערך החדש ניסן, וכי כל פעולה ישראל בעד הגאולה היתה רק ע"י התרוממת ברוחו ומסירת נפשו ומנת גורלו ביד ה'.

תקופת הארבע פרשיות גם יחד מכוננות את הרעיון האחד, כי עלינו להעריך את גודל העם לא במספר רק במעלת הרוח ובפעולה ומעשה הנובעים ממקור הרוח הטהור, את זאת תראה לנו פרשת שקלים בדבר ההערכה, וכי אמנם את סגולת ישראל זאת לא ידע האויב וצורר היהודים, זאת תורה לנו פרשת זכור, — לקנות את טהרת הרוח ולהתחטא מקרב הטומאה בעצמה תלמדנו פ' פרה, וכי הרמת הרוח והכשרתו הלא היא התחבולה האחת. לקרב את הגאולה תאלפנו פ' חודש.

תשעה באב שחרית — דברים ד' כ"ה — מ' — כי תוליד בנים — כל הימים — למען דעת, כי עוד משה רבנו ע"ה ע"פ ה' היה צופה על הגלות. הוא גלה את דבר הגלות גם פקה את עינינו ע"ד אפשרות הגאולה לתקומת ישראל. —

תשעה באב במנחה — שמות ל"ב, י"א, י"ד גם ל"ד א' — י"ז: ויהל — לעמו — פסל לך, עשה עמך — בכתובים הראשונים הננו קוראים ושומעים, כי ע"י תפלה ותשובה נצל ישראל מכליון חרוץ, אשר ראוי היה בגלל החטא היותר כבד ובכתובים השניים הננו מכירים לדעת את אהבת ה', שהיא תהנך את האדם לחיים סהורים לפני ה', גם מדבר העונש במשפט צדק. —

תענית צבור שחרית ומנחה כמו ה"ב במנחה.
 עוד עלינו להזכיר בזה, כי בפורים בערב ובבקר יקראו מגלת אסתר,
 הלא הוא הספור הנעלה מדבר הצלת היי ישראל ע"י ה' וכל פרשת אגרת
 הפורים.

ה"ב בערב מגלת איבה, התרגשות נפש הנביא ירמיהו וקנינו, אשר נשא על
 חרבן ירושלים עיר הקודש והמקדש, ועוד ביותר על דבר החטא, חטאה
 ירושלים ועמו, אשר הוא גרם להביא את החרבן הנורא ההוא ובמבט כלא דמע-עין,
 יורה ויראה את הדרך המובילה אל התשובה ואל תקומת ישראל, לחדש ימינו
 בקדם. —

בפסח — בשבת תה"מ בשחרית יקראו את "שיר השירים", אשר במשל
 ובליצה יראה ויביט כל אחד, כי הקורות והמאורעות במנת גורל ישראל, המה יעידו
 ויגידו על התגלות האלקות בהשגחתו הרוממה, גם בו ישמרו את התקשרות ודבקות כנסת
 ישראל בכל העתים ובכל הזמנים אל ה' אלקיו, וגודל חביבותה ואהבתה אליו,
 גם אהבת ה' לעמו. —

שבועות בשחרית: מגלת "רות" — במשל ודוגמא, כי אכן יש שכר לאלה אשר
 גם בצרה ועוני יתקשרו אל תורת ישראל ואל היי ישראל, גם לקראו ממנה את תולדות
 "דוד המלך" ע"ה, אשר נעים זמרותיו הוא משאת נפש עם ישראל ורוחו
 מדור דור. —

סכות — שבת תה"מ בשחרית יקראו "קהלת", בחג הסכות שהוא מורה, כי
 החוקת גוף ורוח האומה היא ע"י ה', למען דעת, כי מבלעדי ה' והחוקתו, כל התודות
 רוח אנוש, כל מעשה אנוש ותחבולותו ופרי יגיע כחו ועוצם ידו, אך מהבל המה
 גם יחד. —

ברכות התורה — כל אחד העולה לתורה:

יבקש ויירוש ראשונה מהקהל, לקדש את עצמו אל עבודת ה', אשר גלה
 הפצו, כי ע"י פעולות אנשים רצונו ימלא (ברכו את ה' המבורך) והקהל יביע את
 ההחלטה לאמר: (ברוך ה' הלו'), העולה לתורה שונה גם הוא את החלטה הזאת
 ויאמר אה"כ, כי ה' הוא אמנם הכותר את ישראל להיות נושא דגל התורה, ואת
 עצמו יקדש אל ה', שהוא נותן התורה (ברוך אשר בחר), ואתר קריאת התורה יחבב
 עוד הפעם בעד החיים את החוק נתן ה' לעמו, בהיותו תורת אמת, ובוהו ועל
 ידה נפע את החיים בעדנו לעולמי עד. — את עצמו יקדש לעבודת ה' בפועל,
 אל ה', שהוא נותן התורה (ברוך אשר נתן).

אתר קריאת התורה יגביהו את ספר התורה ויראו אותו לעיני כל הקהל
 אשר יקרא: וזאת התורה וכו'.

ברכות המגלה — לפני קריאת המגלה בפורים מברכים, כי יכירו וידעו ע"י
 קריאת המגלה את ממשלת ה' על ישראל גם בגולה, וכי על ידה יגלה
 לפנינו רצון ה' בדבר הרמת חיינו ובוהו יביעו אמר, כי אמנם נכונים אנתנו
 לקרא ולשמע אותה למטרה כזאת (על סקרא מגלה), אף יכירו וידעו, כי אמנם ה'
 הוא זה, אשר הוא הבין את ההצלה בחביון עזו לאבותינו (שעשה נסים), גם להלל
 יה, אשר החיוק אותנו במשך השנה בחיים וקימנו לשבוע בניעמים את יום
 הפלאות הנעלה הזה, אשר שב אלינו לספר נפלאות ה' לעמו (שהחינו). —

ואתר הקריאה:

הנך מביע לפני ה' את אשר למדת והברת לדעת מהספור הנעלה במגלה על
 אודות הסדי ה', כי הוא אמנם המגן ומחסה, הפודה ומציל את ישראל מכל צרותיו
 והכונן הכנסות הרבות במסע מדבר גלותו בעמים, ובכל הליפות העתים
 והזמנים, והנך מקדש את עצמך אל אֵל ישועתנו (האל הרב). —

קריאת

ד.

קריאת התורה בשחרית היא תמיד אחרי השלמת השמונה עשרה ואחרי התחנון הנלוו עמו לפני אשרי שהוא טוביל אל החיים הפועלים. — במנחה קוראים אחרי אשרי או אחרי אשרי ובל"ג — מלבד יוה"כ אשר יאמרו אשרי ובל"ג לפני נעילה. — אחרי קריאת התורה בשבת תלמידי התפלות והבקשות המתיחסות אליה: תפלה בעד לומדי תורה ותלמידי חכמים (יקום פורקן) בעד כל המוסדות שהמה מבטיחים את קיום התורה וההחזקה שלה בחיים, כן מתפללים בעד צרכי העדה והעוסקים בצרכי צבור באמונה (מי שברך), גם יעריכו תפלה בעד שלום המדינה, המלך או הנסיך המושל עליה (הנותן תשועה), אף מזכירים את נשמות אלה שמתו על קדוש השם וקיום התורה (אב הרחמים). האזכרה האחרונה בהרכבה קהלות יאמרו רק בשבת שלפני חג השכועות ולפני התיב, הלא הוא, בעת אשר בימי הבינים נושאי הצלב הפילו הללים רבים בישראל ורבים רבים מאבותינו מסחו נפשם על קדוש השם, גם בעת אשר נעלה על זכרוננו את הריסת האום ואכל ישראל על חרבן עיר הקדש והמקדש. —

בשבת שלפני ר"ח מברכים את החדש הבא (שבת מברכים זולת ר"ח תשרי) בעוד ראשי החדשים יהויקן ויכוננו את קביעת המועדים בפועל. —
 ("א"ח ה'ד' תי"ו).

אל אלה הנזכרים, עלינו לחשוב גם את פרקי הקריאה והלמוד הנקראים בחמשך התפלה: כמה מדליקין, פטום הקטורת, איזהו מקומן, ב"כ ועוד. —

יב.

הַפְּטוּרֹת.

א.

היו ימים בשנת קדם, אשר קמו עריצים על היהודים להחרים ולכלות מהם את חיי הרוח, נשמת ישראל, ויגורו נזרה לבטל את קריאת התורה בתוך קהל ועדה, או רוח ישראל מצא מפלט לה בקרב אמות הנביאים, לשמור ולנצור באופן כזה את סדר קריאת התורה בימיהם ולדורות עולם ובתחבולות חכמה אצרו את תלכן קריאת התורה בזמנה, ובמקום כל פרשה, שהיא מסודרה לקרוא אותה בכל שבוע, קראו או רבים סימן אחד מדברי נביאי ה', אשר תכן ענינו מתיחס הגהו אל פרשת השבוע. והנה תחת פרישות השבוע הסכלכות את מפורי תולדות ישראל, בהרו לקרוא בנביאים באלה המקומות, אשר מהם תצא תורה עיד התגלות ה' בתולדות עמו, למען ולמדו את הנאמר בתורה מדברי דו"ק, לפעול

לפעול בזה על ידי העם ככלי אמצעי עיי ימרות אלוהי אלה, אולם תחת הפרשיות בן התורה המכללות דת והוק לישראל קראו כדברי הנביאים את הקשט ונת הנזכר על פי התורה, ואשר הווייה אלה יזכירו ויהיו על שמירתם, בן בעתים, ששמרו את התורה, ואשר אז פרי מעלליהם אכלו לטוב להם, או בעתות אשר העם הפרו חוק, נאצו כל קדש והנביאים נלו למוקד את אזני העם, לשוב ולהחזיק בפענזם ולשמור כל דבר חוק ומשפט, ובכלל על אדות גמול ישרים בעבור שמירת התורה והמצוה ועונש הפרתם בחיי העם. —

אחרי בן נשאר התוצאות האלה מהנביאים גם בעד דורות הבאים להיות נלוות גם יחד עם קריאת התורה הכללית, ויען כי נקראות הנה בסוף אחרי קריאת התורה, לכן נקראו בשם הפטרות" גם פעולת ההפטרות" רבה היא, להשמיע אותן באזני העם תמיד אחרי הקריאה, ונוסף על רוח התורה בעבודת ה', יפלא רוח הנביאים המעירים והמעוררים את הלאום, להתרומם אל ה'.

ב.

עד יום השבעה עשר בתמוז ההפטרות תכלכל תמיד את תוכן ענין הפרשה של כל שבוע, אבל משבעה עשר בתמוז והלאה יקראו שלש הפטרות המגלות לנו את הסבות של חרבן עיר הקדש והמקדש ואהיכ שבע הפטרות המכללות ישועות ונחמות, לרפא לשבורי לב, הכואב והמתאבל על חרבן בית קדשנו וחבול בית תפארתנו, ואשר יפיהו תקוה טובה לנאולה שלם ה, כי ישוב ה' לכנות החרבות ולכונן על תלה את העיר האבלה והבזויה והמקדש יקנה ויכונן ביב ושכו בנים לגבולם, גם שתי הפטרות, שהנה מעוררות אל "התשובה", הלא הנה: "דברי ירמיהו", "שמעון", "חזון", "נחמו", "ותאמר ציון", "עניה", "אנכי", "רגני", "קומו", "שוש איש", "שוכה", "דרשו". -- דרשו בצום גדליה במנחה ושובה בשבת שובה. —

ג.

והנה כמו שנמדדו הפטרות כאלה בעד קריאת התורה התמידית והרגילה, כמו בן נקבעו הפטרות גם בעד הקריאה הכללית תדירה, הלא הנה תוצאות כאלה מספרי הנביאים שהנה מתייחסות אל תכונת הימים, אבל ביהוד רק בעד שבתות וימים טובים, שבהם אמור בעבודת מלאכה, הלא המה: רגלים, ראש השנה ויוה"כ בשחרית ומנחה, כמו בן בתשעה באב בשחרית ומנחה ובכל תענית צבור במנחה. גם בעד ארבע פרשיות, שבת חנכה, שבת ראש ח"ש, שבת שמחתו ראש ח"ש, שבת שלפני חג הפסח (שבת הגדול). —

ברכות הפטרות—לפני הקריאה של דברי הנביאים בהפטרות:

אתה מביע לפני ה': כי ה' הלא הוא היה המעורר את הנביאים וברוחו הטיפו לעם אמרי תוכחה ודברי נועם. הוא בחר בדבריהם הנאמנים, להיות המבשרים את הפעו, הוא היה הבוחר בתורה לתת לעמו ע"י משה עבדו ואת ישראל, כי יהיו מקימי התורה ומלאי את דבריה ופקדיה, גם בחר בנביאים טובים ורצה בדבריהם לעורר

לעורר את העם, למלאות אחרי דברי התורה, ואתה הנך מחליט לשמוע אל דברי הנביאים האלה, לתכלית ולבטחה כזאת (ברוך, אשר בחר בנביאים). —
 ואחרי אשר הקשבת את דברי הנביאים החיים וקיימים האלה, הנך מביע אמר, כי תחבב את דבריהם גם בעד ההימים הפועלים והנך מתאר את הפעולה אשר פעלו בלבך באמרך: כי ה' הוא צור העולמים בכל התפתחות הזמנים, הנהו מעוז ומשגב וצדיק בכל הדורות, הוא האל הנאמן האומר ועושה כו' ואתה הכרת לדעת, כי ה' אלקיך שהוא אל מסתתר ומשגל גבוה מעל גבוה, ובכ"ז הוא השליט והמשיג עליו ודברו והבטחתו לא ישובו ריקם, לכן הנך מקדש את כל חיך לה' ע"פ השקפתך הברורה הזאת, כי נאמנו מאד דברי אלקים חיים אלה (ברוך צור כל העולמים כו' נאמן אתה הוא כו').

הנך מבקש כמו כן, כי ירחם ה' את ציון, שהוא מקור חיינו הרוחניים ויושיע לעלובת נפש, שהוא אִם ישראל ומקדש אתה את חיך אל ה' שהוא המשמה ציון אשר תנוב ותפרח רק ע"י בניו (רחם).

אתה תשנן בלבך את כל הבטחות ה' ע"י נביאיו, כי ירחם ה' עמו ויקומם הריסות דור ודור וישיב את מלכות בית דוד על מכונה, והנך מקדש את עצמך אל ה' שהוא המבשר לך את כל אלה (שמהנו).

בשבת ויו"ט — אתה מביט בהשקט ובבטחה לא רק על העתיד בלבד, כי התן תודה גם בעד העבר ובעד ההווה.

אתה מודה לה':

על התורה ועל העבודה כו' ועל יום השבת או אתה זוכר את כל יום החג בשמו ובתוכנתו בפני עצמו — בעד כל אלה הנך נותן תודה לה', ואתה הנך מחליט בלבך: לקדש את עצמך בעד הכל ועם הכל לעבודת ה' בפועל, וכפי אשר יתברך שמו בפי כל חי לעולם ועד (על התורה ועל העבודה).

יג.

פ י ו ט י ם

הכמינו ז"ל מצאו לנכון להגדיל ולהרחיב את חוג התעודה הרמה של עבודת ה' הפנימית ע"י תפלה וע"י קריאת התורה. בראשונה התאמצו לתת הכנה יותר שלמה ע"פ מושג התכונן שלה ולבאר אל נכון את פְּרָשַׁת כל ענין בחלקי התפלה לצרף וללבן את הרוח והלב, ובשניה — בקריאת התורה — הרהיבו והעמיקו את הלך טוב ע"פ המקוריים בעצמם, למען יועילו אל ההשתלמות הדרושה — וע"י שתיהן אָזְנוּ וְתָקְנוּ לְהַל אֹתָנוּ לְהַכֵּן תְּכוֹנַת הַיּוֹם הַמְצוּיִן אֶל נֶכּוֹן, וממנה להשיג את התועלת הנאמנה בעד מושג החיים בפועל — את הרחבת המושג, את היתר באור על אודות ההכרה אשר רכשנו לנו כהתפלה וקריאת התורה, את אופן השמוש בעד חיי עצמנו, את ההכנה במלאכה ועצם שלמותה על אודות תכונת היום, אשר רק בקצרה נכללה במושג התפלה והקריאה, את כל אלה הניחו בעד חיי הרוח והלב של כל אחד, להשתלם בזה ככל אשר תוכל בינתו שאת, ולהשיג זאת בדעת שלמה וביחוד מסרו את דבר הרחבת המושג בעד העם והבאור בזה אל הדבור החי של ההכמים הדרשנים והמתרנמים. — להם נמסר הדבר לבאר ולהסביר

ולהסביר לעם ע"פ הכן הענינים המסודרים בתפלה ובקריאה, כל
 דבר אל נכון, ויכוננו אותם להיות בנין שלם ע"פ התורה ומושג היום,
 והתורה אשר תצא לנו מכל מצוה המיוחדת באלה הימים להמציא על ידם
 לקה"טוב, לבנות עליהם את החיים — אבל העתים נשתנו ועול הגלות
 והשעבוד והפור גבר עד מאד — לכן מציאו לנכון לקבץ את אלה הבאורים
 והמלואים של החכמים כמושג הימים בשפה לנאמנים בהוברת, להיות
 נלוים יחד עם עבודת ה' הפנימית בתור השלמה והרחבת הדעת —
 ולמטרה הזאת נתחברו הפיוטים — כל אלה המה לא זולת רק מלואים
 ובאורים ביותר שאת ע"ד ערך הימים והרעיונות היוצאים מהם בעד החיים. —
 מאוצר המדעים של היהדות לקח הפיוטן אמרי שפר, להציג לפנינו ולתאר את
 תבנת היום ע"פ מהלך התולדה והתורה אשר תצא ממנו, יחד עם דברי
 החכמים והשקפותיהם על שתיהן כאחת, ובהיותו מלא רוח מכבוד הימים
 ותפארתם עליהם, אצל מרוחו כמליצה נשנבה, למען דעת העם על פיה כל
 חוסן ויקר בקשט ודת ואת הפיוטים קבעו לאמרם בין חלקי עבודת ה', להפיץ
 איר על מעלת היום ושלמות תכונתו — אמנם עלינו לקנא בדורות הללו,
 אשר אז תורת ישראל, נחלת יעקב ומסורת אבות היו עוד קנין כללי
 של עדת ישראל ורוח התורה, דברי חכמים וחידותם חדרו בקרב לב כל חברה.
 והפיוטים ידעו מראש, כי המעשים הנכבדים, מושגי הדת גם אמרות חכמינו
 דל הלא ידועים ונלולים המה לבני העם, ורק נדרש הוא לסדרם בסדר טוב
 ויפה והפיטים האלה בטוחים היו כי רק ע"י האזכרות הקצרות ורמזי מאמריהם,
 אשר הוציעו לרבים בפיוטיהם יעצרו כח לעורר את לבות השומעים והקוראים,
 בהם ירומבו את רוחם וימלאו את לבכם ברגשי קדש, לדעת מעצמם כל דבר
 לא שורו — אולם נכיטה נא על זמן ההזה"ה שלנו ביחס אל הדורות ההם,
 שבהם נתחברו הפיוטים, אזי לא נדע על מה עלינו להתאונן ביותר, אם
 על הדבר ההוא, כי הפיוטים ההם לא נתחברו בסגנון מסוגל כזה, למען
 יקפנו הפיוטים גם בעד בני ישראל של זמננו, ולמען יוכלו לקרוא בהם בטוב
 טעם ודעת בגלל כי גם מורשי לביהם יתרגשו ממהלך רוחם ותעופת רעיונותיהם
 הנשנכים, או על אדות זמננו, אשר כה התרחק מזמן העבר, עד כי אלה הדברים
 שהמה היו אז קנין הפרט והכלל גם יחד, נהיו עתה רק קנין אנשים
 מתי מספר בעלי ההמצב המיוחד, אשר תורתם אומנתם — ואשר אמנם מי
 יתן למצער, כי בין אלה יתקיימו התורה והתלמוד בלמודיהם — אחרי אשר רוח
 המדע של עם ישראל הדל מהיות עוד קנין כל בית ישראל, עד כי הפיוטים
 לא יוכלו למצוא עוד את מקומם הנכון, אשר התוו למענם ולפעול את
 פעולתם הנאמנה לזמר משכיל על סיתרי לבות העם. — לא הסגנון
 של הפיוטים ולא הזרות והקשות אשר בהם, עשו את הפיוטים כמו זר
 וסוזר בעד בני דורנו, רק יען וביען, כי את החיים הפנימיים שלנו, עולם הרעיונות
 שלנו, חדלו לשגשג עוד על אדמת ישראל ולא הטבעו על אדני המדע של
 תורת ישראל — ובאופן כזה אין ספק כי הפיוטים גם אז כמו זר היו בעד
 דורנו, לוא גם דברו אלינו בשפת ארץ מולדתנו — אבל הפיוטים ההם
 בשםם לעצמם, כפי תעודתם, הלא יכללו רק באורים נכבדים, מלואים יקרים
 והשלמה

והשלמה רמה לעבודת ה' שלנו — אשר אמנם רק אז יוכל להיות לנו הצדק
 להסיר ולכטל את הפיוטים, הוא זמננו התרומם, לא לבד אל מעלת הדור ודעת
 התורה והמדע, אשר בו חיו הפיוטים, כי עליו היה עוד להעפיל עלות
 אל מרום הזמן, שחיו בו חכמינו ז"ל בעצמם, אשר אז באמת התורה היתה
 יסוד החיים, ובני העם הוא יכלו בעצמם להשלים ולמלאות ביתר שלמות
 את הניזוני לבכם בדבר התפלה וקריאת התורה, בעצמם הוא יכלו כרוח דעת,
 לרכוש להם את מושג היום וערכו עליו בעצם שלימותו, וביחוד כפי העת
 אשר טורי העם ומאשריו בדבור חי בארו לעם את כל אלה בשפת אמת
 תכון לעד, וינאמו נאום ויטיפו דבריהם על און שימעת — גם אמנם את מקום
 הפיוטים יכלו רק למלאות עי אנשים חכמים גדולים וידועים, שהמה לא יחברו
 את שיריהם כרגש איש פרטי (כמו רובי הפיוטים מהפורטניזים) ורק באופן אם
 יכלו להתרומם אל מעלת המדע של גדולי הפיוטים ומנקודת המצב של
 המדע היו מתאמצים להשיג ולהקיף את החיים של הכלל ע"פ תכונת הימים
 הסציוניים ובדבור כמו חי, לצייר ולתאר ולהטיף את כל זאת לעם —
 כמו כן כנגוע אל "הדרשה ברכים" דרושה להיות לא ע"פ שום נקודת
 המצב וזולתה, רק לקוחה מהיהדות בעצמה וממוסדות ישראל הנכבדים,
 אשר מהם ישנו ויבינו את החיים ועליהם יכוננו אותם — אבל היוכל משורר
 בימינו אלה להבר פיוטים כאלה? היוכל דרשן ומטיף לקחת נאום
 כזה? — הן יחסו לנו חיים ומדע ברוח התורה והיהדות, חיים ומדע,
 אשר על שניהם עליהם לכונן את נושא מדברותיהם, ובעוד החונ, אשר
 בקרבו יוכל המטיף לפעול את פעולתו אמונה קטן הוא מאד, לכן הדבור
 יוכל לפעול עתה אך זעיר שם זעיר שם — אי לואת הפיוטים,
 שהמה נשאר להיות לנו בתור עדות נאמה בעד זמן מאשר, אשר כל אלה
 הדברים הנזכרים עוד שלטו בעצם תומם, מי יתן ויהיו אלה אמצעים
 טובים גם לקחיטוב בעדנו, לעורר גם עתה את העם, למען ישובו לקנות ולרכוש
 למו את הסגולות, אשר רכשו להם עמנו כשנות קדם, ולמען נוכל מצדנו
 להנחיל איתן ג"כ לבנינו אחרינו, ואז גם נכדינו ירעו ויצהלו לקראת
 הפיוטים האלה — אף בעד המטיף יועילו הפיוטים, להיות למו למשל
 ולדוגמא, למען יכיר היטב גם הוא את תעודתו, ולדעת כי עליו להתאמץ
 מנקודת-המצב שלו, להיות בעד בני העם את אשר השתדלו הפיוטים
 בפיוטיהם להיות בעד בני דורם. — גם לא להנם כה התפשטו הפיוטים
 ונתקבלו בכל קהלות ישראל, אין זאת, יען כי בטח יש בהם נחיצות
 כללית — והנה כנגוע אל הדעות של חכמינו האחדים מדורות עברו, אשר
 התנגדו אל הפיוטים — מצד אחד, טענתם היתה, כנלל השפה
 והסגנון המיוחד להם — אבל מי לא יבין וישיג, כי מנקודת המצב המיוחדת
 שעל פיה נתחברו הפיוטים הכוללים ונכדו להיות קבוץ אמרים נכוחים
 למבין מתנ"ך, ש"ס, שמעתתא, אנדה, מדרשים — גם מהלכות
 החיים והלך נפש ומושג השכל והרגש, ואם כן הלא נדרש היה להם,
 לבחור בעד זה שפה מיוחדת, שהיא תקה אמריה בקצור נסרף
 ומתאמת עם שפת כתבי קדשנו, למען תכולם יחד כמערכי לב עי
 דברים

דברים נמצאים, הרוזים ורמזים ובסגנון מיוחד — ומצד השני — מצאו המתנגדים — לפי דעתם — כי הוא נגד הדין, לעשות הפסקות בחלקן עבודת ה' ע"י אמירת הפיוטים — אבל על אדות עצמות הפיוטים ותוכן ערכם עליהם במעלת רוחם, לא נמצאו כל מערערים עליהם.

יד.

בְּרָכוֹת.

א.

אמנם הכמינו ז"ל אשר תעידתם היתה נאמנה גם פעולתם אמונה ללימוד וללמד את הכתוב להי"ם בתורת החיים, ולהנהיג את קבלת האבות לדורות עולם, המה קראו אותנו, לא לבד ע"י עבודת ה' הפנימית, לצאת משאון החיים ולפנות לבנו אל אל בשמים, כי גם בעצם החיים ובקרב החיים הורו והראו לנו גם לסדר אותנו, איך נוכל להעלות בלבנו את רעיון ה' בכל עת תמיד, ולהניענו אל המעלה היותר רמה הלא הוא, בעזרם לנו, כי נוכל להפוך את היינו הפועלים להיות גם המה עבודת אלקים", ואת תעודתם המאד נעלה הזאת, בלאו גם הוציאו לפועל אל נכו ע"י הברכות אשר סדרו וקבעו בעדנו, ואל אלה הברכות נכונן את השקפתנו כפרק הזה: —

ב.

ברכות — הן אמנם את אלה הרעיונות הנעלים על דבר ה', אשר רכשנו לנו ע"י עבודת ה' הפנימית, עלינו להחזיקם ולאמצם לנו גם בחיינו הפועלים, למען היו חלדנו לא יהיו מהולקים ונפרדים לשעות התפלה ולשעות החיים, כאלו ברא שונות הננו נצבים כה באמת לפני ה' בצקון לחש, אבל בשניות נחל מהתהלך עוד את ה', גם נסח דעתנו ממנו — אבל זאת לא זאת! הן במה נחשבה עבודת ה' הפנימית אם היא לא תעצור כה, להשיב לנו את החיים הפועלים, להיות צרופים ומוקקים שבעתים בקדושה יתירה וביתר עז ומלאים ברכת רעיון ה', גם ככלל, אם היא לא תפעול את פעולתה הנאמנה, להפוך את החיים שלט לעבודת אלקים? — כי מבלי זה — הן חיים אנהנו חיים כאלה — אשר בהם נשא אנהנו בקרבנו ואקנו אף מסביב לנו ככתירות אותנו מתנות ה' במדה מרובה, מבלי לשים לב עליהן, מבלי להשוב על אדותיהן, אף לא נזכיר את שם ה', שהוא הנותן אותן לנו! לפנינו הטבע ועולם האדם — בפת החיון הגדול, שהננו חיים וקיימים עליה, ואשר בלם כאחד הנה הנם התגלות

התגלות ה' — ואנחנו עינים לנו ולא נראת את האל היחיד ומיוחד אשר יתגלה שמה! הן כל דבר, שממנו נִקְהָה, הוא לא זולת, רק מתנת ה' בלבד, ואנחנו לא נדע מה נעשה עם אלה מתנות ה', מתנות אל רב חסד, בעוד נִנְאֵל, לחיות חיים כאלה, שהמה יסירו מלבנו את זכר ה', אף יביאונו לידי שבתה והיסח הדעת, כי אכן מתנות ה' הנה! כמו כן החובות והמצות, שעליהן להנך אותנו אל ה', עוד לא תוכלנה לפעול עלינו במאומה, באופן, אם לא נמלא אותן ברוח נכון ובכונה נאמנה ובידיעה הדרושה, כי אמנם כל אלה מסודרים ומכווננים המה מה' ואנחנו נמלא את החובות האלה, רק בתור מצות אנשים מלומדה בלבד, מבלי כל הברה נכונה ברעיון ה', להחליט כל זה בקרב לבנו ורוחנו, אף הקורות והמאורעות המיוחדים, אשר יקרו אותנו בחיינו גם המה לא יעצרו כח לכונן ולפנות את רעיונו ומפלטנו אל ה', אם לא נתאמץ להבין ולהשיג אותם, כי המה אמנם שלוחי עליון, צירי שדי, שהוא המפקד את צבאם, ואשר אמנם בכל אחד מהם הלא יתן ה' לנו תעודה מיוחדת, למען דעת על פיהם, איך לכונן את חיינו בעבודת ה' — לכן חכמינו ז"ל השכילו ללוות אותנו על כל מצעדי קף רגלנו בדרך החיים, המה ילוו אותנו בעת נקיץ משנתנו לתחיה ובעת גשכב לישון ולנוח ולהחליף כח, פניהם הולכים אתנו כהשקפתנו על הטבע והעולם, בכל הנאה ובכל מעשה המצות המהנכות אותנו לעבודת ה', ובכל מקרה ומאורע מיוחד בחיינו ובכל מקום ובכל עת ובכל שעה בחיי ארצנו, יזכירו ויורו אותנו, איך להכיר ולדעת את ה' ואת תעודת חיינו, ולחיות עם הכל ובכל בפני ה' ורק בפני ה', למען כל המציאות שלנו, התבל שלנו, ההנאה, החובה והמצוה שלנו, ובכלל כל החיים שלנו, קדושים יהיו רק לה' לבדו.

לכן במצאם, כי מן התורה מחייבים אנחנו לכתב „ברכות“, אשר מושגן ומובנן לקדש את עצמנו אל מלוא רצון ה', אחרי הנאת הסעודה ולפני. למוד התורה — אחרי הנאת הסעודה, הלא הוא אחרי אשר רכשנו לנו ע"י הנאת הסעודה כח וחוזק מחדש, לרכוש לנו את החלטת הדעת, כי בכח הזה עלינו להכיר כי הנהו רק מתנת ה', וכי בכח החדש ההוא בעצמו, אשר קנינו לנו, הוטלה עלינו החובה והמצוה, להשתמש עמו רק בעבודת ה', שהוא הנותן את מתנתו זאת לנו. — ולפני למוד התורה — הלא הוא, לפני העסק עם התורה הנתנה מה', למען נבוא לידי הקרה נאמנה, כי אמנם מיד ה' זאת היא לנו, וכי נתנה לנו בעד החיים ללמוד ממנה את תורת החיים ואת חובותיהם, עד כי את העסק בתורה נמלא ג"כ רק ברעיון ובמחשבה, למלאות את הכתוב בה לחיים, ובכלמוד התורה ילכש אותנו הרוח העולה היא למעלה, גם יוסף אמן והל, לחוביל אותנו אל המטרה הנאמנה, אשר בעדה למוד התורה נהיה לנו לחובה. — חכמינו ז"ל אלה, כמו שלמדו מברכת התורה לפני ה', כי דרושה להיות ברכה גם לפני האכילת ה', יען כי לא לבד שעלינו החובה להשתמש עם הכח והחוזק, אשר השגנו מאכילה, לעבודת ה', כי גם לפני האכילה ראו לכתב, למען הכרחה תזכירנו, כי גם ההנאה בעצמה עליך להנות ברעיון כזה, ולמען גם ההנאה

ההנאה היא בעצמה תתקדש ותקפך להיות הנאה אנושית, בעצם שלמותה, וכי גם היא נחשבה לקדושה בקדושת כל מלוא איזה חובה ומצוה בחיינו, וכמו שלמדו נ"כ מברכת האכילה שלאחריה, לקבוע ברכה גם כן. אחר למוד התורה, הלא הוא למוד התורה ברבים, למען תבוא הברכה להזכירנו, לא לבד, כי עלינו להתעתד, אשר בעת הלמוד נשוה לנגדנו את מטרת הלמוד בעצם שלמותו, כי גם אחרי הלמוד תביאנו הברכה להזכיר אותנו, כי גם בחיים נחשוב אותה לתורה נתונה לנו מה' בעד חיינו (ברכות כ"א א'), כמו כן אנו ותקנו בכלל, על פי הברכות שמצאו בתורה בעד ראשי מוסדות החיים הנפניים והרוחניים שלנו, ומשענותם — הלא המה הלהם והתורה' — גם את שאר הברכות בעד החיים — המה קבעו לנו את כל הברכות, אשר בהן יחדרו ויקדשו את חיינו בכל יחומי הגוף והרוח היותר נכבדים, המה אנו ותקנו לנו ברכות מיוחדות בעד העתים של "בשכבנו ובקומנו", במראה עינינו ובהשקפותינו על הטבע ועולם האדם, ובכל הנאות שלנו, גם במלוא החובות המוטלים עלינו ובמקרים ובמאורעות נכבדים בחיינו. —

ג.

נוסחאות הברכות — נוסח כל ברכה אשר תכרך, הלא הוא: אתה מכיע בזה, כי נגש הנך אל ה', ואתה אומר: חפץ אני לקדש את עצמי אל עבודתך (להבין ולכוין: כי במציאותי זאת, בעולם הזה, עם ההנאה הזאת ע"י החובה הזאת, עם החיים האלה) (ברוך) (ראה למעלה פרק א'). אתה — שהנך נוכח פני תמיד, אליך אני נגש עתה בחיי (אתה). אתה — שהנך חפץ כי יהנו בך ויקראוך בשם ה' (ה') ואשר אתה הוא ה' אלקיני (ראה תורות פרק א') (אלקיני), אלקיני שכבודו מלא עולם ובתור אל מסתתר מקיף הגהו את כל חיינו ויחורו בקרבם וימשול וימלוך בתור אדון על הכל, על כל אשר יבוא ויופיע בעתו (מלך העולם), אשר כל אלה פעולתו, מלאכותו, סתתו, סדרו, גור דינו ועוד ועוד, אשר המציאות הזאת, החזיון הזה, ההנאה הזאת, החובה הזאת, המאורע הזה בחיינו ועוד ועוד (אשר או ש או ה או שם בלי אמצעי או בינוני).

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר — ש' — ה' כו'. אם הברכה נוסדה על אחת דבר היצוני, שהברכה תבוא להשתמש עמה בתור פתיחה או באור ערכו עליו, הלא היא הברכה הנלוה אל הנאה וקיום הפצות או להכרת תכונת החזיונות וערכם עליהם מכל היחוסים והמאורעות הנראים לפנינו כהזה, בעד אלה נוסח הברכה פשוט הוא, כמו: "ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם המוציא לחם מן הארץ, ברוך כו' דין האמת, ברוך כו' שכחו ונכורתו מלא עולם", ברוך כו' אשר קדשנו במצותו וצונו על מצות כו'", "ברוך כו' שלא עשני אשה" ועוד. — אולם, אם הענין הנכלל בברכה יסודתו ברעיון ומתשבה, אשר ע"י הברכה אפעל ואסכב, כי הענין ההוא יהיה נקבע ורשום ברעיוני ומתשבה, ובתור התמכרות והתקדשות, לבוא על ידו, לידי עבודת ה' בפועל, הלא הנה הברכות הבאות

אחרי ההנאה ואחרי עשיית המצוה, למען פרי הברכות האלה יגמלו להיטיב ולהועיל בעד החיים הפועלים, כמו כן הברכות, שהנה נלוות ביחוד אל עבודת ה' הפנימית, ואשר אינן מתיחסות אל היוון חיצוני, ובאות הנה רק בעבור עצמן, בעבור החובה והמצוה, לעורר על ידן את הרעיון והמחשבה גם לעורר ולקדם את הלב ברגש-יה, אוי הברכה היא תבוא בנוסה בזה, כי תוכל להביע אמר בתחלה בתור הקדמה, להציג לפנינו את עצם הדבר והענין לפני הרוח והלב כמושגיו החלקיים (פתיחה), ואז יבוא אח"כ המושג הברור בקצרה הלא הוא עצם הברכה (חתימה), מושג ה', אשר כבר חיינו דעת בפתחה, כי ה' אלקינו הוא ומלך כל הבאים בעתם ובזמנם (העולם), נביע אז בקצרה גם בחתימה אבל רק ע"י שם ה', אשר יוכל את הכל וכוללם יחד. — כמו כן:

אם בנוסח האופן השני הזה תבואנה שתי ברכות או יותר תכופות יחד, או הנוסח השלם, בא"ה אמ"ה יאמרו רק בפתחה של נוסח הברכה הראשונה, ובשאר הפתיחות וגם בחתימות רק ע"י בא"ה לבד, כמו למשל: בא"ה אמ"ה הוון את העולם כו' בא"ה הוון את הכל, — אליה תלוינה הברכות: נוודה כו' בא"ה על הארץ, רחם כו' בא"ה בונה כו' ועוד, רק נמצאות ברכות מעטות, אשר כפי הנראה יוצאות הנה מהכלל הזה, ואשר אמנם גם כאלה יש לבאר את הטעם והסבה לזה. —

ד.

ברכות השחר והטטה. — הברכות בקומנו ובשכבנו בעת נקיץ משנתנו ובעת נשכב לישון — בעת היקיצה: להביא את כל הכחות, כל המתנות, כל האמצעים והתעודות לידי הכרה בעד עצמות נפשנו, המתעוררת מחדש, למען תכיר אותם היטב, לדעת ולהראות בזה, כי כל אלה המה יצורי שדי, שלוהו עליון, ולהביע אמר בהחלט דעתנו: כי את כל הכחות, כל המתנות, כל האמצעים וכל התעודות לא נשחית אותם ובל נבלה אותם לריק, רק עם הכל כאשר לכל, ועם כל עצמותנו נמלא על ידם את רצון נתנם ומסדרם. —

ואם בן עם הנשמה שהתעוררה מחדש אל ההכרה והידיעה העצמית שלה (המחזור נשמות כו' א) עם ההכרה החדשה ע"ד היחס של תעודת ישראל, בהיותו בתור בעל דת, אורח בארץ ובעל מין מיוחד (שלא עשני נכרי), עפ"י החופש (עבר), עפ"י תעודת

(א) זאת היא הברכה הראשונה, אשר כנראה, הלא היא היוצאת מהכלל, אשר הצגנו למעלה בשתיים: הן היא נלוותה אל הכרה פנימית על אודות השנוי הנמרץ והנעשה בזה, ובכל זאת יש לה פתיחה, גם לפני לא תבוא ברכה קודמת, ובכל זאת יחסר לה הנוסח השלם בא"ה אמ"ה, אבל יין הברכה ההיא תכלול את החות דעת הראשונה של הנשמה, שהתעוררה עתה לתחיה, לכן לא תוכל בהגיגה להביע תיכף את ההחלטה לפ"עולה (ברוך), רק לפני זאת, לפני הברכה, לרושה לבה הברכה העצמית של נפש האדם, המברת את עצמה, ועליה התעורר בתחלה לבוא לידי ההכרה ההיא, לכן תבוא מראש הפתיחה בעבודה ובשתיחה והיא כלולים בה גם יחד כל היסודות של הנוסח השלם בנוסח אל דבר עצם המעשה בפועל, את שהכירה הנשמה שנבראה מה' הנורא מחדש, לדעת את כל אלה — ולחבב וללכב את ההכרה הזאת נאמר: אלקי ואלקי אבותי, רבון כל המעשים אדון כל הנשמות, אליהו מלך העולם. —

תעודת הגבר או האשה (של"ע אשה או שעשני כרצונו), על מתנת אור העינים (פוקח עורים ב), ע"י הבושה הקרושה, הקבועה להיות השומרת את האנושיות (מלביש ערומים ג). ע"י מראה האדם כאשר יקום ללכת קוממיות (זוקף כפופים ד), ע"ד הארץ, אשר נתנה לך מחדש, ואשר תשא אותך עליה בבטחה (רוקע הארץ ה), ע"י מתנות הטבע הנתונות לך לתועלתך (שעשה לי כל צרכי ו), ע"י התנועה החפשית, אשר יתעדר האדם אליה בפעולה עצמותית (אשר הכין מצעדי גבר ז), ע"י הכת המנצח במלחמה הפנימית והחיצונית (אוור ישראל בגבורה ח), משולב יחד עם תפארת האדם, הלא היא הענוה ההגונה (עומר ישראל בתפארה ט), ע"י כל כח הנתן מחדש (נותן ליעף כח), ובכלל ע"י היקיצה והתעוררות מחדש (המעביר שנה), להביע בכל אלה אמר, כי הנך מכיר את האל היחיד ומיוחד ויודע, כי הוא הוא המעורר והמיעד, הנותן והמכין לך את כל אלה, ובהם תקדש את עצמך אל ה', אל ה' לבדו, למלאו רצונו (ברוך), ולכן גם בברכה הנזכרת באחרונה, תצדק תיכף את אדיר חפצך: כי באהבתו זאת, אשר בה עורר ה' אותנו מחדש, יקיף ויסוכך את חיינו ויכונן וישמור כל מעשה וכל פעולה, לנהל את חיינו בדרך התורה ולמלאות את מצותיה (ויהי רצון כו' גומל חסדים טובים כו').

בשכבך לישון — לפני השנה, בטרם תפקיד ביד ה' את כל עצמותך אתה עם כל כשרונות נפשך מכיר לדעת:

כי נותן השנה, הוא גם כן ה', האל היחיד ומיוחד, נותן החיים, לכן הנך מניח ומפקיד בידו את משאלות לבבך, ותקוהך, כי ישכיבך ל שלום ושנתך תערב עליך, למען תחליף כח מבלי מפריע, ותשאל, כי יאיר עיניך עוד הפעם, לראות באור היום הבא, אשר השנה במלאכות ה' תמנעהו סמך, אף תחליט ברעתך לפני השנה, כי כאשר יתן אותך ה', להקיץ ולהתעורר לחיים חדשים, כי תקדש או את עצמך לעבודתו (ברוך המפיל כו'). אל הברכה היא ילו עוד חלקי תפלה אחרים, אשר התוכן העקרי שלהם הלא המה, חות דעת והתחוקות נאמנה בבטחון בה', שהוא השומר הנאמן ביום ובלילה (שמע, ויהי נועם, ה' מה רבו, השכיבנו, ברוך ה' ביום, המלך כו').

ה.

ברכות הראייה והשמיעה. — ברכות על אדות החזיונות בעולם הטבע ועולם האדם, אשר יקיף אותנו — להכיר ולדעת: כי הטבע וכל התפתחותה מסביב לנו, היא כריאה מאת ה' גם סדר ה', ועל דבר עולם האדם, לדעת, כי נהנו יציר ה' ופעולת השגחת ה'. — עליך לשים עינך ולכך, להכיש על ה', על פני כסת החזיון של חיינו בטבע ובעולם האדם, וכתחלסת הדעת: לקדש את עצמך, בלך כליל, אל האל היחיד ומיוחד, אשר כבודו פלא עולם. —

בעולם הטבע: אם ירעם בגלגל, אם יסער סער, עת תנום ותרעש הארץ, תברך (שכתו וגבורתו כו'). אם יברוק ברק או רוחות חזקות מנקות את האויר, בנפילת זיקים (ששערגשנופפען) (עושה מעשה בראשית). על עצירת גשמים או על רבוי גשמים (מדים, ברוך אל רוב התודאות). על ההבדלה בין היום והלילה בקריאת התרגיל (אשר נתן לשכוי בינה). בראיית קשת בשמים (זוכר הברית). במראה ימים גדולים הרים כו' (כל פעם בראותו את אלה, אחרי עבור תקופה של שלשים יום) (עושה מעשה בראשית). במראה ים הגדול (עושה את הים הגדול). בכל שנה כריאה ראשונה של

ב) ביחוד ביקצה שלים. ג) בלבושה. ד) בעת הקמה. ה) בצעדה רגלו על הארץ. ו) בהנעלת המנעל. ז) בהליכה הראשונה. ח) כאשר ישים האבנט על מתניו. ט) בכסותו את ראשו בכובע. —

של אילנות מלבלבים (שלא חסר). בראיה ראשונה של יצורים יפים למאד (שככה לו). במראה בריות משונות (משנה הבריות). במראה השמש ושאר צבא השמים, בהתחדשות תקופת השמש בכל שנה (עושה מעשה בראשית). גם בכל מקום ובכל הזמן, להכיר ולדעת את ה' האל היחיד ומיוחד, שהוא הנותן, המשפיע והמסדר, הוא ברא ומחויק אותם וגם אתה הנך מקדש את עצמך לעבודתו בעולם ה' הזה. —

בעולם האדם: במראה פני מלך ונסדך (שנתן ככבודו) (גם כן בכל פעם בראיה של כל שלשים יום). במראה פני חכם (שנתן, גם שחלק מתכמתו), וכאשר ישוב לראות אהוב יקר ונאמן אחרי משך של שלשים יום (שהחינו). אחרי שנים עשר חדש (מחיה המתים). אחרי אשר נרפא ממחלה (ברוך רחמנא). ע"ד מות אדם כשר (ברוך דין אמת). במראה מקום ששם נעשה גם לישראל (שעשה לאבותינו). במראה בתי כנסיות (בא"י מציב גבול אלמנה). במראה מקומות חרבים (דין אמת). במראה של קברים (ברוך, אשר יצר אתכם בדין, ברוך מחיה המתים). בכל מקום תכיר לדעת את ה', האל היחיד ומיוחד, אשר בהשגחתו הוא המכונן, המיסדר והמפתח את עולם האדם בכל לוב פרט, הוא יקשר את האנשים יחד וסבדילם איש מרעהו, הוא השליט על כל, במחלה בבריאות, בפריחה ונבילה, בבנין ובהריסה, בחיים ובמות. ה' היחיד ומיוחד וגזר דינו הנהו באהבה ובצדק, — את כל זה הנך מכיר לדעת מפעולות ה', האל היחיד ומיוחד וממשתלו בכל — הנך מקדש גם אתה את עצמך בחייך ובכל תמורותיהם לעבודתו המיוחדת. —

ג.

ברכות הנהנין — הברכות שלפני ההנאה ואתריה — לפני ההנאה, לקדש את הנאתך, ולהכיר ולדעת, כי אכן מתנת ה' הוא זה הדבר, הנמצא לפניך להנות ממנו, ולהביע אמר תיכף לפני ההנאה: כי תחליט בדעתך, להשתמש גם עם ההנאה היא, רק למלוא רצון ה', הלא הוא, לחזק על ידה את עצמך אל עבודת ה' בפועל — ורק ע"י החלטה כזאת, גם הנאתך תתקן או להיות הנאה אנושית, הנאה של קדושה — אסננס כן, רק ע"י החלטה כזאת, הנך מקבל או את הזכות, לרכוש לך איזה יצורים שתכל ה', ולהשתמש בהם להנאתך, יען כי בחסרון החלטה כזאת הלא מעשך זה נחשב הנהו למרד בעולם ה' ומעל בקדושתו גם לגזלה ושווד, כי תגזול ותשווד מעולם ה', יען וביען, כי ה' הוא נותן ומשפיע לך את מתנותיו אלה רק בתנאי אם תמלא בהם את רצונו, רצון ה'. — לפני הברכה — אומרים חכמינו ז"ל — התבל ומלואה שייך הנהו לה', ורק אחרי הברכה מסר ה' לאדם את הזכות לרכוש ולהנות מהם — לכן כל אחד אשר יהנה מעולם הזה בלי ברכה הוא מועל בקדש. הוא גזול וחוטם דבר מעולם ה' שהוא קדש לה'. —

לפני אכילת פת (ברכת המציא). לפני אכילת מיני מאכל הערוכים מקמח, אבל בלתי מתיתסים אל משנפת ולחם (בורא מיני מזונות). לפני אכילת פרי האדמה (בורא פרי האדמה), פרי העץ (בורא פרי העץ). לפני אכילת תמרים אחרים וביתוד את אלה הרברים, אשר הברכה על אודותיהם היא בספק (שהכל). לפני שתיית היין (בורא פרי הגפן), ומשקים אחרים (שהכל). לפני הגאת הריח מעצי בשמים (בורא עצי בשמים). ריח עשבים ופרחים (בורא עשבי בשמים). פרי אבילה הנותנים ריח נוחח (נותן ריח טוב בפירות), ושאר דברים מעלים ריח טוב (בורא מיני בשמים). לפני ההנאה מסמי תרופה מעלים ריח טוב ג"כ ברכת הריח הדרושה, אבל לא ברכה אחרת רק יאמר (יה"ר שיהיה העסק בו), למען דעת בכל דבר ובכל מקום

מקום את ה' בתור בורא ונותן את הרבר להנאה, והנך מקדש את עצמך עם ההנאה הזאת לעבודתו.

אחרי ההנאה: קדש את הכה והעצמה אשר רכשת לך ע"י מתנות ה' והחזקתך על ידו, לעבודת ה' — אל מלוא רצונו — לכן מברכים רק אחרי הנאות כאלה, שפעולתן ביחוד לתת כח וחיל באמת, הלא היא אחרי מזון ומשקה — נוסחאות הכרכות, שאחרי הנאה שלהם: הנוסחה שלם"ה הוא, אחרי אכילת פת. נוסח קצר מזה, הוא אחרי הנאת מיני מזונות העשויים מקמח, הבלתי נכנסים תחת מושג מזון של פת לחם, גם אחרי הנאת היין, התאנים והרמונים הזיתים והתמרים — והנוסחה היותר קצר מכלם הוא, אחרי הנאת שאר המזונות והמשקאות — והנה בעוד הכרכות הנזכרות ערוכות הנה בגלל השנת הקדושה בעד כחות החיים, שהמה התחזקו והתאמצו מחדש, הלא היא בעד הקדושה, של מציאותנו בתבל, הלא נקל להבין, כי עלינו להעביר לפני רוחנו או את כל הקורות והמאורעות, שהמה יראו לנו את העודת היותר בתבל, גם את התכלית, שעלינו לקדש את כל כחותינו אליה — והנה למען נבין היטב את תוכן הנוסחאות האלה, עלינו להציג בזה מראש רעיון אחד בנוגע אל הענין הזה. —

אם ברית אברהם אבינו, אם הזותם ה' שעל בשרנו, יורה ויראה לנו, לדעת ולהכיר בצור הַצֵּב יִשְׂרָאֵל, בכחירת האבות, את קדושת כל עצמות האדם, את התקדשות הנפש והרוח אל ה' בתור תנאי ראשי ותעודה לברית עם ישראל — אם יציאת מצרים — שהיא המעשה בפועל, אשר על ידו נִכַּח לדעת, כי ה' הוא בורא עולם יחיד ומיוחד, שופט ואבי האנשים גם אל אלהי ישראל, גואלו ומושיעו, בגלל תעודתו השומה עליו — אם התגלות רצון ה' בנתינת התורה, היא לא זולת, רק פרוש ובאור תוכן זאת התעודה, התגלות רצון האל היחיד ומיוחד, אשר החובה על עם ישראל, למלאות את רצונו זה בכל עצמותו, בכל לבבו, בגופו וברוחו — הנה נתינת ארץ ישראל"ה הלא היא המעשה בפועל בתולדות בני אדם, למען דעת כי ה' הנהו, לא לבד הבורא הבוחר והמכוון, הפורה ומציל, המורה ומגלה עמוקות בתורתו, כי הוא גם הזן ומפרנס והמכלכל חיים, הוא גם הנותן את האמצעים למלוא התעודה, אשר גלה לעמו בתורתו, — אי לוא בצרוף עם המעשים בפועל הנוכחים, תוכן הענין של נתינת ארץ המדה לעם סגולתו, היא גם מעשה בפועל בעד אמתת החיים: לדעת דבר לאשורו, כי כל קנין ורכוש היצוני, כל הנאה וכו', הון ונחלה, אשר נשיג ונרכוש לנו איננה תכלית החיים שלנו, רק האמצעים בעד התכלית המאדינעלה האחת בחיינו, ולהכיר, כי האמצעים ההם נתונים לנו מה' רק למלוא רצונו. —

לכן גם עתה, גם בעדנו נפוצות ישראל בארצות אחרות המעשה בפועל מנהלת ישראל, אשר הנחיל ה' לנו כארץ ירושתו, אף כי לקחה מאתנו ורק הובטחה לנו בעד העתיד, כי נזכה לשוב עוגד הפעם לרשת אותה לעד לעולם, את המעשה בפועל הזה, עלינו לחבב אותו על פי מעלת קדושתו עליו, יען הזכרון הנכבד הזה אות וסופת גם לקח טוב הנתן בעדנו,

למען

למען דעת, כי ה' אמנם נגלה אלינו גם בתור זון ומפרנס ומכלכל את היי
 מציאותנו הנופניים, ולמען נבכח לדעת, כי הקנין והנאה מנתנית
 הארץ המה רק אמצעים נתונים לנו מה' לעבודתו, ולכן תקח הכרכה על
 דבר נתינת הארץ את מקומה בראש, לבוא ביחס מעלתה יחד עם שאר המעשים
 בפועל יציאת מצרים, ברית, תורה, המכוננים את עצמות ישראל
 ותעודתו —

ואלה המה הנוסחאות בעצמם:

(א) ברכת המזון — אחרי אכילת פת — תברך את ה' שהוא זון ומפרנס
 בטובו וברחמיו את כל בראויו (הזן את העולם כלו), להביר ולדעת אותו, את ה',
 שהוא כלכל ויכלכל אותך תמיד (ובטובו הגדול), אף גם זאת, כי לא תחשוב את
 המזון והכלכלה, כי שלך הם ובכחך ועוצם ירך רכשת אותם לך, וכי יש לך הזכות
 על כל אלה, רק עליך, להביט עליהם, כי גם המה מתנה נתינה לך באהבת ה'
 וברחמיו הרבים (בעבור שמגדול), והנך מקדש את עצמך אל ה', הזון ומפרנס
 בכה החדש, אשר השגת מהמזון התיא (ברוך — הזן את הכל).

ואז תפנה מבטך על כל קניני הגוף והרוח, אשר בהם כונן ה' את העבר שלך,
 ואשר עליהם ובכחם עליך, לכונן וליסד גם את העתיד שלך. בראשונה תזכור את
 המעשה בפועל מדבר נתינת הארץ, שהנחיל ה' לאבותיך, ואשר על ידה התגלה
 ה' בתור זון ומפרנס ומכלכל את מציאות הגוף (נודה לך על שהנחלתו) וכי נתינת הארץ
 באה, להיות בתור השלמה אל יציאת מצרים (על שהוצאתנו), וההצלה הזאת יצאה
 לאור בגלל התכלית הרגולה והכלולה באמר סלה בברית אברהם, "התהלך לפני
 והיה תמים", ואשר בגלל אבות הבטיח להושיע בנים (ועל בריתך), אף בעבור
 התעודה הזאת נלה לך ה' את רצונו בתורתו (ועל תורתך), גם למען נוכל למלאות את
 זאת התעודה יתן לנו ה' גם עתה חיים, חן וחסד, סחיה וכלכלה בכל יום
 ובכל עת ובכל שעה (ועל חיים כו'), ובכל אלה הנך רואה רק את ה', האל היחיד
 וכיבוד, שהוא זון ומפרנס ומרחם, גם תברך ותתן תודה לו על תעודתך ועל האמצעים,
 אשר יתן לך למלאות תעודתך, ובתורה הזאת ובהכרר ה' כזאת, הנך מחליט בנפשך עם
 הכל ובכל, לעבוד רק את ה', עם הכל ובכל, למלאות רק את רצונו, ההלטה
 כזאת, שהיא היזה תהיה באחרית הימים בעד כל חי ובפי כל חי (ועל הכל) ואז
 הנך קורא את הכתוב, אשר בו ועל ידו הנך מצווה, לברך ברכה כזאת (דברים ח' י"ד, ראה
 גם סמוך י"א י"ח), ואתה מתאמץ, לחיות על לוח לבך ולקבוע ברוחך את החלטת הדעת
 הזאת, שהיא מקדשת את החיים (ברוך על הארץ ועל המזון).

אולם כמו תכיר לדעת, כי כל העבר שלך מבונן ומיסוד הנהו מה' ובגלל
 המסודות הנאמנים ועם המתנות הנתונות גם לך עתה הנך מקדש את עצמך
 לעבודתו, כן תביע אמר בדבר הרקוה ורתוחלת, כי גם את כל העתיד שלך תקבל
 רק מיד ה' בעל הרחמים (רחם), כי מידו תקבל את התכוננות מנת גורל ישראל
 הכללית מתחדש (ועל ירושלים), כמו כן, כי מידו תבוא לך ההחוקה והכלכלה,
 הקרובה לכל אחד, הלא הוא: מזון, פרנסה וכלכלה ורוחה מצרותינו, וכי את הכל
 תקבל רק מידו השלם, הפתוחה, הקדושה והרחבה (אלקינו), והנך מחליט בנפשך
 בשמחה, לחיות בכל העתיד שלך רק במלאו רצונו, רצון ה', אשר יקיים הבטחותיו
 ומלא את דברו ואשרי המסכה לו, כי יראהו בישועתו (ברוך בונה ברחמיו). —

בשנות קדם היו ימים, אשר בכרכה הזאת לא העתירו על אדות שיבת
 ציון ובנין ירושלים, רק על דבר ההחזקה של מנת גורל ישראל
 הכללית — ובמקום הזאת נתתה ברכת המזון, אשר גם עתה נלה אותה
 עם אמירת יאמ"ן — אולם ישראל בגולה הלך, ירושלים נהרבה, המקדש
 נשרף, ורק ההבטחה הנאמנה על בנין עיר הקדש והמקדש היא נשארה לנו
 בעצם

בעצמותה — והנה באה עת, אשר בה דמיון כוזב ורוח רעה לבשה רבים מאחינו אז, עד כי אלה, תחת להביט על ההבטחה הנאמנה הזאת בלב נכון בקרבנו, כי אמנם תבוא בעתה י"ע" תפלה ותחנונים, לקרב את הנאולה, גם לשאוב ממעין התקוה הנאמנה הזאת: "נחמה אמין הרוח" וכד', לחיי החוה שלנו, מבלי שים לב על כל זה, התחרו כמה נלהבים בעמנו זמן לא רב אחרי חרבן הבית השני, למחר ולהחיש את הבטחת ה', שהיא דרושה להתאמת ולהתקיים רק ע"י ה' בעתיד, והמה חשבו תועה, כי בכחם ועוצם ידם ואמצעים חיצוניים, יוכלו להביאה לפועל בקזקה — ולדאבון לבכנו, בגלל הדמיון הכוזב הזה, על שרמות עיר ביתר" ועל במותיה נפלו הללים חללים לסאות ולאלפים מאחינו בני ישראל ופגרי החללים האלה היו מושלכים שנים רבות כדומן על פני השדה וקבורה לא היתה להם — להיות אות איום ונורא לבני מדי ולמוסר שדי גם בעד אלה, שנשארו בהיים היתם, למען יקיימו מאז את השבועה שהשביע ה' את עמו בנולה (לבל יעלו בחומה), לבל יעפילו עלות בקזקה, לבל יחישו את הנאולה, בטרם תבוא עת לחננה, ולא ע"י נבורת ימינם ומלחמת אנשים —

וכאשר עברו ימים רכים, והנה קבלו באחרונה את הרשיון לקבר את המתים האלה — אז תקן רבן גמליאל ובית דינו כיבנה את הברכה, להוסיף אל הברכה ע"ד בנין ירושלים ושיבת ציון גם את ברכת הטוב והמטיב (ברוך כו' הטוב והמטיב), והברכה הזאת נשארה לזכר עולם, בתור אזהרה חסורה, בעד דורות בני ישראל, למנוע אותם מדמיון כוזב ותעתועי מרד כאלה, גם היא תביע אמר את הרעיון הנעלה והנאמן: להניח ביד ה', בידו לבד, את כל העתיד שלנו. —

ה' אלקינו לבדו, אבינו מלכנו, בוראנו, גואלנו יוצר כל התכונות חיינו קרוב אלינו בחסדו בתור: רוענו, רועה ישראל, הוא לבדו, הנקדש והנערץ ביעקב, הוא האל הקדוש ובכל זאת הנהו המביט על כל צרכינו, המלך הטוב והמטיב לכל (האל), הוא לבדו, אשר בכל עת בעבר כמו בהוה היטיב עמנו, לו נקוה, כי הוא ייטיב לנו גם בעתיד ויגמול בעדנו את מנת גורלנו (הוא הטוב כו' הוא גמלנו כו') (בעד אָבֵל יש במקום שהוא הוספה, ראה הלאה), כי מידו לבד, רק מיד ה', נקוה ונחכה הצלה והצלה, ברכה וישועה, רחמים חיים ושלוש וכל טוב (הצלה כו'). הוא הרחמן לבדו, אשר ימלך עלנו לעולם ועד (הרחמן הוא ימלך). הן את רצונו לבד הלא יעברו השמים והארץ (הרחמן יתברך), את גדלו וכירו וידעו בכל דור ודור, וע"י מנת גורלנו חיינו תבוא האנושית להכרת ה' ולרוממות גדולתו הכללית (הרחמן ישתבח). הוא לבדו זן ומפרנס ומברך אתנו לעולם. הוא לבדו יביא לפועל, את אשר הבטיח לנו בעתיד ועיד (הרחמן יפרנסנו, הרחמן ישבור, הרחמן ישלח ברכה, הרחמן יזכנו כו').

בחנכה ופורים בברכה השניה, אשר בה נשקוף על העבר שהנהו מכונן מה', יוסיפו להזכיר גם את פרשת הימים ההם באמרנו "על הנסים", כמו כן בברכה השלישית, אשר בה נבונן מבטנו על ה' בתקוה טובה על העתיד. אזי בימי שבת, ר"ח ויו"ט נביע אמר, כפי תכן הימים ההם את הרעיונות, שהמה מחזקים ומנחמים והמה יאמצו לבכנו, ליהלל לתשועת ה' ע"י ההוספות של "רצה ויעלה", גם בדומה לזה מוסיפים אנתנו את הברכה הרביעית בתפלות "הרחמן".

אם יסעדו יותר משני אנשים יחד בעת ארה, או בעד הדגאה המשותפת

להם, יברכו גם ברכה כללית (וימון). האחד יבקש וידרוש מהשאר, לברך את ה', ואחרי אשר יסכימו ויגידו הסכמתם (נברך כו' ברוך כו') או יברך האחד בקול רם את ברכת המזון כמו למעלה, אמנם מה טוב הרעיון, אשר על פיהו יברכו ברכת המזון על כוס משקה הנהוג במדינה, (ראה עינת פרק ה'). —

(ב) ברכה אחת מעין שלש — אחרי אכילת מיני מזונות, העשויים מקמח הבלתי נכנסים תחת מושג פת לחם ואחרי הנאת היין, ענבים, תאנים, רמונים וזיתים ותמרים, אלה הפרות, אשר בהם משובחת היא ארץ ישראל, לפי הכתוב בדברים ח' ה', אזי החובה היא תיכף אחרי אכילתם, לברך עליהם "על הארץ שהנחיל ה' לנו ועל המזון שעיי הארץ חסדה משובחת היא בפרותיה אלה" — ובהנאה שלהם גם מחוץ לארץ תזכיר ע"ד הארץ, שהנחיל ה' לאבותינו, ובברכה ההיא דרושה לבוא האזכרה על אדות נתינת הארץ וערכה עליה, וכי ה' הוא הנותן את האמצעים אל תעודתנו הרמה. הברכה מעין שלש היא תוצאה קצרה מברכת המזון ותכלול בתוכה את כל יסודותיה. —

בראשונה את המתיחס אל הברכה הראשונה מברכת המזון נזכיר ע"י ההכרה, כי ה' הוא הנותן את המזון והמחיה (על המחיה ועל הכלכלה) או אם על היין (על היין), אם ברכת פרי עץ (על העץ). אל הברכה השנייה, את ההשקפה על דבר נתינת הארץ (ועל ארץ חמדה). אל הברכה השלישית, את התקוה על ה' בדבר העתיד עם ההוספה בינתיים מדבר שבת ר"ח ויו"ט (רחם), גם אזכרה קצרה מהברכה הרביעית (כי אתה ה' טוב ומטיב).

(ג) בורא נפשות. אחרי הנאת שאר מזונות ומשקאות הנך מקדש את עצמך אל ה' עם החוץ ע"י משיבת נפש, שהשגת על ידם, אל הבורא המון בריות וצרכם (בורא נפשות רבות וחסרונם), בעד כל אשר ברא, להחיות בהם נפש כל חי, כי ברוך הוא ה', שהוא מקור החיים לעולם (על כל מה כו' ברוך כו').

ויען כי הברכה הבאה אחרי ההנאה היא בתור התקדשות הכח והחזק, שהשגנו על ידה, ואשר מפני זה נדרש לברך רק אחרי ההנאה ההיא, שהיא באמת נותנת כח וחיל, הלא הוא מזון ומשקה. לכן עלינו להעריך גם את כמות המזון ומדת המשקה, אשר כמות תוכנם תתן כח מסוים על פי ערך השעור והמדה שלהם, הלא הוא: בעד המזון: "כזית" ובעד משקה רביעית' שהיא שעור $1\frac{1}{2}$ ביצים. — בהנאות סתערוכות מזונות שונים או באכילת מזונות שונים יחד, אשר האחד מהם הוא העיקר והאחרים הם רק מ"פ"ל, אזי יברכו רק את הברכה המתיחסת אל העיקר, לכן בעת סעודתך, אם המזון העיקרי הלא הוא פת לחם, וכאכלך עמו גם בשר ועוד דברים שונים הנך סברך את ברכת המוציא רק על הלחם, ולא על שאר מיני המזון הבאים בסעודה, אבל על היין יברכו גם בסעודה, אחרי הלחם, ברכה מיוחדת. —

אל אלה נלותה גם הברכה שתאמר בכל עת אחי נקיון נופך מהחמרים הדרושים, להיות נפרדים ממנו, להודות ולהלל יה על הסדר הנפלא, העורך ממנו בהכמה רבה, להחזקת גוף האדם, ואשר תכיר בהחזקה ההיא את רוב טובו וחסדו, ובגלל זה עם מציאות נופך והחזקתו שתקבל ממנו תמיד מחדש, הנך מקדש את עצמך לעבודת ה' (אשר יצר). —

ברכת המצות — לפני עשיית איזה מצוה, לחבב אותה בתור הוכח
 מה', ולהביע את החלטת הדעת, לקיים אותה באופן כזה, כי על ידו שם ה',
 אשר צוה אותה יהי מבורך, הלא הוא, כי ימלא רצונו. — והנה חכמינו דל לא
 תקנו ברכות בעד חובות ומצות כאלה, אשר המושג שלהם הוא פבור היחס
 החיצוני והכנתו ותקנתו, בעוד הדבר בעצמו יוכל להיות מכבד ומתקן
 כדרוש להיות, מבלי שום הקלות ביחס אל הכונה והרעיון, ויהיה בזה הרעיון, את
 שיהי, אם אך המעשה נעשה כתקונו, כמו למשל פבור הקנין והכנת
 האשר ועשיית הטוב לא חרים וכדומה, רק הברכות באות לפני חובות ומצות
 כאלה, שמושגם להיות יסודתו ופעולתו ביהוד בפנימיות נפשנו ורוחנו,
 ואשר תכלית המצוה לא תוכל, להיות נמלאה, או בלתי יכולה להיות נמלאה
 בשלמות, אם תחסר בהם הכוונה והידיעה הנכונה בפנימיות נפשנו
 בעת עשיית המצוה, ובמה נחשבה, אם נעשה אותה רק בחיצוניותה
 בלבד. —

לכן הברכה היא באה רק לפני אלה המצות, שהנה מיועדות לפעול את
 פעולתן על חיי רוחנו ונפשנו — ומפני זה אצל כל המצות האלה נוסח הברכה
 הלא אחד הוא: „ברוך אתה', הלא הוא, הנני חפץ למלאות את רצונך, רצון
 ה', אשר קדשנו במצותיו, הלא הוא, אשר קראנו לטהרת הלב והרוח ולאבתו,
 וצונו לעשות ולקיים כזאת וכזאת (ברוך אתה ה' וכו') אשר קדשנו במצותיו
 וצונו כו') — עיף הכלל האחד אשר אמרנו בזה יכולים אנחנו למצוא בנקל את אלה
 המצות, אשר לפני העשותן נקבעה בעדן הברכה ההיא. והנה כל מערכת
 העדות (המערכה השניה באשכנזית ובעברית הראשונה) נכנסה היא תחת
 גדר המצות שלפניהן נקבעו הברכות; אבל בעד כל מערכת החובות והמצות
 של „משפטים“ (מערכה שלישית), לא נקבעה שום ברכה לפניהם, יען כחלק
 המצות שהנה נכללות תחת סוג „משפטים“, נביא לפועל את פעולת
 ההצדק, הלא הוא, כי בזה פבור נכבד, או נכונן ונתקן את היחס שהוא נמצא
 רק מהוץ לנו. — במערכת החוקים אנחנו מוצאים ברכה לפי דעת אחרים,
 בשלוח הקן, אשר אם נחליט, כי מושג המצוה הזאת הוא אמנם כפי
 אשר בארנו שמה, אזי יש להברכה סעד וסמך בכונה וברעיון ההוא, גם
 בשחיסה גם כן אם נחשוב, כי היא באה לא ביהוד בעד בריאות גופנו
 בלבד, כי גם בעד חיי הרגש והרוח, ואשר מבלי הרצון הסתור והכונה
 הנאמנה, להחזיק ולהחליט את זאת בעצם טהרה, הענין ההוא יאבד את
 ערכו עליו, וגם לפני מצות נטילת ידים וטבילת כלים כו' (ראה חוקים
 פ"ג י"ז). אם נחליט כי זאת באה בכונה, להכשרת פנימיות נפשנו, אבל שאר
 החוקים הנזכרים במערכת החוקים המה גם כן חוקי צדק נגד היצורים,
 אשר ישיגו עי' מעשה המצות האלה את תכליתם בקיומם, גם בלי שפע
 הרעיון והכוונה שלנו ביהוד בעשייתם. — במערכת המצות (מערכה החמישית)
 מוצאים אנחנו ברכה ביהוד בעד תלמוד תורה (פ"ג י"ז), אשר תכלית קיום
 המצוה הנכבדה הזאת היא תלויה ניכ ביהוד בכונה ורעיון שלנו, לרומם את

דוחנו ונפשנו, וכמו בקדושים (שם פרק י') אשר עלינו לכוון וללכב את רעיון ומשגן ההתכוננות של הנשואין, בחפצנו כי התכלית היא תתמלא ע"י גשלויות, אבל בשאר מעשה המצות שהמערכה היא, אזי גיב התכלית נמלאה תיכף בכל האופנים, גם מבלי כל השפעת הרעיון והספח שבה אשר על פיהו נעשה אותן, ולכן נמצאו ברכות רק בעד אלה אשר חשבנו בזה, ולפי הכלל הנזכר למעלה, ברכות מתוקנות מחכמינו דל, אבל לא בעד האחרות. הן אמנם יִשְׁקָה רק ברכה אחת, אשר תביאנו בספק מטעם הכלל אשר הצגתי בזה, מוצא אני ברכה אחת ע"ד הסרת הסכנה מהקנין המוכשר להזיק (משפטים פרק י') (על עשיית מעקה), בעוד בזה הלא יש רק כבוד היחס החיצוני ותקונו, מבלי התלות על הרעיון והכוונה אשר בו נעשה התקון ההוא. — ע"ד ברכת שלוח הקן הדעות מחולקות. ואלה הנה הברכות * הקבועות בעד המצות המנויות בזה:

לפני עשיית ערוב (ערוט פרק א' גם ג') (על מצות ערוב). לפני הדלקת הנרות בע"ש ערב ירהב"פ וביו"ט (שם פרק ד') (להדליק נר של שבת, של יו"ט, של ירהב"פ). לפני אכילת מצה ומרור (פרק ז') (על אכילת מצה, על אכילת מרור). לפני ספירת העומר (פרק ט') (על ספירת העומר). לפני ישיבת הסכה (פרק י"ד) (לישב בסכה). לפני נטילת לולב (פרק י"א) (על נטילת לולב). לפני תקיעת שופר (פרק י"ב) (לשמיע קול שופר). לפני הדלקת נרות הנכה (פרק י"ד) (להדליק נר של חנכה, שעשה כו'). לפני קריאת המגלה בפורים (שם) (על מקרא מגלה, שעשה נסים). לפני המילה (פרק כ"ו) (על המילה, להכניסו בבריתו של כו'). לפני הנתת תפלין (פרק י"ח) (להניח תפלין, על מצות תפלין). בלבישת טלית מצויצת (פרק י"ט) (על מצות ציצית, להתעטף בציצית). לפני קביעת מזוזה (פרק כ') (לקבוע מזוזה). לפני פדיון הבכור (פרק כ"א) (על פדיון הבן, על פדיון פטר חמור), ולפני הפרשת דלה (פרק כ"ב) (להפריש חלה). להסיר את הסכנה מאוהב קנין (משפטים פרק ו') (על עשיית מעקה?). לפני שלוח הקן (תיקום פרק ג') (?). לפני שחיטה ולפני כסוי הדם של חיה ועוף (שם פרק ג') (על השחיטה, על כסוי הדם בעפר). לפני נטילת ידים לפני הסעודה ואחרי היקיצה משנה (שם פרק י"ד) (על נטילת ידים). לפני טבילה של כלי אכילה (על טבילת כלים). לפני למד התורה (מצות פרק ד') (אשר בחר כו' לעסוק בדברי תורה, והערב כו'). לפני הטבילה (תיקום פרק י"ד ועוד) (על הטבילה). לפני קדושין (מצות פרק י"ד) (על העריות). —

בכל הברכות תחלת הנוסח: ברוך אתה ה' כו' אשר קדשנו במצותיו וצונו, כמו כן בעשיית החובה והמצוה, שהנה קבועות לנו מחכמינו דל, יען כי תקנותיהם ערוכות הנה עפ"י החוב, שהנהו מוטל עליהם מה' להבטיח ולהחזיק את מלואי תורתו והקיו, ולכן מה' נצטוינו להיות לנו לחובה, למלאות אחרי תקנות חכמינו דל. —

ה.

ברכות המאורעות — ברכות על אלה המקרים הבלתי גנילים בחיים, באסון או ששון, להכיר בכל אלה את מפעלות האל היחיד ומיוחד, אשר ימשול עליך

* אנחנו נציג בזה רק את הברכות הנהוגות ביהוד אצלנו, אבל באמת ישנן ברכות לפני פדיון נסע רבועי, לפני הפרשת תרומה, לפני אכילת קדשים ועוד, אשר כן הן באות לפי המושג המיוחד לכל אחת. —

עליך כסדת הצדק וכמדת אהבה, שהוא המועד והמכונן את מנת גורל חייך, ובדמעי עין של שמחה או אהבה הנך מהליט בלבך, להכב וללכב את כל מצב ומצב אשר בו יעמידך ה' בהיים, לחשוב אותו בתורת עודה לחיך, ולהשתמש בו למלא התעודה ההיא, לרכוש לך כל דבר, אשר על ידו יקלא רצון ה'. הברכה, אשר תברך, להורות, כי הנך מקבל באהבה כשמהה כאסון, כמטובה כרעה, היא עדות נאמנה, אשר תעיד עליך, כי הנך בלך כליל מושפע הנך מהרעיון הרם והנעלה, כי אכן יש ה' אל יחיד ומיוחד. —

(א) על מאורעות כלליים. —

במאורעות של שמחה והצלחה מכל האופנים: ברכת (שהחינו), ואם הטובה הזאת נוגעת היא גם לאחרים (הטוב והמטיב), אחרי מצבים מסוכנים בנסיעות, במחלות, בבית האסורים וכל הצלה באורח פלא, תברך בפני קהל ועדה ברכת (הגומל להיבנים טובות שגמלני כל טוב) והעדה תען אמרה (מי שגמלך כל טוב הוא יגמלך לי, לאבי לאמי, לאבותי, לרבי, גם במקום הזה).

על שמועות רעות ובמקרי אסון (דין האמת). בחזיונות כאלה, אשר ישוּבו לבוא מזמן לזמן, ואשר בהם נראה ונוכח באהבת ה' ע"י החזקת החיים, הלא הוא בהנאת פרי חדש בפעם הראשונה בכל שנה, בבנין בית חדש, בלבישת בגד חדש, בקניית כלי חדש, בעשיית איזה מצוה, הבאה רק פעם אחת בשנה (שהחינו) (בלבישת בגד חדש מברכים עוד ברכת "מלביש ערומים").

בכל אלה תמיד נוסח הברכה השלם — ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם — הנך מכיר לדעת את ה', בתור נותן הטובה, בתור גזור את הגורל דין, בתור מחויב את החיים, ואתה תקדש את עצמך, למלאות את רצונו בפועל באסון וששון ובהחזקת החיים.

(ב) במאורעות מיוחדים.

בהתכוננות האשות ע"י קדושין וחופה (מצות סרק י"א) (ברכות ארוסין ונשואין) —

תחת החופה, שהיא תרמו על התכוננות הבית (שם) יכנסו הבעל ואשתו לכתוב בפני עדים, שהמה באי כח חברה האדם את ההתאחדות שלהם ע"י קדושין ואת התכוננות ביתם ע"י נשואין.

ברכות ארוסין — לפני הקדושין. — את הברכה הזכרת למעלה ברכת מצוה (על העריות) הברת ה' בתור מכונן התאחדות המינים (על העריות) (תק"ס סרק י"א). המסדר את החופה וקדושין להנאי וקדושה של התקשרות הבעל ואשתו, בנשואין של קדושה (ואסר לנו כו') ולהביע את החלפת הדעת, כי תפצם למלא את רצון ה' ע"י התאחדות האשות בחופה וקדושין כדת משה וישראל, למלא את רצון ה', ולקדש את עצמם אליו (ברוך מקדש); אמנם יקר הוא הרעיון, את שמברכים הברכה על היחס הנכבד הזה המסדר מה' על "הכוס" (עדות סרק ה'), לכן יאמר בפה"ג על כוס יין, ואחרי כלות ברכת ארוסין שותים הזוג, להראות כי דבקים המה יחד, להיות יצורים כאלה החפצים לשתות יחד מכוס החיים האחת, כאשר ישתו עתה מכוס היין הזאת, אחרי כן יסדרו את הקדושין (מצות סרק י"ד) וקריאת הכתובה (שם), אחרי כן:

ברכות נשואין — הברכות המקדשות להתכוננות הבית: יברכו את ה', שהוא בורא העולם, שהכל ברא לכבודו, להתגלות גדלו ואהבתו (שהכל ברא לכבודו). גם האדם, הלא הוא נברא ונצר ממנו (יצר האדם), ומני אז יפנו את ההשקפה על

על יצירת האדם, לאמר, כי ה' אשר יצר את רוח האדם בצלמו (אשר יצר את האדם בצלמו) הוא יצר גם את חמנתו החיצונה, להיות מרוסמה סמעל לכל יצורי האדם, לשאת עליו את הותם תבנית ה', לעלות ולהתרומם אל האלקות (בצלם דמות תבניתו), הוא כונן והתקין אותו להיות בנין שלם, למטרת התפתחות העתים והזמנים (והתקין לו ממנו בנין עדי עד), וכי בהתכוננות כל בירת מחדש נעשה צעד אחד, להתקרב אל תכלית התכליות הזאת ובישראל, להתקרב גם לשיבת ציון ולחוקמתה (ששם תשיש בו' משמח ציון בבניה), ולכן כל זוג חדש נחשב הנהוג לזוג הנכנס לגן עדן, כמו הזוג הראשון — אדם וחוה — שהמה היו אבן הפנה, להתפתחות האנושית, לכן מעתירים לה', כי ימשוך חסדו גם להם, כאשר נהג בחסדו את הזוג הראשון (שמח תשמח בו' משמח חתן וכלה) — ואז יכוננו השקפתם אל אֵל בשמים, אל הבורא והנוטע את האהבה בקרב לבות הזוג ובתארים את דבר האהבה הטהורה, המאחדת את שני לבות הנאהבים והנעימים, להיות לב אחד, בעת אשר יהיו לבשר אחד (אשר ברא בו'), אף מחליטים את דבר ההכרה הנאמנה, כי תשועת ישראל תבוא באמת רק ע"י הבתים בישראל, המכוננים באהבה טהורה ונקיה מכל שמץ דופי, אהבת הבעל ואשתו, להיות פרי בטנם, פרי קרש הלולים לבית ישראל, יחד עם ההשקפה על העת הדגולה והרוממה, אשר אז התכלית הנוכרת תצא לפועל ותתקיים אל נכון ובחוצות יהודה לא ישמע עוד בכו ואבל רק קול ששון ושמחה (מהרה בו'), ואת מבטם יפנו אז אל אֵל בשמים, שהוא המחלק את האהבה והשמחה להבעל ואשתו (משמח חתן וכלה), ומשלימים, כי בנוגע אל החלטות האלה, לבלי לצאת ידי חובתן רק במחשבה בלבד, רק ברגש בלבד, או רק לחשוב ולהרגיש פעם אחת בעד הזמן ההוא החולף ועובר בלבד, רק, כי מקבלים עליהם בכל ועם הכל, לקבוע וליסד ברוחם ונפשם, כי כל אלה הרעיונות והמחשבות ישו פרי לחיים הפועלים החדשים, — אשר בהם ינכסו לחיות מאז והלאה (ברך).

גם אלה הברכות יאמרו על הכוס (עדות פרק ה') בכונה וברעיון ויברכו בפה"ג על הכוס ואחרי כרות הברכה ישתו עוד הפעם הזוג מכוס אחת. —

המנהג הוא לשבר את הכוס הראשונה (ראה עדות פרק י"ג בסוף) — ברכות נשואין — כאשר יבוא הזוג בעדת יעקב, לבנות את ביתם יחד — הברכות האלה נאמרות רק בפני מנין עשרה אנשים יחד עם החתן, גם בברכות ארוסין דרוש להיות מנין עשרה — עשרה אנשים בכל מקום נחשבים "לעד ה" בעבורת ה' — בברכת המזון בסעודת נשואין, אם יש מנין עשרה, אשר אז האחד יאמר ברכה כללית ובפתחת הברכה יבוע אמר, כי ה' הוא, אשר במעונו לבד נמצא את השמחה הנאמנה, אם אותה יבקשו רק אצלו (שהשמחה במעונו) ובסוף יחורו את ברכות הנשואין. — אחרי הסעודה הראשונה מכל שבעת ימי המשתה הראשונים של חיי הבית או של ששת ימים הראשונים אצל אלמן ואלמנה, אזי בכל סעודה אם סועד עמהם איזה אורח, ולמצער, אם שלשה סועדים כאחד, אזי בפתחה יאמרו שהשמחה במעונו ובסוף יאמרו הברכה האחרונה של ברכות נשואין (אשר ברא) להזכיר כי ה' הוא הבורא והנוטע את אהבת הבעל לאשתו. אבל אם יסעד בימים הראשונים האלה פנים הדשות, אוהב יקר, אשר לא סעד עוד עמהם בימים האלה, או בשבת וי"ט בימים ההם בסעודות העקרות, אם נמצאים אצל הסעודה מנין עשרה, יאמרו כל ברכות הנשואין, אבל לא אצל אלמן ואלמנה. —

מ.

ברית מילה (עדות פרק ט"ז).

לפני המילה יאמר המהל בברכת המצוה, שהזכרנו למעלה, כי במעשה הזה ימלא את רצון ה', אשר קדשנו במצותיו וגם ע"י המצוה הזאת של מילה קדשנו בקדושתו (אקב"ו על המילה), ותוכף אחרי כן (בין מילה לפריעה) יאמר האב, שעליו

מטלת היא החובה, לחתום בבשר בנו את חותם ברית קדש, ואשר השלמת החובה הזאת היא באה אה"כ ע"י חנוך הגוף והרוח של נמנע האדם הרך הזה, כי מכנים הנהו את בנו בכריתו של אברהם אבינו, לחיות תיי איש ישראל לאמר: רצונך ה' אלקינו, שאתה הוא מלך העולם, מלך כל יצור הבא בעתו ובזמנו, רצונך זה ימלא, ה' אשר ע"י מצותיו יקרא אותנו לקדושתו ועלינו הטיל גם את החובה והמצוה הזאת, להכניס את הילד הזה בכריתו של אברהם אבינו (ברוך אקב"ו להכניסו בכריתו של א"א) והקראים ירחיבו לבאר ולברר את החובה הזאת ע"י משאלת לבכם: "כשם שכנסם בכריתו של א"א כן יכנס, לתורה" (השלמת הרוח) "לחופה" (להתעתד אל ההעמדה ברשות עצמו, כאשר הנמר מצד האב שלמון הרשות שלועל בנו ע"י הנשואין), ועל ידי שתי אלהוב שתי אלה יכונן את חייו אל עיקר כמרתם אל תיי הפעולה והמעשים הטובים (כשם כו') כן יכנס לתורה, לחופה ולמע"ט), ואחרי כן יאמר המוהל את כל מעלת ערך חותם הברית, אשר בו יתקדש יצור האדם לה', וכי ה' הוא, אשר קדש ידיד מבטן, ואשר ראוי והגון היה לאהבת ה' (אברהם) (אשר קדש), אשר חתם בכשרו חותם ברית קדש ואשר חתם גם בעדת צאצאיו את העדות של ברית הקדש להיות חוק לישראל (וחוק כו' וצאצאיו), ואם כן מה היא התכלית, אשר תצא מהברית קדש הזאת? הלא היא, כי אל חי יהיה צור חיינו ומשגב בעדנו בכל מלחמות החיים (על כן כו' אל חי חלקנו צורנו) ומה היא תכלית המצוה הזאת המקדשת את רוחנו וגופנו לה'? להציל את היקר בבשרנו (את בנינו) משחיתותם (מומת גלולים) (צוה להציל כו') רצונך ה' המכונן את הברית קדש הזאת ימלא (ברוך בורת הברית) (עדות פרק ט"ז). אח"כ יעריכו תפלה, לקיים את הילד להוריו ויקרא שמו בישראל (וקראים שם לילד) למען יפרה ויגונו בשמחה, לשמחת לבב אביו ואמו, והוא כמו עם ישראל, אשר רק ע"י צער וענויים יוכל להגיע לחיים טובים וארוכים, כן גם הילד הזה ע"י מכאוביו יכנס לחיים טובים ועוד (א"א קים כו' בדמך חיי כו'), גם הברכה האחרונה הזאת, "אשר קדש" נאמרה על הכוס, וממנה יתנו איזה טפות בפי הילד אשר בזה יחבבו את יחס החיים שלו.

מילה — קיום החובה הראשונה בילד ישראל נעשה אם באפשרי בפני מנין עשרה. העדה תכרך את הבא לחיי ישראל בקול הקריאה: ברוך הבא! למן העת אשר יאליהו הנביא" באש קנאות של פניחם העיר את העם אשר נזרו אחר מאחרי ה' וידבר על לבם, כי ישוכו אליו ובשמעו בחורב את קול ה' ברממה, ובאנו ה' התאונן על חלול ברית אברהם, מני אז וכבר את מלאכת אליהו בכל ברית מילה, לזכור ולקרא את רוח קדשו, לשוות אותו בפני כל קיום המצוה הזאת — למען יופיע כרוחו תמיד, לכוונן עוד הפעם את הברית קדש הזאת — אם הלילה באיזה זמן יפרו את הברית קדש, ברית אברהם (כפא של אליהו).

בכרכת המזון בסעודת ברית מילה יוסיפו את הדרוש להזכיר ביחס המצוה הזאת.

בר מצוה — ביום אשר נמלאו שלש עשרה שנה לנער, אשר בפעם הראשונה נכנס הנהו בעדת ישראל ברבים, כתור חבר העדה, להיות עומד ברשות עצמו, כנוגע למלא חובותיו הדתיים, ועולה הוא לתורה, להראות בזה, כי מני אז הנהו מקדש את עצמו, לקיים את התורה והמצוה בחיים ובפני העדה בחיוב זה בפעם הראשונה, יביע אמר את החלמתו: כי הוא מקדש את עצמו לעבודת ה', אשר בחר את עם ישראל לתעודתו המיוחדת ע"י התורה, לקיים ולמלאות אותה (ברוך אשר בחר כו'), וכי מקבל הנהו על עצמו את עבודת ה',

אשר נתן לנו תורת אמת ונטע אותה בתוכנו להי עולם (ברוך אשר נתן),
 או נגש גם האב ויען אמרתו גם הוא; הוא יודה לה' הסדו אשר עשה אתו
 בנוע אל בנו, במלאו את הלכן מחובותיו נגדו, וכי בנו זה מהיום והלאה,
 מקבל על עצמו את האחריות והגמול בעד המעשים הטובים והרעים, שיעשה
 בחייו, בעוד הוא עשה את שלו, להורות אותו ולהנכו עד כה, לבחור בטוב,
 ופטר הנהו מעתה מאחריות מעשיו בחובותיו הדתיים (ברוך שפָּקְרָנִי כו'). —

י.

ברכת אב לים — האיש אשר נעדר ממנו אחד משארי בשרו, בלב
 נשבר ובדמיע עין יתעודד ויתאמץ ויכונן את מבטו אל ה', ויכיר לדעת, בלקיחה
 הזאת את הדין אמת ושופט צדק של האנשים, ובלקיחה הזאת ילכב
 את שהנתינה החדשה, הלא היא נתינת תעודה חדשה לחיים, ומביע
 הנהו את החלטתו בדבר יחס החיים ועם יחס החיים, אשר נפסק עם פטירת
 ההולך לעולמו, למלאות את כל החובות אשר הטיל ה' עליו קצור
 החיים ועם קצור החיים של הנפטר, באמרו כמו למעלה (פס' יח"ה).

למלאו רצונך אני מקדש את עצמי, אתה, אשר גם במנת גורל הזאת ועל ידה
 אני מכיר, כי אתה הוא ה' אלקינו מלך כל הבא בעולם הזה, דין באמת וצדק
 (בא"ה אמ"ה דין האמת).

וכאשר יקברו את מעטה הרוח של ההולך לעולמו, אזי אלה, אשר במשך
 שלשים יום לא ראו קברים, כבואם בתוך ד' אמות של הקברים יברכו
 כאמור למעלה (ש"ס).

כי ה' הוא, אשר יתגלה גם בנשמות המתים האלה וממעל להמתים האלה,
 אשר יצר אותם בדין וכלכל אותם בדין והמית אותם בדין, ואשר גם במות עיניו פקוחות
 בדין על כל אחד מהם, הוא יעורר ויקיצם ממות לחיים בדין והמה יקדשו את חייהם לה',
 שהוא גם מחיה המתים (ברוך אשר יצר — ברוך מחיה המתים).

בטרם ימסרו את מעטה הרוח אל עפר הארץ* יגש האבל ויביע אמר ע"ד
 מסירת נפשו ובטחונו בה', אשר פעולתו אמת וצדק, אהבה ואמונה כו'
 (הצור תמים פעלו כו') והעדה אומרת זאת עמו יחד — ואהרי אשר נמסר מעטה
 הרוח אל חוג שאר הנפטרים, אזי באמירת קדיש דעתיד לאתחדתא יביע האבל
 את בטחונו בה'.

כי יבואו ימים, אשר הכרת ה' תתגדל ותתקדש בעולם, אשר יכונן אותו מחדש
 בצורה חדשה, ואשר אז יקיצו ישני עפר לתחיה ולחיי נצח וירושלים תבנה ותתכונן
 ומקדש ה' יבנה על תלו בתפארת עזו, ואז האלילים כליל יחלפו מן הארץ, ועבודת ה',
 האל היחיד ומיוחד, תוסד בעולם, והאל הקדוש, אשר אותו יעבדו כל יצור נברא,
 יופיע בהדר גאון עזו בתור מלך העולם ומשל על כל (יתגדל — ויקריה) בחיובן וכי'
 וקדיש שלם בלי תקבל.

ע"ד תקופות החיים, שהמה באים לידי תמורה מצמיחה לנבילה וכי גם

מנבילה

(*) ורק בימים שיאמרו בהם תתנון, אבל לא בערב שבת וערב יו"ט אחרי חצות (י"ד תר"א).

מגבילה ישוּבו עוד הפעם אל הצמיחה, זאת היא הכונה מת ליֵש
עשבים עם האומר: ויצינו מעיר וגו' — והנה נטילת ידים כמו שהיא תורה
לרוב על ההבדלה בין שתי פעולות בחיים בקדשו את עצמו להפעולה,
שיבוא לעשות אותה מחדש (ראה חקם פרק י"ד), אזי כנראה, כי גם אחרי
ההתעסקות עם המת תבוא נטילת ידים, להבדיל בין מעשה החסד של
אמת עם המת לפני ההשכּוּן אל חוג החיים, להתקדש עוד הפעם אל פעולת החוג
ההוא, בשובו מחדש אל החיים, ולגרש את העצב והיגון, המפריעים לפעולות
החיים, אשר לקחו מקומם ברוחו ע"י הרושם העז, אשר פעלה על נפשו
ההתכוננות המעציבה מרפיון החיים ותמורתם, למען ישוב עוד הפעם אל חיו
האדם הפועלים בעז ותעצומות, לכן גם בכונה וברעיון הזה יאמרו את
הכתוב אשר יכלכל בקרבו תקוה ע"ד החיים הנצחיים, ונחמה גם בעולם הזה,
להשיג אותם מה', תמורת כל דמע עין ולב סתאבל ומתעצב, להתחזק ולהתעודד
ולהרים את מכוּו עוד הפעם אל ה' באומר הכתוב של נחמה: בלע
המות לנצה וגו'.

בבית האָבֵל נדרש להוסיף בברכה הרביעית — הטוב והמטיב — את הדברים
האלה, אשר מפני שהמה בלתי מובאים בסדרים שלנו, לכן אצינם כזה:
„בא"ה אמה האל אבינו מלכנו כו' הוא ייטיב לנו, אל אמת, שופט צדק,
לוקח נפשות במשפט, שליט בעולמו, לעשות כו כרצונו, כי כל דרכיו משפט,
ואנחנו עמו ועבדיו, ובכל אנחנו חייבים להודות לו ולברכו, נודר פּרצות ישראל,
הוא יגדור הפרצה הזאת מעלינו ומעל אָבֵל זה לחיים ולשלום, הוא נמלנו
הוא נמלנו כו'“.

אבל לפי דעת אחרים יאמרו זאת רק אם עשרה טועדים יחד, כמו
בברכת נשואין, גם בעד הברכה השלישית ובעד הפתיחה נמצאים גם כן איזה
הוספות המתיחסות לזה.

קדיש יתום — לא מת האב לא מתה האם, שהמה הביאו בבית
ישראל בן, אשר יחשוב את עצמו לכן בית יעקב, ואשר יאריך לשאה בעד
חלקו בחיי עצמו את תעודת החיים הגדולה והקדושה, שהיא כלולה בשם איש
ישראל — חיי אלה ההולכים לעולמם עוד ינוכו ויפרחו, גם ישאו בעולם הזה
עוד פרי לחיים, אף יוסיפו לבוא לידי שלמות בתכל ארצה, גם אם
התורים בחיי נופם לא ישכנו עוד פה עלי אדמות, וכאופן, אם זָכַר ההורים
יעודר תמיד מחדש את רעיון ה' ורעיון החיים בלב הילד, אשר השאירו
אחריהם, אם זכרון אבות יחדש תמיד את ההכרה והידיעה הנאמנה בלב פרי
בטנם, להכיר ולדעת, כי שייך הנהו אל מנת נורל ישראל ותעודת
ישראל, גם מתאמץ הנהו בעד שתייהן גם יחד, למלאות את תעודתו, חיי
ילד כזה יביאו כפרה לתורים וחיי אבות ישינו או את השלמות הדרושה —
לכן יבוא הבן, אשר מת עליו אביו או אמו בעדת יעקב באחד עשר ירחים
אחרי מותם ויביע אמר בקדיש (עבודה פרק י"ג) את התעודה הנכונה והנשאה של
עם ישראל בקדושת שם ה', ויראה ויוכיח כזה, כי שייך הנהו גם הוא אל
עם ישראל, וכי נשאה הנהו גם הוא עמהם יחד את התעודה הרבה הזאת,
ובכל שנה ושנה, כאשר ישוב הם המיתה (יארחיט) שלהם, אשר בו, בזכרון
ההולכים

החולכים לעולמם, יקדש את השקפת חיי עצמו והתחדשות חייו (ידוה פק י"ז גמ כ"ו), הוא נגש גם אז עוד הפעם בעדת ישראל וישוב להביע את ההכרה ואת ההחלטה הזאת, אבל הנך רואה עלם, כי לא רבוי אמירת הקדישים, רק אמירת קדיש כהוגן ברעיון וכנונה היא העיקר, להביא את זכרון ההורים ידידי נצחיות ההיים, וכמו שרבו הברכות שלא לצורך בלתי נאותים, כמו כן ברבוי הקדישים (כנה"ג א"ח נ"ה א').

תפלה במקום המת — במקום המת, אם לא הניח אחריו קרובים אשר יתאבלו על מותו, יתאספו בשבעת הימים אחרי מותו, במקום שמת שם, מנין עשרה לעבודת ה'. העדה והצבור שאיננו מת הנהו יורש תעודת החיים של הפרט. —

יא.

מלואים לתפלת שחרית (פק ב' ב').

אדון עולם ברכות כו' — ברכות השחר הנזכרות בפרק זה עם המושג של ברכת ההבדלה בין היום והלילה. "אשר נתן לשכוי כינה", ברכת אשר יצר וברכת נטילת ידיים אחרי היקיצה (ראה למעלה) נלוו מטעמים שונים לעבודת ה' בשחרית הנהוגה ונקבעו שמה עוד חלקי התפלה הנוספים להם, להיות דבר שלם כתור "מבוא" אל עבודת ה' הפנימית בשחרית. המבוא הזה יכלכל, כפי אשר הוא לפנינו בסדור התפלה, כמעט כלם רעיונות הנוספים על חיי האיש הישראלי, לכן נביא אותם כזה בחוברת ונתבונן עליהם:

ה' האל היחיד ומיוחד אשר מלך במרם כל יציר (אדון עולם) ורק בחפצו כל העולם בעתו ובזמנו נעשה (לעת נעשה), לכן ה' הנהו בלתי תלוי מהעולם וממכון מצבו, הוא בלתי משתנה בעבר, הוה ועתיד (הוא היה, ואחרי ככלות) והוא, ה' היחיד ומיוחד, האל הקדוש בלי ראשית וכלי תכלית, הוא נושא בכחו את הכל ומושל על כל העולם כלו (הוא אחד בלי ראשית), ובכל זאת ה' הוא אלקי כל אחד, הוא נוא לו וצור משגבו (והוא אלי), הוא בעד כל אחד המעריך, המנהל והמיער את מנת גורלו וחלקו בהיים (והוא נמו), אשר בידו הרוח והנפש של כל אחד בשכבו ובקומו, ה' הלא הוא קרוב לכל — לכן ממי וממה אפחד?!! (ועם רוחי, בידו אפקיד). ובאשר תיקץ משנתך, אשר זה עתה היית שקוע בחבלי שנה וצלול בים היצורים התעוררת לחיים חדשים, אוי עם היקיצה הזאת עליך להרגיש, כי הנך נקרא אל חיי האדם, ולקדש גם את נופך, להיות גם הוא כלי יוצר לחיי אנוש כאלה ולהיות מוכן ומוסמן אל עבודת ה', אשר במצותיו קראך לעבודתו — ע"י נטילת ידיים (תקום פק י"ד) (ענ"י), ופעולת האנשים הראשונה שלך הלא היא: להביר ולדעת את ה' בתור מחזיק ומכלכל את חיי הגוף (אשר יצר), בתור בורא שהוא הנותן גם המשיב לך את נשמתך; אמנם נשמה טהורה קבלת מיד ה', שהיא מוכשרת לכל טוב גם בלתי מנואלה בשום שמיך ודופי — שלך היא עתה, להחזיק אותה בטהרה — שלך היא עתה, להביר על ידה את ה' בתור נושא ומושל על כל הנשמות ולקדש את עצמך עם הנשמה המושבה לך לעבודתו (אלקי נשמה), לקדש את עצמך אל ה' עם היום הנתן לך מתדש, ועם היהדות, שהיא מתנת חלקך עם החופש, עם תעודת המין, עם פקח עינים, עם תופעת האדם, עם כח האברים ועוד, עם כל המתנות הנתנות בשעת היקיצה (אשר נתן לשכוי כו') ומה' לברו תקוה לקבל את העזר והתמיכה להתקדשות כזאת ע"י למוד התורה וקיום המצות, עם ההחזרה לה מקלות הדעת וההרחקה מכל עבירה ודבר עול, ולהסיר הנסיון

הנסיון מחייך הפנימיים והחיצוניים, ממנו תקוה ותיחל, להשיג עזרה בצד ובמלחמה עם התאוות הבהמיות, מן ומחסה מיצר הרע, הבא ע"י דוגמא רע מאדם וחבר רע, כי יהיה עוזר ותומך, לרכוש לך מחשבות ופעולות טובות (ויהי רצון), ולחוש בנפשך, כי עם כל המתנות והחסדים האלה הנך מחובב מחדש את עצמך, למלאות את התורה והמצוה (ברוך גומל), גם ה' יהיה מן ומחסה בעד ישרת לבבך, לבל תשבת מטהרה, אף ממשלת השגחתו עליך, ליחל, להיות עוזר ותומך למנת גורלך החיצונית (ויהי רצון).

אמנם מה אתה עם הרות והגוף, עם חייך החיצוניים והפנימיים מבלעדי ה'?! — במה נחשב הוא האדם עם גדלו החיצוני והפנימי?! מה המה חיוו, אהבתו, חסדו, גם צדקתו, ישועתו, כחו וגבורתו, הלא כל הגבורים, אנשי השם, ההכמים והנבונים, מבלעדי ה', כאין המה, המה חיהם ופעולתם, מבלעדי ה', אך מה הבל המה גם יחד, וגם אתה אך הבל אתה, אם מבלעדי ה', תרכוש לך את גדל האנושי הזה, אף אם בידך טובך — אבל עם ה', הנך בן ברית קדש, בן מקבל הבטחה קדושה, הנך זרע קדש, בעל מנת גורל קדושה, אף הנך הנושא את התעודה הקדושה של ישראל וישראל* להביר את ה', בתור ה' אלפקד, אל יחיד ומיוחד, להודות ולשבח ולפאר אותו, ובכל ועם הכל, לחיות בעבודת ה' האל היחיד ומיוחד (רבון, לפיכך, אבל) והדבר אשר אתה בא את לידי הברתו רק בחוג שלך בלבד, וכל הנעשה למלאו רצונו בעבודתו, אף את אשר הנך מקיים לרוב, רק בעוני ולחץ ובכבודות, בעוד יניאוך מזה כח ותקיפות ודמיון כוזב, את כל זאת, ה', שהוא בכל הזמנים היה הוה ויהיה, הוא יגמול את זאת, להיות הכרה ופעולה כללית, לכן קדש את עצמך אליו, אל ה', אשר בחר בך, להיות כלי יוצר לתכלית קדושתו (ברוך מקדש) וביד ה' היחיד ומיוחד בשמים ובארץ ובשמי השמים העליונים, שהוא ראשון והוא אחרון, בלב נכון ובטוח הפקידה את מנת גורלך הכללית. —

אל אלה תלוה את"כ ברכת התורה (מצות פרק ד') גם איזה תוצאות מתורה ש בכתב ות שבע"פ. —

מן.

בְּרֵכַת כֹּהֲנִים.

נְשִׂיאת כַּפִּים.

א.

נְשִׂיאת כַּפִּים:

וידבר ה' אל משה לאמר: דבר אל אהרן ואל בניו לאמר כה תברכו את בני ישראל אָמור להם: יברכך ה' וגו' ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם (במדבר י' כ"ב).

על הכהנים שהמה באיכחה עם ישראל בעבודת ה' ע"י ה"ה קר בנות" (פרק כ"א), המצוה לברך את ישראל, אבל איך יברכו? — המה ישימו את שם ה' על בני ישראל

(* "ישראל" על פי מנת גורלו הנגלית מה' — "ישראל" ע"פ"י תעדת חיוו הנוסדה על הושר (הצדק).

ישראל, המה יזכירו בשמו, כי אמנם שם ה' אחד דומף הנחו על קלם כאחד וכי מה' אחד, ממנו לבדו, ההשפעה על הכל, ולדעת כי את זאת הברכה עלינו לקוות וליחל, לקבל רק מהאל האהדוהסיוחד לבדו — והנה אם הכהנים בתור כהנים, בתור פקידים, בתור באי כח עדת עם ישראל, המה האומרים את הברכה, הנה נחשבה הברכה ההיא לברכת עדת ישראל, וכאלו עדת ישראל בעצמה תאמר את "זאת הברכה" ובעד עצמה ע"י באי כחה אלה, ובחבתוננות כזאת, הלא כל מערכת ברכת הכהנים היא תביע אמרתה: כי על ישראל לאמר לעצמו ע"י באי כחו, כי עליו לחכות וליחל, לקבל את ברכות הגוף והרוח רק מהאל היחיד ומיוחד לבדו ורק באופן כזה ובכונה כזאת, אמנם האל היחיד ומיוחד באמת יברך את העם — ואסכן עלינו לדעת, כי להכהן אין כל כח לברך, גם לא הוא הנחו המברך את ישראל, רק ה' הוא המברך את עמו. — אבל הברכה האמורה ספי הכהן, ואשר עדת ישראל תאשר אותה, היא אמנם התנאי בעד הברכה, שעלינו לקבל אותה מה', הלא הוא לכון ולדעת, כי רק את זה האיש יברך ה', רק את המכה לו, לקבל את הברכה מידו לבד, יען כי זה האיש, כאשר ישא ברכה, או אז יחשוב אותה באמת בתור ברכה מקובלה ממנו, רק מה' לבדו, אף באופן כזה ובידיעה כזאת, ישתמש עם זאת הברכה, רק לפי רצון ה', ומפני זה, לזה האיש תתהווה הברכה לברכה אמיתית. — ואתה האם חפץ תחפוץ לקבל ברכה מאת ה'? הבה! עליך ללבב ולחבב את ההכרה הנאמנה, כי אמנם ה' הנחו מקור הברכה והוא הטותן והמחלק את הברכה אפס זולתו — ואז יברכך ה'.

ב.

כמעט כל הסדרים החיצוניים בעד ברכת הכהנים כנראה ערוכים המה באופן כזה ובגלל המטרה הנכבדה, למען נחשוב אנחנו את הכהן, רק בתור פקידהעם ואת אמירתו בתור אסר ודברים רק בשם כל הקהל, וכי על העדה ללבב את האמירה ההיא ולהוכיח בזה, כי ה' הוא אדון הברכה ומחלק את הברכה אין זולתו, למען נתאמץ, להסיר ולהרחיק מאתנו את הדמיון הכוזב, לחשוב אולי תועה כאלו "הכהן" הנחו "אדון הברכה", והוא המחלק והנותן את הברכה ועל העם רק לקבל את זאת הברכה מידו בעליצות נפש ודי לו, אבל זאת לא זאת! שורה נא! הן רק בעדת ישראל במנין עשרה (הכהנים נ"כ נמנים לזה), רק אז נדרש הוא, כי יעלה הכהן לברך את הברכה, אבל רק אז אחרי אשר ידרשוהו לעשות זאת, אחרי אשר העדה ע"י החזן, השליח צבור שלה, תדרשנו בקול הקריאה "בהנים"! ואשר בטרם תדרשנו לעלות לדוכן, אז אין כל חובה על הכהן לברך את ברכת כהנים. — בעת החזן יתפלל את תפלת העבודה (רצה) (פיק י'). על הכהן, להכין ולהזמין את עצמו לנשיאת כפים (להיות נעקף מסקומו ולעלות לדוכן), עליו לנשט אל הברכה ולחשוב את ברכתו זאת רק לחלק מהעבודה, וכמו בקרבן כן גם בברכה, עליו לחשוב את עצמו רק בתור "עבד", בתור "בא כח" עדת ישראל — אם הכהן לא הכין

את עצמו אל הברכה בעבודה, אוי לא יוכל עוד לעלות לדוכן ולברך ברכת כהנים, יען כי אז היה נראה, כאלו יבוא הכהן לאמר את הברכה רק בכח עצמו. — בורעות נשואות וככפים פרושות ונמויות טעט טלמעה למטה לארץ, יברכו הכהנים את הברכה, בהראותם כזה, כי יבוגו לבם לשמים, וכי רק מה' לבדו, עלינו ליחל ולקוות לקבל את הברכה — גם ישאו כפיהם, בעמדם על רגליהם ובקול רם יברכו, אף יברכו רק את הנאמר בברכה המשולשת בתורה. גם על הכהנים לקרוא טלה כמלה מאשר יקרא לפניו החזן מקרב העדה את נוסח הברכה, ואם רק באפשרי יאמר לפני הכהנים חזן כזה, שהוא איננו כהן. הש"ץ יאמר כל טלה וטלה ועל הכהן לשנות ולאמר את דברי הברכה וביחוד ועל כלם לפעול, כי הברכה תבוא עמה באמת את תכלית הברכה. על כל העדה לחכב וללכב אותה בתתה לה את התוקף והעז, את האשור והקיום מצד עצמם ע"י עניית "אמן", על כל חלק וחלק מברכת כהנים, — גם התקון, לבל יביטו על הכהנים בעת הדוכן כנראה יש לו ג"כ יסוד ברעיון הנזכר, למען לא נסיה דעת, אף על רגע אחד, מהמהשבה המהורה, כי ה' לבדו הוא הנותן את הברכה אין בלתו, ולכן לא נפן מבטנו ורעיונו על הכהנים, רק כמו בתפלתנו לפני ה', כן גם על העדה לעמוד בעת הדוכן בהכנעת ראש ולבון כל אחד לבו לשמים (ראח אדית כל זה וכל הדינים בנשיאת כפים בא"ח קכ"ח).

ג.

הבה נתכוון על נוסח ברכות כהנים בעצמו * יברכך ה' וישמרך! ה' ורק ה' הוא, אשר יוכל לברך אותך, הוא יוכל לברך אותך בפל, בכל הנכסים של הארץ ושל הגוף, יען כי שלו הפל — הוא יברך אותך בהם! אבל גם הוא לבדו ורק הוא יוכל לשמור אותך, הוא יוכל לשמור את אלה בעדך ואותך בעדם. הוא יוכל לשמור אותך גם בעת אשר תתפרד החבילה ונתק הקשר המקשר אותך פה אל נכסיך עלי אדמות — הוא ישמרך, הוא ישמור את נכסיך, גם ישמור את גופך, שהמה אמנם כלים ונפסדים, לבל יכלו ולבל יפסדו עד מהרה, הוא ישמרם מכל שטן ומפריע, אויב וזנק, הוא ישמור גם אותך, לבל תשחית אתה בעצמך את אלה בדמיון תועה ובכל תאוה נמכזה, הוא ישמרך, אותך עם נכסיך אלה, הוא ישמרך, בעת הפרדה מהם, ישמור אותך גם בעת, שהנך נבדל מהם, הוא ישמרך פה והוא ישמרך שם, הוא ישמרך עתה והוא ישמרך לעולם — יברכך ה' וישמרך!

יאר ה' פניו אליך ויחנך — אבל כמה נחשבו כל אלה נכמי הארץ והגוף, ולוא גם נחיו לך, גם מוחזקים הנם בידך מה' — אם לא תחזה את ה' בזאת הנתינה ובזאת ההחזקה, אם לא תכיט ולא תשים לב על רצונו, אשר רק בגללו נתן לך את אלה, גם יחזיק אותם בידך! אף גם זאת, הן מי הוא זה, אשר יוכל לתקאות את פני ה' אליך ולגלות לך את

רצונו, אם לא הוא בעצמו? לכן יאר ויגלה אליך ה' את פניו, הוא יתגלה אליך בחיים ואת רצונו הנהו מגלה לך, בכתרתו — ויהנך — הוא יחנך אותך למכביר בכה רוחני, לחזות בנועם ה', לחביר ולדעת ולחבב את רצונו בחיים ובתורה — יאר ה' פניו אליך ויהנך.

ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום! — הן אמנם, כי עליך כה להתעתד בהארט פניו, לנחול ולשאת את כל מתנות ה' באהבתו, לחשוב אותם באמת לאמצעים למלוא רצונו ולהתחרות בפעולתך רק למלוא רצונו — אולם במה תוכל אתה, איש הלש, לפעול ולעשות בעד תעודתך הנבוהה? במה נחשב אתה בכחך הפרטי ובפעולתך אמונה הפרטית בעד הצדק והטוב? בעוד לרוב על דרך מפעלך זה יתיצבו מעצורים ומניעות רבות, להפריעך ממעשך זה ונגד הצדק והטוב שלך יתקובם לרוב העולם קלו! לכן יקדם ה', לשאת אליך את פניו, את פני השגחתו הרוממה בהליכות אל, מלבך בקדש; לברך ולהצליח את מפעלך אלה, למען יגבו ויביאר פרי ברכה, ויגן בעד כל דבר, כקמן כנדול, אשר תחל לעשות בפניו במתנות ה' וברוחו — והוא ה' ישם לך "שלום", בהתחרותך זאת, עם ההתחרות הזאת ובעד ההתחרות הזאת, שלום, שלום עם עולמו מכלי כל מעצור ומפריע, ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום! —

ד.

אולם רק במחשבה ורעיון מרומם ונעלה על דבר החיים, מובשרים המה ככהן ובעדה, לברך ולשמוע את ברכת הכהנים, ולהוקיר ולחבב את הברכות האלה על פי מעלתן, ואם כי מראש מקדם הנהיגו את ברכת כהנים לאמר בכל יום בעבודת ה': בשחרית, מוסף ונעילה ובתענית צבור, גם במנחה, בעת אשר אין נעילה, בכל זאת אנהנו בצוק העתים והזמנים של הגלות, לא נאמין בעצמנו, כי נוכל לעצור ברוחנו ולעזוב בעת הברכות במעוז הרעיון הנעלה הנבוה מעל גבוה הזה, בברכת כהנים, לכן אצלנו רק ברגלים, ביום, אשר אז הרוה מופנה ומסוגל הנהו לרעיון כזה, רק אז עלו הכהנים אל הדוכן בחזרת הש"ץ ע"י קריאת החזן אותם בשים שלום, ובקבלת הרבה רק בחזרת הש"ץ כמוסף, בכל זאת החזן בתור בקצה יאמרו את הברכות ההן בחזרת הש"ץ בסוף תפלת הש"ע א"א כרכנו (א"ח קב"ז, קב"ח, קב"ט).

כמו לפני כל מעשה של קדושה כן מקדשים הכהנים את עצמם לפני נשיאת כפים ע"י נטילת ידיהם, ואל הנטילה הזאת ישרתו אותם הלויים, שהמה היו העוזרים על ידי הכהנים בעבודת ה' בעת המקדש היה קיים, ואם אין לוי יעשו זאת הבכורים, אשר על מקומם נבחרו הלויים (עדות זקן כ"א). לפני נשיאת כפים אומרים הכהנים את ברכת המצוה: ברוך וכו' אשר קדשנו בקדושתו של אהרן רצונו לברך את עמו ישראל באהבה, ושאר הדינים ראה איה קב"ח — קל. —

מזו.

הַשְּׁפָה.

א.

ביחס השפה, שעלינו לערוך בה את עבודת ה' הפנימית שלנו, לפי מושג התפלה, אין כל ספק בדבר, כי השפה, אשר בה תתפלל דרושה להיות הלשון, אשר הרוח והלב יבינו אותה לא שורה; בעוד רק אז תוכל להיות התפלה האמצעי הנאמן, לעורר את הרוח והלב ולהביאם לידי התפעלות ולעתיד אותך על ידה אל החיים. — חכמינו ז"ל יבנו את זאת תפלה בלשונם תפלה בלשון המוכנת, מפני הסכנה הפשוטה, מפני כי רחמי ניהור, יען, כי התפלה דרושה, להביא לידי שלמות נעלה את האדם, למען יחשוב את עצמו בתור בן אל אביהו שבשמים, אשר אליו ישפוך שיה, ובכל, להביט את מפעלות האב הרחמן, למען הרעיון הזה יחדור בכל וכל העולם וכל החיים יהיו כלולים בנפשו ויהיו אצורים ברעיון האחד "אב" — בן" — הלא הוא מהרת הרעיון הנשגב ורגש מאד נעלה כזה, שהוא פרי התפלה, ואת זאת, הלא תוכל, לקנות ולרכוש לך רק בשפה ברורה אשר בה תוכל להביע לך כל רעיון וכל רגש במלוא המובן, כמו כן אמרו "וברכת" בכל לשון שאתה מברך, שמע", ככל לשון שאתה "שומע" — חכמינו הצינו לדבר מותלם (סופה פ' אלו נאמר) כמו בכלל כן בכל חלקי עבודת אלקים ("א"ח ס"ב, ק"א, קפ"ה, קפ"ו, קפ"ז) להתפלל בכל לשון, אף אחרי אשר קבלנו מידם את התפלות בשפת קדשנו, לכן בנוע אלינו, אין כל ספק, כי זה האיש, שאיננו מבין את שפת עבר, יוכל להתפלל בלשון שהוא שומע ומבין, אם באופן, אשר הדברים שיבטא בתפלות בלשון הטובה לו, יהיו מכוונים ונאמנים, להיות תמים יחד עם הנאמר בתפלות המקובלות, וזה ימלא את חובתו באמת בעבודת אלקים שבלב, אמנם כן גם הק"ש, אשר אם כי יכולנו לחשוב, כי בה למצער, עלינו לקחת אותה מן המקור ולקרוא אותה מהכתוב בתורה, בכל זאת הלכה פסוקה היא מהחכמינו ז"ל, כי גם בה יוצא הכלתי מבין את חובתו, אם יקרא את הק"ש בהעתקה נאמנה בלשון שהוא מבין, מלה במלה מהכתוב בתורה, גם במקרא מגלה הדיון כן — רק קריאת התורה ונשיאת כפים דרושות להיות על פי מקורן בלשון התורה דוקא ובשפת קדשנו במקורה, יען כי דבר שהוא אי אפשר, להציע ולערוך בהעתקה נאמנה את הכתוב במקור התורה, מבלי לפנוע בדבר מה בעצמות הכן התורה, אף גם זאת, כי בהחוקק עצמות כתבי הקדש בכתבם ובלשונם, הלא תלויה היא תעודת ישראל, ואשר אמנם בקריאת התורה, הלא עלינו לחדש את הברית שלנו עם זאת התורה שהיא "מורשה קהלת יעקב" — גם בעת אשר הנהיגו לקרוא יחד עם קריאת התורה גם את "התרגום", בה בעת שהתורה החלה להיות בלתי מוכנת לכל, לא התירו לתרגם את התורה בשום העתקה, זולת "תרגום אונקלוס".

אונקלוס, יען כי העתקה אחרת לא יכלה להיות דומה אליה במעלתה, מפני כי דבר מסקן הוא, לקרוא בפני העם, ואף להיות נלוה יחד עם התורה שום העתקה, בעוד אין עליה ערובה נאמנה, כי סכונת ומתאמתת היא עם גוף התורה ובפוסטבי, לתת קיום זה הסכמה על טיבה ואיכותה (פיר א"ח ק"ה), ובדבר גישיאת כפיים" ראה פרק שלפני זה. ורק "מגלת אסתר" בעד אלה הבלתי מבינים שפת עבר יכולים לקרוא תרגום המגלה, אם הוא סקון עם הכתוב בה, לתת בעד העם את כל התקן הנכלל בקרבה, מפני כי נדרש הוא לפרסם את הנם (פרסומי ניסא), אבל המגלה ההיא איננה ביחוד ענין של דת וחוק, המיעד את ההיים, — לכן האיש הבלתי סבין שפת עבר, ואשר אין לו כל הזדמנות ויכולת או כשרון ללמוד את שפת קדשנו, או כל הזמן במרם יספיק ללמוד אותה לאשורה, הוא יוכל לקחת בידו את סדור התפלה ולהתפלל בהעתקה נאמנה בלשון המוכנת לו. —

אבל חלילה לנו, להוציא מזה תוצאה והחלטה נסורה, כי הרשות לנו להנהיג את "עבודת ה'" בכל עת ובכל לשון של כל מדינה ומדינה, ששמה המה מושבות בני ישראל, יען כי מאמרי חז"ל אלה נאמרו ביחוד רק בעד אלה הבלתי מבינים את שפת עבר — אבל איידיעה ואי-הבנה של שפת קדשנו בקרב עמנו דרושות להיות רק בתור יוצא מן הכלל בכל עת ובכל זמן, ואין כל ספק, כי אמנם החובה על כל איש ישראל שהוא בלתי סבין שפת קדשנו, להשתדל ללמוד את התפלות ופרושן, למען יבין היטב להתפלל אחיכ בשפה, שנכתבו ונסדרו התפלות האלה. הן החובה הראשונה והקודמת היא מוטלת היא על הא"י ללמד את בנו שפת התורה והתפלות, ואם אחרו הוריו ללמדו ע"י הח נוך, או אם לא קלאו חובתם בזה, אזי על האיש בעצמו החובה והמצוה ללמוד ולהתרגל בהבנתה (כצית פק ד' ג פק י"ג), גם נקל להבין עד כמה יכלו התפלות לאבוד את הין ערכן ומעלתן בקדש לוא הנהיגו את עבודת ה' ברבים בלשון המדינה ומה רבתה התקלה ע"י זה, את כל זה נוכל להוכיח אל נכון, אם רק נתבונן על מעט מהטעמים, אשר על פיהם הלא עלינו להוקיר את התפלות בשפת קדשנו, שפת אמת תכון לעד. —

הן התפלות המסורות לנו, לפי אשר בארנו והצגנו למעלה, הנה ציורי רעיונות החיים הכלליים של עם ישראל, הנה חֶבְרו ונתקנו ע"י אנשים, שהמה היו ראשי מסות הכלל, התפלות הנה החלטות רוחניות של מחשבת ישראל וחיי, הנה נמסרו אלינו, לקבלן ולרכוש אותן לנו ועל פיהן, לערוך את מערכת חיי המהשבה והרגש שלנו, ועל ידן לחנך את כל דורות ישראל, להתרוסם עד נקודת המעלה, היותר נבונה של היישראל, אשר באופן כזה לא יהיה קל בעינינו הדבר, פן יבואו ע"י העתקת התפלות וקביעתן בעבודת ה' ברבים במקומות רבים בתפלות האלה רעיונות זרים ומוזרים אשר יכלו אחיכ להיות מושרשים בקרב לבות העם — ואיך? — אם יעשה כזאת — הן מה קשה היא בכל העתקה מלשון ללשון להריק את הרעיון הראשון מכלי אל כלי, ומה גם בשפת קדשנו, להעתיקה כאשר נעתיק אותה ללשון לועזת, עד כי מן הנמנעות היא, להעתיק אף שותף

אחת ממנו מכילי התערבנה בהערכתן מלות זרות ונכריות, הבלתי מתאימות
 עם תעופת הרעיון העברי בשפה לנאמנים, ואשר על ידי זה כמה מן
 הציורים העבריים יאבדו או יתחלפו עי ציורים אחרים, שהמה אמנם
 רחוקים המה ממוכן השפה העברית, או כאלה שהמה מוזרים בכלל
 לכל רוח ישראל? ועוד כמה וכמה גדולים המה חקרי לב על הענין הזה,
 הן אמנם, לא בלי יסוד הוא זה, כי זה אלף ושמונה מאות שנים נשאר
 "סדר התפלה" בכל תפוצות ישראל בשפת עבר ולא הנהיגו שום פעם
 ברבים את עבודת ה' בשפת כל מדינה ומדינה ממושבות היהודים, אף כי
 גם בדורות קדומים ובכל הדורות הן היו גלוים ויודעים מאמרי הכמינו ז"ל אלה
 וההלכה הפסוקה, כי התפלות ואף הק"ש נאמרות הנה בכל לשון,
 והנה כמו שהוא בלי כל ספק, כי על הפרטים שהמה מעדת ישראל, אם
 המה בלתי מכינים עברית גם בלתי מוכשרים, ללמוד ולהבין עוד את
 השפה הקדושה, כי עליהם החובה למלאות ולקיים את עבודת ה'
 בשפה המוכנת להם, כן הוא גם כן בלי שום תפונה, כי אם נעתק את
 התפלות בשפה אחרת, אף ננהיג אותה ברבים בתוך קהל ועדה, אז נחטיא
 בזה את מטרת הכמינו ז"ל וכוונתם הנאמנה בהלכות האלה, כי באופן
 הזה הנה המשענות והיסודות של ישראל גם בגלות יחדלו מאז, להיות עוד משען
 ומשענה להוי ישראל, גם החנוך, שעלינו להבשיר על ידו את בני הדורות
 ולהחזירם למוטב עי"ז עוד ירד עשר מעלות אחרונות — הן אמנם, כאשר
 נקרה, הלא תבוא ותניע העת, אשר אישי ישראל ונשיהם, בניהם ובנותיהם פלם
 כאחד יתרוטמו אל מעלת תבן התפלות, גם ירכשו להם את הרעיונות
 הנעלים, אשר יביעו על ידן — ואשר אז, גם חנוך ישראל יבוא לידי
 שלמות, וישראל ישלים את חוק למודו בכית הספר של הגלות —
 והנה אם נתחרה לעשות דבר, את אשר לא נעשה, הלא הוא להנהיג בתוך קהל
 ועדה את התפלות בשפת לועז, כי אז הן בידנו נשבור את המשען האחד
 לחיי ישראל. אנחנו בעצמנו נוריד אלינו בשפלה את הנעלה והנשגב,
 מבלי חשוב כי תעודתנו הלא היא, לעלות ולרומם את עצמנו אליו. האם מעשה כזה
 לא יחשב, כי אנחנו בידנו נסגור את הדרך, אשר עליו להוביל אותנו אל רום
 מעלת תעודת ישראל? — הן "העדה" היא איננה איש פרטי — האישי-
 הפרטי אמנם יוכל להביט ולדעת את היתם המיוחד שלו, רק הוא יוכל, גם
 עליו לאחוז באמצעי כזה, שהוא יהיה בעזרו, למלאות את חסרונו —
 אבל הקהל והצבור בכל מעשה אשר יעשה, עליו לחשוב ולדעת, כי מעשהו זה
 מתיים הנהו גם אל הדורות הבאים, יען הצבור איננו סת והעדה הלא
 תתקיים לעד לעולם ותוכל תמיד לחדש כנשר נעוריה — מהצבור והכלל
 בתור קהל ועדה, סמנו לא יבצר להשיג כבטחה את תעודתו — ואם גם לא
 יוכלו לפעול על האבות, אבל הן הדור הצעיר נכנס גם הוא, להיות חקרי
 העדה ההיא — ובמשך עשרים שנה תוכל העדה להוסיף אמן וחיל,
 להתחדש ולהתחזק — גם יוכל היות, כי בדור נולד נמקן את אשר נבצרה
 מאתנו, לקבוע בקרב הדור הולך — הן כל עדה נושאת היא את כל
 קדשי ישראל, להנהילם לדורות הבאים, לכן עליה להיות נודרת במאד, פן
 תעשה

תעשה מִדָּחָה, לערער את עמוד "העבודה" שגם הוא הנהו נכבד במאד מאד בעד קדושת עם ישראל. —

הביטו וראה! הן כימי אנשי כנסת הגדולה, שהמה היו מנהלי עדת ישראל, חכמים הרואים את הנולד, בעת אשר חברו וקדרו את התפלות בשפת קדשנו, גם אז לא היתה שפת עבר שפת העם, עד כי להבנת התורה נדרש היה גם אז לצרף אל הקריאה גם את התרגום — ובכל זאת הלא בחרו לסדר ולתקן את התפלות בשפת קדשנו, יען כי המה לא חברו את התפלות כ"א לשעתם, רק צופים היו לעמם והתרוסמו עד רום המעלה של עם ישראל, לכן התאמצו, לכונן את פעולתם זאת ולקלוע אל המטרה הנאמנה, אשר החובה מוטלת על ראשי עם ופנות שבטי ישראל, להנך אליה את עם ישראל לדורות עולם. —

כמו כן עלינו להתבונן, מה גרועה היתה עבודת ה' הלאומית לוא התעטפה בכל פעם במעטה השפה של כל מדינה וכדינה, מה היתה צורתה בכואה לפנינו עתה, איך היתה צורת התפלה שלנו, לוא אבותינו בשנות קדם קדרו את התפלות במבטא הגרמנים והראַמאנען, אף הנחילו לנו את התפלות האלה בצורה כזאת? וכן גם אנחנו אתנו, חלילה לנו, לעשות מעשנו זר מעשנו, להנחיל לבנינו את צורת העבודה בשפת לועז ככתבה וכלשונה?

אף גם זאת, עלינו לזמר, כי עבודת ה' בשפת קדשנו הלא היא הקשר הרוחני הנאמן לנו בגלות, אשר יאחד את נפוצות ישראל באשר הם שם: במזרח ובמערב, תימן וצפון, ולמצער כבתי התפלה, אשר בעדות לישראל, ואשר בדורות הללו, שלמד התורה רפה במאד, הלא הדבר הנחויק האחד הוא למצער, לקיים בעד התפלה את שפתנו הקדושה, ולרכוש לנו על ידה מעט מהרכבה אוצרות המדע של עם ישראל, ואחרי אשר חוינו דעתנו בענין הזה עפ"י הדברים הנזכרים, נשוב אל פנת דברינו, כי האיש הכלתי מכין שפת עבר, ואשר אין לו עוד כל יכולת לרכוש לו את ידיעת השפה הזאת, כי הוא רק הוא לכד יוכל, גם החובה עליו, להשתמש עם ההעתיקה של תפלות ישראל — גם עלינו להשתדל, כי העתקות נאמנות מסדור התפלות תמצאנה לאשורן בעד אנשים כאלה, אבל בעדות שלנו, עלינו להתאמץ להחויק ולקיים את נחלת ישראל, מורשה קהלת יעקב. — מי יתן ובכתינו ובכתי הספר שלנו הדור הצעיר יתחזק ויתרום כרוח ישראל, עד כי בנינו אלה כלם כאחד יכירו וידעו את שפת קדשנו לאשורה, ואז המה בעצמם כתפלות ישראל ימצאו תנחומותיה ועלוי רוח ונפש, להתרום לה', בכנים בכנות, — עד כי לא יזכר ולא יפקד עוד הסרון ידיעה ואי-הכנה בשפת קדשנו, שהיא שפת אמת תכון לעד. —

אַרְשֶׁת שְׁפָתֵינוּ וּשְׂאֵר עֵינֵינוּ הַנוֹגְעִים אֶל הַתְּפִלָּה.

א.

שיח שפתים, מכבא, קול:

לפי מושג התפלה שהיא באה, לצרף וללבן את חיינו הפנימיים על ידי הרעיונות הכלולים בתפלה, לרכוש אותם ולחבבם, לכן דרושה לבוא בה התכונה הכללית של העבודה, הלא הוא "שיח שפתים", לדבר ולשוחח אל הרוח והלב של עצמנו מדבר הרעיונות האצורים בתפלה, ומפני זה חתוך הדבור ושיח שפתנו בתפלה, נדרש להיות באופן כזה, כי נשמיע את התפלה לאוני עצמנו, אבל להגות התפלה רק בלב ומחשבה בלבד בלתי מועלת, יען התגיון לבד לא יתן להתפלה עו ועצמה, להיות פעולתה אתה; אולם, להתפלל בקול רם יותר מהשמעת התפלה לאוני עצמנו מותר הוא רק ליחיד, אבל בתפלה בצבור, אם יגביה קולו, יוכל להפריע בזה את עבודת ה' שבלב של האחרים, ורק ב"ה ויהיב"פ, אם נדרש להתפלל לעלוי ארשת שפתיו ולרגש לבו, יוכל להגביה קולו, אבל לא יותר מדאי. — מי אשר ירים את קולו בתפלתו יותר מהנדרש הגהו מקצרי אמנה, יען יראה בזה, כאלו ה' האל הקדוש, אשר אותו יעבדו כל היצורים, לא יוכל להקשיב ולשמע, אם יתפלל תפלה בלחש; אבל מי אשר יגביה קולו בתפלתו בקול גדול מאד ידמו אותו אל נביאי השר, שעליהם נאמר: ויקראו בקול גדול (א"ח ס"ב, קס"ה ק"א, שור וכ"י שם), אולם בעד חלקי התפלה המיוחדים, נדרש גם הרמת קול והרמת דבור כנאות להם. — פד"ו, קדושה דסדרא, ברכות ק"ש, בהשמעת קול סמוצע, רק הפסוק הראשון בק"ש בהרמת הקול, ש"ע בלחש (ג"א ס"א ק"א), — מובן מאליו, כי לא יתכן להתפלל במרוצה יותר מאשר יוכל הרעיון להשיג את מובן המלות רק בנתת (ג"א). — בתפלת יחיד אין כל זמרות ונגונים ורק בנעימת הקול, שהוא קרוב ביותר אל לבך, בו עליך להתרומם אל אביך שבשמים בתפלתך — עליך לדקדק, לבטא כל מלה כהוגן ובחתך הדבור הראוי, מבלי להבליע שום הברה ושום הפסק, וביהוד נחוץ לדקדק זאת בשפת עבר, אשר כל הפסק והברה יביעו כמה חלקי הרעיון, וכל מלה הנאמרה שלא כהגון תפעל על הרעיון, כי גם הוא אחרת יחשוב וידמה (כ"א, קכ"ד), רק בתפלה בצבור, אשר העדה תתאחד בה לנוף אחד ובשפה אחת יאחדו החברים לחות דעת אחת, אוי באלה הענינים שנדרש, לתת להם החלטה הרעת כללית ומשוחפת כמו "אמן". "איש" — "בהל"ו", קדושה, ויכלו, ה' הוא אלקים גם בשכמל"ו אחר "שמע" ביהיב"פ, בעוד כל אלה דרוש להיות החלטה כללית, אוי על כל אחד לאמר בקול רם, כמו כן הכתוב הראשון בק"ש "שמע" יאמר החזן בכל עת בקול רם, למען גם העדה ילכו עמו באמירת הכתוב הנעלה מדבר חברת האל היחיד ומיוחד, לתבב ולהתעצם בה (ג"ו, נ"ז, קכ"ד, קכ"ה, רס"ב, ה'), כמו כן בתפלת החזן ובתור שליח צבור, שעליו להתפלל את תפלתו בעד הקהל הוא יחזור את התפלה בקול רם (גם האב בביתו יוכל להתפלל בקול רם, אם כונתו היא בזה, כי ב"ב ילכו עמו בתפלתו (כ"א ק"א קס"ה)). החזן ישמיע קולו, למען כל אחד מחברי העדה בשתיקה יוכל לרכוש לו מפי החזן, את אשר יביע בשפתיו ובאופן כזה נהיה הוא באמת בעדם שליח צבור. ברכות ק"א, אשר החזן בקול רם, אבל העדה תאמר עמו בלחש. והנה אנתנו נזכיר בזה רק דברים אחרים

אודות

אודות הזמרות ומנגינות החזן. הן אמנם נגוני החזן דרושים להיות רק אלה, שהמה יוצאים ממקור הרוח והלב, ורק אלה טובים המה, אם באים רק להטעים את הרצאת הדברים ושיח שפתים, להיות נלוים אל האמר ודברים שלו, להעריך אותם בנעימת הקול, אבל הנגינות לא הוכלנה לצאת ממעל לעריכת הדברים ושיח שפתים (רעציטאטיף). הנגונים העתיקים המקובלים בעם מקדמת דנא בעד תפלות ימים נוראים, אם רק תהיינה חפשיות מספית של הוספות נגונים עקלקלים, המה אמנם מסוגלים בעד תפלות החזן, לעורר את הלבבות, כמו כן לרוב הנגונים המסודרים בעד שבת ורגלים; אולם יש בתפלות מקומות כאלה, אשר על החונים להוסיף משלהם, ואשר אמנם עליהם להזהר במנגינות כאלה, לבל ישתמשו בנגונים שלא כהוגן. — הנעימה הפשוטה בסדור ההכרות (ריטמוס) הנהוגה בעד עבודת אלקים בחול, אם יעריכו אותה במדה ובערך, מה טוב ומה נעים הוא — אבל בכל מקום הנגינה דרושה להיות נרחית מפני שפת הלב והרוח שהיא העיקר — על החזן לדעת את העודת משמרת פקודתו הגבוהה והנעלה, ואם רק יתבונן למלאות את הפקידו, כי אז הוא בעצמו יהיה נזהר, לבלי השתמש בנגונים כאלה היוצאים מגבול נעימת הרצאת הדברים (רעציטאטיף), ומה גם לערב ולבולל בתפלות ישראל מנגינות של חול, שהנה בלתי נאותות ומפגלות את עבודת הקדש. על החזן בעצמו לחשוב, להרגיש ולהתפעל וברוח ובלב יציע ויסדר את התפלות בתוך קהל ועדה, ולא ישים לבו וכונתו הרבה על הנגונים, שהמה הטפל, פן יכוין יותר אל המנגינות, מאשר אל עצם דברי התפלה. שלשה דברים על החזן לדעת בעריכת התפלה: את הרעיון של עצמו, את הרגש של עצמו והתעודה אשר עליו בפעולתו אמנה לפעול על העדה, למען גם היא תהנה ותחשוב כמדה בהגיון לב ובהדרת קדש (א"ח כ"ג, נ"ב, ס"ב, ק"א, רפ"א).

ב.

יראת הרוממות (אנדאכט).

בטרם תתרום ברוחך ובנפשך אל התפלה, עליך לשהות איזה שעה, לקבץ את רעיוניך ומחשבותיך, את רוחך ודעתך להיות מכוונים כלם כאחד אל ה'. — גם בהשלימך את תפלתך, עליך לשהות ג"כ איזה שעה, בטרם תבוא, להתמכר אל החיים הפועלים, למען לא יהיה נראה כאלו הנך נפטר ממשא כבד, רק עליך לאצור את הרעיונות, אשר רכשת לך בעת התפלה, ובהיותך מתחוק ומצורף ומזוקק בפנימיות נפשך, לך לך לשלום אל פעולותיך לחיים. — ביאת שדי ובהכנעה נאמנה, עליך לעמוד ולהתפלל, לא מתוך שחוק וקלות ראש ודברים בטלים ולא מתוך כעס רק מתוך שמחה ע"י דברי הנחומין הבאים ע"י הגיון בתורה (צ"ג). עליך להחפש ולהסיר ממך כל דבר זר, אשר יוכל להפריע אותך ולבלבל את כונתך בתפלה, רק את סדרו התפלה אחו בידך (צ"ו), ובעת אשר הנך מתפלל, עליך לשים לבך ומחשבתך על תוכן התפלה, למען תרכוש אותה לך בשלמות ותפלתך תהיה תפלה נאמנה — מצרף הרוח והלב. — עליך לחשוב אז, כי הנך נצב לפני ה', לכן הסירה מלבך כל מחשבות זרות ומפריעות את כונתך, למען לבבך ורוחך יוכלו להיות מסוגלים בשחרה נאמנה אל התפלות — שער בנפשך, לוא עמדת לפני מלך בשר ודם, האם לא התאמצת, לערוך את דבריך בטוב טעם ודעת, ולשים לב על כל אמר והגה היוצא מפיך. — והנה בעמך בתפלה לפני מלך מלכי המלכים, האל הקדוש, אשר אותו יעבדו הכל ואשר הוא גם תוכן תרומות ובוחן לבות וכליות, על אחת כמה וכמה! — אם איזה רעיון זר מתפרץ הנור, לעלות בלבך בעת תפלתך, אז חרישה מעט, עד אשר תסיר ותרחיק ממך את הרעיון ההוא ולמען תקבל עוד הפעם את סדרת הרוח וכונה נכונה. — בעת התפלה, עליך להעביר לפני רעיוניך השקפות כאלה, שהנה תפעלנה, להכניע את הלב ולרומם את נפשך אל אביך שבשמים, רעיונות מרוסמות אל ומשפלות בני אדם מבלעדי ה'. גרש מלבך כל רעיון של קלות דעת (צ"ח).

מוכן מאליו כי אסור עליך בעת התפלה להתעסק באיזה ענינים אחרים. — אשריך, אם תוכל, להתמכר כלך כליל אל התפלה ובאופן הנאות תביא לידי שלמות את עבודתך הפנימית לה! אמנם החפץ תחפוץ לקיים את העבודה שבלב, שהוא תעודת והכשיר אותך בעד כל הייך, למלאות אותה בלי כל כונה ובלוי שום רעיון, כאלו היתה רק פעולה מקרית? ! (ק"ג), לכן רוחך יהנה שמתה נעלה בהשקפתך על התגלות ה' בפועל כפיו, עת תקרא את התהלות בפסוקי דומיה (ג"א), ובעת השפוך שיה, להעתיר לה' בבקשה ע"ד העתיד שלך או לכך יהנה רגש, עני ממש, אשר אין לו כל זכות על כל אלה, ורק נדבה וחסד יבקש, ואם גם התפלל מקירות לבבך ואם גם רוחך יצוק בקרבך מצקן לחש ומלא הנהו מרוממות אל וגדלו, אל תחשוב, כי בגלל שזכר לפעולת עבודתך התמה וגמול התפלה הזכה, הלא על ה', לשמוע תפלתך ולהאזין בקול תחנוןך, רק עליך, למסור את הכל ביד אהבת ה', אשר בחסדו יעשה אך טוב לברואיו, והכין את עצמך לקבל מידו, את אשר יהיה לך בתור מתנת אהבתו וחסדו (צ"ח). בכרכך את הברכות, עליך להביע אותן בכל עצמותך ולא בשפתוך בלבד, רק תכוין, כי הנך כוכן ומוזמן עם כל עצמותך, לעבודת ה' בפועל, וכפי החלטת דעתך, אשר אתה תכוין עתה בעמך לפני ה' (ה' ק"א) כאשר תקרא בק"ש את הברכה ה', האל היחיד ומיוחד, שהוא אלךך, ואשר הקריאה הזאת תהווב אותך, לקרש את כל עצמותך למיד לעבודת ה', האל היחיד ומיוחד, וכי כל מנת גורלך היא תלויה ועומרת בת נאי מלוא החובה הזאת, עליך להשוב את עצמך או, כאלו באוניך השמע מפי ה' על הר סיני את הקריאה הנעלה והרמה הזאת, יחד עם התורה, אשר תצא ממנה, והכל ביראת הרוממות ובהדרת קדש. גם בכל פעם, אשר תקרא או תקשיב ותשמע את הקריאה הנעלה הזאת דרוש להיות נחשב לך, כאלו שומע הנך דבר חדש, וכי מחדש הנך מיסר עליה את מוסדות חייך, גם איככה יוכל רעיון כל הרעיונות הזה, שהוא מושג כל תעודתך ואשר בכל עת ובכל שעה הלא הוא יחיה וירומם אותך, גם יעלה וירומם את כל עצמותך, לכונן על ידו את תקומתך בחיים, להיות קל בעיוניך כדבר רגיל או ישן נושן? ! ! (ס"א). אם לא תמיד יצלה בידך, לקבץ את פנימיות נפשך ולאחד את כל רגשותיך אל נקודה אחת, עד כי כל רעיוניך יערכו בכונה נעלה, כפי אשר תדרוש ממך עבודתך שבלב, אזי למצער עליך, להתאמץ לשים לב ולכוין ביחוד את הכונה הדרושה בחלקי התפלה האלה: פותח את ירך, בשירת ההשנחה "אשרי" (ג"א), קדיש (ג"ב), בפסוק הראשון מק"ש (ס'), בברכות הראשונות, "מש"ע" (ק"א), "קדישה" (ק"ה), קדושא דסדרא, עלינו (ק"ב). — כאשר החלות לאמר את השמונה עשרה אל תפסיק זולת מפני סכנת נפשות (ק"ד). בדבר ק"ש והלל ראה ס"ו הכ"ב ועוד. — וכמו שעליך לכוין בתפלת יחיד וכל מעיניך תשים בתפלתך, כמו כן עליך להנות בה ולכוין בעת שתיקתך, בשמעך את חזרת הש"ץ, שהיא תפלת העדה וע"י עניית "אמן" עליך לחשוב את ארשת שפתי החון כאלו תבענה שפתך, כי אמנם באופן אחר לא תוכל להיות נחשבת תפלת הש"ץ לתפלת העדה, ורק אז אם הקהל יכוין לבו, לשמוע ולהקשיב רב קשב כל אמר והנה היוצא מפי החון, ואם העדה לא תכוין ולא תשים לב על דבריו, אם כן הברכות אשר יאמר הלא נראות הנה כברכות לבטלה. ומה גם לדבר בעת חזרת הש"ץ, אשר הוא לתמא ועון יחשב, גם לחלל מקום התפלה ועבודת ה' (ק"ד), כמו כן בקריאת התורה והפטרות (ק"י), גם בבהמ"ז בסעודות גדולות, שהאחר מברך, טוב להוחר ולהוחר לבל ידברו דבר (ק"ג), אף אל תעסק בלמוד התורה בה בעת, שהנך נלה עם העדה בתפלת רבים, יען כי זמן תורה לחוד וזמן תפלה לחוד (צ"). עליך ללמד, להבין ולדעת היטב את התפלות שעליך להתפלל, ואשר הנה האמצעים הנאמרים לשלמות עבודת ה' הפנימית שלך, למען בשעת התפלה תרע לכוין את הדברים שהביע בתפלתך (ק). טוב יותר, כי תתפלל מתוך סדור התפלה, גם בעת חזרת הש"ץ יהיה סדור התפלה פתוח לפניך, למען תהשוב ותתבונן בו את דברי החון (צ"). ברור הדבר, כי רק ע"י יראת הרוממות תגמול התפלה

התפלה את פניה בעד פנימיות נפשך, בעוד על ידה יתעוררו בקרבך רעיונות ומחשבות, לצדף ולקדש את חייך הפנימיים (י"ד). לכן אמרו חז"ל מעיקרה: האיש אשר דעתו איננה מיושבת עליו אל התפלל, ורבי הנינא לא התפלל ביום שהיה לו צער, כעס ודבר עצב, ואבי שמואל לא התפלל בשלשה ימים הראשונים אחרי שובו מבבלי, ועוד, אבל אשרי לאלה הנקובים, אשר מבלעדי המניעות הנזכרות ידעו בנפשם, כי בכל עת תמיד בתפלה מכונים המה בתפלתם את הכוונות הדרושות בעצם השלמות בעבודה שבלב, אבל אנתנו, אשר גם מבלעדי מניעות כאלה בלתי בטוחים הננו, כי נוכל תמיד להעלות בלבנו את הרעיונות הדרושים לכונת התפלה, אוי בעדנו לא נוכל לאמר, כי כמותם כמונו נתנהג גם אנחנו ככה, לכן לא נוכל לבטל שום תפלה מפני מניעות כאלה (טור א"ח צ"ח); אמנם עלינו החובה ככל האפשר, להשתדל לקנות לנו את הרעיונות הדרושים, להוציא לנו מהתפלה, בעוד הרעיונות האלה נחוצים המה לנו במאד מאד, ואם גם נקח מהן אף רעיון טוב אחד, להיות רשומו נכר אתנו תמיד, גם זו לטובה בעד חיינו — בעוד יש לך על ידי ההתאמצות הזאת בחינה ומצדף עבור חייך, ובה בעת אשר תחוש, כי הרעיונות הנעלים הכוללים בתפלה עברו עליך בבלי משים, מבלי השאיר שום רושם ופעולה בקרבך, או הוכל להובח מזה כי השפלת מאד בפנימיות נפשך, והידיעה הזאת לברכה תזכירך, כי החובה עליך לזרוז את נפשך ולהתרומם ולעלות על המדרגה, אשר הציגו בעדנו חכמינו ז"ל בתעודת התפלה, אמנם גם ההכרה בעצמה מאפייסת ההרגשה והכוונה באיזה תפלה, אשר לא הביאה לך פרי לחיים, גם היא תהיה לתועלת לך ונחשב הוא לצעד הראשון בעד ההתעוררות ותחיית הכונה. —

ג.

התקדשות האיש והסביבה — כל הענינים הנכבדים בפרט אדות זה כבר בארנו כמערכת החוקים פרט יד ובוה נזכיר רק דברים אחדים.

אל התפלל אם גופך נדרש למלאות את הצרכים הבהמיים. הרחק לפני התפלה כל דבר, אשר יוכל להפריע את גופך בתפלה, כמו שיעול והרפת כיוך וניעוך (צ"ב).

בעת התפלה, לא לבר, כי עליך להיות נקי בגופך, כי גם עליך ללבוש בגדים הנונים ולא יחסר דבר במלבושי גופך. בגלוי ראש אסור להזכיר שם ה', לקרוא בתורה או לכנוס לבית התפלה (צ"א). עשיפת בגד לבן (קיסל) (בדמיון התכריכים) ביום הכפורים תזכיר אותך את חליפות צבאך בחלד, ונוסף לזה גם את המהרה כטוהר מלאך עליון ביום הקדוש והנורא, הנועד לתשובה ולבחינת החיים (ר"ח). וכמו שעליך להופיע בימי שבת ומועד בבית התפלה בבגדי שבת ויו"ט, כן עליך לבוא שמה בימי ת"ב וצום בבגדים פשוטים. בדבר התקדשות המקום מסביב לך ראה בפרק הנזכר, ובוה נוסף, כי עליך לראות, אשר קול מנינות אשה כל יגיע לאונך בעת התפלה.

ד.

המצב בהדרת קדש:

פניך יהיו פנינים בתפלה אל המרכז הרוחני של ברית ישראל הרוחנית וביחוד בשמנה עשרה: במקדש: נוכח קדשי הקדשים, בירושלים נוכח המקדש, בארץ ישראל נוכח ירושלים, ובחץ לארץ נוכח ארץ ישראל ובעדנו, עלינו לפנות את פנינו נוכח פאת מזרחית דרוסית. אבל לא ישר נוכח מזרח, למען

למען לא יתראה כאלו מכבדים אנחנו את השמש. מי אשר איננו יודע באיזה צד
 הגהו נמצא, עליו רק לכיין את לבו מול אביו שבשמים (צ"ד). את השמונה עשרה
 התפלל בעמידה, ועמוד בתור עבד לפני ה' אדוניך, הרגלים מכוונות אחת אצל
 השנית, בראש כפוף מעט, בעינים מושפלות למטה לארץ, כאלו הנך עומד
 במקדש ה' בציון, ולבך יהיה נטוי ומכוון למעלה אל השמים, ירוך תהינה מנחות
 כפותין (קשורין) הימנית על השמאלית, וכה עליך לעמוד בשובה ונחת ובפחד
 והדרת כבוד (צ"ה) בעמידה כזאת, שהיא רומת על הכנעה והדרת קדש, עליך
 לעמוד גם בעת אמירת "ברוך שאמר" (א"ח נ"א) "ויברך דויד", "ישתבח" (נ"ב),
 גם בעת התפלה המשותפת עם החזן (קכ"ד) "והוא רחום ואל ארך אפים" (קל"ד) גם
 "בקריאת התורה" (קמ"א), בשמיעת "ברכת התורה" (קמ"ו), "בעלינו" (קל"ב), כמו כן
 באמירת ברכת מצוה של ציצית (ה') לולב (תרכ"א) ועוד באמירת הקדושה, עת
 תביע יחד עם מקהלת כל עבדי ה' גם את קדושת עצמך בתור עבד ה', עליך
 להרים את עיניך הסגורות אל השמים וגם את גופך עם רגליך המכוונות יחד
 הרים כמעל לארץ, להביע בזה את התאחדות כל עצמותך להתרוממות ממעל להתבל
 הארצי (קכ"ה); עליך לכרוע ולהראות ע"י הכריעה את הכנעתך ביתגדל, יהא
 שמייה רבא, בריך הוא ואמן בקדיש (נ"ו) ובברכו לפי המנהג, גם הנך כורע
 בתחלה ובסוף ברכת אבות והודאה במידים בשמונה עשרה, ובאופן כזה,
 באמרך "ברוך", שבו תביע את החלטת דעתך, למלאות רצון ה', אבל כמו
 בבואך לפני ה', למלאות את רצונו בפועל, אז הנך עושה זאת במצב ישר
 ובתפארת אדם, לכן כאשר תבוא להזכיר אחרי ב"א את שם ה', עליך לזקוף
 ולהתרומם עוד הפעם וכמו כן בהודאה (ק"ג, קכ"א, קכ"ו), ובסוף השמונה עשרה
 בעת אשר תפסע אתור מעמידתך לפני ה', הנך כורע בבואך להפריד כעבד מרבו
 (קכ"ג) ובעלינו (קל"ב), גם בבואך גם בצאתך מבית התפלה — אבל בכל שאר חלקי
 התפלה מצבך יהיה בהשקט ונחת, הלא הוא בישיבה או אם תחפוץ
 ותמצא, כי נאות הוא ביותר לעריכת תפלתך, אזי תוכל לעמוד, אבל בהדרת
 קדש ובענוה, לבלי היות כפוף לאחוריק או נשען על צדך גם לא ברגלים
 נטויות או מנחות אחת על השנית וכדומה (צ"ה). קריאת שמע תוכל לקרוא
 בכל מצב הנגף כהוגן, גם בלכתך ובנסתך גם בשכבך על מסתך על צדך,
 אבל לא על ערפך ועל פניך. ויען כי קריאת שמע דרושה להיות יסוד מוסד לכל
 חייו ולהביא לנו את הקדושה, לכן עלינו לקרוא אותה בשכבנו ובקומנו
 ובלכתנו בדרך (ס"ג). תחנון רק בישיבה, ובמקום שיש ספר תורה נופלים
 על פניהם, מצב המסוגל בעד התבוננות ובחינת החיים (קל"א). גם ברכת המזון יאמרו
 בישיבה במקום הסעודה, וגם אז יהיה ישיבתך בכבוד והדר בלתי נשען
 וכדומה (קכ"ג). בת"ב יאמרו את הקינות כאבלים בשבתם על הארץ (תקנ"ט), וכמי
 בחיים, שעליך לשוות ה' לנגד תמיד וכבודו מלא עולם, לכן אל תרים
 את עיניך הפקודות בתפלתך השמימה, אשר זאת תוכל להחשב כאלו תרמה,
 כי אך בשמים מכן שבתו של ה', רק עליך לדעת ולחשוב, כי ה' הלא נמצא הנהו
 בכל מקום וקרוב הוא לכל ופניו הולכים אהך, וכפי עליך להשפיל מפני הדר
 גאונו את סבבך ארצה. אומרים במליצה יפה, כי המלאכים, שהמה הלא יודעים, כי
 כבוד ה' מלא עולם, המה ישחקו על זה האיש אשר בתפלתו ירים ראשו ועיניו
 השמימה, לדרוש את ה' במכתן שבתו (צ"ה). בקריאת הפסוק הראשון של שמע,
 המנהג הוא, להניח את היד על העינים ולעצום אותן, לבלי לחשוב ולהתבונן על
 שום דבר, רק לקבץ את כל החושים, ולחבב את תוכן האמירה הנעלה
 ההיא (ס"א), והנה כמו בכל עת תפלתך ותתמהמהך בבית התפלה, עליך להגות רק
 בדבר מלוא תעודתך זאת, כן תראה בפועל בכל הליכתך ביקדש שמה
 ובכל תנועותיך את מחשבתך הסהורה — עליך למטר בלכתך לבית התפלה,
 אבל בהיותך בבית התפלה אל תרוץ עוד, רק לךילך בשובה ונחת לבוא על מקומך,
 כמו כן בצאתך משם (צ"). בבואך על מקומך בבית התפלה עליך לשהות מעט,
 לקבץ

לקבץ את רעיוניך ואל התפלל תיכף. אל תשמע קול שיעול חזק. אל תזרוק את כיהך וניעך. אל תנהק ואל תהק בעת התפלה וכדומה (צ"ז). אל תקרוץ בעיניך. אל תעקם את שפתיך. אל תורה באצבעותיך (ומה גם כי איסור נמור וחמור הוא לדבר דברים בטלים ובכלל לדבר ולשוחח בבית התפלה או בעת התפלה בביתך) (ס"ג), וגם את בניך תלמד ותתנך, לעמוד בהירת קרש בבית התפלה, אבל אלה הילדים, אשר ירצו בבית התפלה הנה והנה ולא יחיוק מעמד ומצב הגון, את אלה עליך להרחיק משם (ק"ד). ילדים קטנים הצריכים לשמירתך לא תקחם עמך לבית התפלה (צ"ח). בלכתך לעלות לתורה, עליך ללכת ולבוא אל הבימה בדרך קצרה ובעזבך אותה תלך בדרך ארוכה. אם הדרכים שוים, אוי עליך ללכת בימין ולעזוב אותה מן הצד השני (קמ"א). הנתינה והלקיחה של ספר התורה דרושה להיות תמיד ביד ימנית (ס"ב). עליך ללוות את ספר התורה בהנניסם אותו אל הארץ (ק"ט) ועוד. — האומנין בעשותם מלאכה בראש שורת הבנין קוראים ק"ש במקומם ואינם צריכים לרדת מטה (ס"ג). שמונה עשרה המה מתפללים בעת עבודתם בבוא העת להתפלל ורק ברשיון הארון, אם מפורש או בשתיקה (פ"), במחלות ועל נסיעות ראה צ"ד. —

ה.

ה מקום :

עליך לקבוע מקום בעד תפלתך, לכלי תשנה אותו מבלי אונס, גם בעד תפלתך ביהוד בביתך, עליך לקבוע לך מקום מיוחד, ששמה תתפלל בלי מפריע — הן עליך, לצאת מחייך הנהוגים בתפלתך ולהתייב לפניה', לכן המקום היותר נאות בעד התפלה הוא אצל הקיר, בעוד שמה אין דבר החוצץ לפניך ועומד הנך בלי טרדת הרעיון לפני ה', לכן הכותל הנהו המקום היותר טוב והגון בעד התפלה, ואם הוא באפשרי, אוי טוב הוא, לבל תהיה כל חציצה בינך ובין הכותל, ומפני זה מקום פנוי ומגרש חפשי בטבע וביחוד הככר, ששם יסבו אותך עולם היצורים הוא המקום הבלתי מסוגל בעד התפלה. — אל תעמוד על הספסל, על הכסא וכדומה או על גובה שלשה טפחים, זולת אם תבין בזה, כי העדה תשמע טוב יותר את קול התפלה, אבל מותר הוא, אם הגובה הוא המציין את המקום הקבוע בעדך, כמו שלשה טפחים בגובה וארבע אמות ברוחב או מקום המוקף במחיצות של כותלים. — כבר הזכרנו למעלה, מה נכבדה היא עבודת ה' בצבור ומה נכבד הוא המקום, ששם מתפללים בצבור, לכן עליך להשתדל, להתפלל תמיד בצבור, אבל אם מפני איזה מפריע לא יכולת לבוא ולהתפלל בעת הקבועה יחד עם העדה, גם אז, אם נדרש לך להתפלל ביחידות, טוב הוא יותר, כי התפלל את תפלתך זאת נ"כ בבית התפלה. — בעת תפלתך אל יהיה שום דבר ממול פניך, אשר ימשוך את מבטך אליו, לא תמונות ולא ציורים, אף אם הם ממלאכה בלתי מפארה, גם לא ראי (שפייענעל) וכדומה (צ"ח). את הברכה אחרי ההנאה וביחוד אחרי אכילת פת יברכו במקום ההנאה (ק"ד). —

ו.

ה זמן :

הזמן בעד קריאת שמע בשחרית הוא, למן העת, אשר נוכל כבר להבדיל את הדברים מערבוביא של השבת הלילה. הלא הוא, כי תוכל להכיר את חברך הרגיל עמך קצת במרחק ד' אמות. — עד סוף ג' שעות שהוא רביע היום (8/12) מהיום חושבים אנחנו מנץ החמה עד צאת הכוכבים) ומצוה מן המובחר, לקרוא מעט קודם נץ החמה, למען תשלים את הק"ש וברכותיה עם נץ החמה, ותוכל להתפלל שמונה עשרה. — בעת האונס משיעלה עמוד השחר, וברכת יוצר

אור תברך, כאשר תוכל להבדיל בין צבע לבן לצבע תבלת (א"ח נ"ח). זמן שמונה עשרה של שחרית מנץ החמה עד $1/12$ מהיום (ע"ה). זמן תפלת מנחה אחר $9\frac{1}{2}/12$ מהיום ולמעלה עד הלילה, ולעת הצורך אחר $6\frac{1}{2}/12$ מהיום (רל"ג), זמן תפלת מעריב אחרי צאת השלש כוכבים קטנים (וביום המעונן אוי, בעת, שאין אצלך כל ספק, כי כבר הגיעה עת הלילה) וזמנה עד הצי הלילה, ואם עבר ואחר ולא קרא, עד שלא עלה עמוד השחר יצא ידי חובתו, בעבודת ה' בעבור, למען לא יהיה נדרש, לאסוף עוד הפעם את עדת המתפללים. מתפללים תפלת מעריב אחרי תפלת מנחה, אבל לא יתפללו $1\frac{1}{4}$ שעה קודם הלילה, אולם אם הנך מתפלל בביתך, עליך לחכות בתפלת מעריב עד הלילה (רל"ג, רל"ה). במוצאי שבת ראוי לאחר מעט מפני תוספת (עדות פק"ה) (רצ"ג). תפלת מוסף תיכף אחר תפלת שחרית ובכלל לא יאחר משבע שעות ביום (רע"ה). תפלת נעילה: כשהחמה בראשי אילנות, כדי שישלום אותה סמוך לשקיעת החמה, אך לפי הנהוג ישלימו אותה עם הלילה, אבל עלינו להחל אותה בעוד יום (הרכ"ג). זמן של סוף הלילה לפני הקיצה של הברואים, אשר אז יחלו לבא חיים חדשים בתבל הארצי, הנהו מסוגל לבחינת הלב והנפש, ולכן בחרו את הזמן ההוא בימים שלפני ר"ה ויוה"כ לאמירת הסליחות. את הסליחות, יחלו לאמר ביום א' שלפני ר"ה, ואם ר"ה חל ביום ב' או ג' יחלו ביום א' משבוע הקודם (תקפ"א, א') וגם בכל יום מזרזים אותנו: להתגבר כארי לקום בבקר לעבודת בוראנו ולעורר השחר (א). הקדושה של תפלת צבור כה נעלה היא, עד כי באופן, אם גם לא תוכל מאיזה סבה, ללכת לבית אלקים בשעת התפלה, עליך לשפוך שיח יחד בזמן שמתפללים בני העדה, ובמחשבתך תכוין להשתתף בתפלתך אל תפלת הצבור הכללית (ראה למעלה א"ח צ').

ז.

הקבוצה לתפלה בצבור.

כל התפלות הנאמרות ביהוד בצבור כמו קדיש, ברכו, קדושה, ב"כ, קה"ת ועוד, יתפללו רק בקבוצין מנין עשרה אנשים גדולים ובני חרין. אספה כזאת בנוגע לעבודת אלקים נקראת בשם "עדה" — גדול ביחס כזה, כמו בכל דבר חיוב דתי, הנהו גם הנער, אחרי מלאת לו י"ג שנים. חרש שומה וקטן בלתי נמנים אל מנין עשרה. — העשרה יהאספו במקום אחר והחזן עמהם (נ"ה).

ח.

חזן — הזן יוכל להיות רק האיש ההגון ומוכשר, להיות שליח צבור. להיות ראוי לחזן נבחר את זה שהוא איש הגון, ירא חטא, תם וישר, לכל ישא עליו שם דע, גם ענו ומרוצה לעם, איש, שיש לו נעימה וקול ערב ורגיל הוא לקרוא בתורה נביאים וכתובים. אם לא נמצא, מי שתהיינה לו כל המדות והמעלות האלה יחד, יבחרו את הטוב שבצבור בהכמה ובטעמים טובים. להבנת התפלות היתרון על הקול הנעים. העדה תמנה חזן הגון, אשר למצער הוא בן כ' או י"ח שנים ורק באקראי ימנו חזן צעיר לימים אחרי עבור לו י"ג שנים, ואם אין אחר, או יוכל להיות חזן טידי. — מטבת החזן דרוש להיות צלול וברור. אל יחלל החזן את דבורו ואת מנגינתו גם מחוץ לבית התפלה. דבורו וזמרתו דרושים להיות תמיד מהורים ובלתי מזרזים לקדושת ה', ומה גם בנוגע לארחות חייו של החזן. בגדי החזן בעת התפלה, דרושים להיות נקיים וגופו מטוהר עד רגליו. — אל יהפרץ איש להיות ש"ץ נגד רצון העדה ולא יענו "אמן" אחרי ברכת החזן, אשר בחזקה יקח לו את המשרה הזאת. וביותר, להיות זהירים, לבלי יצא ריב ומדון בדבר עשיית איזה מצוה בעבודת ה'. בעדות קטנות טוב הוא, כי יתפללו רק החזנים הממונים תמיד (ג"ג, תקפ"א).

ב.

הובת יבורת ה'.

נשים בלתי חייבות בק"ש (ראה מצות פרק ד') אבל יציאת מצרים, שהיא היסוד של כל הובת ישראל, לקבוע אותה בכל יום בנפש ורוח, טוב הוא, כי גם הן הזכרונה אותה ולמצער לקרוא את הפסוק הראשון מק"ש, לקבל עליהן עול מלכות שמים (י'). אבל הנשים חייבות הנה בתפלה ואם לא בכל התפלות שאנו מתפללים בשלמותן (ק'). הנשים חייבות בברכת המזון (קפ') ולשמוע את קריאת התורה ברבים (רפ"ב). ילדים אם מוכשרים המה לזה, יחנכו אותם לקרוא ק"ש (ע') שמנה עשרה (ק"י) ברכת המזון (קפ"ו) ועוד. אונן (עדות פרק כ"ג) פטור הוא מתפלה זולת בשבת ויו"ט (ראה ע"א), גם פטורים המה מזה המתעסקים עם המת אם לא יוכלו למלאות את שני החובות בעתם. אל יתפללו בארבע אמות של המת, בחדר ששם הוא שוכב ובבית הקברות (ע"א ע"ב). העוסק בצרכי צבור באמונה, או אם אין איש אחר, אשר ימלא את העסק ההוא, ובבוא העת לקרוא ק"ש ותפלה, אל יפסיק העסק ההוא, רק יכלה אותו ראשונה ויתפלל אח"כ, אם יש עוד זמן לזה, אבל עליו להפסיק מעבודתו ולקרוא את הפסוק הראשון מק"ש. עסקים אחרים, אם התחיל אותם לפני זמן התפלה יוכל לבלות אותם ואח"כ יתפלל, אבל אם החל בוטן שהגיעה שעת התפלה, עליו להפסיק. — משובה הוא זה אשר בכל האופנים יפסיק מעבודתו, מיראה פן יעבור זמן התפלה (ע'). בבקר אל תלך לעסוק בשום עסק ומלאכה בטרם תתפלל את תפלת השחרית, זולת באופן אם עליך לנסוע ומדאגה מדבר פן תאחר את ההזדמנות. — אל תאכל ואל תשתה בטרם תתפלל ורק תוכל לשתות מים, אבל מאכל ומשקה בנלל רפואה הורשה לך, כמו כן תוכל לטעום דבר מה, בידעך, כי אם לא תסעד לך בדבר מה, לא תוכל לכיין בתפלתך הכונה הדרושה ויחלש לך עליך, ואשר באופן כזה יחשבו את הרעב והצמאון למצב של מחלה והמזון והמשקה לסמי מרפא. גם לטור התורה לפני התפלה אסור, אם עיני תוכל לאחר את זמן התפלה, אבל מותר הוא ללמד את אחרים (פ"ט). לפני תפלת כוסף מותר הוא להנות איזה הנאה (רפ"ו), כמו כן חצי שעה לפני שאר התפלות: מנחה, מעריב ועוד, ועליך לחדול תמיד מעסקים כאלה, אשר בנקל תוכל לאחר את התפלה (ראה רל"ב, רל"ה). —

טוב ונאות הוא לחת צדקה לפני התפלה (צ"ב).
 אם נתבונן על חזן ערך התפלות, שהנה מסורות לנו וקבועות לשלמות נפשנו, ועל ידן הנהילו לנו את רעיונות החיים היותר נכבדים, אשר אם נרכוש אותם, או נעצור כח לצרף וללבן את פנימיות נפשנו, בעוד המה יכוננו, ירובמו, יחזקו ויכשירו את לבנו ונפשנו אל אבינו שבשמים בפעולות לחיים, או לא דבר נקל הוא היעת הברורה, אם יצאנו ידי חובתנו, להעביר לפנינו את חוג הרעיונות האלה בעצם שלמותם או חסר דבר ובלתי שלם הנהו, — לכן עלינו לדעת דבר לא שורו באופני ספקות, בהפסקות, בשננות, במניעות וכדומה, אשר על אודות כל אלה כמו ביתר באור על אודות כל הענינים שהצגנו בזה, נבקש את הקורא, כי יקרא את כל הדינים בפרט בש"ע א"ה. —

אנחנו נסינו בזה להציע את פְּרֶשֶׁת התפלות הקבועות לנו טחכמינו זיל, אבל כמו התפלות הנהוגות, שהנה ערוכות וקבועות בעדנו לצרף את פנימיות נפשנו, ועל פיהן לחזק ולקדש את רוחנו, כן אתה תוכל תמיד, בעת אשר חייך הפנימיים או החיצוניים יראו ויוורו לך את הצורך והנחיצות, לרכוש לך מהדש: הארה, כח, קדושת הרצון ומנוחת הנפש, או צא מחוג הייך הפועלים והתיצבה כה לפנייה', ובתפלה הנובעת ממקור לבבך תשפוך שיח ותעתיר לה' ובפני

ובפני ה' תרכוש לך את האוצרות הדגולים בעד חיך לטוב לך. —

יח.

יְרֵאת מִקְדָּשׁ.

את שבתתי תשמרו ומקדשי תיראו אני ה' (ויקרא כ"ז ב').

א.

ה' דבר אל משה: ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם (שמות כ"ה ח').
 מ-קדש — מקום בעד הקדש, בעד הקדש שהוא נבזה ונעלה כמעל להחיים, שעומד הנהו מחוץ להחיים, והוא יתנך וימשוך אליו את החיים ובקדושתו יחדור בתוך החיים ויקדשם — ועשו את המקדש לי, הלא הוא, כי יכוננו את הקדש לי, לה', והכונה בזה, לדעת, כי הקדש אשר לישראל מוצאו מה', אם עליהם להעמיד את הקדש ישר תחת השנחת ה', לחרות, כי מידו הלא הוא ומפעלות ה' הוא זה. — וכאופן כזה יאהיל ה' וישכין את שכנת עונו בתוכם. ה', אשר כבודו, הודו והדרו אמנם מלא שמים וארץ, אשר ממשלתו מקפת את כל האנושית, הוא יראה ויוכיח בעליל את הממשלה הזאת בחיי האדם עליך, עיי קרבת ה' ושכנת עונו, להיות אלוה מקרוב בקרב ישראל, ולהראות לכל, כי הוא ישא ויטבל את חיי העם, אשר ברא לכבודו, ואשר חיו יגובו ממקור החיים שלו, כי ישפוך את רוח התורה, אשר הביע לעמו הלאה והלאה, וכי קרוב יהיה אל חיי הכלל ואל חיי הפרט, אף גלוי לכל יראה את פני שכנת כבודו עיי כח הברואה בענן ובאש ועוד בנמים נלוים, וכגדלו ובמפעליו הרוחניים, להיות נקרא בשם יושב תהלות ישראל, הלא הוא, כי על ידי עם זו יצר לשמו, אשר בו בחר, להיות נושא ההתנלות והתורה יתנך את האנושית בכל העתים ובכל הזמנים — ובעת אשר הופרה הברית ונתק הקשר, למען יחדשו עוד הפעם את הברית עם ה' ולקשר מעדנות את הברית ביתר שאת, ביתר תוקף ועונו עיי הקדש הנובע מן המקדש. —

ב.

אבל לישראל אין קדושה אחרת יותר נעלה, שהיא תתן את ערובתה בעד ערך ישראל, בעד בחירתו מה' והתנלות ה' ופְרָשֶׁת כל מעלת תעודת חיו כמו התורה — כל מסירת נפש לה' — היא לא זולת — רק קדושת עצמו למלוא התורה — וכל סור מדרך ה', היא לא אחרת, רק סור מדרך התורה — ואם כן כל תשובה לה', הלא היא תשובה שלמה למלאות את דברי התורה — יען התורה לבדה הלא היא הקדושה

הנבונה

הגבוהה מעל הגבוהה, שהיא נתנה ומכוננה בישראל, לחנך על ידה את בני ישראל לדורות עולם — אמנם מעלת ישראל עוברת ובטלה מן העולם כבטול התורה חלילה, גם ההתחלה בעצמה של התגלות התורה הלא המה: "לוחות העדות", המה יכלכלו את העדות בעד המעשה בפועל של התגלות הדת. הלוחות המה בעשה אלהים, בעוד המה יודיעו ויביעו את הכרת ה' והתגלות הדת, ועדותם עדות נאמנה כעדות השמים והארץ על בוראם ויוצרים.

ג.

לכן המקום הקדוש, הבית הנבנה לקדוש ישראל, המקדש, ישנהו הקשר האמיץ בין ישראל וה' ושכינת כבודו בקרב עם ישראל, הבית ההוא יכול להיות נבנה בנגלה רק בעד התורה, להראות על ידו, כי באמת החוק לישראל הוא רצון ה', דבר ה' והתגלות ה' הנהו, ולהוכיח, כי כמו שהתורה היא נובעת מהאל היחיד ומיוחד, כן ה' הלא הוא הנהו גם התומך אותה, הוא מנן ומססה בעדה, ועיד העדות בישראל על אדות שכינת כבודו, עיד כחו וממשלתו של ה' בקרב ישראל, את זאת יודיעו שלוחי עליון — הענן והאש וכדומה. —

ד.

במקדש היו שוכני הקדש קדשים לעין בשר, לא זולת, רק ארון הקדש, שהוא לכלל בתוכו: "לוחות העדות" בעד התגלות הדת ונלוה עמם גם תורת משה, אשר כתב אותה מפי ה', ואשר מפני זה נקרא הנהו באמת בשם ארון הברית: הלא הוא הערבון והתנאי של הברית בין ה' וישראל, כמו כן נמצאו שמה שלשה זכרונות מחיי ישראל במדבר: שבתי לוחות בארון, צנצנת המן ומטה אהרן לפני הארון, הראשונים מורים על הסליחה והכפרה, השנית זכרון בעד החוקת הנוף של האומה, השלישי ההכנסחה בעד החוקת הרוח עיי סדר ה"; כל השלשה אלה גם יחד המה עדות נאמנה בעד אהבת ה' וחלישות האדם. קדש הקדשים היה נבדל מהקדש עיי "פרכת" ובמקדש סימין המבוא היתה המנורה דולקת בעלת שבעת הקנים ומשמאל על שלחן הקדש היו ערוכים ומסודרים שנים עשר לחם (לחם הפנים), אשר הראשונה רמוה על אור מאיר של הרוח והשניים על מזון הנוף, לתורות, כי חיי הרוח וחיי הנוף גם ההחוקה של שניהם מיד ה' למו. בדברים הנמצאים בקדש נראה אלינו ה' בתור מהלק וארון על שפע החיים והחכמה, ארון הנוף והרוח — ובקדש הקדשים בתור נתן ומורה את דת קדשו, אשר בנלל קיום התורה נתן הוא לנו את הנוף והרוח ומתנת הנוף והרוח, ואשר שניהם כאחד נתנו על תנאי וברית התלויה בקיום התורה גם למלוא התורה נתנו לנו כל אלה — ארך ימים בימינה, בשמאלה עשר וכבוד! הלא המה שלשת התנאים בעד חיי העם וחיי איש פרטי. — למען דעת, כי הנוף, הרוח והדת — מה' המה לנו. —

ה.

אולם המקדש לא כלכל ולא צייר את הקדש בלבד, כי היה גם המרכז הנבונה והנשא מסעל להחיים, אשר עליו להנך את חי העם לקדושתו — ואשר ממנו תזרום ותביע קדושה בקרב כל אברי האומה — שמה ברגש ההתמכרות אל ה' כעם וככל איש פרטי יקדש את עצמו לה', הלא הוא לסלוא תורתו — עולה — שבה יפקידו ויקדשו לה' את כל העתיד ע"י ההחלטה, כי אחרי אשר יקבלו אותו מיד ה' יקדשוהו למלוא תורתו (מנחה ונסכים) (עצמות הנוף העתידה) — שמה הכיעו את רגש השמחה מהטוב המקובל, או את אשר קוו לקבלו, למחר אותו עוד הפעם מאהבת עצמו (חלב) ומכל הנאה הדומה להנאות הבהמיות (יותרת על הכבד, כליות), ובעליצות נפש, לקדש את החיים הנתונים מה' עם כל חלק מכתו (דב) אל ה', הלא הוא, למלוא דת קדשו — שלמים, תודה — שמה כרתו את הברית עם ה' ותורתו מחדש, אם חטאו ואשמו באיזה דבר ולהקריב גם להסיר בזה את מקור החטא: את אהבת עצמו וההתחרות להחנאה, ולקדש את החיים עוד הפעם מחדש לעבודת ה' ע"י מלוא תורתו — חטאת ואשם — ולמען נפש ישראל תתעד תמיד, להוציא לפועל את חכמת התורה בחיים עפ"י התורה עם המתנות הפנימיות והחיצוניות הנתנות לזה (קטורת) . —

לחלית זאת היה בנוי לפני מבוא המקדש. מזבח העולה ובקדש לפני המזבח והשלחן מול קדש הקדשים. מזבח הקטורת. הראשון, מזבח הקרבנות, לרכוש על ידי העבודה ההיא את קדושת הפעולה וקדושת מנת גורל האדם, ולקדש את השמחה והתשובה, והשני, מזבח הקטורת, לרכוש את קדושת היי הנפש והרוח יחד בהעלות הכהן את המזבח ובהקטירו את הקטורת* .

ו.

לכן המקדש הרוש להיות לב האומה אשר ממנו יזרום ויביע היי הרוח, היי הנפש והפעולה בקרב ישראל, ואת אשר אבדו ע"י החטא, לרכוש עוד הפעם מחדש. על אדות הכקדש יאמר ה' את שבתתי תשמרו ומקדשי תיראו אני ה', יען כי שניהם כאחד. השבת והמקדש" המה נחשבים. למועד — השבת בזמן" והמקדש במקום", הן המה חיים והמקום הקדושים, אשר המה יקראו אותנו לקדושת החיים. יראת מקדש כורה על כבוד התעודה הרמה, שהוא נושא עליו וכיחוד ועל כלם לכבד את ה', שהוא קדש את התעודה הזאת, לכבד את המקדש בתור קשר וברית

קדש

* לכתוב ביתך באור אדות הוראת הקרבנות בעבודת ה' במקדש, ולהראות אותותיהם אותם בדבור כמו במעשה בעיורים טובים ונאותים, אם כי היה מועיל מאד בעד היתוסים שלהם בהיותם נזכרים בתפלה ובפיוט, בכל זאת לא נוכל להרחיב דברים אודות זה, לכלי לצאת מגדר תוכן הספר, הן גם קדושת המקדש הצננו בזה רק בגלל התובה של יראת מקדש, אשר בעדנו הוא נהוג רק בעד המקום של המקדש החרב זה כבר ושיבנה ב"ב בעתיד, אף בגלל התובה של "יראת מקדושים" בתי מקדשי מעט בגלות, שהיא משוחפת לזה. —

קדש, אשר יהיך וימשוך אותנו אל ה', ולבלי לחלל ולהמית בנפשנו את יראת הקדש, לבלי יעבור ויבטל מהקדש, הכשרון לחגך אותנו אל הקדושה. —

ז.

אם כי המקדש הרב והר ציון שמש, ההר חמד אלקים למקדשו גם אוה ה' למושב לו, בכל זאת חין ערכו עוד חופף עליו ובעדנו המקום הוא קדוש לנו תמיד, גם החובה מוטלת עלינו לעולם: לירא אותו יראת מקדש והדרת קדש.

גם היום אסור הוא לבוא ולצעוד במקומות ההם בקלות ראש. אסור ללכת במקלו, במנעליו ומכוסה באבק. אל יבוא שמה בצרור או בשאר דברים המיועדים לשאר צרכי העסק. אסור לרוק גם להשתמש בהם לקצר את הדרך, וגם עתה אל ידרכו על אדמת קדש זאת וזאת להשתפכות הנפש והרוח. זבים וזבות נדות ויולדות וכל אלה, אשר ע"י שנויי הגוף נטמאו, אל יבואו על ההר, ויען כי אנתנו כלנו טמאי מת, לכן אנתנו מדאורייתא לא נוכל לבוא בפנים העזרה ומרחבנו נוכל לבוא רק עד החיל. — אסור הוא לעשות צרכים בהמייס נגד מבוא המזרח — ובכל מקום במקום החפשי אסור לעשות זאת בין מזרח למערב (ראה רמב"ם הל' בית הכזיה פרק ז', א"ח מ"א תקס"א, כלים פרק א' ג').

ח.

אבל גם בגלות יש לנו מקומות כאלה, אשר הדת דורשת מאתנו כי נכבדם. בהדרת קדש וביראת מקדש. כל המקומות הנועדים להיות מקור נפתח בעד הרוח, אשר ישקה אותו בחכמת התורה או המקום הנועד בעד הרוח והנפש, ששם יכרתו יחד את הכרית עם ה' בעד החיים ולפי מושג תורת החיים, הלא המה המקומות הקדושים שלנו בגולה, שהמה קדושים לידיעת התורה, גם אלה, אשר ירוטמו אותנו, לקיום התורה בפועל, לרכוש לנו קנין התורה, שהיא הקנין האחד של חיי ישראל לתנאי ולתקומת האומה הנצחית, ואשר מפני זה נצל הנהו הקנין הנעלה הזה כתרך המהפכה של מנת גורלנו החיצונה, עת כעם אויב שלט עלינו לרעה, גם זדון עריצים ודמיון כובח חרכו ובלעו את תפארתנו וחמדוהינו, שהיו לנו בימי קדם, הקנין ההוא נשאר לנו לפליטה, והבתים אשר נכנו לכונן ולנטוע אותנו בקרבנו, הלא המה בתי מדרש ובתי תפלה, האהרונים לבחינת החיים וקדושתם — בתי כנסיות. —

ט.

ויען כי הבתים הקדושים הן המה התנאי האחד בעד מציאות ישראל ותקומתו, לכן הובה קדושה מוטלת על כל עדה, גם למלוא החובה הזאת כל אחד מחברי העדה יוכלו להכרית לזה, לבנות בקהל עדתם בית הכנסת או בית המדרש ולהכין בו את כל הנדרש שמה, ובעד למוד התורה, לקנות את הספרים הדרושים לשמוש הרבים, לבל יהסרו שמה הספורים הנאמנים לידיעת התורה והמה ביחוד יתנ"ך וש"ס (א"ח ק"ז).

אם באפשרי דרוש להיות בית התפלה נבנה גבוה מכל בתי העיר — בכותל המזרח של בית התפלה יעריכו את ארון הקדש בעד ספרי התורה וממול ארון הקדש הוא מ"ב א הבית. באמצע הבית בימה, לקריאת התורה (ק"ג). בצד המזרח יעשו חלונות, ובכלל יעשו חלונות הרבה בבתי כנסיות, להביא אור רב אל תוכו, ונהגו לעשות י"ב חלונות, בכל צד שלשה חלונות (ז). אל יעשו בקירות בתי התפלה שום ציורים, מתחת לקומת איש, לבל יפנה המתפלל את רעיונו אליהם. וכמתכונת מקרה ה' בציון עם כל ההכנות אשר בו, אסור לעשות (רמב"ם הלכות בית הכתירה פרק ז').

בבתי כנסיות ובתי מדרשות אין נוהגים קלות ראש כגון שחוק והתול ושיחה בט"ל. — אין אוכלים ואין שותים בהם, רק אלה תלמידי חכמים, הלומדים שמה, אוכלים ושותים בהם, אם אין להם מקום אחר. אל יתקשמו ואל ישיטו בבתי התפלה ואינם נכנסים בהם בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים — אין עושים בהם עסק ואין מחשבים חשבונות, וזולת חשבונות של מצוה, ובאים שמה רק לשם מטרותם. אם נחץ לבוא בהם איש לאיזה תכלית אחרת לצרכו, אזי עליו לשהות שמה מעט ולקרוא דבר מה, ומי שאינו יכול לקרוא, עליו לשת מעט, שנם הישיבה מצוה, כנאמר "אשרי יושבי ביתך" — אין ישנים בבתי"ן, אבל לצורך כהב"נ מותר גם לאכול. — אם יש לכהב"נ שני מתחים לא יכנס בפתח זה לצאת בפתח השני, לקצר דרכו. אם ירוק שמה, עליו לשפשף בקרקע. — בגוף נקי ובבגדים נקיים עליך לבא בבתי"ן, ואת בית התפלה בעצמו יכבדו וינקו ויהיו מוארים בנרות, גם את בית תפלה החרב יכבדו אותו באופן הנוכח, אבל לא ינקו אותו. — העליה בבית התפלה ביחוד, אם היא נבנתה רק בשבילי, ג"כ לא ישתמשו לשום שמוש של חול, למשל, לבלי עשות שמה מקום לישון, אבל המרחב מסביב לבית התפלה מותר. — (ק"א)

אל ישימו יד, לסתור בית התפלה העומד או על החלק ממנו, במרס נבנה הבנין או חלקי הבנין החדש, וזה באופן, אם יתפצו, להרחיב וליות את בית התפלה, אבל אם חרבו יסודות בית התפלה הישן או כתליו נומים לנפול, סותרים אותו מיד, ומתחילים לבנות אותו במהרה ביום ובלילה, פן תדחק השעה וישאר חרב. כל סתירה בבלי תכלית בבית התפלה הוא חטא (ק"ב).

כל הדבר הקרוב יותר בשמושו אל ספר התורה, עלינו לכבד אותו בחשיבות קדושתו יותר, ובכסף מכירתו, עלינו להשתמש לקנין דבר של קדושה גבוה יותר ולא לדבר שהוא יורד מקדושתו, גם לא לדבר הדומה להדבר הנמכר, כמו כן, הכסף שנקבץ בעבור בית הכנסת, אל ישתמשו בו לתכלית פחותה מזה, ורק מכסף העודף יוכלו לקנות מה שירצו. מוכרים כהב"נ וכן שאר דברים שבקדושה ואף ספר תורה, אם אין אופן אחר לזה, להספקת תלמידי חכמים ולהשיא יתומים ולפדיון שבויים, ובאופן אם יש עוד כהב"נ או שאר דברים שבקדושה אחרים (ק"ג). ע"ד מכירת כהב"נ וישאר מוסדות העדה ונכסיה מתי הוא אסור ומתי הוא מותר וכן ע"ד השמוש עם כהב"נ מכור וכהב"נ חרב ועוד, ראה קנ"ג, קנ"א, קנ"ב, קנ"ד, י"ד קפ"ב. — כל מוסדות העדה אל יכלאו אותם שמוש, גם בעד האורחים (א"ח ק"ג). בית התפלה אשר יעדו לזה, יקבל רק או את קדושתו רק אחרי אשר התפללו בו פעם אחת (שם). בית אשר התפללו שם רק במקרה אין לו קדושת כהב"נ (שם). כל הדברים הבאים בשמוש של מנע עם ס"ח, תפלון, מוזה וספרים ועוד, עלינו להחזיק אותם בקדושתם, מבלי להשתמש בהם לשאר צרכים, ואם בלו או נשחתו, אזי נדרש לקברים; גם בזה יש ללכת אחרי הסנהג הכללי — כל דבר, אשר הוא נבזה לך לשמוש של עצמך אל תשתמש בו לשמוש של עבודת אלהים (ק"ד). —

י.ט.

אסור עבודת אֱלִילִים.

אנכי ה' אלהיך, אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים. לא יהיה לך אלהים אחרים על פני וגו' וכל תמונה אשר בשמים ממעל ואשר בארץ מתחת וגו' (שמות כ' ב').

זבח לָאֱלֹהִים יחרם, בלתי לה' לברו (שם כ"ב י"ט).

כי לא תשתחוה לאל אחר, כי ה' קנא שמו אל קנא הוא (שם ל"ד י"ד). אל תפנו אל האילים ואלהי מסכה לא תעשו לכם (ויקרא י"ט ד').

ונשמרתם מאד לנפשתיכם, כי לא ראיתם כל תמונה ביום דבר ה' אליכם בחרב וגו' פן תשתחוו ועשיתם לכם פסל תמונת כל סמל וגו' (דברים ד' ט"ו).

ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה, תועבת ה' מעשה ידי חרש ושם בסתר וענו כל העם ואמרו אמן (שם כ"ז ט"ו).

א.

בעבודת ה' שבלב, עליך להתעתד ולהתקדש, להיות עבד ה' בפועל, בעבודת ה' בדבור — או בעבודת הקרבנות, עליך להיות עבד ה' — אבל עליך להיות רק עבד ה', האל היחיד וביחוד, ועליך לעבוד רק את ה' האל היחיד ומיוחד לבדו! וכמו שעליך להשליט בכל חייך הפנימיים והחיצוניים רק את ש'טו'ן האל היחיד ומיוחד, לשמוע רק בקולו ולעשות רק את רצונו, כן עליך להבטיח גם את הידיעה גם את ההכרה מממשלה כזאת, גם החלפתך למלוא רצונו כזאת, גם את קדושתך לחיים כאלה, רק לה' לבדו, אם בדבור או בפעולה לשם אות וסמן — וכמו שמצוה הנך, כי מלבד האל היחיד ומיוחד לא יהיה לך אלהים אחרים, כמו כן אל תקדש את עצמך, להיות עבד לזולתי רק לה' לבדו, יען כי ה' הוא "אל קנא", האל, אשר לו הצדקה לבד לדרוש ספק את זאת. האל היחיד ומיוחד ירוש, כי הוא לבדו יהיה לך לאל אחד ולא ישא ולא יסכול שום אלקות, אשר תקבל מבלעדיו, לבל תחשוב מבלעדי ה' את זולתו גם כן לאלקות, אם ממעל או עמו או גם מתחתיו, כי אם לא תקבע בלבך, בתור ידיעה נאמנה, כי מבלעדי ה' לבדו, הכל כאשר לכל הנהו דומה לך, בהיותו גם כן יצור ועבד ה', או אז יחדל ה' מהיות לך האל היחיד ומיוחד, יען כי חדלת מהיות עוד שייך לו לבדו — הרעיון מהאל היחיד ומיוחד הנהו מוציא הכל ומכלה כאש אוכלה, יען הוא לא ישא ולא יסכול שום אחר עמו בעבודתו. —

ב.

לכן מי מישראל, אשר יעבוד שום עבודה מבלעדי ה', האל היחיד

ומיוחד, אם יעבוד לאיזה ציור ודמות לאיזה סמל ושום דבר, מי אשר מבלעדי ה' יעשה איזה מעשה של כבוד, או יעריך ויביע אהה עבודה שבלב, העיוכה רק לה', לשום דבר זולתו, אם יקריב לזולתו קרבן או יקטר, ינסך או יזה או יכרע אליו, או יעשה שום פעולה של עבודה, אשר עבודת האלילים ערכה מעשה כזה לכבוד איזה אליל — איש כזה הלא כרת את מיתר (נערף) חיי איש ישראל — לכן האיש ההוא פרת יפרת (בידי שמים) — גם להראות לאליל איזה חשיבות, אהבה וכבוד, ואם גם לא כבוד אלקים, כמו חבוק ונשוק, או להתיצות לפניו, להלבישו וכדומה, גם הוא עבר על מצות ה' — כמו כן עליך, לחדול גם מפני מראית עין בדברים כמו אלה.

ג.

וכמו שאמר עליך לעשות פסל, סמל ותמונה מאיזה דבר לכבודו כאלהים, או לבקש אחרים, לעשות זאת בעדך או לשמור אצלך הנעשה ע"י אחר, כמו כן מפני מראית עין בכלל, אל תעשה לך שום פסל, סמל ותמונה או לשמור את אלה, שאחרים יתנו למו כבוד אלקים, אצלך; אבל תמונות אחרות מבע"ה, דגים, עופות, עצים וכדומה, אשר מעולם לא תראו למו שום כבוד אלקים, אותן תוכל, לעשות גם להחזיק אצלך — אבל בבית הכנסת בכלל, אל יהיו שום סמל ותמונה, לבל יתראה, כאלו יכרעו וישתתוו להם (י"ד ק"א).

ב.

שְׁלֵא לַעֲשׂוֹת צִוְרוֹת מִשְׁמָשֵׁי מָרוֹם.

וידבר ה' אליכם מתוך האש, קול דברים אתם שמעיים ותמונה אינכם ראים זולתי קול (ויבנים ד' י"ב).
לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם (שמות כ' ב').

א.

כל תמונה לא ראית כחורב — רק את קול ה', את קול אל מסתתר בלבד רק אותו שמעת, ותמונה לא ראית — לכן שחר לך לבלו לעשות לך את הנסתר לנגלה, לבלו לצייר בשום תמונה את ה', שאיננו גוף ושאינו לו כל דמות הגוף, אל תשוה לנגד עיניך את ה' בשום ציור בדמות וצורה — ואם גם לא תחפין עיני, לסור מעבודת ה', האל היחיד ומיוחד, רק חפץ אתה בגלל עבודתך את ה', האל היחיד ומיוחד, לצייר אותו לך בשום דמות וצלם, או הנך הוטא נגד מצות ה' אחד, הנך הוטא לקדושתו, הנך סבטל את רעיון ה' בקרבך; כי אמנם הלא דבר אמת לאמתו הוא, כי ה' לא יושג בשום דמות ודמיון וציור שבועלם

שבעולם, וזאת "האמת" תצא לך בשלילה ע"י עצמת האל היחיד ומיוחד, בעוד הדבר, שנוכל לצייר באיזה ציור ותמונה הוא מסשיני הנוף וכל דבר מסושג כזה, אשר נוכל להשיג בחושינו, הוא נברא ויצור של הבורא יתברך, והבורא, האל בורא הנהו ולא נברא, כמו כן הדבר שיצויר בשום ציור, האל מונבל במושגו — ואתה, האם יכול תוכל, להנביל במושגך את האל היחיד ומיוחד? — את אשר אתה רואה מה', את אשר נודע לך ממנו, את אשר הובר לך, את אשר תהנה ותחשוב סרעונך ממנו ותבטא בשפתיך, המה רק גלויים מה', קולות ה' — כמו אז בדברו על הר החרובי, וכן בפעולתו בכל עת תמיד וככל מקום הנך שובע רק את קול ה', את דבר ה', את קול פעולתו הנך מכיר והונה וחושב גם תביע אמר — ואתה האם חפון תחפון את ה' בעצמו, שאיננו נוף ואין לו דמות הניף לצייר אותו בשום אות ותמונה! —

ב.

כמו כן אמור עליך לצייר בדמות וציור כל אלה הדברים אשר בהם ועל ידם גלה ה' את ממשלתו ושכינת עוון, ואת אשר יסד ביש-אל, להיות מקום התגלות שכינתו. אל תציר לך אף את אשר נתתי — גם את אשר איננו בעצמו, חלא את אלה הדברים, שבהם ועל ידם התגלה ה'. להיות אלקך מקרוב, ואלה המה הצלמים והצורות שאמורים לעשות: א) צלם אדם, כי לפי מושג האדם ובציורו דומה הוא, כאלו האל היחיד ומיוחד מתגלה ומדבר כאיש במבטא ובדברי הנביאים. ב) צורת המרכבה של הנביא יחזקאל, גם השרפים, האופנים והמלאכים הנזכרים בנביאים. ג) צורת השמש, הירח והכוכבים, שהמה עכדי ה', משרתי עליון מלאכיו עושי-רצונו בצבא עכדי הבריאה. ד) את המקדש וכליו (ראה ספר הקידם), את כל אלה אמור לעשות גם לגוי ולתפארת, ואם נעשו, אמור להחזיקם. צורת המקדש וכליו אמור, ורק אם נעשה בבנינם ובמכתונתם. צורת אדם, רק בצורה סמטית, לחוש המשוש, במלוא קומתו, הנעשה ע"י יוצרי פסל או ע"י מלאכת חרש אחרת, אולם לתכלית החכמה בעבור ידיעת חכמת התכונה, מותר הוא לעשות ציורים ותמונות מהשמש, הירח וצבא השמים, וכל הדינים בפרט אדות זה ראה יד קמאי. —

כא.

קְדִישַׁת בְּהֵן, אִסּוּר בְּמָה, אֲבָן מִשְׁבֵּית.

ויאמר ה' אל משה אמר אל הכהנים בני אהרן, ואמרת אליהם, לנפש לא יטמא בעמיו. כי אם לשארו הקרב אליו, לאמו ולאביו ולבנו זלבתו ולאחיו. ולאחתו הבתולה הקרובה אליו, אשר לא היתה לאיש, לה

יטמא וגו' וקדשתו, כי את לחם אלהיך הוא מקריב, קדש יהיה לך, כי קדוש אני ה' מקדשכם (ויקרא כ"א א').

כי אם אל המקום, אשר יבחר ה' אלהיכם מכל שבטיכם, לשום את שמו שם, לשכנו תדרשו ובאת שמה וגו' ושמתם לפני ה' אלהיכם, אתם ובניכם ובנותיכם ועבדיכם ואמהותיכם והלוי אשר בשעריכם, כי אין לו חלק ונחלה אִתְּכֶם. השמר לך, פן תעלה עלתיך בכל מקום אשר תראה. כי אם במקום אשר יבחר ה' באחד שבטיך, שם תעלה עלתיך ושם תעשה כל אשר אנכי מצוּק (דברים י"ב ח').

ואלהם תאמר: איש איש מבית ישראל ומן הגר וגו' אשר יעלה עלה או זבח. ואל פתח אהל מועד לא יביאנו וגו' ונכרת האיש ההוא מעמיו (ויקרא י"ז ח').

לא תעשו לכם אלילים ופסל ומצבה לא תקימו לכם ואבן משכית לא תתנו בארצכם, להשתחוות וגו' (שם כ"ו א').

א.

גם באופן אם נדרש, להציג את ענין העדה, להיות בתור מחשבה כללית ורעיון אחד בתור מחשבה ורעיון הכלל והעדה ודבור כללי, אז נדרש הוא, כי אחד מקרב העדה יבוא ויופיע, להיות בא פה של העדה, להביע את הרעיון שלה, ומה גם, כאשר נדרש היה, להביע ע"י פעולה ומעשה באות וסמן, להודיע כזה את מחשבת הכלל, את רעיון הכלל, הלא דעת לנבון נקל, כי מעשה כזה יכול היה להעשות רק ע"י אחד, שהוא נחשב לבא כח הכלל והצבור, ובאופן כזה הנהו של יח הכלל והצבור, אף יציר לנו את התאחדות הרבים כנוף אחד — והנה, למען הביע את קדושת החיים בעד כל האומה ע"י המעשה בפועל של האומה הקרבנות לשם אות ועדות, נדרש היה, כי את העבודה הזאת ימלא איש אחד בתור בא כח האומה ושליח האומה — והאיש ההוא שהוא שליח האומה היה יחיד, אשר במובנו הוא אמנם, עבד הכללי (כהוראת המלה המתפשטת בק) גם את הקדושה, להתמכרות הנפש של חיי הכלל הוה אל התעודה האחת המיוחדת של התורה, במקום הקדוש, הנבנה בגלל התורה* (פרק י"ח). להיות בא כח הכלל והצבור בעבודת הקרבנות יעד ה' את אהרן ואת בניו להיות בנהיגים בעבודת ה'.

ב.

אולם למען דעת, כי אמנם גם קדושת החיים של האיש הפרטי בעבודת ה' ע"י מעשה הקרבנות. כי גם היא דרושה להיות רק ע"י באי כח של חיי כלל האומה, הלא הכהן היה הנהיגים ורק במקום האחד והסיוח הנבחר

* אף בשעת היתר כמות, כגון בזמן היות משכן ה' בגלגל, נוב ונבעון, קרבנות צבור לא היו אלא בבמה גדולה דהיינו במשכן וע"י כהן, עיין פרק בתרא דזבחים.

הנבחר, שהוא מרכז הלאום, וכי איש זר לא יוכל להביא ולהקריב גם קרבנות יחיד, הנה הדבר הזה יסודתו בספה יותר עמוקה ונכבדה, אשר עלינו לכאר אותה בפרק הזה, להבין דבר לאשורו.

ג.

התורה ותעודת ישראל המיוחדת אשר עליו להיות בתור נושא התורה היא, נוסדו על יסוד התולדה, מעשה בפועל בתולדה (בעשיכטליכע מהאמ זאכע), הלא היא התגלות התורה ע"י ה'. גם מעשה בפועל בתולדה היא בחירת עם ישראל מה", להיות נושא התורה וממלא ומקיים את כל הכתוב בה לחיים; אבל כל מעשה בפועל הנעשה בתולדה יוכל להיות נגלה ומושג ומוכן רק ברגע, שבו נעשה ויצא הדבר לפועל; — אולם בעד הדורות הבאים, למען גם המה יכוננו עליו את חייהם, נדרש הוא, למסור להם את המעשה בפועל ההוא ע"י ערובה נאמנה ובטוחה, אשר גם המה יוכחו לדעת, כי הכל אמת, נכון וקיים לעד, והנה העורבים את הערובה לדורות הבאים בעד המעשים בפועל האלה, הלא המה הכלל והצבור של עם ישראל. — הן לכלל ישראל התורה נתנה מה' בהתגלות. כלל האומה נבחר ממנו, להיות נושא התורה, זה הכלל והצבור, שאיננו כח לעולם, זה הכלל והצבור, שהוא חי וקיים לעד, אשר בקרבו נכללים גם צאצאי הדורות הרחוקים, עד דור אחרון. הכלל והצבור ההוא, אמנם קבל את התורה מיד ה', בעד כל הדורות הבאים, ועל הכלל והצבור טוטלת החובה והמצוה, למסור תמיד לכל אחד מצאצאיו בעתו ובזמנו, את אשר קבל מסיני ועליו גם החובה והמצוה, לחנך את כל אחד מצאצאיו אל התורה וקיום התורה. הן אמנם כל אחד מישראל נולד הנהו להכלל, ועל ידי הכלל הנהו נולד אל "התורה", גם חי הנהו על פי התורה, לכן כל אחד מישראל יקבל מיד הכלל והצבור את התורה, להיות לקן חייו, וכמו בכל מקום, הנה האיש הפרטי ע"י הצבור והכלל אשר נולד בו, מקבל הנהו עליו את חובות האזרח בגלל ארץ מולדתו, ככה יקבל כל בן ישראל וכל בת ישראל ע"י הכלל והצבור של עם ישראל, שנולדו בקרבו, את החובה שלהם בנוגע אל "התורה". —

בעם ישראל, אשר הדת — "התורה" — איננה נתנה לו בתור הוספה או חלק אחד מהחיים, רק היא תורת החיים בעצמם — אשר בקרב העם ההוא התורה, הלא היא יסוד העם וערכו עליו — בישראל, אשר התורה נחשבת לו גם לארץ מולדתו הרוחנית — שהיא תעודת העם ותעודת החיים, וכפי שנסדו על המעשה בפועל בתולדה, כן תמצאנה את ערוכתן גם כן בתולדה, עד כי התורה נהיתה לעצמות העם, יען וביען, כי עוד לפני בוא העם הזה, להיות בתור עם בתולדה, הלא כבר קבל מיד ה' את תעודת האומה ותעודת החיים, והתורה אשר קבל מסיני היא בארה כל זאת אל נכון, כל דבר לאשורו, בקרב עם ישראל, הלא נראה חזון כזה, אשר לא נמצא אצל עמים אחרים, כי ביחס עם ישראל, לא נתנה .

נתנה הדת כשכיל העם רק העם נברא בשביל הדת, — עם כזה, אשר אין לו כל תעודה וערך אחר, רק להיות נושא ומקים את החוק לישראל שהוא בחיי עצמו — ועמו להיות גם כלפי חוץ בא כח ועדות של החוק לישראל הוא. בקרב עם כזה, כל אחד נולד הנהו, להיות סר למשמעת הדת, יען הכלל והצבור, אשר אליו שייך הנהו, יביא לו עם השויכות והקרבה ההיא בעצמה את ערך החיים ותעודתה, ויתן לו את ערובתו בעד שניהם — לכן כל קדושה, לקיום תעודת החיים, היא קדושה, לשאת כהונן את תעודת היהדות וכל הפרת הדת תוא מרד ומעל בכלל ישראל, אף כלת שובה אל הדת, היא נחשבת לכניסה מחדש בתוך היהדות, להיות אבר מהגוף של כלל ישראל — יען כי ישראל גם בתור עם הנהו רק עבד החוק, עד כי קדושת החיים לה, תוכל לצאת לפועל, רק ע"י קדושת החוק (ראה למעלה פרק י"ח), ומפני זה נחשב בעד היחיד קדושת עצמו לא זולת, רק ההתקדשות שלו אל כלל ישראל, הלא הוא: אתה תוכל להביא לידי שלמות באמת את חייך רק ע"י ההתאמצות, להביא לפועל את תעודת החיים ההיא, אשר אותה ישא כלל ישראל, וע"י קיום התורה שעל אמתתה כלל ישראל הלא יתן לך את ערובתו, בערובה הנוסדה על אמתת המעשה בפועל באמתת התולדה". —

ד.

הקשר הטבעי בין היחיד ובין כלל האומה, הלא היא משפחתו. המשפחה תקבל עליה, לחתום על כל פרט ויחיד את חותם תכנית כלל האומה ובקרב המשפחה לחנך את חבריה, להיות אברי האומה. והנה אם יעמוד עם ויתכונן משפחות קדושות לה' כאלה, שבהן רוח ה' יביע וינב בקדושה ובטהרה נאמנה, או עם נעלה כזה נוכל לתאר בשם ע"י החיים" — אשר שרשו וראשו — ה' ודת קדשו — ובכל ענפי המשפחות, הברוכות המסתעפים מעץ הכלל ההוא, נראה מחדש גם כן את הציור הזה, אבל הענפים לא יתפרדו ולא יתרחקו מגזע העץ, רק כל אחד מענפיו יביא עוד הפעם את כחותיו אל הכלל, — ואם כן, בעד כל אחד עומדת היא המשפחה שלו בתור העורבת ערובה בעד תעודתו ותעודת החיים, להוציא אותה לפועל — כאופן כזה, הלא יכולים אנתנו לקרוא את רוח העם בשם רוח המשפחה, וקדושת כל אחד יכלה להיות מקדשת אל משפחתו, יען, כמו כל משפחה סחובכה היא אל כלל האומה, כן הוא כל אחד מחובכ הנהו אל משפחתו, ובתכונה כזאת גדרש היה בכל משפחה, להתרומם אחד קדוש, שהוא יהיה הנושא ובא כח המשפחה, הלא הוא, הבכור. הוא היה בא-כח המשפחה בעד היחיד וקדושת היחיד לה' לחוק ולישראל ע"י ההתקדשות אל משפחתו, גם מראש ומקדם היתה כזאת בישראל, כל עוד לא נמצא חטא ועון במשפחות בישראל — ובאופן הזה, אם גם בעת אשר במרכז האומה היה נוסד מקדש ה' בעד העם, בכל זאת יכלו או בכל מקום, לכונן מקדש לכל משפחה (במה). וכאן במקדש המשפחה ההיא הן היה נושא המשפחה, הלא הוא: הבכור, לכהן

לכהן בעד קדושת היי היחיד. הבכור נדרש היה, להיות באיכה המשפחה בעד היחיד, לקבל את מסירת נפש היחיד אל המשפחה.—

ה.

אבל כאשר כספר רב ממשפחות בני ישראל נכשלו בעון העגל, עד כי נהיו בלתי מוכשרות עוד, להתפתחות הפשית, וקדושת ישראל באה כסכנה ע"י השחתת המשפחות האלה, מני אז נדרש היה, למצוא מחסה מיוחד בעד הקדושה הזאת, מני אז נתק קשר המשפחה, אשר רק באמצעותה נקשר היה היחיד אל הכלל, לכן מעת ההיא והלאה נצטוו, כי כל יחיד בבלי אמצעי של משפחה יבוא לעמוד בעצמו גם הוא תחת הכלל והצבור, והכלל בעצמו יתן לו את ערובתו בעד תעודתו וחובתו, לכן כל קדושה כל משנה וכל השבון והמכת החיים של כל אחר נדרש היה לבוא ביחס בבלי אמצעי אל הכלל בעצמו, ולתכלית זאת היה המקדש רק האחד בקרב עם ישראל, גם בעד קדושת החיים של כל יחיד ופרט— ורק שבט אחד (שבט לוי), אשר משפחתיו נשארו נקיות וטהורות מחטא העגל, ואשר גם מהשבט ההוא נבחרה רק משפחה אחת, שתעודתה לשרת בקדש ולכהן בו גם בעד הקדושה של היחיד ביחס הכלל והצבור, שהוא נושא התורה, לכן בני המשפחה הזאת היו באי כח כלל ישראל גם בנוגע אל היחיד, והמה היו המקבלים את מסירת נפש היחיד אל הכלל.— הלא היא משפחת אהרן, המשפחה הזאת, שהיא כבר נקדשה בתחלה, להיות באי כח ישראל בעד קרבנות צבור, עד כי הבהין, אשר היה שליה צבור ובא כחו בעד קרבנות הצבור, מלא גם את עבודת ה' של היחיד גם בהקרבת קרבנות היחיד, כי הכהן קבל את היחיד בעד כלל ישראל לקדושה ולתשובה, עד כי הזון התפתחות העץ החפשיית נהפכה לציור של סכונה כללית, תהי וקמה— מקום ציון בירושלים היה הלב, אשר מסנו יורום מורשי הח ונפש האומה, ואשר יאליו נמשכו עוד הפעם כל אלה הנסוגים אהור, לכן הכהן היה בא כח הכלל והצבור בעד תכלית קדושת החיים לה, ע"י קיום תורתו התנונה לכל ישראל, ע"י העבודה לשם אות יוסמן אל תכלית כזאת, וגם בעד היחיד כמו בעד הכלל— וכל זר לא יכול לשרת בקדש— זאת היתה תכלית המקדש למן העת אשר נבנה על המקום הבהר והנועד זה כבר על הר המוריה, להיות זבול עולמים— גם לפני זה, כל העת אשר המשכן היה במדבר וכשילה, וימצא לו מקום כבון לפניו, אוי היה שמה המקום הקבוע בעד קרבנות יחיד כמו בעד קרבנות צבור, והוא היה המקום המיוחד לזה, והכמות היו אסורות גם בעד קרבנות יחיד— רק בין הזמנים, בעת אשר לא היה מקום קבוע בעד האהלים ועד כמו בגלגל, בנוב וכנבעון, או סותרות היו הבמות בכל מקום בעד קרבנות יחיד, ויען כי המשפחות אבדו את ערבן ומעלתן בנוגע לעבודת ה', אוי גם על הבמות יכלו לא רק

הבכור, כי גם כל אחד יכול היה להקריב את קרבנו על הבמה, אבל קרבנות צבור נשארו תמיד, לחוק ולא יעבור, להקריב אותם רק במרכז הכלל, במשכן ה', ואשר שם יכלו רק הכהנים להקריב את אלה קרבנות הצבור. —

ו.

ואם כן תעודת הכהן, כמו כל הקדושות אשר למקדש ולקרבנות, היא תכלול רק את ורמו (וימבאל), אשר תאצור רק רעיון אחד — אבל לא חלילה בערך רעיון כזה, כי המה באי כח ה' על הארץ — חלילה חלילה לדמיון כוזב כזה! רק כל אלה המה רמו וציור לאחדות הכלל והצבור, שהוא נושא התורה. בלם כאחד המה רק באי כח העם, להביע את רעיונות הכלל והצבור ומחשבתו ובנוגע אל היחיד, לקבלו אל חוג הכלל (*), לכן נדרש היה, כי הכהן, המקריב את הקרבן יהיה תמים מבלי מום, כמו כל דבר, אשר יכלול רעיון אחד, שעליו להיות תמים גם בחיצוניותו, כמו מזבח, קרבן וכדומה (פנימת המזבח, מוסיס בקרבנות ובכהנים כו'), ומפני זה הכהן לא יכול לטמא עצמו למת (כי אם לאשתו לאביו, לאמו, לבנו ובתו, לאחיו ולאחותו הבתולה מצד אביו ולמת מצוה, אם לא יוכל לקרוא לישראל להתעסק בקבורתו, אשר אז החובת עליו להתעסק), כמו כן בחוג קדושת המקדש, לא יוכל לבוא איזה דבר, שהוא נחשב למת ונבדל מהאדם, גם כמושג רחוק, גם קרבן אשר נגע בו טמא לא יקצה — חוקים רבים בנוגע אל המקדש, כנראה, נוסדים המה גם על היסוד מוסד, להודיע ולהביע כזה, לכל יחשבו תועה, כי האל היחיד ומיוחד, אשר אותו יקדשו ויכבדו במקדש, הוא רק כח נעלה טבעי גבוה מעל גבוה, אשר אמנם איננו עומד ביחס אחר ושונה בנוגע אל האנשים כמו ביחס אל שאר יצורי הטבע, עד כי בהשקפה נפסדה כזאת, יכול היה האדם, לחשוב רק את הטבעי ליסוד מוסד לפעולותיו, ולדמות, כי אין לו תעודה גבוהה ונשאה מזה, רק להרוז את עצמו בשורת יצורי הטבע, ועל פיהם, לסדר בעד עצמו, את תמונת החיים שלו, על פי השקפתו בעין בשר שלו על הטבע — אבל חלילה לנו מזה, רק עלינו לדעת, כי ה' השוכן במקדש, הנהו האל היחיד ומיוחד, שעומד הוא, ביחס מיוחד בנוגע אל האדם, וכי ה' בוחר הנהו בפעולות אנשים, להיות כלי חצר מיוחד בעד מלוא רצונו, ואת רצונו זה בעד עם ישראל,

הודיע

(* אנחנו תארגנו מה את "הכהן" בתור נבחר מה, להיות בא כח של הכלל והצבור, אבל אחרי איסור הבמה יצאה לנו השאלה בדברי היחס של הכהן, העובר עבודה של הישראלי, המקריב את הקרבן, אם הכהן, אשר להכהן להקריב הקרבן, עלינו לחשוב, כי הוא מה' או מהעם, הלא הוא, האם הכהנים שלוחי דרחמנא או שלוחי דידן ומיפשמ משיטא להו ביומא (י"ט א') ובקדושין (כ"ג ב') דהני כהני שלוחי דרחמנא גינתו, דהתם מייורי בקרבנות צבור דלא הוו בהן ישראל בתורת קרבנות כלל מעולם, אף בשעת היתר במות וא"כ מצינו למיטר: מי איכא מדרי כו' אבל בגדרים (ל"ה ב') דמייורי בקרבנות יחיד לא אפשט, דאפשר דליכא למיטר בהו הכי, דהא בקרבנות יחיד הוו בתורת קרבנות בשעת היתר במות בעולה ושלמים והוי קצת דומיא דעבר כנעני דישנו בתורת גס, ואיכא למיטר דרחמנא שייא להני כהני בקרבנות יחד למהוי שלוחי דידן.

הודיע וְגַה בתורתו, ובאופן כזה, ה' יעלה וירומם אליו את האדם ממעל לחוג של שאר יצורי הבריאה, עד כי מפני זה חיי האדם דרושים להיות חיים פהורים ומיוחדים, קדושים לה', אף יתן למו חוג כזה, אשר בו יחדור כבוד ה' ושכינת עזו, ולדעת כי בעד האדם יש מטרה ותכלית גבוהה ונעלה מהמטרה והתכלית. לחיות על פי הטבע! ולכן למשל המזבח, אשר עליו כמו על הקרבן, להביע את קרובת החיים, ואשר עליו היה לציר את מקום ויסוד הקרובה היא, לא יכול היה להיות נבנה מאבן אחת לבדה, כפי שהיא באה מיד הטבע עצמה (ויקרא כ"ו א') (ומצבה לא תקימו לכם), רק הוא נבנה מאבנים הרבה הבנויות יחד בידי האנשים (דברים כ"ו ו') (אבנים שלמות תבנה את מזבח ה' אלקיך). כמו כן בחוג הקדש של המקדש, ששמה ינבו חיי איש ישראל, אסור היה לטעת שום עץ, לבל תהיה נחשבת לאדמה, שהיא נקשרת עם הטבע, לנטיעת צומח (דברים ט"ו כ"א). לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח ה' אלקיך אשר תעשה לך. ולא תקים לך מצבה אשר שנה ה' אלהיך. גם נדרש היה, להרחיק משם כל דבר טמא, אשר נחשב כמת ונכדל מחוג חיי האדם (הן אמנם בחוג הטבע הלא החיים והמות אחד הוא והמות הוא רק תמונה אחרת מהמציאות, אבל לא כן בחוג חיי האדם בעולם הזה, אשר חיי האדם דרושים יהיו, להיות פעולות לחיים ולא למות תוצאות — טומאת מת לכהן) — ולזה צותה התורה להשניה על המקור והיחס וטהרת המדות של המשפחה הנועדה, להיות סמנה משרתי הכלל בקדש, אשר חברה ואבריה, המה באיכח הכלל והצבור, שהוא הנושא של החוק לישראל, עד כי בחירת האשה בעד הכהן אמורה בתורה, לכל תהיה זונה או חללה, ומפני זה טעלת הכהן בזכות מתנותיו בבכור, תרומה, חלה (שמות ס"א כ"ב), ולזה גם ההנאה שלהם מהקרבת, שהיא נחשבת כמו ההקרבה ע"י אש המזבח, אשר תוקד בו, והכל ברעיון נאמן וטהור, להכשיר ולהשלים את עצמות הקרבן (הכהנים אוכלים והבעלים מתכפרים). מפני זה החשיבות של הכהנים בדבר ברכת כהנים, אשר כל זר לא יוכל לברך את העם ברבים (נשיאת כפים), ולזה גם החובה המוטלת עלינו, לתת כבוד ויקר לכהן, בהיותו בתור. בא כח' של הכלל והצבור, לתת לו בכל דבר את היתרון, כמו בקריאת התורה (א"ח קל"ה), ברכת המזון (ספ"ו ר"א), בצדקה (י"ד רנ"א) — ולזה הכהן הוא בהפך. הככור, אשר ינחל פי שנים בנחלה, בעוד הכהנים שהמה במעלתם באי כח בעבודת ה' בעד הכלל והצבור, שהוא נושא התורה, אין להם כל חלק ונחלה בארץ. — ע"ד טומאת כהנים ראה יד שם"ש ע"ד. —

בדבר הנשואין האסורים לכהן ראה אה"ע ו'—ח'.

ז.

אל הדינים האלה מתיחסת גם מצות לא תעשה של אבן משכית, הלא הוא: מחוץ למקדש ה' בציון, אסור הוא להניח אבן על הארץ ולהתנפל עליה

עליה, להשתחות שם לשם עבודה. ע"י אבן, שהיא מונחת על הקרקע מתאר הוא "המקום", הנשאר למקום קבוע בעד כל הזמנים, ורק במקדש היה הקרקע מרוצפה באבנים ורק שמה יכלו בפשוט ידים ורגלים, להתנפל ולהשתחות, להביע כזה את מסירת הנפש וההתמכרות לה' — ואם כן חלילה לך, לא לבד, להקריב קרבן חוץ למקדש ה' בציון, כי גם על איזה מקום קבוע המסמן באבן מחוץ למקדש, אסור הוא, להתנפל עליו ולהשתחות ולשפוך שיה לה'.

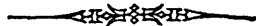
ממעם סיג דרבנן אסור הוא בכלל, ואף אם לא על האבן, מחוץ למקדש, להתנפל בכלו בפשוט ידים ורגלים, להשתחות, ובכלל בעבודת ה', לבלי לנפול אפים ארצה, רק לכרוע; אך בהתנפלות על הצד מותר הוא גם על האבנים. מביע להאבנים אם יש מחיצה בינך ובינן בעשבים וכדומה, ההתנפלות מותרת (א"ח קל"א).

ה.

ואם גם המזבח בציון נחרב, וכהן לא ינש עוד אל העבודה לקדש לה' את חיי ישראל ולקבל ולהכניס את הוי האיש הפרטי אל תוך הצבור והכלל לעבודת ה' ע"י מעשה הקרבת הקרבנות, בכל זאת החוקים המתיחסים אל שניהם, יש להם גם כעדנו תוקף ועז וגם תוצאותיהם נכבדות לנו, יען בדבר ההוא, אשר תראה גם עתה להכהן מורע "אהרן" כבוד ויקר, ואם גם היום ישמור הכהן את עצמו מטומאה, אף ישמור את טהרת המשפחה בנשואין הסותרים לו, ואם גם עתה, אם גם לא תוכל להקריב קרבנות בציון, ומחוץ למקדש בציון, הלא אסור עליך להביא קרבנות, אמנם בערך הלא ישנם שני דברים גבוהים ונעלים: (א) כי לא תוכל בשום אופן אחר, למלאות את תעודתך לה', רק ע"י התקשורתך אל מנת גורל הכלל והצבור של עם ישראל, וע"י קיום תורת החיים, כפי שהיא נמסרה לך מהכלל והצבור של ישראל. (ב) ואם כי ישראל נפזר בגולה, בכל זאת עם הפוזר הזה לא הותרה החבילה חלילה, ולא נמק גם הקשר האמין ההיצוני של ישראל, וביותר עלינו להתאמץ, לבצר ולהזק את יסודות חיי העם הרוחניים, להיות חיים וקיימים וסמוכים לעד לעולם, עד אשר תבוא עת לחננה, בשוכ ה' את שבות עמו — ולמלאות הכסחת ה' ע"י חזו"אל, על דבר עתידות ישראל ונאלתו השלמה

שְׁעֵתָהּ? חֵישָׁתָהּ, כ"ב. —

ת

לוח התקונים

צ"ל	החת	שורה	צד
תשרי תרנ"ד	תשרי תרנ"ג	מלמטה	7 9
והזכרה	הזכרה	מלמעלה	25 21
צלחה	לחה	"	10 24
הון	הוי	"	6 25
אדרוש	אדרוש	"	18 26
מבלי	מבל	מלמטה	4 28
או	אי	"	12 38
(האדם)	האדם	"	12 42
אָשרכם	אָשרכם	מלמעלה	1 44
איננה	איננה	"	8 47
מבית נשקה	מבית נכאתה	מלמטה	14 71
על ידו האחריות עליך	על ידו	מלמעלה	20 82
יקרא	ירא	מלמטה	4 96
בקרבך	בקרב	מלמעלה	20 109
לא גדלו	לא גדל	"	19 119
מושג השם	הנקרא בשם	"	17 133
לאבימלך	לאלימלך	"	20 145
הסכמה ודעה	הסכמה ודעת	"	20 147
וישמענה	וישמיענה	"	19 165
התורה	התירה	"	2 173
בעלי חיים	בעל חיים	"	13 "
איסורי ביאה	אסור ביאה	מלמטה	5 175
בהיותה	בהיות	"	2 191
תכונן	תכונ	מלמעלה	13 193
והצוד	ותצוה לך	"	7 203
מוון מבריא	מוון בריא	מלמטה	14 204
בידיעת השפה	ידיעת השפה	"	4 206
תורת הנפש (פְּהוּיכעלֶאָנְיֵע)	תורת החיים (פְּהוּיכעלֶאָנְיֵע)	מלמעלה	12 209
אל מלואי	או מלואי	מלמטה	10 222
תשיג האגורה	תשיגה אגורה	מלמעלה	20 225
סכת	סוכת	"	21 233
אזי	אז	מלמטה	1 260
החיים הנהוגים	חייהם הנהום	מלמעלה	8 300
על אילנות על יצורים	של אילנות של יצורים	"	1 323
ובהכרת	ובהכ	"	26 325
שהמה גם כן	המה גם כן	מלמטה	5 328
יכמו כן בקדושין	וכמו בקדושין	מלמעלה	1 329